FRANZ WERFEL

Halljátok az igét

FRANZ WERFEL

HALLJÁTOK AZ IGÉT

FRANZ WERFEL

HALLJÁTOK AZ IGÉT

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1980.

A FORDÍTÁS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ MŰ:

JEREMIAS HÖRET DIE STIMME

S. FISCHER VERLAG, FRANKFURT/M

FORDÍTOTTA:

SZÁNTÓ RUDOLF

ISBN 963 360 114 2

ELSŐ FEJEZET

BESZÉLGETÉSEK A HOLT-TENGER PARTJÁN

Clayton Jeeves hallgatott. Feszült és konok hallgatással kísérte a többiek beszélgetését, amelynek libegő, könnyed hangja sehogysem illett a szavak súlyos tartalmához.

A vendéglő teraszán üldögéltek s a kora délutáni órák elgondolkodó, kényelmes petyhüdtségével itták a feketéjüket. A terasz messzire benyúlt a víz fölé – bár kérdés, vajon egyáltalában víznek lehetett-e nevezni ezt a sűrű, fekete, fulladt lélegzetű áramlást? A Holt-tenger meghatározhatatlan anyaga, amely már nem folyadék, de még nem szilárd tömeg, lomhán terpeszkedett kelet felé, ahol a fiatal nap húsvéti sugarai váltakozó fényjátékban bontakoztak ki a ködruhából. A dél felé kitáruló megfoghatatlan messzeség fájt a szemnek. De a keleti és nyugati hegységeken, amelyek közé beleszorult az aszfalttó, megpihenhetett a pillantás. Hegyek voltak-e ezek vagy kőbedermedt felhők, a sustorogva forró patakok kikristályosodott gőzei, amelyek szétáramlottak Szodoma és Gomorrha völgymedencéjébe? A közeli hegység még úgy ahogy valóságos volt s úgy látszott, hogy itt gyökeredzik ebben a földben, amely oly nagyon különbözött minden más földtől. (Az öt ember beszélgetése egy pillanatra sem tudott elszakadni ennek a másszerűségnek és egyedülvalóságnak szorongó érzésétől.) De mennél távolabbra nyúlt a Moab sziklatömege a megfoghatatlan messzeségbe, annál valószínűtlenebb lett a hegység hegyszerűsége. Átlátszó füsttopázerdők, drágakő-tornyok emelkedtek a keleti part fölé, folytüveg, só és ismeretlen anyagok kísérteties formái csillogtak palackzöld, ibolyakék és akvamarin színekben. Úgy látszott, hogy a hegyek nem a fénytörés kegyelméből öltöztek e csodá-

latos színpompába, hanem önmagukból, legbensőbb természetükből eredően is egész tömegük kristály és drágakő volt.

Szelíd meleg fogta körül a társaságot, nagyon kellemes hőmérséklet sokat utazó angolok számára, akik egészen más éghajlatokat is kibírtak már, mint ezt, amely egy kis üvegházi mosollyal »trópust« játszik. Oly szép volt ebéd után egy óráig mintegy jövőtlen boldogságban itt ülni a teraszon. A Holt-tenger partjának keskeny pusztasága a társaság mögött terült el, teli összezsugorodott tevetüskével s alacsony sidr-bokorral – mindenfelől mint a dér, úgy csillogtak a gipsz- és sókristályok. A füves pusztaság szikkadt hajlata mögött kezdődött a Jordán mezőség, a szent folyócska torkolatának buja tenyészetű területe, barátságos vadon, telisteli zöldhátú mocsarakkal és pocsolyákkal, dús legelőkkel és nádasokkal, amelyek fölé felhőként borultak a madárdalos csillogó topolyafák. Az imént itt jártak a híres gázlónál, ahol a monda szerint Szent János megkeresztelte Jézust. Éppen most érkezett autóbuszon egy nagy sereg görög zarándok, hogy fehér halotti ingbe burkolózva a megszentelt hagyomány szerint, megmártozzék az eléggé rohanófolyású Jordánban. Asszonyok térdeltek le a parton s komoly, aggódó szemüket lesütve, megtöltötték a sárgás keresztvízzel a magukkal hozott bádogedényeket. Burton, az archeológus, aki a jerichói ásatásoknál dolgozott, némán mutatott a bádogedények felé; valamennyin ez a felírás csillogott: »VACUUM OIL«. Miss Dorothy Cowell gyors nevetéssel vette tudomásul ezt a nagy távolságokra utaló ellentmondást, amely összekötötte és egyben el is választotta az évezredeket.

A társalgást mindig megakasztotta egy-egy hirtelen jött szünet. Ilyenkor a nagyon is észrevehető csönd úgy öblögette körül az elnémuló beszélgetést, mint a víz az elmerült követ. És ez a csend a világnak semmiféle más csendjéhez nem hasonlított. Mintha ez a hely, az áttetsző szellemhegyek szegélyébe foglaltan, a világegyetem örök tengerzúgását őrizné s a hangra várakozna, amelyet ez az általános tengerzúgás még túlkiált. Az aszfaltművek munkásai déli pihenőjüket tartották. Olykor, ha egy-egy mély torokhang messziről idáig hatolt, mintha a tó nyomasztóan leselkedő tükre megborzongott volna a játékos közömbösség felszíne alatt. Igen, ott a távolban, alig néhány

mérföldnyire terült el a szép Jericho oázis, citrom-, narancs- és grape fruit-ligeteivel, áldott forrásaival, régmúlt időkről itt maradt cserépdomjával (amelyben különben Mr. Burton is sokat kotorászott), arab agyagviskóival s a homlokzatukon gőgös címekkel hivalkodó szállodákkal. Még itt is érezni lehetett az oázis felől áradó édes, mindent beburkoló virágillatot. Olykor azonban a levegő furcsán megsúlyosodott, mintha valami kocsonyás étellé akarna megalvadni, amelyet nem is lélegzeni, hanem rágni kell. Csak a levegőnek ezen a hirtelen elnehezülésén vehette észre az ember, hogy a föld egyik legmélyebb mélyedésében ül s az óceánok felszíne több mint négyszáz méterrel van a feje fölött.

»... A világ középpontja...«

Az öt ember – négy férfi, egy asszony – meglepődve kapta el pillantását a Holt-tenger drágakő-hegyeiről és úgy nézett egymásra, mintha nem is egyikük mondotta volna ezeket a szavakat, hanem valami kívülről jött, ünnepélyesen nyugodt hang. Dorothy Cowell a többiektől kissé távolabb egy nyugvószéken heverészett. A férfiak is eltolták székeiket a félig kiürített üvegekkel, poharakkal és csészékkel megrakott asztaltól. Valamennyien fekete szemüveget viseltek. Csak a nagyon rövidlátó Clayton Jeeves nem, – villámló, éles üvegek őrködtek hosszúpillás szeme előtt. Nemcsak konok hallgatásba burkolózott be, de ebbe a szelíd rövidlátásba is, amely eltávolította a többiektől s valahogyan nagyon félénknek mutatta. De sem Cartwright, sem Burton vagy Shepston őrnagy nem zavarták meg hallgatását holmi különösebb érdeklődéssel. Csak Dorothy Cowell szeme szaladt végig olykor-olykor Jeevesen. Nyilvánvalóan felelősnek érezte magát. Hiszen ő ismertette meg néhány nappal ezelőtt a fiatal írót a három úrral s ő javasolta tegnap a King David hotelben ezt a közös kirándulást a Holt-tenger mellé. Talán arra gondolt, hogy Jeevest ezzel a rendkívüli emberek társaságában megrendezett kirándulással némiképp »talpraállítja«. A nap különben kitűnően sikerült. Mindnyájan úgy pihentek ebben a szinte már nem is földi tájban, mintha valami titokzatos tölcsér mélyébe varázsolták volna őket. Ennek az érzésnek bizonytalan kifejezése volt ama néhány szó, amely az imént a világ középpontját idézte. Cartwright professzor, a társaság legidősebbik

tagja, feltolta homlokából a trópusi sisakot, amelyet teljesen kopasz koponyájának védelmére hordott, aztán így vélekedett:

– Mindenütt ott van a világ közepe, ahol igazi vallás születik. Benaresben például hasonló érzések fogják el az embert...

Cartwright megakadt. Színtelen arcán az önkiigazítás, a rendkeresés vonása jelent meg. Egyébként mindenki másnál több joga volt hozzá, hogy ilyen kérdésekről beszéljen. Különböző szanszkrit-intézetekben folytatott sokéves kutatómunka után nemrégiben tért vissza Indiából Londonba.

– A hasonlatom sántít... – javította ki magát. – Másutt csak különböző pandemoniumok, szertartások és filozófiák születtek; a szó legigazibb értelemben vett vallást azonban egyes-egyedül itt, ebben a kis országban... És nyilván Isten akaratából mégis csak ez lesz a világ igazi középpontja...

Shepston őrnagy, a Cartwright mellett ülő sovány kis ember száz ráncba szedte barnára égett arcát:

– Egy dolog mindenképpen bizonyos – mondotta megfontoltan. – Ennek az országocskának bibliai Istene minden más Isten felett a világ győztese maradt... A kereszténységben és az iszlámban... Legalább is máig...

– Semmi ok a félelemre – nevetett Burton. – Ebben a mostani nyílt szemű nemzedékben s még a három következőben is bizonyára nem szunnyad semmiféle ismeretlen Isten...

Shepston őrnagy egyszerre megrőkönyödve nézett maga elé, mintha saját fejtegetései – amelyekre a világ középpontját idéző szavak ragadták – kínosan érintették volna. Aztán mintegy bocsánatkérően ezt mondotta:

– Tudják, ha valaki olyan hosszú ideje él már ebben az országban, mint én...

Shepston valóban már több mint tíz esztendeje élt és dolgozott Palesztinában. Hivatalos minőségben rendelték a főbiztos mellé. Hermon és a Szinai sivtag között minden zugot ismert s annyira megszerette ezt a világot, hogy inkább kétszer is lemondott az előléptetésről, mintsem hogy elhagyja. Barnára égett, aszalódott arca s kis szürke bajusza idősebbnek mutatta koránál. Burton, az archeológus viszont jóval fiatalabbnak látszott, mint amennyi évei szerint volt. Hatalmas testén egy csodálkozó gyermek tejszínű arca ült s legfeljebb ha az elszíntelenedett

szeplők himlőhelyes tömege emlékeztetett némikép a felnőtt ember természetes kopására. Magas hangja könnyen fordult ünnepélyesre:

– Én ugyan még nem dolgozom tizedik esztendeje ebben az országban, – ismerte be – de azért a tizedik hónapon már én is túl vagyok. És mégis: még mindig úgy érzem magam, mintha az első napot tölteném itt. Amikor az ember eljön ezekre az ősrégi, megszentelt nevű s jól ismert helyekre, valami páratlan borzongás lepi meg... Nem vagyok újonc a szakmában és Görögországban, meg Egyiptomban sok ásatásban vettem részt... Ez a föld itt nem olyan gazdag, nem olyan odaadó, mint amott. Szófukar, majdnem néma ez a föld, jól őrzi titkait. Az ember a legkisebb leletnél szívdobogást kap. És talán itt van a különbség. Mert ez a különbség Homérosz és a Biblia között...

Burton kisfiús álmodozással fejezte be szavait:

– Vagy, ha akarják, ez a különbség gimnazista korunk és a gyermekség között...

– Homérosz és a Biblia, gimnázium és gyermekkor! Elég jól fejezi ki magát, kincskereső – dörmögte Shepston jóindulattal. – És ha modern napjaink egyik gyermeke a Bibliát még mindig azonosítja a gyermekkorral, mennyivel inkább így kell viselkedniök az idősebb évjáratoknak, amelyek a telivér puritánizmusból indultak el... Volna is erre egy jó példám. De ez még a háborúban történt. Már pedig ha mások háborús történeteket mondanak el, én a magam részéről felkelek és faképnél hagyom őket...

Cartwright professzor fölényes nyugalommal bíztatta. Beszéd közben alig mozdultak keskeny ajkai.

– Meggyőződésünk szerint, kedves Shepston, semmiesetre sem fog holmi hősi históriával szórakoztatni.

– Még csak nem is história – felelte az őrnagy fitymáló mozdulattal. – Az egész csupán meztelen tény, minden csattanó nélkül. Rám azért mégis tagadhatatlanul hatással volt. Allenbyről van szó benne, a marsallról... Én ugyanis már a háború alatt is itt voltam Palesztinában. Csapataink nagy előrenyomulása alatt parancsőrtiszt voltam a vezérkarnál. A negyedik török hadsereg a Jezreel síkságon, a Meggiddo-Affule vonalon nagyon erős állásokat foglalt el. A nagy támadás előtti éjszakát Dsenin

városkában töltöttük. Bizonyára mindnyájan ismerik ezt a helyet nazareti útjukról. Éjfél után két óra lehetett, amikor a marsall egyszerre értem küld és hívat. Gyengéje volt, hogy olykor szívesen beszélgetett velem. Én persze azt hittem, hogy szolgálati ügyről lesz szó – a támadás reggel öt órára volt kitűzve – s tábori felszerelésben jelentkeztem . . .

A nyugvószék felől felcsendült az asszony nevető hangja:

– Hát mégis csak volt valami, legalábbis holmi vakmerő vágtatás az éjszakában.

– Éppen ellenkezőleg, Miss Cowell – nyugtatta meg a harapós kedvű Shepston. – A marsallt ugyan ott találtam a térkép fölött, de ez nem a nagy vezérkari térkép volt, amelybe belerajzolta állásainkat, hanem a bibliai Palesztina egyik atlasza. És a nagy asztalon semmi más nem feküdt, csak a Szentírás két példánya. Allenby egymagában virrasztott egy arab ház üres, nyomorúságos kis szobájában. Arra kért, hogy kis időt töltsek társaságában, nem tud aludni, túlon-túl sok gondolat kavarog benne. Feszülten vártam, hogy talán meghallok valamit a gondokból, amelyek a döntés éjszakáján gyötrik a felelős hadvezér lelkét. Helyzetünk nem volt éppen rózsás. Nagy menetelések a sivatagban, sokhetes nélkülözések és súlyos veszteségek álltak mögöttünk. Saját tüzérségünk nyugtalanítóan gyenge volt, viszont az elmúlt hónapokban az ellenség német és osztrák ütegekkel jelentékenyen megerősítette tüzérségét. Holnap a Szuezi-csatorna, vagy talán az egész birodalom sorsa forog kockán . . . Nos, a közelgő döntés e sok égető kérdéséről a marsall egyetlen szót sem szólt. Ezzel szemben a maga sajátosan lassú és szigorú módján vizsgáztatni kezdett: »Mondja, kedvesem, hány ízben fordul elő Meggiddo és a Jezreel sivatag a Szentírás hadi történetében? Mit tud erről?« Egyáltalában semmit nem tudtam róla, ezt a szégyenkezés kötelező szolgálati hangján jelentettem is s ezzel megadtam a jó öregnek a kívánt alkalmat arra, hogy alaposan kitanítson. Ha nem tévedek, öt vagy hat ótestamentumi csata zajlott ugyanazon a síkságon, amelyen másnap kellett verekednünk. A marsall egyesegyedül ezekről a bibliai csetepatékról beszélt s Napóleon győzelmét a Táborhegyen meg sem említette, bár ezt közismert harcászati példaként szokták tanítani minden hadiiskolában. Ezen az emlékezetes éj-

szakán, különösen egy személyiség és egy csata foglalkoztatta – talán éppen azért, mert ez az ütközet oly szomorúan végződött... Burton, ön történész, segítsen egy kicsit! Hogy hívják azt a bibliai királyt, aki kicsiny seregével Meggiddonál megtámadta Egyiptom óriási túlerejét?...

– Josijah királynak, – mondotta az archeológus elnézően. – Ugyanaz a Josijah volt ez, akinek uralkodása alatt Jeremiás próféta tevékenysége megkezdődött...

– Úgy van, Josijah király!...

Shepston kezdett türelmetlen lenni saját elbeszélésétől:

– Hiszen látják, közönséges tény az egész, minden csattanó nélkül. Nincs másról szó benne, mint hogy egy angol hadvezér, közvetlenül a világháború egyik legfontosabb katonai akciója előtt gondolataiban nem a veszedelmes reggellel, hanem a Bibliával foglalkozik. Talán csak le akarta vezetni feszültségét ezekkel a töprengésekkel, vagy az is lehet, hogy továbbdolgozó igazi gondolatait rejtette el mögéjük. De még sokkal valószínűbb, hogy az öreg Allenby a bibliai történetben, amely számára isteni kinyilatkoztatás és teljességgel szent valóság volt, mintegy lelki erősítést és vigaszt keresett minden elképzelhető eshetőségre...

Burton gyerekarcán valamennyi szeplő mosolyogni kezdett:

– Anglia ilyenképpen tehát több mint három ezredév után megnyerte a nyolcadik vagy kilencedik meggiddói csatát. Ez aztán a tartós hagyomány!...

– Shepston csattanó nélküli történetéből még egyéb következtetéseket is levonhatunk – vetette közbe Cartwright nyugodt hangon, anélkül, hogy ajka megmozdult volna. – A bibliás Allenby tábornok Palesztina meghódításával végre is nagyon törvényes haditettet hajtott végre, mivel az angol nép a maga mítikus eredetét Izrael tíz elveszett törzséig vezeti vissza.

Cartwright e szavainál Dorothy Cowell felállt a nyugvószékből. Még fiatal volt, nem egészen harmincéves s az újságírónő eléggé kiábrándító hivatása ellenére – nagyon jól ismerték a népszövetségi palota folyosóin – egészen szokatlanul csinos teremtés. Mély fekete haja, amelyen keskeny szürke csík vonult át, elragadó ellentétben állott nagy kék szemével, amelyben erélyes tűz lobogásának apálya és dagálya váltakozott. Ezek a

kék szemek most egy pillanatra leplezett nyugtalansággal figyeltek Clayton Jeevesre. Az író rövidlátó arca figyelő odaadással fordult a beszélgetés felé, amelyben nem vett részt. Feszült és zárkózottan merev tartása közben egyáltalán nem változott – és mégis: egyszerre összecsuklott s mintha valami rettenetesen nagy adag kétségbeesést kellett volna legyömöszölni a torkán. Dorothy észrevette ezt s azt hitte, hogy ismeri e hirtelen összecsuklás okát. Nyilván ismét megrohanta a szerencsétlenség emléke, amely néhány hónappal ezelőtt sujtott le rá. Az író és Burton közé lépett, – talán azért, hogy segítségére legyen védencének s megszólaltassa.

– Az elveszett törzsek... – ismételte Dorothy dallamos hangon s kis szünetet tartott... – Nem fog bennem csalódni, ha pontos felvilágosításokat óhajt a genfi tizennyolcas, tizenkettes és ötös bizottságokról... Az ókori történelemben azonban jóval bizonytalanabbnak érzem magam... A szemtelenül sokat tudó Jeeves is igazolhatja ezt...

Az író még csak fel sem nézett Dorothyra. Az újságírónő kissé erőltetett derüje nem kergette el az árnyékokat. De Burton egyszerre felállt, karonfogta Dorothy Cowellt, két lépésnyire a part felé vitte s a szelíd fényben párásan villódzó Jordán-rétek felé mutatott:

– Ott! Látja még a keresztelő gázlót, ahol a görög zarándokokkal találkoztunk?

– Látom ezeket a szörnyűséges, modern olajoskannákat, – hunyorgott Dorothy – amelyekbe a szent vizet töltötték...

Burton hangja magasan és ünnepélyesen zengett:

– Reményteljes jelkép ez számunkra, akik valamennyien ilyen szörnyűséges modern edények vagyunk s mégis megtöltekezhetünk a szentséggel.

A történelmi álmodozó most elemében volt. Az óriási testre illesztett tejfölös gyerekarc izzani kezdett. Burton Jericho felé mutatott, ahol több mint harminchárom évszázaddal ezelőtt néhány jelentéktelen nomád törzs átkelt a Jordánon, hogy a megígért országot birtokba vegye. Miss Cowellre egyszerre záporozni kezdett valami monomániás előadás, amely Palesztína valószínű elfoglalását ecsetelte ama különös nomád nép által. Nyomorúságos, rosszul felfegyverzett hordáknak sikerült a minden-

féle értelemben százszoros fölényben levő őslakosságot legyőzni és beolvasztani. Persze olyan roppant csodát hoztak magukkal, aminőhöz az emberi történelem sem azelőtt, sem azután nem jutott el soha. Az egyetlen alkotó Istent hozták, aki teremtette őket, s akit ők teremtettek. Az ótestamentumból és egyiptomi feliratokból vett idézetek díszítették ezt az előadást. De még mielőtt Burton a végére ért volna, Dorothy ingerülten sóhajtott:

– Ránk, újságírókra a történészek rendszerint megvetéssel néznek. Pedig higgye el, Burton, ha magunkfajta ember valami egykorú történésről ilyen zsúfolt jelentést írna, mint most maga, nem találna újságot, amely közölné...

– Elfelejti, – vágott vissza Burton – hogy mi nem hazudhatunk annyit, mint maguk...

– Meg aztán a tudománynak megadatott az értékes előny, hogy ellenőrzés és cáfolat nélkül hazudozhatik...

Dorothy Cowell győzött, övé maradt az utolsó szó. A független és kissé uralkodni vágyó asszonyok makacsságával azonban nem volt hajlandó elhagyni a vita tárgyát.

– Eddig eljutottunk volna, de még mindig nem tudom, hogy az angolszász nemzet miért származtatja magát az elveszett törzsektől...

Cartwight professzor közvetíteni akart s így vélekedett:

– A rómaiak épp ily kevéssé kielégítő módon vezették vissza eredetüket a trójaiakra. Egyik mítosz olyan, mint a másik. De minden mítosz mögött rejtőzik valami...

– Egészen biztosan rejtőzik valami – mondotta panaszos hangon Dorothy. – Most már több óra óta ülünk ennek a nagyszerű Holt-tengernek a partján s még mindig ugyanazokról a dolgokról beszélünk, mintha nem volna elég saját keserű problémánk... Azonfelül még nem is végeztem a mai napi leckével. Clayton Jeeves meghívott, hogy tekintsem meg a templom helyét, majd ő vezet... Hiszen magukat valósággal megszállta a Szentföld...

– Valóban, Dorothynak igaza van! – mondotta az archeológus és hatalmas testét leejtette a székbe. – Gyakran a legtisztább *»déjà vu«* az egész...

Egyszerre valami éles zaj csattant fel. Mindnyájan a lárma felé fordultak, amelyet Jeeves, a beszélgetés néma hallgatója

okozott azzal, hogy kiverte a pipáját. Az író Dorothy kérdő pillantására szerény kis mosollyal felelt, amely nagyjában ezt akarta mondani: »csak semmi érdeklődés, nem történt semmi!...« Homloka nedvesen csillogott. Fekete haja, amely különös háromszögben mélyen belenőtt a homlokába, egyszerre összekúszálódott. Jeeves – ellentétben a fehérbe öltözött urakkal – sötétkék ruhát viselt s a balkarján gyászszalagot, amely a könyökéig csúszott le, – ez nagyon ügyetlennek hatott, de egyben megható is volt. Kényelmetlen feszengését csak fokozta a váratlan figyelem, amelyet mozdulatával keltett. Kissé lehorgasztotta a fejét. Két szemöldöke egyenes vonalba futott össze.

– A *»déjà vu«*-ről esett itt szó...

Cartwright professzor ezekkel a szavakkal vágta el a kurta csendet. Végre levette fejéről a trópusi sisakot, amely már jóideje zavarta s fehér nadrágba bújtatott térdére rakta. Mindenki láthatta most, hogy tar koponyáján a feje búbjától a tarkójáig valóban nincsen egyetlen szál haj sem. Szemöldökeit, amelyek csak meztelen húsdaganatok voltak, két finoman meghúzott ecsetvonás pótolta. Egyiptomi papok szobraihoz hasonlított.

– Kedves Burton, – folytatta Cartwright alig mozgó szájjal – arról a titokzatos és rövidéletű érzésről beszélt, amely olykor meglep bennünket, amikor azt hisszük, hogy egy bizonyos pillanatot vagy helyzetet, amelyben éppen benne vagyunk, már egyszer végigéltünk. Ilyenkor egy pillanatra megszűnik az idő s a világ jelenségeinek egymásutánja összeomlik. De éppen ebben rejlik ennek az élménynek riasztó, sőt rémítő volta, amit általában a *»déjà vu«* kevéssé rokonszenves kifejezésével szoktak megjelölni. Úgynevezett lélektani magyarázat sok akad rá. Nekem azonban abban a kitüntetésben volt részem, hogy a keletnek egyik igen bölcs képviselőjével beszélgethettem erről a jelenségről... Hallotta már valamikor ezt a szót: Akâsha?

Burton feltolta a homlokára a fekete szemüveget s védekezően hunyorgatott:

– Akâsha? A szónak teozófikus csengése van...

– Nagyon helyes, Mr. Burton. A teozófusok különös előszeretettel forgatják a Védákat és Akâsha a Védák egyik alig lefordítható fogalma. Imént említett nagyon bölcs barátom ama számomra felejthetetlen beszélgetésben Akâshát úgy határozta meg,

mint egy tisztára szellemi anyagot, az őskisugárzás valamely kibontakoztatását, amely közvetlenül a teremtő istenségből árad, hogy – a világtörvény parancsa szerint – egyre tömörebb halmazállapotban süllyedjen lefelé, – mondjuk a fénysugártól a hidrogén-atomon keresztül egészen a szilárd testekig. A hagyomány szerint olyan érzékfeletti anyagról van szó, amely megszámlálhatatlan világkorszakokkal koraibb, öregebb és Istenhez közelállóbb, mint a fény. Ez a barátom, aki különben a legtökéletesebb tudományos műveltséggel rendelkezik, a kép-éter, vagy jelenség-éter kifejezést használta . . .

Cartwright elakadt. Valamennyien feszülten figyelték a billiárdgolyó simaságú fejet és a festett szemöldököt. Lebűvölő ereje volt a szavak részvétlen, mintegy matematikai nyugalmának. Csak Clayton Jeeves fordította el gyötrődő mozdulattal az arcát – egyébként ez volt első gesztusa az egész beszélgetés alatt. Cartwright talán meg akarta róni ezért az ellenállásért, amikor így vélekedett:

– Mindjárt kiderül, hogy hová törekszem . . .

– Kép-éter . . . – ismételte majdnem nyögve Shepston őrnagy. A szó határozottan megerőltette és nyugtalanná tette.

– Mindezek a megjelölések – ismerte be Cartwright – persze csak rossz körülírások, amelyeknek az lenne a feladatuk, hogy az elképzelhetetlent elképzelhetővé tegyék. Hiszen például nagyon jól el tudnók képzelni, hogy a fénysugár, miközben csillagtól csillagig rohan, bizonyos fokig megörökíti vagy időtlenné teszi azokat a képeket és eseményeket, amelyeket magával visz. Akáshát azonban, ezt az érzékfeletti anyagot nem tudjuk elképzelni, mert Akâsha a fény-előttiség, maga az ősfény. Barátom tanítása szerint Akâsha minden apró részecskéjében felfoghatatlan módon *egyidejűleg* és – hogy úgy mondjam – *egytériségben* bennefoglaltatik a világegyetem minden jelensége és története. Ha elszánnók magunkat valamely szántító hasonlatra, akkor talán egy titokzatos filmlevéltárról beszélhetnénk, vagy egy hiánytalan fotomontázsról, mindent felölelő krónikáról, kozmikus jegyzőkönyvről, – a világszellem mindent mindörökre megjelenítő emlékezőtehetségéről. Mivel Akâsha a fénynél jobban áthatol mindenen, így természetesen minket is át meg átjár. Még a magunk személyes emlékezése is csak Akâsha révén lehetséges.

Akâsha nélkül nem ösztönözné semmi az emberiséget a történetírásra. Amit ön, kedves Burton, *déjà vu*-nek nevezett, azt az én keleti barátom Akâsha hirtelen megsűrűsödésével magyarázza, amely szellemünkben hiába igyekszik tudatossá válni . . .

– Egy könyv jut most eszembe, – mondotta Dorothy Cowell s félig lehúnyta a szemét – ez a címe: »An Adventure« . . .

Egy pillanatra megállt, de mert úgy látszott, hogy senki sem ismeri a könyvet, tovább merészkedett:

– Két angol nő írta ezt a könyvet. Az egyik valami Anne Moberly; a másik szerző nevét elfelejtettem. Úgy gondolom, hogy mindketten jó házból való öreg hölgyek, – józanok, erélyesek és semmiképpen sem illethetők a hisztéria vagy misztikus rajongás gyanújával. Ennek megfelelően száraz adatokkal megrakott stílusban beszélik el, hogy egy alkalommal mit sem sejtve sétálgattak a versailles-i parkban, amikor egyszerre pásztorokat és pásztornőket játszó udvaroncok csoportjába ütköztek . . . Azt hiszem, az egész történet 1905 egyik tavaszi napján játszódik . . . A rokokó pásztorruháiba bújtatott társaság rendkívül valóságos, egyáltalában nem viselkedik kísértetiesen, hanem gondtalan élénkséggel cseveg és tréfálkozik. Semmi sem emlékeztet holmi fantómra, holott kétségtelenül fantómról van szó, persze alaposan testet öltött jelenségről. A két tiszteletreméltó hölgy a józan napfényben ugyancsak szemügyre vesz minden gombot, minden övet és minden csatot, megkülönbözteti egymástól az arcokat, leírja bizonyos régen eltűnt épületek alakját és helyzetét – mert ezek az épületek egyszerre itt vannak, mint például Maria Antoinette híres tehenészete. Az adatokat szakemberek vizsgálják felül. Minden pontosan megfelel a történelmi valóságnak, a legapróbb részletig . . . A két angol nő legközelebbi sétája alkalmával a kastély parkjában a csodálatos kaland még egyszer megismétlődik . . . A könyv nagy feltűnést keltett . . . Nem tudom, Mr. Cartwright, vajon illik-e ide ez az életből ellesett kísértethistória . . .

– Az »An Adventure« másik szerzőjét Eleanor Jourdainnek hívják – jelentette ki szelíden Cartwright professzor. – Köszönöm, Miss Cowell, az ön kísértet-históriája kitűnően illik ide . . . Vannak ugyanis helyek, amelyek zsúfolásig tele vannak történelemmel, amelyek középpontjai a világnak. Az ilyen helyeken

összegyűlik Akâsha, a történelem titokzatos kép-étere. Az ilyen helyeken az elmúlt behatol a létezőbe s egyesül vele – mintegy leselkedő készenlétben várva a feltámadást... Talán mai beszélgetésünket itt a Holt-tenger partján is ezzel lehet megmagyarázni. Mert az elmúlt sehol sem hatol be oly mélyen a létezőbe, mint itt...

Shepston őrnagy barna, kiszáradt arcát komoran támasztotta a két tenyerébe

– Ezek szerint ezt a világot megtölti halottainak tömege... Ha meggondoljuk, hogy az ember ama kép-éter tiltott felhasználásával egyszer rendszeres halottidéző lehetne... Borzalmas... Borzalmas...

– Nézzék csak, kérem nézzék csak, ott...

Ez a lelkes felkiáltás Burtonból szakadt ki, aki felugrott helyéből, megperdült a tengelye körül s kinyújtott karral mutatott a szárazföldi felé. A világ a hanyatló nap fényében valóban nagyon hatásosan megváltozott. A Holt-tenger hegyeinek sugárzása kialudt. Nem szikráztak többé a kristályból való erődítmények s a távoli drágakő-tornyok, ehelyett palaszürke árnyékok tükrözték névtelen szomorúságukat az isteni büntetés vizében. De minden fény összegyűlt egy meztelen és kopár sziklakúp fölött, amely a jerichói oázis északnyugati széléről emelkedett a magasba. A nap pontosan a csúcs fölött állott s a szikla anyagát valami természetfölötti fátyolképződménnyé varázsolta, – lehelet-szürke gyengédségű, violaszínű redőkben aláomló fátyollá. Valóban olyan volt az egész, mintha egy titokzatos éter, Akâshához hasonlóan behatolna a kőbe s megfosztaná a valóságától.

– Nézze csak a Quarantana-hegyet, – szólt Burton vontatottan – a kísértés hegyét, amelyen Krisztus negyven napig böjtölt, mielőtt a Sátán odalépett volna hozzá, hogy megkísértse...

Mindnyájan néztek és hallgattak. Talán attól féltek, hogy valaki most olyasmit mond, ami túl messzire visz. Ehelyett azonban türelmetlen, érdességet fékezni alig tudó hang csendült fel:

– Azt hiszem, Dorothy, most már hamarosan indulnunk kell, ha még idejében Jeruzsálemben akarunk lenni...

Clayton Jeeves végre megszólalt. Egyszerre a többiek is sietni kezdtek. Shepston őrnagy a pincért hívta. Aztán a Holt-tenger

sókristályoktól csillogó kopár partján keresztül az egész társaság levonult a lent várakozó kocsihoz. Dorothy Cowell és Clayton Jeeves néhány lépésnyire hátramaradt.

– Mi baja volt ma megint? – kutatott benne az asszony.

– Semmi – mondta Jeeves.

– Ennyire felkavarta a beszélgetés?

– Igen.

Dorothy Cowell oldalról figyelmesen méregette:

– Nehéz dolog magával...

MÁSODIK FEJEZET

KIRÁNDULÁS JERUZSÁLEMBE

Shepston őrnagy kocsija eléggé tágas volt, de mert háborús sebesülésének emlékeképpen jobb karját rosszul használhatta, nem tudott maga vezetni. Clayton Jeeves már reggel, idejövet azt mondta, hogy elől szeretne ülni a vezető mellett. Most is, minden kérdezősködés nélkül, ugyanezt a helyet választotta. Dorothy Cowell, Cartwright, Burton és az őrnagy nyugodtan beszélgethettek róla; üvegfal választotta el tőlük s nem kellett attól tartani, hogy felfigyel szavaikra. Kérdéses persze, vajon Jeeves hallotta volna-e őket még akkor is, ha közöttük ül. Elgyötört lelke valami kúsza monológ szövevényeibe bonyolódott. A három úr szinte semmit sem tudott Clayton Jeevesről. Alig néhány nappal ezelőtt ismerték meg Dorothy Cowell révén, aki láthatóan anyai gondoskodással törődött vele. Tegnap különben mindnyájuknak feltűnt Dorothy tiszteletteljes megjegyzése, hogy Jeevest nemcsak nagytehetségű írónak, hanem igazi költőnek is tartja, bár ezt az ítéletét csupán Jeevesnek nagyon kisszámú műveire alapítja. Cartwright professzor és Shepston őrnagy – mintegy védekezésül – tüstént bevallotta, hogy egyáltalában semmi érzéke az irodalom iránt. Burton ugyan nagy gyönyörűséggel olvasott költeményeket, azonban – mint az ókorba beleszerelmesedett utazóhoz és esztétához illik – megelégedett a Pindarostól Swinburne-ig terjedő líra ismeretével s föltétlenül megszégyenítőnek tartotta volna azt a feltevést, hogy az új vagy egyenesen a legújabb irodalomban is van némi jártassága. Nem is Clayton Jeeves írói tehetsége keltette fel iránta az urak érdeklődését. Inkább az arca, amelyre, mintha belülről vetődött volna árnyék, mai lehetetlen hallgatása, ez a begubózott magányosság, amely határozott távolságban tartotta a töb-

biektől anélkül, hogy ellenséges lett volna, – röviden: személyiségének nyugtalanító összhatása bírta rá őket arra, hogy neveltetésük illő tartózkodásából kilépjenek s szokásuk és modoruk ellenére kikérdezzék Dorothy Cowellt erről az idegenről. Természetesen megint Burton vállalta a kíváncsiskodó szerepét s ezzel mentesítette a két idősebbet. Ilyen módon Jeeves személye körül furcsa kvintett alakult ki, amelyben ő maga vitte a vezérszólamot, bár csupán egy belső beszélgetés formájában. A motor, amelynek nagy emelkedéseket kellett legyőznie, az egészhez valami fájó cantus firmus-t üvöltött. És a judeai sivatag, vörös és barna kőráncaival, sziklasebeivel, kiszögelléseivel és szakadékaival, mint a belső széttépettség külső jelképe, jelentős kíséretként vonult el mellettük.

A néma belső beszélgetés közlése bizonyos fokig mindig hazugságnak hat. Az ember nem szólítja meg önmagát »én« vagy »te« megjelöléssel. A belső élet hordozója nem a gondolat, de nem is a szó, ámbár, mind a kettő együtt dolgozik e belső élet kialakításán. Még mielőtt a lélek szóvá alakítaná át feszültségeit, jóval előbb kénytelen elviselni a képek beláthatatlan tömegének rohamát. De még csak nem is a képek sorozatából szövődik össze az eszmélő belső élet legalsó rétege. Az ember valóban hajlandó lenne valamiféle szellemi anyagra gondolni, amely talán hasonlít Cartwright Akâsha-fogalmához, valami gyengéd alapszövedékre, amelyre ráhímződnek a lelki élet képei és elképzelései. Cartwright és a többiek a kocsi belsejében azonban már egyáltalában nem gondoltak sem Akâshára, sem arra a beszélgetésre, amelyre az Itt és Túl határán fekvő táj csábította őket. Világotjárt emberek gyors szellemi átalakuló képességgel lerázták magukról a metafizikát s józan eszük teljes szárazságában ültek itt. Egyes-egyedül Jeeves nem tudott megszabadulni a Holt-tenger partján elhangzott szavak hatásától, noha nem volt hajlandó részt venni a beszélgetésben. Mozdulatlanul ült a kocsivezető mellett s kibámult Judea földjére és sivatagára.

»Beteg vagyok« – ezzel a felismeréssel kezdődött töprengő eszmélkedésének egész folyamata – »mindig is beteg voltam, kora gyermekségem óta, de a betegség minéműségét csak tegnap óta értem, amióta felkerestem azt az idegorvost Jeruzsálemben . . . Ha hipochonder volnék, vagy akár csak szabályos beteg,

akkor bizonyára nem vártam volna harminchárom esztendős koromig, amíg végre tegnap mindent meggyóntam az orvosnak... Az anyámmal sohasem beszéltem erről... Leonórának is éppen csak hogy céloztam a dologra, kevéssel halála előtt... (Milyen furcsa: amikor eljegyeztük egymást, a Leonóra nevet adtam neki, s most a halott visszafordul régi neve felé, – megint Mildrednek hívom...) Ő volt az egyetlen, aki ezt a terhet velem együtt cipelte volna, ámbár akkoriban nem vette komolyan óvatos célzásaimat... Hogyne, a tüdőbaj például sokkal gonoszabb teher lenne... És mégis, érzem, amint napról napra egyre reménytelenebbül elhamvadok s egyre idegenebb leszek magamnak is, másoknak is... Soha többé nem tudok egyetlen sort sem leírni, mert a betegség tudata közömbössé tesz az élettel szemben... Nevetségesnek tartom mindazt, ami kortársaimat mozgatja, éleselméjű könyveik untatnak, messzi vagyok tőlük, mint a Sziriusz. Talán ez már a szellemi halál?... Milyen kellemetlenül viselkedtem ma a Holt-tenger mellett... Hiszen ezek az emberek igazán nem sejthették, hogy annak az átkozott *déjà vu*-nek említésével belekaptak a sebembe... Nem tudhatták, hogy az ilyenfajta beszélgetések megrémítenek és elkeserítenek... El kellett volna mondanom az orvosnak azt is, hogy az órák hosszat tartó lehangoltság, amely a roham előtt úgy elgyötör, mindig összefügg azzal az érzéssel: »ezt már megéltem valamikor« s a förtelmes és hiábavaló erőlködéssel is, hogy megtudjam, voltaképpen mi is az, amit már egyszer megéltem... És ma megint csütörtök van... Az elmúlt négy héten minden csütörtökön megrohant s mindig estefelé... De ma nem szabad, hogy rámtörjön. Azért is ígértem meg Dorothynak, hogy megmutatom neki a templom helyét, hiszen társaságban még sohasem tört rám... Vigyázat! Mért vagyok ebben ennyire biztos... Nem is vagyok olyan biztos benne... Leonóra halála óta egyre rosszabb, minél inkább távolodik el tőlem, hétről hétre rosszabb... Együttélésünk három éve alatt szinte semmi bajom sem volt, ha akkor nem mondom neki azt a homályos pár szót, soha semmit meg nem tudott volna... Leonóra volt az üdvösségem, s az ember az üdvössége előtt nem szégyelli magát... És nagyon rossz, hogy most ennyire szégyellem az egészet... Nem volnék talán eléggé hiú szellem, hogy azzal vigasztaljam magam: azért mégiscsak

voltaképpen nagyon előkelő ez a betegség? ... Hiszen az ókorban egyenesen szent betegségnek nevezték. A legnagyobbak szenvedtek tőle, a próféták, Pál apostol, Dosztojevszkij ... Éppen a betegségből merítették erejük legjavát ... Én csak bénaságot és kimerültséget kapok tőle. De talán mindez csak ezzel a szellemtől menekülő korral függ össze, amely mint egy veszett bulldog kapaszkodik bele az úgynevezett valóságba s nyilván egészen másfajta egészségekre és betegségekre van szüksége, mint amilyen az én egészségem és betegségem ... Az orvos különben nem is használta az »epilepszia« kifejezést, csak érezte ... Tehát ő is szégyenkezett, amikor szembekerült a szóval. Hiszen igaz, még sohasem estem össze az utcán, nem habzott a szájam, a hüvelykujjam sem szorult görcsbe ... Az orvos nem is nevezte igazi ájulásnak az egészet, inkább valami mély »absence«-hoz hasonlította, amelyet az agy vérszegénysége okoz ... »Absence«, szép szó ... Talán valami közönséges paraszti ájulás elviselhetőbb lenne, mint ez az absence, ez a megfoghatatlan üresség, önmagamnak ez a teljes elvesztése, ami szörnyűbb minden megsemmisülésnél ... Nem, nem, rettenetes ez a gondolat, Isten adja, hogy csak erre ne kerüljön sor, csak semmi ájulás, elvágódás Dorothy előtt ... Mintha a szorongás is egyre közelebb hozná, s nem tudok elszakadni a gondolattól ... Hogy is volt akkor, amikor először rohant rám, hat esztendős koromban? ... Anyám egy kis tengeri fürdőbe vitt. A tenger megpillantása váltotta ki, ez az ég közepéig felmagasodó, roppant, isteni fal ... Akkor hosszú ideig feküdtem ájultan ... Nagyon ideges ez a gyerek, mondotta a penzió tulajdonosnője, amikor anyám kétségbeesetten dugott ágyba ... De egészen jól emlékszem rá, hogy nemcsak a látvány, hanem még a hozzáillő kérdés is fojtogatott: miért marad meg ez a szörnyeteg, ez a hatalmas istenség határai között? Miért áll meg egy nevetségesen jelentéktelen homokcsík előtt? Miért nem tör ki, miért nem ragadja meg anyámat és engem? ... Kis szellemem az Északi-tenger fekete falán keresztül meglátta Istent s ettől a látványtól összeomlott. Ezzel kezdődött a betegség ... És most, szinte egy örökkévalóság után újra megtaláltam kora gyermekségem félelmetes tengerérzését a Bibliában, Jeremiás könyvében ... Hatalmas

szépségű versek... Halkan elmondom őket, így, magamban, talán segítenek...

»... Mert én rendeltem a fövenyt a tenger határának örök korlátul, amelyet át nem hághat, s ha megrázkódtatják is habjai, de nem bírnak vele s ha megháborodnak, sem hághatnak át rajta...«

Jeeves a torkát köszörülte, mert a sofőr már másodízben hunyorított feléje. Oldalt fordult, hogy elrejtse könnybelábadt szemét. A kocsi lihegve és görcsösen kapaszkodott felfelé egy különösen meredek útszakaszon.

– Hogyan, hát nem is Jeevesnek hívják? – kérdezte Shepton őrnagy, aki nem értette meg egészen Dorothyt. Az asszony nagyon halkan beszélt, mintha attól tartana, hogy a hangfogó üveglapon keresztül is meghallják:

– Dehogy, szó sincs róla, természetesen Jeevesnek hívják... Mr. Jeeves, anyjának második férje még hároméves korában örökbe fogadta. Sohasem is volt más neve. És mégis, nem Mr. Jeeves volt az apja, hanem egy bizonyos Mr. Paderborner...

– Mindjárt gondoltam, hogy a neve ellenére sem telivér angol – állapította meg Shepston s úgy dűlt hátra az ülésben, mintha ezzel valami nyugtalanító nehézség kielégítő módon megoldódott volna. Dorothy Cowell azonban szükségesnek látta, hogy jobban megmagyarázza a dolgot:

– Nem azért mondom el ezt, mintha pletykálni akarnék. Jeeves maga is nyíltan beszél róla...

– Ilyesmi megesik – mondta Burton jóindulattal.

– Úgy találják, hogy a külseje keleties? – érdeklődött Dorothy, mire az urak szinte egybehangzóan így vélekedtek:

– Nem éppen keleties... De idegen...

Dorothy Cowell némi hansúllyal mondotta:

– Én inkább olyannak látom, mint valami evangéliumi alakot... Olyan, mint valamelyik tanítvány egy régi olasz kép hátterében... Persze kis szakállt kellene növesztenie...

– Mondja, Miss Cowell, – kérdezte Cartwright professzor, aki Dorothy mellett ült, ajaktalan hangon és közömbösen – bizonyára már hosszabb ideje ismeri Jeeves urat?...

– Sokkal hosszabb ideje, mint amennyit be fogok vallani... Még gyermekkorunkban gyakran találkoztunk az utcán, mert

a két család egymás szomszédságában lakott... Igazában azonban csak sokkal később ismertem meg Jeevest, – Párizsban, közvetlenül a házassága előtt... Hiszen a kettőnk foglalkozása némiképpen rokon, bár ő ezt elkeseredetten tagadja.

A kocsi nagyot zökkent és megállt. Az ég kékesfeketén, mint egy roppant bárd, szaladt bele a horizont élével a körben feltáruló kősivatagba. Hangok csendültek fel, valami gurgulázó zarándokének. Egy arab körmenet zarándokolt tarka rendetlenségben a Nebi Musa-ra, hogy Mózes legendás sírja előtt hódoljon. Az út legmagasabb pontjáról ágazott el egy mellékösvény a megszentelt magaslat felé, ide özönlöttek a zarándokok, akiknek éneke nem annyira ájtatos kórus volt, mint inkább, zord perlekedés Allahhal. A fehér, sárga és barna burnuszok tengeréből, a fezek és színes turbánok izgatott táncából kiemelkedett egy aranyhímzésű nyeregtakaróval borított kövér fehér ló, amelyen egy muzulmán ulema zöld selyemköpenyes, formátlan teste imbolygott. A sötétzöld, óriás lovas mellett jobb- és balfelől dervisek vittek világoszöld zászlókat. Shepston őrnagy, az ország alapos ismerője, nevetve mondotta: a muzulmánok nagyon jól tudják, hogy Mózesnak nincs földi sírja. Allah azonban gondoskodni kívánt »az igazhivők kényelméről« s első prófétájának halandó porait a Nebi Musán helyezte el, hogy az igazhivők minden évben, a páskaünnep idején tiszteleghessenek előtte. A judeai sivatagi márga szomjas szürkesége hamar felitta ezt a vad szín- és hangzavart. A táj arca mindenféle értelemben kikopott és elcsigázott volt, mintha egy értelemmel felfoghatatlan szellem gyötörte volna el. A motor megkönnyebült dalolással úgy lendült le egy lejtőn, mint valami hintán. Jobbról és balról, a kétségbeesésnek ebből a roppant romhalmazából élesszélű sziklatömbök emelkedtek a magasba, mint megannyi rombadőlt torony. Cartwright professzor nyugodt fölénnyel döntött:

– Egyes-egyedül itt, a világnak egyetlen más helyén sem fogalmazhatták volna meg a bűn eszméjét...

Jeeves éppoly mozdulatlanul ült helyén, mint elinduláskor. Nem nézett se jobbra, se balra, nem vett tudomást semmiről s éppoly vak volt mindenfajta látvány számára, mint a bennszülött, akinek szeme nem szomjazik meglepetésekre. Sem az arab zarándokcsoport, sem a megtorpanó kocsi, sem az utasok élénk

beszélgetése nem szakította félbe azt, ami benne kavargott, s amit leegyszerűsítő megfogalmazással monológnak lehetett nevezni.

»És most itt vagyok ebben az országban«, – dolgozott benne tovább a gondolat – »pedig soha életemben nem gondoltam arra, hogy idejöjjek... Bolond egy sors!... Nem, a sors nem bolond, csak mi vagyunk bolondok és ostobák és vakok... Bármennyire kedvem volna százszor is becsapni magamat, mégis csak rendületlenül hiszek az értelemben és következetességben... Talán éppen emiatt nem tudok többé dolgozni, mert ez a hit elválaszt a többiektől. Amit ma írnak, az éppen e hit ellentétjén épül fel, – azon a meggyőződésen, hogy az értelem értelmetlen, hogy semmi nem függ össze semmivel, s végül eszeveszett képzettársítások sorozata minden... A többiek talán eléggé szabadok ehhez, én nem vagyok szabad... Nagyon-nagyon mélyen még mindig él bennem az öreg okozati Isten, a »ha – akkor« Istene. Ez az Isten otthon van itt... Ki tudja, talán ő csábított ide... Miért kapta el Leonórát egyszerre ez a beteges vágyódás az utazás után? Honnan támadt benne ez a maróan éles kívánkozás az egyiptomi út után, – hiszen mindig könyörögnöm kellett, hogy elfogadja a legkisebb ajándékot? Azt hiszem, belebetegszem, ha nem kerülök el ide, – pontosan ezt mondotta. És én, aki különben olyan szívesen utazgatok, miért teltem meg egyszerre rossz sejtelmekkel és aggódó óvatossággal? Miért győztem le ezt az aggodalmat, miért nem fujtam le az egész útitervet? És amikor Leonóra szeszélyesen ragaszkodott a víz partján álló kis arab házhoz, miért nem mondottam egyszerűen nemet? Hiszen a pénzünkből telt volna jobb szállásra is, s minden ismerősünk óvott a járványtól, amely azon a vidéken soha ki nem alszik. Miért nem beszéltem rá Leonórát, hogy fogadja el a meghívást a nílusi kirándulásra, hiszen pontosan tudtam, hogy akkor a menekülést kínálták fel valami szörnyűség elől... Miért, miért, miért?... Mind e sok miért így együtt olyan okok hiánytalan láncolata, amelyekben szándék és irányító akarat van. Az volt-e szándéka ennek az irányításnak, hogy engem, Clayton Jeevest, ezt a teljesen jelentéktelen Jeevest, aki még csak nem is Jeeves, egy házasság és egy halál kerülőútján Jeruzsálembe vigyen? Mert semmiképpen sem lehetett véletlen, hogy három

héttel Leonóra után Dorothy Cowell felrázott tompaságomból s mindenáron kiverekedte, hogy elmenjek a Szentföldre... Es miért hívott a Szentföldre ez a rendeltetés?... Mert származásom szerint idetartozom? ... Nem vagyok ugyanennyire vagy talán még inkább keresztény és angol és világpolgár?... Bizonyosan! Apám ez a Paderborner nevű zsidó volt. Nem emlékszem rá. Olyan halk léptekkel vonult ki a világból, mintha a kedvemért akarta volna eltörölni nyomait. És mégis: biztos, hogy a hagyomány embere volt, mert nem kímélte meg anyámat attól, hogy testembe vágassa a szövetség jegyét. Így hát a szövetséghez tartozom s ha nem is ismertem soha apámat, mégis csak bennem él, s az ő atyái és ősatyái mind-mind bennem vannak, egészen a legelső és legutolsó Atyáig... És ez a legelső és legutolsó atya, atyáim Istene, igenis ő az, aki szembefordít a többiekkel s oly sorsot juttatott részemül, amelyből nincs kiút és megoldás... Hosszú hetek óta bibliai studiumok között élek, hogy újból hozzá kapcsolódjam, – én, aki egészen másfajta nevelést kaptam, legalábbis így magyarázom magamnak a dolgot. Az Írás hihetetlen áramlással patakzik belém, mintha ép úgy meg akarna hódítani, mint én őt. Ez nem is olvasás többé, inkább visszatérés és emlékezés, mert minden szándék és erőfeszítés nélkül sokszáz vers marad meg emlékezetemben... Napról-napra egyre több olyan dolgot értek meg egyre mélyebben, amelyet fajtestvéreimnek, akik ezt az országot most izzó akarattal újból birtokba veszik, valószínűleg nem is szabad megérteniök. Én azonban nagyon jól megértem éppen ama kettéosztottság vagy kettős egység által, amely bennem van és tisztánlátóvá tesz. Nem adatott számunkra gyógyulás, sem földi megnyugvás és megbékélés mindaddig, amíg Ő azt akarja, hogy minden emberi közösséghez való viszonylatunkban mi legyünk az örökkémások... Valóban, isteni pontosság intézte, hogy számomra is lehetetlen mindenfajta kibúvó. Talán ezzel az úttalansággal függ össze a betegségem is, amely úgy kezdődött, hogy én, az Úr tudatlan gyermeke, megláttam Istent a magunk módján, teljes láthatatlanságában... De mit segít rajtam ez a felismerés? Ma csütörtök van, három óra múlva beesteledik s akkor betelt az időm... Nem menekülhetek, össze fogok esni, most talán majd a szájam is habzik, s mindez ott, a mitsem sejtő Dorothy mellett.

Már most is majdnem meghalok az undortól és szégyentől... Mi lenne, ha bocsánatot kérnék s valami kifogással hazamennék?... A szégyen borzalmas, de a magánosság nem kevésbé borzalmas... Jön, jön feltartathatatlanul, érzem... Az orvos ezt az előérzetet úgy nevezte: »aura«. Már órák óta ebben az aurában élek s egyre erősbödik... Milyen vörös lett egyszerre a sivatag... Megéltem már ezt valamikor?... Nagy erőfeszítéssel olyan gondolatokra kell gondolnom, amelyek erősebbek az auránál, – képekre, amelyeknek láttára eltűnik saját énem, a legborzalmasabb képre... Amikor ott feküdt előttem és még lélegzett...«

Mély szakadék mellett, amelynek keleti oldalán egy görög büntetőkolostor hozzáférhetetlen kőkalitkái álltak, kapaszkodott felfelé a kocsi egy nagyon meredek emelkedésen. Az út aztán lejtősre vált s teljesen megváltozott környezetben futott tovább. A mészkősziklák ezer bordája és gerince, a márga szürkesége, a sivatagi kövek élessége és szögletessége, amelyben legalább a kétségbeesés komorsága élt, egyszerre feloldódott a teljes alaktalanságban. Göröngyök, földtörmelékek és szétmorzsolódott kőmaradványok beláthatatlan síksága tárult fel, s az egésznek csak egy és mindig változatlan színe volt: a megalvadt vér színe. A judeai sivatag komoly kétségbeesése és az a méltóság, amely még a bűnben is fellelhető, itt végső összeomlás lett, ama lelkek fakult pokla, amelyek lemondtak önmagukról. A körös-körül mindent betöltő barnavörös törmelék láttára az utolsó ítélet napján feltáruló hatalmas földi temetőre kellett gondolni, teli csontokkal és koponyákkal. Az út szélén, penészes sziklák és rozsdás földtömegek között, egy szegény vándor beduin család gubbasztott. Négy fekete, mozdulatlan emberi folt, – két nagy, két kisebb – egy alacsony sátor s egy szoborszerűen álló szamár emelkedett ki a hullámos föld alvadt vérszínéből, – mint az utolsó élet képe, mint a végpusztulás előtt álló emberiség keserű maradéka. Shepston őrnagy megmondta a hely nevét:

– Ez itt Adumim, a vérösvény! A vörösség persze csak a vasoxid miatt van, de vasoxidot a vérben is találni...

Burton nem vett tudomást erről az oktató megjegyzésről s Miss Cowellhez fordult:

– És a gyászkarszalag?

– Erről még nem beszéltem? – kérdezte csodálkozva Dorothy. – Igazi tragédia... Jeeves felesége karácsonykor halt meg Kairóban... Huszonhároméves volt, azt hiszem polyneuritise volt... Csak tíz napig feküdt, de teljesen bénultan...

Az urak közömbös részvétük jeléül hallgattak, ez azonban Dorothyt nem akadályozta meg abban, hogy elbeszélését folytassa:

– Férfi talán még sohasem ápolt így asszonyt... Igazi csoda ez az ilyen egocentrikus természetnél... Ha egy szegény asszony egyszer megbetegszik, akkor a férj ezt rendszerint saját jelentősége túlhangos megsértésének tartja... Emellett Mildred semmiképpen sem volt átlagon felüli teremtés, minden bája mellett... Különben nagyon eredeti humora volt... Patétikus férfi és humoros asszony, ez igazán jó keverék, nem gondolják? Ez volt talán az egyetlen boldog házasság, amit valaha is láttam... Talán éppen ezért kellett meghalnia szegény Mildrednek, mert az ilyesminek nyilván nem szabad megmaradni...

– A legforróbban szerető férfiak vigasztalódnak meg a leghamarább – nyilatkoztatta ki Shepston őrnagy, aki megcsontosodott agglegény volt s szerelmi területen csupán jelentéktelen és olcsó tapasztalatokra tett szert. Úgy lászott, hogy ez a megjegyzés komolyan elkeseríti Dorothyt:

– Már pedig ami Jeevest illeti, az ő esetében szörnyű módon csalódik... Senkinek sem kívánnám, hogy a második felesége legyen... Ebben az emberben roppant ereje van a gyásznak...

Elnémult s az író hátára pillantott, amely mintegy megerősítette szavait, annyi szenvedést fejezett ki.

Clayton Jeeves mellére horgasztotta a fejét s keskeny vállai előrecsuklottak. A fenyegető roham szorongásában újból felidézte azokat a máig sem behegedt fájdalmas képeket, amelyek mindennél erősebbek voltak, még a betegségnél is, – életének ama leggyötrelmesebb pillanatait, amelyek valami áttetsző fátyol mögött mindig készen álltak a fájdalmas feltámadásra. Belső monológját most már nem szó- és gondolatrongyok, hanem egyes-egyedül ezek a nappali világosságban úszó képek szabták meg. Tisztán látta maga előtt a kis fehér szobát a diakonisszák kórházában. Inkább valami olcsó szálláshoz, mintsem modern betegszobához hasonlított. Az egyetlen ablak előtt szürke függöny

lógott, a jó ég tudja, miért. A függöny körül undorító legyek serege zümmögött. Jeeves szüntelenül fehér lószőr-légycsapóval kergette a legyeket Leonóra párnáiról. Az asszony már egyetlen tagját sem tudta mozdítani. Földöntúli jóságában gyermekes tréfákat faragott mindenre, amíg csak volt némi hangja és öntudata: tréfálkozott az orvosokon, az ápolónőkön, a bútorokon, kárpitokon, a függönyökön, s leginkább saját tehetetlenségén. Azokon az órákon kívül, amikor szörnyű szenvedések között fogyott el belőle a lélek, csak két ízben tárult fel igazán Clayton előtt. Először betegségének első éjszakáján, amikor hajszolt pillantással könyörgött neki: »Ne hagyj meghalni!« És halála napján, amikor a vérátömlesztés után ezt suttogta: »Hagyj meghalni!« Ez volt az utolsó, kurta, de összefüggő mondata. Aztán kitárták a szörnyű szoba ablakát. Most már mindörökre tárva lesz. Az egyiptomi téli tavasz kemény, sötétkék nappali fénye most már mindörökre betölti ezt az ablakot, – mindörökre ott állnak a pálmák, rododendronok, aranyeső-bokrok képei, a messziről idetűnő nílusi bárkák és Path sokezer napkarvalya, amelyek kiterjesztett szárnnyal lebegnek ég és föld között. Ó miért is volt olyan csodálatosan szép ez a mindörökre megdermedt nap, miért nem takarta, torzította, oltotta el fényét eső vagy homokvihar! Jeeves pillanása az ablak felől Leonóra ágyára fordult. Most már minden időkön át újra, meg újra meg fog hàlni. Ez a haláltusa nem múlhatik el soha. Akâsha ez, a titokzatos anyag, amely át meg átszö bennünket s nem tűri az elmúlást. Milyen nehezen és sokára is hal meg egy ember! Leonóra ajkai még bimbózó pirosak s nedvesen válnak el egymástól, mintha kislány lenne. De az orvos már vizes vattacsomót tesz a szemére, hogy szemgolyói ki ne száradjanak. Az orvos aztán elmegy s Clayton Jeeves magáramarad a halállal, akinek döntő tettét most már kegyetlen őszinteséggel kívánja. De a halálnak van ideje s kéjesen kóstolgatja áldozatának ifjúságát. Egy lélegzetvétel... aztán még egy... nehéz hörgés a legmélyebb mélységből... most könnyed és gyors lélegzetvételek sorozata következik, mintha egyszerre minden jóra fordulna. A titok, amely különben szinte soha fel nem tárul az ember előtt, az elnehezedő szív dobbanása ebben az órában egyszerre hallható lesz, egyre ritkábban, egyre hangosabban kopog, mint a ködös távol-

ból idehangzó akadozó órajárás és ingakoppanás. De már közeledik a pillanat, amely nem ismeri az átmenetet s valóságosabb minden más pillanatnál. Egy láthatatlan óriás sokat tudó keze simítja végig Leonóra még mindig élő arcát, – elszínteleníti és összeroppantja . . .

– Jeruzsálem! – kiáltotta Burton olyan élesen és hangosan, hogy Jeeves is meghallotta. Az út bekanyarodott Jozafát völgyébe s magasan futott a szakadék fölött, amelyet a Kidron patak vágott a Szent Város és az Olajfák hegye között. Lenn a völgyben a buja zöld szín sokfajta árnyalatában zöldségágyak terültek el, mert a város magasan feküdt s a tavasz uralma még töretlen volt. A meder fölött dús tenyészet takarta el a vizet, úgyhogy a patakból szinte semmit sem lehetett látni. Csak a kis Siloa falu fehér házkockái köszöntötték futó gyorsasággal az utasokat. Az út azonban bal kéz felől hagyta az egész derűt s egyre magasabbra csavarodott fel a ciprusok és a vad formákban görbülő olajfák komolyságába, amelyektől a hegy nevét kapta. Most a zsidó sírmező vonult el előttük tízezernyi kőlapjaival. A sírbálák szoros tolongásban álltak egymás mellett, – a hűség dúsan bevirágzott kőbányája volt ez. Jozafát földjéhez simulva, a feltámadás völgyében pihentek elmúlt évszázadok és évezeredek hivő halottai. A világ minden országából jöttek ide, messze tengereken túlról, hogy okos megfontolással Jeruzsálemmel szemközt válasszák ki nyugvóhelyüket. A világ minden halottjai közül az ő útjuk lesz a legrövidebb a feltámadásig, csak annyi lépés, amennyi a völgyig vezet. Aztán az utasok szeme elé tárult Absolon különös emléke, a felborított serleg, amelynek kitörték a fenekét. Amikor Jézus lenézett ide, ez az emléke már éppoly roncs volt, mint ma. És bizonyosan lenézett ide onnan fentről, Getsemane ciprusligetéből, a megpróbáltatás helyéről . . .

A leglenyűgözőbb igézet azonban a másik oldal felől indult el, onnan, ahol a völgy fölött emelkedő sziklákon az égi és földi Jeruzsálem ebben az órában mintegy összeolvadt. A hegyekből felhők szálltak fel s prófétai fényben áradó tömegük a város nyugati része fölött pihent. A nap, még messzi a lenyugvás órájától, felitta a mennyei kezek minden aranyát s az egészet leszórta a templom terére. A tér mögött álló tornyok, kupolák,

minaretek visszahátráltak s fényüket önzetlen csillogássá szelídítették, amely csupán a tér széles középpontját hangsúlyozta valósággá, s szinte csak szolgált a szent helynek, amely önálló, felfokozottan élő városként emelkedett ki a másik, gyengébb életű és jelentéktelenebb város hátteréből. Az Ómár-mecset, amelynek sokszögletű épülete Moriah áldozati sziklját burkolja be, lángolt a nap tűzvészében. A tér déli végében álló Lánc-mosé ibolyaszínű délutáni árnyékok üvegharangja alatt csillogott. A tiszta levegő hatása olyan volt, mint egy nagyítóé: minden apró részletet meg lehetett különböztetni. A nagy mosé előtt a karcsú oszlopok és csúcsívek megfoghatatlan térszerűséggel szökkentek fel a magasba. A szikla kék és barna színei közül kibontakozott a vakító városfal s zárt keretbe foglalta ezt az arannyal átitatott képet.

Shepston őrnagy rákopogott a sofőrre s megállíttatta a kocsit. Valamennyien némán nézték a glóriájában lobogó Örök Várost. Jebu, Urusalim, Jerusolajim, Cion, – akárhogy is hívták, ez volt a kezdet- és végnélküli város, régibb a legrégibb emlékezetnél, – város, amely volt, van s mindig születik is, mint az Isten, aki összegyűjtötte népét a Moriah-szikla körül, ahol Ábrahám felkészült hitének súlyos áldozatára. Legrégibb királyukat reánk maradt neve szerint Melchisedeknek hívták, – igazságos király volt s a liturgia máig is úgy őrzi emlékét, mint a Messiás ígéretének első sugarát. Téba és Karnak templomait hatalmas munkával építették fel újból a romok közül. De újjáépíteni csak azt lehet, ami meghalt. Róma és Athén modern városok, közepükben múzeális romokkal. Jeruzsálemnek, a napfényben lobogó magasra épített városnak azonban nem voltak romjai. Nem vedlette le magáról elmúlt korszakait, mint valami kőből való bőrt. Cion leánya mindig újra meg újra fényben állt, újra meg újra parton hevert. Nebukadnezar tűzcsóvái, Titus csákánya, Hadrianus ekéje végigszántott rajta. De igazi léte nem függött tényleges fennmaradásától. Aki ennek a városnak idejét számlálta, egyben az Isten idejét is mérte, – de ez az idő időtlen. Jeruzsálem ókora jelen volt s jelene ókor, annak a tűzes képnek diadalmas összeolvadásában, amely a bámuló angolok fegyelmezett lelkét a csoda leheletével – nem, igazi megrendüléssel töltötte el.

De amikor a kocsi újból megindult, Jeeves tudta, hogy ezen a csütörtökön senki és semmi sem fogja megmenteni a közelgő rohamtól. Ugyanezzel a bizonyossággal tudta, hogy soha még ilyen roham nem fenyegette. Ki tudja, talán nem is tér többé magához az absence-ból. Hát akkor ne térjen! De minden félelme és szégyenkezése ellenére Clayton Jeeves egy kérdés különös érzését cipelte magában s a kérdést magát éppoly kevéssé ismerte, mint a választ, amely utána vágyódott. De ez a görcsös kívánkozás a névtelen megvilágosodás után bátorságot öntött lelkébe a közelgő veszéllyel szemben.

HARMADIK FEJEZET

A TEMPLOMTÉREN

– A jövő héten eltűnök innen, hallja Clayton ... Nagyon kedvező megbízást kaptam egy közép-európai útra ... És akkor egészen egyedül lesz, és senki sem törődik többé magával ... Egyébként ne képzelje, hogy azt képzelem: majd nagyon hiányozni fogok magának ... Hogy maga mennyire megnehezíti az ember dolgát ... Most igazán rendkívüli emberekkel hoztam össze ... Mindenki hiánytalanul bajtársias volt ... Maga meg süketnémán, gőgös elutasítással ül közöttük, valami sápadtarcú keresztrefeszített szent, élő szobra a türelmetlenségnek és rossz nevelésnek ... Higyje el, Clayton, megértem az állapotát ... De ilyen módon nem lehet tovább csinálni ezt a dolgot, ez tisztára hóbortosság ... Úristen, ha legalább tudnám, hogy igazában mi baja van ...

– Semmi bajom sincs – mosolygott Jeeves merev barátságossággal s hosszú léptekkel haladt előre.

A Cion fellegvár mellett betértek az Óváros bazárutcájába, amely komor falak és korhadt gerendák alatt számtalan bukdácsoló lépcsőn vezetett délkelet felé, a templomtér alapfalaihoz. Az utca keskeny erében csodálatos hajlékonysággal szorongott egy kétágú emberfolyó, az egyik le, a másik felfelé hullámzott. Ámbár csakúgy, mint a kelet többi bazáraiban, itt is kereskedők kínálgatták áruikat a barlangszerű, fekete boltok előtt, rekedt szakácsok nyújtogatták az emberek orra alá az olajtól párolgó nyeles serpenyőket, utcai árusok rohantak szenvedélyes vadsággal, hosszú rúdakon himbálva kosaraikat, és szamarakat, kecskéket, juhokat tereltek a sűrű tömegen át, – Jeruzsálem bazárutcájában valahogy mégis megfontolt komolyság és ünnepélyes nyugalom uralkodott. Az emberek magasztos közömbös-

séggel néztek maguk elé, s ringatózó járásuk ütemét semmiféle kereskedői csábítgatás nem tudta megzavarni. A tömeg egymáshoz préselte Dorothyt és Jeevest.

– Nem éppen megtisztelő számomra, hogy egy szikrányi bizalommal sincs hozzám – mondotta Dorothy.

– Ó, maga olyan nagyon-nagyon jó volt hozzám, – felelte a férfi elfulladva – nem is tudom, hogy köszönjem meg . . .

Fanyar utóíze volt ezeknek az üres szavaknak, de a mögöttük lappangó hála igazi volt, – a súlyos beteg hálája az enyhítő simogatásért. Jeves most egyszerre úgy érezte, hogy először látja Dorothy szemét. Az asszony levette fejéről a sapkát. Jeeves meghatottan nézte ébenfekete hajában a szürke fürtöt. Ez az asszony minden segítség nélkül verekedte át magát az életen, duzzad az erőtől, okos, bátor és nem kevésbé magános, mint ő maga. Frissen lélegző, erőteljes ember lépked itt mellette. Amikor hozzáért, vékony fulárdselyem ruháján keresztül érezte e baráti test melegét. Átszaladt fején a gondolat: nem ez-e a menekülés? Ha az új indulással kiszakítaná magát a múltból? Ha egy asszonyhoz menekülne? De még mielőtt lényének egész forróságával elkergette volna magától ezt a gondolatot, úgy látszott, hogy a gondolat már át is ugrott Dorothyra, aki mintegy tiltakozva eltávolodott Jeevestől.

– Figyelmeztetem, Clayton, hogy eszemágában sincs beavatkozni az életébe. Ha rosszul esik, hogy nem eléggé őszinte hozzám, ez csak azért van, mert . . . mert némiképp becsülöm magát mint művészt . . .

Összekuszálódott embercsomó hömpölygött feléjük s megállította őket. A tömeg közepében ott lépdelt az első jelenség ama három közül, amely Jeevesre oly rendkívüli hatással volt a templomtér felé vezető úton. Tekintélyes külsejű férfi volt ez az első jelenség, pompás redővetésű égszínkék burnuszt viselt, s utcagyerkőcök és koldusok uszálya követte. Valamelyik effendi lehetett, valószínűleg az ország nagy földbirtokosai közül való. Jobbkezével selyem esőernyőt szorított a melléhez, baljában egy csomó piaszterdarabot táncoltatott. Olykor-olykor egy vagy több pénzdarabot hajított oda rongyos kíséretének, amely tüstént hajbakapott a zsákmányon. Ő maga azonban egy pillantásra sem méltatta a csőcseléket s redős, kék burnuszában hosszú lép-

tekkel úgy haladt, mintha lábaival a talajt tapogatná. Szakállas, szép úri arca diadalmas derű fényében sugárzott. Dorothy ámulva fordult utána.

– Mint valami legendabeli király... Bölcs Salamon, vagy Harun al Rasid... Úgy-e?

Jeeves is hosszan nézett az égszínkék király után, mintha jól be akarná vésni emlékezetébe a nagyszerű figura képét. Dorothy hangja egyszerre megint melegebb lett:

– Jól tudom, hogy mi baj van magával, Jeeves... Megint neki kell feküdnie a munkának, ennyi az egész... Az után, ami történt, valami nagyon nagy dolgot fog alkotni...

– Bizony, Dorothy, nemsokára megint rákényszerülök a munkára, azaz valami cikket kell írnom, amit talán a maga baráti segítségével el tudok majd helyezni...

– Minek ez az öngúny... Hiszen nagyon jól tudja, hogy mire gondolok...

– Amire gondol, az mindörökre elmúlt... Leonóra magával vitte. Amit pedig itt hagyott bennem, az... az minden egyéb magyarázatot fölöslegessé tesz...

– Megengedi Clayton, hogy egy kissé tapintatlan legyek?... A szobájában egész halom bibliát, magyarázatot és vallásos művet láttam... Ilyesmit az ember nem azért szerez meg és olvas, mert öröme telik benne... Azt remélem, hogy sikerült végre olyan anyagot találnia, amely mindenképpen megfelel magának... Mert hiszen maga aztán igazán nem tartozik a hétköznap mikroszkopizáló vizsgálói és unalmas lelki életünk kutatói közé...

– Téved! Nem keresek semmiféle anyagot – tiltakozott Jeeves élesen. – Nagyjából tudom, hogy mennyit értem valamikor... Eléggé büszke is vagyok arra, hogy egyetlen dolgomat sem írtam anélkül... anélkül... utálatos kifejezés... nem írtam semmit ihlet nélkül...

Dorothy láthatóan megütközött a szón:

– Az én szakmám az, hogy közlöm, amit látok és hallok... Éppen ezért nem nagyon tudom elképzelni, hogy miféle dolog lehet ez az ihlet...

– Absence és Akâsha együtt – préselte ki a torkán eltorzult arccal a férfi.

Most egy alacsony, fészerszerű helyiség előtt álltak, amely – feketén és nyitva – szinte bele volt vájva egy roskadozó házba. A rövidlátó Jeeves a sötétségben először semmit sem látott. Hátul a helyiség mélyén már-már kialvó széntűz parázslott. Aztán lassanként kivette valami rúddal forgatható malomszerű alkotmány körvonalait, amely az üreg közepében állt. Meztelen testű óriás hajtotta a malmot; karjait nekifeszítette a rúdnak s ütemesen járta le egyik kört a másik után, mindig újra meg újra. Nem lehetett tudni, hogy a malom mit őröl, csak annyi volt bizonyos, hogy az óriás naponta sok ezerszer járt így körben, mint valami igásállat. Az amúgy is borzongató kép még szörnyűbb lett, amikor az óriás bikaszerűen szügyébe vágott fejét egyszerre felemelte, s akkor kiderült, hogy vak, – sebes szemüregei üresen tátongtak a verejtéktől csillogó arcban. Úgy látszott, hogy a járókelők közül többen ismerték, mert arab szavakat kiáltottak oda neki, amelyek könyörtelen gúnyként hangzottak. A vak rabszolga azonban nem törődött semmivel s a rúdnak támaszkodva egyik kört a másik után járta le. Csak egyszer vicsorította fogait ki az utcára, de a munkát akkor sem hagyta félbe.

Már jóideje elmaradt mögöttük a komor jelenet, de Dorothy és Clayton még mindig nem tudott szabadulni a képtől. Először a legendák királyával, aztán a legendák rabszolgájával találkoztak. A vak munkás látványa Dorothyt halkabbá tette. Most szinte alázatosan nézett Jeevesre:

– Hallja csak, Clayton... az imént nem akartam semmi tiszteletlent mondani az ihletről...

– Ha egyszer megadatott, hogy megéljük, – ismerte be Jeeves szokatlan nyíltsággal – akkor nincs már semmi, amiért érdemes lenne élni, csak az a pillanat... Mi a munka?... Egy szegény vak szüntelenül egyazon középpont körül forgatja a kerekét, reménytelenül... De abban a bizonyos pillanatban, akárhogyan is nevezzük, egyszerre minden bennefoglaltatik, még ha száz figura, esemény és gondolat is lenne, – egyetlen villanásba sűrítve tárul ki minden... Nincs képzelőerő, kombináció, éleselméjűség és szorgalom, amellyel ezt el lehetne érni... És éppen azért, mert ez a pillanat soha vissza nem tér hozzám, nem fogok többé dolgozni...

– Ez a pillanat majd eljön megint – mondotta Dorothy szilárdan, mintha valami sugallat által tudná.

Eljutottak a Siralmak Falához, a roppant kőkockákból felépített szentélyhez, amely egyes-egyedül maradt meg a hajdani templomból Izrael népe számára. Csak kevés ájtatoskodó álldogált a hatalmas fal előtt, amely a templomtér alapépítményéül szolgált, mert ma nem volt sem ünnep, sem szombat. Az ájtatoskodók szenvedélyesen szorították oda arcukat a kövekre, mintha könnyeikkel akarnák tisztára mosni. A nyomorúságos kaftános alakokban vonaglott és reszketett az ima hatalma. Clayton Jeeves pillantása újra meg újra beleütközött egy ferdevállú öregasszonyba, aki botjára támaszkodva már jóideje részeg bizonytalansággal imbolygott ide-oda. Ez az öregasszony volt a harmadik ama mély hatást ébresztő találkozások sorában, amelyekről Jeeves úgy érezte, hogy szorongató módon összefüggenek állapotával. Az asszony külseje olyan volt, mint valami tenyérből jósoló cigányasszonyé, s fantasztikus, bár egészen nyugati divatú ruhát viselt. Rövidre nyírt zsíros fekete haján hamis leopárdprémből készült kalap ült, nagy tollal. Mogyorónyi zöld üvegfüggők lógtak a fülében s himbálózva követték lépteinek imbolygását. Nyakán is egész gyüjteményre való tarka üveggolyóláncot hordott, amelyek járásközben hallhatóan megzörrentek. Közben szüntelenül mormogott magában valamit. Olykor hangosan is felkiáltott. Jeeves, akarva-akaratlan, kénytelen volt magára vonatkoztatni ezt a mormogást és kiáltozást, mintha a vénasszony olyan szavakat és mozdulatokat közölt volna vele, amelyeket kísérőjének nem szabad észrevennie. A templomtérre vezető nagy lépcső tövében egyszerre megfordult, s Jeeves az összeesküvő bűntárs olyan pillantását érezte magán, amelytől a rekeszizma is megreszketett. Az öregasszany arca nem is volt olyan öreg. Jeeves úgy találta, hogy aligha több ötvenévesnél, és mégis – ezeresztendősnek látszott. Az elkopott arcból tágranyitott, nyugtalan szemek meredtek rá, amelyeknek fájdalmas csúfolódása és kusza vigyora mintha mindent tudott volna róla. Igen, Izraelnek ez az idezarándokolt öreg leánya mindent tudott róla. Tudta azt is, hogy az »aura« egyre feltarthatatlanabbul sűrűsödik meg körülötte, s hogy néhány perc

múlva, ha torkon ragadja az a szörnyűség, el fog vágódni, menthetetlenül...

Clayton Jeeves olyan nagy ugrásokkal szaladt fel a magas lépcsőfokokon, hogy odafent minden egyéb nyomorúságán kívül még a szíve és lélegzete is elakadt. Dorothy semmiképpen sem tudta megmagyarázni ezt a váratlan menekülést. De még mielőtt elhaladtak a mohamedán őrség előtt, amely elvette tőlük a belépőjegyeket s beléptek volna a szent térre, Jeeves megérintette a karját:

– Meg kell vallanom valamit, Dorothy... Meg szeretném kérni valamire...

Oly fulladt és görcsös hangon beszélt, hogy az asszony nyugtalanul meredt rá.

– Ne haragudjon, Dorothy... De talán jobb lenne, ha most... Maga miatt lenne jobb... Ha nem maradnánk együtt... Ha most elválnánk...

– Az Isten szerelmére, hát ez megint micsoda?... Hiszen külön is megbeszéltük az egész sétát és maga fontosnak tartotta, hogy a vezetőm legyen...

– Nem akarom fonák helyzetbe hozni... kellemetlen helyzetbe... Ha valami történnék...

– Kellemetlen helyzetbe?... Ha valami történnék?...

– Ha velem történnék valami... Azt gondolom, ha valami bajom esne... Meg kell ígérnie Dorothy, hogy akkor azonnal elmegy és nem törődik többé velem... Nincs semmi jelentősége... Legyen jó, Dorothy és ígérje meg...

Az asszony közelebb emelte hozzá az arcát. Hogy' is nem vette észre ezt a nyugtalanító változást? Jeeves halálsápadt arca pillanatról pillanatra beesettebb lett, nehezen szedte a lélegzetet, verejtékcseppek csillogtak a homlokán.

– Most tüstént hazamegyünk! – döntött Dorothy.

De Jeevesből egyszerre túláradó lendülettel tört ki a szó:

– Nem, Dorothy, én maradok...

– Talán van itt valahol a közelben egy kávéház... Feltétlenül innia kell valamit...

– A dolog testi része egészen mellékes, Dorothy... Nem a testről van szó...

Dorothy úgy vélte, hogy érti. Leonóra halála megint megrohanta. Két tenyerébe fogta a férfi jéghideg kezét:

– Semmi sem fog történni, Clayton... Én itt vagyok maga mellett és vigyázok... Úgy... és most jöjjön... Egyébként nem vagyok nagyon tudnivágyó, de ma szeretnék minden részletet megismerni...

Jeeves kissé megnyugodva felegyenesedett:

– Menjünk!... De ne felejtse el, amire kértem...

Kiléptek az oszlopcsarnokokból, amelyek a szent negyedet ma épp úgy körülveszik, mint Heródes idejében. Clayton Jeeves egy lépéssel mindig Dorothy előtt haladt, mintha ilyen módon akarna kellő távolságra szert tenni, hogy az utolsó pillanatban eltűnjön előle. Óriási arányaiban most feltárult előttük a templomtér. Úgy látszott, hogy ebben az órában sokkal nagyobb a hasonló tereknél, amelyek híres szent helyek körül terülnek el. Jeruzsálem egy óriás roppant erőfeszítésével hordozta terhét vállain.

A nap már ott állt a szemhatár alján. De minél mélyebbre csúszott, annál több bíbort és aranyat csurgatott szét a lángoló kupolákra, árkádokra, oszlopokra, lépcsőkre és a falak peremére. Dorothyn és Jeevesen kívül más idegen nem volt itt. Holnap este kezdődik a mohamedán húsvét ünnepe, s akkor a »Hárám es Sárif« zárva marad a hitetlenek előtt. Dorothy Cowell így hát csak most szemlélhette meg elutazása előtt Jeruzsálemnek e legfontosabb emlékét. Ezért is beszélte meg Jeeves-szel mára a kirándulást. Körös-körül zajlott az élet. Az igazhivők mindenfelől nagy tömegben gyűltek össze az ünnepre, mert a Hárám es Sárif-ot sok mecsetjével Mekka után az iszlám legszentebb helyének tartották. Az ájtatos muzulmánok közül sokan csoportokban leheveredtek a tér burkolatának vakítóan fehér, nagy kőlapjaira. Azt lehetett volna hinni, hogy naplemente után majd tüzet gyújtanak, főznek, esznek és alszanak, akár a sivatagban. Talán régi hagyomány volt, hogy a páskaünnepet megelőző éjszakát a templomtéren töltik. Más csoportok élénk beszélgetésbe merülve áldogáltak, vagy szorosan összezárkózva az Ómár mecsethez vezető lépcsőn haladtak felfelé.

Dorothy Cowell kényelmetlenül érezte magát, mert Jeeves arcszíne egyáltalában nem javult, sőt mintha néhány árnyalattal

még sárgább lett volna. Kimeredő arccsontjai is elárulták roppant belső feszültségét. Akármi is viharzik most benne, nagyon szükséges volt, hogy gyengéd legyen hozzá. Milyen furcsa, hogy ő, Dorothy Cowell, a legszabadabb világcsavargó, aki éppen a kötetlenségére volt a legbüszkébb, egyszerre az aggódó asszony kényes helyzetébe került, akinek egy bolond férfit többé-kevésbé ápolnia kell. A mai nap töméntelen látványa és beszélgetése ezt a fáradhatatlan teremtést is kifárasztotta. Ebben a pillanatban a világ legkívánatosabb dolgának egy csésze meleg tea látszott a King David Hotel halljában. Másrészt egészen biztosan tudta: semmiesetre sem szabad újra megpróbálkoznia a felszólítással, hogy menjenek haza. Dorothy elámultan kapta rajta magát a megállapításon, hogy ez az őrült nagy erővel köti le figyelmét. Ismeretlen szenvedése valósággal foglyul ejtette. Éppen ezért ravasz és könnyed szavak után keresgélt, hogy minél előbb túljusson a veszélyen:

– Nem kedvelem különösebben a mecseteket, Clayton... Azt hiszem, ezek a világ legprofánabb helyiségei... Meg aztán nagyon késő van... Elég lesz, ha csak úgy nagyjában végigszaladunk rajtuk... Mohamedhez végül is semmi közünk... De szeretnék hallani egyet-mást a régi templomról, amelyben a tizenkétéves Jézus prédikált. Nagyon fárasztóak ezek a kövek... És milyen messzi van itt minden... Kérem, engedje szabadjára a tudományát... Tudásszomjas tanítványa fülel...

Jeeves nem nézett rá, csak intett. Túlságosan kihúzza a derekát, nyílegyenesen megy előre, s Dorothy csak nagy fáradsággal tudja követni. Eljutottak a lépcsőhöz, amelyen a magasba emelkedő nyolcszögletű Ómár-mecset széles alapja nyugszik. A karcsú oszlopárkádok romjai éles körvonalakban emelkednek ki a bíbortól mámoros ég hátteréből. Jeeves rugalmas gyorsasággal szalad fel a lépcsőn. Odafenn megáll, körülnéz, az egyik oszlophoz lép és nekidűl. Azt hiszi, hogy ilyen módon kellő támaszt talál, ha bekövetkezik az elkerülhetetlenül fenyegető pillanat. Innen szinte az egész teret át lehet tekinteni, még az Olajfák-hegyéből is idelátszik egy darab. Dorothy egészen közel áll hozzá. Most az ő arca is feszült és beesett. Jeeves jobbkarja, amely úgy lóg le a válláról, mint valami idegen test, nagy s merev mozdulattal előrelendül. Amikor megszólal, hangja nyer-

sen és parancsolóan cseng, mint egy rosszkedvű tanító magyarázata.

– A tér tengelye északról délfelé nyúlik – mondja rövidlélegzetű, gyors szótagolással. – Itt fenn nyugatról kelet felé terült el Salamon temploma és Heródes temploma, amelyben Jézus prédikált...

– Maga sokkal szigorúbb vezető, mint Burton – jegyzi meg Dorothy s nevetni próbál, de a nevetés nem sikerül. Jeeves, mintha nem is hallaná, tovább beszél:

– Itt, ahol most állunk, volt valamikor a határ a nép külső udvara s a papok és az áldozati oltár belső udvara között... Itt emelkedtek a nagy csarnoksétány oszlopai...

A mondat közepén Clayton Jeeves elfulladó nyögéssel megtorpan, mintha tüdejének egész levegőkészletét elhasználta volna. Az oszlop mellől, amelynek nekidűlt, lebámul a lépcsőkre; fehérbe öltözött hivők nagy csoportja gyűlt ott lenn össze s most himbálódzó nyugalommal indul felfelé Isten házához. Dorothy szorongó kérdése még eljut a füléhez. A húnyó nap vörös izzása megint erősebb lett. De Jeeves tudja, hogy most már feltarthatatlanul közledik. Mi közeledik? Ez lenne már a jól ismert szédülés s a szorongás, hogy elveszíti saját énjét? Már hallja legbensejében a zúgást, amely olyan, mint az áramló gőz sziszegése? Egyre gyorsabban közeledik, azokkal a fehér papos alakokkal együtt jön, akik lassú léptekkel indulnak feléje lentről. És most itt van. Lekapja szemüvegét, mert arra gondol, hogy a zuhanásnál összetörhetne. De mi ez? Öntudata nem borul el. Az absence nem vágja földhöz. Szilárdan áll a lábán. Szíve nyugodtan dobog tovább. Csak meztelen szeme előtt folyik össze és változik meg minden. A mérték és pontosság utolsó görcsös vágyával egészen közel emeli gyenge szeméhez a csuklójára kapcsolt karkötőórát. Szelleme meg akarja ragadni az időt, még mielőtt a semmibe omlana. Tisztán látja: délután öt óra harminchét perc van.

NEGYEDIK FEJEZET

A TEMPLOMBAN

(Incipit vita Hieremiae prophetae.)

A férfi, aki kezét a szeme elé tartja, hogy megvédje a vakító alkonyi naptól, csodálkozva nézi a csuklójára kapcsolt széles bőrszalagot. Ebbe a szalagba egy tokot varrtak s a tokban pergamencsík van néhány írásjeggyel, – Isten erős áldásával. A férfi mélyen elmerülve figyeli a templom oromzatát, amely messzire kiemelkedik az elválasztó csarnoksétány oszlopai közül, ahol most várakozik. Annyira belefeledkezett e látványba, hogy időbe telik, amíg újból visszatalál önmagához. Még mindig szeme előtt lebeg a bőrszíj a beléje varrt áldással. Igen, az anyja, Hilkijah felesége csatolta ma reggel a csuklójára, mielőtt szamárháton elindult volna Anathotból, hogy eljöjjön az Úr igazi és egyetlen templomába. Az áldásszíj régi örökség, anyja nemzetségházából való. A mai nap pedig a dísz és megtiszteltetés napja, amikor az Úr örvendezik a templomban összegyűlt ifjúság láttára. Anyja milyen izgatott és boldog volt ma reggel, amikor felkeltette. És jó oka volt is a büszkeségre, hiszen a vidéken lakó papság nemzetségházaiból, akik nem teljesítenek szolgálatot a templomban, a legifjabb fiúgyermekek közül egyes-egyedül reá, Jirmijahra esett a választás. Az ő nemzetségháza Jehudában és Benjaminban persze a legősibbek közül való, hiszen a száműzött Ebijathar szent korszakáig tudják visszavezetni eredetét, meg Éliig, Siloh papjáig, sőt fel Mózesig és Áronig is. Jirmijahot ma berendelték a templomba, hogy este a páskaáldozatnál segédkezzék, vagy a király asztalánál szolgáljon fel. A fiatalember szíve hevesen ver a testét-lelkét betöltő öröm előérzetében. Mert testtel-lélekkel szereti az ilyen isteni ünnepet s az ünnep ragyogását, amikor magasra lobbannak a tüzek, izzanak a lámpák, ujjonganak a hárfák, kürtök és trombiták, az

emberek boldogan találnak egymásra s az Úr hatalmas kötöttségében ők maguk is egymáshoz kötődnek.

Jirmijah most dél felé fordítja szemét. A vérvörös fény utolsó hullámában még egyszer fellobognak a királyi székhely hivatali és lakópalotái, – ezt a területet csupán egyetlen szilárd fal választja el az Úr székhelyétől. Milyen erős is lehet a király lelke, hogy el tudja viselni Istennek ezt a szüntelen közeli szomszédságát! A falak ormain látni a testőrök őrszemeit, amint hosszú lándzsáikkal járnak fel-alá. A fal és a töprengő fiatalember között már ott árad az ünnepi este roppant embertömege. Hogyis lehetséges, hogy Jeruzsálemben s az Úr kicsire olvadt országában még mindig ennyi ember él! Sem Asszurban, sem Bábelben, sem Egyiptomban nem lehetne több ember az aranyból-ezüstből összetákolt hiábavalóságok ünnepein. Így gondolkodik ifjúi büszkeségében az Anathotbéli Jirmijah, akinek persze még nincsenek személyes tapasztalatai a nagyvilágról és a nagy fővárosokról. De vajon nem tudja-e mindenki, hogy a világvárosok Bááljainak van ugyan hatalmuk arra, hogy mámorral és forrósággal árasszák el a halandók vérét, a szellem öröme azonban, amelynek semmi köze a borhoz és a testi gyönyörhöz, egyes-egyedül Jákob Istenének ajándéka, akit – akárhány nevet is visel – semmiféle névvel nem lehet illetni? A fiatal vidéki papi ivadék lába alatt, a körbefutó lépcsők körül tolong és egyre jobban sűrűsödik az isteni vendéglátás népe. Most már teljesen betölti a tágas külső udvart, amely körülfogja a voltaképpeni szentély magasabbra emelt, óriási színpadát. Fáklyák fénye reszket a leszálló alkonyi szürkületben. Sokan – szívük túláradó örömében – fáklyákat, botokra ragasztott gyertyákat s tarka lámpákat gyújtanak s az egymáson áthullámzó karénekek ütemére lóbálják, még mielőtt az égen kigyúló első csillag jelt adna az ünnep megkezdésére. Ha olykor a karének elhallgat, az általános zúgásból és zümmögésből kihallani valami sokszínű tompa hangot, amely mintha a föld mélyéből törne elő. A juhok és bárányok összesűrűsödött bégetése ez, – az állatokat a templomhegy földalatti csarnokaiban és istállóiban külön papi bizottságok tízezerszámra veszik át. A városi és vidéki nemzetségházak áldozati ajándékait meg kell számolni, jegyzékbe venni, ismertetőjellel ellátni, hogy a törvény előírásaiban hiba ne essék, hogy

egyetlen áldozó se kerüljön hátrányba, maga az áldozati állat pedig makulátlan tisztaságban jusson az oltárra. A szegények és a legszegényebbek is elhozták ma áldozataikat a templomba. Ezek az elsőfű-bárányok helyett a pótlásul megengedett szárnyasokat hozták. Akinek még erre sem telik, az valami Istennek tetsző mezei termény első kévéjét hozta el.

Jirmijah jó ideig elgondolkozva nézi a kavargást lába alatt. Aztán nyugtalanul fordítja oldalt a fejét. Kísérő nélkül jött a templomba? Nem, Baruch, Neriah fia, tizenhat esztendős földije a várakozásnak ezt a mai napját is éppúgy vele töltötte, mint minden egyéb napot. Anathotban a gyermek Baruchot így nevezik: »Jirmijah árnyéka«. Ez az árnyék talán megint elhagyta, hogy buzgón tanuljon valamilyen írástekercset, amelyet idősebb barátjától kapott kölcsön? Jirmijah egyszerre meghallja háta mögött az ifjú lihegő hangját. Baruch oly izgatottan szalad feléje, hogy fejkendője leoldódott s a nyakába hullva repked. A hangja kibicsaklik:

– Mesterem készüljön fel... Mindjárt kikiáltják mesterem nevét...

Baruchnak még annyi ideje sem volt, hogy újból lélegzetet vegyen, amikor három, nyilvánvalóan előkelő személyiség ment fel az egyik szószékre, amilyen több is volt Jirmijah közelében, a lépcsők fölött. Az egyik férfiú mint királyi hivatalnok a Dávid-ház égszínkék udvari színében tündöklő ruhát visel. A két másik híradó-pap és kürtös pap. A kürtös-pap most egyszerre belefúj hosszú hangszerébe, amelynek anyagát arany és ezüst keverékéből öntötték. Ezután a híradó-pap mennydörgő hangon és nagyon érthetően több nevet kiált bele a tömegbe s mindegyik után, hosszabb ideig várakozva, elhallgat. Az utolsó név így hangzik:

– Az Anathotbéli Jirmejahu, Hilkijah fia, Ebijatharnak, a főpapnak nemzetségházából, Élinek, Siloh papjának nemzetségházából...

Az ilyen módon megidézett, akinek nevét az illő megbecsülés egyszerre említi régmúlt idők tiszteletreméltó neveivel, keresztbe veti mellén a két karját s nyugodt léptekkel indul a szószék felé. Ott lehajtott fővel áll meg. Még akkor sem emeli fel a fejét, – amit idősebb vagy magasabb állású személyiségekkel szem-

ben illik – amikor a királyi szertartásmester és a két pap középre fogja és az elválasztó oszlopcsarnokon keresztül a templom belső udvarába vezeti. A rövid út alatt tudomásul kell vennie az udvari hivatalnok méltóságteljes tanítását:

– A király őfelségéhez imígy kell szólni: »Méltónak találtattam rá, hogy királyom színe elé kerüljek.« . . .

Imbolygó vörös fényben úszik Jirmijah szeme előtt a hatalmas belső udvar. A nappali fény maradék üledéke összekeveredik az isteni lakomához már megterített asztalok lámpa- és gyertyavilágával s az áldozati oltár messziről idevillódzó parázsfényével. Jirmijah nem most látja első ízben ezt az oltárt. És mégis: ma megint megdöbben nagysága láttára. Milyen apróknak látszanak a tűzáldozatok oltára előtt a fehérruhás papok, akik kettős és hármas láncba fonódva szüntelenül körüljárják. Az oltárt és a szent sziklát, amely meszes-fehéren emelkedik ki Moriah mélységéből s egyben alapja is a templomnak, művészi munka egységgé építette össze. Nem lépcső, hanem széles palló visz fel az oltár teljes magasságába. Ennek is jó oka van. A lépcsőfokokon kilátszana a papok meztelen lábfeje és lábszára. Az Úr azonban azt akarja, hogy papjai teljesen fedjék el testüket. A körbejáró papok gyűrűjéből mindig kiválik egy-egy csoport és hosszú léptekkel siet fel a pallón az oltárhoz. Minden ilyen csoport rendszerint egy magasrangú, fehérszakállas áldozópapból és két segédjéből áll, akik támogatják, mert az áldozópap hatalmas és nagyon súlyos aranyedényben viszi magával az áldozatot. Magát az áldozást a legnagyobb gyorsasággal és biztonsággal kell elvégezni, mert a palló végén az áldozó odahajol a sok sing széles s csupán egyetlen kőrostéllyal fedett vörösen izzó tűztengere fölé, amely őt magát is az áldozat sorsával fenyegeti. Mindössze pillanatnyi ideje van, hogy az egyik odahelyezett aranylapáttal az áldozatot a megfelelő helyre tolja s elmondja az ideillő áldást. Az izzó parázs oly szörnyű hőséget áraszt, hogy a nagy ünnepnapok után az oltár négy sarkát lezáró ércszarvak vaskos tömeggé olvadnak össze, s mindet ki kell cserélni. Az egymást követő áldozások után a három papból álló csoport elvonult a réztengerhez, hogy ott megenyhüljön és felüdüljön. A réztenger az oltártól nyugatra van s majdnem ugyanolyan magas és széles. Ez az óriási, kovácsolt medence,

amelynek anyaga tenyérnyi vastag, de pereme finom és liliomformájú, négyszer három életnagyságúnál nagyobb bika hátán nyugszik, amelyek szomorú-busa fejüket a négy égtáj felé fordítják. Chirámnak, a nagyszerű művésznek munkája ez s Jirmijah olyan büszke rá, mint akármelyik fiatalember, aki kellőképpen ismeri a régiségek történetét. De azt már nem művész keze, hanem maga az Úr alkotta, hogy a szent hegy tikkadt mészkősziklái közül éppen a réztenger alatt buggyant fel egy forrás, amelynek vizét egy ügyes szerkezet belepréseli a medencébe. Ilyen módon az isteni előírás parancsának megfelelően »élő víz« van a templomban s nem a ciszternák halott folyadéka, amelyből előbb ki kell halászni a békaporontyokat és piócákat, – jéghideg csodavíz, a föld kristálytisztán lüktető vére, amelytől a papok kimerült lelke mindig újra felüdül.

Az oltárral szemben illő távolságra állították fel a két részből álló királyi asztalt. A hosszabb asztal körül ülnek a hercegek és az udvar tagjai, a magasabban álló asztalka mellett a király és a királyné foglal helyet. Minden asztalt égszínkék lenvászonnal borítottak be. A felhordott edények, tálak, serlegek, kancsók és gyertyatartók mind-mind vert aranyból valók. Ezt a nagyértékű edényneműt kizárólag a páskaünnep alkalmából engedi át a templom kincstára a királyi asztal számára. Hiszen a ház ura és az ünnep házigazdája Isten, hogyan is tűrhetne meg Ő, aki emberi értelemmel felfoghatatlan módon uralkodik, minden tisztátlanságtól, az emberek házából való edényt saját házában!? Éppen ezért a templomra hárul a feladat, hogy gondoskodjék Isten többi vendégeinek ivó- és evőedényeiről is, persze ezeknek a vendégeknek száma most nem több ezernél. Nem úgy van ma már, mint évekkel ezelőtt, amikor Josijah király első ízben ülte meg az Úr örömlakomáját. Akkor legalábbis háromszor tízezer vendég gyűlt össze körülötte, az ország valamennyi nemzetségházából. Ma csak a belső papi udvart töltik meg az asztalok és a padok, amelyek körülveszik a nagy királyi asztalt, de bizony ama első alkalommal szinte az egész nép ott ült és énekelt és evett és ivott az Úr tiszteletére a belső és külső udvarban, úgyhogy a király kénytelen volt átengedni az ünneplő tömeg számára a királyi vár egyik udvarát is. E nagyszerű ünnepléshez mindenképpen méltó volt az alkalom is, mert az

Úr megengedte, hogy buzgó kutatás nélkül is megtalálják. Ott a szentély előcsarnokában, ahol Jirmijah a fel-felvillanó tűzfényben mintegy megsejtette Boaz és Jachim gránátalmafejű, titokzatos rézoszlopait, ott nyilatkozott meg az Úr újból e nemzedék előtt. Ez pedig a következőképpen történt:

Mivel a nehézkes észjárású papok csak vonakodva szánták el magukat a templom szükséges javításainak végrehajtására, maga Josijah adta ki a parancsot, hogy végül tatarozzák már ki a szent épületek hosszú évszázadok során támadt hibáit és hiányosságait. A király akaratával és vad gyorsaságával hiába fordult volna szembe akármi fajta, a hagyományokat emlegető töprengő akadékoskodás. Annakidején ugyanezzel a vad gyorsasággal tisztította meg a király, aki az Úr igazi lényegét halálosan komolyan vette, az országot Aserának, az ég királynőjének szobraitól, ugyanígy seperte el a Báál-tiszteletet a magaslatokról, megszabadította a völgyeket a Tofettól, a borzalom kemencéitől s még az Úr tiszteletére mindenfelé emelt mellékoltárokat is szétromboltatta. Az Örökkévaló, akit a mennyek mennye sem tud magában foglalni, nem lakhatik földi házban. De ha magasztossága egy-egy futó pillanatra le is száll valahova, otthona csak egyetlenegy ház lehet, aminthogy ő maga is Egyetlen. Ez az egyetlen ház pedig ott sugárzik a Moriah hegyén. Az Egyetlen hálája nem is maradt el. A tatarozás munkálatai közben az előcsarnok elkorhadt cédrustáblái alatt rejtett mélyedést találtak, amelyből a penész alatt jól megőrzött és jó állapotban maradt írástekercset húztak ki. Ebben a tekercsben az új kinyilatkoztatás vagy helyesebben a régi kinyilatkoztatás foglaltatott; nem kevesebb, mint az Úr saját, Mózeshez intézett szavai. A Tan régóta elveszettnek hitt könyve volt ez, a rendelkezések nagy gyűjteménye, amelyek máig csak meghamisított és töredékes szájhagyományok formájában éltek. A Cáddok nemzetségből való Hilkijah főpap, aki aggastyán létére még ma is ellátja tisztségét, találta meg az Úr kegyelméből a tekercset. Amikor a tüstént odarendelt Sáffán, a jehudai írásmagyarázó hozzálépett, a tekercs remegett az öreg ember riadt ujjai között. A tudós Sáffán, Azaljah fia, három nap alatt kibetűzte, felismerte és eldöntötte az igazságot: Isten újból megajándékozta ezt a nemzedéket az elvesztett tanítással.

Mindenki tudja, hogy a tekercs első felolvasása után a szenvedélyes Josijah palotájában mint vetette magát a földre s hogyan tépte meg ruháit, – oly borzalmas erővel szállta meg a ıök, hibák s a törvény számtalan áthágásának felismerése, amelyben ő, atyái és ősatyái az egész néppel egyetemben bűnösek voltak. De utóbb, amikor a bűnbánat elhalkult szívében, akkor a király újjongva táncolt termeiben, – mert Dávid fiainak érzései gyorsan váltakoznak. Hiszen mindez mégis csak azt jelentette, hogy az új szövetségre szükség van, s ő választatott ki arra, hogy ezt az új szövetséget az Úrral a templom esküoszlopánál megpecsételje. Josijah első parancsként elrendelte a páskaünnep betartását, az Úrral való közös szeretetlakomát, amelyet a maga tisztaságában ma ülnek meg tizedszer. Jirmijah szíve túlárad az örömtől s nagyon helyesli az ünneplést. Mert van-e hatalmasabb tette az Úrnak, mint hogy kiszabadította népét Micrájimból, a rabszolgaság földjéről? És mikor szebb az ünnepi este, mint Niszan tavaszi hónapjának tizennegyedik napján, amikor a mező zsengéi már megérnek, s a szelíd ég kegyes gyengédséggel öleli át a földet?

Jirmijah jól tudja, hogy sok kételkedő lélek él ebben a világban. Az ilyenek sokat sejtetően hunyorgatnak, ha az újból megtalált tanításra kerül a szó. Sáffán, az írásmagyarázó vajon nem azért búját-e el Mózes mögé, hogy az új idők laza életmódja nehezebb és keservesebb rendelkezésekkel helyettesítse? Az Anathotbéli férfit semmi sem bőszíti úgy fel, mint az olyan okoskodás. Hosszú éjszakákon keresztül véste elméjébe a Könyvet, amelynek másolatai kézről kézre jártak. Nem mintha vágyódnék az élet keménységei és nehézségei után, inkább olyan természete van, hogy ahol csak lehet, kerüli az ilyesmit, – de tudja, hogy az Úr szava bizony mindörökre az Úr szava marad s nincs ember, aki utánozni tudná ezt a szót. Túlon-túl jól tudja azt is, hogy az Úrnak hangja van. Igazi, megkonduló *hangja* s kedve szerint öltözteti szavait e hang ruhájába. Sőt még arra is adódik száz és egy mód, hogy az ember elrejtőzzék e hang elől, hogy ne törődjön vele vagy túlkiáltsa – s Jirmijah nagyon alaposan ismeri ezeket a lehetőségeket...

Az áldozati oltár mellől belebámul a templom félhomályos előcsarnokába s közben újra közeledni igyekszik életének e leg-

veszélyesebb felismeréséhez. De töprengését egyszerre félbeszakítja s több más ifjúval együtt, akiket ugyancsak különböző megtisztelő szolgálattételre rendeltek be, sorba kell állania a királyi asztal emelvényén. Egy jól öltözött fiatalember mellé kerül, aki talán néhány évvel idősebb nála, de bizonyosan jó egy fejjel magasabb. Szép ez a fej, haja és szakálla gondos csigákba van bodorítva s Jirmijah tüstént vonzalmat érez iránta. A fiatalember észreveszi szomszédja pillantását; félig húnyt szemmel fordítja feléje arcát, amely elárulja, hogy kétségtelenül tetszik önmagának:

– Vajon Jirmijah-e, Hilkijah fia Anathotból, aki mellett állok? Legalábbis így mondták . . .

Jirmijah az ifjúsági szolgálat nagy megtiszteltetése ellenére (amely különben inkább a nemzetségháznak szólt, mint személyének) közömbösen áll a többi közömbösök között s szégyenkezve mosolyog, amiért egy ismeretlen ember szájából hallja a nevét:

– Én vagyok az – mondja.

– Én pedig Chánánjah vagyok, Asur fia, Gibeon városából . . . Látom rajtad, hogy ez a név nem mond számodra semmit . . . Igaz, apám nem pap s őseink nevét nem hirdetik ki a templomban . . . De viszont szülővárosomban, Gibeonban hosszú idő óta gyakoriak a próféták . . . Ez kiegyenlíti a dolgot . . . Vajha barátom lehetnél . . .

Chánánjah ezt a kissé suta tréfát öntetszelgő nevetéssel kíséri, amely tagadhatatlanul hat Jirmijahra is. Mintha valami arra késztetné a Gibeonbéli férfit, hogy szomszédja előtt minden kérdezősködés nélkül is kitárja szívét. Még azt is elmondja, hogy apja, aki a város leggazdagabb embere, nem restellt semmiféle fáradságot, csakhogy fia részt vehessen a ma esti ifjúsági szolgálatban. Ezzel a vallomással Chánánjah persze lealacsonyítja magát, de úgy látszik, hogy szándékkal teszi, mert utóbb komor hiúsággal közli, hogy sem papi, sem királyi szolgálatra nem törekszik, hanem valami egészen másra. Erről azonban hallgatnia kell. Másrészt Chánánjah, nagyon alaposan ismeri a mai díszszolgálat összes részleteit. Jirmijah és ő pohárnokok lesznek s a király kívánságára borral félig megtöltött serleget nyújtanak át:

– Látod ezt a két agyagkorsót... az egyikre te ügyelsz, a másikra én... Vajon melyikünk tölti a király serlegébe a fehér és a vörös bort?

Odafenn mintha megakadt volna az áldozás folytonossága. A papok gyűrűje visszavonul az oltártól, – a főpap menetének engednek szabad utat, aki kelet felől közeledik az előcsarnok közepe felé. Hilkijah – ugyanazt a nevet viseli, mint Jirmijah atyja – már nagyon törődött ember, aki főpapi tisztség súlyos ruháiban csak nehezen és bizonytalanul mozog előre. Izráel törzseinek tizenkét drágakövekkel díszített mellvértje zörög beesett mellén s a magas süveg, amely Isten nevének négy betűjét hordozza, mélyen belecsúszott keskeny aggastyán homlokába. Évente már csak egyszer hozzák ki házából mint valami kriptából Hilkijaht, a nagyhírűt, a Tan áldott megtalálóját, hogy mint főpap, saját kezével ajánlja fel az Úrnak a király páskaáldozatát, amelyet nagy aranykatlanban visznek előtte. Ő maga finommüvű füstölőt lóbál reszkető kezében, a többi papok támogatják.

Jirmijah hunyorgó, rövidlátó szeme nem tud leválni az aggastyán főpap lépteiről. Alig veszi észre, hogy Chánánjah izgatottan többször meglöki könyökével. Az ezerfőnyi tömeg pillantása most a királyi lakoma színpada felé fordul. Az érckürtök magasba szökkenő jeladásai egyre közelebbről hallatszanak, – most már úgy csattognak a tér fölött, mint a korbácssuhintások. Ebben a pillanatban ragyogó tisztasággal villan fel az első csillag a piros alkonyattól még mindig mámoros égbolton. Josijah, Amon fia észrevétlenül halad fel az asztalemelvény lépcsőjén. Ámbár már hosszú évek óta uralkodik a város és az ország fölött, lépése még mindig rohamlépés. Udvara, amely részben nagyon öreg emberekből áll, már régen lemondott róla, hogy a gyors királyt nyomon kövesse. Most is párducugrással foglalja el helyét az asztalfőn, úgy, minha szószékre lépne. Magas termetét körüllengi az égszínkék köpeny. Fejkendőjén a »kis koronaabroncsot« viseli, mert a gyarló ember köteles alázata ellen lázadna fel, ha Isten házában Dávid koronájával díszítené fejét. De az aranyabroncsnál is jobban ragyog a király friss, kurta szakálltól övezett arca. Szikrázik az élettől ez az arc, sugárzik róla a testi jóérzés, a hatalom biztonsága s a tudat, hogy joggal nyerte el a Mindenható elégedettségét. A díszszolgálatra beren-

delt ifjak, az udvari hivatalnokok, a szolgálattevő papok s a többiek is mind földre vetik magukat. Mindnyájan félhangon mormolják az illő megszólítást: »Méltónak találtattam arra, hogy királyom színe elé kerüljek.« Csak Jirmijah feledkezett meg az illendőségről e királyi forgószélnek láttára, csak ő maradt állva. A Gibeonbéli Chánánjah ruhája szélébe kapaszkodva ráncigálja le a földre őt.

Mély csend üli meg a tágas udvart. A körben felállított asztalok mellől most felemelkednek az isteni lakoma vendégei, az ország legelőkelőbb nemzetségházainak egy-egy képviselője. A király szavára várnak. Josijah azonban nem is egy szót mond ki, hanem kettőt s az ünnep igazi jelszava zendül fel szájából a tér fölött:

– Isten öröme!

Úgy csendül meg ez a kiáltás, mint a hadvezér parancsa, amely felszólítja az ünneplőket: minden derűt és vidámságot, amelyet az élet szenvedései közepette a lélek megőrzött, sebtében gyűjtsenek össze s ezen az estén ajánlják fel legfőbb áldozatként az Úrnak. Mert az Úr az idők kezdetén örömében teremtette az eget és a földet. Lehelete, amely a vizek fölött lebegett, a fény, amelynek azt mondotta: »legyen« és lőn, – mindezek Isten örömének teremtett jelei. A király villanó arca mintha azt mondaná: Isten ereje az öröm. Azért adta nekünk, hogy visszaadjuk neki a szabadulás s a szolgaságból való megváltás páskaünnepén. Jirmijah szeme megtelik könnyel. De az előcsarnokban már felharsan az ezerhangú kiáltás: »Isten öröme!«

Aszaf fiai most elözönlik Boaz és Jachim oszlopai között a szentély előcsarnokát. Ezek az énekesek és muzsikusok, számszerint kétszáznyolcvannyolcan, ahogyan Dávid király és éneklőmesterei, Aszaf, Heman és Jedithun minden időkre szóló érvénnyel szabták. Három karra és huszonnégy alcsoportra tagozódva foglalják el helyeiket. Az előcsarnok lépcsőin álló legalsó kar a mély és nyers hangokat fogja össze, amelyek harci énekekre s az Úr harsány dicsőítésére alkalmasak. A középső kar muzsikásokból áll: mellettük vannak hangszereik, a díszes faragású hárfák, psaltériumok, giggit-lantok, fuvolák, pásztorsípok, trombiták és hosszútorkú kürtök, no meg a hatalmas üstdobok, amelyek a dicsőítő énekek mámoros felszökelléseiben mennydörög-

ve kergetik a dallam időmértékét. A hangok igazi virága azonban a legmagasabb karban nyílik ki. Ennek a karnak énekeseit már zsenge gyermekkorukban válogatják ki s hosszú oktatás és nehéz vizsgák után is csak ritkán találtatnak mindenképpen alkalmasaknak. Itt valóban csak tökéletes hang- és éneklőmesterek kaphatnak helyet, akik az ének művészetének százfajta mértékét, dallamát, ütemét, díszítését, indulását és befejezését oly pontosan ismerik, megtartják és gyakorolják, mint ahogyan azt Aszaf kigondolta. Ha az Úr ihlete és a szigorú bírálók ítélete megengedi, akkor még arra is képesek, hogy az énekek időtől megszentelt sorozatát új dalokkal egészítsék ki. Most azonban éppen egy nagyon régi ének, Dávid király egyik szent zsoltára zendül fel ajkukon s a rendezett hangok túlereje egyszerre maga alá gyűri az isteni lakoma vendégeinek kusza lármáját.

Az ünneplő zsoltár első szakaszai közben már összegyűlt az udvar a király körül s helyet foglalt az asztal mellett. A sokat tudó Chánánjah mindenki nevét ismeri s közli is a tudatlan Jirmijahhal. Az a nagyon öreg ember, aki a két királyfi között ül, maga Sáffán, a nagy írásmagyarázó s a nép tanítója. Mindenki a legnagyobb tisztelettel néz fel rá. Ámbár nem áll semmiféle papi vagy királyi hivatal élén, mégis magasabb hely illeti meg, mint a kancellárt, a testőrség főparancsnokát s még a »küszöb első őrzője« is, aki a templomi szolgálatot irányítja, kénytelen megelégedni a rangban utána következő hellyel. Úgy látszik azonban, mintha Sáffán nem merne szívből örvendezni hosszú és dicsőségteljes élete e nagy megtisztelésének. Pillátlan, vörösszemű, összezsugorodott kis arca borúsan töpreng, mintha az írásmagyarázó titokban szemrehányásokkal illetné magát s úgy érezné, hogy az újra megtalált törvény felismerése és kihüvelyezése által nagyon kétes jövőt indított el. Mert sokkal roszszabb, ha az ember a jól ismert parancsot tagadja meg, mintha csak tudatlanságában hágná át a rendelkezéseket. Áhikám, Sáffán fia, a király titkos íródeákja, nem ült le az asztal mellé. A nagyra nőtt, kissé merev ember szeme figyelmesen jár fel-alá életének e két mindent lenyűgöző hatalmassága, nagyszerű atyja és nagyszerű királya között. Meglátszik rajta, hogy minden áldozatra készen hajlandó e két nagyon önkényes hatalmat valamiképpen összehangolni.

Josijah azonban nem törődik kíséretével. Oldala mellé vonja Hámutált, az asszonyt, akit királynőjévé tett. Nem Hámutál az anyja Eljákimnak, legidősebb fiának, aki gúnyosan terpeszkedik el az őt megillető helyen s minden igyekezetével azon van, hogy a jelenlevőknek – atyját is beleértve – tudomására hozza, menynyire helyteleníti mindazt, ami itt történik. A trónörökös viselkedésének jó oka van s Chánánjah ismeri is ezt az okot. A legidősebbik fiú anyját illetné meg a királyné rangja, ő az egyetlen asszony, akinek bejárása lehet a belső udvarba. Josijah azonban túlteszi magát az ilyesmin. Szereti Hámutált s már hosszú évek óta csak vele osztja meg fekhelyét. Ugyan melyik másik asszony lehetne itt királyné? Hámutál két fiút szült férjének. A tizenhét esztendős Joahas, sajnos, úgy látszik csak lassan férfiasodik s értelme is csak későre nyílik ki. Sáffán, aki a hercegek nevelésére ügyel, keserűen panaszolja, hogy Joahas nyílt és jóságos lelkének értelme sötét, míg Eljákim világos szellemét sötét lélek kíséri. A hercegek igazi lénye viselkedésükben mutatkozik meg. Egyik sem szól egyetlen szót sem. Joahas gyermekes, bizonytalan mosollyal hajol az asztal fölé. Ujjai nyugtalanul játszanak, mintha valami láthatatlan tárgyat formálnának. Eljákim unatkozva dűl hátra. Olykor kitép egy virágot a koszorúból, amelyet – idegen szokást majmolva – hord a fején, kiszaggatja a szirmokat s két tenyerébe szétdörzsöli, azután behúnyt szemmel beszívja illatukat.

Josijah és Hámutál azonban csak legifjabb gyermekükkel törődnek, a kis Máthánjahval, akitől egy órára sem tudnak elszakadni. Ezért is van, hogy az ötesztendős Máthánjah a gyermek álma helyett az Úr ünnepét élvezheti. Élvezi is, amint azt lelkendező hangján észre lehet venni, s e hang átható sikoltozását sem királyi, sem szülői rendreutasítás nem tudja fékezni. A gyermek az emelvény alatti szabad téren játszik és birkózik egykorú játszópajtásával, akit Ebedmelehnek hívnak, Etiópiából Jeruzsálembe került kis szerecsengyerek s csodálatos bájjal tud táncolni. A kis kusita minden lépése tánclépés lesz. Ha a vad Dávid-ivadék történetesen nem hajszolja új játékra, olyankor Ebedmeleh elmerülten forog maga körül a vérében lüktető imádat parancsára, – talán gondolatban valami fekete istenség előtt táncol az Úr templomának előcsarnokában.

Bár nagyobbik fia, Joahas már tizenhét esztendős, Hámutál még mindig szép fiatalos testű asszony, minden mozdulata nyugodt és kerekded. Nagy tehénszeméből sugárzik a békés egyetértés és kiegyenlítés vágya. A királynén meglátszik, hogy ismeri testének szépségét s e szépség megőrzésére sok időt és helyesen alkalmazott fáradságot fordít. Az egyiptomi nők művészies hajviseletét hordja, amely szabadon hagyja a homlokot. Alsó ruhája fehér, a felső pedig nem égszínkék, ami az udvar színe, hanem borvörös. Az Úr tiszteletére felvette ékszereit: csodálatos fülönfüggőket, több sor nyakláncot, karkötőket, gyűrűket, boglárokat s arany kígyókat is hord bokáin. Kezén és lábán a körmök az aranyos lakk fényében csillognak. Josijah nagyon szereti, ha Hámutál ily gazdag díszben jelenik meg előtte. Vörös keze megpihen a királyné tompa fehérséggel csillogó, laza ujjain. Hámutál mosolyogva bólint a halk szavak hallatára, amelyeket a király fülébe súg. Szeme közben egyre a viháncoló Máthánjahn jár s némán biztatja a két házi rabszolgát, hogy lankadatlanul ügyeljenek a gyermekre.

Az ünnepi lakoma már jóideje megkezdődött. A legalacsonyabb rendbe tartozó leviták és papok hosszú sorban sietnek korsóikkal és tálaikkal a lakomázók asztalai között. Az előírás legszigorúbb megtartásával – a különböző hivatalok feladatköre szerint – ügyelt a papság a nagy örömlakoma rendezésére; levágta az állatokat, megvárta, míg kivéreznek, szétbontotta őket, az emberi táplálékra szolgáló részt elválasztotta az Úr részétől s a szolgáit megillető hányadtól. De ez még nem volt elég. A dolgok mindent összefoglaló rendezése során, amely az ég kupolájának csúcsát összeköti a föld középpontjával, mindenre gondolni kellett. A mező áldozatul felajánlott zsengéit, a friss főzelékeket, gyümölcsöket, fűszereket, a lakoma kellemes ízű járulékait is alaposan szemügyre kellett venni, vajon méltóak-e arra, hogy itt helyet kapjanak. Vajon nem osztja-e kétfelé az Úr egész teremtett világát a jó és a rossz, a tiszta és a tisztátlan, a tilalmas és megengedett? Ez a választóvonal ad egyenes tartást, ez mutat irányt a tévelygő embernek. A templomban számos hivatalnak kell szent aggodalommal felügyelnie erre a kétfeléválasztásra, amely kiterjed a világmindenség legnagyobb és legkisebb jelenségeire. Dúsan burjánzik a természet Niszán ál-

dott havában. De az Úr szemében nem minden növény s nem minden gyümölcs egyenlő értékű, mint ahogyan valamely érthetetlen előítélet által az emberek sem egyenlőek trónja előtt. Ruta, ánizs, hegyi koriander, vadmustár s ami emberi élvezetre alkalmas növény vadon nő, az Úrra vonatkoztatva lényegesen különbözik a termesztett veteményektől. Nincs két korai uborka vagy tök, amely áldozati értékében hasonlítana egymáshoz s a legkisebb olajbogyót is előbb meg kell vizsgálni, vajon méltó-e, hogy az Úr elé kerüljön. Mert Adonáj Elohim minden élő valóság kiválasztó ura s egyben világegyeteme ifjúi üdeségének Istene. A gyümölcs legkisebb ütődöttsége, alig látható penész, a legapróbb féreg a gyümölcs húsában szemében már a halál követe. És bár a halált legfőbb hatalomként ő maga állította világa fölé, mégis tisztátlan, tisztátlanná tévő s ezért elvetendő hatalomnak nyilatkoztatta ki.

Egyik vendégtől a másikhoz sietnek a felszolgáló papok, s arcukon meglátszik az ünnep izgalma, meg a hosszú készülődés fáradsága. Ha nem volnának olyan sokan s nem osztották volna be őket oly pontosan, bizony nem egy fiatal vagy kevésbé ügyes pap hamar elvesztené a fejét.

Jirmijah ott áll Chánánjah mellett, a király háta mögött. Van ideje rá, hogy rövidlátó szeme végigfusson a nagy örömlakoma összefolyó kuszaságán, hiszen ez ideig nem vették igénybe szolgálatát. Ő és szomszédja bal kezükben aranyserleget, jobbjukban lepecsételt agyagkorsót tartanak, amelyben külön a király számára sajtolt ital van. Chánánjah korsója aranysárga, Jirmijahé vérvörös borral van teli.

A király előtt egy rakás kovásztalan árpalepény fekszik. Most felemeli a legfelsőt s négy részre töri. Az elsőt Hámutálnak, a másodikat Sáffánnak, a harmadikat testőrsége parancsnokának nyújtja, akit Maszjahnak hívnak. Az utolsó lepénydarabot leküldeti a gyermek Máthánjahnak, aki tüstént begyömöszöli barnabőrű játszópajtása, a táncoskedvű Ebedmeleh fogai közé. Josijah király nagyon gyorsan eszik. Talán tudja, hogy az ősi hagyomány is azt ajánlja: ezen az estén mindenki fogyassza el gyorsan az ételt? Mert sebtiben ettek Izrael gyermekei, mielőtt az Úr csodatevő vezetése mellett elindultak volna, hogy átvonuljanak a sással borított tengeren. Nem, a király gyorsaságát nem

ez a régi emlék kergeti. Amúgy is minden csupa türelmetlenség benne, – talán tettvágy, talán titkolt nyugtalanság. Gyorsan változnak Dávid fiainak érzései. Josijah Istennel eltelt öröme is egyszeribe eltűnt, s valami hirtelen jött szórakozottság váltja fel. Már jó ideje kopog ujjaival az asztal lapján. Aztán lekiált Sáffánnak:

– Megtörtént minden, amit a tanítás parancsol?... Ne álljon semmi az Úr és közöttem... Mire várnak?... Kezdjék már az olvasást...

Ahikám, a titkos íródeák nyilván már régen vár a parancsra, mert a készenlétben tartott tekercset tüstént átnyújtja atyjának. A nép tanítója óvatosan göngyöli ki s nem törődve a király türelmetlenségével, lassú, elálmosító hangon olvasni kezdi:

»Ügyelj a kalászérés hónapjára és készíts az Úrnak, a te Istenednek, pászkát; mert a kalászérés hónapjában hozott ki téged az Úr, a te Istened, Egyiptomból, éjjel...«

– Nem ezt... – a király hevesen félbeszakítja Sáffánt. – Nem ez kell nekem... Azt akarom tudni, vajon követik és megtartják-e a városban az Úr minden parancsát?.... Esznek-e keserű gyökereket?... Bedörzsölték-e a szemöldökfákat és az ajtófélfákat izsóppal?...

Josijah be sem várta a választ, hanem hirtelen megfordul és Jirmijah serlegére mutat, bár több serleg áll már előtte az asztalon. Jirmijah utasítás szerint félig megtölti a sötétvörös borral s átnyújtja a királynak. Josijah egyideig mintegy messziről néz az Anathotbéli papivadék arcába. Aztán felhajtja az odanyújtott bort. Egyszerre megint türelmetlen lesz:

– Mi az?... Olvasni... De ne Sáffán... Sáffán hangja fáradt... Más olvasson... A háborúról szóló parancsokat akarom hallani... Ez az ember olvasson... Ki ez?...

A szertartásmester megmondja Jirmijah nevét és származását. Ő maga egyszerre kiemelkedik az egész kíséretből, ott áll az öreg írásmagyarázó mellett s már kezében tartja a két bot fogantyúját, amelyekre az újból megtalált tanítás könyvét felgöngyölítették. Ha tegnap azt mondották volna neki, hogy a király színe előtt kell kiengednie a hangját, nyilván el se jött volna. Jirmijah félénk és szökik az emberek elől. Nem szereti, ha csillognia kell, ha sokan hallgatják. De most, a váratlan ki-

rályi parancsra a félénkségnek nyomát sem érzi többé, mintha így kellene lennie a dolognak s mintha különös értelme volna annak, hogy így legyen. Sáffán aszott mutatóujja kijelöli számára a felolvasandó helyet. A tekercset közel emeli szeméhez. Csodálkozva hallgatja szavait, amely az egymást követő sorokban Isten szavait adja hírül a királynak. Valami idegen erőt vagy lebegést érez saját hangjában s oldalra hajtott fejjel figyel:

»Mikor hadba mégy ellenséged ellen és látsz lovakat, szekereket, náladnál nagyobb számú népet: ne félj tőlük . . .«

– Ne félj tőlük . . . – ismétli a király tetszéssel, mintha örülne annak, hogy Isten szava oly kívánatos módon egyezik szívének meggyőződésével. Jirmijah nyugodtan olvas tovább. Sorról sorra érzi, mint lesz egyre erősebb hangjában az idegen hozzákeverődés:

»Az elöljárók pedig szóljanak a néphez, mondván:

– Kicsoda az olyan férfi, aki új házat épített, de még fel nem avatta azt? Menjen el és térjen vissza az ő házába, hogy meg ne haljon a harcban és más valaki avassa fel azt.

– És kicsoda az olyan férfi, aki szőlőt ültetett és nem vette annak hasznát? Menjen el és térjen vissza az ő házába, hogy meg ne haljon a harcban és más valaki vegye el annak hasznát.

– És kicsoda az olyan férfi, aki feleséget jegyzett el magának, de még el nem vette? Menjen el és térjen vissza házába, hogy meg ne haljon a harcban és más valaki vegye azt el.

– Még tovább is szóljanak az elöljárók a néphez és ezt mondják: Kicsoda az olyan férfi, aki félénk és lágyszívű? Menjen el és térjen vissza az ő házába, hogy az ő atyafiainak szíve meg ne olvadjon, mint az ő szíve.

– És amikor elvégzik az elöljárók beszédüket a néphez, állítsanak seregvezéreket a nép élére.«

A király mélyen előrehajol és mialatt feszülten nézi Jirmijahot, együtt mormolja vele a tanítás parancsait, amelyek király és hadvezér számára szinte elviselhetetlen terhet jelentenek. Vajon mi rendíti meg szép arcát, hogy most már nem villódzik, hanem inkább elborul a titkos töprengéstől? Miért akarta éppen azt a részt hallani? És mintha még mindig nem lakott volna

jól a parancsokkal, amelyek szelíden csengenek a nép, de szigorúan az uralkodó fülébe:

– Olvass tovább, te Anathotbéli! . . . Mi is a neved? . . . Azt a részt akarom hallani az ostromlott városról . . . Semmi se álljon az Úr és én közöttem . . .

Jirmijah újból a tekercsekre ejti pillantását. Mély hallgatás. Egyre többen csodálkoznak a fiatalember hangjának gyorsan kiteljesedő, ellenállhatatlan erején:

»Mikor valamely város alá mégy, hogy azt megostromold, békességgel kínáld meg azt . . .

– És ha megostromlod – kiáltja a király hangosan s örül, hogy ilyen jól emlékezik mindenre – ne veszítsd el annak egy élőfáját sem, fejszével vágván azt . . . Igy van, ugye?

Josijah most kurta mozdulattal jelzi, hogy elég volt a felolvasásból. Aztán elgondolkozó pillantással fordul Jirmijahhoz:

– Jól olvastál . . . te Anathotbéli . . . Erős és szép lesz a hangod, amikor Isten szavát mondod . . . Szeretném újból hallani . . .

A király e nagy dícsérete, mint az már ilyenkor szokás, kiváltja az asztal mellett ülő udvari emberek és fejedelmek elismerő dicséretét is. Maga Sáffán is elégedetten bólogat, s komoly fia, Ahikám megkönnyebülten mosolyog, mint aki szerencsésen megúszott valami fenyegető bonyodalmat. Csak egy ember arca sárgul el a haragtól s szinte nem tudja féken tartani magát, – Eljakim. A legidősebb királyfi undorodó mozdulattal hajítja el a rózsabimbót, amelyet éppen szét akart szedni. Sovány arca, amelyből a kiütköző szakáll alól kibuggyan vastag szája, egyszerre eltorzul. Még mielőtt a király jelt adott volna az általános beszélgetésre, felugrik helyéről és ezt kiáltja:

– A király őfelsége bocsássa meg szolgájának ezt a szót . . . De én egyáltalában nem tartom szépnek az Anathotbéli ember hangját . . . És soha, soha többé nem kívánom hallani . . .

Az asztal körül ülők megdermednek a legidősebb herceg szemtelensége hallatára, aki megvetését szembe merészelte állítani a király dicsérő szavaival. Sáffán és Ahikám jól tudja, hogy a vakmerő kitörés mögött több van egyszerű ellentmondásnál. De ki merné azt gondolni, hogy a jövendő király, miközben a felolvasót szidalmazza, a felolvasottat, Isten tanát akarja találni? Senki sem mozdul. Még a két gyermek is úgy érzi, hogy nagyon

veszélyes dolog történhetett. Máthánjah abbahagyja a játékot, Ebedmeleh a táncot. Lapos pillantások lesik félénken Josijah sötétvörösre vált arcát. Látják, amint a király egyre görcsösebben markolja a serleget, amelyet az imént Jirmijah nyújtott oda. A következő pillanatban talán majd fiához hajítja s azzal sem törődik, hogy megszentségteleníti az Úr lakomáját. Most egy tompa fehérséggel csillogó, húsos asszonyi kéz símul Josijah barna öklére, amely lassan elernyed és elengedi a serleget. A páskaünnep tiszta öröme kedvéért, amelynek felújítása az ő műve, a király néhány rekedt szót préscl ki száján:

– Legidősebb fiam szabadon mondhatja el véleményét...

Szerencsére Aszaf fiai épp most új kardalba kezdenek, kíséretképp felzúg az üstdobok áradó mennydörgése. Az előcsarnok valamennyi asztala mellett mind énekelnek a vendégek. Ebben a zajban senki sem hallhatná többé a saját hangját sem. De Jirmijah, aki váratlanul közvetítője lett az isteni tanításnak s egyben oka a királyi civakodásnak is, elmélyedve áll, nyugodtan, részvétlenül. A király magához inti. Közben szeme elfogja Chánánjah különös, piócaszerűen szívó pillantását, ezt sem fogja elfelejteni többé. Josijah leoldja karjáról az egyik aranycsatot s odanyújtja a papi ivadéknak:

– Nesze... te Anathotbéli... – mondja nyersen s többé nem szól egy szót sem.

Jirmijah ma esti szolgálata azonban még nem fejeződött be a királyi asztal körül teljesített tisztséggel. A király dícsérete s a legidősebb herceg gyűlölködő kitörése még a jelentős emberek szemében is némi súlyt adott az ifjúnak. Igy történt, hogy – nyilván Sáffán személyes javaslatára – még egy második megtiszteltetés is érte: a »tanúságtétel« kitüntetése. Mivel a tanúságtételt rendszerint két vidéki férfira bízták, második tanúnak Jirmijah szomszédját választották, Chánánjaht, a gazdag ember fiát, akinek csak azért jutott osztályrészül ez a váratlan kitüntetés, mert Jirmijah közelében állt.

A tanúságtétellel a következőképpen állott a dolog: A nagy ünnepek befejeztével, különösképpen pedig a sokáig elhúzódó páskalakoma után a templom kapuinak bezárására csupán későn került sor, rendszerint éppen a második éjszakai őrségváltás

előtt, amikor ennek az évszaknak csillagképei már áthaladtak a mennybolt közepén. De még mielőtt leszállt volna a mély nyugalom, amikor a néma papi őrségek elfoglalták őrhelyüket, előbb el kellett takarítani az áldozati lakoma nyomait. Semmiféle embertől származó hulladék, a legkisebb rendedtlenség vagy a legapróbb szennyfolt nem zavarhatta meg a feszült várakozást, amellyel a templom az Úr befogadására készült. Mert most közeledtek a világegyetem legveszedelmesebb percei, a természetes ájultság órái, az alvás ideje, amikor az áldozati szolgálat és ima abbamaradt s a nép magasra tartott gyermekkezének könyörgése az Alkotót nem figyelmeztette kötelező apaságára. Ilyenkor már csak a magányosok, a szerencsétlenek és megtiportak imádkoztak kamráikban. De ezek a fohászok eltévedt lidércfények voltak, s még ha az igazi Nevet szólították is, épp így gondolhatták volna Mardukh és Ptah és Tamuz és Kamos és Milkom és Asera istenségeit. Az ilyen egyes-egyedül önmagukra irányított s nyomorúságból fakadó könyörgések nem nagyon tudták elfordítani a veszélyt. Adonáj természetében ugyan ezerszer több volt az irgalom, mint a harag, de azért mégiscsak kiszámíthatatlan Isten volt. Számtalan osztályba sorolta világát, a naptól és a csillagoktól kezdve a Hermon hóborította hegycsúcsán át, le a puszta legkisebb fűszáláig, de mindezt nem úgy adta át népének, mint valami minden időkre érvényes, megtámadhatatlan hagyatékot, amelynek tulajdonjogára nyugodtan lehetett hivatkozni; inkább csak rövid időre kölcsönbe adott zálog volt ez, amit akármelyik pillanatban visszavehetett. Mint ahogyan a tisztaéletű, becsületes családfő minden pillanatban felkészülten várja a halált s ezért mindig rendben tartja a házatáját, ugyanúgy a teremtésnek és az emberiségnek is mindig teljes készültségben kellett várnia az Ítélet esetleges meglepetését. És vajon melyik óra lehetett volna kedvezőbb erre a meglepetésszerű végső szakításra, mint a mély álom és a félbemaradt áldozás ideje, amikor az emberi kéz könyörgése nem tartja vissza az isteni kéz ütését? Ezekben az órákban gondosan kellett ügyelni a ház rendjére. Mert az Örökkévaló értelmét a rend tölti be s az ember az Úrtól nyert képmására csak a rend által lehet méltó.

E rend megőrzésére teremtették meg a tanúságtétel hivatalos intézményét, amelyben most Jirmijah és Chánánjah mint a vidék

képviselői vettek részt. Mindketten csatlakoztak a tizenkét főből álló nagytekintélyű testülethez, amely ott állt a kiürült előcsarnokban, a tűzáldozatok oltára előtt. E testülethez tartozott a Ságán, a főpap rangidős segédje, öt hivatali kartársával együtt, a küszöb első őrzője, a király három küldötte és a két tanú. A tizenkét férfi feladata az volt, hogy körüljárja a szentély legfontosabb helységeit s megállapítsa, vajon nem sértették-e meg az isteni rendet, s hogy valamely istenkáromló bűnös nem csempészett-e be bálványképet, szobrot vagy titkos jelet, emberi vagy állati alakban – akár mint napkereket, holdkaréjt vagy csillagalakú kalácsot – az Egyetlen házába s nem állította-e oda vakmerően valamelyik eldugott szögletbe. A makulátlan tisztaság bizonyságtételeképpen a tizenkettők munkájuk végeztével egy viasztáblába karcolták bele nevüket. A testület csak a tulajdonképpeni szentély főépületeit kutatta végig, mert az egész templomnak akárcsak sebtében való bejárására is nemhogy egyetlen óra, de az egész éjszaka sem lett volna elég. A szent épület három részből állott: az ugyancsak három részre tagolt központi épületből s a két hozzá csatlakozó oldalszárnyból, amelyeknek mindegyike három emelet magas volt. Mindegyik emeletnek harminchárom kocka alakú kamrája volt, amelyeknek művészien faragott olajfaajtaja a kamrák középső tengelyében feküdt, úgyhogy bármelyik helységből hosszú sorban végig lehetett látni a többieket is. Itt kezdődött az őrjárat. A Ságán vezetése mellett a tizenkét férfi gyors léptekkel haladt egyik kamrából a másikba. Mindegyikben ott állt a szolgálattévő lévita s jelentést tett a templomkincs itt őrzött részének minéműségéről és mennyiségéről. Az épület falainak vastagsága több öl volt s így nem került nagy munkába szekrényszerű, mély üregeket vésni a falakba, – ezekben az üregekben nagy halomban hevertek a csodálatos aranykincsek. Felmérhetetlen tömegben halmozódtak itt a lapátok, fogók, piszkavasak, lapos tálak, tányérok, üstök, füstölők, öblítő- és szóróedények, – mindez a legnehezebb aranyból, míg az emberi használatra szánt kannák, korsók, serlegek, tányérok és evőeszközök részben ezüstből készültek. Nemtelen fémet vagy éppen égetett agyag- és kőedényt a templomban egyáltalában nem használtak. Jirmijah álmodozó némasággal utolsónak haladt át gibeonbéli csodálkozó tanútársa mellett az

arannyal túlzsúfolt szobákon. Sem büszkeséget, sem csodálatot nem keltett szívében a roppant kincstömeg, amelyből itt csupán egészen keveset tartottak, csak annyit, amennyi éppen használatban volt. Borzongó elragadtatással egyes-egyedül azt a pillanatot várta, amikor majd ott áll a többiektől elkülönített legbelső helyiségben, ahol az Úrnak, aki nem lakik ebben a világban, egyetlen világi lakhelye van. A nép közül senki, de még maga a király sem mehetett be e minden földi helyiségek legtitokzatosabbikába. Még Hilkijah, a főpap is csak évenként egyszer léphetett át a küszöbön – minden bátorsága mellett is remegve – ebbe a helyiségbe, amelyet a teremtés első napját megelőző őssötétség töltött be. Ennek a sötétségnek kellős közepében állt hordozható gyalogszéken az Úr frigyládája, a rajta térdelő két arkangyallal, akiknek hatalmas kiterjesztett szárnyai egyik faltól a másikig értek. A frigyládában pedig ott volt a két nyersen faragott, élesszegletű kőtábla, amelyet Mózes a Sinai hegyéről hozott le. Aki túlközel lépett hozzájuk, azt megölte a belőlük kiáradó erő. Mert egyes-egyedül e két táblán keresztül érintkezett a Világ Felett Álló a világgal – ez volt a Testetlen egyetlen megtestesülése ama leghatalmasabb közösségben, amely ember és Isten között van: a szóban.

Jirmijah szinte nem is látta a két szárnyépület számtalan kamrájában felhalmozott kincseket. Ügyet sem vetett az egymás mellett függő papi köpenyek tömegére, meg a kettős szövésű bysszuszból készült testi öltözékekre, amelyeket varrás nélkül, egy darabból vágtak ki, – nem látta a kígyóbőrszerűen vékony, bíbor és jácintkék virágokkal hímzett szép áldozati szalagokat, sem a magas süvegeket s az arannyal átszőtt, gazdagon díszített homlokszalagokat. Nem törődött a gyönyörű övekkel, a bojtokkal és paszomántokkal, amelyeken aranycsengettyűk és kis ezüst gránátalmák függtek, hogy Isten legfőbb szolgájának lépteit jó előre hírül adják a népnek. Közömbösen haladt el a nemesszövésű, négy színben csillogó köpenyek mellett, amelyeknek neve efod, – nem érzett semmit a sok-sok nemzedéket felölelő idő komolyságából, amelynek életét ezek a ruhák túlélték. Mint valami zavaros álom, vonultak el szeme előtt a százféleképpen megformált gyertyatartók, szövétnekek, mécsesek, a művészien kidolgozott füstölőedények és edényecskék, a jó illatokkal

teli fűszeres szelencék és kenőcstartók, az áldozati olajjal megtöltött füleskannák s a kristálypalackok, amelyekben a felkenetésre szolgáló olajat tartják, a virágok és növények képeivel díszített vertarany kézmosó edények és tisztálkodó medencék, idegen királyok és fejedelmek mindenféle nagyságú és célú drágaköves fogadalmi ajándékai, – mindez a mérhetetlen kincs, amely csodálatos fénnyel szikrázott fel a fáklyák lángjaiban s aztán kísértetiesen újból eltűnt.

Jirimjah csak akkor tért magához a süket álmodozásból, amikor a tizenkét férfi újból találkozott az előcsarnok lépcsőin. Mindnyájan mély lélegzetet vettek, hogy erőt gyűjtsenek a szentélybe való belépéshez. A Ságán most a kis gyülekezet közepébe lépett. Felszólította a tizenegy férfit, hogy lelkiismeretüknek legszigorúbb erejével vizsgálják meg önnön tisztaságukat, nehogy valamely titokban maradt parányi folt beszennyezze az isteni lakóhelyet. Fojtott hangon sorolta fel a különböző eseteket, amelyek az Úr előtt tisztátalanná teszik az embert s eltiltják attól, hogy az örök tisztasághoz közeledjék. Az előírás szerint gyorsan és fojtott hangon beszélt, mert a tisztátlanságok felsorolása közben sok mindent kellett nyílt szóval nevén nevezni, amit előkelő férfiak érzékeny szemérmetessége nehezen viselt el, – hiszen a felsorolásban minden elképzelhető eset benne foglaltatott, a hulla megpillantása által bekövetkezett tisztátalanságtól kezdve egészen a titkos magömlés szennyéig. A felsorolás után a főpap egy ideig várakozott, hogy mindenkinek módjában legyen törvényt ülni maga felett. A várakozási idő leteltével senki sem lépett ki a sorból. A főpap csak most adott jelt az indulásra. Lassú léptekkel indultak felfelé az előcsarnokhoz vezető tíz lépcsőfokon.

A fáklyákat kioltották. Idegen tüzet tilos volt bevinni a szentély belsejébe. Hiszen Áron két fiát is utolérte a halál, mert kívülről vittek tüzet az Úr lakhelyére. Egy darabig mély sötétség ömlött el az előcsarnokban, s csak lassan bontakozott ki a félhold és egy maréknyi lecsurgó csillagfény. Jáchim és Boáz, a két rézoszlop hosszú árnyékot vetett. Értelmük titka az egymást követő nemzedékek emlékezetéből már régen kikopott, de néhány bölcs aggastyán úgy vélte, hogy Boáz az Úr napjának, Jáchim pedig a holdnak erejét szívja fel és őrzi meg. A liliomok-

kal és gyümölcsökkel díszített oszlopfejek gyenge fényben csillogtak. De a csarnok legbelsejéből olyan tompa, olyan magányos, olyan jelentős fény áradt, hogy Jirmijahot egyszerre csillapíthatatlan szívdobogás fogta el. Ez a szívdobogás még erősebb lett, amikor néhány lépés után ott állottak a szobában, amelynek ez volt a neve: »A Szentség«. Itt volt a forrása annak a fénynek, amely Jirmijahot oly mélyen felkavarta. Kis füstölő oltáron egy halom szénparázs izott, az oltárról vöröslő fény és egyenletesen áradó felhő szállt fel. Nem messze tőle állott az embermagasságú hétkarú arany gyertyatartó. Csak három apró kis szövétnek égett rajta, halk, de makacs sugárzással. Ez a szerény fény a helyiség félmagasságában már semmivé foszlott. Jirmijah alig látta a fel-felcsillanó arany lemezeket, amelyekkel a Szentség falait kirakták, még kevésbé a magasba törő cédrusfa-faragásokat, amelyeken végtelen sokféleségben váltakoztak a faragott bimbók, rutaágak, szőlőfürtök, liliomok. A hely szentségét nemcsak a szívében, de a tagjaiban is érezte. Lábai gyengéd és hűvös cédruspallókon jártak, amelyek könnyedén simultak talpához. Nem érezte sehol a halott kő keménységét. A falakat, a gerendázatot, a mennyezetet és az ajtókat nem csavarok és szögek tartották össze, csákány vagy véső vagy más vasszerszám semmit sem kalapált vagy préselt itt egymásba. Az egész helyiség csodálatos módon csapok és eresztékek nélkül, szinte magától nőtt össze, mint a főpap ruhája, amelyen nincs varrás. Jirmijah szeme ott csügött a függönyön, amely az utolsó titok ajtókeretét takarta el, s amelynek négyszínű szövedékét szinte csak sejteni lehetett.

A hat pap rövid imát mondott. Aztán a főpap maga köré gyűjtötte a férfiakat és suttogó hangon kérdezte:

– Ki a legfiatalabb?

Jirmijah volt a legifjabb. A Ságán kézenfogva néhány lépésnyire magával vonta a szoba mélyébe. Aztán leemelte a hétkarú gyertyatartóról a középső olajmécsest s bevilágította vele a papok ivadékának arcába. Hosszan és kutatóan figyelte.

– Jirmijah, Hilkijah fia, Anatlotból, – suttogta már-már alig hallhatóan – te választottál ki az ország tanújául, hogy bepillanthass *oda*. Takard el fejedet! Csak alsó szemhéjad széléig hajtsd vissza fejedről ruhádat s ezt is csak addig, amíg egyetlen

pillacsapás tart. Ez a pillantás legyen elég szívednek arra, hogy tisztán láss . . .

Jirmijah egyszerre megint olyan nyugodt lett, mint akkor, amikor a tanítást olvasta fel. Mit sem sejtett ma reggel, amikor elindult szülővárosából a templom felé, hogy beteljesedjék rajta a háromszoros elrendeltetés. A királyi ház előtt hirdette az Úr szavát. Az igehirdetésért dicséretet és szidalmat nyert. És végül eljött hozzá a legnagyobb: mint a tisztaság és rend tanúja felemelheti pillantását az egyetlen magasságba, ahol Adonáj, az Úr lakozik úgy, mintha ez a hely a világ szíve lenne. Semmiféle csendhez nem hasonlított többé ez a hallgatás. Mintha a tizenkét férfi nem is lélegzene többé. Egyesegyedül Chánánjah, aki oly messzire elmáradt hivatalbéli társa mögött, köszörüli a torkát. Jirmijah engedelmesen borítja be a fejét. A főpap kezénél fogva vezeti előre. Most egy ajtófélfát érez maga előtt, amelynek ódon cédrusfaburkolatából még mindig oly édesen árad az illat, mintha csak tegnap vágták volna ki. Jirmijah tudja: a Ságán most eltakarja fejét csakúgy, mint a tanúságtételre hivatott többi férfiak. Hátrafordul s két kezével éppen csak annyira emeli meg a nehéz függönyt, hogy a két szárny között keskeny nyílás támad. Jirmijah engedelmesen visszahajtja fejéről a ruhát. Pontosan az alsó szemhéjáig. Fojtogató a habozás. Nekifeszül és elszánja magát. Felnyitja a szemét s előtte van az Úr legszentebb szentélye. De nem lát mást, csak a legsötétebb sötétséget, amely nem hasonlít a földi éjszakához, az a teremtést megelőző sötétség uralkodik itt, amikor még meg sem született a fény. Csak mintha a pillacsapásnyi idő végefelé bontakoznék ki valami ebből a sötétségből. A trónoló aranyangyalok óriás szárnyai talán? Megfoghatatlan lebegés és patakzás árad Jirmijah felé, amely még akkor is rálehel, amikor a függöny már rég becsukódott mögötte.

ÖTÖDIK FEJEZET

A HANG — KÍVÜL ÉS BELÜL

A gyermek Baruch Jirmijah nőstény szamarával s a maga állatjával ott várakozott a Benjamin-templomkapunál. A túlfűtött ünnepi este után üres, némaságtól kongó éjfél következett. Egyetlen pislogó szurokfáklya lógott a falba erősített vasgyűrűben. A papi őrség, felváltásra várva, álmosan gubbasztott a kapubejárat előtt. Amikor Jirmijah mögött betolták a reteszt s kilépett a szabadba, a tizenhatesztendős Baruch ajkáról egyetlen panaszszó sem hangzott el, ámbár a megtisztelő várakozás napja számára csupa kemény nélkülözés volt. Jirmijah tüstént észrevette, hogy a gyermek egész testében reszket a hidegtől. Köpenyét Baruch vállára akasztotta. Bár csak ellenkezve fogadta el a fiú különös ragaszkodását, mégis mindig valami szemérmetes gondoskodással törődött vele, csak úgy, mint most. Szótlanul ültek nyeregbe s lépésben haladtak lefelé a Kidron völgyében. A telihold nagy karéja s Aserának, az ég királynőjének csillaga még uralkodott az égbolton. A halott fényben élesen rajzolódtak ki az út szélén álló görcsös szikomor- és terebintus-fák. Az olajligetek úgy lapultak az Olajfák-hegyének lejtőjén, mint az égő áldozat kelet felé vonuló könnyű füstfelhője. A falvakban mogorván állottak a házak sötét kockái, mintha bosszantaná őket az éjféli zaj. A vadkutyák, amelyek napközben a síkságon cserkésztek, most visszabújtak barlangjaikba. A két hazafelé ballagó vándor nem hallott egyebet, mint néha egy-egy távoli, panaszos üvöltést, egy sakál éles csaholását s a reszkető ágak között alvó éneklőmadarak fel-felriadó s utóbb megint kialvó álomdalát.

Az ifjú a jó nevelés előírásai szerint mindaddig nem szólt az idősebbhez, míg az nem adott jelt a beszélgetésre. Erre azonban csak akkor került sor, amikor feljutottak a domb tetejére.

ahol az út elszomorodva fordul el Jeruzsálemtől, a hegyre épített várostól s Jehuda és Benjamin határkövei között vezet Anathot megerősített városába. Jirmijah elmondotta tanítványának a mai pászkaünnep templomi eseményeit – igyekezett rövid és száraz lenni, hogy semmiképpen se emelje ki ezeknek az eseményeknek kétségtelen jelentőségét. De nem is nagyon sikerült csökkenteni a három nagy történés súlyát: az újra megtalált tanítás felolvasása, amelyre őt, a legifjabbat választotta ki Josijah király szeszélye, a dicséret és a dorgálás, amelyben része volt s végül a tanúságtétel a legszentebb szentség előtt, amelyre méltónak találtatott. Baruchnak, az értelmes gyermeknek nagyon határozott előérzetei voltak Jirmijahról. Ez a szimat vagy sejtelem tette, hogy szüntelenül ott volt az Anathotbeli magányos ember sarkában, ez töltötte meg őt nap nap után az édes borzongással, hogy a hajdani idők egyik nagy emberét követi. Mikor Jirmijah elbeszélte, hogy mi történt ma a templomban és a király pászkaasztalánál végzett szolgálata közben, a gyermek vacogó fáradtsága egyszeribe elmúlt. Kihúzta magát a nyeregben:

– Mesterem most hát bizonyítékokat kapott...

– Miért nevezel mesterednek?... Hányszor kértelek már, hogy ne adj olyan nevet, amely nem illet meg...

– De vajon mi más lenne az én uram, ha nem az én mesterem?

– Nem helyes a szó... Nevezz idősebb fivérednek, földidnek, vagy ha úgy tetszik s már mindenképpen meg kell lennie, hívj így: »uram«... Hiszen én magam még csak tanítvány sem vagyok... Ugyan ki tanulhatna valamit tőlem?

Olyan beszélgetés kezdődött most kettejük között, amelyet a kívülálló két beszámíthatatlan ember szavakkal való játékának tartott volna. Baruch, Nerijah fia hangosan kiáltotta bele az üres, visszhangos éjszakába:

– És mégis, a hosszú várakozás alatt ma tanultam valamit az írástekercsekből, ami nem az én uramtól való, de az én uramat illeti...

Jirmijah először szinte megrémült, aztán kedvetlenül kérdezte:

– Megint valamelyik szakasz?

Boldogan csendült fel a válasz:

– Megint valamelyik szakasz!

Jirmijah belenyomta sarkát a szamár szügyébe s botjával haragosan rávert, mire az állat lépésből ügetésbe ugrott, amennyire csak erejétől tellett. Baruch kisebb és gyengébb szamara alig tudta követni. A fiú nem törődött semmivel s elakadó lélegzettel és akadozó szavakkal, amint azt már a kengyel nélkül való ügetés okozta, hozzá kezdett, hogy frissen szerzett tudományát kinyilatkoztassa:

»És abban az időben, amikor a gyermek Sámuel Éli alatt szolgált az Úrnak, ritka lett az Úr szava s kevés volt a próféta . . .«

Jirmijah nem lassított s meg sem fordulva, a vállán keresztül kiáltotta vissza:

– Az én földim, Baruch téved. Nem engem illet az írásnak ez a helye. Az én nemzetségházam nem Sámueltől, a prófétától származik . . . Éli, a pap a mi ősünk, Éli, a kis öreg ember, akin kevés a dicsőség . . . Éli és semmirekellő fiai . . .

Baruch ott lihegett mögötte a maga szegény kis szamarán s bár szinte már kifogyott a lélegzete, mégsem hagyta abba az éneklő hangon elmondott idézgetést:

– »És történt egyszer, amikor Éli az ő szokott helyén aludt. Szemei pedig homályosodni kezdének, hogy látni sem tudott . . .«

A rövidlátó Jirmijah egyenletesen ügetett tovább:

– Ősatyámnak, Élinek szeme öreg korára homályosodni kezdett . . . Az enyém már most is homályos és gyenge . . . Mit akarsz tőlem? . . .

A gyermek oly sokat akart tőle, hogy a régi írott hagyomány szavai egymásba hegyén-hátán bukdácsoltak ki a szájából:

– »És Sámuel az Úrnak templomában feküdt, hol az Istennek ládája volt, és az Úr szövétneke még nem oltatott el . . . És szólott az Úr: Sámuel! . . . Ő felelte: íme, itt vagyok . . . Felkelvén pedig Élihez ment és mondá: imhol vagyok, mert hívtál engem . . . Éli pedig felele: nem hívtalak fiam, menj vissza és feküdjél le! És ő elment és lefeküdt . . .«

Jirmijah még jobban hajszolta szamarát, hogy gyorsabb ügetésre kényszerítse. A gyermek szavaiban az Üldöző üldözte őt. Hiszen már évek óta elbújt az egyre sűrűbben ismétlődő »Jirmejahu« hívás elől anélkül, hogy azt mondotta volna: »itt vagyok«. De az Üldöző egyre erősebb lett s oly erőssé tette Baruch szamarának kurta lábait, hogy most már szinte fej-fej mellett

ügettek. És Jirmijahnak végig kellett hallgatnia, hogy az Úr miként hívta másodízben nevén az ifjú Sámuelt. Talán Sámuel sem volt idősebb, mint ő, Jirmajah volt, amikor ezek a halk, szinte nem is kész hívószók keresni kezdték, amikor e félénk képek először szövődtek össze szeme előtt azzá, amitől vágyódva félt, amit szorongva kívánt s ami elől nyomorúságos ügyességgel menekült. Baruch hangja s szakadozott szavai a fiú zihálló lélegzetének utolsó erejével hatoltak beléje:

– »És szólította az Úr harmadszor is Sámuelt, ő pedig felkelvén Élihez ment s mondá: imhol vagyok, mert hívtál engem« . . .

Ó, te nagyon engedelmes Sámuel! Háromszor is nyugodtan kelsz fel, háromszor lépsz az öreg ember fekvőhelyéhez s hűségesen mondod: »Itt vagyok!« Most egy paraszthaz alacsony kocka formájú épülete mellett ügettek. Közeledésükre a tetőről egyszerre eltűnt néhány árnyék s riadtan vitt magával a házba egy háromlábat, amelynek apró lángját már jóideje észrevették. Nyilván Aserának áldoztak. A parasztasszonyok valószínűleg füstöltek az istennő tiszteletére s szent csillagkalácsot ajánlottak fel neki. A romlás, az Úrtól való elszakadás a hamu alatt tovább izzott, akárhogy is küzdött ellene Josijah király s a legkisebb szélfuvallatra újra lobot vetett. És az Úr szava ritka lett azidőtájt s kevés volt a próféciáló szó. Jirmijah tűrte, hogy szamara újból lépésbe zökkenjen. Rekedt, de most már pihentebb hangon fejezte be az ifjú a megmaradt és feljegyzett történetet:

– »Akkor eszébe jutott Élinek, hogy az Úr hívja a gyermeket. Monda azért Éli Sámuelnek: menj el, feküdjél le és ha szólítanak téged, ezt mondjad: szólj Uram, mert hallja a te szolgád . . .«

Pontosan ezeknél a szavaknál: »szólj Uram, mert hallja a te szolgád« Jirmijah szamara nagy erővel rémülten ugrik oldalt, olyan hevesen, hogy lovasa majdnem lefordul a nyeregből. Pedig nem suhant el mellettük semmiféle éjszakai állat, s az úton sem feküdt keresztbe kígyó, gyökér vagy riasztó árnyék. A szamár felborzolja szőrét s a szügye remeg. Két mellső lábát szétveti, orrlyukai kitágulnak s valósággal emberi, sőt parancsoló üvöltésbe tör ki. Aztán jóideig semmiféle módon nem tudják rábírni az elindulásra. A két fiatalember végül is kénytelen leszállni a nyeregből s igyekszik hízelkedéssel, rábeszéléssel megnyugtatni az állatot. Baruch izgatottan hunyorog, de nagyon okosan nem

mondja ki, hogy éppen most új és megcáfolhatatlan jel adatott számukra. A völgy mélyében néhány felcsillanó fénypont mutatja, hogy már nincsenek messze Anathottól.

Hilkijahnak, a papnak birtoka Anathot megerősített város kapui előtt terült el, szép és termékeny domb tetején. Nagy terjedelmű pompás birtok volt ez, amelynek négyszöge sok hold szántóföldből állt. Tizenkét emberöltővel ezelőtt Salamon király ide száműzte Ebijathart, a főpapot, Hilkijah ősét. Ez az Ebijathar csak úgy menekült meg a hóhér kezétől, hogy azon a napon, amikor Dávid király az Úr frigyládája előtt táncolt, ő is a frigyláda hordozói között volt. Ősi, ködös történetek a mondákkal teli előidőkből! De a hosszan elnyúló úriház ma is ugyanaz volt, mint Ebijathar napjaiban, s Hilkijah atya birtokát még ma is a régi védőfal vette körül ugyanazokkal a régi kapukkal, sőt az ősrégi fal roskadozó részei is emberemlékezet óta változatlanul élnek a nemzetségház ivadékainak emlékezetében.

Jirmijah lenyergelte szamarát, aztán lecsutakolta, megitatta és megabrakoltatta az állatot. Csak mikor végzett ezzel a munkával, osont be a gazdasági udvaron keresztül s a kis ajtón át az atyai házba. Attól tartott, hogy anyja még ébren vár rá, mint sokszor, amikor – ama félig kész hívó szavak üldözése elől menekülve – éjnek idején elhagyta a házat, hogy a fák, dombok és csillagok társaságában ne kelljen olyan nagyon egymagában lennie Adonájjal, mint a kamrájában. Abival, anyjával sohasem beszélt erről a szorongásról, amelytől gyakran majdnem eszét vesztette, úgyhogy nem is egyszer a mezőn tért magához, mint valami istenverte nyomorult, akinek lelke elszakadt testétől s úgy kóborol összevissza. De ha anyja nem is tudott semmit pontosan, úgylátszott, hogy pillantása mégis sok mindent sejt. Ezért bánkódott és ezért féltette Jirmijah lelkét, ezért várt rá virrasztva, ha – a ház többi lakóinak bosszankodó csúfolódása közben vacsora után elhagyta a házat. Ma már azonban későre járt az idő a fővárostól idáig tartó egyórás út után a hajnal sem késhetett sokáig. Jirmijah anyja lefeküdt, de a hátsó ajtó reteszét gondosan nyitva hagyta, sőt égő olajmécsest is tett a küszöbre.

Jirmijah tenyerével leborítja a füles mécses lángját, amikor eloson a szülők szent szobája mellett. Hosszú folyosó osztja két

részre a ház belsejét. A folyosó végében van Jirmijah hálókamrája. Felsóhajt és belép az alacsony kis helyiségbe, amelynek mennyezetgerendáit ágaskodva könnyen megérinthetné. Az ablak nagy üres négyszöge északra nyílik. A szelíd évszak miatt kiemelték sarkából a fatáblákat s Niszán havának mézízű éjszakai levegője szabad és vidám hullámokban árad be a szobába. Jirmijah az ablakmélyedésbe teszi a mécsest, mintha titkos jelt akarna adni az égnek, hogy hazatért. Az éjszakai pillék tüstént táncba kezdenek a késői óra ez egyetlen kis lángja körül, amelyet most kedvük szerint imádhatnak.

Jirmijah kihajol az éjszakába. A háztól nem messzire a sötétségben is látja a nagy halom kifaragott kőkockát, amelyet szétdobáltak. Emlékszik rá, hogy még gyermekkorában itt állt az Úr házioltára. Apja és az egész Hilkijah-nemzetség itt ajánlotta fel Zebaothnak a napi egész-áldozatot mindaddig, amíg meg nem tiltották, hogy az igaz Istennek másutt is áldozhassanak mint tulajdon egyetlen házában. A gyermek Jirmijah akkor maga is nagy buzgalommal segített szétrombolni a tiszteletreméltó oltárt, minden szerszám nélkül, csak a tíz ujjával. Néhány öllel nyugatra a kőhalomtól egy kocka alakú, elhanyagolt épület állt, amelyre Hilkijah gyermekei kiskorukban mindig szent borzalommal néztek. Mert az ősapák idejében, sok-sok évvel Josijah király uralkodása előtt ez a ház magának az Úrnak adott szállást; a nemzetség szentélye s az egész birtok imaháza volt. Most már csak olyankor nyitották ki ajtaját, amikor Hilkijah vagy Obadjah, a gazdaságot vezető legisebb fiú valamelyik szomszéddal, bérlővel vagy marhakereskedővel adásvételi szerződést kötött s előírás szerint esküt tett rá.

Jirmijah szeme elsiklik az elhanyagolt szentély mellett s a dombok hullámvonalát és a hegylánc jólismert képét keresi, amely a holdfényben eltűnik észak felé. A régi, kedves tájkép tárul eléje az ablakból, ugyanúgy, mint amikor először kondult meg benne Isten neve s ma is változatlanul, amikor a templomban teljesített szolgálatot. Észak felől ebből a tájból áradtak feléje mind a képek és események, amelyek oly erősen bevésték nyomukat szívébe. Itt állt az ablak mellett, mikor hétesztendős korában az északi felét elsötétítette az idegen lovashadseregek nyomában vadul kavargó por. A szkíták népe, akiket »sittim«-

nek neveztek, tört be akkor az Úr birodalmába. Varkocsba font hajú, ferdeszemű, szélesszájú emberek voltak, könyörtelen farkasarccal, – nép, amelynek még bálványai sem voltak. Talán ők küldettek a megjósolt utolsó nap betöltésére, amely most és mindig kitöréssel fenyegető viharként lebeg Jehuda fölött? Senki sem tudja. Anyja rémülettől dermedt szemmel rántotta el az ablak mellől. Hilkijah egész háza fejvesztve menekült a megerősített városba, hogy ott elrejtőzzék. De a tépelődő Zebaoth most még csak figyelmeztetett, fenyegetett s csupán játszott a végső pusztulás képeivel. A lovasok felhői elviharzottak dél felé, – ugyanolyan gyorsan, mint ahogyan jöttek. Sarc és gyilkosság járt a nyomukban mindenütt. Az Úr azonban végül megmentette szolgájának házát.

Jirmijah gyenge szeme ég a kialvatlanságtól. Jóval napfelkelte előtt indult el a templom felé s az új nap néhány óra múlva itt van. Mégsem tud elszakadni életének ettől a világba mutató ablakpillantásától. A vége felé járó holdas éjszakában, amely mindent furcsa módon megkisebbít, csak sejti ott lenn a hegynyeregre felvezető széles utat. Finom tejszerű köd, valami titokzatos por lebeg fölötte, de ezt sem lópata, sem kocsi nem kavarta fel. Mintha a régmúlt képek és történések körtánca sűrűsödnék össze ebben az imbolygó holdporban, hogy elbúcsúzzék Hilkijah legifjabb fiától, aki mozdulatlanul lesett ki ablakából a világba. Évről évre mindig erre vonultak Manasse és Efraim északi törzseiből a zarándokok, de az Úr ítélete üres árnyékká tette e törzseket. Vonulnak a zarándokok fel a templomhoz, viszik kimerült földjeik zsengéit. És erre jött a karavánok végtelen sora Tyruszból és Sidonból, de még messzebbről is, Asszurból és Babiloniából, a körben forgó éjszakai ég országaiból, olykor a távoli Indiából is – és a karavánok Jeruzsálemen keresztül viszik az ezerfajta árut, amelyeknek még csak neve sincs, a rabszolgaság földjére, a Nílus mellé, ahol a halottakat tisztelik. Málhákkal megrakott magasztos szomorúságú tevék százai vonulnak egyenletesen himbálózó lépésben egymás mögött, meg idegen fejedelmek díszhintói, körülöttük kengyelfutók, kikiáltók és csodálatos, tarka figurák. És elvonulnak Asszur büszke követei is, vágtató páncélos lovagok, bojtos vagy kúpalakú sisakokkal. Az

aranyveretű szerszámokkal díszített lovakon bíbor a nyeregtakaró s a csapat élén egy szikrázó óriás lovagol . . .

De most már ideje lepihenni. Jirmijah a fáradtságtól alig érzi a tagjait. Két ujjal kioltja az összezsugorodott kis lángot. A kimerültség oly gyorsan üti le lábáról, hogy fel sem emeli földre dobott köpenyét, csak leroskad fekvőhelyére. A nap egyetlen képe és eseménye sem merül fel már emlékezetében. Szinte egyszerre zuhan bele a legmélyebb álomba.

De ez az álom alig tarthatott tovább egy óra tizedrészénél, amikor éppoly gyorsan eltűnik, mint ahogyan jött s nyomában teljes éberség marad. Éppen az a megmagyarázhatatlan abban, ami történik, hogy Jirmijah még soha olyan kevéssé nem álmodott, mint most. Ébren van, öntudata tiszta és pihent, mintha több órás alvás volna mögötte s egészen pontosan érzi a benne és körülötte levő valóságot és igazságot. Felül és körülnéz az éjszakai sötétségbe burkolt kamrában. Mi történt? Az ablak négyszöge egy árnyalattal sötétebb lett. Valami kívülről hatol befelé, hajlik, lengedez, majd mindenfelé szétoszlik s így az egész szobát betölti, de ez nem elmosódottan imbolygó bizonytalanság, minden határozott és világos rajta, még a legapróbb levél is. Dúsvirágú ágak ömlenek be azablakon, buja gazdagsággal s élettől áradóan mint valami háló kapaszkodnak fel a falakra. Mintha az ablak előtt egyszerre egy fa nőtt volna, amelynek ágai most betódulnak a kamrába. A mandulafa ágai ezek, a fa virágzik leghamarább, már a tél végefelé, amikor más virág bimbói még nem is nyiladoznak. De a mandulafa ilyenkor, a pászkaünnep idején már régen elvirágzott. És mégis: az ébredés, a nekividámodás, a hajnal és az ifjúság dús ágai szüntelenül áradnak be az ablakon. Számtalan fehér meg rózsaszínű bimbó fakad ki, bomlik virággá, hull le, mert nyomukban ott tolakodnak az új bimbók. Jirmijah kézzel is elérhetné e szívet melegítő virágzást, az ágakat és a szirmokat. De mozdulatlanul fekszik ágyán. Jól tudja: látomás ez! Egy kicsit ismeri is e virágzó ágaknak ezt a látomását, bár eddig még soha nem volt századrésznyire sem ilyen határozott és éles a kép. Visszafojtja a lélegzetét. Végsőkig feszült figyelemmel hallgatózik. Most kell felcsendülnie a hangnak . . . a hangnak, amelyet ismer, bár eddig nem volt több rövid, bizonytalan suttogásnál vagy távolról kongó hívó szó-

nál... mintha a hegyekről gurulna le csalogató visszhangként vagy vibráló intés volna önnön agyának belsejében. Valahányszor megrohanta a látomás vagy a hang, mindig elmenekült előle s vadul kalapáló szívvel bújt el. Mint a serdülő fiú, aki még éretlen a férfiúi életre, ő is úgy szorongott félelmében, amiért vállalnia kell a férfiasságot. De ma – ezt jól tudja – nem segít többé a menekülés; Isten szemében ma férfi lett.

És a hang pontosan abban a pillanatban érkezik, amikorra jövetelét várja. Világos és szelíd férfihang. Köröskörül betölti a teret. Minden falrepedés, minden hézag egyszerre és egyenletesen telik meg vele. De csodálatos módon a hangnak nincs forrása, ahonnan rezgései elindulnának. Mindenütt és egyszerre születik meg, egyszerre árad szét. Az egész tér egyetemességéből fakad a hang s olyan, mintha mindig is itt lett volna, s csupán a szorgos világ örökös zaja fedné el. Most, hogy ez a szüntelen zaj elhallgatott, a hang teljes erejével hallható lesz. De maga Jirmijah is csupán része a térnek. Őt is betölti a mindennapok zaja, amely most visszavonul s szabadjára engedi a hangot. Így hát a hang nemcsak a külső teret tölti be Jirmijah körül, hanem azt a belső teret is, amely ő maga. A hang egyszerre szólal meg, kívül és belül. Kettős hangzat ez, s a két hang egymásba borul.

És a férfihang szelíden és tisztán szól:

»Jirmejahu...«

A megszólított kis idő múlva akadozó lélegzettel válaszol.

– Itt vagyok...

Ebben a válaszban még benne van a ravaszkodó gyávaság utolsó maradványa. Mert ez az »itt vagyok« nem elég. Másként hangzik a szó, amellyel Isten hangját megfogja, Isten hangja elé áll az, akit megszólítottak. Éli, a pap megtanította Sámuelt, a gyermekprófétát erre a szóra, s Baruch szája elismételte az imént, küldetéses felhatalmazással. Jirmijah jól tudja, hogy mit kell tennie. De talán még most is elmúlik felőle az egész. Nem múlik el. A sötét és kerekded hang egyidejűleg és egyenletesen megint betölti a teret, amelynek ő is csupán része.

»Jirmejahu!«

Legyőzték. Már tünedező szorongással, mint a félénk imádkozó, tárja szét karjait Jirmijah s végre kimondja a választ:

– Szólj Uram, mert hallja a te szolgád!

A hang szavai szinte testet öltve körüljárják a fekvőhelyet s összesűrűsödnek Jirmijah ágya mellett. Mert most már nem egyidejű és egyenletes a hang sugalló felcsengése, hanem mintha sűrűbb lenne Jirmijah feje körül:

»Mielőtt az anyaméhben megalkottalak, már megismertelek, –
És mielőtt az anyaméhből kijöttél, megszenteltelek –
Prófétának rendeltelek a népek közé –

Kívül-belül egymásraboruló összecsengésben kondul meg a megváltoztathatatlan: »rendeltelek«. Idegen, megfoghatatlanul idegen a híradás! Jirmijah lelkének legelrejtettebb zugában sem sejtette soha, hogy az isteni akarat eszközének rendeltetett s hogy ő, Hilkijah és Abi félénk fia, csak olyan ember, mint akárki más – hogy már születése előtt oly sok jövendőt kellett hordoznia magában. Igaz; sem ő, sem a sokat sejtő Baruch nem kételkedett abban, hogy bizonyára van célja és értelme a látomásoknak és hívó szavaknak, amelyek tizenharmadik esztendeje óta üldözik. De mit jelent a szó: »prófétának rendeltelek a népek közé?« Milyen népekről van szó? A nagy népekről? Asszurról, Bábelről, Egyiptomról? És éppen őt? Hát kicsoda ő? Szorongó ifjú, aki fél az emberektől s mindig a magánosság után vágyódik, szökik a cselekvés elől, kerüli a civakodást. Jirmijah ebben a nagy órában szinte bénán, elakadó szívvel és lélegzettel ül itt, s valósággal beékelődik a rendkívüli történésbe, de szelleme változatlanul éber, áttekintő és erős. Még mindig kibúvót keres, halasztást és haladékot. Bár tudja, hogy magyarázata nem kielégítő, az imádkozó gyermek panaszos hangján ismétli:

– Uram, Uram, én nem tudok beszélni . . . hiszen ifjú vagyok még.

Milyen erőtlen próbálkozása is ez a megidézettnek, aki húsz esztendős elmúlt! A hang változatlanul nyugodt válasza most már nem csendül fel a külső térben – mintha teljesen visszavonult volna Jirmijah lényének belső terébe:

»Ne mondd azt, hogy fiatal vagy. De övezd fel derekadat és menj!«

A kurta idő alatt, amely az első – »szólj Uram, mert hallja

a te szolgád« – és a megbizatás – »övezd fel magad és menj« – között eltelt, Jirmijah bátorsága megmagyarázhatatlan gyorsasággal nőtt meg. Nagy biztonság szállja meg, mintha bővében lenne a tapasztalatoknak, hogy mikép kell érintkeznie a hanggal. Lecsúszik a fekhelyről s az ágy szélére ül. Az ébredés mandulavirágai mintha incselkedve egy kissé visszahátrálnának s most teljesen betöltik az ablakkeretet. De a hang nem hátrál meg. Mindig egyszerre van itt meg, ott, olyan mint a víz, amely teljesen betölti edényét.

»Mit látsz Jirmijah?«

– Mandulavesszőt látok én.

»Jól láttál, mert gondom van az én időmre, hogy beteljesítsem azt.«

Jirmijah felugrik. Lelke bátorságát most valami új, elcsukló lelkesedés teljesíti ki: megragadni Adonájt s mindörökre hozzátartozni. Majd szétveti mellkasát a hála, amikor felismeri: nem az érzékek csalódása ez, nem álom, nem varázslat, hanem olyan közeli és igaz és valóságos, mint ő maga. Széttárja a két karját. A virágos ágak most hirtelen elszáradnak s egyszerre lángolni kezdenek. De az ablakkeretben – vagy még inkább kinn a most már holdatlan éjszakában – láthatatlan láncokon nagy üst lebeg, ég és föld között. Csak az égő ágak lángjait látni, amint alulról körülnyaldossák. Ez az üst is bizonyosság és valóság. A tűz fénye vörösre festi a felfelé kavargó gőzt. Az üst kissé himbálózik a láthatatlan láncokon, pereme észak felől lendül Jirmijah felé, s ilyenkor vörösen izzó vastag láva, szurok vagy olvadt vas fröccsen szerteszét. A hang most végre állandó helyet választott magának. Sugallata egyenesen Jirmijah füle mögül indul el:

»Mit látsz te?«

– Forró fazekat látok én s a szája észak felől van . . .

»Jól látod. Észak felől támad a veszedelem.«

Ez a jóslat túlhaladja Jirmijah felfogóképességét. Értelmüket még nem tudja kihüvelyezni. Milyen szabad és független az Úr attól a szellemtől, akit szolgálatára kiválaszt magának! Jirmijah érzi, hogy már nem sokáig lesz ereje elviselni e nagy találkozást. A térdei már lazák és inognak. Az üstből egyre vastagabban árad a gőz. A hajnal piros fényének első foltjai az üst gőzfel-

hőin akadnak meg. Most megint felszárnyal az Úr sugallata, s a kiválasztott csak ekkor veszi észre, hogy ez a szelíd, tiszta férfihang, ez a sötét és kerekded felcsendülés nem úgy szólal meg, mint az emberek beszéde, hanem a papok hűvös, éneklő, beosztott ütemű hanghordozásában:

»Gyomlálj, irts, pusztíts, rombolj, építs és plántálj!«

A két utolsó szó: »építs és plántálj« – ujjongva lebeg tovább a levegőben, mint Aszaf fiainak éneke. Jirmijah kiáltani akar, hogy alázattal vállalja a küldetést. De nem tud. Torkában minden hang meghalt, a Hatalmas beléfojtotta a választ. És akkor megérinti őt az Úr.

»És kinyújtá az Úr az ő kezét és megilleté számat és mondá nékem az Úr: íme az én igéimet adom a te szádba!« – ilyen száraz fahangon fogja majd Jirmijah elmondani az elmondhatatlant, ami most történik vele, ha majd a kíváncsiak kérdésekkel ostromolják. És ez a leírás mindig gyötörni fogja lelkét, mintha mindez felfuvalkodottság és üres csalás lenne. Zebaoth Istennek nincsen karja, amelyet lakhelyéről kinyújthatna. De van hangja, ez a hang a »ruah«, az Úr lehelete, amelyet úgy présel bele a térbe és Jirmijahba, mintha trombitába fújna. Zebaoth lehelete teremti meg a hangot. De a trombita érce is részt vesz a teremtés munkájában. A tölcsér nélkül a lehelet nem zendülhetne fel. Az Úr hangjának szüksége van az ember belső terére. A lehelet szellem. De a kéz nem szellem. És mégis, ha Adonájnak nincs is keze, Jirmijahot mégis csak kezével illette s igazi érintéssel érintette. Ez az érintés gyors ütést mért Jirmijah szájára. Nyomában egyszerre cikázik át rajta a világ minden fájdalma s minden gyönyörűségének gyönyöre. Ha volna olyan tűz, amely egy pillanat ezredrésze alatt egy húsból-vérből való teremtményt hamuvá tudna égetni, – csak ennek a tűznek fájdalma érne fel ama érintés fájdalmával. És e világon minden fájdalom számára akad hasonlat – de ama érintés gyönyörét nem lehet mérni semmiféle hasonlattal. Végül még egy harmadik hatalomnak is részese lett, amikor az ütés száját érte: éles, jéghideg tudás önti el, tudja, hogy most és minden időkre mássá vált, megújult s újjászületett az ölés és feltámasztás által.

Jirmijah hangosan felsikolt, mielőtt elvágódnék.

HATODIK FEJEZET

A PRÓFÉTA AZ APAI HÁZBAN

Hilkijah háznépéből csak Abi, Jirmijah anyja hallotta meg és ismerte fel a hajnali sikolyt. Riadtan pillantott Hilkijahra, aki ott feküdt mellette. A mindig rosszkedvű öregember most mélyen aludt. Az éjszaka – szokása szerint – kétszer is felkeltette Abit, hogy valaki végighallgassa zsörtölődését és panaszait, amelyekkel ágyékának három ivadékáról szokott beszélni. Szakadékony, sokhelyütt repedezett és kilyuggatott az aggkor álma s Hilkijah így éjszakánként bizony könyörtelen világossággal látta: Obadijahból és Joelból hiányzik a méltóság, Jirmijah meg csupa konok zárkózottság. A családfő könnyű álma hajnalfelé azonban elmélyült, s Abi ilyenkor észrevétlenül felkelt mellőle s kiosont a legifjabb fiú kamrájába. A földön fekve találta Jirmijaht, görcsbe feszült a teste, s arcát a ledöngölt agyagpadlóhoz szorította. Az anya leült fia mellé a földre. Aggódva tapogatta meg jéghideg kezét és lábát s kibontotta a ruhát vágtatva dobogó szíve fölött. Aztán nagy erőlködéssel vállánál fogva felemelte s ölébe vette fejét. Jirmijah nyilvánvalóan nem tudott a görcsös, hangtalan zokogásról, amely egész testét megrázta. Tagjai nyirkosak voltak a hideg verejtéktől. Abi megtörölte nyakát és homlokát. Közben ütemesen ringatta ide-oda felső testét, mintha egy csecsemőt kéne megnyugtatnia. Nem tudta, hogy az alélt fiú hallja-e vagy sem – csak pusmogott:

– Mi baja az én gyermekemnek? ... Mi lelte az én legkisebbemet? ... Csak nem beteg talán? Isten óvjon ...

Az anyai hangra felnyílt Jirmijah szeme. Pillantásában ez volt: megértettem, amit kérdeztél; némaságában ez: nincs semmi bajom. Az anya abbahagyja az ütemes ringást.

– Valami rossz történt az én legifjabb gyermekemmel... megbántották Jirmijahot... talán tegnap?

Jirmijah hosszúpillás szeme válasz nélkül nézett rá s mintegy nagyon messziről. Az anya tovább faggatódzott:

– Nem fogadtak tisztelettel?... Kihagytak?... Pedig úgy indultál a templomba, mint nemzetiségi házadnak büszkesége... Ó, bár soha el ne mentél volna...

Halkan szólalt meg Jirmijah, ki most kissé erőre kapott:

– Nem anyám... nem ez...

– De hát akkor micsoda, kisfiam... Mért hagysz így könyörögni?

A fiú némán elfordította a fejét. Abi már zsörtölődött:

– Minden ok nélkül fekszel itt a hideg földön és sírsz, mintha igazán gyászolnál... mint az árva, kinek apja-anyja meghalt, meghaltak testvérei is s kinek már nincs egyebe hátra, mint kézzel vagdalnia orcáját... De hála Istennek, neked nem halt meg senkid... Hazug gyásszal az igazit fel ne idézd, mert amit az ember utánoz, azt meg is teremti. Nem tudod, hogy minden sarokban ott állnak a halál követei?... S ha még tovább is így fekszel, akkor aztán igazán beteg leszel... Kelj fel, legkisebbik fiam!

Jirmijah engedelmeskedett a sürgető kérésnek, feltápászkodott az agyagpadlóról s anyját is felsegítette. De mikor Abi újból kérdezősködni kezdett, tompán, de nyomatékkal szakította félbe:

– Aludni akarok, anyám...

Jirmijah többé nem is törődött Abival, levetette magát az alacsony fekvőhelyre s meg sem mozdult aztán. Pillanat alatt mély álomba merült. Ez a villámgyors elalvás rémítette s szomorította csak meg igazán az anyát. Most már bizonyos, hogy valami veszélyes láz, súlyos betegség rohanta meg a fiát. Miért is nem várta meg az éjszaka, amíg hazajön, hogy erősítő és tisztító italt készített volna számára, amely mindjárt szembefordult volna a gonosz hatásokkal, melyek mindenfelől leselkednek Isten kedveltjeire. De miközben a tűzhelyhez és az éléskamrába sietett, hogy ha későn is, megfőzze a gyógyitalt, egyszerre felvillanó tisztasággal tudta, hogy nem láz, nem betegség, éjszakai lidércnyomás sem rohanta meg Jirmijahot, hanem valami, ami

még a halálnál és a gonosznál is sokkal hatalmasabb. Végiggondolni még nem is merészelte, mi is ez a hatalom, de érezte, hogy félelmetes módon összefügg Jirmijah éjszakai bolyongásával, ami mindig is annyi aggodalommal töltötte el. Abba kellett hagynia a munkát, mert egész testét elfogta a reszketés. Szelleme még nem értette, miről van szó, de vére, tisztán érző vére, amelyben mindig is ott keringett fiának élete, már sejtette, kicsoda ama Hatalmas.

Mikor aztán a kész itallal odalépett fia ágyához, Jirmijah már nyugodtan lélegzett s mélyen aludt. Abi odaült az ágyára lábtól s a kis tálcán álló forró serleget térdére helyezte. Nem akarta felkelteni a kimerült fiút. Csendesen ült itt s elnézte az arcát – mintha Jirmijah vékony szemehéján keresztül visszanézett volna s tudná, amit ő is tudott. Olyan volt az egész, mintha a fiú az álom mögé, az anya a dermedt virrasztás mögé rejtezett volna amellyel pihenő gyermeke ágyán őrködött. Néha megtapogatta a meleg serleget. A forró ital már csak meleg volt, aztán langyos lett, majd hűvös s végül kihűlt egészen. Ki tudja, mennyi idő telt el, amikor Jirmijah hangja végre lesöpörte magáról a csendet:

– Ha nem rejthetem el a világ elől, hogyan is rejthetném el előtted, anyám?

Abi gondolatai imbolyogni kezdtek. Úgy tett, mintha nem sejtene semmit:

– Mit rejtenél el... Miről beszélsz... te legifjabb?...

Jirmijah ajkáról kurtán és szárazon törtek elő a szavak:

– Az Úr volt nálam...

Tágranyílt, üres szemek bámultak reá. Most mindent elmondott:

– Itt volt nálam, ebben a kamrában. Hangjával és egész hatalmával... S a hangja szólt hozzám... A hangja elküld innen...

– Elküld innen... – ismételte az anya elhaló hangon. Jirmijah olyan mozdulatot tett kezével, amely útjából minden kétkedést elparancsol:

– Igen, ez volt és ez van most is, anyám.

Abi szemét elöntötték a könnyek. Nem azért sírt, mert az Úr elküldte innét szeretett gyermekét. Sohasem is remélte, hogy Jir-

mijahot megtarthatja magának. És nem is azért sírt, mert az Úr eljött fiához. Nem büszkének kellett-é lennie inkább Jákob törzsének valamennyi anyja között? Az Egyetlen, a Félelmetes, akihez este-reggel imádkozott, íme jó volt. És mégis, Abi szívét összetörte a fájdalom, amiért fia kiválasztatott.

Jirmijah lehúnyta szemét, mintha újból aludni akarna. Amióta megérintette az Úr, fájt szemének a nézés. Minden és mindenki megváltozott s más, veszedelmes jelentést kapott a gyermekkori kis kamra, az ablak, a nap. Nagy messzire került tőle egyszerre anyja is, e véréhez legközelebb álló. Szeretete és gondoskodása szinte zavarta. Hiszen csak annak a kis Jirmijahnak boldogságáért és derűs jövőjéért aggódott, aki nem volt többé. Az új Jirmijah pedig, anyjának éles és keserű fia, felismerte, hogy el kell oldódnia mindenkitől s meg kell tanulnia fájni önmagának és anyjának.

Emberemlékezet óta a család a háznak ama helyiségében ült a főétkezéshez, amelyet a tiszteletreméltó hagyomány »Ebijathar termének« nevezett. Ez a helyiség azonban, amelyet a Dávid-korabeli híres főpapról és bölcsről neveztek el, egyáltalában nem érdemelte meg e büszke nevezetet. Inkább nagyon nagy és kopár parasztszoba volt ez, mint terem s az alacsony mennyezetet néhány durva főoszlop tartotta. Ebijathar terme a ház kellős közepében feküdt, így napfény soha meg nem világította, s ezért itt mindig hűvös volt a sötétség, ami az év nagyobb részében megbecsülhetetlen haszon volt. A közös lakószoba állandó homálya miatt a családi ebédlőasztalon mindig lámpa égett, amelyet nemcsak a gyermekek, hanem a rokonok, sőt az idegenek is »a Hilkijah-nemzetségház lámpájának« neveztek – s hasznos és sokjelentőségű fény volt ez egyszerre. Már a népnyelv is azt mondotta, ha valamely nemzetség kihalt: »az ilyen vagy amolyan nevezetű nemzetségház lámpája kialudt.« A Hilkijah asztalán álló lámpa bizonyos értelemben örökmécses volt, olaját sohasem engedték kifogyni az Isten segítségével oly régóta virágzó nemzetség jelképe gyanánt. Az asztal, amely körül a nemzetség emberemlékezet óta mindig újra meg újra összegyűlt, széles, bár némiképp alacsony asztal volt, kemény, szúette fából készült. Sok helyre volt itt szükség, mert ámbár Hilkijah fiainak száma

nem volt éppen tekintélyes, de az utánuk következő nemzedékek számára sohasem lehetett szűk az apai asztal. Ma, a pászkaünnep első napján mindössze tizenhárom »kissim« állott körülötte – így nevezték a székeket, bár inkább kurtalábú, állatbőrökkel bevont zsámolyok voltak.

Az ünnepi ebédre a »belső nemzetségház« gyűlt össze: a házas fiúk feleségeikkel s nagyobb gyermekeikkel és – két jóltartott vendégtől eltekintve – csak Jirmijah. Obadjah, a legidősebbik fiú, a ház jövendő feje szeretett parasztimód hangosan s nyers torokhangon beszélni, amivel mintegy jelezte, hogy a gazdaság s a vagyon felvirágoztatásának terhe az ő vállát nyomja. Hogyan is lehessen ideje s módja a nemzetségház málhás szamarának és igásbarmának, hogy előkelő modorával vagy szellemes, finom beszédével váljék ki! Milyen igazságtalan hozzá, a becsületes tuskóhoz, anyja, amikor csak Jirmijahot szereti, de még a tiszteletreméltó apa is, akinek semmi érzéke a két kézzel serénykedő munkásélet iránt! De nemcsak Obadjah tudta, hogy tősgyökeres derekasságát milyen gőgösen nézik le, – ugyanilyen tisztán látta ezt felesége, Mochelet is. A férje köszönet és jutalom nélkül dolgozott mindenkiért. Mochelet nagyon rút volt s mint a rút emberekben, benne is sok hajlandóság volt a gyűlöletre. Nemcsak bele kellett nyugodnia, de még helyeselni is kénytelen volt, hogy Obadjah már hosszú ideje nem osztja meg vele fekvőhelyét és inkább a fiatal házicselédeknél és a mezőn dolgozó rabszolganőknél keres kárpótlást. De elöntötte a keserű harag, mikor a gőgre és hálátlanságra gondolt, ahogy bizonyos emberek az ő Obadjahjával, a nemzetség jóltevőjével s kenyéradójával bántak. Percig sem kételkedett benne, hogy Abi s Jirmijah szoros szövetségében rejlik e kárhozatos helyzet legfőbb oka. Joel, Hilkijah második fia egészen másfajta ember volt, mint a nehézkezű, torokhangon beszélő, nagyhasú Obadjah. Csak ritkán jelent meg a családi házban, rendszerint a szombat, az újhold vagy a nagy ünnepek előestéjén, mert életének legfőbb foglalkozása az utazás volt. A Hilkijah birtokán teremtett javak fölöslegét neki kellett eladnia az országban és idegen földön. Málhás állatokkal és szekerekkel, amelyeket megraktak az árpaliszt, olaj, és bor, bárány- és kecskebőrök, gyökerek és fűszerek, kender, gyapjú és vászon gazdag terhével, utazott Joel a világ kar-

bantartott hadi utain fel Damaszkuszig, le Nofba, a rabszolgaság országába, nyugat felé pedig Tyrus és Szidon nyüzsgő kikötőibe. Nem volt-e kötelessége az ilyen nagyszabású kereskedőnek, hogy egyben emberismerő és világfi legyen? Mindenki észrevette, hogy Joel mily igaz gyönyörrel élvezi tulajdon síma beszédművészetét. A Nílus és az Eufrátész között száz nyelv és tájszólás járta. Joelről azt híresztelték, hogy mind e sok nyelvet beszéli. Mondataiba csodálatos ügyességgel vegyített szép idegen szavakat és külországi fordulatokat. Mint valami fűszeres szelencéből, úgy szórta világfi voltának ez ízes gyökereit az otthoni beszélgetésbe. Lehetett-e rossznéven venni, hogy kissé mámorosan a sok tarka utazástól, barátságos sajnálattal és jóindulatú elnézéssel pillantott le eredetének szerény helyére? Az ősi papi nemzetség e fia már-már észre sem vette, amikor az idegen szokások elragadtatott utánzása közben, a különféle idegen istenségek súlyát és tiszteletét szakszerűen mérlegelve, olykor túllépte az élő törvények határait. Ez volt Joel. Felesége, Sua, sem hasonlított semmiképpen Mochelethez, sógornőjéhez. Bár sok gyermeke volt – a két legidősebb köztük ült az asztal mellett – még mindig fiatalnak s jótermetűnek volt nevezhető. Igaz ugyan, hogy ő is kénytelen volt meglenni utazgató ura és parancsolója nélkül, de szüntelen jókedve ettől semmivel sem lett kisebb.

A szülőkön, fiakon, menyeken s a serdülő unokákon kívül két idegen vendég is ült az asztalnál. Ebben a két öreg emberben az Úr legszemélyesebb vendégeit üdvözölték és tisztelték, Isten szegényeit, akik Jehuda és Izrael egyetlen nemzetségházának gazdag asztala mellől sem hiányozhattak. Az egyik ilyen vendéget Hilkijah nemzetsége jól ismerte. Samarjah volt a neve s lenn, a megerősített Anathotban, ő viselte a főkoldus tiszteletreméltó hivatalát. Gőgös aggastyánarcának vonásai, leereszkedő hangja, jólápolt rongyossága mind arról beszélt, hogy nagyon is tudja, milyen jelentős és fontos hivatala van neki. Nem az ő dolga volt-e gondoskodni arról, hogy a gazdagok bűneinek terhe megfogyatkozzék az őrajta gyakorolt sok apró jótétemény által? Mert ugyan mit is kapott a dús nemzetségházak asztalainál? Egy tál savanyútejet, egy fazék lencsét, ünnepélyes alkalmakkor egy kis báránybordát vagy csirkeszárnyat – mindezt utolsónak s még hozzá a maradékból. Ő pedig mivel viszonozta ezt a hit-

vány vendégséget? Isten bocsánatával, amelyet pazar bőségben nyújtott, mintegy ellenszolgáltatásképpen, a szűkmarkú családfőknek. Mert minden morzsa, amit ő fogyasztott el, minden csontocska, amit valamikor lerágott, mindez hajszálpontossággal belekerült Isten számadásába, házigazdáinak javára. Samarjah így evett és ivott nap nap után, de már nem is éhségének csillapítására, hanem azért, hogy jótevőit az Úr kegyeibe ajánlja. Gyakran sóhajtozva célzott rá, hogy nem nagy öröm így, csupa jótékonyságból végigenni egyik házat a másik után. Samarjah azonban nemcsak a gazdagokat halmozta el jótéteményeivel, hanem koldustársait is részesítette bennük. Így például ma is egy újabb bűnbocsánatot jelentő vendéget hozott magával Hilkijah asztalához, egy nagyon öreg, vak embert, akinek nyilván megparancsolta, hogy némán üljön a helyén.

Az ebédet mély csendben költötték el. Hilkijah apa nem kegyeskedett megkezdeni a beszélgetést. Még unokáit sem illette holmi jókedvű dorgáló szóval vagy tréfás tanítással, amint az Úr ünnepén az ifjúsággal szemben illendő volna. Obadjah és Joel gyermekei is érezték a nyomasztó súlyt, amely ma a felnőttekre nehezült. Riadt arccal ültek az asztal körül, de az asztal alatt izgatottan rugdalták egymást. Nagyapának bánata van. »Bánata van« – Hilkijah nemzetségében így neveztek mindenfajta borúlást, ha az a családfő arcán megjelent. Noha e bánatra semmiféle világos oka nem volt, az öregember az évek múlásával egyre ingerültebben figyelte házának sorsát. Éli törzséből ő volna-e hát az utolsó, ki még ügyel a nemzetség eredetének méltóságára, amikor megtér atyáihoz? Tudnak-e ezek a fiúk egyáltalán valamit a szentségről, amely a papi nemzetségen nyugszik? Itt ül Obadjah, legidősebb fia. Kitűnő gazda, jól ért a földhöz, ki tagadná! A rögöket vizsgálódva morzsolgatja ujjai között, döngő léptekkel jár a mezőn, megtölti a magtárakat. De méltó-e vajon ez a foglalkozás papi ivadékhoz? Akármelyik majoros vagy gazdatiszt nem tudná-e ezt ugyanilyen jól, mindenesetre kevésbé feltűnően, elvégezni? Vajon mikor Hilkijah erőinek teljében volt, akkor nem teltek-e meg a magtárak, holott csak egy majoros törődött a gazdasággal, s ő maga semmiképp sem engedte korlátozni fejedelmi szabadságát s papi töprengéseit alacsonyrendű dolgok érintése vagy a kereset gondjai

által? Obadjah, aki oly derekasan bírta a mindennapi élet gondjait, miért nem törekedett valamilyen királyi hivatalra, hogy a ház tekintélyét megújítsa? Hilkijah a maga személyében sohasem tört ilyesmire, – hogy miért nem, erre roppant előkelő érvei voltak, – de Obadjahtól határozottan zokon vette a magasabbra törő becsvágy e hiányát. És itt van a második fiú: Joel. Ez a kalmárcsellengés, akármennyi aranyat is ért, semmiképpen nem tudta kicsikarni az agg apa tiszteletét. Csavargó népség, vásári kikiáltók, szemfényvesztők és szatócsok kódorognak csak így, részegesek és tekergők, akiknek háza nem az Úr országának egyik tiszteletreméltó nemzetségháza, hanem az első karavánszeráj. Izráel éppen eleget vándorolt és bolyongott, míg szent letelepedését sok vérhullás árán kiharcolta. De Izráel hitványabb fiai még mindig vándoroltak s nem leltek nyugalmat. Jákob nemesvérű utódának, Hilkijah fiának annál inkább kellett volna ügyelnie, hogy el ne széledjen állandó biztos lakóhelyéről. Úgy látszik, a mai nemzedékből kikopott a lélek legbensejében lakozó gyengédség s a végsőkig kifinomodott érzékenység, amely írás és tanítás nélkül, önnön lelkéből meríti a különbségtevés erejét megengedett és tilos között. E hiányosság miatt volt szükségük annyi könyvre és mennydörgő igehirdetőre. Joel, apja véleménye szerint, még hozzá nagyzoló hazug is volt, aki csodás históriáival és utazásairól terjesztett meséivel igyekezett magát otthon fontossá tenni. De ha Joel és Obadjah más emberek is lettek volna, mint aminők voltak, apjuk helyeslését akkor sem igen tudták volna kiharcolni. Ez a más fából faragott öregember izzó keserűséggel vágyódott azután, ami elmúlt, míg a jelen, [illegible]szes lehetőségeivel egyetemben, csak bosszantotta.

Ami pedig harmadik fiát, Jirmijahot illette, egyenesen megfoghatatlannak tartotta a történetet, amelyet Abi sírva vallott be neki. Mai rosszkedvének különben is ez volt legmélyebb oka, mert hiszen azt remélte: legkisebbik fia mégis csak biztosítéka lesz annak, hogy a Hilkijah-fajta, a hagyományokban gyökeredző nyugodt, papi lélek nem tűnik el végképp a világból. Ámbár Jirmijahon is sok volt a kivetnivaló. A szűntelen olvasás és tanulás, az írásbéli buzgolkodás és állandó töprengés semmiképpen sem felelt meg az olyan szilárd léleknek, amely

megingathatatlanul gyökeredzik az Úrban és saját törzsében. Ami Hilkijahot illeti, ő bizony nem sokat olvasott, az írásban sem gyakorolta magát s a töprengést sem kedvelte. Mindazonáltal kénytelen volt beismerni, hogy az ilyesmiben mégis csak van némi magasabbrendű méltóság. Ama szavakat azonban, melyeket Jirmijah ma reggel oly vakmerően arcába mondott anyjának – e hátborzongató szavakat valóban alaposan meg kellett vitatni a nemzetségház szűkebb körében. Az ebédnek vége volt. Hilkijah elbocsátotta a gyermekeket és menyeit is s ezzel mintegy jelezte, milyen érzékeny dolgokat kell megvitatniok. Egyes-egyedül az anya maradt a férfiak között. Az öregember magasra emelte a lámpát s mielőtt szólni kezdett volna, alaposan szemügyre vette a jelenlévőket:

– Jirmijah, legifjabb fiam, anyád elmondotta nekem, amit ma közöltél vele. Én meg továbbadtam a bátyáidnak... A legifjabb fiú ismerje most be szépen, mint ahogyan azt elvárom tőle, hogy még nem volt teljesen ébren, amikor reggel anyjához szólt... s hogy most már maga is belátja: nagyon élénk álom látogatta meg csupán...

– Nem álom volt az, ami meglátogatott...

– Az álmokat sem kell semmibe venni, az álmok megérdemlik, hogy éles elmével gondolkodjunk értelmükről...

– Épp oly éber voltam, mint ahogyan most is éber vagyok... Vajha elhinné atyám...

– Azt akarod ezzel mondani, hogy ami rajtad megesett, éppoly valóságos volt, mint ahogyan mi itt az asztal körül valóságosak vagyunk, legifjabb fiam?

– Mint amilyen valóságosak vagyunk mi itt az asztal körül, éppoly valóságos volt...

A kurta párbeszédet nyomasztó csend követte. Jirmijah megérezte a teljesen új és alaptalan elkeseredést, sőt az idegenszerű gyűlöletet, ami egyszerre áramlani kezdett feléje. Közte és bátyái közt sohasem volt barátság, de civakodás sem. Most meg Obadjah úgy meredt rá, mint valami gyilkosra. Pillantása talán már az Úr érintésének következése? A családfő, hogy méltóságát megőrizze, erőt vett rosszkedvén s halk hangon folytatta:

– Még ma is vannak olyanok, akiket az Úr hangja felkeres, ki is tagadná... Nem is egy emberrel találkozhatunk, aki ezt

állítja magáról... Te legifjabb, ki tudna itt végére járni a dolognak s az igazságot megkülönböztetni a csalástól?... A régi idők elmúltak, s ebből a mai sárgacsőrű nemzedékből nem születik új Mózes, új Sámuel, vagy új Élijahu... Miért jött volna az Úr hangja éppen a magunkfajtához, Jirmejahu, miért éppen hozzád?

– Hogy miért éppen hozzád? – horkant fel Obadjah. – Majd én mindjárt nyíltan megmondom, atyám és anyám. Azért, mert anyánk elkényeztette, mert atyánk nem éreztette vele erőben teljes éveinek szigorát, amelyet én a magam hasznára oly bőséggel kikóstoltam. Senkisem szólt így a legifjabb fiúhoz: »Mért lopod a napot?« Dehogy is! Inkább a legdrágább írástanítókat hivatták a házba, meg a legköltségesebb könyvtekercseket vásárolták meg. Jirmijahnak semmisem volt elég jó, elég értékes. Senkisem tanította az egyetlen igazi munkára, a kétkezi fáradozásra. Ezt bezzeg elvégzi más is, valami durva és nyers ember, hála és segítség nélkül. Mi lesz abból, ha valaki az ásót nem tudja ugyan tartani, de ahhoz ért, hogy mindenféle írott bölcsességet magyarázzon és forgasson!? Efféle álmodozó őrültség lesz belőle, bolondság és vakmerőség. De hiszen majd meglátjuk...

Hilkijah zord apai asztala még sohasem látta a megduzzadt sértődés és nyílt ellenségeskedés ilyenfajta kitörését. A szülők jelenlétében különben is tartózkodó hangon beszéltek egymással a családtagok s ügyesen leplezték a fanyalgó érzéseket, amelyekkel minden családi kör teli van. Abi rémülten nyújtotta ki tiltakozó kezét, mintegy védelmezően, a sértő szavak ellen. Hilkijah sötét arccal nézett a lámpafénybe. Samarjah, a főkoldus helyeslően bólogatott, amire különben jó oka volt, hiszen Obadjah a jövendőbeli családfő s neki jóelőre biztosítania kellett a maga számára a megvendégeltetés jótéteményét e régi házban.

A vak nyilván nem értett az egészből semmit s fájdalmasan mosolygott bele a levegőbe. Jirmijah arra gondolt, milyen vakmerően hazudik Obadjah, amikor két kezének munkájával dicsekszik. Hiszen nem Obadjah nyomta bele az ásó élét a földbe vagy az eke vasát a barázdába, mindezt a jobbágyok és rabszolgák végezték a nemzetség terjedelmes birtokain. Ezért viszont minden hét évben becsapták a szerencsétleneket; akármit is rendelt az Úr törvénye, sem szabadságukat, sem a törvényes

fizetséget nem kapták meg. Ha erre gondolt Jirmijah, úgy megtelt szorongással, mintha önnön bűnéről lenne szó. Közben azonban Joel, a simulékony kalmár és világfi enyhíteni próbálta Obadjah szavainak hatását:

– A legidősebb fivér erős szavakat mondott a munkáról... A sokat utazó ember igazat is fog neki adni abban, hogy a munka megőrzi egészségünket, míg a szóba és írásba való elmélyedés gyakran betegséget okoz... Az elhivatlant az írás képei az alvilágba ragadják – így szólnak a bölcsek Tafanchesben... Van, aki megtömi a fejét s végül aztán elveszti, bár ezt – ha Isten is úgy akarja, – legkisebb öcsénkről nem kell elmondanunk... Engedje meg fivérem, Obadjah ezt az ellenvetést: van más munka is, mint amit ekével és boronával vagy az istállóban végez az ember... Az ember táplálkozzék a földből, ne a föld az emberből, így szól Bábel egyik híres mondása... Nem mindenki született a szántóföld meg a karám szolgálatára... Kemény de hasznos munka, ha az ember megismeri a világot minden népeiben és országaiban, ha beszélni tud velük minden nyelven s könnyedén vált szót az idegennel. Aki gyakran váltogatja helyét és sűrűn száll bárkába, azt nem kínozzák az istenek – ezt a dalt éneklik a szidóni hajósok... Vajha legkisebb öcsém megosztaná velem legközelebbi utam fáradságát – oly sok mindent látna majd csodálkozással, hogy éjszakánként nem gyötörnék többé nehéz álmok és lidércnyomások... Meghívom őt, legyen a segítségem...

Joel idegennyelvű közbeszúrásokkal meghintett ékesszólása egyre türelmetlenebbé tette Hilkijah atyát. Megvető mozdulattal jelezte a középső fiúnak, hogy javaslata mit sem ér. Sürgető szelídséggel fordult Jirmijahhoz az öreg.

– Nézd, legifjabb fiam, ismerek néhány embert, akik ugyanazt állítják magukról, amit ma te mondottál anyádnak... Rendszerint kuszahajú, zilált szakállú férfiak ezek, akik sem a fésűt, sem a nyíróollót nem ismerik. Durvaszövésű ruhába öltöznek, csakhogy feltűnjenek s hogy beszéljenek róluk... Tajtékzó hangon tolakszanak szavaikkal a király s a király fejedelmeinek dolgaiba s jóslataikkal bújtogatják a tömeget... De mit segítenek a jóslatok?... Amíg be nem telnek, nem javítanak

meg senkit, ha már beteltek, nem segíthetnek többé senkin... Ezekhez akarsz hasonlítani?

– Nem, nem ezekhez akarok hasonlítani – suttogta az elkínzott Jirmijah és lehorgasztotta fejét. Mind ez ideig eszébe sem jutott, hogy előbb-utóbb még belőle is ilyesféle kellemetlen figura lehet, amilyen sok jár keresztül-kasul az országban, embereket gyűjt maga köré s aztán tajtékzó dühhel prédikál nekik. Egyszerre megborzadt ettől a képtől. Hilkijah fejéről lecsúszott a fehér kendő és sápadt homloka, a keskeny aggastyánfej most fedetlenül emelkedett a magasba. Jirmijah még sohasem látta örökké elégedetlen apját oly tiszteletreméltónak, mint most. Még soha ily teljességgel nem adta át egész valóját az apai szavaknak.

– Íme halld, Jirmejahu – kezdte a beszédet Hilkijah –, nem kis dolog olyan nemzetséghez tartozni, amely ősidőkig nyúlik vissza... Ott fekszenek egymáson a fiókban a táblák, melyekre fel vannak róva e nemzetségi ház atyái, egyik a másik után, fel egészen Áronig: a papi szentség hordozói valamennyien... Papok ügyelnek az Úr megingathatatlan rendjére... Amikor ősünket, Ebijathart ide száműzték, s ő megvetette e nemzetségház alapját, vajon miért fordult fejére a király gyűlölete?... Mert a jogosat védelmezte a jogtalan ellen... Azóta ülünk itt ezen a birtokon egészen az én napjaimig, nem mozdulunk és nem tolakszunk... Testvéreidről nem beszélek, az ő gondolataik nem az én gondolataim... De én, én magam, aki apád vagyok – nem gondolod, hogy én legalább kiléphettem volna napjaim sötétségéből?... De nem tettem; az Úr tudja, miért... És te legifjabb, most egyszerre elém állsz s látomásokról, hangokról, meg Isten szavairól beszélsz?... Az Úr megteheti, hogy hangban s látomásban saját rendjéből tetszése szerint kilépjen... De te nem teheted meg... Te nem lehetsz hasonló a bolondokhoz s a perlekedőkhöz, mert te pap vagy... Nem ezt gondolod te is, legifjabb fiam?

– Én is ezt gondolom, atyám – mondotta Jirmijah és nem emelte fel a fejét.

Hilkijah kimerülten emelte ajkához az előtte álló nagy ezüst nemzetségserleget, hogy fáradt torkát felüdítse. Aztán fellélegzett:

– Nagyon jó, hogy te is ezt gondolod... Vajha soha többé ne kellene erről beszélnünk...

Jirmijah pillantása hosszan pihent meg apján:

– De ha én magam ezt is hiszem, akkor sem tőlem függ...

– Mi nem függ tőled?... És kitől függ?

Obadjah kérdezte ezt, leselkedő dörmögéssel. De a legifjabb fiú nem fordította el szemét apjáról:

– Nem én döntök... hanem az, aki világgá küldi fiadat...

– No most megkaptátok! – kiáltott fel magánkívül Obadjah s nehéz öklével az asztalra csapott. – Hiszen ez tiszta pimasz káromlás, jól ismerjük... Nincs-e meg mindene, amit csak akar?... Nem gondoskodunk-e róla, bár a kisujját sem mozdítja?... Igazán nem hever parlagon az ő része sem...

Az anya kétségbeesetten intette le a legidősebb fiút s Hilkijahra mutatott:

– Apátok még nem végzett... Nagy dolgot gondolt ki...

Hilkijah akadozva köszörülte a torkát, mint a fáradt ember, aki már nem bírja a sok beszédet:

– Te legifjabb fiam, meg akarom érted tenni azt, amit a többiekért nem tettem meg... Persze értelmük szerint sem volnának arra valók... Én, aki már nagyon öreg és beteg vagyok, én gyötörni fogom a testemet, felülök a nőstényszamárra, felmegyek Jeruzsálembe... Én, aki már nem bírom a kényelmetlenséget s az idegen ágyat, szállást fogadok a városban... Én, aki a nagyoktól soha semmit sem kértem, meghajlok és könyörögni fogok érted... Szolgáltál a templomban, a király fülehallatára olvastad az igét. De a templomban Caddok fiai tesznek-vesznek, Caddokéi, aki Ebijatharnak esküdt ellensége volt... Annyi emberöltő után felajánlom a kibékülést Ebijathar és Caddok között s kérni fogom, hogy legifjabb fiamat vegyék fel a legmagasabb rendbe...

Aki ismerte Hilkijahot s ismerte kielégületlenül maradt büszkeségét családfájára, aki tudta, mennyire megveti a jelent s milyen konok módon önző, milyen fanyar kedvetlenséggel visel el minden testi kényelmetlenséget s még azt is, ha csak néhány lépésnyire kell házától eltávoznia, az bizony elcsodálkozhatott ennek az ajánlatnak valóban atyai nagylelkűségén és önzetlenségén. Az idősebb fivérek valósággal belesápadtak s beleder-

medtek a féltékenységbe. Őket, akik mindegyre csak dolgoztak a ház nagyságáért és javáért, az apa minden szava halálra sértette. Hiszen ezt a léhűtőt és semmirekellőt még saját gőgös személyénél is jobban elkapatta! Abi könyörgő mozdulattal fordult Jirmijah felé: vegye észre ezt a kedvező pillanatot s ne rontsa el a dolgot. Hiszen mindig is némán hordta magában a kívánságot, hogy kedvenc gyermekéből pap legyen, nemcsak a nemzetségi hagyományok, de valóságos hivatal szerint is. Az anya felcsillanó szeméből Jirmijah kiolvashatta volna saját emelkedését, amint egyik rangfokozatot a másik után hagyva maga mögött végül majd eljut egy új Ebijathar főpapi tisztségéig. Volt-e egyáltalában magasztosabb hivatás, mint az Úrnak nyíltan szolgálni, kipróbált szolgáinak seregében? Az apa hivő szava szerint egyes-egyedül ez volt méltó a papok ivadékához; az ismeretlen, a rendezetlen, a másik part bizonytalansága méltatlan lett volna hozzá. Hogy' vágyódtak kavargó gondolatai, mint kívánta elfogadni apja ajánlatát, betölteni anyja vágyát! De a szavak, melyeket kimondott, nem engedelmeskedtek többé e gondolatoknak:

– Atyám csak maradjon itthon békében... Mert nem szabad papi szolgálatot végeznem a templomban...

Most egyszerre mindnyájan felugrottak helyükről. Obadjah gúnyos nevetésben tört ki, a főkoldus csatlakozott hozzá. Joel pedig, bármily kevéssé is szerette légyen a zajt s a civódást, az apai gyengédség e visszautasítása még az ő közvetítő hajlandóságainak is sok volt. Megragadta Jirmijah mindkét karját és alaposan megrázta:

– Te őrjöngő bolond... Mondd meg hát végre, mi a kívánságod!

Jirmijah kiszabadította karjait s lehunyt szemmel, mintegy álomba burkolva, úgy várt, mintha valami sugallatra figyelne. Ajka meg-megvonaglott. Összeszorult torkából végül kiszakadt néhány szó:

– Az a kívánságom... hogy soha többé ne gondoljatok rám...

Jirmijah az ünnepi hetet követő első éjszaka titokban akarta otthagyni az apai házat. Keserű ünnepek voltak ezek. Apja többé egyetlen szót sem szólt hozzá. Testvérei nyíltan kigúnyolták. Még a rokon gyermekek is utálatos kuncogással szaladtak el előle, mintha megbélyegzett ember lett volna. Az is volt: megbélyegzett a családban. Az Úr látogatása bélyegezte meg! Azt persze semmiképpen sem tudta megérteni, amit szemére vetettek. Gőg, elkülönülés, őrültség? Mit jelentett mindez? Ha az igazi ok rejtve is maradt, mégis csak minden úgy volt, ahogyan volt.

Végre elkövetkezett a titokban tartott búcsú éjszakája. Már jó előre elrendeztek mindent. Baruch a szamarakkal ott állt az omladozó fal mellett. De Jirmijah még mindig habozott. Lelke nem született harcra és viszálykodásra. Hiszen azért is döntött úgy, hogy a házat teljes csendben hagyja el. Még az Úr kedvéért sem akarta vállalni a bűnt, hogy engedetlen keménységgel forduljon szembe atyjával. Miért éppen hozzá ragaszkodott az Úr, hozzá, aki oly könnyen tudott szenvedni s akiben oly kevés volt az erő, hogy fájdalmat okozzon s elviseljen? Nem talált volna céljai számára keményebb, hidegebb, erősebb lelkeket népében? Jirmijah nem volt eléggé kemény – hogyan is mondhatta volna fel hát az apai háznak az eddigi közösséget? S hogyan lehetett volna elég kemény ahhoz, hogy az egész világgal való közösségről lemondjon, ha az Örökkévaló ezt követeli tőle?

Még mindig ott állt gyermekkorának szűk kamrájában. Szeme az ablaknyíláson átpillantva végigfutott a régi úton, fel észak felé, ahol csillagtalan volt az éjféli ég, s a tárgyakat nem lehetett egymástól megkülönböztetni, még a düledező szentély körvonalait sem. Hét éjszakával ezelőtt ott künn lógott menny és föld között, láthatatlan köteleken, a titokzatos üst, amely ide-oda imbolyogva izzóvörös folyadékot freccsentett szét, az Úr saját szava szerint az ítélet napjának izzását. De mit is jelent ez a szó: az ítélet napja? Páncélos seregeket? Gyújtogató fáklyákkal rohanó lovasokat, akik elpusztítják az országot, vagy talán minden dolgok legvégső végét? Jirmijah szegénynek és tudatlannak érezte magát. Csak arról tudott számot adni, amit látott és hallott, de kihűvelyezni nem tudta a látotta-

kat, még következtetni sem tudott belőlük semmire. Leheletnyi jóstehetség sem szorult belé. Némán, üres szemmel bámult a komor északi ég felé. Aztán egy sóhajjal elfordult az ablak keretétől, mely eddigi életének megszokott képét zárta be. Néma lépteinek üteme, mint oly gyakran, ismét betöltötte a ház éjbe boruló középső folyosóját. De most nem hazatért, hanem elment, hogy mindörökre elhagyja azt, ami köt. Szülői szobája előtt megállt és figyelt. Elhatározásáról még anyjának sem szólt semmit. S most egyszerre úgy érezte, hogy Abinak, aki mindent tudott róla, tudnia kell e titkos távozásáról is. Alighogy ezt végiggondolta, két vékony kar fonódott nyaka köré. Abi kicsiny alakja mintha magából a homályból vált volna ki; láthatatlanul s inkább csak érezhetően állt előtte:

– Anyám, mindig tudtam, hogy te mindent tudsz – mondta suttogva Jirmijah.

Az anya attól tartott, hogy felébreszti Hilkijahot s alig hallhatóan suttogta:

– Mindig tudtam, hogy az én kicsim búcsú nélkül megy el...

– Hallottad, anyám, a lépteimet?

– Nem hallottam; éreztem... És kijöttem, hogy Jirmijah ne menjen el búcsú nélkül...

– Akármit is mondtam volna, nem segített volna... Hiszen így kell lennie, anyám...

– Tudom, hogy így kell lennie... Mert Ő küld el téged...

Magához vonta Abit:

– Nem vagyok hűtlen, anyám...

Abi hangtalanul állt mellette. Jirmijah nem tudta, vajon azért hallgat-e, hogy elleplezze könnyeit. Suttagása erősebb lett:

– Mondd meg apámnak is, hogy nem vagyok hűtlen... Nagyon nehéz az apa áldása nélkül elmenni...

Benn a szobában megreccsent az ágy. Abi melléhez szorította Jirmijah két kezét. Szenvedélyesen suttogta:

– Most elbúcsúztál, kisfiam, most menj!... Az Úr visz el téged... Én elengedlek...

Hilkijah szigorú hangja áttört a sötétségen:

– Hol vagy?... Kivel beszélsz?...

Abi már a szobában volt, amikor válaszolt:

– Itt vagyok... Kivel is beszélnék?... Álmodtál!

HETEDIK FEJEZET

A LÁTOMÁSOK ISKOLÁJA

Jirmijah a gyermek Baruch kíséretében elvonult Jehúda sivatagának egyik rejtett helyére, hogy virrasztással, böjttel s imával tisztítsa és szentelje meg magát az Úr szolgálatára. Mózes példája óta, aki negyven napot és éjszakát töltött egymagában a Horeb-hegyen, ezt parancsolta a szokás Isten embereire, vagy azokra, akiknek okuk volt rá, hogy magukat Isten embereinek tartsák. Jirmijah csupán erőinek végső megfeszítésével tudta elérni, hogy próbálkozása mindjárt kezdetben meg ne hiúsuljon. Puha széken üldögélve, olvasás közben nagyon jól csengtek az olyan szavak, mint »megszentelés«, »megtisztulás«, »önsanyargatás«. A módos nemzetségi ház elkényeztetett ivadéka azonban soha életében nem tapasztalta, hogy voltaképpen mi a nélkülözés. Ismeretlen volt előtte az éhezés, a szomjúság, a szabad ég alatt megvetett magányos fekvőhely s még inkább a szüntelen kísértés, hogy ennek az állapotnak, amelyet külső kényszer nem tett szükségessé, minél előbb véget vessen. Nagy igyekvéssel, éppen csak hogy győztes maradt életének ebben az első, de persze önként vállalt testi gyötrelmében.

És mégis – e napok során egyetlen pillanatig se érezte a jóleső elégedettséget, hogy ő volt az erősebb s nem a vágyak és szorongások sokféleképpen kísértő szellemei. Hiszen nem is törekedett arra, hogy diadalittasan győzze le önnön gyengeségét. Megszentelés és megtisztulás nem lehetett öncél – éppen ellenkezőleg: meghatározott cél szolgálatában állott mind a kettő. De ezt a célt nem érte el. Soha nem volt még tőle távolabb az Úr, mint most, amikor éhség, szomjúság, fagy, hő és szorongás közepette, imádkozva és virrasztva igyekezett kiharcolni közeledését és leszállását. Úgy látszott, mintha az Irgalmas egyszerre

csúfondárosan kínozni akarná őt: visszavonult legkonokabb magányosságába. Ugyanazzal a kiszámíthatatlanul szeszélyes kedvvel, sőt önkénnyel, amellyel töméntelen tízezrek közül kiválasztotta a maga számára az Anathotbéli ifjú papi ivadékot és belé öntötte hangját, most ugyanúgy visszavett mindent s az önsanyargatás semmiféle művészete sem tudta megváltoztatni elhatározását. Jirmijah Isten leghevesebb megostromlásának e napjaiban most élte meg először éber állapotában az Istentől való teljes elhagyatottságot. Mintha a pászkaünnep éjszakáján s a rá következő hajnali szürkület néhány kurta óráján túlontúl sok pazarlódott volna el, – mintha az ajándékozó éppoly sokat pazarolt volna, mint a megajándékozott. Jirmijahban mindebből nem maradt meg más, mint az emlékezés két hatalmas látomásra és néhány homályos mondásra, amely azonban nem segítette tovább az elrendelt úton, bármennyire is engedelmesen övezte fel magát. Valóságos és határozott dolog egyes-egyedül búcsútlan szakítás volt apjával és az apai házzal. Talán hiábavaló is volt az engedelmesség e cselekedete s ő maga tán valóban nem más, mint aminek testvérei nevezték: gőgös tébolyodot!? Mi lesz, ha az Úr hangja nem éri többé utól?! Csavarogjon az országban s aztán megbélyegezve és kikacagva térjen haza!? Jirmijah megborzadt a szörnyű gondolattól, amely újra meg újra betört lelkébe. Ha Ábrahám, az ősapa, minden hitnek és bizalomnak ez igazi mintaképe, csak egy lélegzetvételnyi ideig is azt hitte volna, hogy a hang, amely megparancsolta aggastyánkora szeretett fiának feláldozását, könnyelmű, ingadozó, hűtlen lehet, vagy puszta érzéki csalódás, – Ábrahám akkor ugyane lélegzetvételnyi idő alatt holtan rogyott volna össze a kétség irtózatos erejének borzalmában. Jirmijah azonban nem volt az elmúlt korok nagyerejű hőse; kishitű, bizalmatlan, új nemzedék gyermekének született. Kételkedett. Kételkedett imádkozás közben s kételkedett, amikor a kísértésekkel harcolt. Igaz, hogy Adonáj szelíd és tiszta férfihangja olyan titkokat árult el, amelyek nem fakadhattak saját szelleméből: »Mielőtt az anyaméhben megalkottalak, már megismertelek. És kiválasztottalak, mielőtt anyád a világra hozott volna.« Soha, még csak leheletnyire sem érintette meg szívét az ilyen vakmerőség, mert szíve félénk volt s híjával az önbizalomnak. »Prófétának rendeltelek a népek közé«. Belőle fakadt ez?

Lelkének mely ismeretlen szakadékában rejtőzhetett oly sokáig ez a megszállottság, ez a halálosan idegen álom? Nem bizonyítják-e vajon tisztán e mondások, hogy elhivatása valódi volt? És mégis, Jirmijah kételkedett, kételkedett: és mi lesz akkor, ha mégis kiderül, hogy csupán érzéki csalódás volt mindaz, ami életem tizenharmadik esztendeje óta jelenések és szavak formájában üldözött, hogy végül az egész egyetlen hatalmas csalódássá fonódjék össze s aztán elhagyjon mindörökre?! Minél izzóbban hadakozott Jirmijah a megszentelés és megtisztulás napjaiban az ilyen kérdésekkel, e kérdések annál sürgetőbben várták tőle magától a választ.

Az Úr óráról órára hűvösebben tért ki előle. Jirmijah, a kételkedő végül is összetörve mindent elmondott tanítványának, Baruchnak. Bizonyosságot kellett nyernie önmaga felől – de volt-e egyáltalán bizonyosság ebben a világban? És vajon ki ajándékozhatja meg a bizonyossággal? Baruch, aki értelmes fiú volt, segítő ötlettel tudott szolgálni.

Élt Jeruzsálemben egy tekintélyes férfiú, Sallum nevezetű, Tokhebet fia. A királyi ruhaőrző udvari tisztségét viselte, de szabósága is volt, s ebben a mesterségben az ő műhelye volt a legnagyobb. Háza a templomhegytől délnyugatra vezető úton feküdt, amelyet Milónak neveztek, s amely a most uralkodó királyok palotanegyedét hídként kötötte össze az idomtalan, ódon Dávid-várral. Jeruzsálem egyik legszebb háza volt ez, két emelet magas, a nagy padlásteret nem számítva. A műhely a földszinten volt. Sallum, a sürgő-forgó sovány emberke, itt tett-vett s vizsgálgatta a vásznakat, a len-, kender- és gyapjúszöveteket, a legfinomabb bíborfonálból készült egyszerű és kettős szövedékeket s mind a sok fehérített és festett kelmét, amit a vásárosok s a kalmárok kínáltak. Itt fogadta vevőit is, ide-oda cikázva, mint a gyík. Néha méltónak találták arra, hogy a templomnak is szállítson néhány ruhadarabot. Ilyenkor persze alaposan kellett ügyelni a sokféle szabályra és előírásra. Mert nem volt mindegy, hogy ezen vagy azon a papi ruhán milyen széles a szegély, miben különbözik az alsóbb és magasabb rendek ruhájának szabása, s hogy valamely magasabbrendű pap övét tizenkét liliom- vagy gránátalma-formájú díszítéssel kellett-e kihímezni. A világi

ruhák szabását Sallum éppoly jól ismerte, mint a papi öltözködés titkait. Fellebbezhetetlenül döntötte el, miként omoljanak le a simla, a köpeny redői s az asszonyok ujjas ruhái, a »chuttonet passim«, hogyan idomuljanak a lépkedő alak kellemes feszüléséhez.

A felső emelet helyiségeinek csendje és üressége a királyi szolgálatnak szenteltetett. Noha a »ruhaőrző« udvari hivatala inkább cím volt csak, mint valóságos hivatal, a cím azonban mágis kötelezett, mert jöhetett nap és szükség, hogy a címben foglalt tisztségnek valóban eleget kell tenni. Ezért aztán a ház egy része mindig üresen állt, hogy szükség esetén alázatos tisztelettel fogadhassa be a király ruháit. És mivel Sallum ezenfelül tökéletes ismerője volt minden külföldi viseletnek és ünnepélyes dísznek, az udvar gyakran kérte ki tanácsát, amikor külországi fejedelem tartózkodott a város falai között s a király a vendég tiszteletére az ő hazájának viseletébe öltözött.

Sallum címe, gazdagsága és szakismeretei önmagukban is elég tekintélyt szereztek volna személyének. A királyi ruhaőrző esetében azonban mindez mellékes volt. A többiek fölé emeltetésének igazi oka nem Sallum hivatalában vagy személyében rejlett. Ezt egy másik, sokkal dicsőségesebb valakinek köszönhette: feleségének. A szorgalmas szabó csupán szerény férje volt ennek a nagyhírű asszonynak, kit így hívtak: Hulda, a látóasszony s akinek nevét Josijah király személyes parancsára. Sáffán, az írásmester örök emlékezetül írta be Jehúda királyainak krónikás könyvébe. Hulda nevét minden gyerek ismerte Jeruzsálemben, ha azonban – és ez gyakran megtörtént – prófétanőnek vagy hirdetőnek nevezték, ő volt az első, aki nyomatékosan tiltakozott a fogalmak e durva összezagyválása ellen. Hulda nem tartozott azok közé, akiket közönségesen »Isten hirdetőinek« neveztek s akikről Hilkijah papi házában oly megvető szavak hangzottak el. Isten hirdetői akárhol és akármikor is jelentek meg, elsősorban férfiak voltak, Isten emberei, kiknek szelleme semmi másra nem törekedett, mint hogy Isten akaratát e földön valóra váltsák. Egyetlen kivétel volt s az is a régmúlt előidőkben: Deborah, a bíróasszony, Izráel egyik ősanyja, aki az Úr harci dalát énekelte. Hulda azonban nem hasonlította magát Deborahhoz. Nem hirdető volt, hanem látó.

Az Úr nem úgy alkotta fülét, hogy meghallhassa parancsait, de szemét felnyitotta s megengedte, hogy bepillanthasson a mélységekbe. Titokzatos tisztánlátása előtt feltárultak az emberek és dolgok legelrejtettebb titkai – a jelenben csakúgy, mint a távoli múltban vagy jövőben. Több mint harminc esztendeje, kora ifjúsága óta jósolt a királyi ruhaőrző felesége, s egy kézen meg lehetett volna számlálni az eseteket, amikor jóslatai nem váltak be. Hulda csak egy pillantást vetett bárki arcára s már ismerte a betegségét, amely egy év múltán majd a földdel vegyíti össze ezt az arcot. Ha kezét könnyedén odatette egy fiatalasszony keble alá, már meg is mondta a gyermekek számát és nemét, kikkel a reménykedő asszonyszemély élete során majd megáldatik. De még ezzel a – mindenesetre hibátlan – jóslással sem jutott volna Hulda ama ranghoz, melynek révén Jeruzsálem leghíresebb asszonyává lett, s neve Jehúda királyainak könyvében teljes fénybe sugárzott.

Noha munkássága sok szenvedő és tévelygő számára is nagyon értékes volt, igazi dicsőségének néhány országos jóslat vetette meg alapját. E jóslatok legfontosabbika a Tan újból megtalált könyvét illette. Amikor Josijah király Sáffán első felolvasásában megismerte s elszánta magát a bűnök útjáról való nagy visszafordulásra, előzőleg szeretett volna bizonyosságot kapni a könyvtekercs valóságos isteni eredetéről. Huldáról mindenki tudta, hogy írott jegyeket ugyan nem tud elolvasni, de az írott szövegből sok mindent ki tud hüvelyezni, ami a sorok szó szerinti értelme mögött lappang. A csodálatos asszony tisztánlátó szeme előtt az ismeretlen írásjegyek olyan képekbe álltak össze, amelyekben, mint az ég csillagképeiben, sorsok története foglaltatott. Josijah király a főpapot, Sáffánt, Ahikamot s két udvari fejedelmet küldött Sallum házába, hogy megvizsgáltassa Huldával az írásjegyekbe foglalt ősi lelet, vajon valóban igaz s isteni eredetű-e, s hogy egyben jóslatot is kérjen tőle. A látóasszony az országos fontosságú feladatot a legalaposabb módon oldotta meg. Első pillantásra megerősítette az írás ősrégi voltát és isteni eredetét. A kiküldöttek nagy csodálkozására betéve tudott s mondott fel néhány fontos szakaszt, holott olvasni sem tudott. Végezetül ezt jósolta: az Úr betölti a népen és az országon minden fenyegetését, de nem ebben a korszakban s nem Josijah or-

száglása alatt. Hulda ki is nőtt a látóasszony tisztjéből s valóságos igehirdetővé lett, amikor a királyhoz intézett jóslatát az Úrnak ezzel az ígéretével fejezte be:

»Ime, visszaviszlek atyáidhoz, hogy békében vigyenek sírodba, s ne láss több szerencsétlenséget. . .«

Josijah felkészült a bűnök gomolyának nyomában járó megtorlásra és büntetésre s most újjongva fogadta Hulda jóslatát, amely – legalább is az ő személyét illetőleg – kedvező ígéretével minden reményét felülmúlta. A birodalom fennállását országlása tartamára most már bizonyosra vette. A jósige végső mondata a mély nyugtalanságot mély nyugalomra váltotta benne, holott nagyon is gyakran tört volt reá e nyugtalanság, valahányszor önnön végére gondolt – most azonban olyan nagyszerű bizonyosság lett mindez, amely már-már nem is volt messze a bűnös elbizakodottságtól. Valahányszor a királyi hivatal szorongattatásai szinte már lebírták volna ezt a forró embert, mindannyiszor össze-összekacsintott tulajdon lelkével: »Ugyan mi bajom is eshetnék nekem? Meghalni békésen fogok«.

Csak természetes, hogy e naptól kezdve a királyi kegy napfénye bőven sugárzott a látóasszonyra. A feltűnő tisztelet, amelyet Hulda irányában mutatott, egyben a kihirdetett jóslatot is megerősítette. A király példája a népet is követésre serkentette. Akárhol jelent meg Hulda, a látóasszony, az emberek összeverődtek s riadtan bámultak utána. Őt magát azonban teljesen illetetlen hagyta mind e sok dicsőség. Eszébe sem jutott, hogy tekintélye kedvéért változtasson különös viselkedésén. Hulda alacsony termetű, ványadt kis asszony volt. Úgy imbolygott az utcán, mint a részeg s közben mormogott vagy magában veszekedett. Ruhája éppoly szokatlan volt, mint ő maga. Nem hordott fejkendőt, mint a többi asszonyok, hanem széles prémsapkát s értéktelen, zörgő ékszereket. Ismertetőjele egy hosszú, gamós pásztorbot volt, amely magasra nyúlt a feje fölött. Ha nem ő lett volna »a nagy Hulda«, Jeruzsálem utcagyerkőcei és ingerkedői fintorogva s gúnydalokat fújva keringtek volna körülötte. Így azonban az imbolyogva, tétován járó, magában mormogó asszonyt tiszteletteljes félelemmel köszöntötték. Sallum, a királyi ruhaőrző a nap minden órájában szinte térdein szolgált magasztos hitvesének. Ha Hulda kilépett az utcára, a terekre, vagy a

külső templomudvarra, cikázva, sebesen futott előtte, hogy utat nyisson neki, hátraszorítsa a bámészkodást s megvédje minden háborítástól. A régi bölcsek parancsát – »a férfi járjon az asszony előtt« – fonákjára fordította azzal, hogy betű szerint gyakorolta. Közben azonban a világért sem mulasztotta volna el – hadd tanuljanak valamit a tudatlanok is – a szüntelen, hangos kiáltozást: »Hulda közeleg... helyet a magasztos látóasszonynak!...«

Sallumnak arra is volt gondja, hogy istenáldotta felesége ne keveredjék az isteni kegy híjával szűkölködő emberek közé, akikkel műhelye teli volt. Hulda sohasem ment le a földszintre. Birodalma a nagypadlás hodálya volt, amelynek négy nyitott ablakán folytonosan erős léghuzat süvöltözött. Itt fogadta a király országos küldöttségét. Itt lépek eléje az igazságkeresők, kiknek ügyét hajlandó volt meghallgatni. És itt gyűlt össze körülötte napnyugta után néhány férfiú, aki fojtott hangon pusmogott Adonáj titkairól s a világi dolgokba való avatkozásáról, persze szabadabb s veszedelmesebb módon, mint ahogyan a templom csarnokaiban és tanulókamráiban lehetséges volt. Régibb korokban az Istentől megvilágosítottak s megszállottak számos közössége vonult át elragadtatott tánccal és énekkel az országon – ezeket a közösségeket prófétaiskoláknak hívták. A Hulda körül estelente összegyűlő kör bizony nem nagyon hasonlított az Úr mámorában vonagló gyülekezetekre. Csend, vagy legfeljebb csak suttogás uralkodott a padlás boltja alatt, az ablakokból soha hangos szó le nem hatolt a városba, s ez a nyugalom jobban illett az új napok józanságához, mint a hajdani dühöngő elragadtatás. A körben néha megjelent Istennek egy idősebb embere is, aki nem tartozott a közönséges templomi prédikátorok közé, hanem igazi kiválasztott és igehirdető hírében állott – Urijah, Semajah fia.

Baruch felvetette mestere előtt a gondolatot, hogy Huldánál, a látóasszonynál s a körülötte összegyűlő sokat tudó férfiaknál keressen segítséget és igazságot. Jirmijah, aki egyre mélyebbre merült a kételkedésbe, pillanatig habozott, hogy két kézzel kapjon a segítségen. Felszedték sátorfájukat Jehúda sivatagában s Jeruzsálemnek vették útjokat.

Sallum elsőbb be sem akarta ereszteni őket. A munkának vége volt, elérkezett az esti ima ideje, a házat le kellett zárni. Jirmijah és Baruch szerényen várakoztak egy sarokban. Amikor az utolsó vevő is elment, s a műhely teljesen kiürült, a királyi ruhaőrző ráripakodott a két fiatalemberre.

– Hát ti ketten... mit kerestek itt?

Jirmijah nyugodtan mondotta el kérését: engedje meg Sallum, hogy megpillanthassák a látóasszony arcát. A magasztos asszony férje rikácsoló perlekedésbe kezdett:

– Itt leselkednek s jönnek egymásután, ifjak és vének, a városból s a többi városokból, a nap minden órájában! Hogy a gyerek mikor kezd fogzani... Mikor ellik meg a tehén... Mi lesz a perlekedés vége az örökösök között... A maguk nyomorúságát mind rárakná arra a gyönge teremtésre..... De az Úr látóasszonya nem arra való, hogy az embereknek orvosságot rendeljen s egy sékelért megjósolja hitvány jövendőtöket... Erre valók a boszorkányok s a halottidézők; de nem Hulda – az egyetlen, akihez a felséges király küldöttséget rendelt... Bizony, a felség semmibe sem fog Hulda nélkül, aki megvizsgálta és igaznak találta az Úr törvényét... De jövendőmondással nem foglalkozik...

Jirmijah türelmesen megvárta Sallum perlekedésének végét. Akkor aztán kijelentette: nem jóslatért jött, hanem tanácsra van szüksége az Úr dolgában. Megmondotta papi nevét. A királyi ruhaőrző kedvetlen bizalmatlansága legott feloldódott. Kutató pillantást vetett Jirmijah sápadt, befelé forduló arcára, nyomban elnémult s újabb kifogások helyett intett a kései vendégeknek, hogy kövessék.

Jókora hodály volt a nagypadlás, szinte minden berendezés nélkül. Középen széles »mittah« állott: alacsony, prémekkel borított fekvőhely. A mittah-on guggolt a ványadt Hulda, kis madárfején prémsapkával, nyakán tarka üveggyöngyök s mellette a hosszú, gamós bot. Jóval távolabb állított zsámolyokon néhány szótlan férfi ült körülötte. Egyetlen tompafényű lámpából áradt csak valami kevés fény, amely azonban inkább árnyalta, mint megvilágította az arcokat. A négy égtájra néző ablaknyíláson át behomályolott a sápadt, felhős alkonyi ég. Sallum agyagibrikben tejsűrűt hozott s gyengéden tartotta Hulda elé. Akkora tisztelet-

tel tekintett feleségére, hogy soha közvetlenül meg nem szólította s hízelgő hangon beszélt *róla*, amikor *hozzá* szólt:

– A látóasszony sokkal pazarlóbb szegény szívének és beteg testének erőivel, mint az erős, keménykötésű emberek . . . Alvásra és evésre bezzeg sohasem gondol. De most okos lesz a látóasszony s ezt a piciny ibrik édes tejszínt ki fogja kanalazni – azért is hoztam, mert tudom jól, hogy ínye kedvetlen és sok a gondom miatta . . .

A királyi ruhaőrző suttogó hangon beszélt, ahogyan a gyermeket szokás evéshez édesgetni. Öreg kezei már jóideje tartották az ibriket Hulda elé s egyre jobban reszkettek. A látóasszony sóhajtozva fogadta az eledelt s elgondolkodva kezdte kanalazni, de mindenki észrevehette, hogy voltaképpen erőt vesz magán s csak a terhes módon gondoskodó férj kedvéért táplálkozik. Az apró emberke feszülten figyelte a fakanál járását, amint egyre lassabban s kedvetlenebbül merült a sűrű tejszínbe. De Sallum hajthatatlan volt. Csak amikor Hulda a kétségbeesés látható jelei közben végre mégis kiitta a fél ibriket mutatott a jövevényre s nevezte nevén:

– Ez az anathotbéli papi ivadék nem hitvány jóslatot vár a látóasszonytól . . .

Hulda nyilvánvalóan nem volt kapható arra, hogy még akár csak egy kanálnyi tejszínt is megigyék, a királyi ruhaőrző hát félénken és lábujjhegyen úgy hagyta el a nagypadlást, mint valami megszentelt helyiséget. Jirmijah rövidlátó szeme ide-oda járt a sejtelmes körben, de a tompa félhomályban csak néhány férfiarc elmosodó foltját vehette ki. Hanem egyvalamit még ebben a bizonytalanságban és bizonyossággal észrevett. A néma, egymástól mintegy elforduló férfiak alakjából olyan szomorúság áradt, amely szorongatóan telepedett rá az egész hodályra. Hogyan is lehetne ezt megmagyarázni? Ugyanaz az Isten, aki minden áldozati lakomán ünnepi örömet követelt az emberektől s örökös ujjongást angyalaitól, íme most a szomorúság szellemével töltötte volna el azokat, akiket angyalainál is erősebben »érintett meg kezével«? Tulajdon sorsuktól szenvedtek, vagy az Elkerülhetetlen súlyától, amelynek eljövetelét tudván tudták? Egyesegyedül Hulda, a látóasszony nem osztozott Isten ez embereinek szomorúságában. Feszült figyelemmel nézte Jirmijahot a félho-

mályban – ráncos arcára aztán incselkedő mosoly telepedett, mintha cinkostársak lettek volna. De sem Hulda, sem a körbenülő férfiak nem folytatták tovább a beszélgetést, amelyet az érkezők megzavartak. Ki tudja, meddig tartott volna ez a nyomasztó csend, ha Baruch nem oly vakmerő, hogy Jirmijah kedvéért megsértse az illedelmet. Bárdolatlan kis gyerekhangja izgatottan dadogta:

– Ez az ember itt... Jirmijah, Hilkijah fia... Az Úr eljött hozzá az Úr, s most nem tudja, valódi volt-e az egész, s mitévő és menj – mondotta az Úr... – Hanem azóta nem jött el többé hozzá az Úr, s most nem tudja, valódi volt-e az egész, s mitévő legyen.

A kétségeskedés ez akadozó leírása után a bátor Baruch elnémult s homlokát kiverte a verejték. A látóasszony rézsút hajtotta prémmel megrakott fejét s úgy figyelt, mint a nagyothallók – anélkül hogy jelét adta volna: mindent értett. Az iménti nyomasztó csend mintha újrakezdődnék. De most legott kinyúlt a félhomályból egy szikár, magas férfi s szorosan Jirmijahhoz lépve, félighúnyt pillái mögül nézni kezdte. A meghatározhatatlan korú férfiú arca csak alig valamivel volt sötétebb színű, mint a fehér fejkendő, mely keretezte. Homlokától lefelé, balszeme mellett, egészen járomcsontjáig széles sebhely húzódott, egyenetlenül és szaggatottan, mintha nem kardcsapás, hanem skorpiókorbács nyoma lett volna. Ez a sebhely másfajta szenvedésekről beszélt, mint ama benső gyötrelmek, amelyek Jirmijahot kínozták. Borzongva kérdezte magában a fiatalember, vajon lesz-e valaha is ereje, hogy az ilyen megfenyítés szégyenét elviselje. A férfiú most szóra nyitotta ajakát. A pap fia észrevette – s ezzel az iménti néma kérdés még nyomatékosabbá lett –, hogy e férfiú ellenségei és gyűlölői elülső fogait mind kiverték. De az eltorzított arcot megszépítette a gyengéd mosoly s a tiszta és szelíd hang, amely némiképp emlékeztette ama Hangra, amely elhívta Jirmijahot s aztán újfent magára hagyta.

– Nyugodtan tárd fel szívedet – mondotta – és semmit ki ne hagyj... Mert Urijah beszél veled...

Jirmijah akadozva kezdte. De az igehirdető finom pillantása oly különös módon felbátorította, hogy nyelve csakhamar megoldódott s a pászkaünnep éjszakája és hajnala között bekövetke-

zett hatalmas történés egyetlen részletét sem hallgatta el. Urijah olykor félbeszakította s a látomásokat és mondásokat elismételtette vele. Jirmijah számára mindegyik kérdés az Adonájjal való találkozás gazdag tapasztalatairól és páratlan ismeretéről beszélt. Szíve legott könnyebb lett. Nincs hát egyedül a világon. Vannak még testvérsorsú férfiak, akik ugyanazt élték meg, amit ő. A védettség megnyugtató érzése töltötte el. Aztán megint erre a halottszínű arcra esett pillantása, az izzó sebhelyre, a fogatlan szájra... Miután Urijah alaposan kihallgatta, mélyen felsóhajtott:

– Az Úr járt nálad, Jirmejahu... Ne kételkedj tovább, nem érzékeid csalódása volt, – amit láttál és hallottál, igaz... De ez csak a kezdet..... Sokan vannak, akik látnak és hallanak, de hogy igaz-e, vagy hamis, amit hirdetnek, az nem rajtuk áll... Az Úr kifordítja az igazak szavát, mint ahogyan a hamisak szavát is igazra tudja fordítani, ha kedve tartja... Érted ezt, Jirmejahu?...

Ugyan hogy' is érthette volna meg az ifjú ezt a kegyetlen ellentmondást, amelyet Isten sokat próbált embere is csak egy hosszú élet során tanult meg? Jirmijahot azonban csak egyetlen kérdés gyötörte: kiválasztaték s vajon ugyanakkor el is dobaték? Azért küldött ki, hogy most céltalanul bolyongjak? Szorongva fürkészett tovább.

– Lehetséges, hogy soha többé meg nem hallom?... Hogy nem tér vissza többé, hogy hűtelen?...

Urijah kurtán felnevetett, hangjában egy kis csúfondáros keserűséggel:

– Hű vagy hűtelen... ezek a *te* szavaid... Csak te lehetsz hű vagy hűtelen... Ő nem... Mert ugyan mivel adósod Ő teneked?... Ne kérdezz, fiam, hanem várj... Várj nagy türelemmel... És ha halálod órájáig kellene várnod – akkor is várj!

– És ha hiába várok?...

– Akkor is az Ő végzése az, hogy hiába vársz: talán a te javadra szolgál... De vissza többé nem térhetsz.

A mittah felől egyszerre rosszalóan csendült fel a látóasszony mély hangja:

– Kegyetlen férfiak, kik csak fülökkel hallanak...

Megragadta a pásztorbotot s körülbelül arrafelé mutatott,

ahol Jirmijah állt. A fiatalember most közelebb lépett és mélyen meghajolt. Aztán szólni akart, de a látóasszony hevesen leintette. Hulda arca a hirtelen rászakadt belső erőfeszítés hatása alatt mintha egyre ráncosabbra zsugorodott volna, míg fején a prémsapka szinte megnőtt. Az öregasszony szája hangtalan mormolásba kezdett. Aztán néhány szót is ki lehetett már venni, de a hangok szakadozottan s gyorsan következtek egymásra, mintha a szavaknak nem lett volna elég idejük lépést tartani mindazzal, ami vágtató képek sorozatában elvonult a látóasszony előtt:

– Ez az ember egy házban áll... A sötétben egy asszonnyal beszél... Az asszony sír... Jól teszi, hogy éjnek idején otthagyja az apai házat... Valami kopár helyet látok... Ketten ülnek, ő meg egy gyermek... A gyermek vele marad... A tűz mellett ülnek és félnek az éjszaka vadjaitól...

Hulda akadozni kezdett, hangja kedvetlen lett:

– Nem volt helyes, amit tettél... Azért is rejtőzik el az Úr...

Jirmijah nagy erőlködéssel igyekezett követni a látóasszony bizonytalanul kiszakadó mondatait. Az utolsó szavak hallatára megriadt. Miben hibázott? Már felemelte hangját, hogy megkérdezze. De Hulda haragosan nyugalmat parancsolt rá, aztán még közelebb ültette magához s két apró, csontos kezét a férfi csipőjére tette. Parancsoló hangon mondotta:

– Tedd a két kezedet a vállamra, lábaidat a lábaimra...

Jirmijah némi borzongással engedelmeskedett. Így, hatszorosan összekapcsolódva az öregasszonnyal, első érzésként az a halotti hidegség öntötte el, ami Hulda tagjaiból áradt. A látóasszony ide-oda ingatta a fejét s ezt mormolta:

– Egyek vagyunk, mint gyermek az anyjával...

De Jirmijahban egyre nőtt a borzadály, az iszonyat ez új anya iránt s e mesterséges egybefonódástól, amely most már a szíve közepéig hatolt. Legszívesebben kiszakította volna magát. A telihold tömör fénye besütött a padlásszoba nyugati ablakán s Hulda összecsuklott alakját szinte kivéste a sötétségből. A látóasszony pillantása befelé fordult. Nézte Jirmijahot, anélkül, hogy megnézte volna. Gyűrött arca egyre riasztóbb fintorokba torzult. Hangtalanul nyílt-csukódott a szája. Egyre nehezebben szedte a lélegzetet. Egymásután gyors görcsök rángatták a testét. Világtalanul révedező szeme egyszerre megtelt valami rémült, belső

élettel. A szörnyű látomások súlya alatt lihegve szállt fel-alá a melle. Nehéz lélegzete nyögéssé erősödött, s a nyögésből vad, csukló sírás lett, amely ide-oda dobálta a kis öregasszonyt. Jirmijah tudta, hogy a belső képek most őt mutatják meg, az életét, jövőjét, sorsát. Nem tudott tovább uralkodni magán, könyörögni kezdett:

– Mit látsz? ... Beszélj ! ... Tudni akarok mindent ...

Az asszony nem is hallotta. Sírásba forduló lélegzete most szószilánkokat formált:

– Nem a magányosság ... A néphez ... A népek közé ... A királyokhoz ... Dávid fiaihoz ...

Jirmijah két keze görcsösen markolta a vállait. De a látóasszony a látomás erejének egyetlen hatalmas rándításával a magasba dobta. Jirmijah megtántorodott. A törékeny Huldából most áradó jajveszékelés szakadt ki, amely néhány pillanat múlva dermesztő sikollyá szökkent.

A férfiak odaugrottak hozzá, hogy a látomásokból magához térő asszonyt karjaikba vegyék, különben elvágódott volna. A királyi ruhaőrző haragtól lihegve rontott be az ajtón:

– Mit csináltok? – korholta őket. – Hiszen még megölitek!... Nem megtiltottam nektek, nem kötöttem-é szövetséget veletek? ... Soha többé idegen nem kerülhet színe elé ...

Az öreg Sallum letérdelt Hulda elé s erősillatú balzsammal dörzsölte a kimerült asszony homlokát. Közben a vállán át dörmögött hátra a férfiak felé:

– Mire vártok? ... Már letelt az idő ... A látóasszonynak aludnia kell ... Huldának hosszú álomra van szüksége ... Csak már kíméletre találna, végre-valahára ...

A férfiak a külső falon, a padlásszobába vezető lépcső fokain mentek le a holdfényes utcára. Jirmijah nagy megrendülése közepette is megpillantott köztük egy fiatalembert, akit már ismert. A Gibeonbéli Chánánjah volt, hivataltársa a királyi pászkalakoma asztalánál. Hogyan került Chánánjah Isten emberei közé? Hozzá is eljött volna Adonáj hangja? Jirmijah még mostani dermedtségében is elcsodálkozott ezen.

NYOLCADIK FEJEZET

VÁNDORÚT ÉS ELSŐ MEGBOTRÁNKOZTATÁS

Urijah ítélete s Huldának, a látóasszonynak szavai végre felnyitották Jirmijah szemét. Nem az Úr hűtlensége vagy megtévesztő szándéka miatt szenvedett. Tulajdon értetlen engedetlenségében kellett fellelnie az Istentől való fájdalmas eltávolodás eredetét. »Övezd fel derekadat és menj!« Ő maga, Jirmijah magyarázta túlontúl könnyelműen az Úrnak ezt a parancsát. Mert ez a »menj« nem azt jelentette, hogy rázd le magadról minden emberi közösség súlyát, így hát az apai ház terhét is és a pusztaságban önmagaddal légy egyedül. Ez a »menj« éppen az ellenkezőt jelentette: új terhekkel rakd meg válladat! Tedd azt, ami máig a legidegenebb volt tőled. Azt vállald, ami a legkeményebb teher, ami a legkínzóbban gyötör és szorongat. De mi volt számodra mindmáig a legtávolibb, mi volt a legkeményebb teher, mi gyötört és szorongatott a legkínzóbban? Az emberek közössége, ez a nyers, zavaros, az istenitől legmesszibb rugaszkodott közösség, amely csupa olyan emberből állt, mint aminők testvérei s a hozzájuk hasonlók. A »menj« könnyedén odavetett szava most egyszerre csak úgy hemzsegett az új jelentésektől: menj az emberek közé és beszélj és mondd el nekik, amit én majd neked mondani fogok. Eredj a nép közé és ne félj, mert tőlem sem kell félned, hanem bízz bennem! Az elhivatás hangja mindezt elkeverte eddigi szavai közé.

És Jirmijah felkészült, hogy engedelmeskedjék az Úrnak. Elindulása előtt azonban szelleme csodálatos módon feltisztult az éjszaka álmatlanságában. Adonáj hanggal és szóval nem hatolt ugyan füléhez, de mégis magasztos tudással ajándékozta meg. Ez a tudás egyre szélesebben hömpölygött benne s nyilvánvalóan az Úr segítségéből eredt. Jirmijah egyszerre megértett

olyan összefüggéseket, amelyeket eddig egyetlen tanítómestere sem magyarázott meg.

Igaz, a papok, tanítók és Izráel írásmesterei homályosan tudtak valamit arról, hogy a világegyetem megteremtésének első oka »Isten öröme« volt, – túláradó szerelem, a tékozlás mámora, mindörökre elrejtett titok az emberi érzékek előtt. Josijah király a belső udvarban ezt a szót hirdette a pászkaünnep jelszavául, szinte csatakiáltásaként. És az Úrnak szentelt valahány ünnep ez ős szerelem örömének visszhangja légyen, így akarta az Úr; az ünnep intése figyelmeztette légyen őt az idők előtti időre, amikor »mint fiatal bika«, a Teremtetlen legelőjén abrakolt. Jirmijah azonban Isten örömét nem látta többé a papok és tanítók módján meztelen, hideg gondolatnak, amelyben semmiféle valóságos képzet nem foglaltatik – inkább olyan hatalmas elragadtatásnak érezte, aminőt annakelőtte soha nem ismert.

Ha vándorlása közben most a hajdani fényben valamely ház elé lépett s a nap felmerült a dombok peremérõl, s egy-egy vén tölgyfa tompaszínű lombjai egyszerre mint valami zöld tűzvész lobogtak fel, – akkor ez Isten öröme volt. Ha estefelé a birkanyájak fekete-fehér hullámait a völgy virágokkal behintett legelőire terelték, s a megnyúlt árnyékok már hangosabban intettek az este közeledtére, s az itató körül ott tolongtak a szomjas állatok – akkor ez volt Isten öröme, ha senkisem is tudta, miért. Megrohanta ez az öröm, mikor elnézte a játszó gyermekeket vagy a lépdelő asszonyokat, amint óvatosan himbálták fejükön a csordultig telt agyagkorsókat. Akármilyen kép, pillantás vagy szó jó alkalom volt rá, hogy az öröm egyszerre eluralkodjék Jirmijahon. Mert Isten öröme a teremtés eredete, minden imádat és dicsőítő ének örök forrása, a teremtő s a teretmény, az apa és a gyermek egyesülése, a halálosan kínzó türelmetlenség kielégülése ez az öröm. Az Úr rávetette a maga nagy örömének halvány visszfényét Jirmijah elragadtatására, hogy megteljék megismeréssel. És Jirmijah az ilyen pillanatokban megismerte: az Úr ősi, első szándéka volt, hogy öröme a megteremtett élet változtathatatlan és örök állapota legyen, a boldogan viszonzott szerelem örök dala.

Mégis, mi történt, hogy mindez oly kárhozatosan rosszra fordult? Az ember nem akarta beérni az örömnek ezzel az elra-

gadtatott állapotával, amely egy szintre helyezte őt a mennyei seregekkel – s talán fölébük is helyezte. Lényének valamely ütődött helye nyitva maradt a gonosz sugallatok számára s ebben a harcban elbukott. Nem elégedett meg azzal, hogy az legyen, ami volt: alkotás. Gőgjében az akart lenni, ami nem volt: alkotó. A gőgnek e túlzásával széttörte az Úr rendjét s egyben saját életét is, amely ettől fogva elvesztette uralmát a földön s a halál rabszolgaságába hullott. Hogyisne öntötte volna el a harag Zebaoth-ot, amikor látta, hogy a kiválasztott teremtmény visszaél a szabadsággal s szétrombolja szent rendjét és terveit. Az ember a földön eltávolodott Istentől. És Isten a mennyben ugyanennyire eltávolodott az embertől. Ezzel az eltávolodással indult meg a világ sodra. Olyan volt az egész, mint a lassú megfagyás, mint valami reménytelen megmerevedés. De a szív legdermedtebb megkeményedésében, a világ legzordabb elhagyatottságában sem aludt ki teljesen az emberek emlékezése az első örömre. Oltáraikon tüzet gyújtottak s égő áldozatokat hoztak. De kinek áldoztak? A dombokon álló Baálnak, Marduchnak és Nergalnak, Aserának és Hathornak, Ammunnak és Tahnak, Dagonnak és Milkomnak és még tízezer másnak. De a népek e bálványai, e piszkos utálatosságok végül sem voltak egyebek, mint a beszennyezett emberi emlékezés az Egyetlenre. Mert valahol a bálvány, s a bálványok pogány tévedése uralkodik, ott az emberi szellem konok fáradsága az egyetlen hatalom, amely pedig gyenge ahhoz, hogy az Úr színéig hatoljon. Zebaoth végtelen irgalma mindig újra meg újra legyőzte véges haragját. Látta, hogy az emberek gyengék s nem jutnak el hozzá. Irgalommal közeledett hát a nemzedékekhez s úgy jelent meg előttük, mint a kutatóan kereső, aki az engedelmesség szövetségét akarja megkötni velük. De egyik nemzedék a másik után távolodott el tőle. Ekkor, a türelmes várakozás leteltével, elhatározta, hogy megsemmisíti e megválthatatlanokat, kik a megváltással még szembe is fordulnak – hiszen önmaguk számára is szegények és nyomorultak, az ő irgalmazó akaratának pedig haszon nélkül valók. S amikor a nagy vizet küldte a földre, negyven napon és negyven éjszakán keresztül s engedte, hogy a vizek magasra nőjenek, akkor egyszerre megszánta teremtményeit s a pusztulásból kiemelt egy férfit és övéit, hogy vele megkösse az első szövetséget.

De már Noah fiai, ők, akik még tanúi voltak e szövetségnek, megszegték azt és megvetették. A világ haladt tovább s a vízözön utáni nemzedék nemsokára hajszálra hasonlított a vízözön előttiekhez.

Felismerte az Úr: nem elég, ha a nemzedékek tömegéből egyetlenegyet kiemelt, s mert ebben az egyben még él a legmagasztosabb emlékezés nyoma, élete több áhítattal telik meg, mint a többieké. Az Örökkévaló finomabb tervet gondolt ki, hogy a világ sodrának lefelé rohanását megállítsa. A földet ellepő száz meg száz nép közül kiemelt egy gyermektelen öregembert, kinek vénségére fiút adott, hogy Istenhez tartozandóságának erejét próbára tegye. Ábrahám pedig nem tagadta meg a szeretett gyermek feláldozását s megállta a végtelen megpróbáltatást. Olyan hatalmas volt ennek az áldozatnak érdeme, hogy az Úrnak is elég erős alap volt egy egész nép felépítésére, s hogy ezt a népet minden népek közül kiválassza. Ábrahám magvából eredt Izráel, hogy ő legyen a nép, amely kibontja a világ sodrának kuszaságát, hogy belőle váljék Isten örömének népe. Ettől fogva megrakták ezt a népet a büszkeség terhével és a szenvedés terhével, aminőt még soha ember nemzetsége nem viselt. Hatalmas és fenyegető nemzetek között nem volt egyebe, mint Ábrahám érdemének kamatozó kincse s csodálatosan finom hallása Adonáj hangjának felfogására. De a nemzetek gyűlöletük legkeserűbb keserűségével gyűlölték Izráelt.

Szívének ez új megvilágosodásában Jirmijah sejtette, hogy ennek a gyűlöletnek minden világi okon túl mélyebb gyökere van; még csak rossz néven sem lehetett venni a népek gyűlölködését. Miért is nem kopogtatott az Úr Egyiptom, Asszur és Bábel pompás kapuján, hogy meghallgassák és megismerjék? Hiszen ha a nagyvilág el is játszadozott a maga aranyból, ezüstből, kőből, fából faragott hazug bálványaival, szívének legbelsejében még mindig élt az emlékezés a valamikor kinyilatkoztatott igazság emlékére. Olyan volt ez, mint valami érzékeny sebhely, amely fájóan rándul össze, valahányszor megérinti az újból felismert igazság: »Egyvalaki, akit nevén nem lehet nevezni, teremtette meg a földet és eget, nappalt és éjszakát, tengert és szárazföldet, állatot és embert. Mindig volt, van és lesz.« Ez az egyszerű igazság Izrael ajakán élt s nem Egyiptomban vagy Bá-

bel pallérozottabb ajka hirdette. Nem kellett-e szégyenkeznie az aranyban úszó Egyiptomnak s az égretörő Bábel városának, hogy nem őket választották ki bonyolult és mesterséges agyrémeik helyett az egyszerű igazság hirdetésére? Szívük mélyén szégyenkeztek is. És mert szégyenkeztek, irígyelték Jákob hitvány kis népét, amiért az igazságot hirdetheti. És mert irígyelték, önnön hazugságuktól gőgösek lettek. És gőgjükben megalázták Izráelt.

És Egyiptom földje száz meg száz éven át ocsmány rabszolgamunkával alázta meg Ábrahám ivadékait. De az Örökkévaló tervét és tervének népét a megaláztatás s az elnyomatás sohasem hozta veszedelembe. Éppen az ilyesmiből kovácsolta legdiadalmasabb fegyvereit. S amikor az idők beteltek, Jákob házából olyan prófétát támasztott, aminő sohasem volt s nem is lesz soha. És Mózes volt a vőfély, aki Izráel, a sóvárgó menyasszony előtt járt a pusztában s úgy vezette a vőlegényhez a szinájhegyi menyegzőre. Amidőn az Úr felismerte, hogy a megmerevedés s a jéggédermedés olyan nyomorúság, amelyet az ember a maga erejéből legyőzni nem tud, örök támaszul olyan jegyajándékot adott e népnek, amelynél királyibb ajándékot még sohasem adtak. Világos emberi szóval nyilatkoztatta ki Mózes előtt törvényét és rendjét, hogy ettőlfogva ne legyen több botladozás és tévelygés. Ha ezt a rendet megtartják és betöltik, ha értelmét egyre finomabban fogják fel, egyre tisztábban valósítják meg, ha végül a benne rejlő egyszerűség és egyetemes érvényesség által a világ rendje lesz – akkor talán megadatik Izráelnek, hogy újból felépítse azt, ami rombadőlt s megvesse alapját Isten országának.

De ez Izráelnek meg nem adatott. Isten terve meghiúsult az emberen, mint ahogyan az ember hitványnak bizonyult Isten tervében. Nemhogy tisztább lett volna, inkább egyre tisztátalanabb és zavarosabb lett a nemzedékek egymást váltó sora. Mármár úgy látszott, hogy Izráel világi sorsának kiválasztott folyója poshadó patakként tűnik a népek hitvány sorsának sodrában. A földnélküli nép azzal kapta az Úrtól atyái földjét, hogy ő kezdje meg a nagy rendezést. De íme, nem a nép vette birtokába a földet, hanem a föld uralkodott el a népen a magaslatok, dombok és zöldelő fák apró bálványaival, a városok és házak teraf-jainak

tömegével s a völgyek borzalmas tofet-jaival. Kívülről, a körös-körül lakó népek felől egyre megújuló hullámveréssel zúdult Izráelre a csábítás és kísértés tengere, hogy forduljon el az Egyetlentől, váljék hasonlatossá a többihez. S a népben és királyaiban nagyra nőtt a vágy, hogy elszakadjon az Úrtól s valóban a többi népekhez hasonlatossá váljék. Az Úr törzseinek legnagyobb része lehullott a megszentelt középpontról s Északon verődött össze. Most már csak Jehúda és Benjámin, a nép gyengébb és kisebb része gyülekezett a templom legszentebb szentélyében álló frigyláda megkövült vihara körül. Akik eltávolodtak, azok arcukat is elfordították az Úrtól. Kísérteties gaz és burján lett lelkük eledele. Minden úgy történt, ahogyan történnie kellett. Vajjon mit csinál a kőfaragó, ha vésője kicsorbul a kemény kövön? Elhajítja. Miért is kiválasztani egyetlen népet a világ sodrából, amikor ennek a népnek nincs más vágya, mint hogy beilleszkedjék a többi közé? A gazdag Szamária körül lakó tíz törzs északi birodalma fölösleges, sőt értelmetlen lett Isten tervében. Jaj annak, aki azt hiszi, hogy az Úr az egyik népet jobban kedveli a másiknál s Jákob kedvéért tartja kezét Jákob népe fölött. Nem: kezét világa kedvéért tartja Jákob maradékai fölött. De meddig vajon? Szamáriára s az északi törzsekre reábocsátotta ítéletének napját. Nem is régmúlt időkben történt ez, hanem riasztóan rövid évekkel ezelőtt, hiszen három emberöltő sem telt el, amióta Asszur királya megostromolta Szamáriát, szétrombolta a városokat, a népet leöldöste s maradékát fogságra vetette.

Vajon ez nem intés volt-e, félelmetes ujjmutatás, amelytől szíve mélyén mindenkinek meg kellett remegnie? Elegendő volt-e szemtelen könnyelműséggel bizakodni a templomban, az áldozatok s a frigyláda erejében, mintha az Úr amolyan földi családfő volna, kicsinyes és fösvény, kinek egyéb gondja sincs, mint hogy kincsét kimentse a tűzvészből? Nem, Izráel jegyajándéka nem saját kincse volt. Nem az Úrnak volt szüksége a templomra, az áldozatokra, a frigyládára – még a Tanra sem. Ha Jehúda vésője kicsorbult a kemény kövön, hát elhajíttatott. Ő, a Vagyok Aki Vagyok, nem szorult rá, hogy Ábrahám magvát megőrizze. Kovácsolhatott új terveket s nyúlhatott más szerszá-

mok után. Ha már ráúnt erre a kezei közül kisiklott teremtésre, két ujjával elnyomhatta, mint a gyertya lángját.

Jirmijah szellemében az Úr segítségével mind e titkok megvilágosodtak, amióta ott járt Huldánál, a látóasszonynál. Az Északnak forduló füstölgő katlan s az ítélettel való fenyegetődzés egyre világosabb lett. Jirmijah minden ízében érezte, hogy a világ ideje későre jár s tán már csak néhány pillanat marad arra, hogy az Úr romboló erejét elfordítsa felőle. De szorongásának feketeségét megvilágítja egy fénysugár. Az Örökkévaló megengedte a ma élő nemzedékeknek, hogy az elveszett tanításban újfent magára leljen. Bizonyos, hogy ez az utolsó kísérlet a nép felébresztésére. Ez a nemzedék tartja magában az élet vagy halál sorsát, s Jehúda élete egyetlen hajszálon függ.

Jermijah magányosságban és belső szemlélődésben töltötte ifjúságát. Már gyermekkorában is félénken került mindenfajta közösséget, még az apai ház s a rokonság közösségét is. Bolyongása közben mégis gyakran vágyódott szerető megértés után. De amint ott ült Hilkijah asztalánál s hallgatta az apa zsörtölődését, Obadijah keserű kitöréseit és Joel hencegését, alig tudta legyűrni magában a gyűlölködő kínlódást, amellyel színültig telt. A többiek álmodozónak, árnyhalásznak csúfolták s önmagukról azt állították, hogy a valóságot, a bizonyosságot s az élet áhítatát szolgálják. De Jirmijah már tizenhárom esztendős korában is sejtette (akkor, mikor az első sugallatok szorongatni kezdték), hogy mindaz, amit az emberek »valóságnak« neveznek, voltaképpen maga az alacsonyrendű, a visszájára fordított és Istentől elrugaszkodott hitványság. Most azonban el kellett hajítania magától e megismerés kevélységét – éppen ezzel a »valósággal« kellett alaposan megismerkednie. Mert az isteni várakozás rövid ideje fenyegető gyorsasággal folyt el. El kellett hát mennie az emberek közé, tele kellett szívnia magát fonákságaikkal, melyeket »az élet áhítatának« neveztek, vándorolnia kellett városról városra, udvarról udvarra, házról házra, mert Hulda így magyarázta az Úrnak Jirmijahhal való szándékát. És Jirmijah elhatározta, hogy ezen az úton Baruchhal együtt vándorolni fog, amerre lát, míg Adonáj maga úgy találja, hogy elég volt.

A két fiatalember az újév szent ünnepét még Jeruzsálemben

töltötte s aztán az ősz első havában útnak indult délfelé. Betlehemen és Tokoán keresztül Hebronba jutottak, ahol összefutnak az Egyiptomból vezető karavánutak. Hebronból a déli föld határáig hatoltak előre, egészen a Sósvölgyig s innen le Beerseba városáig. Jirmijah itt eltért az útitervétől, mert hevesen vágyódni kezdett rá, hogy megpillantsa az Úr tengerét, amelyet mind mostanig nem ismert. Átlépték Jehúda határát, bemerészkedtek a pelistimek földjére, egészen a sűrűn lakott fő- és kikötővárosig, Gazarig. Itt a tenger fövenyes partján Jirmijah új oldaláról ismerte meg a Teremtőt és teremtményeit. Vajon ez a vízből való, zuhogó és mindent kitöltő lény nem volt-e szintén Adonáj teremtménye, még hozzá olyan, amelynek végtelenül több hatalma volt, mint az embernek, hogy áthágja önnön megszabott rendjét? De íme, a szörnyeteg még a legerősebb viharban is határai közt maradt. Egy keskeny homokszalag fogta be erejét. S ha hullámzott is, s vizei magasra csapkodtak – a partot sosem hágták át, noha gyermekjáték lett volna számukra elnyelni akár az egész szárazföldet. Minél távolabb állt valamely teremtmény az embertől – s lett légyen akár a tenger szörnyetege –, annál engedelmesebben illeszkedett be az Úr rendjébe. Jirmijah a Gazarban töltött napok javarészét ott töltötte a tengerparton. Ha vadul sivítottak a szelek s a dagály hosszú hullámokban rohant a part felé, olyankor Baruch megfigyelhette, hogy máskor mértéktartó mesterét mint rohanja meg lelkének vihara, mint veti magát a homokba, hogy aztán megint felugorjék s magasra emelt karokkal, mámoros szavakat dadogva táncoljon a tenger felé. A tanítvány már ekkor kezdett figyelni Jirmijah ilyen magafeledtségben kiejtett szavaira s iparkodott valamennyit jól emlékezetébe vésni.

Az ifjú Baruch személyében az Úr szilárd támaszt adott kiválasztottjának. Mert egyes-egyedül az Úr ereje révén fejlődhetett ki ez a gyermeki lélek, amelyben nem voltak önző és játékos óhajok és kívánságok, hanem csupán egyetlen viharos vágyódás: Jirmijahot kísérni s szolga módjára egyengetni az útját. Vándorlásuk hónapjai alatt (s talán ez is Isten jól megfontolt beavatkozása révén történt), a gyenge fiúból erős férfi lett s állán ütközni kezdett a pelyhes szakáll. Most már szinte egykorúnak látszott Jirmijahhal. A világi okosság dolgaiban sokkal gyorsabban ért

meg, mint Jirmijah. Ügyessége és rugalmas földi értelme mindkettőjüket gyakran segítette át az éhségen és sok egyéb inségen is, egyben Jirmijah számára új alkalmat adott arra, hogy teleszívja magát a világ valóságával. Jirmijah kimondotta otthon a szörnyű szavakat: »Nincs más kívánságom, mint hogy többé ne gondoljatok rám«. Felövezte derekát és elment hazulról, anélkül, hogy az őt megillető részből bármit is követelt volna; sem a mezők és istállók kincseiből, sem a vert ezüstből vagy aranyból nem kért semmit. Baruch sokkal szegényebb nemzetségből származott. Kettejüknek nem volt egyebük, mint a két szamár s némi készpénz, ami azonban már a Jeruzsálemben töltött hetek alatt néhány sékelre olvadt le. Baruch nélkül Jirmijah csak nehezen jutott volna előbbre az ország útjain és ösvényein. Mint az olyan emberek, akik kényeztetett gyermekségben nőttek fel, ő is nagyon büszke volt; elviselt inkább minden nélkülözést, mintsem hogy száját könyörgésre nyissa. Baruchot viszont nem kényeztette el ilyen nagy és papi nemzetség, de nem is esett oly könnyen áldozatául a szegénység kellemetlenségeinek. Nemcsak okos és találékony, de mindenekfelett viharos akaratú ember volt; értette a módját, hogy az éhséget, szomjúságot és hajléktalanságot vakmerő vagy ravasz mesterkedésekkel kerülje el. Mialatt Jirmijah pirulva állt félre, Baruch szükség esetén a legfukarabb házak ajtait is megostromolta. Naponta legalább egyszer megszerezte a szükséges ételt és italt, s ha esősek voltak az éjszakák, a szállást is. Ha másként nem ment a dolog, alkalmi munkát vállalt a parasztoknál. De ha Jirmijah is dolgozni akart, Baruch tüstént tiltakozott. Meggyőződése szerint a kiválasztott feladata az volt, hogy e vándorlás során erőt gyűjtsön a nagy döntésre s erőit ne pazarolja. Később persze, amikor az ínség megszaporodva zúdult reájuk, ebből a meggyőződéséből is engednie kellett.

Baruch ügyessége még azt is elérte, hogy állataikat Gazarig el tudták látni s megtarthatták. A filiszteusok városában azonban ütött a Jirmijah nőstényszamarának órája, pedig igen kedvelte ezt az állatot. Baruch, aki kezdettől fogva intézte a vándorlás világi ügyeit, itt elhatározta, hogy az állatokat szerszámostul eladja, mert néhány sékellel a zsebükben könnyebben mozoghatnak. Nos, a derék füles eladása után csakugyan volt

néhány sékeljük. Viszont a poros és köves gyalogutak annál könyörtelenebbül nyúltak a végtelenségbe a botladozó lábak alatt.

Mikor Jirmijah végre elszakadt az istenalkotta tenger csodájától, megint Keletnek fordultak s eljutottak Libna megerősített városába, amely megint Jehúda határkövein innen feküdt. Libnában jól ment soruk. A hatalmas erődítés parancsnoka a város fejedelmének rangjában olyan férfiú volt, aki ugyanazt a nevet viselte, mint az Anathotbéli papi ivadék. A Libnabéli Jirmijah ezenfelül atyja volt Hámutal királynénak. A megerősített városokra vonatkozó királyi parancs értelmében a két idegent azonnal Libna fejedelme elé vezették kihallgatásra. Az Anathotbéli Jirmijah csak szűkszavúan felelt, Baruch azonban féltében mestere akarata ellenére cselekedett s mindent elmondott, még Jirmijahnak az Úr által való elküldetését is s a reményt, hogy e hosszú, nyitott szemmel és füllel végigjárt vándorúttal az Úr akarata szerint cselekszik. A véletlen úgy intézte, hogy a Libnabéli öreg Jirmijah a jeruzsálemi királyi udvarban leányától mindent tudott, ami a pászkaünnepen a királyi asztalnál történt. A megdicsért és megkorholt felolvasóra annál is inkább emlékezett, mert ugyanazt a nevet viselte, amit ő. Libna fejedelméről, Jehúda bátor harcosáról messze földön úgy beszéltek, mint aki mindenképpen ájtatos ember s nemcsak a parancsolatokat tartja meg s naponta áldoz a templomban, hanem még szívesen töpreng és gondolkodik is Isten csodálatos lényegéről. Száműzetésnek érezte, hogy távol kellett élnie Adonáj szentélyétől. Ebben a száműzetésben magasra lobogott benne a féktelen vakbuzgóság. Libna nyugati kapuja előtt, ahol az út lefelé fordul a pelistim nép síkságára, kőből való figyelmeztető jelet állíttatott fel. Erre a magasra kiemelkedő kőre rávésette Jákob Istenének fenséges erényeit, Dagonnak, a filiszteusok főistenének vadságával és tehetetlenségével szemben. A filiszteusok, akiket a világ könyörtelen sodra Dávid napjai óta békésen kereskedő kis néppé zsugorított, napról napra megbotránkoztak ezen a gőgös kőoszlopon, amely kihívóan tárta szemük elé istenük hitványságát. De az Úr két ifját is kínosan érintette ez a nagyhangú felirat. A király apósa meghívta őket házába, bőségben és jól tartotta mindkettőjüket s esténként szomjas vágyódással

beszélt Istenről Jirmijahhal. A fiatalember hamar felismerte, hogy Libna fejedelme minden hite, sőt vakbuzgósága mellett is a legsutább erényekkel ruházza fel az Urat, amelyek legfeljebb ha Dagonhoz lettek volna méltók. Nem akarta megérteni, hogy Izráel Istene nem egyes-egyedül Izráel számára rendelt Isten, hanem Izráel által az egész világ Istene. Az öreg harcos szemében Zebaoth prüszkölő hadvezér volt, aki bosszúszomjasan csalta tőrbe ellenségeit (és persze minden más nép ellensége volt) s oldalba támadta őket, hogy saját népe arasson diadalt. Az ifjú Jirmijah megpróbált ellentmondani. Az öreg Jirmijah azonban ettől dühbe gurult s csak még konokabbul ragaszkodott a maga igazához, míg végül az ifjú felismerte: az igazság csak ama szellemeket tudja meggyőzni, amelyek maguk is részesei fenségének. Riadtan tudta meg e találkozás révén, hogyan is gondolkodnak Jehúda nagyjai és igaz emberei. Mert a Libnabéli Jirmijah messze földön híres volt, mint a legnagyobbak és legigazabbak közül való.

De ha volt is közöttük ellentét, a fejedelem a másik szombat után atyai barátsággal s mindenféle apró ajándékkal bocsátotta el az ifjakat. Búcsúzáskor még fel is szólította őket, hogy az ínség és üldöztetés napjaiban nála keressenek védelmet.

– Mert csak kevés fejedelme van Jehúdának – mondotta –, aki az Urat, a te Istenedet úgy ismeri el, mint én . . .

Jirmijah és Baruch Libnából előbb egy napig Kelet felé vándorolt; mindenütt Jehúda földjén s egyideig Lakisban, a tekintélyes városban tartózkodtak. Itt jó alkalmuk volt rá, hogy egyenesen szeme közé nézzenek a nagy elszakadásnak, amellyel egyebütt csupán szemérmesebb álarcban találkoztak. A régi és újból megtalált tanítás parancsai hiába kopogtak Lakis kapuján.

A megfertőztetés itt nyíltan és meztelenül járt az utcákon, nem úgy, mint Jeruzsálemben. A férfiak nem tartották meg a szombatot. Lehetséges volt-é egyáltalában, akadhattak-e Jehúdában ilyen nyers lelkek, akik ne értették volna meg a pihenőnap jótéteményét, az alkotás csendjének ünnepélyes titkát, a befejezett munka megszenteltetését, amely legyőzi a sürgés-forgás valóságát, hogy az elfordultak legalább néhány órára visszabillenjenek az igazság irányába?

Bizony voltak ilyen hitvány lelkek – s még hitványabbak is.

Lakis gazdagjai kiuzsorázták testvéreiket. A nyomorékok és éhezők az árokban pusztultak el és senkisem segített rajtuk. Leggonoszabbul azonban az asszonynép viselkedett Lakisban. Mitsem törődtek az Úrral s makacsul és kizárólag Aserának, az ég s a csillagok királynőjének hódoltak. Odáig mentek a vakmerő istentagadásban ezek az asszonyok, hogy a király szigorú tisztasági parancsa ellenére Astarótnak, »a kék ég s a zöld vetés úrnőjének« nagy ünnepét nem sugdolódzó titoktartással, hanem színes körmenetekkel és újjongó áldozati táncokkal ülték meg. Napokon keresztül sok ezer csillag alakú gyömölcskalácsot sütöttek s hasas korsókban főzték a jól kevert részegítő sört, amely feltüzelte az érzékeket. Bőkezűen osztogatták a kalácsot, sört s a megszentelt képeket és virágokat az istennő vendégei között. Még hozzá szombat is volt, amikor Jirmijah az ünnepet ülő asszonyok közé tévedt, akik egy domb tisztásán vértelen füstölőáldozatra, vidám lakomára s még vidámabb mámorra gyűltek össze. A telihold, az asszonyok barátja és pártfogója, ezen az éjszakán, mintegy jóindulatból, szinte akkorára fúvódott, mint a Nap. Jirmijah most lépett első ízben a nép elé figyelmeztető szóval; nagyon szelíden, nagyon félénken (hiszen asszonyokról volt szó) – és nagy sikertelenséggel. Amikor egy fiatal lány mosolyogva nyújtotta feléje a csillagkalácsot és egy megszentelt képecskét, Jirmijah rémülten dugta háta mögé a kezét:

– Mit csináltok? – dadogta. Miért teszitek ezt az utálatosságot?... És éppen ma, a nyugalomnak szentelt napon... A romlást idézitek fejetekre!

A leány olyan kutató nyíltsággal nézett Jirmijah arcába, hogy a fiatalember lesütötte szemét. A vizsgálódás után a leány felkiáltott:

– Ó jaj, te hosszúpillájú... Hát te is a szimatolók és szenteskedők közül való vagy?... Megint Lakisra akarod uszítani a templomszolgákat?... Ide gyertek, nővérek!

Jirmijah érezte, amint egyszerre körülveszi a lihegő női testek illata és haragvó nevetése. Mintha valami nagy hullám kapta volna el, egyszerre ott állt az emelvényre helyezett trónszék előtt, egy hatalmas szikomorfa lombsátra alatt – az emelvényen Lakis fejedelmének felesége ült, Asera főpapnője. Ezt a magas

rangjához képest még fiatal nőt Frustrának hívták. Testét leheletvékony, ezüst csillagokkal és arany kalácsokkal kihímzett fátyolruha takarta. Jirmijahnak szemébe ötlött, hogy az ékszerekkel díszített, magasra fésült haj fekete tömegéből keskeny szürke csík csillan ki. Az asszony felemelte hosszú kezét, amelynek csuklóján arany karikák csörögtek:

– Tehát Adonáj Elohim embere vagy?...

Jirmijah egy darabig várt s csak aztán felelte:

– Remélem, hogy az Úr embere vagyok és leszek...

– Akkor hát halljad meg szavaimat, Adonáj Elohim fiatal embere – kezdte Frustra a beszédet némi csúfondáros bágyadtsággal. – Nem hiszem, hogy sok újat mondhatnál majd nekem. Amit te gondolsz, meg a te fajtádbéliek, azt mi mindnyájan túlságosan is jól ismerjük. Ti viszont nem ismeritek a mi gondolatainkat. Mert a buzgolkodók mind csak a maguk gondolataival törődnek, de távolmaradnak a legszentebb lénytől... Boldogok vagyunk, amiért Asera mellé szegődtünk! Vajon anyáink, nagyanyáink és ősanyáink mind nem hasonlóképpen nagy haszonnal tisztelték-e az istennőt? Amíg az ég királynője itt van ünneplő körünkben, addig béke és barátság tölt el bennünket s nem dühödt kéjelgés, amit a rágalmazók híresztelnek rólunk. Mert az ég királynője maga a béke és barátság és a nagy szív anyai szeretete. Miért hagynók el ezt az anyai szeretetet? Nem veszünk el semmit Adonájtól, atyáink Istenétől, ha tisztelettel tekintünk fel Aserára. Szinte látjuk, amint hatalma átömlik belénk, szelíden és tisztán. De Adonáj hatalma nem ömlik át belénk láthatóan. Inkább csak hallani lehet őt, rosszkedvű és uralkodni vágyó öregemberek fogatlan szájának zsörtölődésében... Ugyebár, nem akarsz félbeszakítani, Isten fiatal embere?.....

Jirmijahból csak valami szorongó és formátlan hang szakadt ki.

– Jól is van így, – bólintott Frustra elégedetten – hiszen úgysem volna értelmes a válasz, ha félbe is szakítanál. Tanulj hát tőlünk! Szaporodik-e önmagától a mag? Nem szaporodik, hanem elpusztul, ha nem talál tojást magának, amelybe behatolhat. Nem az éjszaka teszi-é a nappalt nappallá, nem a sötétség teszi-é igazában fénnyé a fényt? Hogyan teremthetne Ado-

náj, az isteni férfi, ha nem egészítené ki Asera, az isteni asszony? Ő hallgatja meg az asszonyok legtitkosabb kérését. Ő tölti meg tejjel a nők mellét, hogy az emberek s az állatok kicsinyei el ne pusztuljanak. És ő ajándékozza meg gyakran oly szomorú szívünket még édesebb tejjel, amelyet mi így nevezünk: »a csillagok úrnőjének vigasza« ... De most már végre szeretném hallani, vajon tudsz-e újat mondani nekem, Isten fiatal embere? ...

Eljött-e hát az óra, hogy az Úr végre megoldja nehézkes nyelvét? Jirmijah összeráncolta homlokát s felemelt fejjel hallgatódzott. Semmi! Még nem jött el az idő. Az Akarat még nem akart lehajolni hozzá, az Erő nem kívánt közeledni feléje. Jirmijah szava még nem volt Isten szava. De a szó, amely csak őbelőle fakadt, nem volt ékesszóló s nem repült messzire. Menynyire szenvedett Jirmijah önnön szavának tehetetlenségétől, ámbár a »mondás« és »hírüladás« szörnyű távolságát még nem is tapasztalhatta. És Jirmijah ezt mondta:

– Amit szép szavakkal mondasz, úrnőm és teszel, szörnyűség az ... Akár ocsmány szörnyűség, akár bájos szörnyűség – mindig az marad, ami, mert emberi kéz alkotását teszi Isten helyére ... Ne tedd ezt tovább, hagyd félbe az ünnepet ... Mert nem volt gonoszabb az a szörnyűség sem, amely miatt Izráel népe Efraimtól egészen Danig elpusztíttatott ...

Jirmijah szava ez, nem Isten szava! *Elmondott* szó és nem *hírüladott!* A körbenálló asszonyok csak keveset értettek belőle s még csak nem is morogtak hallatára. A hercegnő azonban nyugodtan nézte hegyes térdeit, amelyek kiszögelltek a fátyolruha alól, aztán csalódottan rázta meg a fejét:

– Semmi újat nem mondtál, Adonáj fiatal embere, egyáltalában semmi újat, sőt nagyon is régi, nagyon is elhasznált szavakat szajkóztál nekünk ... Sokkal alaposabb szemrehányásokat szoktunk mi meg ... Henye beszéded inkább használni mint ártani fog Asera ünnepének ... De ha reám hallgatsz, keresel magadnak egy játszótársnőt, hogy beavasson az ég királynőjének boldog lényébe ...

Frusta jelt adott a félbeszakított körtánc újrakezdésére. Jirmijah körül kusza ének áradt. De még ha kedve is lett volna megfogadni Frustra tanácsát, nem talált volna játszótársnőt.

Nem is a lányok haragudtak meg a betolakodó idegenekre, hanem inkább az ünnepre hivatalos lakisi fiatalemberek, akik ártatlan vigyorgással mutogatták meztelen késeiket a békebontónak. Baruch tanácsosnak tartotta, hogy a várost még azon az éjszakán elhagyják.

A hegyvidék és Jeruzsálem messze elmaradt mögöttük, mikor északra fordultak. Eljutottak Socho, Jarmuth, Tinna, Bethsemen városaiba és tartományaiba, feltárultak előttük az erős várak, a kocka alakú házak, udvarok, vásárok, karavánutak, malmok, a fegyverkovácsok és fazekasok műhelyei, a takácskamrák, pékségek és vágóhidak, a sok gyülekezőhely, az iskolák és írásmagyarázó házak s a száz meg száz nyílt és rejtett hely, ahol az emberi élet igyekszik elszakadni az Úrtól – elszakadni még ott is, ahol azt hiszi, hogy keresi. Mivel nem sokkal azután, hogy elhagyták Lakist, utolsó székeljüket is kiadták s a libnai herceg vendégajándékait is felélték, Baruch a városokban és falvakban mindenféle munkát keresett, amelytől most már persze mesterét sem tudta megkímélni. Jirmijah csak most mérte fel teste-lelke egész erejével, hogy milyen csodálatos is volt az ajánlat, melyet az ég és föld ura tett népének, s hogy ez a nép milyen gyalázatos módon vetette meg s utasította vissza ezt a fenséges ajánlatot. Izráelnek egyebet sem kellett volna tennie, mint hogy kövesse az isteni tanítás alaptörvényeit – birodalmának alapja minden időkre szilárdan állott volna. A tanításban ez volt: »Fizesd meg a te napszámosod bérét naplemente előtt, hogy ne kívánkozzék utána az ő lelke.« Jirmijahnak most hányszor volt módjában tulajdon bőrén tapasztalnia, hogy munkaadója bizony nem fizette ki a bérét naplemente előtt s még napkelte után is lecsípett valamit belőle. Isten ezt parancsolta Izráelnak: »Ha eladja magát néked a te atyádfia, férfi vagy nő, akkor hat évig szolgáljon neked. A hetedik évben azonban szabaduljon fel ingyen. És ha szabadon engeded őt, ne menjen el tőled üres kézzel. Adj neki bőven a magad juhai közül, a te szérűdből és a te borsajtódból, amelyekkel megáldott téged az Úr, a te Istened; mindebből adj neki részt. Emlékezz rá, hogy magad is rabszolga voltál Egyiptom földjén s az Úr, a te Istened szabadított ki téged . . .« Ez volt megírva az újból megtalált tanításban. Jirmijah azonban saját szemével

látta, hogy az országban seholsem volt olyan ember, aki hat esztendő múltán szabadon bocsátotta volna rabszolgáit, ha csak nem voltak öregek, gyengék és betegek. Akkor meg szabadságuk szabad ege alatt veszhettek éhen s pusztulhattak el, mert az őket megillető részt a nyájból, szérűből és borkádakból bizony nem kapták meg. A mezőkön, az istállókban s a műhelyekben mindenfelé háromszor-négyszer hét évnél is tovább dolgoztak az agyonhajszolt atyafiak, fivérek és nővérek, de az urak egyetlen báránykát sem adtak nekik nyájaikból, – egyetlen kéve árpát sem a pajtából, egyetlen fürt szőlőt sem a présházból a mindörökre megvásároltak és rabságban tartottak számára. Jirmijah égő szégyennel gondolt rá, hogy saját tiszteletreméltó atyja, Isten papja egy hajszállal sem volt jobb a föld többi birtokosainál. Mindig újra meg újra eljött a jóbel-év, az évhetek szombatja, de Anathot dombjain egyetlen rabszolgát sem bocsátottak szabadon vagy az elhasznált testtel távozók közül senki nem kapta meg a maga részét. Gyermekkorában egyszer ő maga is megkérdezte otthon, hogy valamennyi parancs közül miért éppen ezt az egy rendelkezést nem tartják meg? Atyja elnémult a kérdés hallatára. Obadjah rosszkedvű szavakkal torkolta le: nehéz időkben mindenki örüljön, ha van kenyere és feje fölött fedele. Joel finomabb magyarázatot keresett s a külföld példájára mutatott: mit szólnának Egyiptom, Asszur és Bábel nagyurai, ha a kis Jehúda az ilyenfajta jótéteményekkel felingerelné a szomszédok rabszolgáit? Ezek a válaszok már a gyermeket sem győzték meg s ma, amikor mindent látott és hallott – ma elkeserítették. Nyugtalanság szállta meg szívét s úgy érezte, hogy részese valami nagy bűnnek.

De ez még nem volt minden. Hiszen az Írás ezt is megparancsolta: »Ha valamely testvéred szükölködő lesz amaz ország városaiban, amelyeket az Úr, a te Istened ád néked, akkor ne keményítsd meg szíved s ne zárd be tenyered szükölködő testvéred előtt.« Várostól városig vezető vándorútján Jirmijah látta, hogy a szeretet e parancsából, éppen mert nagyon könnyen teljesíthető volt, a leggonoszabb káromlás lett. A szegénységből ugyanis foglalkozást csináltak s a jótékonyságból hivalkodást. Az Anathotbéli Samarjához hasonló pimasz főkoldusok vettek bérbe minden adományt és alamizsnát. Szemtelenül jár-

tak házról házra, orcátlan fontoskodással foglalták el helyüket a nemzetségasztalok mellett, míg az igazán ínségeseknek nyomorogniok kellett. Ezeknek a koldusoknak rongyai hazudtak. De úgy látszott, hogy a gazdagoknak éppen ez tetszik, mert minél többje volt valakinek, annál álnokabbul törekedett rá, hogy a tanítás értelmét akár a parancs betöltése révén is visszájára fordítsa.

Éppúgy jártak, mint az igazándi szegények, az idegenek, az özvegyek s az árvák is – tehát mindazok, akik fölé az Úr kinyújtotta védő karját. A letarlott búzaföldön nem maradt ott a kévék egy része szent adójaként a szemérmes szegénységnek, akik elhagyatottságukban mind Ruthhoz voltak hasonlóak, a magasztos kalászszedőhöz. Ha pedig valamely "nagyon ájtatos" lélek eleget is tett a parancsnak, akkor a mezsgyén egy marék kitépett kalász feküdt, ami még a baromnak is hitvány takarmány lett volna. Ez pedig rosszabb volt a semminél is, mert ilyen módon megint tisztátlanná tétetett a tiszta.

Jirmijah és Baruch lassan haladtak egyik helyről a másikra s száz meg ezer találkozás és beszélgetés során, házakban és udvarokban szívták magukba – néha munka közben, néha mit se téve – a valóságot, tehát az alacsonyrendűt és a hitványat, ami az embereken eluralkodott. Kemény, nélkülözésekkel teljes inasidők voltak ezek. Amikor eljutottak Ajalon városába, ahol Benjámin és Efráim törzsi birtokai határosak egymással, már a fáradhatatlan Baruch is sápadt volt és kimerült. Jirmijah azonban elhatározta, hogy még nem tér vissza Jeruzsálembe, hanem tovább megy Izráel tíz elhurcolt törzsének régi északi országába. Borzongással elegy vágyódó kíváncsiság uralkodott el rajta, hogy Zebaoth átkának pusztító művét ott, a hely színén pillantsa meg. Jirmijah mindig is gyermeki részvéttel gondolt szívében Efráim és Manassé törzsére, hisz ők unokatestvérei voltak Benjáminnak, kinek földjén otthona állott. De csak most ismerte meg, hogy Zebaoth milyen könyörtelenül töltötte be ítéletét Efráimon és Manassén. Ezer meg ezer nemzetségházat irtottak ki és hurcoltak fogságba, de Izráel ottani népe mégsem pusztult ki teljesen, sőt az utolsó nemzedékek során még szaporodott is. Efráim és Manassé élt, de ez az alvilág, a Seol élete volt – valamely titokzatos elhanyatlásé. Igaz, a parasztok

éppúgy aratták be az árpát, mint ezelőtt, a vincellérek levagdalták a vadhajtásokat a szőlőtőkéről, az olajkertészek nagy kádakba préselték az olajat, a pásztorok kihajtották a nyájat a rétre, mintha misem történt volna. Állottak még a nagyobb városok is, Tinnath, Pireaton és Sihem; a nép itt is a piacra járt s Asszur adószedőinek felügyelete alatt vett s adott. De mind e sok tevés-vevés oly különös módon lehalkult s szinte beesettszemű volt, teli kísérteties szomorúsággal, mint a napfény híjával szükölködő világ, – világ, amely eldobatása után is tovább él. Jirmijah seholsem látott annyi árnyékszerű alakot s vakok, nyomorékok, bélpoklosok és üvöltő megszállottak akkora tömegét, mint itt. Efráim még mindig úgy élt, hogy hátat fordított a templomnak s még most sem jutott eszébe szembefordulni. Meg sem kísérelte többé, hogy az Úr erejébe kapaszkodva feltápászkodjék, hanem belenyugodott az átok tompaságába s elterpeszkedve fekve maradt a földön. Izráel vonásai még éltek ez arcokon, de már közömbösek lettek és eltorzultak s a sok elkeverődés elmosódottá tette őket. Hiszen itt voltak az elveszett törzsek – de anélkül, hogy itt lettek volna. Jirmijah szívében nyomasztó szorongással érezte: ha az isteni várakozás utolsó haladéka is elmúlik, ugyanez lesz Jehúda jövője is, ha ugyan nem még förtelmesebb, alvilágibb és szomorúbb.

Amikor pedig Baruchhal együtt gyorsabban vándorolva végül eljutott Szamária hatalmas romjai közé, akkor szinte földig nyomta le a szorongás. Ez volt hát Izráel országának fővárosa, amely Bábel, Nof és Ninive fényével akart vetekedni! Jerobeám király palotája, meg néhány más díszes épület félig-meddig épségben állott. De minél sértetlenebbnek látszott kívülről, annál borzalmasabb volt a belül áradó üresség rémülete. Szamária elhagyott föld volt; nemcsak az emberek hagyták el, hanem irtózatos könyörtelenséggel távozott tőle Isten is. Adonáj örökébe sakálok, elvadult kutyák, lépten-nyomon fenyegető szíszegő kígyók és skorpiók jöttek. Jirmijah leült egy kőre s már rég nem Szamária romjait nézte. Látta, mint ég lobogva Jeruzsálem. A templom romjaira dermedt. Rekeszizma megremegett. Meddig még? Urijah szavára gondolt: várj s várj, ha halálod órájáig is kellene várnod. Kész volt e várakozásra. Ám lelke felnyögött az Úrhoz: de vajon *te* mire vársz?

Adonáj hallgatott. Jirmijahot a menekülés vad vágya öntötte el: elhagyni ezt az elveszett helyet s visszatérni Jeruzsálembe, de a leggyorsabb úton. El is indultak menten. Kirjat Jearimban azonban, szinte a főváros kapui előtt, Jirmijahnak az Úrtól való elrugaszkodás olyan képét kellett meglátnia, amely jóval meghaladta mindazt, amit a valóságos világban vándorolva tapasztalt.

A helység elején tekintélyes ház emelkedett, amelynek kapujában nem kevésbé tekintélyes férfiú álldogált.

Kezével beárnyékolta szemét, így figyelt az útra, mintha azért állana itt, hogy elkésett vándorokra várakozzék. Láthatóan megörült, amikor megpillantotta a két fáradtan baktató fiatalembert, ámbár a hosszú út alaposan elnyűtte gúnyájukat és sarujukat. A tekintélyes külsejű férfiú éles szeme, miközben ujjai szüntelenül gyengéden simogatták jól ápolt, hullámos fehér szakállát, tüstént meglátta, hogy nem holmi közönséges csavargók közelednek feléje, hanem tanult ifjak, kik tán az Úr nagyobb dicsőségére gyűjtenek tapasztalatokat, vagy valamely fogadalom betöltése végett indultak el a sok lemondással járó vándorútra. Az ilyen emberek megvendégelésével valóban nagyszerű alkalma nyílik, hogy érdemeket szerezzen az Úr előtt. A tekintélyes külsejű férfiú nem is engedte tovább Jirmijahot és Baruchot, noha Jeruzsálem oda már csak egy órajárásnyira volt. Atyai barátsággal tessékelte házába a két fiatalembert. Mind a ketten takarosan berendezett kis kamrát kaptak, dagadóra vetett ággyal. Aztán pompás fürdőhelyiségbe vezették őket, amely csakúgy illatozott a kellemes szagú meleg víztől s a válogatott fűszerektől. Szolgák serénykedtek a fürdőzők körül. Megmosták s durva kendőkkel ledörzsölték, majd megkenték és alaposan megdögönyözték a két fiatalember testét. Aztán megnyírták hajukat, szakállukat. A sebeket, amelyekkel a hosszú gyalogút után teli volt a lábuk, mindenféle balzsammal gondosan bedörzsölték. Legvégül új fehérneműt és sarukat kaptak. Amikor gazdag házigazdájuk asztalához ültek vacsorázni, mind a ketten mintha újjászülettek volna valami friss gyermekség örömében. Jirmijah dicsérte szívében az öregember jóságát, ámbár kissé zavarta a mozdulat, amellyel hullámosra szépített fehér szakállát szüntelenül gyengéden tapogatta. Viszont ritkán lehetett nem

papi rangban levő gazdát vagy birtokost találni, aki ily alaposan elmélyült volna a tanításban, az Úr körül forgó beszélgetésekbe oly meglepő fordulatokat tudott volna vinni s aki jóval éjfél után illőbb arckifejezéssel s személyéhez méltóbb alázattal mondogatta volna el az új imákat. Istennek e tekintélyes külsejű udvaroncát Mesullamnak, Malluch fiának hívták. Vándorlásuk hetven szombatja óta Jirmijah és Baruch egyszer sem aludt oly jól, mint ezen az éjszakán, Mesullam nagyszerű mittahjain.

A hajnali szürkületben halálosan szomorú karének ébresztette fel őket – mintha Izráel fenyegető pusztulását gyászolnák valahol. A két ifjú felugrott fekvőhelyéről s kisietett a házból, hogy nyomára jusson e szívszaggató éneknek s még inkább az énekeseknek. Mesullam úriháza mögött széles, üszkös-kormos udvar terült el, amelynek talajában egy olyan tizenkétrúdas malmot cövekeltek be, aminőket emberemlékezet óta sokat használtak Jehúdában. Az alsó malomkő mozdulatlanul, szilárdan beépítve áll s fölötte ott a másik, hasonlóképpen vastag és erős, de mozgatható malomkő, amely egy tengely körül forog s hosszú rúddal indítható meg. Az ilyen rúdak elé rendszerint igásbarmokat fogtak, amelyek naphosszat jártak körbe. De Jirmijah és Baruch a tizenkét rúd mellett nem ökröket, hanem férfiakat pillantott meg, meztelen, verejtéktől csillogó óriásokat, a nagyerejű Sámson tizenkét mását. De csak mikor alaposabban vették szemügyre őket, derült ki, hogy valóban és mindenképpen sámsoniak voltak ezek az óriások; a hajnali ég felé panaszosan üvöltő tizenkét rabszolga – vak volt. Baruch lelke mélyéig megrendülve, borzalommal kiáltotta oda a vakoknak:

– Kik vagytok? Kié vagytok?

A tizenkét Sámson-óriás egyszerre hagyta abba a munkát s éneklést. Az igásbarmok nehéz mozdulatával emelkedett a kérdő hang felé a tizenkét fej – elcsigázott rabszolgák vén feje. Legyek zümmögtek a dermedten tátongó huszonnégy üres szemüreg sebei körül. Karban feleltek a rabszolgák:

– Mesullam, a molnár a mi urunk . . .

Baruch most már kiáltva kérdezett, mintha semmiféle bizonyosság nem lehetne eléggé bizonyos e tátongó szemüregek láttára:

– És mindnyájan vakon születtetek?

A tizenkét óriás most furcsa, táncszerű mozgásba kezdett. Ide-oda himbálództak és csavarodtak, mielőtt üvölteni kezdték volna:

– Nem születtünk vakon. Mesullam, a molnár fiatal korunkban vakított meg vassal és tűzzel, tűzzel és vassal.

– Igazat beszélnek . . .

Mesullam méltóságteljes hangja mondotta e szavakat. A gondos házigazda, akinek hullámos szakálla az éjszaka folyamán sem kuszálódott össze, kereste és meg is találta a vendégeket. Finom, szelíd kis fehér kezével a vakokra mutatott:

– Ha megvakítjuk az ilyen embereket és nem látnak többé, akkor könnyebben tűrik a nehéz munkát és többet is dolgoznak. De bizony, az Úr gyakran tébolyodottsággal veri meg az épszeműeket, ha szüntelenül körbe futnak. Ezt idegen népektől tanultam Bábel és Egyiptom városaiban.

Az utolsó mondatot Mesullam öntetszelgő kacérsággal mondotta, mintha dícséretet várna ifjú vendégeitől a művelt és előrehaladott nagy népek ilyen értelmes követéséért. Barátságos fölénnyel nézett Jirmijahra s nyilvánvalóan nem is sejtette, hogy ez egyetlen cselekedete gyökeréig megsemmisítette az Úr tanítását s felidézte a végső romlást. Jirmijah nem is szólt semmit, csak rendre levetette a fehérneműt és a lábbelit, amelyet Mesullam házában kapott ajándékul s az egészet otthagyta elképedt házigazdája előtt. Ugyanígy tett Baruch is. Vándorlásuk e legutolsó tapasztalása után mezítláb és egyetlen köpenybe burkolódzva léptek be az Efráim-kapun Jeruzsálem városába.

Jeruzsálemben már az első napon bekövetkezett az, amire Jirmijah a tartományokon keresztül való hosszú vándorlás alatt hiába várt. Adonáj úgy látszik végre kielégítette választottjának vállalkozása, amellyel színültig meg akart töltekezni a valósággal. De az, ami történt, egészen váratlanul érte a történésre várakozót. Adonájnak lényéhez tartozott, hogy önmagát sohasem ismételte meg.

Jirmijah lenn lakott a soklépcsős alsóvároson, a kézmívesek fertályában s egy fazekasműhely felett húzódott meg egy kis kamrában. Úgy remélte, hogy zavartalan békében lakozhatik odafenn, hiszen az agyagformálás csöndes mesterség, munka

közben nem kalapálnak és nem kopognak. De már az első napon sem bírta a magányosságot: valami lehajtotta a fazekas műhelyébe. A látniakarás furcsa, mindezideig ismeretlen mohósága tartotta fogva őt aztán odalenn s kényszerítette, hogy szenvedélyes erővel mélyedjen el a fazekasmester munkájában. Szinte testi gyönyörűséggel nézte, mint alakítja a gyorsan forgó korongon a mester és legényei a formátlan anyagtömeget először golyókká, aztán tojásalakú figurákká – mint nyúlik ki a későbbi edényből a karcsú nyak s az egyenletesen kiöblösödő has s a virágkehelyszerűen kinyíló perem. A mester keze befejezésül egy fadarabbal átsimította alkotását s virágfűzéreket, vagy más díszítő vonalakat vésett belé. A kész korsókat, fazekakat és egyéb edényeket kiégetésre készen akasztották a tűz fölé.

Jirmijah megfigyelte, hogy a fazekas keze alatt az egyik edény formátlanra sikerül. Mintha már az agyagtömeg is kedvetlenül tiltakozott volna a forgó korong formát adó lendülete ellen. Már a golyó sem volt igazi golyó, az edény hasa görbén púposodott ki az egyik oldalon, s a perem egyenetlen lett Az egész korsó ferdérevont, lázadozó szájjal állt a korongon. A fazekas most megharagudott, megállította a korongott s a torzra sikerült edényt megint azzá gyúrta össze, ami volt – alaktalan agyaggá.

Ebben a pillanatban szólt Adonáj első ízben Jirmijahhoz a pászkaünnep éjszakája óta. Többé nem azon a messzecsengő, kettős hangon beszélt, amely sötétszínű volt, kerek és tiszta, hiszen választottját most már elég messzire vezette ahhoz, hogy az Úr hangját zengő sugallat nélkül is fülébe vehesse. Nem is tárt fel előtte valami különös látomást. Hiszen mindaz, ami itt történt, s amit valójának legmélyebb mélységéig meglátott, kellő nyersanyaga volt a látomásnak, sőt önmagában már látomás is volt. Csak annyi kellett, hogy az Úr megnyissa szemét és fülét. A szó azonban, amelynek Jirmijah most edénye lett, így zendült fel:

»Nem bánhatok-e én is úgy veled, Izráel népe, mint ez a fazekas? Olyanok vagytok kezemben, mint az agyag a fazekas kezében . . .«

Jirmijah érezte, hogy az Úr e hasonlattal zord tervének végső célját csupán jelezte. Ki tudja, keze talán már gyúrta is az új alkotás agyagját. De a várakozás idejét még nem tiltotta le. Intés, sürgetés és ajtókopogtatás volt most Jirmijahban – csillapíthatatlan nyugtalanság. Ereje pillanatról pillanatra nőtt. És megjött az Úr parancsa is, az első, ama legelső óta: »Övezd fel derekadat és indulj!« Bármennyire is gyötörte a szorongás és tiltakozás súlya az egyre növekvő erejű parancs ellen, ellenvetés és huzavona nem volt. S mentül hevesebben ellenkezett Jirmijah, antul türelmetlenebbül ismétlődött a belső suttogás, amely már-már megint a külső térben lengett és szóvá erősödött:

»Menj és add hírül nyilvánosan Jeruzsálem lakóinak, amit üzenek általad!«

A nagy ünnepekre következő első szombati napon történt. A népszerű próféták és igehirdetők eleget csillogtak e nagy alkalmakon s a mai jelentéktelen napon elmaradtak a templomból. A templomi őrség, mint máskor, a reggeli áldozat után a belső előcsarnokból most is kiküldte az ájtatoskodókat s a bejáratokat lezárta. A szombat lebzselői reggeltől estig a külső csarnokban gyűltek össze, amely a királyi vár vastag falai és a papok udvarát s a szentélyt övező magasra épült csarnoksétány között terült el. A nagy külső előcsarnokban hétköznap sokkal jobban nyüzsgött a nép, mint szombaton, hiszen az Úr pihenőnapjának parancsa szerint az első csillag feljövetele előtt le kellett bontani valamennyi árusítóbódét, amelyben fogadalmi és áldozati holmit – gyümölcsöt, füstölőt, galambokat – kínálgattak, egyéb tetszetős portékákkal s a templomi hatóságok részéről megengedett frissítőkkel egyetemben.

A szent napon az emberek egyebet sem tettek, minthogy ünneplőbe öltöztetett édesmagukat bámulták – bár néha az is megtörtént, hogy a király, a hercegek, vagy egy külországi előkelőség zarándokolt nagy díszkísérettel a templomhoz, olykor meg valamelyik igehirdető rekedt és elragadtatott hangja keltette fel az általános figyelmet. Ha ilyesmire nem került sor, s a látványosság, csoportosulás vagy vita elmaradt, akkor a fő-

város újdonságra szomjas és kíváncsi népe csalódottan s elégedetlenül tért meg otthonába.

Nem volt határozott a tilalom, amely a rangtalan és névtelen tömeget szükségszerűen elzárta volna a nagy csarnoksétányoktól. De a templomnak ezt az oszlopok közt haladó részét, amely több lépcsőfoknyi magasságban emelkedett, mégis csak a kiváltságosabb rangú személyiségek részére tartották fenn. Csak a valóban jelentékeny és súlyos személyiségek merészkedtek belépni a körbefutó épületrészbe, ahol különben számos templomi hivatalt is elhelyeztek – gyűléstermeket, vitahelyiségeket, tanulószobákat és elzárt kis cellákat. A csarnoksétányon a késő éjszakai órákig élénken áradtak fel-alá a legkülönbözőbb csoportok. Mert ha a szombat a csend napja volt is, azért nem kevésbé volt napja a szónak. Ünnepélyes léptekkel, ügyelve, nehogy az úgynevezett szombati út lépésszámát tiltott módon szaporítsák, tisztelegtek itt egymás előtt a templomi és a királyi szolgálat jelentékeny képviselői. Óvatosan cserélgették véleményeiket az Örökkévaló világtervéről, ítélkező megjegyzéseket tettek az ország belső ügyeiről s a külső népek életéről. Leggyakrabban azonban az isteni parancs és a királyi hatalom kényes viszonyát mérlegelték, sűrűn hangoztatott óvatossággal. E fontos tárgyalásokat halk, szinte elhaló hangon folytatták, minden izgalom nélkül, hiszen az Alkotó megpihenésére emlékeztető nap teremtő csendje így parancsolta. Josijah uralkodása alatt különben nem is adódott ok izgalomra. A sittim népének lovasrohama óta, tehát már sok esztendeje teljes békében élt az ország. Már csak kevesen gondoltak a csatatereken kiömlött vérre. Egyiptom, Asszur és Bábel nagyurai teli voltak jóindulattal. Csak elvakult emberek nem érezték, hogy most végre derűs korszaka következik a világnak: az újra megtalált tanítás s Adonáj és Jehúda teljes egyetértésének korszaka.

Nem mindenütt uralkodott azonban ugyanaz a letompított csend, ami az előkelőségek közt honolt. A templomnak egyik régi időből származó nagy szabadsága volt a szó szabadsága, amely persze nem kis veszéllyel járhatott magára a szónokra. A csarnoksétány lépcsőjén körös-körül egész sor szószék állott, amelyről minden felnőtt és tisztaéletű templomlátogató beszé-

det intézhetett a néphez. Ez a szabadság azonban az illetőt csak a szószékig kísérte el, mert odafönn már felelnie kellett minden szavának tisztaságáért és megengedhető voltáért s utólérte a büntetés, ha tanításától eltért, vagy ha megbotránkozást keltett a tiszteletreméltó helyen. A külső előcsarnok szószékeit gyakorlatlan igehirdetők és próféták valóságos farkasvermeinek tartották. A templomi életnek erre a részére egy igen magas hivatal ügyelt, amelynek önálló törvényszéke volt s rangban közvetlenül a legfőbb főpap, a Ságán után következett. Ennek a hivatalnak neve így hangzott: a küszöb őrének hivatala. Nem is egy, – három őrzője is volt a küszöbnek, s ezek rangban egymásután következtek. Pár hónapja új ember foglalta el a küszöb első őrének tisztségét. Jirmijah szerencséjére azonban Pas'hur, Imer fia, ezen a szombaton nem volt a templomban s két hivataltársa szívesen szemet húnyt, ha történetesen egy ilyen ifjú rajongóról volt szó.

Jirmijah az egyik déli szószéken állott, amely a királyi palota felé fordult. Nem is tudta, hogy került ide. De aztán, mikor lebírta a nagy félszet, hogy az Úr parancsa szerint cselekedjék, egyszerre éppoly nyugodt lett, mint akkor, amikor a király színe előtt kellett felolvasnia a tanításból. Szíve biztosan és nyugodtan vert. Ez a nyugalom onnan eredt, hogy ebben az órában csodálatos biztonsággal érezte magában Adonájt. Csak le kellett hunynia a szemét, s oly tisztán élt benne az Úr, mint még soha. Csupán egyetlen feladat várt rá. Nem *neki* kellett kapkodó izgalommal szavak után keresgélnie, nem *neki* kellett harcolnia önnön gondolatainak formába öntéséért. Nem volt egyéb feladata, mint hogy az álom nyugalmával bízza magát az Úrra, életének és gondolkodásának önálló erőit mintegy kioltsa s érzékeiből, szinte már a halál mesgyéjére érve, öntsön ki mindent, ami személyiségéhez tartozik. A szóhoz nem értő fiatalember színültig telt az áradó tudással, hogy idefenn nem marad magára. Lenézett a magasból a zsúfolódó szombati tömegre. Háta mögött hallotta a nagytekintélyű férfiak lépteit s tudta, hogy nem ügyelnek reá. Mélyet lélegzett és nem gondolt semmire. Egyszerre csak nagy meglepetésére kiszakadt szájából az igehirdetők szokásos, tiszteletet kérő kiáltása:

– Az Úr szava... halljátok az Úr igéjét!

Valami megriadt benne e mennydörgő és lenyügöző hang hallatára, amelyet maga sem ismert, s amelynek semmi köze sem volt az igazi Jirmijahhoz, életének ez állandó kísérőjéhez:

– Halljátok, halljátok az igét... Mert így szól hozzátok az Úr...

A hang hatott. A zaj és mozgolódás elakadt. Még a tekintélyes léptek kopogása is elcsitult a háta mögött. Az egész persze csak egyetlen pillanatig tartott, mert a tömeg zúgása újfent nekiindult s csupán egy csoport kíváncsi állott meg a szószék alatt, hogy meghallgassa az ismeretlent. A csúfolódásra kész hozzáértők pillantása fenyegető biztatással fordult feléje. Jirmijah néhány megvető megjegyzést hallott. Többen zokon vették, hogy polgári ünneplőben jelent meg s nem – mint Isten szavának nyers hirdetőjéhez illett volna – szőrcsuhában, azaz cserzetlen állatbőrökből készült köpenyben. Jirmijah szeme és füle végtelen élességgel vett ki mindent, ami alatta történt. De megzavarni nem tudta semmi. Szellemében most kezdtek összegyűlni az Úr szavai, mint a vízcseppek a vizet átszűrő kőzetben. Lebegő könnyedség lendült magasra benne. Életében most először tudta meg, milyen is az, amikor a benne lakó hang leoldódik róla s eluralkodik az embereken:

– Így szól az Úr... Emlékezem szeretetemben szeretetedre, amikor még gyengéd ifjú leányzó voltál, szelíd mátka, amikor követtél engem a pusztában, a bevetetlen földön. Szent volt Izráel az Úrnak, az ő termésének zsengéje. Aki emészteni akart volna téged, megbűnhődött volna érte...

A hallgatók kis csoportja most már száz főnél is többre szaporodott. Micsoda új hang! Ehhez hasonlót már jóideje nem hallottak. Nem perlekedve igyekezett meghódítani a hallgatóság figyelmét, hanem kerekded nyugalommal töltötte el ezt a figyelmet. De a szépen kidolgozott kép simogató szelídsége is jól esett. Hogyne, nem volt új az édes ifjú leánykáról szóló hasonlat, aki erőtől duzzadó vőlegényét követi a pusztaságba. A sok hájjal megkent szakemberek jól tudták, hogy Adonáj ugyanezzel a képpel nem egy öreg próféta száján keresztül is élt már. De szívesen hallgattak meg újra meg újra s kedvtelve nézték ezt

a menyasszonyi díszbe öltözött leánykát, aki az Úr szívében valamikor maga volt az egész nép. Helyeslő kiáltások hallatszottak. Jirmijah lehúnyta szemét. Nem az ő lelkének gondolatai, hanem a sugallott szó tisztasága patakzott ajkáról.

– Így szólt az Úr: Mit tettem ellened? Micsoda hamisságot találtak bennem atyáitok, hogy elidegenedtek tőlem és hiábavalóság után jártak és hiábavalókká lettek?... Még csak azt sem kérdték: hol van az Úr, aki felhozott minket Egyiptom földjéről, aki vezérelt minket a pusztában, a kietlen és járatlan földön, a szomjúságnak s a halál árnyékának földjén, amelyen nem vonult át ember, és ahol halandó nem lakott... Hiszen bevittelek benneteket Kármel mellett a bőség kertjébe, hogy egyétek gyümölcsét s javaival éljetek. De ti bementetek és megfertőztétek az én földemet és örökségemet utálatossá tevétek...

Jirmijah félbeszakította az igét. Az utolsó szavak élességétől elakadt a lélegzete. Szembetalálkozván az élet ezer gonosz viszszáságával, akárhányszor is vett légyen erőt rajta vándorlása során a szent harag, nyílt korholása sohasem fajult féktelenné. Nem arra tanította-é atyja, hogy az előkelő férfi minden módon s akárhogy' is, de elkerüli a dolgok meztelen néven nevezését s ehelyett inkább a leplező kifejezést használja? Most pedig a legmeztelenebb szemrehányások kényszeredtek ki szájából, még hozzá azon a helyen, amelyet gyermeki tisztelettel és borzongó hódolattal szeretett, amióta csak gondolkodni tudott! Mélységes és halálos volt a csend körös-körül. Jirmijah lehunyta szemét, de érezte, hogy egyre sűrűbben szorong a tömeg lábai előtt. »Halljátok, halljátok az Úr szavát!...« – kiáltotta még egyszer, mintha gyáván el akarna bújni az igazi igehirdető előtt s reá akarná gördíteni a felelősség súlyát:

– Az én népem magasztos fenségét sárért cserélte el! Az ég bizonnyal elcsodálkozik ezen, elkomorul s orcáját felhőkkel borítja... Adonáj szava: ... Az én népem eltaszított engem magától. Az élő víz forrását otthagyja és pocsolyákból, tócsákból, repedezett kutakból iszik... Jaj néked, ó nép: már régtől fogva törted le nyakadról a jó igát s a szelíd kötelékeket. Nem látod az igazságot és nem akarsz szolgálni néki... Pedig én úgy plántáltalak téged, mint a nemes szőlővesszőt, mindenestül hűséges magot. Te édes szőlővessző, mi módon változtál hát nékem

idegen szőlőtőnek keserű hajtásává?! Tisztára akarod mosni magad, te nép?! Még ha a hamu savát is vennéd s a legmaróbb lúgot s azzal mosnád és dörgölnéd magad – a bűn foltja egyre szennyesebb lesz előttem kezeden.

A halotti csend felmorduló dagállyá duzzadt. Mi volt ez? Hiszen ebből a kurtaszakállú, tejfölösszájú ifjúból Zebaoth szabályszerű büntető prédikációja kondult fel, olyan, amilyet már emberemlékezet óta nem hallottak. Ki hinné, hogy az Úr ne érettebb korú férfiút választott volna erre az igehirdetésre? Hallatlan módon viselkedik a mai ifjúság! Ha akármelyik megvénült bűnbánathirdetőre gondol az ember, példának okáért a sebhelyekkel borított Urijahra, hát mindenki kénytelen elismerni, hogy rossz tapasztalatai óta Urijah dicséretreméltó módon tartózkodó kifejezéseket használt, egészen másokat, mint aminőket ez a vakmerő újonc ott fenn a szószéken. S a régmúlt idők nagyjai vajon így beszéltek-e? Jesajah három éven át járt meztelenül Jeruzsálem utcáin, hogy megbüntesse magát a keserű szavakért, amelyeket Adonáj adott ajkaira. Ugyanez a Jesajah kemény beszédei után mindig újra meg újra azt mondotta: »Vigasztaljátok, vigasztaljátok meg az én népemet . . .« És egyáltalában: mit jelent a bűn foltja, amelyet sem hamusóval, sem lúggal nem lehet ledörzsölni? Nem a mostani nemzedék találta-é meg újra a tanítást? Josijah király nem kötött-é új szövetséget Zebaothhal az esküoszlop mellett? S a szövetség beteljesítésére nem tisztította-é meg az egész országot az idegen istenek imádatától? A tanítás parancsait nem tették-e az ország alaptörvényévé? Mit kellett volna még tenni hát? Az Úr parancsait mindenképpen betöltötték – a világ folyásának viruló gazdagsága is ezt bizonyította. Ennek az embernek szavaiban nem az Úr szólalt meg, az egész egy éretlen fiatalember büntetni való szemtelenkedése – csak fel akar tűnni most a templom nagytekintélyű személyiségei, Jeruzsálem tiszteletreméltó férfiai előtt. Hangos fenyegetések s gúnykiáltások törtek fel az általános bosszankodásból. Jirmijah már nem hallott semmit. Érzékei szétolvadtak tűzáldozatában a szónak, amely még változott:

– Járjátok be Jehúda városait és Jeruzsálem utcáit. Keressetek és kutassatok mindenütt, vajon találtok-é egy embert, egyetlenegyet csupán, aki Istennek tetszően cselekszik s az igaz-

ságot keresi – és én megbocsátok. De hogyan is bocsássak meg?... Isten szava... Istenkáromlók járnak népem között mindenfelé. Valamint a madarász állítja fel a hurkot, úgy leselkednek ők s állítják fel kelepcéjüket, hogy embereket fogjanak. Mint a kalitka teli van madárral, úgy van teli házuk bűneikkel. De ilyen módon lesznek nagyokká és gazdagokká. Igen, felpuffadnak és kemények lesznek s örülnek a gonosznak. Az igazságot megtörik. Az árvának gondját nem viselik és a szegényeket kifosztják...

Most már mindenfelől felviharzott a dühös kiáltás:

– Hol van a küszöb őre?... Hozzátok ide a küszöb őrét!...

De Jirmijah már nem Zebaoth szája volt csupán. A patakzó szavak tulajdon lelkét is vad lázadásba sodorták. Mesullamnak, a molnárnak apró, fehér keze a tizenkét világtalan Sámsonóriásra mutatott. Odalent tombolt a tömeg:

– Abbahagyni!... Ne engedjétek, hogy tovább beszéljen... Vigyétek a küszöb őre elé!...

Jirmijah két öklével a mellére ütött:

– Hát ne álljak bosszút ezen a népen? – mondja az Úr...

Háta mögött figyelmeztető hangok suttogását hallotta. Valaki melléje lépett a szószékre, megragadta a karját s a csarnoksétány oszlopai mögé akarta ráncigálni. Bizonyára Baruch volt. De az Úr szava még nem hagyta el teljesen. Mégis inkább Jirmijah szorongásának kiáltása, mint Zebaoth kérdése volt az utolsó szó, amely száján kibuggyant:

– De mitévők legyetek majd, ha rátok szakad az ég?...

Csak most nyitotta fel a szemét. Hatalmasan megduzzadt a tömeg s teli volt civakodó csoportokkal, mert a frissen érkezettek nem értették a szót, másrészt meg a békésebbek csitítgatták a felháborodva kiáltozókat. Baruch könyörögve kérte Jirmijahot, jöjjön le azonnal a szószékről, bújjék meg a csarnoksétány oszlopai között s a lehető leggyorsabban hagyja ott a templomot. Jirmijah, mint aki mély bódulatból tér magához, dermedten nézett el a feléje rázott öklök s a veszekedés fölött. Valami érthetetlen dolog történt. Egy magastermetű aggastyán könyörtelenül kétfelé osztotta maga előtt a tömeget s magasra emelt, büntető karokkal közeledett Jirmijahhoz. Bénító rémület! Jirmijah apját látta közeledni, aki maga is a küszöb őrzője volt. A büszke és

fáradt Hilkijah elindult Anathotból, hogy számonkérje fiától a nagy megbotránkoztatást s a szégyent, melyet nemzetségére hozott a templomban ezen a szombaton. Jirmijah a szószék szélére lépett, hogy alázattal menjen apja elé. De Baruch mindkét kezével mellen ragadta s hátrarántotta. Amikor végre elég messzire kerültek a tömegtől, mindketten futni kezdtek, mint két ijedt gyerek.

KILENCEDIK FEJEZET

A KIRÁLY ÜZEN

A megbotránkoztatásnak ugyanazon órájában, amikor az Ebijathar és Éli nemzetségéből való Hilkijah megjelent igehirdető fiának a templom szombati tömegében, a valóságban hirtelen meghalt otthon, udvarában, az úriház ajtaja előtt. Éppen hosszú panaszló és korholó beszédet mondott legkisebb és leghálátlanabb fiáról s ügyet sem vetett feleségének, Abinak szelíd ellenvetéseire, amikor ezeknél a szavaknál: »pedig vele volt a szívem« – egyszerre elvágódott s az apai elégedetlenség utolsó, hörgésbe fulladó szavaival kiadta lelkét.

Baruchnak közben sikerült mesterét észrevétlenül kicsempészni a templomból. Amikor a fazekasműhely fölött, a kis kamrában kifújták magukat, Jirmijah első szavával megbízta Baruchot, szerezzen neki a lehető leggyorsabban valami nyerges állatot. A szombat kimenetele után azonnal Anathotba kell indulnia, mert csalhatatlan jelt kapott, hogy atyjának sürgős szüksége van rá. Jirmijah sokkal többet sejtett, mint amennyit mondott, de tanítványának nem árult el egyebet. Szüntelenül fülébe csengtek atyja szavai: »A papok ügyelnek az Úr rendjére s nem térnek el tőle... És most egyszerre itt vagy te, legifjabb, és látomásaid vannak és hangokat hallasz és Isten szavait... Az Úr kiléphet saját rendjéből, ha kedve tartja, de te nem teheted...« Egyetlen szót sem felejtett el.

Jirmijah csak éjszaka érte el Anathot dombjait és a szülői házat. Kis kamrájának ablaka előtt, a beomlófélben levő szentély körül már összegyűltek a kisváros hivatásos siratóasszonyai, kiknek kötelességük volt, hogy az éjszaka csendjét gyászos kiáltozásukkal fölzaklassák. Minél előkelőbb volt a halott, annál jajveszékelőbbnek kellett lennie a siratásnak. A legifjabb fiú

már messziről meghallotta e szívtépő sikoltozást s a gurgulázó trillákat, melyek belső megérzésének igaz voltát hirdették.

Szent szokás szerint Hilkijahot a tachrichinbe, halotti ruháiba burkolva az Ebijathar-terem padlójára helyezték. A nemzetség örökmécsesét most halotti lámpaként állították letakart fejéhez. Mindennapi életének kedves tárgyait is odarakták melléje, – így több finomívű, nárdussal és illatos fűszerekkel telt aranyszelencét, amelyet Hilkijah mindig magánál hordott, hogy az édes illatok zsongító élvezetével csillapítsa rosszkedvét, mely mindig elborította, ha övéire s az életre gondolt. Amikor Jirmijah belépett Ebijathar termébe, orrába csapott a fahéj s a többi fűszer kábító szaga. Illő távolságra állott meg a kiterített, fehérbe burkolt alak előtt, amelyen semmi emberi nem volt többé. Ó, mennyire nyilvánvalóan fordul el az Úr a halottaktól! Jirmijah minden zsörtölődése mellett is tisztelettel szerette atyját. Most azonban idegenül, gondolatok nélkül nézett erre a holttestre, holott tudta, hogy Hilkijah halála rejtett összefüggésben van az ő templomi igehirdetésével.

Rövidlátó szeme egyszerre észrevette, hogy a terem egyik sarkában, amelyet a halotti lámpa keskeny fénye alig világított meg, egy magába roskadt, teljesen beburkolt alak guggol a földön. Jirmijah halkan Abihoz lépett és felemelte. Anyja olyan különös módon kiszáradt, amióta nem látta. Szinte testetlen könnyűséggel feküdt most a mellén. Hilkijahban egy hosszú élet egyetlen társát s urát vesztette el, de nem jajveszkélt s nem siránkozott, mint más asszonyok, akik ily hirtelen jutnak özvegyi sorsra. Csak egyszeriben mintha egészen elhervadt volna. Anya és fia hosszú ölelésben tartották egymást, de a dermedtség nem múlt le róluk, s szívük meg nem olvadt.

– Legkisebb fiam – mormolta Abi, s e jól ismert szavakban most sokat sejtő félelem és szorongás lappangott, amit Jirmijah semmiképpen sem értett. Aztán némán fordította el fejét fiától a halott felé, mintha egyetlen pillanatot sem volna szabad elvesztenie abból az időből, amelyet élettársa még a föld felett tölt. Jirmijah is visszafordította szemét a hosszú, merev test felé, amelyet valamikor Hilkijahnak hívtak. A fenséges jelenségre gondolt, amely magasra emelt, büntetésre készülő karral tört át feléje a szombati tömegen.

– Nagy haragban ment el . . . – mondotta Jirmijah. Abi nem nézett rá, így felelte:

– Nagyon haragudott a legifjabb fiúra, mindig haragudott reá . . . S szívét mégis csak a legifjabbnak adta . . . Mindhalálláig . . .

Jirmijah egy lépéssel visszahátrált anyjától, mintha túlságos közelsége ártalmára lehetne. Hangjában ijedelem volt:

– Kérd meg az Urat, anyám . . . Mindenki meghal, akinek szívét megnyerem?

Mindössze ennyi volt, amit anya és fiú ebben az órában beszélt egymással. Némán guggoltak egymás mellett és virrasztottak. Hosszú ideig nem zavarta meg őket senki, mert Hilkijah idősebb fiai, akik a temetés előkészítése körül foglalatoskodtak, s az asszonyok távolmaradtak a halottas szobától. Csak később, amikor a folyosón kopogni kezdtek Obadijah és Joel léptei, ragadta meg Abi görcsösen Jirmijah csuklóját s a hirtelen ébredt tudat gyötrelmében hangtalanul suttogta:

– Vigyázz, én legkisebb fiam . . .

Az ősi szokás úgy rendelte, hogy a temetés után a rokonság hét nap és hét éjjel gyászolja a halottat. A férfiak megszaggatták ruhájukat s késsel kis vágásokat ejtettek arcukon. A nyers gyolcsba burkolt asszonyok időről időre belenyúltak a háromlábú edényben tartott hamuba s aztán elgondolkozva vállukra hintették. Így ültek egy álló hétig az Ebijathar-terem padozatán, elnéztek egymás mellett, hallgattak vagy tompa hangon suttogtak, mert a gyásznapok alatt szigorúan tilos volt minden hangosabb szó vagy bármely fontos és vitás kérdés említése. A testvérek gyermekeit olykor beengedték a terembe, hogy egy ideig némán üljenek a felnőttek mellett az eltávozott nagyapa emlékéért. Az apróságok álszenteskedve figyelő arcát szinte szétfeszítette a nevetés és fecsegés vágya. A nagyobbak szeme azonban túláradó életvággyal s új korszak kezdetének örömével járt körbe. Nagyapjuk halála, ez a ritka ünnepélyesség, izzó várakozást s a felfordulás gyönyörűségét ébresztette fel szívükben. De még az asszonyoknak is – a tenyeres-talpas Mocheletnek csakúgy, mint a finomcsontú és jóindulatú Suának – nagy erőfeszítésükbe került, hogy a kötelező sóhajtozások, könnyek és

Isten emlegetése mögé elrejtsék az örömteli nyugtalanságot, amely az öreg családfő halálával bekövetkezett rangemelkedésük okából eltöltötte őket. Elsősorban a rút Mochelet érezte úgy, hogy elérkezett a visszatorlás nagy órája, mert hiszen, mint a legidősebbik fiú és az új családfő feleségét, most jog szerint is őt illeti a ház asszonyának minden hatalma.

Napközben a részvétlátogatók hosszú sora fordult meg Ebijathar termében. Az asztalon reggeltől estig bőségben állt az enni- és innivaló, amint az vendégszerető gazdag házhoz illik. A vendégek az udvariasság szabályai szerint eleinte szabadkozva tértek ki a felkínált kitűnő falatok elől, később azonban a sógornők biztatására szívesen elviselték, hogy enni és inni kényszerítsék őket. A lakmározók halk hangon és épületes fordulatokkal dicsérték az elhúnytat s a gyászolók szemét új könnypatakokra fakasztották.

Jirmijah észrevette, hogy a látogatók pillantása mindig elkalandozik feléje és kellemetlen kíváncsisággal mustrálgatja. Kétségtelen, hogy a templomi megbotránkoztatás híre már széltében elterjedt s kínos hírnévhez juttatta. Egyébként már a gyászünnep első napja óta járt-kelt a házban egy feltűnő figura, aki különös igyekezettel költötte rossz hírét Jirmijahnak. Samarjah volt ez, az anathoti főkoldus, aki Hilkijah halála után mintegy saját birodalmában érezte itt magát. A terem ajtajánál állva, fájdalmas köszöntéssel s a következő jól betanult szavakkal szólította fel a látogatókat a belépésre:

– A pap házába lépsz most. A pap háza az Úr háza. Az Úr háza azonban mindig a szegények háza. Ezért kéret téged minden szegények legszegényebbike, Samarjah, most saját házába...

A szegények legszegényebbikének szemmelláthatóan jó oka volt rá, hogy oly derűsen otthon érezze magát. Obadijah, az új családfő jóindulatú leereszkedéssel fogadta, gyakran félrevonta és öszesúgott vele, miközben pillantása félresiklott legkisebb öccse felé. A gyász napjaiban azonban Obadjah és Joel óvatosan kerültek mindenféle beszélgetést Jirmijahhal. Csak a hét vége felé kezdett a két igen bánatos bátya bizonyos megjegyzésekkel és célzásokkal példálódzni:

– Még sokáig élhetett volna atyánk, – sóhajtotta a sima be-

szédű Joel – mert ideje bizony még nem telt le. De jaj, nem ülhetett békés vénségére háza előtt, jóllakva az élettel, mint ahogyan az ő fajtájabéliek szokták. Száz esztendőt és még többet is megérdemelt volna, de csak hetvenet ért meg, ami nem is kor egy igaz ember számára . . .

Mire Obadjah, a tagbaszakadt utód, nehézkesen folytatta:

– Ha nem érte volna ez a bánat, nem kellene nékem innom a nemzetség serlegéből . . .

Samarjah, az ajtónálló helyeslően bólintott e szavak hallatára:

– Egyenes derekú, keménykötésű és rózsásarcú férfiú volt Hilkijah, amíg a szívét meg nem törték . . .

– Micsoda szégyent is hoztak apánkra s az egész családra! – öntötte el Obadjahot egyszerre a harag, amitől torokhangja is hangosabb lett az illendőnél . . . – Így odaállni a szent templomba, nyilvánosan, még hozzá szombaton, Hilkijah fiának! . . . És azt kiáltja: »Az Úr szava, az Úr szava! . . .« Éppen ő! . . . Miért éppen ő? . . . Tolakodó nagyravágyás az ilyesmi, kisebbíteni az emberek szemében azokat, akik csendben és szorgalmasan dolgoznak . . .

Joel ezt az illetlen nekidühödést tüstént illendő bánatra fordította át:

– Amit bátyám itt elmond, attól atyánkat, dicsértessék érte az Úr, megkímélték. A dolog híre már nem ért füléhez . . . Aki egy nappal korábban hal meg, tíz gyötrelemtől menekül meg, mondják az Eufrátész partján.

A következő hét első napján kiderült, hogy a két fivér ezekkel a szemrehányásokkal meg akarta puhítani Jirmijahot a maga céljai számára. A ház most már kiürült, a látogatók eltávoztak, csak Samarjah nem engedte elküldetni magát. Ezen a napon azonban megjelent a rokonságból három férfi, kiket Obadjah tervének tanúiként hivatott ide. A három atyafi közül a legifjabbat Hanameélnek hívták – csendes szavú, megfontolt ember volt s Jirmijahnak egyetlen gyermekkori játszópajtása. Gyerekkorukban együtt csavarogták be Anathot dombjait, Jirmijah viharos ötleteit és szenvedélyes terveit a lassúbb észjárású Hanameél elragadtatott csodálattal követte és utánozta. Ő most is a régi hűség pillantásával fordult a megbotránkoztató Jirmijah felé, míg a két másik rokon szeme elsiklott rajta. Ebéd

után Obadjah, az új családfő egy Hilkijahtól tanult kegyes mozdulattal elbocsátotta a ház asszonyait és gyermekeit. Még anyját sem tartotta vissza, ámbár Abi mostanáig mindig részt vett a férfiak tanácsában. De mivel Mochelet, a ház új asszonya szintén elhagyta az asztalt, Obadjah a gyermeki tisztelet megsértése nélkül érte el célját. Jirmijah ebből az apró jelből felismerte, hogy az új korszakban mi vár a hajdani úrnőre. Obadjah sértéssel kezdte tervének ismertetését, bár ezt a sértést ő maga csupán bizalmaskodó tréfának szánta s öblös nevetéssel kísérte:

– Nem jó dolog megosztani a fedelet egy prófétával . . .

Joel tüstént közbevágott, hogy enyhítse a goromba szavakat:

– Bátyám téved. Nagyon jó és hasznos dolog prófétával osztani meg a fedelet. Tartsd jól a kígyót a tornácon s Isten emberét a díszhelyen – így tanítják Aram gyermekei Damaszkusz városában. De mit tegyünk, ha a próféta nem akarja megosztani a fedelet a magunkfajta hétköznapi emberekkel? Hogy kegyetlenül s erőnek erejével itt akar hagyni bennünket, azt atyánk halálos bánatára eléggé bebizonyította. Ha anyjának nem sikerül őt itt tartani, ugyan hogy is sikerülhetne nekünk, akik csak testvérei vagyunk, még hozzá csak földi s nem isteni töprengésben jártas emberek? Becsülésével bennünket nem tisztel meg. De gondolkodjék, ahogy akar, az idősebb és tapasztaltabb testvéreknek mindig kötelességük lesz, hogy a tapasztalatlanról gondoskodjanak. Halljátok emberek, sem most, sem később nem akarjuk kivonni magunkat e kötelesség alól – azért is hívtunk össze benneteket. A legifjabb fivér hallgasson meg bennünket és fontolja fontolja meg a dolgot alaposan . . .

Joel most értelmesen megmagyarázta Jirmijah helyzetét. A harmadik fiú mint örökös az apai birtok szántóföldjeinek, legelőinek, nyájainak és majorjainak tekintélyes részét kapja. Mivel azonban birtokán sem dolgozni, sem a terméssel kereskedni nem akar, így mindenképpen illő és helyes, hogy viszonyukat végérvényesen szabályozzák s hogy bátyáival szerződést kössön. Az apa a legifjabb fiú iránt érzett mérhetetlen szeretetében s minden megbántottsága ellenére is, élete utolsó napjaiban írásban rendelte el, hogy Jirmijah örökségét a két bátya gondozza és művelje s a hozadékból becsülettel és bőséggel gondoskodjék a tétlen fiú ellátásáról. Nem szabad, de nem is kell kicsavarni

az atyáihoz megtért Hilkijah szavait. Ezzel szemben az apa szellemében is nagyon dicséretreméltó dolog volna, ha kölcsönösen igazságos kötést tennének, amely a legifjabb fiú számára nagy előnyöket jelent s ezenfelül megszabadítja mindenfajta kellemetlen függőségi viszonytól.

Ez alapos magyarázat után Joel Obadjah nevében is azt az ajánlatot tette Jirmijahnak, hogy adja el örökrészét fivéreinek, hiszen ő nőtlen és gyermektelen, két bátyját azonban az Úr bőségesen megáldotta utódokkal. A szerződést azonnal megkötheti, a tanúk már itt vannak s készen áll a kellő mennyiségű arany és ezüst, amely a legifjabb fiú gondtalan életét biztosítja.

Jirmijah feszült nyugalommal hallgatott. Ha tudta is jól, hogy a fivérek körükből való kiválása miatt gyűlőlik őt s ezzel a szerződéssel végképp ki akarják taszítani maguk közül, az ajánlatot mégis fontolóra kellett vennie, mert hiszen az – Joel okos szavai szerint – a szabadságot jelentette számára; szabadulást a szükségtől csakúgy, mint a terhes függőségtől. Csak egyetlen aggodalom nyugtalanította. Ha elfogadja az ajánlatot, ezután már csak mint idegen és jogaira nem hivatkozható vendég lakhatik majd itt, a nemzetségi házban, ha netán hazatér, hogy anyja arcát lássa. Jirmijah a nemzetség örökmécsesének fényébe meredt, amely most megint az asztalon világolt:

– Arra kérem bátyáimat, – mondotta – adjanak számomra egy kevés időt...

Obadjah, akit Jirmijah egész lénye vérig sértett, egyszerre felcsattant:

– Egyszerű és igazságos ez az ajánlat... Vagy azt hiszi a legifjabb fiú, hogy meg akarják csalni?

Jirmijah élesen és szomorúan nézett a haragvóra:

– Nem hiszem, bátyám... De nem az én akaratom és nem az én hasznom dönt itt...

Az asztal körül gúnyos köhécselés és torokköszörülés kezdődik. Csak Hanameelnek, a gyerekkori pajtásnak szeme pihen biztatóan Jirmijahon, mintha erőt akarna belé önteni, hogy ne menjen lépre a csábításnak s csak az egyedül helyeset tegye.

A kiválasztott lesüti hosszú szempilláit. Gyors gondolat fut át rajta. Megszabadulok a bűntől is, amelynek hálójában örökrészem elkúszálódott. Nem mondotta-e az Úr maga: »Övezd fel

derekadat és menj!« De íme, az Úr nem egyértelmű és nem kiszámítható. Az erő, amely Jirmijahban az Úr ereje volt, minden várakozás ellenére nem igent mondott, hanem nemet. Jirmijah ne mondjon le jogairól, melyek atyái birtokán megilletik. Egyszerre ezzel a kérdéssel fordult testvéreihez:

– Ha újból eljön a hetedik év, a szabadonbocsátás szombatéve, akkor követni fogják-e bátyáim a tanítás parancsait birtokukon, elengedik-e a régi tartozásokat, elbocsátják-e a rabszolgákat s a rabszolganőket az őket megillető résszel együtt?

Mielőtt még Obadijah átértette volna e kérdés veszedelmes értelmét, Joel éles hangon közbevágott:

– Bátyáid a szabadonbocsátás szombatévében ugyanúgy fognak tenni, mint ahogyan egész Jehúda és Benjámin cselekszik, a palotában lakó királyon kezdve egészen a legkisebb gazdáig. Sem többet, sem kevesebbet nem fognak tenni . . .

Jirmijah felállt, jelezve, hogy a beszélgetést befejezte:

– Akkor hát maradjon érvényben közöttünk atyánk szava és ne kössünk szerződést . . .

A testvéreknek már idejük sem volt, hogy érzéseiket szavakká formálják, mert egyszerre valami teljesen váratlan és pompázatos dolog történt. Kívülről lódobogás hallatszott, csalhatatlan bizonyítékául a nagy eseménynek. Jehúda országában ugyanis egyes-egyedül a király, a hercegek, az udvari méltóságok és a hadsereg katonái használhattak hátaslovakat. Mindnyájukat annyira felizgatta az Ebijathar termébe behatoló csörrenő lárma, hogy tágranyílt szemmel ugrotak fel az asztal mellől. A főkoldus bedugta sugárzó arcát az ajtónyíláson. Összevissza hadonászott a kezeivel s lelkesedésében értelmetlen szavakat kiabált Obadijah felé. Aztán négy fegyveres lépett a terembe, akik Dávid harcosainak égszínkék simláját és a királyi testőrség aranyozott, kerek pajzsait viselték. De a harcosok hátramaradtak, mert csupán kísérői voltak egy daliás, fehérbe öltözött személyiségnek, aki most a magasrangú udvari méltóság közömbös pillantásával méregette a nemzetségházban tartózkodó férfiakat. Jó ideig tartott ez a szemlélődés s a magas, karcsú férfi csak ezután nyitotta szólásra keskeny száját, – finoman ívelt felső ajka szőrtelen volt:

– Ahikám vagyok, Sáffán fia.

A jelenlévőkön átcikázott a nagy név dicsősége. Joel belepirult, – mert a fölényes világjáró gyenge lett, valahányszor szembekerült a rang s a hatalom hordozóival. A királyi titkos íródeák előbbre lépett s meghajtotta fejét:

– Hilkijah házában vagyok-é, Ebijathar és Eli, a silóbéli pap nemzetségházában . . .

Obadjah és Joel arcán a hízelgő elragadtatás fénysugara nyílt ki s egész napfelkelte lett belőle, amikor Ahikám felemelte a hangját:

– Josijah, Ammon fia, Jehúda királya küldött el követül . . .

Az idősebb testvérek egy pillanatig sem kételkedtek benne, hogy Hilkijah házához most végre elérkezett a királyi kegy oly régóta várt pillanata. Ahikám nyilván valami kinevezést hozott számukra a királytól, a felséges kegy megnyilatkozását, vagy legalább is néhány résztvevő szót atyjuk halála alkalmából. Mivel Obadjah csak a karját lóbálta s egy szót sem tudott szólni, Joel finomkodva mutatott az elsőszülött fiúra:

– Ez itt Obadjah, Hilkijah halála után a nemzetség atyja . . .

De jaj, Ahikám, a királyi titkos írnok nyilvánvalóan nem rejtegetett magánál semmiféle kinevezést, sem a felséges kegy valamely megnyilatkozását, de még a legmagasabb helyről származó részvétnyilatkozatot sem. Lassú léptekkel közeledett Jirmijahhoz, aki mozdulatlanul állott helyén. A két fivér szeme egymásra villant. A remélt megtiszteltetés helyett most talán a király parancsára valami megbecstelenítő elfogatásra kerül a sor? Megtorlásra, a szemtelen templomi szónoklatért? Ahikám azonban állottak, mintha az arcukba ütöttek volna. Sáffán fia ságosan érintette meg Jirmijah karján az aranypántot, a király ajándékát, melynek láttán mindig felforrt a két bátya epéje.

– Jirmijah! A király hallani kívánja szavadat, – jelentette a titkos íródeák: – Készülj fel az útra, velem jössz . . . Mert méltónak fogsz találtatni arra, hogy meglásd a király arcát . . .

Jirmijah riadtan fordult bátyjai felé. Mindketten lehajtott fővel állottak, mintha az arcukba ütöttek volna. Sáffán fia azonban átfogta a vállát s úgy vezette ki, mintha fiatalabb barátja lenne. Az udvarban Jirmijahnak alig volt ideje rá, hogy anyjától búcsút vegyen.

– Az Úr tette ezt – suttogta fülébe Abi –, ezért hát ne félj, legkisebb fiam s ne gondolj rám, mert én majd gondolok rád . . .

Hit és reménység szikrázott Abi szemében, amikor Jirmijah oly könnyedén vetette fel magát az egyik királyi ló nyergébe, mintha gyerekkorától fogva szokta volna meg a lovaglást.

– Világosságot! – parancsolta egy hang a vaksötét szobában. Mintha hangtalan árnyékok hozták volna, varázslatos gyorsággal merültek fel két gyertyatartó halványan izzó fényei, melyek utóbb lassanként megnőttek s kibontották a sötétségbe burkolt szobát. Jirmijah csak most látta, hogy egyedül van a királlyal. Ahikám már a hivatali paloták és a »Salamon lakóháza« között fekvő második őrségudvarban magára hagyta. A puffadt herélt pedig, aki átvette Ahikámtól s kézenfogva vezette a sötét folyosók és termek kusza útvesztőjén keresztül, egyszerre eltűnt mellőle. Jirmijah homloka egy pillanatra megérintette a szantálfával borított padozatot, amely illatos volt, mint valami füstölőszer. Közben elmormolta az alattvalók királyi köszöntését. Josijah többször körbejárta a földre hajoló fiatalembert s mintegy önmagának, halkan ismételgette nevét:

– Jirmijah, Hilkijah fia Anathotból . . .

A királyi léptek hurkában fekvő Jirmijah úgy érezte, hogy végtelenül hosszú idő telt el, amíg Josijah végül hangosan felkiáltott:

– Talpra, Jirmijah! Miért hajtod meg fejedet?

Leemelte az ágasról az egyik lámpát s egészen közel vitte Jirmijah arcához, mintha betéve akarná megtanulni, mint az írás némely helyét. A szoba közepében széles mittah állott, amelyet arannyal átszőtt, bíbor bisszuszfonálból készült gyönyörű szőnyeg borított. A nyugvóhelyen összevissza hevertek a párnák. A király Jirmijah belépése előtt valószínűleg itt feküdt és álmodott is talán. Jirmijah felkavart érzékei szinte érezni vélték a királyi álmok és tervek csapatát, mint kitárt szárnnyal lebegő ragadozó madarakat a sötét magasságban. Josijah leült a fekhelyre. A hétágú gyertyatartó fénye élesen rávilágított. Most Jirmijahon volt a sor, hogy betéve megtanulja a legnagyobb király arcát, aki Jehudában Dávid és Salamon napjai óta uralkodott. De már a király szeménél megakadt, mert e szemek

lélegző sugárzása eltompította a vizsgálódó figyelést. Itt csak igent vagy nemet lehetett mondani – a kettő között nem volt átmenet. Ezt a férfiút szeretni kellett vagy gyűlölni. Jirmijah úgy érezte: szeretnie kell. És ez a szeretet csak nagyobb lett a fájó felismerésben, hogy Josijah sugárzását a hanyatlás és önemésztés alig észrevehető jelei fenyegetik. A király ifjú szeme alatt már árnyékok nőttek s a kenőcstől csillogó rövid szakállt fehér szálak szőtték át meg át. A király középmagas, acélos, bővérű testén azonban még nyoma sem volt az elhízásnak s a petyhüdtségnek. Nyakán s meztelen karjain duzzadtak az izmok és inak. Ha a vas egyszer hússá tudott volna változni, akkor ez a test vasból való hús volt.

– Nem felejtettelek el, Anathotbéli Jirmijah! – kezdte Jehúda parancsolója, – ama pászkaünnep óta hangod ott aludt a király fülében . . .

A következő szavakat Josijah, szokott gyors beszédétől eltérő módon, lassan s elgondolkodva mondotta ki:

– Hangod, ahogy felolvastál, arra bírt, hogy felfigyeljek reád, s egyben elárulta azt, amit a többieknek nem árult el: hogy az Úr találkozni szokott szellemeddel. Ne legyen semmi közte és közöttem . . . És most, szombaton, az Úr szavát hirdetted a templomban . . . . Az Úr rossz és keserű szavait . . . Elhozták hírüket a király elé . . . A nép felháborodott . . . Azt követelték, hogy ilyesmi többé ne ismétlődjék.

Josijah megszakította szavait és maga elé hallgatott. Jirmijah melle nehéz lett a szörnyű csalódástól. Azt hitte, a király azért idéztette színe elé, hogy megkorholja. De Josijah egyszerre felpattant a mittahról. Alakja boltozatosan nyúlt ki, mint valami ökölvívóé.

– De a király azt akarja – kiáltotta –, hogy az ilyesmi igenis megismétlődjék . . . Azt akarja, hogy szemébe mondják az Úr legélesebb és legkeserűbb szavait s egyetlenegyet se rejtsenek el előle . . . Egyetlen igehirdető se féljen, Jirmijah se, kinek szavában a király nagyon is bízik . . . Mert a királynak nagy tervei vannak . . . Azt akarja, hogy ő legyen a hamuzsír és a maró lúg, amely lemossa a bűn foltját Izráel kezéről . . .

E szörnyű izgalomban kirobbant szavak után a király fel-alá rohangált a szobában s szinte megfeledkezett Jirmijahról, aki

kezét mellére szorítva csillapította felriasztott szívét. A király az ő ajkának szavait ismételte! De Josijah egyszerre nagyon fáradtnak látszott, a fekvőhelyre vetette magát s lehúnyt szemmel mormolta:

– Jirmijah, a király házában marad... Ezt akarom... Olyan legyen, mint a rúd, mint a kötél, amely az Urat összeköti a királlyal... Sok rúd tört már el, sok kötél szakadt szét... Szükségem van a tisztánhallók segítségére...

Jirmijah élete egy csapásra teljesen megváltozott. Még fel sem tudta fogni mindazt, ami történt. Halálsápadt, megkövült arccal meredt a királyra, aki aludni látszott. Az idő súlyos léptekkel vonult át a szobán. Micsoda súlyos teher nyomta le a sugárzó férfit a fekvőhelyre? Josijah végre, még mindig csukott szemmel ezt parancsolta:

– Ülj lábaimhoz!

Jirmijah tétován engedelmeskedett. A király pillái félig nyitott résén át figyelte:

– Milyen látomások voltak körülötted?... És milyen sugallatok?... Ne hallgass el semmit, hogy a király is lásson és halljon s tetteit eszerint töltse meg erővel...

Jirmijah összeszedte magát. Életének e nagy órája nem múlhatik el gyógyító eredmények nélkül. Az Úr maga vezette őt a király színe elé, hogy a várakozás utolsó időhaladéka ne múljék el haszontalanul. Az ország legnagyobb hatalmasságának lábai előtt ül. És ez a hatalom teli volt vad készséggel, hogy a zavarból való kibontakozást szolgálja s a népet visszavezesse az Örökkévalóhoz. Talán néki adatott meg, hogy felköltse a királyi kar erejét, hogy megmentse Jeruzsálemet. Minden szót óvatosan mérlegelve, ügyelve a közlés tisztaságára s a kifejezés igazságára, fogott szóba az Anathotbéli ifjú, elmondván Adonájjal való találkozásait. Visszafelé haladva mesélt el mindent; először templomi igehirdetését ismételte meg s pontosan írta le a királynak, mint alakult ki agyában, végtelenül hosszú várakozás után s önerejének igénybevétele nélkül, az Úr szava – egyre sürgetőbb cseppekben, majd széles csatornákban áradva, hasonlóan a nedvességet átszűrő kőzetek vizéhez. A király figyelmes, szinte vágyódó szemmel hallgatta. Jirmijah a fazekasműhely látomásával folytatta elbeszélését, amely egyszerre több is volt s keve-

sebb is a látomásnál; inkább megvilágosodás. Hosszasan mondotta el vándorlását is, amelyet a valóság megismerésének szentelt – az emberek valóságnak nevezik az Úrtól való elszakadást. Nem feledkezett meg Szamária romjairól, Efráim és Manassé kárhozat alatt nyögő árnyékvilágáról, Mesullamnak, a molnárnak tizenkét vak órásáról s az ég királynőjének Lakisban tartott ünnepéről sem. Az Úr ereje egyre izzóbbá és metszőbbé tette szavait, amikor megemlékezett arról, hogy az országban hogyan játsszák ki a szeretet parancsait. A király arca sötéten és feszült figyelemmel nézett maga elé. Csak amikor Jirmijah elért kiválasztatásának amaz emlékezetes pászkaéjszakához, oldódtak meg a király merev vonásai. Felkönyökölt s a beszélő felé fordult, aki most már a virágzó mandulafa s a forró üst látomásáról szólott.

Josijah a mondat közepén rekedt hangon szakította félbe:

– Ismételd még egyszer, Jirmjahu... Hol függött az üst?... Merrefelé billent ki?...

– A menny s a föld közt függött... Északról dél felé billent s szétfreccsentette sustorgó tartalmát... Az Úr pedig szólott: »Észak felől közeledik ítéletem napja...«

A király megragadta Jirmijah vállát és felugrott:

– Észak felől freccsent szét a tüzes folyam – kiáltotta – és nem délről... Dicsértessék Isten, a mi Urunk... Észak felől közeledik hát ítéletének napja s nem délről, nem a rabszolgaság házából, a Nílus mellől... Semmi sem áll közötte és közöttem... Nem nékem hirdeti ítélete napját... Békében tér meg atyáihoz Josijah, így mondotta a látóasszony, akinek hiszek... Nem érheti baj a királyt és terveit...

Félrerántott egy függönyt s belökte az ajtót, mely a szomszéd szobába nyílt:

– Az én királynőm, Hámutal, hallotta-e már a jó hírt?

A király lefékezte lépteit s megállt az ajtókeretben. A másik szoba világosabb volt, mint emez. Jirmijah felemelkedett s átnézett a fényes terembe. Mintha virágzó kert tárulna fel szemei előtt. A Kidron-patak és a Ben-Hinom völgy összefutásánál, a város déli végén fekvő királyi díszkert kertészei olyan tömegben rakták le a királyné elé a virágokat, hogy fonott kosaraikból szinte kicsordultak. A király kertjeiben a bővizű, ügyesen elosz-

tott Rogel-forrás csatornái az év minden szakában frissre öntözték a hazai s az idegen országokból való virágok tavaszi pompáját. Hámutal éppen azzal foglalatoskodott, hogy a napi virágtermést felossza; egy részt eljuttasson a palota koszorúfonó asszonyaihoz, a többivel pedig feldíszítse a termeket – a virágszétosztásnak ezt a hivatalát magának tartotta fenn. Karjában egy csomó hosszúszárú, égősárga liliomot szorongatott, amelyek bíborszínű ruhájával egyetlen lángolássá olvadtak össze. A kis Máthánjah herceg ott állt mellette; amióta Jirmijah utoljára látta a kisfiút, alaposan megnőtt. Valamivel távolabb nyugtalankodott Ebedmeleh, Máthánjah elválaszthatatlan játszópajtása Szerecsenországból s táncoskedvű kezét-lábát csak nagy erőfeszítéssel tartotta féken. A két gyermek riadt kíváncsisággal nézte a sötét alakot, amely a királynő lábai elé vetette magát. Hámutal, aki ilyen módon egy lépést sem tudott tenni, félénken mosolygott a királyra:

– Uram és parancsolóm meg ne ijedjen... Szerencsétlenség szakadt a városra...

A magába omlott alak most megmozdult s felemelte a fejét. Jirmijah megismerte Sallumot, a királyi ruhaőrzőt, Huldának, a látóasszonynak férjét. A szapora mozgású kis ember most megtört, összekúszált őszszakállas öreg feje hamuszürkén, halálraváltan imbolygott ide-oda. Dagadt szeméből patakzottak a könnyek. Jajveszékelve folytatta a királyné szavait:

– Szerencsétlenség szakadt a városra és az országra... Szerencsétlenség a királyra és házára... Szerencsétlenség reám, a jelentéktelen emberre... A látóasszony, a nagyszerű...

– Meghalt? – kérdezte Josijah kurtán.

– Kegyetlenebbül ölte meg őt az Úr, mintha halállal ölte volna meg – üvöltött fel Salum. – Az elmúlt éjszaka megvakult és megnémult... Most ott fekszik fekvőhelyén a ház padlásszobájában, nem lát s nem tudja hírül adni, amit látott... De arca nagy irgalomban mosolyog Sallumra... ó jaj, kicsoda is ez a hitvány ember Hulda ereje nélkül... Miért is érintette meg az Úr oly nagy erővel finommívű edényét?...

Josijah erőlködve töprengett és szívében mérlegelte ennek az eseménynek jelentőségét. Csakugyan szerencsétlenség volt-e, mint ahogyan az emberek hitték? És sújtotta-e őt meg terveit?

Az Úr lepecsételte a száját, amely boldogságot jósolt neki. Így pecsételik le az edényt, amely a legnemesebb balzsam foglalata. Jó jel ez, a király nem kételkedett benne többé. Szavai mintegy elbocsátották a szolgálatból az elhasznált látóasszonyt:

– A látóasszony nagyot tett a királlyal – mondotta. – Erőt adott neki arra, hogy esküvel kösse meg az új szövetséget... Nyugalmat öntött belé, hogy örömmel várja a halált, mert tettei után békés halál lép majd ágya mellé... Az Úr akarata, hogy a látóasszony szája ezt az ígéretet vissza ne vonhassa többé... Vajha kurták lennének szenvedései...

Az utolsó szavak mintegy az egész korszak hűvös búcsúztatásával értek fel. A király elfordult és Jirmijah szemét kereste:

– Hulda elnémult... De még ugyanaznap új hang támadt számomra... A látóasszony látta eljövendő békés halálomat... De te láttad látomásodban a forró üstöt, amely északról dél felé billent s szétfreccsenti az ítélet napjának parazsát, ám ez engem már nem érint... Akármit is tervezek és cselekszem, nem kell-e biztosnak lennem az Úrban?

Valami hirtelen szorongás görcsbe szorította Jirmijah szívét. Még nem értette a királyt s azt sem, szavai mit lepleznek. Azt azonban megértette, hogy ama látomás a pászkaünnep éjszakáján, amelyet most kiszakítottak az Úrral folytatott magányos párbeszédéből, kezd belényúlni a világ sodrába. A felelősség roppant hegysúllyal nehezedett vállára. És még valamit megértett. Josijah, ez a felséges férfiú az isteni kegytől részegen úgy magyarázta Adonáj szavait, ahogyan kívánta és szüksége volt reá. Jirmijah mély lélegzetet vett s életében most először mondotta ki dadogó szavakkal az intést, melyet aztán még oly sokszor kellett ismételnie:

– Nem jó túlságosan bizonyosnak lenni az Úrban...

TIZEDIK FEJEZET

A MÁMOR SERLEGE

Jirmijah már jó ideje élt a király közelében, de amaz esti beszélgetés óta nem találkozott vele. Neki és Baruchnak a palota két kamráját jelölték ki lakásul. A király asztaláról étkeztek. Hámutal sem feledkezett meg Jirmijahról s olykor egy-egy ajándékkal tisztelte meg. De a derűs jólét közepette Jirmijah nagyon nyugtalan napokat élt át Salamon palotájában. Azért volt ez így, mert a király, csakúgy, mint Adonáj, magához emelte őt s aztán megint magára hagyta. Még abba a titokba sem avatta be, hogy milyen magyarázatot bogozott ki a maga számára a forró üst látomásából. Egyébként nyilván Ahikám sem tudott semmit a király lelkében kavargó nagy elhatározásról. A baráti hajlandóságú titkos irnok legalább is makacsul hallgatott, ha Jirmijah szóvá tette Josijah király különös, nyugtalan intézkedéseit, melyeket egy idő óta mindenkinek észre kellett vennie. De ha a nagyok hallgattak is, a kicsinyek annál többet pusmogtak az udvarnál éppúgy, mint a városban. Nem lehetett eltitkolni az ősi, komor Dávid-várban zajló harci készülődést és gyakorlatozást, csakúgy, mint a király nyugtalan utazgatásait sem, melyeknek során heteken át keresztül-kasul járta az országot, fel a Dan-törzs területén lévő Hermonig, Izráelnek az Úr által elhagyott országában a legészakibb tartományig. Talán Jirmijah metszően éles elbeszélése tette, hogy a király, átvonulva az országon, véres szigorral harcolta ki a tanítás tiszteletét s népeit visszatérésre bírta, nehogy a kegyelmi haladék haszontalanul múljék el? Jirmijah nem tudta ámítani magát. Ennek a kíméletlen ide-oda vágtatásnak egészen más értelme volt, nagyon veszedelmes szándékokra mutató értelme.

Annak idején már otthon, a családi asztalnál is sokat beszél-

tek a különös eseményekről, amelyek Keleten megingatták Asszur világuralmát. Joel, a sokat utazgató és mindent tudó elmondotta a harcokat, melyeknek során az új királyi nemzedék uralma alá kerülő Bábel megszabadult Ninive gyámkodásától. De ennél több is történt! A világ legtávolabbi sivatagainak pusztaságából és hóborította hegyeiről ismeretlen és névtelen népek törtek fel a föld urainak szorongatására. Senkisem értette e népek beszédét, még a pergőnyelvű Joel sem. Tegzük olyan volt, mint a tátongó sír, s hős volt közöttük minden férfiú. Joel elbeszéléseiben gyanakvó atyja véleménye szerint csak nehezen lehetett elválasztani az igazságot a hazugságtól. Valaminek azért igaznak kellett lennie, mert legutóbb a királyságok székhelyein, így Jeruzsálemben is, megjelentek Asszur követei s szelíd szavak és testvéri biztatások hangoztatása mellett elengedték az ősrégi adófizetési kötelezettséget, azzal a feltétellel, hogy a nagyok háborúskodásában egyik adófizető királyság sem állít segédcsapatokat Asszur ellen. E szövetségkötés óta, amely egyet jelentett a teljes felszabadulással, Jehúda királya már csak a Fáraónak fizetett némi kis adót. Vajjon Josijah minden kényszerítő ok nélkül változtatni akart volna e boldog állapoton?

Homályos volt a világ sodrának útja. De homály volt megint Adonáj és Jirmijah között is. A kiválasztott ugyan tudta már, hogy az Úr nem ismeri a hűtlenséget. De milyen nehezen viseli el a bizonytalanság hosszú szürkületét az, aki már egyszer megismerte a megvilágosodás felcikázó villámait. Jirmijah nem ámította magát. Nem Isten volt határozatlan, hanem az ember. Az ember füle volt tompa, az ő szeme gyönge, az ember teste volt áthatolhatatlan. Az Úr és az ember teljességgel kétféle valami volt. Mindegyik egymagában állt, egy-egy távoli hegycsúcson, a kiáltást s a jeleket bizony rendszerint nem értette. Legyőzhetetlen távolság terpeszkedett kettejük között, a lények és dolgok egész világa, irdatlan vad bozót. Az emberi nyelv szava terpeszkedett közöttük, egyszerre kötve és elválasztva, ingadozó híd, karfa nélkül, amelynek gerendái középütt megrepedtek. Ugyan ki merészkedett volna messzire előre ezen a hidon? Jirmijah, aki semmit sem szeretett jobban a világosságnál, csupán homályos szavakat és jeleket kapott. Meglepetésszerűen

kapta őket, olyankor, amikor nem is kérdezett. De ha kérdezett, mint most is, olyankor a válasz csupán Adonáj nagy s mindig jelenlévő félhomálya volt.

A reggelt s a délelőttöt rendszerint a kis Máthánjah herceggel és Ebedmelehhel, a kusita fiúval töltötte. A király úgy rendelkezett, hogy Jirmijah vezesse be legifjabb fiát az Úr tanításának előcsarnokába. Josijah két nagyobbik fia már régen túljutott az oktatás korán. Eljakimot rosszul leplezett ellentét választotta el apjától; Jeruzsálemen kívül lakott egy díszes házban, amelyet a maga és felesége, Nehusta számára építtetett. Eljakim minden cselekedete haragra gyújtotta Josijahot – mindenekfelett esztelen pazarlása. Nap nap után ott tolongtak a trónörökös palotája előtt a legkülönfélébb országok dúsan megrakott karaványjai. A világ nem kínálhatott néki annyi balzsamot, kenetett, fűszert, illatesszenciát és drága füstölőt, amennyit a herceg háza kiszámíthatatlan mennyiségben el ne nyelt volna. A királyt azonban leginkább a Mastaba ingerelte fel, a hatalmas egyiptomi síremlék, amelyet a fiatalember jövendő holtteste számára építtetett, még hozzá szemérmetlen módon jó messzire az Usijah-kerttől, ahol Dávid fiai nyugodtak egyszerű sírokban. Eljakim sírpalotáját belülről ragyogó és istenkáromló képek díszítették s rossz volt elgondolni, hogy Jehúda jövendő királya szikkadt testét Isten akarata ellenére Micrájim vegyszereivel fogja megőrizni minden idők számára. Bizony, az Úr nem jókedvében teremtette volt szolgájának, Josijahnak felnőtt fiait. Joahas, Hámutal idősebbik fia szelíd, szórakozott ifjú volt, aki üres szemmel bámult a világba s az égi és földi dolgokat egyaránt nehezen értette meg. Ha a jeruzsálemi férfiak királyukat az ország leggyorsabb emberének nevezték, akkor Joahast bizvást a leglassúbbnak kellett volna nevezniök. De a gyors Josijah mégis magával vitte a lassú Joahast minden fárasztó lovaglására, mind a tartományokon keresztül; így kényszerítette, hogy reggeltől estig nyeregben legyen s tűrje a testi fáradalmakat. Talán azt remélte, hogy ezzel a neveléssel feltüzeli fiának petyhüdt szellemét. A szegény Joahas türelmesen viselt el minden fáradtságot, de nem másként, mint a nyeregkápára felszíjazott pogygyász, – legfeljebb ha valami tunya ellenállással. Mintha csak

az ujjaiban lett volna élet, melyek mindig nyugtalanul jártak fel-alá, mintha valami gyúrható, képlékeny anyagot keresnének.

A kis Máthánjah ütött még leginkább apjára, főként érzelmeinek minduntalan fel-alá járó ingalengésében, ez egymást váltó lelki apályban és dagályban. Olykor gyengéd és finom volt a gyermek, becézgette anyja virágait, de a következő pillanatban értelmetlen dühében lábbal taposta valamennyit. Néha villámgyorsan tanult, csupa tűz volt az esze. Jirmijahnak csak egyetlenegyszer kellett elmondania valamilyen verset s a herceg máris betéve tudta. Másszor meg tompán és konokul meredt maga elé, s nem volt rá mód, hogy makacs szellemét bármivel is lekössék. Megtörtént az is, hogy szinte a táncoskedvű Ebedmelehhez hasonlított, aki, bárhogy is izzott benne az áhítatos igyekvés, sohasem jutott el odáig, hogy egy tárgyra irányítsa összefogott gondolatait. Egyre fel-alá járatta vékony lábszárait, pipacsvörös szerecsenszája folyton hangosan kelepelt s éppoly összefüggéstelen, mint amilyen tudásszomjas kérdései gyakran már-már kétségbeejtették Jirmijahot, aki nem is egyszer nyögött fel szorultságában: »Elég már, te ördöngős kérdezgető!« Ebedmeleh ilyenkor ijedten hunyorgott, hiszen a száz kérdéssel és válasszal csak át akarta hidalni azt, ami Máthánjahtól elválasztotta.

De a gyermekek nagyon szerették tanítójukat. Amikor az írásgyakorlatok már befejeződtek s Jirmijah az isteni és emberi világ képét rajzolta fel előttük, a két gyermek nagybuzgón lábához telepedett s kis kezüket térdére fektették. Persze mind a kettő örömestebb hallgatta az emberi és természeti világ dolgait, mint az isteni teremtés titkait. De az egyiket nem lehet szeretni a másik nélkül. A mester először arra törekedett, hogy Máthánjah szívében felébressze a természeti világ szeretetét. Példaként lefestette előtte a sivatag képét, a sivatag bánatát és veszélyeit. Egy tevekanca elszakadt a karavántól. Most ordítozva bolyong fel-alá rettenetes elhagyatottságában, kiszakadva a közösségből. A vadszamár üveges szemmel, már-már szomjan veszve kapkod levegő után, míg végre társának kiáltása nyomán megtalálja az itatót; ime a hűség megmenti az életet. Jirmijah kiskorában úgy szívta magába az életnek e képeit, ezért is nem volt elbeszélésében semmi oktató szárazság, inkább erő és szépség, amelytől tágranyílt a gyermekek szeme. Leírta a vadászt, aki a fülesbag-

lyot pózna mellé köti, hogy odacsalogassa a madarakat. Elbeszélte az ifjak s a leányok játékait aratáskor, a vidám táncot a szérűn, mely szünet nélkül tart az egész éjen át. Utánozta a vízimalmok kelepelését, amely még a csillagos éjszakákon is életet önt a csendes tájba s fojtott hangját a szárnykürtnek, amelybe nagy erővel fújtak a toronyőrök, mikor a sittim népe ösztövér lovakon vágtatott – tízezrek vágtattak akkor, mind egyformán felfegyverezve s mint a tenger, zúgott a kürt hangja a menekülők mögött. Lefestette a szüretet s az első zsengék áldozásának ünnepét, mindazt, amit kora gyermeksége óta mint a föld fia, látott és tapasztalt; az aszály napjait is, mikor a nép a város kapuiban tolong s még az előkelőek komoly szolgái is üres korsókkal térnek haza. Nem feledkezett meg az éjszakákról, amikor a vincellérek munkájának végeztével a megkopasztott szőlőhegyek némán várják a holdat. Cion, a szűz ilyenkor karjába veszi citeráját s táncol az alvó dombok felett... Az élet patakzó bősége áradt a mester ajkairól. A gyermekek félig nyitott szájjal, hangosan szedve a lélegzetet, füleltek. Egy szép nap a hétéves Máthánjah Jirmijah mellére vetette magát s a mester ruháiba rejtette arcát:

– Te mindent tudsz, – mondotta akadozva – tudod-e azt is, hogy lesz-e király Máthánjahból?

Mi zajlik a herceg lelkében? Jirmijah megrémült e vad s oly kevéssé gyermeki kérdés hallatára. Csillapítóan tette fejére a kezét:

– Előbb bátyáidra kerül a sor – mondotta röviden.

A gyermek ráemelte anyjától örökölt szép szemét, amely most könnyben úszott:

– Ha Máthánjahból király lenne, sohasem volna szabad, hogy elmenj tőle...

Nem sokkal a kisfiú gyengéd kitörése után Josijah váratlanul visszatért utazásairól. Tüstént hivatta Jirmijahot.

– Van-e üzenete az Úrnak?... Láttál-e álmot?

Jirmijah keserűen rázta fejét. De még azon az éjszakán álmot látott.

A szentély előcsarnokának bejáratánál, Boáz és Jachim két oszlopa között fehérrel terített asztal állott; nyugtalanító kép, mert ellenkezik a templom rendjével. A belső előcsarnok, melyre Jirmijah innen lenézett, üres volt és elhagyatott. Úgy látszott, mintha a köteles őrszolgálatot tartó papok is eltűntek vagy hűtlenül cserbenhagyták volna a szentélyt. De noha minden kihalt volt s a tűzáldozatok oltára is kihűlt, mégsem volt éjszaka. A szürkület félhomálya uralkodott a levegőben, vagy még inkább valami fagyos, acélkék félvilágosság, amely nem hirdette a reggelt s nem búcsúztatta a nappalt sem. Két különböző »Olom«, két világidőszak közét töltötte be ez a félhomály. Az Úr az egyik világot még nem dobta el, a másikat még nem teremtette meg teljesen.

Jirmijah pontosan ott állt a hosszú asztal közepe mögött, arccal a széles előcsarnoknak fordulva. Szíve úgy eltelt vigasszal és békével, mint még soha. Engedelmeskedett atyjának – dicsértessék az Örökkévaló – s nem utasította vissza a nagylelkű ajánlatot, hogy Hilkijah személyes kérésére felvétesse magát a templomban szolgálatot teljesítő papság soraiba. Engedelmességéért bőségesen ömlött reá az áldás, mert egyszerre úgy tudta, hogy az Úr akarata nem is egyszerű pappá, hanem mindjárt főpappá emelte. Érezte a test s a lélek szinte földöntúli tisztaságát, amint az kötelező törvény is a főpap számára, aki minden áldozat és engesztelés után s ha belép a szentélybe és valahányszor elhagyja azt, köteles megmeríteni magát a fürdővízben, s akit a szolgálattevő leviták illatos sókkal és homokszappannal dörzsölnek le. Mint az igazi főpap szívében, az ő szívében is minden gondolatot szigorú fék tartott, minden képzetet ellenőrzött, hogy a hitványan számító vagy nyers testiségre irányuló elképzelések, amelyek az emberi szellemen vakon vágtatnak keresztül, az övét le ne alacsonyítsák. És e szellem első, boldogítóan tiszta hüvelye, valóságos teste köré lágyan símult a második boldogítóan tiszta hüvely, a hűs byssus-szövetből készült, hófehér, varrásnélküli felsőruha.

Jirmijah elfordította pillantását az üres udvar acélkék alkonyatáról s letekintett az asztalra, amely mellől messzire kimagasodott, mert a hivatal hatalma alakját is megnövesztette, oly magasra, mint amilyennek Isten első szolgájának lennie kell.

Egyszerre észrevette, hogy szeme előtt, az asztal közepén hatalmas aranyserleg áll. A serleg formája némiképp emlékeztette a Hilkijah-ház nemzetségserlegére, de jóval nagyobb volt, vert aranyból készült s különös díszítések ékesítették. Jirmijah valami hirtelen jött megvilágosodás révén egyszerre tudta, hogy ez az edény Egyiptomi József serlege, amelynek mámorában az igazság különös ereje lakozik. Az írástudók ismerték a hagyományt, amely szerint József serlege elrejtőzött s nemzedékek során át öröklődik, míg végül Izráel s az egész teremtés megújhodásának napján annak kezébe kerül majd, ki a nagy átfordulást megcselekszi. Jirmijah látta, hogy az aranyserleg csordultig teli van sötétvörös borral. De amikor a kehely fölé hajolt, csodálkozva vette észre, hogy az ital nem hasonlít a hazai borokhoz, melyeket Efráim és Sáron szőlőkertjeiben, a Kármel halmain s a Hermon előhegységében szüretelnek. Ebből a borból hiányzott a jól ismert fekete szőlő kékes színárnyalata. Rozsdavörös ital volt ez, fénytelen és illattalan. És Jirmijah felismerte, hogy ez a folyadék csak vérbor lehet, valamely titokzatos szőlő nedve, amelyet Zebaoth napja áldozati vérrel töltött meg. Szeme még mindig mereven bámulta a serleget s gondolatai a csoda körül keringtek, mikor egyszerre, szinte közvetlenül a háta mögött megszólalt a tiszta és szelíd férfihang:

– Jirmejahu, készülj fel, vendégeid közelednek! Ne felejtsd el, hogy a világ népeit hívtad meg lakomára.

Jirmijah csak most figyelt fel a kongó zajra, amelyet nem is vett észre a félhomályos levegőben, de amely már jóideje minden felől közeledett feléje. Felemelte fejét s a két világidő kővé dermedt felhői közt, melyek fagyottan állottak a templom fölött, hirtelen egész sereg óriási, madárforma lényt vett észre, kik szinte egyszerre ereszkedtek le libegő siklással az előcsarnokba s a kihűlt áldozati oltár körül értek földet. Mindnyájan emberek voltak, bár régmúlt idők óriásai s hozzá még szárnyas óriások. A főpapi házigazda azonban legcsodálatosabbnak e hatalmas szárnyas emberek kettősségét tartotta. Mert eltekintve a sas-, keselyű- és karvalyszárnyaktól, amelyek a templom udvarába hozták őket, ez emberi arcok és testek mindenikében tisztán kivehető jelképes állati lények is lappangtak: bika,

oroszlán, sakál, párduc, kígyó, delfin. Ez a kettősség tette, hogy mindegyik egyre ingadozott az emberi és állati lény formája között. De legtöbbször úgy volt, hogy az emberi lény csupán tökéletes külső álarc volt, melynek résein az állat úgy csapott ki, mint a láng az égő ház ablakaiból.

A szelíd és tiszta hang most a szertartásmester hivatalát vette át s kihirdette a vendégek nevét. Egyiptom volt az első. Jirmijah jobbján egy királyi férfi foglalt némán helyet, aki a sziklákból kivájt Nílus-parti kolosszusokhoz hasonlított. Mozdulatlanul ült helyén, míg arcán és testében az ápisbika formája jelent meg és tűnt el – mintegy lélegzetet váltva. Azután Bábel következett, szélesorrú oroszlánember, ki Jirmijah balján ült le. Melléje telepedett Asszur, akinek emberi alakján a szárnyas bika hol növekvő, hol eltünedező körvonalai ütköztek ki. És így ment ez tovább. A név kihirdetése után egyszerre feltűnt a jelenség. A tengerbe épített Tyrus város követe egy delfin volt, amely a férfitestben, amelyet kitöltött, megvonaglott és tompafényű halszemekkel meredt a többiekre. Chazor, Szíria népe sakált rejtett testében, Moáb párducot, Edom farkast, Aram szarvast, Askalon tengeri kígyót. Amonnak és a távoli Elamnak jelképes állatait nem lehetett pontosan felismerni. Tizenegy vendég foglalt helyet a két rézoszlop között az asztalnál. A hang végül az utolsó meghívottat jelentette, aki, úgy látszik, elkésett:

– Az ismeretlen nép!

Egy sas-ember suhogott be s leült az egyetlen szabad helyre, szemben Jirmijahhal és a serleggel. De a hang figyelmeztette Jirmijahot:

– Mire vársz? Vendégeid szomjasak, adj nékik inni! Kezdd meg a lakomát!

Jirmijah, Izráel főpapja, magasra emelte a serleget s Egyiptomnak kínálta, a rabszolgatartónak, legősibb ellenségének. Egyiptom ivott és tovább nyújtotta a serleget Asszurnak. Asszur ivott és tovább nyújtotta a serleget Tyrusnak. Tyrus ivott és tovább nyújtotta a serleget Edomnak. Edom ivott s tovább nyújtotta a serleget Moábnak, Moábtól az ismeretlen nép sas-emberéhez került a kehely. Tőle Ammonhoz, majd Aramhoz, Elamhoz és Askalonhoz. Aztán Hazor emelte fel a serleget, a

nagy vándornép, amelynek sátrai a Taurus-hegység tövéig nyúlnak. Utolsónak Bábel oroszlánja ivott, aki az aranykelyhet vadul lecsapta Jirmijah elé az asztalra.

A varrás nélküli fehér ruhába öltözött ember, a népek lakomájának tizenharmadik vendége felemelte a serleget és szeme elé tartotta. És íme, a vérvörös áldozati borból egyetlen csepp sem maradt, hogy ihatott volna belőle s részese lehetett volna a lakomának. De Izráel főpapjának vendégeit elöntötte a mámor serlegének ittassága. Felemelkedtek helyükről a szentély küszöbén, letámolyogtak a tíz lépcsőfokon az előcsarnokba, megfogták egymás kezét, amely karom, köröm és mancs is volt egyben s néma ünnepélyességgel körtáncba kezdtek. De az órák múlásával egyre növekedett hatalma a mámor borának, amelyet az Úr szüretelt számukra. A táncolók lánca szétszakadt. Mintha mindegyik vendéget mérhetetlen fájdalom lepte volna meg, mindnyájan földre vetették magukat s gyötrődve fetrengtek. A legszörnyűbb azonban az volt, hogy a tizenkét küldött nem tudott beszélni s a kétféle világidő félhomályos üresség ében csak tompa, ugató, károgó vagy vicsorgó jajkiáltások hangzottak fel. Zebaoth bora talán összeégette belső részeiket? Jirmijah most egyszerre felismerte megnevezhetetlen gyötrelmeik okát. A mámor a görcsbefeszült vendégek testi mivoltát megváltoztatta. A jelképes állat, voltaképpeni őslényegük, amely az élesen megjelenő állati formában mutatkozott meg, az isteni bor hatalmától megcsökkent, elfonnyadt, elhervadt és elmosódott – de embervoltuk kimondhatatlan fájások közepette kezdett megszületni. Egyre gyengébben, egyre ritkábban mutatkozott meg az oroszlán torka és a bika szarva. A kezeken egyre tompábbak és kisebbek lettek a karmok. A nagy változástól leggyötrelmesebben az ismeretlen nép sas-embere torzult el. Éles sikollyal emelkedett fel újra meg újra a levegőbe, de mindig újból lehullott s szárnyának barna tollai csakúgy repkedtek szerteszét. De a többi vendégek mind magasra emelték és Jirmijah felé nyújtották karjukat. Reá akartak rohanni, meg akarták semmisíteni, bosszúból a vérborért, amely szétrágta legsajátabb és legbelsőbb lényüket? Segítséget kértek tőle vagy átkozódtak hangjuk ugatásával, ordításával és szíszegésével? Felébredése

után nem tudta, vajon áldást vagy kárhozatot jelent-e a lakoma, vajon az Úr Izráelen keresztül a harag avagy az idvezülés italát nyújtotta-e a népeknek. Adonáj megint határozatlan volt.

A király csillogó szemmel hüvelyezte Jirmijah álmát a mámor serlegéről. De miközben kibontotta az álmot, első ízben fedte fel hatalmas céljait az álomlátó előtt. Mert a népeknek felkínált mámorserleg az Úr haragjának serlege volt s a mámorító vérbor nem Izráel áldozatra szánt önnön vére, mint ahogyan a túlságosan aggódva töprengő Jirmijah netán gondolja. A lakomára vendégül hívott népek borzalmas tánca s görcsökben fetrengő átváltozása állat alakú bálványaik és saját buja lényük végleges megsemmisítését jelentette, ez világos volt. Valóban, Zebaoth Isten talán homályba burkolódzott az ifjú próféta szelleme előtt, amellyel megismertette magát; a királyi szellem azonban, amely előtt nem jelent meg, annál leplezetlenebb tisztasággal látta az Úr szándékait. Az idő betelt – e szavaknál a király suttogássá halkította hangját – s most reá, Josijahra vár a nagy küldetés, hogy megalapítsa »az új Dávid-birodalmát«, ahonnan majd útjára kél az igazság. Igen, ő volt az új Dávid, akiről az igehirdetők időtlen idők óta prófétáltak, efelől semmiképp sem kételkedett szívében. Nem volt-e bőven bizonyítéka az Úr különös kegyelmének? Az égi kegy legfőbb bizonysága: az Úr nem más korszakot és más birodalmat választott ki, hanem egyes-egyedül az övét, hogy az elveszett és meglelt tanításban egyben önmagát is megtalálhassa s hogy új kötést ajánljon fel. Ha Josijah ősére, Dávidra gondolt, mindenképpen méltónak érezte magát erre a kitüntetésre, mert az ő életére nem súlyosodtak nagy bűnök, nem úgy, mint ősapjáéra. S vajon nem harcolt-e a tan érvényesítéséért kardjának és ítéletének villámaival az új kötés első órájától fogva? E küzdelem számlálhatatlanul sok esztendeje óta elernyedt-e, megnyugodott-e, akár csak egy lélegzetvételnyire is? Nem az Úr kedvének betöltésére lett-e otthontalan sátorlakó, aki seholsem tud állandóan letelepedni? Nem vágtatott-e megszállott módjára keresztül-kasul az országon – nemcsak öröklött földjét, Jehúdát és Benjámint, de Izráel valamennyi ájultan heverő törzsét is felkereste, fel egészen Dánig, hogy visszavezesse az igazsághoz

a közömbösöket s a megtörteket? Persze nem volt elég, hogy szétrombolta az utálatosság oltárait, hogy kivágja a ringyóistenek zöldelő fáit, hogy kifüstölte az Aserának szentelt ligeteket – pusztán csak ezzel nem törhette le a nagy dacot, nem irthatta ki a folyton fenyegető visszaesést. Az sem volt elég, hogy összehívta a falvak férfinépét s miközben felolvasott nekik a tanításból, iparkodott rábírni őket: forduljanak szembe a gonosszal s engedelmeskedjenek a szem és fül számára tetszetős üdvösség parancsainak. Az ember oly lassú, oly rest volt. De Zebaothnak és Josijahnak többre volt szüksége, mint holmi kifüstölésre vagy rábeszélésre – Zebaothnak és Josijahnak győzelemre volt szüksége. Vajha az Úr odáig türelemmel viseltetnék az emberi ostobák és hitványak iránt! Vajha felismerné irgalmában, hogy szolgája, Josijah mit akar tenni érte! Mert ha Josijah meggyarapítja s dicsőséggel övezi fel saját hatalmát, ha majd többé nem kicsiny, hanem igazi nagy király lesz, akkor az egész földön felzeng Adonáj tanítása és dicsősége. Izráel és Jehúda, a gyászoló testvérek akkor majd újból egyesülnek, le a Hermontól egészen Egyiptom vizeiig. Akkor majd ők lesznek Isten országának közepén a legszikrázóbb ékszer. És e középső ékszer középső gyémántja az Örökkévaló jeruzsálemi temploma lesz.

Mennyire megerősíti és igazolja Jirmijah álomlátása a király terveit! Vajon nem most érkezett-é el az óra, hogy a mámor és harag serlege végre körbejárjon? Igen, a változás görcseiben vonaglanak a népek s az új világhajnal bizonytalan fénye uralkodik mindenen. Asszur, a szárnyas bika, erejének utolsó maradványaival védekezik Bábel, az oroszlán ellen, de már béna mind a kettő. Egyiptom azonban ott ólálkodik s ugrásra készül, hogy elrabolja az oroszlántól zsákmányát. A nagyok mindhalálig kimerítik egymást. De mindnyájan s velük együtt a kicsinyek is, az ősi ellenségek mind-mind inni fognak a serlegből, megmámorosodnak s végül alávetik magukat az Úrnak.

A király magához vonja az álomlátót és becézgeti, mert ő maga is mámoros az álom végtelenbe mutató reménységeitől. Egyes-egyedül az emberi értelem is elegendő, hogy prófétálás és próféták nélkül is felismerhető legyen az óra visszavonhatatlan kedvezése. Az oroszlán s a szárnyas bika egymás torkát mar-

cangolják! Uratlanul maradt a világ! De a király még részegebb ama szent bizonyosságoktól, amelyeket szinte dévajkodó vidámsággal dédelget szívében. Itt van Hulda jóslata, amelyet újra meg újra elismétel magában: »Mert íme én visszaviszlek atyáidhoz, hogy békében térj sírba és ne láss magad körül szerencsétlenséget!« Drága zálog ez, ma drágább, mint valaha, mert az Úr némasággal pecsételte le a szájat, mely e nagyszerű igazságot hírül adta – annak jeléül, hogy egyetlen szót sem vesz vissza belőle. Csak úgy dagad az erő Josijahban a meggyőződés nyomán, hogy sebezhetetlen, hogy Adonáj határozott ígérete megmenti minden háborús veszélytől, hogy a béke országában békésen temetik el majd. És aztán: az ítélet forró üstje északról dél felé billent. A király nem is gondolt rá, hogy északi vagy északkeleti hatalmak ellen szálljon hadba. A folyamközi birodalom győztes urának ravasz módon hűséget fogad s szeme láttára építi fel a birodalmat. De a szabadító és felmagasztosító cselekedet Isten ősi ellenségét fogja sujtani, a gyűlöletes déli királyságot, a rabszolgaság házát a Nílus mellett. Az Úr itt is mindent bölcs jóindulattal készített elő, hogy Josijah lehessen céljainak megszentelt eszköze. Necho, Psamatich fia, az új Fáraó és a »jóságos Isten«, amint nevezik, már hónapok óta készülődik s négyszáz háromevezős hajóhadat szerel fel, amely a Kármel tövében kötne ki. A hajók üregeiben átszállított hadsereget Necho Izráel országán át akarja Asszur ellen vezetni, hogy ne Bábel csillagkirályai, hanem ő, a nappal egy-test isten ragadja magához a világ uralmát. Fáraó már követet is küldött Jehúda királyához. Jehúda királya azonban Ahikám segítségével mind ez ideig sokértelmű és mély sötétségbe burkolta válaszait. Mert Jehúda királya Meggiddo szorosánál nemcsak útját állja Nechonak, hanem »a jóságos istent« valamennyi zsoldosával egyetemben a tengerbe fogja hajítani. Egyes-egyedül ezért gyűjtött lélegzetállító és álmatlan munka árán, teljes titokban Jehúda minden városából és falvából s az északi részek szomorú piacairól újoncokat, ezért fegyverezte fel s képezte ki őket, ezért állított élükre tiszteket, főparancsnokokat, szállásmestereket – ezért, egyes-egyedül ezért tűzte ki a bevonulás napját és helyét, osztotta be a csapatokat, számította ki az egész hadjárat legapróbb részleteit. Noha mindez a nyilvánosság előtt tör-

tént, mégis sikerült tervének okát és célját annyira titokban tartani, hogy az ifjú prófétát a nagy terv feltárása elsápassza és megzavarja. De Josijah csupa vérpezsdítő öröm, mert a terv íme elkészült s ő maga is teljes készenlétben áll. Nemcsak ő maga, hanem valamennyi hadvezére is legyőzhetelenül erősnek tartja állásait bármely partraszálló hadsereggel szemben, még ha ez a hadsereg tízszer is nagyobb az övénél. De nem a nyers előny korbácsolja így fel, hanem az új jel, amelyet az Úr ez ifjú férfiúnak álomlátása által küldött. Apai gyengédséggel simogatta meg az arcát:

– Jirmijah megint feltárta az igazságot a király előtt... Kinek nyújtotta kezed először a mámor serlegét?... Egyiptomnak, a Fáráónak? – Érted már a jelet?... Én leszek az, aki felkínálom Egyiptomnak a vérbort... Ám itassák meg majd egyszer fiaim Bábelt...

A király gyorsan és sorra tárta fel Jirmijah előtt minden gondolatát. Jirmijah mindettől megrészegült, de egyben meg is riadt. Lelkében még elég ifjúság lobogott, hogy e hősi szellem tervei magukkal ragadják. Ugyanakkor azonban megvesztegethetetlen biztonsággal tudta, hogy Josijah az Úr akaratát könynyelműen csakis a maga kedvére magyarázza. De mit ér, ha tudja is, amikor a király mámorával legfeljebb ha fullasztó bizonytalanságot tudna szembeállítani, nem pedig világló világosságot? Kétségbeesetten keresgélt valami igazi, kifejező szó után. Adonáj nincs vele... Josijah közben kiviharzott a szobából. Az őrség udvarából behallatszott lelkesítő vezéri hangja s lovának patkói csattogva robogtak a kövezeten.

A negyedik újholdra hívta össze a király a nagy országtanácsot, hogy Salamon trónjáról szóljon Jeruzsálemhez és Jehúdához.

A tróncsarnok s a törvénykezés csarnoka voltaképpen összeépített egység volt s egyben a királyi palota középpontja, mert ez választotta el az első várudvart a másodiktól s a lakásul szolgáló palotákat a hivatali épületektől. Ez a kettős csarnok a királyság szentélye és legszentebb szentsége volt. A legbelső szentélyben, a cédrusfával burkolt trónteremben gyűlt össze mindenki, aki az országban számított: a vezérlő és kormányzó

hercegek, a hagyományokat őrző és áldozatokat bemutató papok s az Úr szavát magukba fogadó és továbbadó próféták. A szomszéd szentélyben, a tágas törvénykezési csarnokban százával tolongtak a nép alacsonyabb rendű vezetői, Jeruzsálem öregei, a városok és falvak bírái, a hivatalok képviselői, Jehúda és Benjámin befolyásos nemzetségházának családfői, hogy ők is meghallják a király szavát. A lelkesedés zaja betöltötte a csarnokot. Lassanként kiszivárogtak a nagy tervek, napfényre került a háborús készülődés. Több hét óta egyre általánosabb és hangosabb lett Jeruzsálem utcáin és a templom előcsarnokaiban az új jelszó: »Dávid birodalma!« A törvénykezés csarnokában összegyűlt tömeg időről időre vad lelkesedéssel ismételte ezt a kiáltást.

De a trónteremet, amelynek bejáratait a testőrség kettős őrszemei szigorúan őrizték, mély s a jövőtől terhes nyugalom ülte meg. A király a terem közepén szinte lebegni látszott. Salamon aranyból és elefántcsontból készült trónjának emelvényén. Kezei nehezen féken tartott királyi nyugalommal pihentek a trón előreugró karfáin. Olyan volt, mint egy óriási aranylámpa kék lángja, lebéklyózott láng, melyen meglátni, hogy inkább lobogna emésztő tűzzel, mintsem hogy erényesen világítson. Lába előtt az első szantálfa lépcsőfokon Jehúda címerének két arany oroszlánja közt ültek a királyfiak, Eljakim és Joahas. Eljakim ma is, mint más alkalmakkor, maga ellen ingerelte atyját, mert Dávid király égszínkék köpenye helyett rikító sárga ruhát viselt s kezében pávatollat és görbe pásztorbotot tartott, Egyiptomnak e két világszerte ismert jelvényét; ezen a napon és ezen a helyen teljességgel érthetetlen meggyőződést árult el ez a két jelvény, amelyet most már a »piperkőc« és »külföld majmolója« szelíd és ártatlan kifejezéseivel sem lehetett illetni. De a trónteremben oly hatalmas volt a feszültség, hogy sem a király, sem más észre sem vette Eljakimot, aki ölében üvegekből, szelencékből és dobozokból egész áruraktárt tartott s ügyet sem vetve az országgyűlésre, egy balzsamárus óvatos komolyságával vizsgálgatta tartalmukat. Olykor felemelte sovány, öregesen beesett arcát; ilyenkor duzzadt ajkai megvető mosolyra fordultak, mintha mindaz – még a leghatalmasabb is –, ami atyja uralma alatt történik, számára a legjobb esetben is csak unal-

mas lehet. Talán a vének egyike-másika elkomorult a rikoltóan sárga Eljakim és a szegény Joahas láttára, de ez a komorság gyorsan eltűnt, mert az a kék fény ott fenn a trónon szinte felszippantotta mindenki figyelmét. A két herceg közül Dávid házának tagjai foglaltak helyet; csatlakozott hozzájuk még egy férfiú, aki ugyan nem tartozott vérség szerint közéjük, de mint a király apósa joggal ült közöttük. Jirmijah megismerte benne házigazdáját és névrokonát, Libna hercegét, aki oly büszke volt az erő és erőszakosság ama képzeteire, amelyekből a maga számára összerakta volt Isten lényegét.

Salamon magasra épített trónjától jobbra és balra állottak a királyi hatalom hivatalainak vezetői. A hadi hivatalok fejei hasonlíthatatlanul csillogóbbak voltak, mint a polgári rend hordozói és őrei. A harcosok, nem törődve az izzó nyári hőséggel, teljes díszben jelentek meg: Maszijah, a hadsereg főparancsnoka és Asasjah, a testőrség ezredese, aranytól csillogó díszpajzsaikra támaszkodva közömbös elmerültséggel néztek a gyülekezetre, mint az olyan férfiak, akik tudják, hogy végre ütött az ő órájuk. A trónemelvény előtti üres négyszögbe egy hordszéket emeltek, ebben ült összegörnyedve Jeruzsálem legbölcsebb és legtanultabb embere. Sáffán, az írásmester és a tanítás magyarázója már oly roskatag volt, hogy immár jártányi erő sem maradt benne. Avítt aggastyánfejét s kiaszott kezeit azonban nagyon is jól használta. Ölében egy kigöngyölt könyv hosszú tekercse feküdt. Sáffán elhasznált ujjai úgy kúsztak végig a sorokon és hasábokon, mint Isten megannyi pókja, láthatatlan fonalat húzva és bogozva. Gyulladt szemű kis arca annyira elveszett az Úr tanításának értelmi szövedékében, hogy látszólag azt sem tudta, hol van; olykor nekividámodva köhintett, ha zsákmányul ejtett vagyis helyesen magyarázott egy-egy nehéz szót, másodszor meg komoran lóbálta maga elé a fejét, ha a szavak értelmének mélysége nem tárult fel eléggé előtte. A világ sodrának e döntő órájában az Úrba való belefeledkezés csodájának magasztos képe volt.

Jirmijah messziről nézte a magasan lebegő királyt, kinek megfeszült és kigyulladt arca elmosódva imbolygott szeme előtt. Hilkijah fia a teremnek a trónnal szemközti keskeny fala mellett ült, »a próféták padján« – meghatározott számú igehirdetőt

ugyanis elhívtak az országgyűlésre. Bár Josijah forró lélekkel hitt az ember-közvetítette isteni szó igazságában, a próféták padjának a tróntól legmesszebbre való elhelyezése is azt bizonyította, hogy a nagyvilágnak sem volt jobb véleménye a prófétákról, mint Jirmijah atyjának. Mert a terem két hosszanti fala mellett a trón felé közeledve a valóban hatamasok padja állott, »a hercegek padja« és a »papok padja«. Itt gyűltek össze a legmagasabb rendbe tartozó papok, élükön a Ságánnal és a küszöb őreivel. Velük szemben ültek a kisebb-nagyobb hercegek, parlagi parasztkirályok, akik éppúgy értettek az ekéhez, mint a kardhoz. A szartartásmesterek minden országgyűlés közeledtével rémülten gondoltak arra a kötelességükre, hogy a városok hercegeinek üléseit helyesen, illetőleg a trónhoz való távolságukat rangjuk szerint osszák be. Annyira féltékenyek voltak ezek egymásra, hogy a rangsor felcserélése miatt gyakran véres összecsapásokra is sor került. Jirmijah egyszerre nagy megkönnyebbüléssel, de ugyanakkor némi szorongással is látta, hogy a nép e nagyjai között teljességgel ismeretlen maradt. A megbotránkozás, amelyet annak idején az Úr parancsára okozott a templomban, oly hosszú idő után s e nagy események napjaiban látszólag teljesen elpárolgott az emberek emlékezetéből, de meg aztán a király keze is vigyázott rá. Talán csak szomszédai itt a próféták padján gondoltak még ama felháborító első beszédére, mert Jirmijah magán érezte bizalmatlan kíváncsiságuk hunyorgó pillantását. Ámbár e bizalmatlanságnak tán egyetlen oka az volt, hogy Jirmijah most is, csakúgy, mint annak előtte, nem volt hajlandó külső ruházatában is Isten emberének vallani magát s nem viselte – mint a többiek – azt a szőrös anyagból való kellemetlen négyszöget, amely feldörzsölte a nyak, kar és lábak meztelen bőrét. Jirmijah magába zárkózottan ült, maga elé meredt s nem nézett sem jobbra, sem balra. Egyszerre egy viaszsápadt fej fordult feléje s szomorú jóindulattal köszöntötte. Urijah volt, aki a próféták padjának legelőkelőbb helyén ült, Hulda padlásszobájának próbatevője, aki megszabadította őt a kételkedéstől. Jirmijah szíve újból megindult ama férfiú arca láttára, aki maga volt a mélység, s az Úrral való érintkezésben jártas is volt. És megint elöntötte a

felháborodás, szégyen és utálat, mikor szemébe ötlött a kígyózó sebhely, amely szinte kétfelé szakította ezt az arcot.

Most azonban egyszerre mindenki a trón felé fordult, mert Akihám, Sáffán fia a király színe elé vezette Fáraó követét. Az egyiptomi küldött nagyon magas, sovány ember volt s fején csúcsos főkötőt viselt, melynek szalagjai kétoldalt hosszan omlottak nyakába. Vállgallérja hét színben tündökölt átlátszó anyagból szőtt felsőruhájának hátára gyengéd kék színekben a szárnyas nap volt beszőve. Fáraó követe jobbjában pávatoll legyezőt, baljában aranybotot tartott. Fakó hangon, mintha imádkoznék, kezdett szóba s a tolmács nyomban fordította is:

– A felső és alsó országok királya, az istenek fia, aki szereti atyáit, az istenek atyja, aki szereti fiait, Ptah kiválasztottja, akinek Ra erőt adott és Ammun élő képmásává tette, Ra és Ozirisz fia, Psammetich, aki végtelen jóságában jelenik meg, a leghatalmasabb, aki valaha is trónon ült és országokat támasztott fel, az Ureus-ékszer s a keselyű-ékszer ura, Horus birtokosa, az arany pecsétnyakláncé, amely életet ád az embereknek és boldoggá teszi őket, – az egyiptomi itt kénytelen volt lélegzetet venni – így szól hozzád, Jehúda királya...

A Fáraó üzenetének következő, egyébként nagyon is józan részei ugyancsak az egyiptomi ékesszólás udvariasan kedveskedő, de ravasz nagyszerűségébe voltak beburkolva, mintha Micrájim finom és sokértelmű képírása virágzott volna ki a követ száján. Mennyivel egyszerűbb és faragatlanabb volt az Úr szava. Egyes-egyedül Ő tudta e szótömbök mögé elrejteni akaratát, nem az ember. Az országgyűlésnek nem kis fáradságába került, hogy a tolmács fordítása nyomán megértse, voltaképpen miről is van szó. Mindig újra meg újra visszatért »a szépség hordozója«, a »fényben úszó szoba lakója«, »a soha el nem korhadó örök bárka utasa«, »ömagasztossága, aki mosolyogva fogadja az istenek meghajlását« és a »magasztos, aki előtt térden kúsznak az emberek szívei«. Nagyon kínosan hatott persze, hogy a címeknek e kimeríthetetlen, pompázó képsorozata egyes-egyedül a követet küldő Fáraót dicsőítette, viszont Jehúda ilyenképpen megszólított királyát és az Urat, az ő Istenét, mint önálló személyiséget tudomásul sem vette a követ. Mindez azonban nem sértő vagy megvető szándékkal történt,

hanem egyes-egyedül Egyiptom mindent átfogó világnagyságának, világbölcsességének és világszépségének mosolygó tudatából, mert hisz' e tökéletességen kívül legfeljebb ha elmosódott árnyékélet lehetséges e világon. A követ szava és mozdulatai kétségtelenné tették, hogy a Micrájimmal való érintkezés, Fáraó megszólítása már egymagában is megváltó, halottakat feltámasztó erejű csoda a külföld szerencsétlen kísértetei számára. Maga a követség a hatalmas hajóhad számtalan bárkájáról beszélt, amely még a tenger isteni urait is rémületbe ejti. Ez a hajóhad indulásra készen áll, minden folyóvizek atyjának egyik mellékágában, amely a legfőbb kilenc isten örömkönnyeinek bősége által minden évben megdagad s csoda révén életet önt a halálba. Ez a győzhetetlen harcosokkal megrakott hajóhad a következő újholdat követő újhold második napján az isteni zászlóshajó magasztos vezetésével fut ki a kikötőből s számtalan harcikocsi kíséretében, a filiszteusok lapos partja mellett haladva, kiköt a Kármel hegységtől északra fekvő nagy kikötőben. Ómagasztossága, aki előtt mosolyogva hajtanak térdet az istenek, innen akarja megtisztelni átvonulásával Izráel síkságát. Így szólt az üzenet Izráel királyának. A követ ezenkívül a hadsereg bőséges ellátását kívánta a fentebb említett síkság városaiban és falvaiban, a bennszülött lakosság legteljesebb jóindulatának biztosítását a beszállásolandó harcosok irányában, végül a király alázatos engedelmességét. Mindezt különben nem is úgy közölte a követ mint határozott követelést, inkább csak mint szíves formaságot, melynek természetes voltát csupán az udvariasság miatt kellett külön is szóba foglalni.

A követ szavait hosszú és gonosz hallgatás követte. Josijah mozdulatlanul lebegett fenn a trón magasságában s ezt a hallgatást majdnem az elviselhetetlenségig húzta ki, úgyhogy végül a merev egyiptomi is nyugtalankodni kezdett. A király csak ekkor emelte fel bágyadtan kezét, magához intvén kancellárját.

A szavak, melyeket félig Ahikámhoz, félig a követhez intézett, nem az elkeseredett ember szavai voltak – nagyon halkan és teljes nyugalommal ejtette ki őket:

– Mondd meg neki, hogy ha a templomban majd bemutatta Fáraó nevében az elmúlasztott hét reggeli áldozatot – hogy

majd akkor sem vele, hanem egyenesen magával Fáraóval fogom közölni döntésemet.

A színpompás egyiptomi nem értette jól a dolgot, bizonytalanul nézett körül és pislogott. Josijah nem törődött többé vele. A követ indulhatott útjára. Az egyiptomi nem készült fel szavainak e királyi kiegyensúlyozására s távozása előtt ujjhegyével hódolóan érintette meg a földet, amit belépésekor Egyiptomhoz méltatlannak talált.

Később néhányan úgy látták, mintha a megriadt követ Eljakim pillantását kereste volna. Aztán vad viharként zúgott fel a helyeslés a trónus körül, amikor Fáraó küldötte szégyenkezve osont ki a csarnokból. Most azonban magasra csapott a kék láng az aranylámpásban s fellobbanó fénye elfojtotta a zajt.

És a király elismételte Jeruzsálem és Jehúda előtt a szavakat, melyeket Jirmijah már ismert. Jákob istenének birodalmáról beszélt, az új Dávid birodalmáról, a diadalmaskodó Tan birodalmáról, amelynek órája végre elérkezett, most vagy soha, Jehúda megerősödött, Izráel újjászületőben volt s már ott állt a hazafelé vezető úton. Fáraó hadserege, elvágva az otthoni segítő forrásoktól, nem állhat majd ellen Zebaoth ítélkező zivatarának. Az Úr rendelése intézett mindent ily szinte érthetetlen módon kedvezően. Josijah hangja maga is úgy zengett, mint Zebaoth aranyzivatara. Az amúgyis gyúlékony országgyűlés valósággal őrjöngeni kezdett a király beszéde után, mintha Josijah először saját népének adott volna inni a mámor serlegéből. A gyűlés feloszlott és ott kavargott a trónus körül. A legvadabbul a Libnából való Jirmijah, a királyi após hadonászott. Szemei vérben úsztak, mintha máris a csata kellős közepén hadakoznék. Időről időre mindkét karját felvágta a levegőbe s fülsiketítően üvöltötte: »Dávid birodalma!«

Csak kevesen őrizték meg szemlélődő nyugalmukat, közöttük Eljakim és Jirmijah, aki borzongva figyelte Libna tomboló hercegét. Szörnyű kérdés kezdte furdalni most. Vajon nagyjából nem ugyanúgy látta-e a király az isteni erő munkáját, mint apósa? Mind a ketten újjongva köszöntötték Zebaothot, a harcok hősét, aki párosával tereli maga előtt ellenségeit. Jirmijah arcára tapasztotta két tenyerét, hogy lelkének erőit összegyűjtse. Talán az Úr megenyhül és mégis félbeszakítja hallgatását e

vad lárma közepette s üzenetet küld a király figyelmeztetésére s a rombolás elhárítására. De semmiféle isteni hang nem szakította meg az emberi hangok viharát, amely az alsóbb rangúak között, a törvénykezés csarnokában még inkább erősödött. A férfiak egymás nyakába borultak, könnyekben törtek ki, gátjukon átszakadó érzelmek, szörnyű fogadkozások röpködtek a levegőben, szövetségek és vértestvérségek, örök kötések születtek. S a kúsza üvöltésből egyre fel-felhangzott a nagy jelszó: »Dávid birodalma!«

A trónteremben hamar lecsillapodott a vihar. Egyre szaporodtak a nyugalomra intő kiáltások. Végre mindenki észrevette, hogy az öreg Sáffán már jó ideje hallatni akarja szavát. Az országgyűlés megbízottai ismét elfoglalták helyeiket, hogy a bölcsek e legbölcsebbikének szavaira figyelmezzenek. Sáffán azonban beszéde közben türelmetlenül tologatta ide-oda az írástekercset, mintha alig várná, hogy a világ gyorsan tovatűnő ügyei közül minél előbb visszatérhessen az Örök Szó éleselméjű magyarázatai közé s életének utolsó órái közül egyetlenegyet se vonjon el az Úr szolgálatából:

– Én is egyetértek – mondotta, s lélegzete akadozott – e hangos néppel a király dicséretében... Nem volt jobb nála Izráelben és Jehúdában s nem is lesz jobb soha... Már csak kevesen emlékeznek atyáinak, Ammonnak és Manassénak szürke napjaira, amikor az útálatosság megbosszúlatlanul uralkodott és Ben-Hinom völgyében fűtötték a tófetet, hogy az elsőszülött átmenjen a tüzön... Akkor még gyermek voltál, én felséges királyom, alig idősebb legifjabb fiadnál, Máthánjahnál és Sáffán ült melletted és tanított a szóra s az írásra... És Sáffán akkor sem hagyott el, amikor a gyilkos éjszaka Ammon helyett téged emelt e magas székbe, én királyi gyermekem... Ó, az öreg tanító szíve elfordíthatatlanul a tied, Josijah... Mennyire megjutalmaztad szegény erőfeszítésemet!... Mert az én királyom tetteit nem harminc, de háromszáz nemzedék elmúlása után sem fogják elfelejteni...

Az aggastyán mellére ejtette a fejét. Néhányan már azt hitték, hogy elaludt, vagy elvesztette a beszéd fonalát. De Sáffán csak sötét gondolataival társalgott s úgy mondotta el őket, töp-

rengő eszmélkedéssel, a nagy országgyűlés kellős közepén, mintha egymagában volna a királlyal:

– Sáffán még soha nem hallotta saját fülével az Úr sugallatát... Nem kiválasztott ő, nem próféta, de a kemény igyekvés embere... Olvas és gondolkodik, következtet és összehasonlít, összekapcsol, egybefoglal és kihagy... Csak azt tudja elmondani, amit tulajdon fejében fogalmazott s nem beszélhet így: »Így szól az Úr...« Csak azt tudja tanítani, amit a tanítás tanít... De hogyan is tanácsolhatná a nagyon öreg ember, aki távol került sürgő-forgó életetektől: ez a helyes, ezt tedd! Ez a helytelen, ezt ne tedd!... És ha mégis ilyen szavakat mondok, akkor tisztelettel fordítják majd felém a fülüket, de nem az akaratukat... Felséges királyom, hallgass reám, én gyermekem, akit még látok játéktól kipirult arccal, nagy király, hallgass reám: békében élsz és van időd! Miért akarod kényszerítő szükség nélkül megtörni saját békédet, megkurtítani saját idődet?...

Sáffán nagy megindultságában az utolsó szavakat oly bizonytalanul mormolta, hogy alig néhányan értették. Mint az aggastyánok mind, ő is könnyen sírva fakadt; egy könnycsepp a kigöngyölt írástekercsre hullott s elkente az egyik betű tintáját. A nagy írásmester riadalmában egyszerre minden másról megfeledkezett s végtelenül gyengéden, ujja hegyével igyekezett kijavítani a hibát. Sáffán mormolásba fulladó beszéde hatástalan maradt. Legfeljebb ha a királyról nem múlt el nyomtalanul, mert Josijah magába merülve ült trónusán, homlokára ráncok mély írása vésődött, de ezt az írást egyetlen írásmester sem tudta volna kibetűzni. Megint felhangzottak a kiáltások. A jelenvoltak a király zárószavára vártak. De Josijah heves mozdulattal tagadóan intett s kinyújtott karja a próféták padja felé mutatott:

– Nincs üzenete az Úrnak?... Álom vagy látomás?...

Jirmijah lelke az ima viharában harcolt Adonájjal. Légy világosabb vagy tégy világosabbá *engem,* nyögte valami benne. Valóban erre a királyra vár a feladat, hogy az új Dávid birodalmát megalapítsa? Vagy az egész terv csapda csupán, verem, amelybe mindnyájan beléhullunk?! Végigjártam és alaposan megismertem országodat. Parancsod csak oly vékony rétegben

fekszik rajta, mint a szomjúságtól haldokló fű a sivatag homokján, de alatta a halál van. Szörnyű szavakat adtál szájamba, mikor a templomban beszéltem. Most felejtsük el mindezt, meggondoltad magad, de vajon miért? Egyszerre hajlandó vagy a munkások megvakítóinak s a viháncoló csődöröknek erre a nemzedékére a győzelem koronáját rakni, de vajon miért?! Ó igen, hiszen mindig is lehetséges, hogy kocsid rúdját váratlanul elfordítod, jól tudom. Azt is tudom, hogy mind e gondolatok előtted nem gondolatok s következtetéseim hamisak. De mit tegyek, Uram? Ajkamon csüng a király, küldhetem őt és visszafoghatom! Segíts hát! Segíts te, aki már láttál, még mielőtt voltam, segíts, hogy segíthessek a királyon és ezen a népen! Összekúszálódott bennem az igen és a nem, ez és az, félelem és bizakodás. Öntsd agyamba a te igenedet vagy nemedet, mint a vizet, hogy szétáradjon belőlem, mint akkor a templomban, amikor még nem is volt nyilvánvaló célja az egésznek...

– Nincs üzenete az Úrnak... Sem álom, sem látomás...

Urijah, a legöregebb a próféták padján, mondotta ezeket a szomorú szavakat, három lépéssel előrelépve. Sovány alakja meggörnyedt s eltorzított arca kimerülten esett bal vállára. Mintha ezzel a bűntudatos tartással kérne bocsánatot a királytól – az Úr némaságáért csak úgy, mint prófétáinak sikertelenségéért, kik e nagy napon ím egyetlen sugallatról sem tudnak számot adni. De míg Urijah ily csüggedten állt a pad előtt, egyszerre felcsendült egy friss, erőteljes hang:

– Van üzenet... És van látomás is...

Jirmijah megfordult. A terem falának támaszkodó férfiak közül előrelépett valaki s tisztelettudóan közeledett a hosszú csarnokon keresztül a trón felé. Levetette a kényelmetlen próféta köpenyt s karjára vetette, ami által mindenki előtt feltárta voltaképpeni öltözékének választékosan finom s drága kelmét. Isten ez emberének haja és szakálla is gondosan göndörített és ápolt volt. Jirmijah csodálkozva látta, hogy a közösen eltöltött pászkaünnep óta eltelt évek Chánánjah személyiségét meggyőző méltósággal töltötték meg. Járásában és viselkedésében volt valami bizalmat és hitet ébresztő. Az Úr nyilván ügyelt arra, hogy különbözzenek egymástól azok, akiknek meg-

nyilatkozik s talán nem is ragaszkodott mindig ugyanahhoz a fajta emberhez. Chánánjah mélyen meghajolt a király előtt s csengő hangon ezt mondotta:

– Az Úr látomást bocsátott rám s láttam, amint a Nílus megdúzzad s a sivatagban hullámai új medret ásnak... De az Úr megnyitotta szemeimet és így szólt: »Nézd a Nílus hullámait!« És én láttam a hullámokat. Harcosok voltak a hullámok, pajzzsal és dárdával és harci bárddal s a kavarodásban ágaskodtak a lovak... És az Úr újból megnyitotta szemeimet s így szólt: »Nézd a Nílus hullámait!« És iszapot láttam és rothadást és cserepeket. Elakadt a sivatagban a folyók atyja és páncélos hullámai eltűntek.

A tetszés moraja zúgott fel Chánánjah prófétálása után, amely mindenképpen megfelelt a férfiszívek örömének és a várt győzelmet jósolta. Csodálatos módon maga Josijah mozdulatlanul hallgatta az igehirdetőt. De Jirmijah lelkéről súlyos teher szakadt le. Az Úr mégis csak beszélt, ha nem is általa. A felbomló országgyűlés közepében állt, lehorgasztott fővel töprengett Chánánjah látomásán. Vajon ez volt-e az Úr megnyilatkozásának igazi módja? Ez volt és mégsem volt ez. De hogy' is dönthette volna el ő, aki csak azt az *egy* módot ismerte, ahogy Adonáj *õvele* érintkezett. Ki tudja, talán Chánánjah iránt barátságosabb volt és világosabb. És mégis, a súlyos teher lassan-lassan megint visszagördült lelkére. Egyszerre ott állt előtte a király és mosolyogva mondotta::

– Akárki prófétál is, egyes-egyedül te vagy a kötelék Őközte és köztem...

TIZENEGYEDIK FEJEZET

MEGGIDDO

Jirmijahnak nem volt szabad elmozdulnia a király mellől, mert Josijah úgy érezte: szüksége van olyan férfiakra, akik kilesik számára az ég titkait s akiknek igazi voltában egész lelkével megbízhatik. Az Anathotbéli férfiú engedelmeskedett s várta az elkövetkezendőket, melyeknek értelmét és kimenetelét az elnémult Adonáj még mindig nem árulta el, akárhogyan is könyörgött érte.

Az év legszentebb böjti ünnepe után, melyet olyan áhítatos megalázkodással ünnepeltek, aminőre emberemlékezet óta nem volt példa, a király kiadta a gyülekezésre szólító parancsot a törzseknek s a városoknak. A felfegyverzett nép mindenfelől áradt a sík földről s összegyűlt az előre meghatározott helyeken, ahol kimustrálták és beosztották az egyes harci kötelékekbe.

A népet nem egyes-egyedül katonai szempontok szerint osztották be a különféle fegyvernemekhez, hanem a csoportosítás megszentelt rendszere végső soron abban a titokzatos áldásban gyökerezett, amellyel a haldokló Jákob búcsúzott fiaitól. A legmagasabb harci rang Jehúdát illette, mert őróla jósolta az ősatya: »Oroszlánkölyök Júda; zsákmányt ejtvén, a győzelemről jössz, fiam! Úgy heversz és nyújtózol, mint a hímoroszlán és a nőstényoroszlán. Ki merne felverni téged?... Nem múlik el Júdától a fejedelmi bot, sem a vezéri pálca térdei közül, míg eljő Dávid házából az elhivatott hős, és a népek neki engedelmeskednek.« Így hát Jehúda harcosainak, »akiknek szemei bortól veresek és tejtől fehér fogaik villámlanak«, biztosíttaték az első sor s a vezéri rang többi testvéreik felett. Lovakat használhattak s válogathattak a fegyverek között. Egyes-egyedül szá-

mukra tartották fenn a legelőkelőbb, a valóban királyi harci eszközt: a csatakocsit.

A csatakocsik osztaga volt a hadsereg legbelsőbb, legnemesebb gyűrűje s e gyűrű közepében maga a király állott páncéllal borított »merkaba«-ján, amely megfelelt Zebaoth egén száguldó szekere földi másának. Jákob, az ősatya nem valamennyi fiát kente fel ugyanazzal a hősiességgel, amellyel Jehúdát. Efráimról és Manasséról csak annyit mondott az áldás, hogy íjuk soha sem fog eltörni és karjuk rugalmas marad. E kerületek városai tehát csak íjászokat és parittyásokat küldtek a gyülekező helyekre. Dan északi tartománya viszont, amelynek elzüllött telepeit Josijah utazásai során sohasem hagyta ki, csupán néhányszáz rablót és útonállót állított, akik kitűnően értették a módját, hogy rajtaütésszerűen nyugtalanítsák az ellenség oldalszárnyát és utóvédjét. De Jákob még ezt a gyanús bátorságot is előre megszabta áldásában, »mert Dan kígyó lesz az úton, szarvaskígyó az ösvényen, amely a ló körmébe harap, hogy lovagja hanyatt esik«. Mielőtt azonban a csapatok gyülekezőhelyükről hadba szálltak volna, Josijah parancsára megtörtént az is, amit ilyen alkalmakkor az Úr parancsa előír. Mindenki, aki új házat épített, új szőlővenyigét ültetett, akinek fiatal felesége volt, vagy aki félt szívében, az megkapta az üzenetet: »szedelőzködjék s térjen haza!« De szinte senki sem akadt, aki e szabadsággal élt volna.

Mialatt Necho Fáraó hajóhada gyenge szélben szedte fel horgonyait a Nílus torkolatának lagúnájában és a Sichor-ág csatornáján keresztül egyik hajó a másik után hosszú sorban fordult ki a nyílt tengerre, addig Josijah csapatai északról és délről a zöld síkság felé özönlöttek, mely a Kármeltől Gilboa dombjai mellett a Jordán völgyéig terjedt. A király három részre osztotta egész fegyveres erejét s e három rész elé három célt tűzött. A nyugati hadsereget Maszijah vezette, Jehúda legidősebb és legtapasztaltabb hadvezére. Az ő feladata az volt, hogy íjászaival és parittyásaival a Kármel hegygerincén fogadja az egyiptomiakat s minden erejével hiúsítsa meg a Fáraónak azt a törekvését, hogy lejusson a síkságra. A derékhadat maga a király vezette Asasjahnak, a testőrség parancsnokának segítségével. Csapatai laza sorokban táboroztak a Jezreél völgyét át-

szelő főút mellett. Néhány megerősített város, mint Meggiddo, Kades, Taanach, kellő hátvédet nyújtottak a harcosoknak. Meggiddo várában ütötték fel a királyi tábort. A harmadik, keleti hadsereget a király heves tiltakozása ellenére Eljakim trónörökösre bízták. Josijah jó ideig ellenkezett, de végül is engedett tanácsosai sürgetésének, akik Eljakim ilyen halálos megsértését (a trónörökös, bár minden bizonyíték nélkül, bátor ember hírében állt) az ország jövőjét veszélyeztető csapásnak tartották. Különben is mindenféle engedetlenség, nyakasság és nyegleség hibáitól eltekintve, a trónörökös semmi olyat nem követett el, ami a királyt feljogosította volna arra, hogy legidősebb fiától megtagadja a hadvezéri tisztséget. Vagy ismerje-é el Jehúda királya nyíltan, az egész világ előtt, hogy nem bízik fiában? Josijah a maga szokott módján nyugtatta meg szívét: a harc félelmetes komolysága, a dicsőségvágy és a győzelem díja majd csökkenti Eljakim féktelen fegyelmezetlenségét, vagy talán meg is gyógyítja. A Gilboa dombjai közt táborozó keleti hadseregnek különben is a legkönnyebb feladat jutott: baj esetén belőle kerülnek ki a segédcsapatok, szerencsés harc után azonban szembefordul Egyiptom menekülő harcosaival és megsemmisíti őket. A lovasságon kívül ehhez a hadsereghez csatlakoztak Dan útonállói is. A király óvatosságból egy zord és félelmetes hírű hőst adott legidősebb fia mellé: Elnathant, Ahbor fiát. Hogy ez az Elnathan Nehusta asszony révén sógora volt Eljakimnak, az Josijah királyt nem nyugtalanította.

Mindent alaposan megfontoltak és kiterveltek, leszámítva a véletlent – Jósua és Dávid napjai óta még soha így elő nem készítettek háborút Izráelben. Csupán egy Valaki maradt kikutathatatlan és kiszámíthatatlan, s hogy Őt valami módon megkösse és oldala mellé vonja, ezért vitte magával a király Jirmijahot, kinek az Úr által való rendkívüli kiválasztottságában és csodálatos segítő erejében megrendíthetetlenül bízott. Meggyőződése szerint Jirmijah lelkében ki-bejárt Adonáj s hivő egyszerűségében úgy vélte, hogy Jirmijah személyében magát az Urat csatolja személyéhez. Az Ánathotbéli férfiú e szomorú, szorongó napokban egy órára sem távozhatott Josijah oldala mellől. Még ágyát is a király hálókamrájában vetették meg. Meggiddo vára és városa Dávid házának tulajdona volt. A várról kü-

lönben az a hír járta, hogy az egész országban a legerősebb, leghatalmasabb védőművek közé tartozik. Már Ábrahám ismerte Meggiddót, amikor Úr városából jövet eljutott az ígéret földjére; Salamon, a fáradhatatlan építkező kilenc emberöltővel ezelőtt húzta ilyen égbenyúló magasra s látta el tornyokkal, erős falakkal, udvarokkal és lakásokkal. Sok napon keresztül élt itt Jirmijah urának legszűkebb környezetében, hogy az Úr sugallataival és látomásaival segít-szorult, aki most is vele volt.

A leggonoszabb nyári hőség már elmúlt, amikor egy reggel a Kármelről kengyelfutók hozták a hírt, hogy Micrájim hajóhada megdöbbentő gyorsasággal kötött ki az éjszaka leple alatt Hefa széles homokpartján. Széleshasú, három emeletnyi magas szörnyetegek, mindegyik megannyi szilárdan felépített vár, – sok mérföldre nyúló sorban, zajtalanul és minden fényjelzés nélkül futott ki a homokpartra. A jelentések szerint a hadi tábor egy éjszaka alatt nőtt ki a part homokjából s olyan, mintha istenek kezei építették volna fel, hatalmas város az egész s templomai és palotái csupa roppant hajóból állanak. E városra való tekintettel Maszijah, a nyugati sereg vezére óva intett minden meggondolatlanságtól. Legjobb lesz, ha ravaszul elrejtőznek s mintegy láthatatlanul várják be Fáraó indulását. Josijah király két testőr kíséretében azonnal elindult a hegyen várakozó hadseregheZ, ahonnan a legmagasabban fekvő megfigyelő állásból áttekinthette Necho táborát. Csak dél felé tért vissza, gyors ügetéssel, feszesre vont kantárszárral. Jirmijah látta, hogy nagyon sápadt és elgondolkodó.

Még aznap két jelentős esemény történt. Először is olyan vihar tört ki, aminőhöz hasonló talán az özönvíz óta nem volt. Már dél óta bizonytalan, dadogó dörgés bukdácsolt féken tartott haraggal a mennybolt sarkai között, de naplemente előtt két órával legott teljes erejével tört ki a roppant vihar. A király reszketett a várt kinyilatkoztatás izgalmában s magához hívta Jirmijahot a legmagasabb őrtorony tetőlapjára. Itt álltak most s belékapaszkodtak a lőrésekbe, mit sem törődve a nekivadult orkánnal és felhőszakadással, amely szinte letépte testükről a ruhát. Vajon nem a vihar volt-e az egyetlen látható megjelenési forma, amelybe a Láthatatlan öltözködött. Sok nemzedékkel ezelőtt ugyan Elijah, a szent próféta azt hirdette, hogy a vihar

csupán előfutára az istenségnek, amely legvégső és legmagasabb megnyilatkozásában szelíd szellemsugallatban jelentkezik; mégis, ki tagadhatná, hogy a villám s a mennydörgés az Úr főpapi ruhája, melynek szegélyén az arany és ezüst gránátalmák villámlanak és dörögnek?

A király és Jirmijah szorosan összekapaszkodtak, hogy a szél le ne sodorja őket. Az égi ruha szövedéke minden varratában recsegett-ropogott. Száz helyütt is elszakadt és felrepedt. De a repedéseken át meg lehetett látni a magasabb eget, a tűzeget, a dicsőítő énekek firmamentumát, amelynek megpillantása halandóknak csak egy villanásra adatik meg. Mivel az egész ég egyetlen lángtenger volt s a vihar folyton változtatta erejét, egyelőre nem lehetett felismerni az isteni akarat megnyilatkozásának irányát. Egyszerre olyan jégeső szakadt le, mintha Zebaoth meg akarná kövezni világának ezt a szerencsétlen helyét. A torony koronáján álló két férfiú kénytelen volt leülni s hátát a kőkockáknak vetve két kezével védte fejét a roppant parittyakövek ellen. De íme ez a jégverés egyszerre megvilágította Josijah szívében az isteni akarat irányát. A jégdarabok nagyon rézsút, vastag pászmákban zuhogtak nyugat felé, Necho hajótáborának irányába. Ugyanekkor villám szaladt le a magas őrtorony mentén s míg természetellenes módon kikerülte a királyt és a prófétát, belecsapott egy szikomorfába, amely az úton túl, a városfalak előtt állott. A szilánkokra tört fa még a szakadó záporban is izzani és füstölni kezdett. A villámcsapás nem érte Jehúda táborát.

A király felujjongott. Íme, megint új jelet kapott. Szobájába érve letépte magáról az átázott ruhákat. Könnyek áradtak az arcán. Magasra emelt karral, ünnepélyes tánclépésbe kezdett:

– Ó, Jirmejahu, – mondotta elcsukló hangon – ha táncolni és énekelni tudnék, mint ősatyám, Dávid . . .

Josijah lelke éppen csak hogy megnyugodott, mikor bekövetkezett a második, nem kevésbé jelentős esemény. Fáraó követsége jelentkezett Meggiddo nyugati kapujánál s átnyújtotta a királynak Nof, a Necho nevezetű testet öltött napisten írását, aki nevét egy körrel s a kör közepébe illesztett ponttal jelölte, ami istenvoltának jegye. A Fáraó kéziratát nem Egyiptom lerövidített írásával, hanem a szent írásjegyek részletes képszerűsé-

gével készítették el, hogy ilyen módon a halhatatlan okmány méltóságára emeljék. Különben néhány szó volt csupán az egész. Ahikám lassan és nyomatékosan olvasta fel, bajusztalan, finommetszésű felsőajka nedves lett a visszafojtott izgalomtól. Necho szavai így hangzottak:

»Jehúda királya! Mi dolgom van veled? Hagyj tovább vonulni!«

Első hallásra ez nagyon hetyke és türelmetlen üzenet volt. Az ápiszbika csapkodott bojtos farkával, hogy elkergesse Izráelt, a kellemetlen bögölyt. De Sáffán fia örökölte atyja szellemét, amely át tudott hatolni a szavak felhámján. A kettős birodalom istene nyers üzenetének nagyúri szűkszavúsága mögött Jehúda királyának szóló néma meghívás és javaslat is lappangott, amelyet e világot átfogó kevélység részéről szinte még megtiszteltetésnek is lehetett venni. A sebtiben összehívott haditanács előtt Ahikam kifejtette a levél jelentőségét. A követség ténye egymagában is azt jelentette, hogy Fáraó lelke mélyéig megrémült Jehúda harcrakész, tekintélyes hadseregétől. Bár Egyiptom gőgje percig sem kételkedett a végső győzelemben, de Necho számára mégsem lehetett közömbös, hogy csapatai tüstént a kihajózás után, szinte még az első lépés előtt olyan véres harcba keveredjenek, amely a sereget gyengíti és megnehezíti végső céljának elérését. De a végső cél nem volt más, mint az elgyengült Asszur leigázása, amelytől el akarta ragadni az uralmat a folyamközi birodalom és a Libánon közti adóköteles országok fölött. A Fáraó minden emberi elgondolást megcsúfoló vakmerő hadjáratot tervelt ki, amely nem támaszkodik saját országának erőire s így utánpótlás, segédcsapatok és a szabad visszavonulás útja nélkül állandó veszélyben forog. Sok-sok ezer »kibrat' erec« volt előtte, megszámlálhatatlan mérföldnyi út, főként sivatagokon és füves pusztaságokon keresztül. Vajon a sivatag és pusztaság ellenséges istenei, eltekintve a háború veszteségeitől, nem fogják-e csapatainak felét áldozatul követelni? Bizonyos, hogy Fáraó és tanácsosai már kezdettől fogva borzalommal gondoltak ezekre a veszteségekre. Éppen ezért nyilván nagyon kellemetlennek érezték a véres összecsapást egy jól felfegyverzett ellenséggel, még hozzá az ellenség istenének területén. Ahikam ezeket a meggyőző következtetéseket vonta le a

Fáraó kéziratából, amelynek végső értelme elleplezett felhívás volt arra, hogy a király kezdjen tárgyalásokat vele. »Jehúda királya! Mi dolgom van veled?« A valóságban ez ezt jelentette: »Jehúda királya! Milyen árat kérsz?« Sáffán fiának véleménye szerint Jehúda királya olyan jó árat kérhetne, aminőt véres harccal sem nagyon lehet megszerezni.

Ahikám elfelejtette, hogy nem papokhoz és írástudókhoz beszél, hanem féktelen harcosok csoportjához, akik a hosszú, petyhüdt békeidő után már alig várták a harci dicsőség és a kitüntetés napját. Egyszerűen lehurrogták. A Fáraó levele a gyengeség s a félelem jele volt – éppen ezért csak egyetlen választ lehetett adni rá: semmilyet. A király megígérte, hogy személyesen adja meg Egyiptomnak a felvilágosításokat – most hát módja van rá. Josijah azonban magasabb rendű okokból haragudott Akikámra. A töprengő és következtető kancellár, aki éjtnapot vele töltött, még mindig nem értette át tervének szent voltát. Isten birodalmát, az új Dávid birodalmát, a világ elárasztását igazsággal és a tanítás parancsaival – ezt nem valami királyi adok-veszek üzlet, hanem egyes-egyedül a királyi győzelem valósíthatja meg.

Amikor a nap lement a felhőrongyokkal borított égen, amely a szentély függönyének négy színében csillogott, a király Jirmijahhal és Baruchhal még egyszer felhágott az őrtoronyba. Most szélcsend volt, hűvösség és béke körös-körül. A tábor zaja csak tompán hallatszott fel. A csapatok tábortüzei hosszú, csillogó sorban húzódtak lenn a mélységben. Josijah minden imát elimádkoztatott, minden szokást megtartatott, amit a tanítás parancsolt. De még többet is tett és még egyszer kikiáltotta a Tan szavait: »Aki fél szívében, az szedelőzködjék és térjen haza!« Most némán bámulta az éjszaka kibontakozó csillagtáborát. Jirmijah egyszerre, mintha villám sújtotta volna le, a király lábához omlott és így könyörgött:

– Én felséges királyom, gondold meg, fontold meg újból, mielőtt fegyverre kélsz . . .

Josijah nagyon komoly arccal hajolt le a könyörgőhöz:

– Van üzeneted Tőle?

– Nincs! De éppen ez az! Egyetlen szót sem kaptam tőle királyom szándékairól . . .

– Az Úr sugallata van benned?...

– Nem, nem sugallat... Semmi, semmi... Saját lelkem mélyéből kiáltok a királyhoz... Gondold meg, mérlegeld...

Megkönnyebbült mosoly futott át Josijah arcán:

– Saját lelkedből?... Akkor ez csak félelem, Jirmijah, amely a csata napján még a kemény és sok harcot próbált férfiút is megrohanja... Ne szégyenkezz!... Vagy kételkedel talán?... Nézd, a király bízik... Megtartottam a szövetséget... Ő szegné meg a szövetséget s épp mikor nem is a magam, hanem az Ő nagyságának szolgálok?...

A király hirtelen mozdulattal elfordította fejét Jirmijahtól és a sötétségbe nézett. De Jirmijah a hideg kőre szorította arcát s a gyermek nevetséges együgyűségével koldulta az Úrtól minden dolgok legtilosabbját: a jövő feltárását. Most már teljesen összecsapott felettük az éjszaka. Hosszú hallgatás után újból felcsendült a király hangja. Jirmijahot és Baruchot tanúkként hívta magához:

– Halljátok füleitekkel, ti tanúk, a király fogadalmát, amelyet Zebaothnak szentelek... Ha holnap nekem adod a győzelmet, Zebaoth, a rabszolgaság háza fölött, akkor teljesítem parancsodat legvégső és legsúlyosabb rendelkezéseiben is... Akkor a hetedik évben minden nemzetségházat arra kényszerítek, hogy bocsássa szabadon rabszolgáit... Mert mi magunk is rabszolgák voltunk Egyiptomban. Hallottad?... Halljátok, ti tanúk?...

A tanúk hallották. De Jirmijah szíve mégsem lett könnyebb.

A nyugati szemhatár egyszerre bíborvörösre vált, úgyhogy a távoli Kármel árnyképe éles körvonalakban rajzolódott ki az égből. Mindhárman tágranyílt szemekkel meredtek a szétterjedő tűzfényre. Baruch, aki mind ez ideig tisztelettel távolmaradt a nagyoktól, egyszerre felkiáltott:

– Fáraó nem vár tovább királyom válaszára... És Egyiptom elégeti maga mögött a hajókat...

Az értelmes fiú eltalálta az igazságot.

A csata úgy kezdődött, hogy napkelte előtt egy órával Kus és Put, Fáraó etiópiai és núbiai segédcsapatai az égő hajóhad komor fénye mellett megrohanták a magaslatokat, amelyeket

Maszijah tartott megszállva. Efráim és Manassé birtokukban tartották az összes fontos hágókat és lejtőket, s az íjászok és parittyások egyik támadást a másik után verték vissza. Mire a nap felkelt, már tucatszám hevertek a szerecsen hullák az erdő vad sűrűjében, s a támadók torokhangú csatakiáltása elvegyült a sebesültek sikoltozó jajveszékelésével. De úgy látszott, hogy a nyugati sereg is lassanként nehéz helyzetbe jut, mert az első reggeli órában Maszijah már lovasküldöncöket küldött a királyhoz és erősítést kért.

Josijah az egész éjszakát a toronyban virrasztotta át. Jirmijah és Baruch is ott maradtak a szűk tetőn. Ott álltak egymás mellett s nézték a királyt s az alvezéreket, akik félhangon suttogtak és kinyújtott kézzel vonalakat rajzolgattak fel a nyugati égre. Éjféltájban Josijah második fiát is elküldötte. A lassan mozgó Joahas parancsot kapott, hogy váltott lovakon vágtasson Jeruzsálembe s a király nevében parancsolja meg a főpapnak: hirdessenek a templomban azonnal szigorú bőjtnapot és imádkozzanak, hogy a küzdelem óráiban Zebaoth, a harc Istene se maradjon megostromolatlanul. Ezt a parancsot persze egy megbízható lovasküldönc is el tudta volna vinni. A nagyurak azonban megértették a királyt, aki tiszta lelkű, de együgyű fiát távol akarta tartani a csatazajtól s egyben arról is gondoskodott, hogy minden eshetőséggel számolva, a fővárosban legyen egy jogszerinti Dávid-ivadék is.

Úgy látszott, hogy Josijah messzejáró gondolatokba merül el, amikor a Kármelről megérkeztek az első küldöncök. Gyors léptekkel járt körbe a bástyakoszorún, vad pillantással nézett Jirmijahra, mintha meg sem ismerné. Kus és Put éjszakai támadása érzékenyen érintette csatatervét. Még ha az ide-oda ingadozó részletharc Jehúda javára fordulna is, Maszijah seregét lekötve tartja az a körülmény, hogy elvágták az úttól. E hegyi csata függönye mögött a Fáraó zavartalanul vezetheti át derék hadát a völgyhágón keresztül a síkságra. Asasjah azt javasolta, hogy az egész testőrség vonuljon Egyiptom ellen s a dombok között, a völgyszorosban szálljon harcba Nechóval. A király nem fogadta el ezt a tervet. A síkságon akart szembefordulni az ellenséggel, ott akarta legyőzni és nem a szorosban. Meggiddo erős vára körül gyűjtötték össze a csatarendeket. Egyben El-

jakim is parancsot kapott, hogy kelet felől lassan közeledjék s álljon segítségére készen.

Izráel vénasszonyai szilárdan hittek Egyiptom varázserejében. Valóban mintha varázslat segítette volna, a testet öltött napisten, fenyegető néma csendben vezettette át csapatait a szoroson. A hideg reggeli fényben a síkság egészen az északi hegyekig megtelt a világ mindenfajta fegyverének villogásával. Mindenütt kibontották a lobogókat. Fáraó csatarendje mély tagozódásban sorakozott fel, egyik harci sor mereven állt a másik mögött. Az út mentén az első sort a harci erényeiről híres Lubimnép alkotta, a líbiai partvidék s a puszták fiai, akik zsoldosokként szolgálták a jóságos istent. Tömör tömbökben álltak s támadásra készen feszítették előre lándzsáikat. Szárnyaikon kővé meredt mozdulatlanságban állottak a lovasság századai, amelyek egymás között kellő távolságot tartottak. Redős burnuszukról minden gyermek felismerhette őket; ezek a félelmetes Anu és Satju törzs fiai voltak, Szinai lovas segítőnépei, kik kampós hajítódárdákkal és lándzsával harcoltak. Az egyiptomiak csatarendje mögöttük következett. Ezeket a tömegeket a kettős birodalom negyvenkét tartományának megfelelően osztották be. Izráel nagyjai felismerték őket a hatalmas istenszobrokról, amelyek az egyes tartományi csapatok balszárnyán emelkedtek a magasba. Ott állt »a fehér fal tartományának« nyomasztó hatalma, Anub Het, akinek fővárosa a sokat dicsért Nof vagy Menfisz volt. Ptah faszobra harci jelvényként emelkedett a felhők felé. Az isten kezei messziről felismerhetően szorongatták a sólymos kormánypálcát. Anub Het csatarendje mellett fejlődtek fel Sep csapatai, melyeknek élén, Jehúda borzalmára, ott guggolt az alabástromból készült sakálfejű Anubisz. Tartomány és isten, isten és tartomány mindenütt egymás mellett! Ez a színjáték negyvenkétszer ismétlődött s minden istenségnek más és más állatalakja volt. Jirmijah szemében azonban a lófejű Hnum, a karvalyfejű Harahte, a tehénfejű Hator, az ibiszfejű Tot, a krokodilusfejű Suhos képeinél is félelmetesebbé tette az egyiptomi sereget a már-már nem is emberi megmerevedés zord nagyszerűsége, amely rátelepedett a síkságot halotti csendben megszálló páncélos sorokra.

Egyiptom fegyelmezett hallgatása oly lenyűgöző erejű, hogy

nyomában Jehúda hevesvérű seregeiben is elfullad a szó. A lovak nyerítésén, rúgkapálásán, a kerekek csikorgásán s a szél reggeli dalán kívül egy hang sem hallatszik. Micrájim vár. Egyetlen lándzsa sem emelkedik támadásra. Ez a dermedt várakozás egyszerre a váratlan felismerés erejével tölti meg Jirmijahot. Fáraó kibontja roppant túlerejének képét (amelynek csupán csekély része gyűlt itt össze) Josijah szeme előtt, hogy még egyszer intse őt, hogy utolsó haldékot adjon számára s hogy jelezze: még visszafordulhat a vakmerő próbálkozásban. Jehúda királya is némán nézi a képet. Asasjah és a többi harcosok már régen ott vannak a seregnél. A király megint magában áll a tetőn Jirmijahhal és Baruchhal. Csak a toronyőr áll mellette a görbe kürttel kezében s várja parancsát.

– Egyiptom vár – zihálja Jirmijah. – Királyom menjen le... és szóljon Fáraóval...

De szava már nem éri el Josijah fülét, mert még mielőtt befejezhetné, a király int a kürtösnek, aki ajkához emeli szerszámát és hosszúra nyúlt üvöltést csal ki belőle.

Jehúda trombitái és harci kürtjei haragosan csatlakoznak s az ifjú oroszlán ordítását utánozzák.

E kitörés után megint kurta, szinte szánakozó halálos csend következik, mielőtt Egyiptom megtízszereződött dühvel válaszol s a Lubim törzs nyilainak első zápora elsüvít a torony mellett.

A nap túlhaladt az ég középső házán. Jehúda három rohamhulláma áradt már vissza Meggiddo falai mögé. Josijah emberben, lóban és kocsikban súlyos veszteségeket szenvedett. Görbe görcsökbe merevedett halottak borítják a csatateret. Jirmijah most érzi életében először az emberi vér félelmetes, édeskés szagát, amely fel akar szállni az Úrhoz Jezreél síkságának roppant áldozati oltáráról, de még az ég alatt megakad, mert az Úr kegyelme nem fogadja be. Most hallja elsőízben a halálra sebesültek vinnyogását, amely olyan, mintha elrejtőzött, nagy macskák ezerszeresen felfokozott nyávogása lenne s amit csak a kimúló lovak rémült nyerítése szakít félbe.

De Egyiptom sorai is megritkultak: a legutóbbi kegyetlen roham megingatta őket. Jehúda éket vert a Lubim, Anu és Satjutörzs csatarendjén keresztül egészen a szent tartományok húsába, mígnem a szembeforduló túlerő újfent kinyomta az éket a

sebből. Mindkét hadsereg annyira kimerült, hogy messzire eltávolodik egymástól s mintegy hallgatólagos megegyezéssel hosszabb fegyverszünet kezdődik.

A nagy várudvaron ott áll a király, vezérei s egy csapat fullajtár közepette. Hol marad Eljakim? Már több lovasküldönc vágtatott keletre, hogy Eljakimot sietségre ösztönözze. Josijah ledobta köpenyét. Most csak fehér ágyékkötőben áll az udvaron. Vasból való húsa vörösen izzik. Az udvari szolgák kancsókból hideg vizet öntenek fejére és vállára. Főszolgája, a formátlan herélt zihálva dörgöli érdes szövetű kendőkkel a király testét. Közben Josijah szüntelenül parancsokat osztogat. A negyedik döntő rohamot ő maga akarja vezetni. Valamennyi harci kocsit, az egész, még megmaradt lovasságot és gyalogságot össze kell fogni erre a rohamra.

Sorra hozzák elébe a harci kocsikat, hogy a király maga választhassa ki azt, amelyet a legmegfelelőbbnek tart. Egy magas, kétkerekű kocsi mellett dönt, amelyre roppant vasíj van felszerelve, de védőpajzsa csak derekáig ér. Az íj belekből font húrját ügyes lábemeltyű feszíti meg. Az aranyos tegez teli van igen hosszú nyilakkal, melyeknek hegye majdnem akkora, mint a lándzsáké. A kocsi elé fogott táncosléptű díszlovak égszínkék tolldíszt viselnek fejükön s arannyal hímzett takarójuk is Dávid színében csillog.

Asasjah izgatottan tanácsolja a királynak, hogy ne válassza ezt a kocsit. Az ilyen arannyal, ezüsttel kivert alkotmány csak díszfelvonulásokra jó, de nem a csatában. Josijah arca eltorzul. Rosszkedvűen fordítja el fülét az intő szó elől. Hiszen éppen ez az akarat izzik benne: csillogó királyi díszben akar szembefordulni Fáraó elérhetetlennek látszó gőgjével, aranyozott küllőjű merkabán, két ezüsttel felszerszámozott, habzószájú lóval a kocsirúd előtt, amelyeknek égszínkék tolldísze ide-odatáncol. Vajon megértheti-e őt valaki, aki maga is nem király?! Felveti magát a kocsira s ujjával megpendíti az íj húrját. A kocsis megragadja a gyeplőket. A király egyszerre megfordul és kiáltva hívja Jirmijahot. Most új parancsot oszt. Egy négykerekű szekér kövesse Josijah osztagát. De ezen a szekéren ne harcosok üljenek, hanem egy magasrangú pap mellett Ahikám és Jirmijah, a király kísérői. Izráel nem visz a csatába istenszobrokat. Josijah

mégis magával akarja ragadni az Urat a csatazaj kellős közepébe, hogy igaz harci dühét felébressze. A tiszta pap imája lehozza őt a magasból s még inkább, mint az ima, az Anathotbéli férfit. Ebből a hitéből nem enged a király. Ha háta mögött tudja Jirmijahot, úgy érzi, hogy az Úr sincsen messze.

Most már Josijah vezérei is egymásután szállnak fel harckocsijaikra. Balfelől Asasjah, mint a testőrség feje, szorosan a király mögött halad, a jobboldalon Hámutal atyja, az öreg Libnabéli Jirmijah követi a királyt s rézvörös arca máris izzik a csata ígéretes gyönyörűségétől. Pattog a királyi kocsi ostora s ezzel jelt ad az indulásra. Mint a jégeső, dörögnek a kocsik, robognak a lópatkók, üvölt a »Dávid birodalma!« csatakiáltás, a várudvaron. A nyikorgó négykerekű szekér, amely vadul vágtat a király kocsija után, oly kegyetlenül rázza és csapkodja egymáshoz az öreg papot, Ahikámot és Jirmijahot, hogy szinte eszméletüket vesztik. Meggiddo északi kapuja előtt megállanak a kocsik. A kürtök mindenfelől gyülekezőt fújnak. Új kocsik csatlakoznak hozzájuk s a királyt közbül veszik. A kocsik mellett lovagolnak a testőrség lovasai. Gyorslábú lándzsások követik nyomon a porfelleget. A nyilak, parittyák és hajítódárdák párbaja már rég megkezdődött. Csupa sziszegés és mérges sustorgás a levegő. Jehúda elővédje most összecsap a Lubim törzs csatarendjével. Egyszerre száz helyen gyullad ki a lándzsák és kardok harca. Jirmijah szelleme kong az ürességtől. Az öldöklés egyenletes zaja úgy tölti meg fülét, mint ahogyan a fekete víz árad be a fuldokló fülébe. Hogy' is tudná lehozni most Adonájt mennyei magasságából! Még ha az Úr nem is volna oly távol ettől a harctól, mint amennyire a valóságban van, Jirmijahnak egyszerűen nincs ereje hozzá, hogy feléje irányítsa gondolatait. Jeges rémülettel önmagán veszi észre, mennyire egymagában, az Úr nélkül kell harcolnia a királynak. A lovasok és lovak árnyéka már meghosszabbodik. Hol marad a keleti sereg?

Most tébolyodott kiáltás szakad neki a városfalaknak, amelyek szinte meginognak. Jehúda győz. A Lubim-törzs hosszúra nyúlt csatarendje négy helyen is felbomlott. Az egyiptomi segédcsapatok felbomlott tömegei eldobják fegyvereiket, megadják magukat vagy észak felé menekülnek. Menekülés közben magukkal ragadják Anut és Satjut is, kik megfordítják lovai-

kat. Efráim és Manassé íjászai ordítva ugratnak elő s nyílfelhőket eregetnek a menekülők után. A csatamező külső része már szabad. A negyvenkét tartomány derékhada is meginog a menekülés e hullámától, amelyet fel kell fognia. Josijah hangja túlkiáltja az ezerhangú üvöltést. Isten országa e földön már közel van, az új Dávid nem tévedett bizakodásában. A királyi osztag, csatakocsik, lovasok és gyalogság, szorosan összetart. Elsőnek az egész lovastestőrség ugrat előre. Az üresre söpört mezőn mennydörög a vad vágtatás. Nyomukban hatalmas porfelhő száll fel, az új Dávid úgy burkolózik e fellegbe, mint a mennydörögve közeledő Úr viharaiba. Jirmijah már nem lát semmit. Belékapaszkodik a kocsi oldalfalába, hogy a földre ne zuhanjon. Nyilak, kövek, dárdák sokszínű hangja sziszeg el füle mellett. A porfelhőben lovasok fordulnak le lovaikról, amelyek tovább vágtatnak, mintha maguk is harcosok volnának. A halállal senkisem törődik, a halál messzi elmarad mögöttük. A nagy porfelhő egyszerre több felhővé szakad szét. Újabb győzelmi üvöltés – Anub Het, a fehér fal tartománya legyőzetett! Ptah istenszobra Zebaoth kezére került. Jirmijah látja, amint a hatalmas fa-alak sok kézen keresztül eljut a királyhoz. Az új Dávid szinte emberfeletti erővel ragadja meg a világon uralkodó bálványt és a földre hajítva szétzúzza. Ide-oda hullámzó percek múlva ugyanígy jár Anubisz, az alabástromváros ugató istensége és Uath-tartomány tehénfejű Hatorja is, aki szarvai között a világgolyót hordja. Jehúda áttörte a tartományok csatarendjét. Az eggyéolvadt porfelhő megint üresre sepert tereken mennydörög keresztül.

Aztán egyszerre megtorpan a részeg győzelmi rohanás. Mély vizesárok metszi keresztül a terepet. A csatakocsik lovai felágaskodnak és visszahőkölnek. A vizesárkon túl szelíd domb emelkedik. Amikor a halálosan kimerült rohamozó sereg idáig juthat, olyan látvány tárul eléje, amelytől némára dermed. Vasba öltözött óriások hármas csatarendje tartja megszállva a magaslatot. Ember ember mellett, – teljes készenlétben rajzolódnak ki a sorok az alkonyodó ég hátteréből. Ezek a harcosok még egyetlen dárdát sem hajítottak el, egyetlen sebet sem kaptak. Kipihenten, friss nyugalomban, háttal a lemenő napnak, várják Josijah őrjögő, vértől szennyes csapatait. Karcsú testükön szik-

ráznak a rövid páncéllemezek, a kar- és lábvértek, sisakjaikon vörös lófarkak és tollbokréták lengenek. Az egész csatarendben csak a szélben játszó sisakforgók mozdulnak. Jehúda seregében szájról szájra jár a rémült szó: »Javan!« Ezek az ionok, Fáraó segítőcsapatai az északi szigetekről és tartományokból, akikből legyőzhetetlen testőrségét toborozta össze. Áthallani a recsegő vezényszavakat. A háromszoros falanx előrevágja hosszú dárdáit, mintha három összekovácsolt óriási sarló fordulna szembe Jehúdával. Mindez azonban csupán fenyegető kerete egy csodálatos képnek. Az alacsony domb tetején, amely már a Kármelhegység keleti részéhez tartozik, csillogó emberkoszorú vesz körül valami különös emelvényt. Jirmijah hunyorogva néz, hogy élesebben lásson. Végre felismeri, hogy az alkonyi nap aranyában vakító fénnyel csillogó emelvény Fáraó fenséges kocsitrónusa, amelyről csatáit figyeli. Ez a kocsitrón azonban a maga művészi mozdulatlanságában inkább jelkép, mint igazi jármű. A lófogatot seholsem lehet látni. Istenszobrokhoz hasonló mesterkélt tartásban ül egy magányos kis ember a kocsitrónuson, a harc fel sem ér hozzá. Törékeny alakját felmagasítja Egyiptom kettős koronája, az előreugró Ureus-kígyóval. Az udvari szolgálatot ellátó, színes ruhákba öltözött titkos tanácsosokat azonban néma uruk láthatóan egymás után idézi színe elé. Mindig kitáncol valamelyik a kocsitrónust körülövező emberkoszorúból, elragdatatott vonaglással csókolja meg a királyi széket s aztán megint visszatáncol helyére. A jelképes kocsi mögött más hivatalnokok még egy baldachint tartanak készenlétben. Jirmijah Necho jobb és bal oldalán két magas kalitkát is megpillant. Az egyikben mozdulatlanul gubbaszt valami, a másikban fürgén ugrál fel-alá. Ki ne tudná, hogy Nof földi napistene mindenüvé magával viszi Ptah arany karvalyát és a halottak birodalmának szent kutyafejű majmát?

Jirmijah szeme most már nem a Fáraó napfényben sugárzó képét, hanem saját királyának szétzilált arcát figyeli. Ebben a félelmetes csendben még mindig nem szólalt meg Adonáj sugallata. Egyes-egyedül Jirmijah tulajdon, szegény értelme sikolt. Vajon Ahikám itt mellette nem ugyanazt gondolja-e, amit ő? Mozdulatlan dermedtségben állanak az ionok falanxai. A domb oldalából erős lovasság ugrat elő s egyszerre fallá mered. Mö-

göttük csatakocsik villámló láncai sorakoznak fel. A szörnyű mészárlás után egyetlenegy egyiptomi fegyver sem készül az újabb támadásra. Nem Isten műve ez? A Nílus zsarnoka a kiontott vért és a szétrombolt istenszobrokat feledve, még egyszer időt akar adni, hogy Jehúda királya meggondolja magát. Jirmijah görcsösen ragadja meg Ahikám kezét. Megértik egymást. Leugranak a kocsiról. Futni és kiáltani kezdenek. De köztük és a király kocsija között több mint száz lépés a távolság.

Josijah pedig, a Lubim törzs, Anu és Satju, az egyiptomi tartományok legyőzője, a bálványok gyilkosa – Josijah nem értené meg többé szavukat. A vértől ittas rohanás közben elvesztette sisakját. Hosszú haja beleragad verejtékes arcába, amely egészen eltorzult a portól, piszoktól s a ráfreccsent vértől. A halál mámora és a harc dühe szinte felismerhetetlenné teszi vonásait. De a keze nyugodt. Megfontoltan teszi rá az egyik messzire hordó nyilat az íjra, amelyet a lábemeltyűvel a megpattanásig feszít meg. A húr megzendül, mint a hárfa. Látni, amint a nyíl elpattan, nagy ívben elrepül az ionok feje fölött s szinte vágyódva tűnik el a napban, Egyiptom isteni lényegének foglalatában. De a domb tetejéről, ahol Fáraó kocsitrónusa csillog, egyszerre vinnyogó kiáltozás hallatszik: a jóságos Istent érte a nyíl? Nem! A személyi szolgálatot ellátó titkos tanácsosok az egyik ketrec körül foglalatoskodnak. Josijah nyila nyilván megölte vagy megsebesítette a halottak országának szentelt kutyafejű majmot.

Mindez egyetlen pillanat alatt játszódott le. De azt, ami most történik, Jirmijah szíve már nem időegységek szerint méri. Még látja, amint a király megforgatja feje fölött lándzsáját, jelt ad a támadásra: »Át a patakon!« Ahikám és Jirmijah szaladnak visszafelé, hogy a kocsiosztag le ne tiporja őket. Még el sem jutottak szekerükig, amikor a támadás recsegve-ropogva megindul. A hegybevágás ezen az oldalon meredek és eléggé széles. A lovak egy része felbukik, mások nagy fáradsággal kapaszkodnak fel a domb tetejére. Jirmijah, Ahikám és a pap szekere megtorpan az árok innenső oldalán. A lovakat korbáccsal sem lehet tovább hajszolni. Nem maradnak egyedül. Százával gyűlnek köréjük a lezuhant lovasok, a sebesültek és akik megrémültek Fáraó és az ionok láttára. Sokan hagyják magára a királyt e leg-

nehezebb harcában. A patakon túl most új felhő kerekedik, amely mindent betakar. Egyre sötétebb lesz ez a porból, földből, vérből, dühből és jajkiáltásból összesűrűsödő felhő. Mert most egyszerre összeolvad egy másik felhővel, amelyet az előrenyomuló ionok és az egyiptomi lovasság kavar fel. Csak a szikrázó lándzsák és kardok villannak ki a porból. De Meggiddo előtt is fellobban a harc, ahol a Lubim törzs megint gyülekezik. A nap már a Kármel fölött áll, ahol Maszijahot még mindig szorongatja Kus és Put. Hol késlekedik Eljakim? Jehúda minden harcosa órák óta kérdezi ezt a szörnyű kérdést. Az ősz pap, akitől túl sokat vártak, egyszerre elcsukló sírásba tör ki. Eltakarja fejét, öklével veri a mellét és gyermekes ajánlatokat tesz a távoli, rideg Zebaothnak.

A földből, vérből és sikolyból összeálló fekete óriásfelhő önmaga tengelye körül forog, mint a széltölcsér. Előrehömpölyög, visszahátrál, szétterül, majd megint összetömörül. A harcoló ionok helyébe most új falanx lép a lejtőn, szikrázó fegyverzetben és pihenten. Aki Fáraóra pillant, megláthatja, hogy istenszobrokhoz hasonló mesterkélt tartása nem változik, a harc nem ért fel hozzá. Az udvaroncok s a személyes testőrök szorosan körülveszik a kocsitrónt, hogy testükkel és pajzsaikkal fedezzék a jóságos istent. A táncoló fekete felhő most egyszerre megtorpan. Sietős férfiak csoportja bontakozik ki belőle. Hajszoltan, görnyedt háttal szaladnak a vizesárok felé. Valakit visznek. A libnai öreg fejedelem támolyog előttük, vadul hadonász karjaival, aztán elvágódik s nem kél fel többé. Mindez álomszerűen történik, suttogva, majdnem súlytalanul. Mintha a csata zaja is egyszerre elhalkulna. Az ájult királyt a négykerekű szekérre helyezik. Üveges szemmel nézik százan meg százan a szerencsétlenséget. A porfelhő már fáradtan imbolyog. Asasjah utolsó szál emberéig harcolni fog. Alig van idő rá, hogy a királyt biztonságba helyezzék. Ahikám maga ragadja meg a gyeplőszárat. A kocsi néhány lovas fedezete mellett mellékutakon vágtat Meggiddo felé. Jirmijah ölében tartja a sebesült fejét. Menekülés közben ruhája át meg átivódott a király vérével. Két ion lándzsa feltépte Josijah mellét és bal lágyékát. Az ellenség csapatainak mentében érik el a vár nyugati kapuját, ahol a királyt a seborvosok és a herélt csak hevenyészett kötéssel tudják ellátni. Jo-

sijah nyög, nem tér magához s csak egyszer kiált fel: »Jeruzsálembe!« Ahikám sürget. A csata elveszett, a jövő sötét. A halálra sebesült király akaratát azonnal teljesíteni kell. Jeruzsálembe! Vágtában, még ma éjszaka. A legjobb kocsit megtömik párnákkal és takarókkal. A király puhán fekszik. Feje megint Jirmijah ölében van. Ahikám a lábait tartja.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

A NAGY PERLEKEDÉS

»Igaz vagy, Uram, hogyha perlek is veled. És mégis, *kell* veled perlekednem, mert az igazságosság így parancsolja. Miért megy olyan jól a sora az istentelennek? Miért vannak békességben a hűtlenkedők, akik elárultak Téged? Beplántáltad őket s meg is gyökereznek; felnevekednek és gyümölcsöt is teremnek, közel vagy az ő szájukhoz, de távol vagy az ő szívöktől!«

Ezek voltak ama szavak, amelyeket Jirmijah sokszor ismételgetett szívének keservében. Baruch titokban ezeket is felírta a tekercsre, ahová mesterének több más mondását is feljegyezte. Jirmijah hatalmas tanítómesternél járta ki a nagy perlekedés iskoláját. Josijah volt ez a tanító, Jehúda halálra sebzett királya, haldoklásának hosszú nappalain és éjszakáin tőle tanult Jirmijah. Ámbár Josijah nem annyira az istentelenek boldogulása, mint inkább az Istennel megteltek szerencsétlensége miatt perelt az Úrral.

Az utazás szörnyű óráit – mikor az utánpótló táborokban több ízben váltott lovakkal a második napon délben végre eljutottak az Efráim-kapuhoz – a király életereje csodálatos módon kibírta. A kocsi előtt lovasküldöncök vágtattak, hogy a templomban és a várban jelentsék Josijah súlyos megsebesülésének s közeli érkezésének hírét s egyben beszámoljanak a meggiddoi csata szerencsétlen kimeneteléről is. A papok és udvari méltóságok halálsápadtan hallgatták a jelentést s bár nem adták tovább, de a baljós hírek, mint rendszerint minden szerencsétlenségnél, a titkolózás hajszálvékony repedésein keresztül most is kiszivárogtak a nép közé. Egy órával azután, hogy az első lovas bevágtatott Efráim kapuján, Jeruzsálem már mindent tudott, sőt még a mindennél is többet. A most élő nemzedék a

hosszú békekorszak után olyan volt, mint a gyermek, aki nem ismeri a veszély egész riasztó nagyságát s csak bizonytalan sejtelmeire figyel, amelyekben olyan sok mindennel együtt a megsemmisülés titkolt mámora is elfér. Ezen a reggelen Jeruzsálem dologtalan népe sápadt kíváncsisággal áradt be a templom külső előcsarnokába. Némán hömpölygött a tömeg az egyik északi kaputól a másik felé. Szembetalálkozva valamelyik magasabbrangú pappal vagy udvari hivatalnokkal, az emberek tüstént közrefogták és faggatni kezdték. A kikérdezett méltóság ilyenkor holmi bizonytalan megnyugtatásfélét mormolt s szelíd türelmetlenséggel vágott utat magának. Minél magasabbra hágott a nap, annál jobban nőtt meg a válasz nélkül maradt kérdések ereje is. Meghalt a király, fogságba került vagy megsebesült? Eljákim herceg serege is Nof testet öltött napistenének kezére került? Áruló lett-e Eljákim, aki mindig is ellensége volt atyjának? Fáraó már Jeruzsálem felé nyomult előre, s Efráim hegyei között járt? Menekülni kell-e az egyiptomiak elől vagy lehetséges-e még az ellentállás a járhatatlan hegyszorosokban? De a népnek ez a bizonytalan zümmögése egy csapásra elnémult, amikor a nap túljutott az ég felén. Hámutal királyné mélyen lefátyolozva néhány udvarhölgye kíséretében sietett Benjámin kisebb északi kapujához. A tömeg utána hömpölygött. A testőrség erős osztagai azonban megszállták a kapu környékét, előrevágott lándzsával fordultak szembe a tömeggel és megtisztították a teret.

A királyt gyorsan kiemelték a kocsiból s mélyen besüppedő hordágyra tették, – ez a hordágy máris koporsóhoz volt hasonló. A tömeg ilyenképpen nem is láthatta a sebesültet. Maga Hámutal is éppen csak hogy egy pillantást vethetett férje arcára. Gyorsan haladt át a menet az egy csapásra megváltozott néptömegen, amely tompa jajveszékelésbe tört ki, mintha csak most értené meg igazán a szerencsétlenség súlyát s a haldokló király igazi nagyságát.

Josijahot hálószobájának mittajára tették. A király visszautasította az enyhítő italt, amelyet Hámutal keze – ó, ez a kéz egyszerre nem volt többé fehér és párnásan puha – emelt ajkaihoz. Azt sem engedte, hogy udvari orvosa váltsa a teljesen átvérzett kötést és sebeit bedörzsölje Gileád híres balzsamával.

Szeme Jirmijahot kereste s pillantása azt parancsolta: maradj! Még mindig nem szólt egyetlen szót sem, amikor végre kimerült, mély álomba szédült – ez az alvás hasonlított a végtelenül hosszúnak látszó ájuláshoz, amely megelőzte. Hámutalon kívül csak Jirmijah és Ahikám maradt a király ágya mellett. Ahikám a kimerültségtől még ültében elaludt, de Jirmijahot a túlerőltetés betegesen éberré tette, – olyan volt, mint a kihúnyó tűz, amely utoljára még kettőzött erővel lobban fel. Rövid, de bódultan mély alvás után a király felébredt. Most úgy látszott, mintha jobban érezné magát. A halálos sápadtság eltűnt arcáról, amelyre élesen kirajzolt piros foltok ültek ki. De nemcsak a testi láz, a lélek láza is felszította megmaradt életerejét. Hámutal, aki mindezideig uralkodott magán, a zihálva lélegző király ágya előtt egyszerre összecsuklott, testét rázta a zokogás s arcát odaszorította Josijah barna kezéhez. A király laza mozdulattal éppen csak hogy jelzett valami közömbös simogatásfélét, aztán megismételte a bizonytalan kedveskedést, de most már türelmetlenül. Josijahnak Jirmijahhal volt beszélnivalója. A hangja halk volt, de teli csengésű, mintha az ion lándzsa nem is roncsolta volna szét a tüdejét. Nem volt most idő arra, hogy a kimondhatatlan férfifájdalom izzásában búcsút vegyen a szeretett asszonytól; nem volt idő rá, hogy felidézze a derűs és enyhe múlt meghittségeit s még egyszer, utoljára feloldódjék lelke ebben az édes egységben. Szigorú órák közelegtek most, az igazságtétel jegesen hideg ideje. A halál angyalának keze már kinyúlt utána, percei megszámláltattak. Amikor a király magára maradt Jirmijahhal, óvatosan lélegzetet vett, – egyszer, kétszer és még többször is, olyan mélyen és alaposan, amennyire csak tellett tőle, hogy erőt gyűjtsön nagy perlekedéséhez:

– Én megtartottam a szövetséget... Ő megszegte a szövetséget...

A sebesült nyelve nehezen forgott, mint a részeg emberé. Jirmijahot sem hívta többé nevén, hanem szülővárosának nevével, »Anathot«-nak szólította. Talán elfelejtette, hogyan hívják, vagy talán a személynevet egymagában nem érezte eléggé meggyőző erejű tanúskodásnak a nagy perlekedés órájában:

– Megszegte a szövetséget... Beszélj Anathot, beszélj az

Ő nevében... Mert Ő szóval és látomással jön el hozzád... Mi mondanivalód van, Uram?...

Jirmijah ki akart térni a válasz elől:

– Királyomnak nem kellene beszélnie... Királyom inkább aludjon, hogy minél előbb egészséges legyen...

Josijah haragosan akart feltámaszkodni az ágyban:

– Nincs időnk ostobaságokra, Anathot... Most felelj, Adonáj... A látóasszony szájának szavaival azt ígérted nekem: »Békében térsz meg őseidhez... Békében térsz meg és nem látsz több szerencsétlenséget...« Ha ismerném bűnömet... ha tudnám, mi a vétkem... Igen, akkor békében térnék meg. De ha *nem* ismerem bűnömet, ha *nem* tudom, mi a vétkem, akkor hogy is térhetnék meg békében?...

Elakadt a lélegzete. Rövid és tompa köhögés rázta meg. Jirmijah kezét szorongatta. Kis idő múlva ismét összeszedte erejét:

– Hozzád szólok, Anathot!... Hozzád szólok, Adonáj!... Miért ajándékoztál meg tanításoddal, ha az volt a szándékod, hogy elhajíts magadtól?... Én nem vetettem el a Tant... Esküt tettem rá a szövetség oszlopánál... Harmincezer bikával és báránnyal és kossal és elsőfű-tinóval tartottam meg a nagy pászkaünnep égő áldozatát... Törvénnyé tettem tanításodat, az egész országban, mindenütt... Megtisztítottam a magaslatokat... Kivágattam a zöld fákat... Éjjel és nappal... harcoltam érted... Báál oltárait hamuval és halottak csontjaival szórtam be... És te... És te... mit tettél te?.. Beszélj Adonáj... Anathot száján keresztül beszélj!

Az Úr prófétája e nagy perlekedés hallatára az Úr némája lett! Ó, ez a perlekedés mint az éles kés hasogatta lelkét, s ő együtt perlekedett és tusakodott a haldoklóval. Igen, miért sújtotta az Úr villáma ezt a királyt, aki minden Dávid-ivadékok között egyes-egyedül volt a hűség tiszta foglalata? Josijah elbukott, de Mesullam, a molnár élt tovább és gyilkos nyugalommal simogatta hullámos fehér szakállát. E feloldhatatlan rejtélyen töprengett, amikor gondolatait egyszerre rongyokká tépte a király rekedt kiáltása:

– Adonáj...Én szerettelek téged...

A nagy perlekedés tanúja felzokogott, de a király lázasan

csillogó szeme hidegen mérte végig. Jirmijah könnyei csak a lágyszívű ember hétköznapi s mulandó szánalmát hirdették, amely a szerencsétlenség láttára akárkit elfog. Anathot a szív balga könnyeivel sírt. De az Úr nem sírta el az örökkévalóság könnyeit szolgája halálos ágya mellett. Némán rejtőzött el száz jeges ege mögé. Josijah lelke nem a megváltásért sikoltott, hanem azért, hogy végre kimondassék rá az ítélet: bűnös volt! Semmi mást nem akart már tudni, csak az okot, amiért Adonáj szolgálatában eltöltött élete után ugyanaz az Adonáj kárhoztatta el, aki bőséggel jutalmazta a törvény leghitványabb megszegőit és káromlóit s ősi ellenségének, Egyiptomnak adta a győzelmet. Josijah csak azt a bűnt akarta ismerni, amelyből nyomorúsága fakadt. Már ennyi is elég lett volna ennek a tiszta értelmű léleknek, hogy békében térhessen meg őseihez. De a tiszta értelmű lélek még ezt az utolsó, hitvány kis vigaszt sem kaphatta meg. És Jirmijah nem segíthetett a tiszta értelmű léleknek, mert ő maga is, szinte kővé meredt az érzéstől: Isten mérhetetlenül távol van.

Három nap és három éjszaka tartott a király perlekedése. Jirmijahnak mindvégig helyt kellett állania. Csak egy-egy órára borult rá valami tompa és riadt álom, – olyankor, amikor a láz és a szenvedés elbódította a sebesültet. E napok és éjszakák üllőjén kovácsolódott keménnyé a próféta szíve. Az Adonáj felé forduló gyermekded odaadás helyét most már ellenállás és lappangó makacsság foglalta el. És Jirmijah egyre gyakrabban gondolt arra, hogy felmondja a szolgálatot az Úrnak, visszavonul a kiválasztatás elől. Hiszen ez a kiválasztatás is csak szövetség volt, amelyet meg lehetett szegni, mint ahogyan Adonáj megszegte a Josijahhal kötött szövetséget. A külső és belső hang elkábította és meggyőzte, s ő tűrte, hogy meggyőzzék. Mi haszna volt, hogy az Úr már születése előtt megismerte és kiválasztotta? Megsemmisült ifjúság, üszkösre égett élet! Elmenekült az apai házból, mérhetetlen fájdalmat okozott anyjának, atyját halálra bántotta, fivérei meggyűlölték. Úgy járta végig az országot, hogy minden tagjában ott remegett a szorongás: ez az utolsó haladék, amit Izráel az Úrtól nyert. Hirdette az igét a templomban és megbotránkozást keltett. Mire jó mindez? Segített-e a világon, hogy az Úr feltárta előtte a fenyegető ve-

szedelmet? Segített-e a királyon, hogy őt, Jirmijahot magához kötötte? Romlást hozott mindenkire, akihez csak hozzáért. Küldetése teljességgel haszontalan volt, sőt rosszabb a haszontalannál: kártékony és elkeserítő. Vajon nem kérdezte-e a király a készülődés napjaiban unos-untalan: nincs-e üzenete az Úrnak? Amikor Izráelért kellett volna szólni, akkor az Úr kegyetlen kétértelműséggel néma maradt. De miért is viselje az Anathotbéli hitvány kis Jirmijah az egész világért a felelősséget, – mindig elhivatva és mindig újra meg újra elvetve? Mindig leselkedve figyelni és a jelre várni, – ez rosszabb volt a halálnál. Nem lenne-e jobb nem törődni Isten gondjaival s mint a világ apró kereke együtt forogni a világgal s végül tönkremenni vele együtt, – nem kényelmesebben, de nem is kárhozatosabb módon, mint a többiek!?

Ezek a gondolatok jártak Jirmijahban, amikor éjjel-nappal hallgatta a lázban égő király kiáltásait az Úrhoz a megvilágosodásért. A harmadik éjszaka volt a leggonoszabb. Josijah nyakán láthatóan lüktetett az ütőér. Vasból kalapált teste a láz és a perlekedés olvasztó kohójában viaszként mállott szét. Most már rekedt sipolás volt a hangja:

– Beszélj Anathot! Beszélj Adonáj!... Egyszer az engesztelés böjtnapján titokban egy kancsó bort ittam... Talán ez a bűnöm?...

Jirmijah bágyadtan rázta a fejét:

– Hogy is lehetne ez az apróság, királyom...

– Beszélj Anathot... beszélj Adonáj... Sokszor kívántam meg felebarátaim feleségeit... Bujaságomban százszor is engedtem vágyaimnak... Ez az?

– Hogy' is lehetne ez, én királyom! Atyád, Dávid sokkal nagyobb bűnöket követett el az asszonnyal és csupán gyermekében büntette az Úr... De békében tért nyugovóra...

– Beszélj Anathot... Beszélj Adonáj... Tele voltam tisztátalansággal... Éjjel és nappal... Tettben és gondolatban... Ez az?

– Hogy' is lehetne ez, én királyom... Már atyád Salamon is megmondotta s az Úr tudja: "minden, ami porból vétetett, bűnnel van teli..."

Végtelen szorgossággal keresték-kutatták az okokat, amelyek igazolhatták volna Isten büntetését. A király végre Jirmijahra emelte elgyengült öklét:

– Átkozott légy, Anathot, ha nem felelsz nekem!

Jirmijah térdre vetette magát a fekvőhely előtt:

– Felelni akarok királyomnak, hogy lelke végre megnyugodjék... Nem az én királyom követte el a bűnt. Az én királyom ősei követték el a bűnöket, ők vétkeztek... A szentséget megszentségtelenítették, a tisztát tiszátalanná tették, a szövetséggel nem törődtek. Az én királyomnak kellett utánuk megtisztítani az országot... De Isten azt mondja,hogy az apák vétkét negyedíziglen bosszúlja meg a fiakban.

Ez a válasz világos volt, bár nem fakadt Jirmijah szívéből. A király arca elernyedt. Szeme mélyen beesett a feketeszélű üregekbe. A halálra sebesült meredten feküdt ágyán, de aztán egyszerre riasztó dolog történt. Josijah elsorvadt lábai felugrottak a fekhelyről, a király felállt s Jirmijahot eltaszítva magától, merev, de ingadozó léptekkel odatámolygott a szoba ablakához, amely a második várudvarra nézett. Remegő kézzel támaszkodott meg a mellvédben és sipoló hangja minden maradék erejével ezt kiáltotta le:

– A király parancsa... Felgyújtani a templomot!... Tüzet a legszentebb szentélybe!... Megsemmisíteni a tanítást!... A király parancsa!... Adonáj ellensége Izráelnek... Csak bajt hozott Jehúdára... Kiválasztotta, hogy gyűlöletének játékszere legyen... Pusztuljon Adonáj!... Tárjátok sarokra a kapukat, hogy bejöhessen Ra és Ptah és Baal és Mardukh és Tammuz és Asera... Mert ők nagyok és szelídek... A király parancsa...

Az istenkáromlás erejétől Josijah megpenderült saját tengelye körül. Úgy forgott, mint egy táncolt, aztán zihálló lélegzettel hanyatt esett. Vérpatak buggyant ki a száján, elöntötte a szantálfával burkolt padozatot. A káromló kiáltozásra Hámutal berohant a szobába; szerelmese mereven elnyúlva, félig lehúnyt szemmel, lélegzet nélkül feküdt előtte. Most a királyné feltépte ruháját, dús anyai mellét lemeztelenítette s meleg testét rávetette férjének vértől szennyezett tesére, hogy visszahozza a

halálból. És íme, sikerült. Szívszorongató percek után egy kis mosoly indult el Josijah arcán és szétrongyolt melléből két hosszú sóhaj szakadt fel.

Másnap reggel a király teljesen megváltozott. A nagy perlekedés véget ért. Arcáról, amelyen már ott volt a halál bélyege, magasztos nyugalom és béke sugárzott. Közben fontos jelentések érkeztek, amelyek a szerencsétlenséget kisebbnek mutatták, mint ahogyan kezdetben hitték. A vezérek hírül adták, hogy sikerült megmenteniök a sereg maradványait a teljes pusztulástól s most Efráim hegyeiben gyűltek össze, hogy útját állják Fáraónak. Az istenek fia és atyja azonban, úgy látszik, nem is gondolt arra, hogy büntető ítéletével sújtsa az Örök Várost. Ő maga is súlyos veszteségeket szenvedett s hadjáratának vakmerő célja nem észak, hanem kelet felé hívta. Két napig és két éjszakáig tartó fegyvernyugvás után, amelyet derékhadának és a Jezreel síkságon álló Kusnak, Putnak, a Lubim-törzsnek és az ionoknak engedélyezett, a kürtösök indulót fújtak s a győztes észak felé vonult, Harmat földjére.

Valamennyi jelentésben megoldatlan titokként szerepelt Eljakim, a trónörökös, akinek késlekedése egyik főoka lett a meggiddoi szerencsétlenségnek. Jelentették a királynak, hogy Eljakim csapatai a legkisebb csetepatéba sem bocsátkoztak Fáraó seregeivel, hanem tétlenül várták sorsukat. A testet öltött napisten végül is Gilboa hegyei és a Jordán völgye között egyszerűen körülfogta a herceg seregét és minden ellenállás nélkül teljesen lefegyverezte. Egyiptom most erőltetett menetelésben vonul a Libanontól északra fekvő megerősített Ribla város felé s Josijah legidősebb fiát is viszi magával, – senkisem tudja, hogy tisztes hadifogságban-e, avagy mint bűntársat az összeesküvésben.

A haldokló Josijah lebírta testének halálos gyengeségét. Ügyet se vetett Hámutal, Ahikám, Jirmijah, az ápolók és a lakájok könyörgésére s megparancsolta, hogy öltöztessék királyi díszruháiba s vigyék Salamon tróntermébe, ahol Jehúda nagyjainak tanácsa állandóan együtt volt. Dávid égszínkék simlája túlontúl bő redőkben omlott a király elsorvadt teste köré, – két karja és lába sárgán és szánalmasan lógott ki a dús szövetből. A perle-

kedés napjaiban haja és szakálla megőszült. A korona mélyen belecsúszott megkeskenyedett, viaszszínű homlokába. Szíjakkal kellett odakötözni a királyt az arany-elefántcsont trónra, különben előre bukott volna a lépcsőkre.

Milyen más is volt a nagy országgyűlés képe az Egyiptom ellen indított háború előtt! Josijah napja akkor a fejedelmek és papok dús aratására sugárzott le, – úgy lengedeztek körülötte, mint megannyi gazdag kalász. Azóta lekaszálták és kiszaggatták Jehúda aratását, tarló maradt itt, amelyen már csak néhány elárvult kalászt cibált a szél. A fejedelmek egy része elhullott a harcban, mások Necho láncai közt sínylődtek, néhányan a hegység úttalan szorosaiban húzódtak meg tönkrevert seregeikkel. A városi fejedelmek helyén csupán néhány faragatlan vén ember ült, akik riadt szemekkel bámultak maguk elé s nehézkesen közölték véleményüket. Arcukról le lehetett olvasni: óvatos erőlködéssel igyekeztek felismerni a hatalom jövendő útjait, hogy majd a helyes, tehát a számukra kedvező oldalra álljanak. Mert az már mindenképpen bizonyosnak látszott, hogy a trónhoz szíjazott királyt semmiféle csoda meg nem mentheti többé, semmilyen balzsam meg nem gyógyíthatja. Az emberi szív ördögi hűtlenségével, amely egyetlen vereség után száz győzelmet, egyetlen bukás után száz dicsőséges tettet könnyedén felejt el, – ezzel a gonosz hűtlenséggel fordultak el ezek a férfiak – egyre határozottabban és egyre hűvösebben – a tegnap még körülrajongott uralkodótól. A halálra sebesült király ott fenn a trónon, mint a kimúló csataló még mindig aranyos szerszámaiban vonaglott, – ez a király szinte már itt sem volt számukra. De a papok padsorai is áruló módon tátongtak az ürességtől. Az istenek atyja és fia ellen indított háború nem a templom háborúja volt, semmiképpen sem szent harc, nem olyan villám, amelyet a legszentebb szentélyben álló frigyláda megkövült vihara küldött a világba. Magában álló ember vállalkozása volt ez a háború – így döntötték el a legmagasabb papi rendek –, aki bizonyára jószándékkal, de könnyelműen függetlenítette magát a magasabb rendelkezésektől s ezért a vakmerőségért lakolnia kellett. Most, hogy lelkükben már mindnyájan elszakadtak Josijahtól, a tett bűne és az érte való bűnhődés egyes-egyedül őt terhelte. Mindazok, akik nemrégiben még vérbenforgó szemmel és re-

kedt lelkesedéssel üvöltötték az új Dávid birodalmának jelszavát, tudni sem akartak többé róla s úgy viselkedtek, mint ha kezdettől fogva a kikerülhetetlen, sőt kiszámítható romlás hirdetői lettek volna. Félelmetesen sokértelmű elmagányosodásban lebegett a király, – ez a még mindig kék láng, amely most táplálék nélkül maradt, – a salamoni trón arany szövétnekében. Az állhatatos Urijah kivételével az Úr prófétái is cserbenhagyták. Az igehirdetők padja teljesen üres volt. A meggiddoi csata napja egyben a próféták legszégyenletesebb napja is volt. Milyen erőkre hivatkozhattak, miféle sugallatokat várhattak volna még tőlük, ha még az ilyen roppant esemény bekövetkezése előtt sem tudtak kicsikarni az Úrtól egyetlenegy igaz szót sem! Egyikük még hozzá győzelmet is jósolt, ez persze új ember volt – a Gibeonbéli Chánánjah. Most, a keserves események után prófétálásáról kiderült, hogy csalás és szemfényvesztés volt az egész. Chánájah azonban egyáltalában nem érezte magát legyőzöttnek. A tróncsarnok felé haladva titokban odalépett Jirmijahhoz, hajdani hivataltársához s fülébe súgta: Egyiptomról való jóslatát csak akkor tekinti hamisnak, ha Fáraó majd győzelmesen fejezi be hadjáratát a folyamközi birodalom hatalmasai ellen. Jirmijah ugyan összerezzent a kevély szavak hallatára, bár nem is volt egészen hihetetlen, hogy talán Chánánjah is csupán áldozata Adonáj határozatlanságának.

A fejedelmeknél, papoknál és prófétáknál is jobban hiányzott a haldokló király tanácsában egyetlen ember: a vén Sáffán. A világ sodrának kedvéért semmi esetre sem akarta többé házát elhagyni. Azt akarta, hogy még mindig éber és következtető szellemének utolsó napjai mostantól kezdve már csak a tanítást magyarázzák. Behatolni a törvénybe és megszilárdítani a törvényt, – e nagy cél érdekében közömbösen lépett át az elkövetkező nemzedékek során. Meg aztán az aggastyánok keménységével nem akarta látni mai szívettépő állapotában azt a férfit, akiben még mindig a királyi gyermeket és tanítványt szerette.

A nagy vérömlés után a király szinte teljesen elvesztette hangját. Most már csak hörgő suttogással tudott beszélni. Ahikám és Jirmijah ezért hát ott állott mellette jobbról és balról a trón legmagasabb lépcsőjén s mindketten egészen közel hajoltak fülükkel a királyhoz, hogy elsuttogott szavait hangos szóval

közöljék a gyülekezettel. Joahas és Máthánjah, a gyermek, ott ült apja lábai előtt. Rajtuk kívül senki sem volt jelen Dávid házának tagjai közül, egyetlen hercegi nagybáty és unokafivér sem, még ama kevesek közül sem jött el senki, akik e zivataros időkben itt maradtak Jeruzsálemben. Mert mindezek óvatosan ki akarták várni, hogy a királyság jövendő sorsa merre dől el. Hiszen Jeruzsálem felett ott állt Egyiptom kimondatlanul is fenyegető hatalmi szava, – ezt jól tudták a nagyok. Josijah pedig, egy végképp elmúlt kor Istennel megtöltekezett helytartója, szemükben már most is tisztátlan és átokkal sújtott holttest volt csupán.

Semmi sem maradt titokban a király szeme előtt, Jirmijah jól érezte ezt; az ünnepélyes részvét álruhájába csak nehezen elbújtatott hidegség épp oly kevéssé, mint a képmutató alázat álarca mögé rejtőzött kínos zavar. Mint valami rossz, fullasztó gőz, csapott fel hozzá a hűtlenség, – éppen most, amikor keservesen kellett küzdenie minden lélegzetvételért. A két királyfi szorosan fogta atyja elfonnyadt lábszárait, amelyek reszkettek a rázóhidegtől. Joahas tiszta és üres szeme tágranyílt értelmetlenséggel bámult az országgyűlésre. Máthánjah anyjától örökölt csodaszép, nyugodt állatszemével figyelmesen nézett szét a teremben, – az ő ideje még messze volt. Most végre néhány suttogó szó szakadt ki a király szájából. Úgy látszott, hogy Ahikám nem fogja fel teljesen értelmüket, de mégis intett a tanácsgyűlés tagjainak, hogy jöjjenek egészen közel a trónhoz. Jól titkolt kíváncsisággal s méltóságteljes léptekkel gyűltek össze a király körül. Szorosan egymás mellett álló alakok piramisa fejlődött most fel a trón lépcsőjén és a lépcsők alatt. De ennek a piramisnak nyomorult csúcsa még így, szíjak között is, a gyengeségtől egyre inkább balfelé billent. A hangtalan suttogás élesebb és kétségbeesettebb lett. A feszülten figyelő férfiak végül megértették s Ahikám kihirdethette a gyűlés előtt a király akaratát. Josijah önmagát halottnak jelentette ki. Ősrégi szokás szerint tehát azonnal meg kellett választani a trón utódát. Eljákim fogságban volt s eljátszotta a királyi méltóságot. Dávid trónja azonban egy óráig sem maradhatott elárvultan. Jehúda férfiai ezért hát ismerjék el a másodszülött fiút törvényes örökösnek s választásuk révén kerüljön ő a trónra. Ezt kívánta Josijah hörgő sutto-

gása. Jehúda férfiai egymásra pillantottak. Gondterhelt és gyorsan mérlegelő arckifejezésük elárulta, hogy mindnyájan egyet gondolnak: ajánlatos a haldokló akaratát teljesíteni, az Örökkévaló azután ezt az akaratot úgyis saját szándékai szerint fogja megváltoztatni. Lassan, egymás után felemelték kezüket, ezzel jelezve, hogy Joahast királlyá választották. Béna királyválasztás volt ez s az utána következő mormolva elhadart hódolat még nyomorúságosabb volt. Josijah azonban, aki végül is érvényesítette akaratát, többé semmivel sem törődött. Emberfeletti erőlködéssel próbálta homlokáig emelni megmerevedett ujjait, hogy Dávid koronáját levegye fejéről s az új király fejére illessze. De a gyötrelmes próbálkozás közben Jehúda királyainak abroncskoronája kicsúszott a dermedt ujjak közül s álnok rugalmassággal gurult a férfiak sorfala között a csarnok másik végéig. Valaki utánaszaladt a megalázott koronának, amely – még mielőtt elkapták volna – még egyszer nekiperdült a falnak. A sebtiben odahívott Ságán sápadtan és kínos feszengéssel tette fel a Dávid-koronát – a gyors felkenés után – Joahas lassan járó fejére; a szegény fiú még mindig nem nagyon értette, hogy voltaképpen mi is történik vele. Josijah lelkéről azonban látszólag nyomtalanul múlt el e rosszul sikerült koronázás szorongató előjele. Az újabb, emberfeletti erőfeszítés teljesen igénybe vette. Eltorzult arccal, fogát vicsorítva próbált feltápászkodni, hogy Salamon trónját átadja az új királynak. Ahikám és Jirmijah a hóna alá nyúlt és felemelte. A szörnyű fájdalom visszaadta a hangját. Kétszer is felordított s hangjától megremegett a csarnok. Aztán élettelenül esett rá a kezek mankóira, amelyek feltartották s lecipelték a trónlépcsőn. Amikor a szegény Joahas magára maradt a királyi székben, fenn a magasban és nagyon elhagyottan, a szemében szorongó rémület egyszerre a téboly irtózatáig fokozódott. Gyötrődve forgolódott előre-hátra, míg végül királyhoz oly méltatlan kiáltás tört ki belőle:

– Apám, gyere vissza!... Hiszen nem akartam... Hiszen nem akarom...

Aztán vinnyogó, gyerekes sírással két tenyerébe temette az arcát. Josijah azonban már nem hallotta ezt a gyermekes vinnyogást, amellyel a boldogtalan Joahas a jelenlevő férfiak nagy

megvetése közepette megkezdte uralkodását. Kapkodó gyorsasággal hordágyon vitték ki a haldoklót eljátszott uralmának csarnokából.

Josijah még lélegzett. Hámutal, Joahas, Máthánjah, Ahikám Jirmijah s még néhány hűséges ember gyűlt össze ágya körül. A királyt már nem vetkőztették le többé. Így feküdt hát életének utolsó ágyán, ragyogó napjainak kék díszében s bár mozdulatlan volt, de még lélegzett. Hámutal ott guggolt a lábai mellett, könnytelenül és ugyanolyan mozdulatlanságban, mint a király. Csak most mondott le róla igazán. Még tegnap szép akart lenni a király kedvéért s keservesen gyötrődve próbálta megőrizni ezt a szépséget. De ma már nem díszítette haját egyiptomi módra. Fakó ruhájáról mintegy lekopott a hajdani szép redővetés – a szövet szinte csak lógott szelíd testén. A királyi kertek dús virágaratásából egyetlen szál sem díszítette. Csuklóján nem csörrentek meg az aranykarikák. A király, aki úgy szerette ezt a csengő zajt, úgysem hallotta volna többé. Immár nem csillogott aranyos lakk Hámutal körmein. A király, aki szerette ezt a csillogást, amúgy sem látta volna többé. A királyné irgalom nélkül elbocsátotta szépségét szolgálatából, hiszen nem kísérhette el szerelmét utolsó útjára. A tegnap még gyönyörű Hámutal most fakó, őszi varjúként gubbasztott az ágy végénél.

A néma emberek, akik összegyűltek ebben a nagy szobában, nem várták többé, hogy az örökkévalóság hallgatásába megtérő király még egyszer megtörje önnön némaságát. És mégis, Josijah király megtörte a csendet s hangja megint oly teli zengésű volt, mint uralkodásának fényes napjaiban. Szeme is kinyílt s titokzatos képekkel telt meg. Háromszor mondotta ki ugyanazt a szót, mindháromszor más-más hanghordozással. Ez a szó így hangzott: »Az atyák . . .« Első ízben úgy csengett, mint valami rémült felismerés. Másodízben mint egy bizonytalan kérdés. De harmadszorra Josijah, szinte messzire néző mosollyal, úgy énekelte ezt a kurta szót, mintha valami édes dallam volna Aszaf fiainak hangkincséből. A néma emberek most szorosabban állták körül az ágyat. Ó, ha ki lehetne hüvelyezni a képet az atyák szent gyülekezetéről, amelyet Josijah lelke földi öntudatának utolsó pillacsapásával még megláthatott, mielőtt ő maga is meg-

tért volna ama szendergés birodalmába, amelynek ébersége ezerszer igazibb a való világ éberségénél! Előbb talán a közvetlenül előtte élő atyákat látta, Amont és Manassét s megrémült pillantásuktól? Csak aztán pillantotta meg Ábrahámot, Izsákot és Jákobot, Mózest és Dávidot s önmagát is közöttük? Hol trónolt az atyáknak ez a gyülekezete? Távol az Úrtól talán, a Seol piszkos félhomályában, vagy közel az Úrhoz, elmerülve nyíltan kibontott jelenvalóságában, amely Mózes földi szeme előtt valamikor úgy cikázott fel, mint egy zafírkő gyorsan felvillanó csillogása?

Megint végtelenül hosszúnak tűnő hallgatás következett, – aztán a király oldalt fordította fejét s pillantása megakadt a gyermek Máthánjahon. De szeme mintha észre sem vette volna a legifjabb fiút. Mert ez a szem újra megtelt érthetetlen képekkel, s megint ércesen csengő hangja megremegett e képek hatalmától. És a hangja újból kimondott egy szót és háromszor ismételte. Ez a szó így hangzott: »A gyermekek . . .« s megint háromféle hanghordozással ismételte el. Első ízben sóhajtó szánalommal, másodízben bizonytalan kérdésként, harmadízben a boldog csodálkozás dalolásával. Az apák gyülekezetének képénél még kibogozhatatlanabb volt ez a másik, a gyermekek vonulása az idők végeztéig. De a kettő így együtt Izráel képe volt, Izráel igazsága és kiválasztatása. A király, akihez – Sáffán örök érvényű írásbeli bizonyságtétele szerint – egyetlen király sem volt fogható Jehúdában és Izráelben, utolsó órájában talán egyetlen hatalmas pillantással foglalta össze a kezdetet és a véget. De ebben az utolsó látomásban szeme megtört. Ahikám már jelt adott az új királynak, hogy készüljön atyja szemének lezárására, amikor Josijah mélyen felsóhajtva még egyszer így felkiáltott: »Anathot!« Jirmijah földre vetette magát, mint akit a király maga elé idézett s arcát egészen közel hajtotta a kialvó lánghoz, amely most teljes tisztasággal így szólt:

– Békében megtérni . . . Mégsem volt csalás . . . Anathot, szólj Őhozzá . . . Szeretem őt . . . Megint . . . Még mindig . . .

Josijah király, Ammon fia aztán kinyújtotta tagjait és meghalt.

De a nagy perlekedés és a királyi haldoklás napjai óta Jirmijah nem szerette többé az Urat, hanem izzó haraggal gondolt rá s úgy hitte, hogy egész szívéből gyűlöli. Elhatározta, hogy késlekedés nélkül felmondja a hirdető hivatalát és mindörökre szóló szabadságot kér az Úrtól. De ez a felmondás egymagában még nem volt elég. Az Úr saját országában mindig újra birtokba vehette volna. Jirmijahnak tehát olyan földre kellett mennie, ahol idegen emberek és idegen szavak között talán Adonáj hangja is gyengébb lesz és így majd békében maradhat tőle. A Josijah halálát követő éjszaka váratlanul megjelent Anathotban, a nemzetségházban, kúszán és zavarodottan beszélt anyjának a tervbe vett szökésről meg arról, hogy mindörökre el akar menni innen. Abi szeme azonban az ilyenfajta bejelentések ellenére is végig száraz maradt és keményen nézett Jirmijahra:

– Legifjabb fiam... Nem aggódom miattad... Viszontlátlak még... Nagyobb az Ő hatalma rajtad, mint a tiéd...

A Kiismerhetetlen azonban nem erőszakoskodott. Úgy látszott, hogy a felmondást elfogadja s a távozásba belenyugszik, – sőt az elkövetkező események jól kitervelt irányítása és elrendezése által valósággal egyengette kiválasztottja előtt a menekülés útját.

TIZENHARMADIK FEJEZET

NOF VIRÁGZÓ OSZLOPAI ALATT

Jirmijah hazájában Nofnak hívják ezt a derűs várost. A Nílus partjain azonban, ahol végtelen sorban vonulnak a város templomai, a paloták, piramisok és temetkezési helyek, a Men-Nofr nevet viseli, bár e szó hangzóit műveletlen idegenek gyakran torzítják a Membe vagy Memfi szavakká. A papok viszont ünnepélyes pontossággal így nevezik: »Ha-Ka-Ptah«, ami pontosan ezt jelenti: »Ptah lélek-alakjának lakása.« Valamennyi név közül ez a legpontosabb, mert Nof valóban a nagyszerű »Nu-Ptah«, a teremtő Ptah városa; az istenség lélekalakjának lakása, – maga is valóságos város – a mozgalmas Nof kellős közepében van. Ptah kőbe formált megtestesülése Nof templomában áll, s bizonyos ünnepnapokon hozzáférhető, legalább is magasrangú tisztelői mindig színe elé juthatnak, nem olyan tehát, mint az Örökkévaló képektől és szobroktól megfosztott temploma. Mert ha Ptah, mint az élet uralkodója, a szent időszakokon kívül vissza is vonul óriási lakásának legbensőbb termeibe, a mellékistenségeknek azért mégis teljes szabadságot ad, hiszen hármas egységbe fonódik össze velük s templomát is rendelkezésükre bocsátja. Sechet és Inhotep számos kápolnája előtt naphosszat ott tolong az áldozók, a fogadalmat tévők és a füstölő áldozatot bemutatók tarka serege.

E beláthatatlan nagyságú épületen az idegen szemét – még ha Istennek oly szigorú emberéről is van szó, mint Jirmijah – elsősorban az oszlopok és falak tavaszi szépsége ragadja meg. Ez a tavasz ezer tesztendeig tart. Utána következik a nyár aszálya és az ősz, amint ezt a negyvenkét tartomány oly sok beomlófélben levő temploma is bizonyítja. Olykor azonban az első tavaszt egy második követi, amely megint eltart ezer esztendeig.

Ez a második tavasz nyílt ki nemrégiben Nu-Ptah templomának virágzó oszlopaiban. Pszammetich Fáraó, Necho apja, ébresztette fel ezt az új tavaszt, – az istenek atyja és fia, aki leszállt a földre, hogy megújítsa Egyiptom örök trónusát. Nof kiszáradt, elszürkült, levelüket vesztett oszlopaiban Fáraó sugárzása újból megindította a nedvek áramlását és az új bimbózást. Az oszlopok elfakult színei megújulnak a friss bíbor és skarlát és jácint és smaragd és arany olykor éles, olykor szelíd színárnyalataiban. Az újjászületett tavasz legdúsabb nedvei és erői végigáradtak a magasba szökkenő oszlopokon s az oszlopfőkben bontakoztak ki, amelyek ezer meg ezer változatban utánozták a lótusz kinyílt virágát vagy a papirusz-cserje szorosan összesimuló bimbókötegeit.

Mindegyik ilyen tavaszi oszlop külön világ s gyökerétől egészen virágainak kelyhéig végig szent képírás díszíti. A sudár oszloptörzsek kőkérgébe az istenek történetének és dicsőítésének egész könyveit vésték bele sok szép színnel. A szem, amely az írást nem tudja elolvasni, feltarthatatlanul elmerül a képek és elbeszélések beláthatatlan menetébe, amelyek az istenek tetteit és szenvedéseit, áldozati ünnepeiket, a szent bárkák útját mondják el, csatákat, ostromokat, foglyok tömegeit, győzelmi áldozatokat, a Fáraó madár- és vízilóvadászatait ábrázolják, egyszóval boldog örömmel szövik össze az istenek és uralkodók tetteit e kőből való szőnyeg mintáiban. Talán ezer vagy még több ilyen virágzó tavaszi oszlop áll Nu-Ptah templomában. Boldogság árad belőlük és megifjítják a bámuló emberek szívét, mert Horus szeme ügyel reájuk és Ptah ezernyi karvalya széttárt szárnnyal lebeg a templom fölött.

Jirmijah arra gondol, hogy Nofban csak egyetlenegy ház van, amely nem vesz részt e nagy boldogságban. Menekülésének háza ez, ahol a száműzött Joahassal, Hámutallal és a gyermek Máthánjahval él, akit a haldokló király parancsára továbbra is oktat. Ha kilép ebből a szép nagy házból, amelyet a Fáraó adott a száműzött Dávid-ivadéknak s a lármás utcák napfényében áll, olyankor Egyiptom derűje tüstént két karral szorítja magához. Bizony nagyon sebzett lehet az olyan lélek, amely ki tud térni ez ölelés elől. Vajon hol is lehetne oly teljes a vidámság, mint itt, ahol sikerült a halált az élet életévé fokozni s a földi bol-

dogságot elmúlhatatlanná tenni, – amint azt a Nyugati Város ezer sírpalotája bizonyítja, amelyek kényelmes szépségben fölülmúlják az élők lakásait? A szobák és kamrák, amelyekben minden jómódú halandó Ozirisz megváltójaként örökítheti meg magát, csak úgy duzzadnak a földi lét ízes édességének színes képeitől! Senkisem hagyja el azt, amit szeret. Legdrágább javaival együtt csupán egy kissé nyugatabbra kerül, hogy ott megfontolt nyugalomban örvendezzék mindörökre biztosított nyugalmának és megtisztult békéjének. Ilyen módon nagy bölcsességgel sikerült visszafordítani az elmúlást s ízes életté változtatni a halál végtelen ürességét. Parttalanul árad a dicső ének minden múlandó dolog körül s éppen ez teszi valóban elmúlhatatlanná; az ország, amelynek egyetlen gondolata a halál, éppen e gondolat által semmisíti meg a megsemmisülést.

Jirmijah megborzong e nagy vidámság ölelésében. És mégis, mindennap alkonyattájban odahúzza valami a hatalmas térre, Ptah temploma elé. Nem lép be a templomba, nehogy beszennyezze magát. A legkülső oszlopcsarnokban marad és itt sodródik az emberáradattal. Ebben az órában az egész város aprajanagyja itt gyűlik össze, hogy alaposan kikóstolja a séta örömét s egymás látványosságát. A templom számtalan belső udvarából kiszivárog a sok tarka tűzijáték és füstölőáldozat visszfénye, kihallatszik a végtelennek tűnő litániák egyhangú zümmögése. Jirmijah riadtan fordítja el fülét és szemét mindettől s átérzi a régi szó igazságát: »És megborzadtak az országok népeitől«. Egyben persze azt is felismeri, mennyire kétértelmű e mondás igazsága, hiszen az országok népei is megborzadnak Izráeltől. Meglátja ezt a borzalmat, amikor szeme beleütközik egy másik szempárba, megpillantja egy-egy arc elutasító ellenségességében is, amely megszimatolja származását. De azt is tudja, hogy a kölcsönös borzadály oka az Örökkévaló Isten, aki a népek édesen imbolygó álmaiból felébresztett egy gyenge népet, s vállára rakta a virrasztást és a titok kibontásának súlyát.

Nagy idegensége nyugtalanná teszi Jirmijahot. Lemegy az oszlopcsarnok lépcsőin s már ott jár a széles, szépen kövezett téren. Kábító virágillat csapódik az arcába. Virágboltok egész sátorvárosa tárul most ki előtte. (Úgy illik ugyanis, hogy a Mennyei Örvendezés minden megjelenési formáját és megteste-

sülését más-más virággal köszöntsék, az évszakok és az istenek váltakozása szerint.) Hátat fordít a templomhoz legközelebb eső utcáknak, amelyek teli vannak virágsátrakkal, kegyszereket és áldozati tárgyakat árusító boltokkal s betéved a világiasabb mesterségek túlzsúfolt piacaira. Mindegyik ilyen vásártér nagyobbnak látszik, mint Jeruzsálem egész alsóvárosa. Jirmijah elsétál a halárusok hosszú padjai előtt, amelyek teli vannak ezüstös pikkelyekkel és a hideg, kékesvörös halvér nyomaival. Itt baltával darabolják fel a nílusi csukát és a kövér tengeri farkashal hasas testét. A húsdarabokat a mérlegre vetik. Egy rekedt ember károgó hangon rikácsolja a súlyt és az árat. Az árut aztán ügyesen elcsomagolják szőlő- és fügefalevelekbe. A piaci teherhordók vállukra vetett hosszú rúddal álldogálnak s várják, hogy az előkelő hölgyek rendeléseit házhoz szállítsák. Éppígy zajlik az élet a baromfipiacon is. Itt hosszú sorban guggolnak a szerecsen földről idekerült ügyes rabszolgák és tüneményes gyorsasággal, énekelve és kígyózó mozdulatokkal, kopasztják a dagadozó húsú hizlalt libákat, kacsákat, galambokat, szalonkákat és nádi rigókat, amelyek hosszú zsinórokon lógnak. A baromfipiac mellett lacikonyhák, kocsmasátrak és sörfőzdék sorakoznak fel. A sülthús csípős szaga összekeveredik az erjesztett árpa illatával. Jirmijah visszatartja a lélegzetét. Arra nevelték, hogy a tisztátlanságtól még akkor is óvakodjék, ha az csak gondolat, inger vagy akár illat alakjában próbálja megkísérteni. Gyors léptekkel hagyja el a lakmározók és iddogálók sátrait s a borbélyok, hajművészek és parókakészítők sátorsorához jut. A vendégek szótlanul ülnek a bódék előtt s várják, amíg a borbély sorát ejti a haj- vagy szakállnyírásnak, – azoknak az embereknek magasztos nyugalmával ülnek itt, akik legyőzték a halál borzalmát s akikre pompás vagy szerényebb, de mindenesetre nagyon kényelmes sírlakás vár. A borbélyok és segédjeik felsőteste meztelen, így dolgoznak. A fürge borotvakés táncol a mélyrehajtott papi fejeken s tükörsimára gyalulja őket.

Jirmijah most az esztergályosok, asztalosok és kocsigyártók piacterén bolyong. Álomszerű látvány a számtalan különböző formájú szekrény és szekrényke, finoman ívelt asztalok és asztalkák, messzi földről hozott fa-fajtákból készült almáriumok és ládák, meg a sok kék és zöld kövekkel kirakott játéktábla. Sú-

lyos teher Nof életén az istenek és a halottak világa. Az élők világa éppen ezért nagy kedvteléssel igyekszik finom és filigrán formák között élni. Mintha csupa karcsú hölgy számára faragták volna ezeket a zsámolyokat és apró ülő alkalmatosságokat, az oroszlánlábú karosszékeket, a törékeny hordszékeket és gyaloghintókat. E sok bájos lim-lom láttára szinte kételkedni lehetett volna benne, vajon szülnek-e harcosokat is ebben a városban Fáraó hadseregének, mert itt látnivalóan mindent csak a legtörékenyebb táncosnők testére szabtak. Az asztalosok kalapácsának, gyalujának és fűrészeinek zaját most finom kopácsolás és vékony reszelők zizegése váltja fel. Jirmijah az ötvösök és aranyművesek utcájába téved. Hosszú hónapok óta először itt szállja meg újból az Úr sugallata. Sugallat? Ez talán több is a valóságnál. Inkább csak hasonlatban megszólaló, nagyon halk intés az egész, mintha az Úr be akarná bizonyítani Jirmijahnak, hogy távolság és idegenség nem köti s szeme változatlanul ott függ a kiválasztotton, hiába akar elszakadni, hiába menekült el éppen az Úr segítségével. Adonáj szava itt Nofban némiképp hasonlít a jeruzsálemi fazekasműhelyben elhangzott szóhoz.

Jirmijah elmerülve figyeli az aranyöntők munkáját. De nem annyira az köti le, amint az aranyat formába kovácsolják, vagy vékony lappá verik, mint inkább a kőből épült olvasztókemence, amely előtt egy fűtő ügyel a veszedelmesen sziszegő fehér izzás hőfokára. A kupolaalakú, de nem túlságosan nagy olvasztókemencéből olyan hőség árad, hogy a közelében dolgozó aranyművesek meztelen teste szinte megfő tőle s mindről patakokban csurog az izzadság. Mindegyik aranyolvasztó hosszúnyelű olvasztótégelyt tart a kezében. A tégelyben salakkal keveredett, tisztátlan aranyérc van. A fűtő piszkavassal felnyitja a kemence nyílását. Az aranyöntők eltorzult arccal lépnek közelebb s tégelyeiket dugják a fehér izzásba. Pislogó, gyulladt szemükön szinte látni a fájdalmat, amelyet el kell tűrniök, mert jó időbe tart, amíg az arany megolvad. A munkások teste csupa égési seb, bőrük felhólyagzott. De a kezük nem remeghet és nem gyengülhet el, a drága tégelyt keményen kell tartani, amíg az olvasztás sikerül s a nemes fém elvált a nyers érctől. Jirmijah maga is egészen közel lép a kemence nyílásához. És már készen

is áll lelkében a szó, hangtalanul, de kerek és telizengésű kérdésként:

«Nem tettelek-e aranyöntővé az én népemben, hogy megismered és megvizsgáld értékét? . . .»

Jirmijah visszatorpan. Most szállja meg a szó, mikor már semmi szükség rá, most érkezik a figyelmeztetés, amikor nem használ többé senkinek? Az országgyűlés napján, a csata előtt és alatt, amikor pedig ugyancsak szükség lett volna rá, akkor bizony hiába könyörgött, nyoma sem volt semmiféle sugallatnak, hogy a királyt visszaránthatta és megmenthette volna. Keserű válasz fojtogatja a torkát:

«A tűz szénné égette az olvasztókemencét . . . Hiába dolgozik a szenvedő aranyöntő . . . Nem olvad meg a nemtelen fém . . . Értéktelen érc marad csak a tégelyben . . . Jól vagyok ott, ahol vagyok . . .»

Jirmijah továbbra is ragaszkodik a felmondáshoz. Még arra sem gondol, hogy – mint ezelőtt – legalább idézze magában a legyőzetés vágyát. Minden erejével igyekszik kiszorítani lelkéből az Úr sugallatát ugyanígy, mint ahogyan az ember a tüskét nyomja ki az ujjából. De minél inkább erőlködik, annál határozottabban távolodnak el gondolatai Nu-Ptah zajos vásárától s egyre messzebb kerülnek saját semmittevésétől és szomorú békéjétől is. A népre kell gondolnia, amelyről az Úr beszélt, Jeruzsálemre kell gondolnia és arra, hogy minden milyen tervszerűen illeszkedik egymásba és hogy mennyi minden történt. . .

Ez történt és így történt.

Josijahot, Jehuda boldogtalan királyát eltemették Usijah kertjében atyái mellé. Nem kísérte jajveszékelő és zokogó gyászpompa, aminőt a hős megérdemelt volna, inkább szégyenkező, furcsán gyors temetési szertartás volt ez. A szégyen mindig is ifjabb testvére a balszerencsének. Josijah nevére sötét árnyék nehezedett s Aszaf fiai számtalan sokszólamú gyászének helyett egyetlen panaszdalt énekeltek csupán, amelynek szavaiban Jirmijah dicsőítette a szeretett királyt. A restelkedő temetést nem kevésbé restelkedő és nyomott átmeneti idő követte; a városban és az országban mindenki érezte, hogy ennek egyik óráról a másikra hirtelenül szakad majd vége. E szorongással teli kurta

időszaknak királya volt Joahas, – a gyenge és ingatag napok lényege furcsa módon hasonlított is az új király jelleméhez. A fejedelmek és papok még nem felejtették el a félelmetes koronatanácsot, amikor a trónra kötözött haldokló király kikényszerítette belőlük másodszülött fiának megválasztatását és az új király nyűgös sírással tiltakozott a súlyos dísz ellen. És mégis, mintha Dávid égszínkék simlájával valami halvány méltóság terült volna el Joahas vállain, – a király ezzel a sápadt méltósággal töltötte ki a számára rendelt kurta idő ürességét. Nem tett sem jót, sem rosszat s ezért nem tetszett az Úrnak a semmi, amit tett.

Jirmijah közben felkészült a menekülésre, bár még csak nem is sejtette, hogy merre felé kellene indulnia. A gyásznapokra következő első újhold után megjelent az új király és az anyakirályné előtt s arra kérte őket: bocsássák el, hiszen az, aki szolgálatra rendelte, megtért őseihez. Ekkor azonban az történt, hogy Joahas és Hámutal elsápadt a bánattól, amiért el akarja hagyni őket az Úr embere, az a férfi, akibe oly hivő szenvedélylyel fogódzott az eltávozott, hogy még utolsó szavait is hozzá intézte. Simogatták és szorongatták Jirmijah kezét, könnyekre fakadtak és oly meleg gyengédséggel tartóztatták, amit mindeddig nem is sejtett bennük. De Hámutal és Joahas vonzalmánál is jobban tartóztatta Máthánjah síró könyörgése. Jirmijah egész szívével szerette a gyermeket, aki tanítványa volt. Így hát elhalasztotta távozását addig, amíg elkövetkezik a tisztázás órája, s ettől kezdve Baruchhal együtt a palotában lakott.

A tisztázás órája közelgett, s a körülmények úgy alakultak, hogy Jirmijahnak nem kellett megmásítania elhatározását. Jeruzsálemre egyre nyugtalanítóbb híresztelések hálója borult. Nem is tartott sokáig, amíg az országon végigportyázó egyiptomi lovascsapatok képében megérkezett e hírek igazolása. Egy kora reggel, még mély hajnali szürkületben következett be az, aminek következnie kellett. Efráim kapujának bástyái előtt nagyobb csapat egyiptomi lovas jelent meg és bebocsáttatást kért. Fáraó egyik hadvezére állt a csapat élén, magasrangú titkos tanácsosok színpompás csoportjának kíséretében. A toronyőrségnek odakiáltották, hogy a jóságos isten szent követsége békés szándékkal áll Jeruzsálem falai előtt s közölni akarja Jehúda kirá-

lyával a megmásíthatatlan isteni akaratot. A testőrség főtisztjei gyanút fogtak; békés követségnek az egyiptomiak harci készültsége túlnagy volt. Tüstént eltorlaszolták a kapukat, katonaságot rendeltek a bástyák lőrései mellé s készenlétbe helyezték a védőművek hajítógépeit.

Felkeltették a sokat alvó királyt és sebtiben összehívták a koronatanácsot. Joahasnak most azt kellett tenni, ami petyhüdt lelkének a legnagyobb munka volt: döntenie kellett. Teljességgel lehetetlen lett volna elutasítani Fáraó követségét. Másfelől a tanács minden tagja kénytelen-kelletlen felismerte, hogy a tekintélyes haderő, amely különös nyomatékot adott a követségnek, rendkívüli veszélyt jelentett Jeruzsálemre. Igaz, hogy Fáraó hadseregét távoli küzdelmek kötötték le. De vajon szabad volt-e a meggiddói nap után engedetlenséggel felingerelni Egyiptom bosszúszomját? E kétséges helyzetben Ahikám találta meg az egyetlen járható s kivezető utat. Azt javasolta, hogy a király kezdjen tárgyalásokat Fáraó követségével s bocsássa be az Efráim-kapun azzal a feltétellel, hogy egyes-egyedül a követség s kisebb katonai fedezet léphet a város területére, míg a nagyobb csapat a kapuk előtt várná be visszatérésüket. A követek személyének biztosítására Necho hadvezérének több túszt bocsátanának rendelkezésére. E tanács után Sáffán fia Jirmijahra nézett, mintha az ő véleményét várná. De Jirmijah hallgatott. Nem az ő tiszte volt, hogy a nagyok tanácsában szót emeljen. Nem tartozott közéjük. Az ő tiszte egyes-egyedül az volt, hogy Adonáj szavát közvetítse, ha ez a szó lelkében testet öltött. Erről a tisztségről azonban lemondott. Álljon most fel s kevélykedve beszéljen? Vitatkozzék ezekkel az okos világi emberekkel s az isteni határozatlanság helyett szóljon saját vékonypénzű határozottságával, amely nem az egyedül helyes utat mutatta meg, hanem csupán azt, ami kurta lélegzettel éppen csak hogy ki lehetett számítani? Jirmijah hallgatott, mint a király szerény szolgája, aki nem tartozik a tanácsosok közé. Ellenvetésekkel azonban a koronatanács egy másik tagja hozakodott elő. Pas'hur volt ez, Imer fia, a küszöb első őrzője, – gőgös ember, aki hegyesre nyírt ébenfekete szakállt viselt, mint az egyiptomiak. Pas'hur lelke forrott a haragtól, apró gombszemei szikráztak. Hangja elsősorban a boldogtalan, könnyen hívő Josijah és tanácsosai el-

len fordult, akikre a törvény minden átkát szórta. »Az őrjöngők és tébolyodottak« viselik azonban a bűn nagyobb felét, hiszen az Istentől mámoros király mindig csak reájuk hallgatott. Dicsértessék az Úr neve, – csikorogta Pas'hur, – hogy a küszöb őrének felügyeleti és törvénykezési joga van a próféták felett, akiknek bot és vessző jár. Közben szinte át akarta szúrni apró gombszemével Jirmijahot, aki szelíden állta a szigorú pillantást. Pas'hur azt követelte, hogy minden habozás s fenntartás nélkül alázatosan tárják fel a kapukat. Mivel a küszöb őre beszélt legutolsónak s a legélesebben, Joahast hatalmába kerítette Pas'hur szava s a boldogtalan király szakadozott szavakat dadogva kétségbeesetten forgolódott jobbra-balra. Néhány udvari főember ezt a dadogást már beleegyezésnek vette s intett a parancsra váró küldöncöknek, akik szélsebesen rohantak ki a tanácsteremből és a palotából. A király egy ideig töprengett s bizalmatlanul próbálta kibogozni a körülötte ülők arcának rejtélyét, – aztán végül megértette, hogy miről van szó, felugrott helyéről s kiáltozni kezdett, hogy még nem döntött, azonnal rendeljék vissza a küldöncöket.

Késő volt! Az egyiptomi lovasság századai már az utcákon dübörögtek, megszállták a Dávid-várat, a Milot és a királyi palota őrudvarait. Fáraó szent követe aztán Jehúda királyát kurta szóval odarendelte saját tróntermébe. Mindez oly riasztó gyorsasággal zajlott le, mint az ilyenfajta zsúfolt és erőszakos események általában. Amikor Joahas ingadozó lélekkel betopogott a trónterembe, ahelyett hogy gyorsan összeszedve testőrségét védekezni próbált volna a betolakodók ellen, már más ült Salamon aranytrónusán, amelyet ő maga nem sokkal ezelőtt remegve és zokogva foglalt el. De aki most ült a trónuson, az bizony nem sírt és nem reszketett, hanem kihúzta sovány kis alakját és nevetett. Eljákim volt a király. Fáraó ugyan megváltoztatta a nevét; Jojakimnak kellett neveznie magát, hogy ne legyen rajta semmi, amit atyjától kapott s mindent a földi napistennek köszönhessen, még a nevét is, – de ez nem jelentett semmit. Legalább is eltűnt a kegyelem nagyságához képest, amely megbocsátotta Josijah bűnét s újból helyreállította Dávid házának jog szerinti trónöröklési rendjét. Jehúda megmenekült. Egész Jeruzsálem így érezte. A nép ezrével özönlött be a királyi palotá-

ba az őrizetlenül maradt kapukon keresztül s olyan ujjongással ünnepelte Eljakimot, mintha nem áruló vagy legalábbis kétfelé kacsintó hamis játékos lett volna, hanem – csalhatatlan tisztánlátása által – országának igazi megmentője. Ha egyetlen vereség száz győzelemmel, egyetlen balsiker száz dicsőséges tettel ér fel, akkor egyetlen sikeres csíny ezer hitványságot egyenlít ki. A csőcselék csúszó-mászó lelkiismerete előtt a győzelmes erőszak mindent igazol. Az árulást, cserbenhagyást, gyilkosságot, hazugságot, szennyet üdvös szükségességgé magasztosítja, amelyet a nép alázattal fogad és gyorsan elfelejt, mint a gyermek a keserű orvosságot. Jojakim erőszakos ember volt és erőszakos király lett. Ez csak most derült ki, amikor végre megszabadult atyja személyiségének megalázó nyomásától. Ő, aki sohasem szólt a néphez, most elragadó szenvedéllyel szónokolt Jeruzsálem előtt s minden bűnt az elmúlt uralom nyakába varrva kicsit-nagyot eltöltött azzal az ördögi elégedettséggel, hogy mivel senkinek sincs része a bűnben, mindenért megfizettek, s most már kezdődhetik a jobb élet. A fejedelmek hódoltak Jojakimnak, a papok megáldották s a Ságán elfulladó lélegzettel rohant a szentelt olajért, hogy minél előbb megkezdhessék a koronázási szertartást.

Joahas ványadt mosollyal állt a viharzó kavarodásban. Elesett volna, ha Jirmijah nem támogatja. Az egyiptomi hadvezér felolvasta Fáraó üzenetét, amely Joahast trónvesztettnek és a kettős birodalom örökös foglyának jelentette ki. Hosszú aranyláncal bilincselték meg a kezét, bár a lánc nem akadályozta a mozgásban. Aztán féltestvére Salamon trónjáról kihirdette rá, Máthánjahra és Hámutalra az örökös száműzetést. A királyné, Josijah szerelmetes felesége, két fiával együtt még aznap a jóságos isten foglyaként volt kénytelen elhagyni a várost. Jirmijah hű maradt hozzájuk. Csak a formátlan herélt, Ebedmeleh, a szerencsegyerek, néhány szolga és szolgálólány kísérte el őket. Az egyiptomi követségnek sietős volt a dolga, de bővében volt a sietéshez szükséges lovaknak és tevéknek. A karaván szokásos utazási idejének egynegyede alatt érkeztek el Riblába, Fáraó főhadiszállására. Sem Joahast, sem anyját nem vezették Necho színe elé. A trónjafosztott király csuklójáról azonban a tisztes fogság bizonyítékául levették az aranyláncot. Néhány nap-

pal később Fáraó parancsára Tirus kikötőjébe vitték a foglyokat, ahol már egyiptomi hajó várt reájuk. Ámbár Jirmijah nem kapott engedélyt a Fáraó udvari hivatalától, hogy elkísérhesse a száműzötteket, a hajó parancsnoka mégsem kergette el, amikor velük együtt ment a fedélzetre. Így hát Adonáj maga bocsátotta szabadjára és ezzel mintegy beleegyezett a menekülésbe.

De az olvasztókemence előtt az intő sugallattal együtt megint felmerült benne az otthon képe s mind a töméntelen szenvedés, amelyet önnön szemével látott és önnön lelkében kínlódott végig.

Jirmijah még mindig ott áll, ahol az imént. Párbeszédet folytat valakivel, de ez a valaki nem anyja, hanem Baruch... »Baruch barátom, bocsásd meg nekem« mondja magában álmodozva, »hogy szinte az út közepén hűtlenül elhagytalak... Még gyermek voltál, amikor megosztottad velem terhemet Baruch, s most bűnös vagyok, mint a fazekas, aki csak félig készítette el munkában levő edényét, bűnös vagyok mint a rossz apa és fivér...« Egyszerre vágyódni kezd a hű bajtárs után s úgy érzi, mintha hallaná a tanítvány nevetését; úgy nevet, mint olyankor, amikor igyekszik szolgálatait kisebbíteni, vagy a köszönetet akarja elhárítani. »Mesterem ne bánkódjék« – mintha ezt mondaná – »s élje életét nyugodtan Nofban«.

Jirmijah felriad. Elmerültségében észre sem vette, hogy a kézművesek már felszedik sátraikat s elcsomagolják szerszámaikat. Nu-Ptah széles tere egyszere megváltozik. Az embertömeg elvonult a templom felé. Jirmijah is elindul, visszafelé az úton. Az oszlopcsarnokok lépcsőit most elönti a tömeg s ő is közöttük szorong. Csak most jut eszébe, hogy nemrégiben valami nagy ünnepről beszéltek előtte, amely ma lesz, naplementétől éjfélig, Nu-Ptah temploma körül és templomában. Elérkezett Chojak hónap huszonnegyedike, a téli napforduló, Egyiptom megváltásának napja halottaiból. Ezen a szent estén a »Kis Napról« fognak beszélni, mert Ptah, aki a semmiből teremtette önmagát, ma felölti Ozirisz szenvedő létformáját. Miért olyan kicsiny a nap íve az égen? Mert a halottak birodalma hatalmat nyert az élők birodalma felett s erős kötelék-

kel húzza le magához a hatalmas csillagzatot. Éppen ezért az irgalmasszívű felveszi Ozirisz, a meggyilkolt és feltámadt isten létformáját és leszáll a halottak világába, akiknek minden évben hírül viszi az üdvösség és örök élet üzenetét. E leszállás által győzi le az árnyék hatalmát a test fölött, ezzel szabadítja meg a fényt az örök pusztulás veszélyétől, ezzel építi fel a mindent megmentő kiegyenlítést, s helyreállítja a fel-alá játszó mérleg egyensúlyát. Azt az órát, amikor a megváltó isten felkészül rá, hogy belépjen az Amentiba, a nyugati halotti birodalomba, ünneplik most meg Nu-Ptah papjai és lakói; a nagyszerű szertartás már közeledik is az Anathotbéli idegen felé.

A »Kis Nap« éppen most ér el a lépcsőpiramis útjához, amely magasan túlemelkedik a sivatag szélén fekvő Nyugati Városon. Bágyadt, ködös naplemente ez, az arany és bíbor pompája nélkül, illik is a teremtés e pillanatnyi nyomorúságához, amikor a mérleg nyelve a nagy halál felé billen. Az emberiségnek ilyenkor kell az istenség segítségére sietnie, amely megajándékozta őt a tűz lángjának mesterséges fényével. Az induló alkonyatban ezért gyulladnak fel mindenfelé a fények, – fáklyák, gyertyák, szövétnekek, viaszrúdak, vagy égő faforgácsok formájában, aminőt ezerszámra árulnak minden utcasarkon. A házak tetején és az ablakokban álló háromlábú edényekben tüzek lobbannak fel, izzó szénnel telt parázs-medencék és megszámlálhatatlan kis láng tompán pirosló fénye kíséri szorongva, amint a borzongó nap leszáll az Amentibe. Jirmijah füle most már kiveszi a közelgő zene hangjait is. Milyen más ez, mint a kardok muzsikája az Úr templomában! Kedves és tetszetős dudálás, csicsergés és húrpengetés ez itt, hízeleg a fülnek, édes álomba ringatja a lelket. Ebből a muzsikából nem nyúlnak az ég felé, mint Aszaf kórusaiból, zengő óriáskezek, könyörögve és követelőzve. Ütemesen közeledik a zenekar; sok férfi és nő fújja a fuvolákat és kettős sípokat, pengeti a kézihárfákat és lantokat és veri a kis dobokat. A zenészek mind vakok s szelíd botütésekkel terelik őket, mint a nyájat. Ebben az országban, ahol minden csupa kép és képmás, ahol állandó mámorban ünnepel a szem, ugyan hogy' is nyugodhatnék meg a fül, hogy' is figyelhetne a látható világokon túlra, – még ha csak a hangok világ-

gáról is van szó? Nofban ezért van minden muzsikus szeme mindörökre zárva.

A tántorgó zenekar után következnek rang szerint az egyes papi testületek, a körmenet titkos értelmének megfelelő rendben. Nem annyira ruházatuk, mint inkább hajviseletük és fejdíszük különbözteti meg őket egymástól. Az egyik csoport fonott és gyöngyökkel átszőtt vendéghajat hord, a másik magasra nyúló tiarát, amely majdnem a szemükig csúszik le. A födetlen vagy lefátyolozott fővel vonuló, kopaszra nyírt papok a legmagasabb rendhez tartoznak, ők a titkok tudói. Kivétel nélkül valamennyi pap keményített, előreálló lágyéktakarót hord, amelyről oroszlánfarok lóg. Az istenek maguk is ezt viselik ünnepnapjaikon, s földi szolgáik hivatásuk teljesítése közben utánozzák őket. Egyre szaporodnak az imbolygó fényben a nyírottfejűek testületei. Majdnem zárt lábbal haladnak, lépéseik egészen rövidek. A körmenet voltaképpeni szentsége még távol van, ott lehet, ahol a vörös fényburok színe a legélesebben lángol. Jirmijah megrémül. Legszívesebben könyörtelenül átverekedné magát a tömegen és elinalna, ha nem félne attól, hogy Ptah hivői agyonverik. De ezek a hivők már a következő pillanatban saját tévedésük istenné magasztosított semmisége előtt mindnyájan földig fognak hajolni. És ő? Egyszerre megcsapja lelkét az Úr végtelen gondossága, amely számol fiainak gyengeségével és nyomorúságával. Kétértelmű a bálványképekről szóló Szinaj-hegyi parancsolat: »Ne hajolj meg előttük és ne imádd őket!« Aki meghajol, az még nem imád s ha nem imádott, nem szegte meg a parancsot. A hát meggörbítése üres mozdulat csupán, amelyet az Úr szükség esetén elnéz. Ó, szent gondosság a gyengék és nyomorultak érdekében! Most csakugyan mindenki földig hajol s Jirmijah is meghajtja fejét. Mégis látja, amint két hosszú aranyrúdon tizenkilenc pap viszi Hennu szent bárkáját, közepében a hajóládával, amelyen Ptah hatalmas megtestesülése áll. A kis hajó orra gazellafejben végződik, tatján nagy arany kampóskereszt, az élet jelvénye, Ptah alakját most múmiakötelékek borítják, mivel mint Ozirisz, feláldozza önmagát, leszáll a halottak közé, hogy megmentse a fényt. Lába előtt korbács és pásztorbot fekszik, a halottak istenének uralkodói jelvényei.

Hennu szent bárkája elúszik a tömeg előtt. Jirmijah körül áradni kezd az ájtatos mormogás s mint a növekvő erejű vihar, betölti Nu-Ptah hatalmas terét. A Jehúdabeli férfi – maga sem tudja miért, – úgy érzi, mintha szíven ütnék. A hátak egyre mélyebbre hajolnak. Sokan térdre hullnak s arcukat a kövezethez szorítják. A »Hápi« szó, amelyben a hosszúra nyúlt »á« hangzó szent borzongást áraszt, végigfut a tömegen. Valóban: a szabadon hagyott közben halad az Ápisz, tiszteletreméltó papi ápolók fogják aranyos kötőfékjét. Nem minden nemzedék kapja ajándékul az újjászületett Ápiszt, akiben a megváltó Ozirisz legtisztább és legtökéletesebb formájában testesül meg. Néha egész korszakok múlnak el úgy, hogy nem adatik meg számukra az élő húsban való megtestesülésnek ez a kegyelme. Huszonkilenc ismertetőjelre van szükség, hogy a titkok tudói Ápisz kétségtelen valóságát megállapítsák, mielőtt megrendülve közölnék a korszakkal és a világgal: »Megint van Ápiszunk«. Ezek a legfontosabb megkövetelt ismertetőjelek: Ápisz fekete bika legyen, a közönségesnél sokkal hatalmasabb termetű. Homlokán háromszögletű fehér folt, hátán jóval nagyobb fehér foltot kell viselnie a lebegő kánya tisztán felismerhető alakjában. Farkán a bojt szőre kétszínű legyen s nyelve alatt meg kell találni azt a különös formájú kinövést, amelynek isteni sajátosságát csak a tapasztalt beavatott keze tudja kitapintani. De ha mind a huszonkilenc külső és belső ismertetőjel teljes számban fel is lelhető, még egy belső és általánosabb érvényű jelre van szükség, hogy a közönséges bikából »az isteni lélek tetszetős képe« legyen. Ez a belső ismertetőjel a hatalmas állat csodálatos, páratlan szelídsége, erről ismerni meg az igazi Ápiszt. Az isteni szenvedés, az Ozirisz-szenvedés hódolattal teli jele ez, amelyet Egyiptom mély megindulással ismer fel, szembe kerülve a tompa pillantású állattal.

Jirmijah lehajtja ugyan fejét, de így is látja: ennek a korszaknak Ápisza hatalmas testű egy bika. Mintha mélyen áthatná saját istenvoltának tudata, a roppant állat táncos léptekkel emelgeti patáit. De a benne szunnyadó roppant erő mellett is valósággal beburkolja a szent szelídség és földöntúli gyengédség felhője s ez a szelídség átömlik Nof lakóinak szívébe is, – annyira, hogy sok asszony könnyekben tör ki. Pontosan ott,

ahol Jirmijah beékelődik a tömegbe, a körmenet észak felé fordul, hogy eljusson a templom főkapujához. Ápisz lassú tánclépésben, óvatosan érintve a földet, közeledik Jirmijah felé, s hatalmas teste mintegy maga előtt tolja az imbolygófényű, üres teret. Farka a kétszínű szőrbojttal királyi bágyadtsággal csapkodja vékonyát, mintha az alvilágból idetévedt, láthatatlan legyeket hessegetné. A kötőféket tartó két pap aggódva figyel az istenállat legbensőbb akaratának megnyilatkozására. Nem úgy vezetik a bikát, mint a hajcsárok, inkább a bika vezeti a papokat, akik lazára engedve a kötőfék szárát, alázatosan követik lépteit. A két pap most egyszerre megtorpan s velük együtt az egész körmenet, – pontosan ott, ahol be kellett volna kanyarodnia. Ápisz ugyanis nagy méltósággal megállt. Az óriás bika többször megrázza szélesszarvú, fehérfoltos, fekete fejét, gyanakodva megfordul, fájdalmasan a magasba szimatol, mintegy figyelmeztetően nagyot fúj s végül rövid, panaszos ordítás szakad ki torkából az alkonyati ég felé. Ápisz kiáltott! Ápisz beszélt! Emberemlékezet óta nem történt ilyesmi a Kis Nap körmenetén. Ki tudja, hátha Ápisz ellenséget vagy istenségét tagadó embert fedezett fel a tömegben, hiszen a tagadás az istenek lényét is elsorvasztja? Talán Adonáj Elohimot szimatolta meg, az Örökkévalót, a soha meg nem testesülőt, az ég és a föld alkotóját, aki önmaga személyének létével megszünteti s hiú agyrémmé teszi Egyiptomnak mind a negyvenkét hármasegységét? Az Úr, akinek felmondta a szolgálatot, még mindig vagy már megint együtt van az igehirdetővel?

Most egy magas termetű férfi nyugodt léptekkel közeledik hátulról Ápisz felé. A kopaszra nyírottak közül való, koponyája olyan, mint egy sárga tükör. A kezében tartott korbács és görbe bot jelzi, hogy a hivő tömeg elé most a titkok tudója s Ozirisz egyik nagy szolgája lépett. Jirmijah is ismeri ezt a nagytekintélyű férfiút, bár igazi nevét már senkisem tudja, mert Nu-Ptahban csak »Cher-Hep«-nek nevezik, ami annyit jelent: »a halál szertartásmestere«. Igen, a Cher-Hep a Nyugati Város helytartója, a halotti birodalom legmagasabb hivatalnoka és kormányzója. Ezenkívül azonban Fáraó alkotmánya mindama lények fölé rendelte, akik közel állnak az árnyékok világához; ő ügyel fel a birodalom foglyaira, a vakokra, nyomorékokra s

az előkelő házakból való özvegyekre és árvákra. Jehúda száműzött és fogságban tartott királyának felügyelete is reá hárul, s a király házában időről időre udvariassági látogatásokat szokott tenni.

A Cher-Hep most egész közel lép Ápiszhoz. Korbácsos balkezét könnyedén a bika nyakára teszi s alig észrevehetően simogatja. A titkok tudójának kicsiny, kopasz golyóbis-feje közelebb hajol Ápisz roppant koponyájához, minha mély tisztelettel tudakolná az okot, amely rémületbe és nyugtalanságba ejtette az Oziriszlélek szépalakú képmását. A hangtalan értekezés csak egy szempillantásnyi ideig tart. Mintha olvadó boldogság, remegő megkönnyebbülés, a megértés gyönyöre öntené el az istenállatot szarvától a patáiig. Gyengéd óvatossággal hajtja le fejét s kétszer is nemes és könnyed mozdulattal odadörzsöli bizalmasának vállához, aztán barnás nyelvét kidugva húsos ajkai közül s szeretettel megnyalja a Cher-Hep fakó képét. Ápisz végül még egyszer megrázza magát s táncoló léptekkel, ütemesen csapkodva farkát, gyengéden és szelíden megint elindul a szent körmenet előtt.

A sokezernyi tömeg lélegzetállító szorongását most mámoros felszabadulás váltja fel. Abban a pillanatban, amikor Ozirisz belépett az Amentibe, az Ápisz fájdalmasan felbőgött, jeléül annak, hogy az istent az alvilág kapuiban súlyos veszélyek fenyegették. Amikor azonban Ozirisz legyőzte a veszélyeket, megkönnyebbült remegés futott át szépalakú képmásának testén s a hatalmas nyelv hálásan cirógatta meg hűséges ápolóját. Nagyszerű előjel! A Kis Nap legyőzte gyengeségének óráját. Új boldogság kezdődik, jó év, bőséges áradással, dús aratással és élénk, zsivajgó vásárokkal. A tömeg a lehalkított újjongás tiszteletével köszöni meg mindezt a Cher-Hepnek, az isten nagy varázslóorvosának, a túlsó part Fáraóhoz hasonló uralkodójának, aki most megint komolyan, részvétlenül, rövid léptekkel s szinte zárt lábbal követi Ápiszt.

Finom értelmű jelentősége van annak, hogy a halál birodalmának legfőbb kormányzóját nyomon követi a csapongó derű. Ozirisz felpattantotta az Amenti zárait. Most hát minden teremtett valóság szabadult szépséggel áraszthatja gazdagságát az újból életre kelt nap felé. Nof néhány száz szép leánya ábrázolja

a világ ősi lényegének ezt a szépségét, amelyet az isten pokoljárása újból megváltott. A szűzek testét fátyolszerűen gyengéd, átlátszó s finom redőkbe szedett ruha burkolja, sokszínű vállgallérokkal és virágdísszel. Mindegyikük a földi valóság egy-egy részét képviseli s e valóság jelképét kezében viszi maga előtt: egy marék kalászt, egy tál gyümölcsöt vagy veteményt, az irnok tollát, tintatartóját és könyvtekercsét, apró szövőszéket, piciny rokkát, a vadász kézivét és puzdráját s még sok más egyebet, ami csak kigondolható. A leányok kezében száz meg száz kis papíruszhajócska van, Hennu szent bárkájának kicsinyített másai. Apró lángocskákat dugtak el a hajócskákban, amelyek így olyanok, mint megannyi lámpa. A körmenet végeztével a vidám sereg lesiet a folyó partjaira s a világító papíruszhajócskákat útjukra engedi a folyón.

Az élet szépségét jelképező csoport élén ugyan táncmester halad, de igazi rendre azért gondolni sem lehet. A szép teremtések mintha tudnák, hogy a körmenetben nem az istenek ünnepélyes merevséget, hanem a boldogan lélegző világ túlcsorduló örömbőségét és édes rendetlenségét kell ábrázolniok. De nem, a legelragadóbb éppen az, hogy semmit sem ábrázolnak, nem hasonlítanak az ügyes komédiásokhoz, akik jól kiszámított mozdulatokkal szerkesztik meg élőképeiket. Összevissza nevetés és fecsegés az egész, ide-odafordulás és hajladozás, köszönés, integetés, hunyorgatás, a sor szüntelenül felbomlik és sosem tart lépést s a táncmester és segédei csak nagy erőfeszítéssel tudják tovább hajtani a leánysereget. E fiatal egyiptomi nők hosszúmetszésű szemében felvillan az ilyen nyilvános szereplésnél szinte kötelező szemérmes szégyenkezés, de ugyanakkor a csapongó kedvű vágy is, hogy tessenek s magukra irányítsák a figyelmet. Jirmijah szeme előtt is eltáncolt a koszorús sereg, a világ nagy műhelyének százféle jelképével s a csillogó papíruszhajócskák éjszakai napfényével. Mintha Nu-Ptah minden lebegve táncoló fiatal leánya kérdő pillantást vetne rá, egyes-egyedül csak reá. Fájdalmas nyugtalanság lepi meg az Anathotbéli férfit. Vajon arra figyelmezteti-e ez a nyugtalanság, hogy felmondott küldetése értelmében egyre messzebb kerül lelkének ősforrásától s elvész az élet szép képei között? Arra figyelmezteti-e, hogy térjen haza s folytassa a kegyetlen

és megmagyarázhatatlan harcot az Úrért, akinek felmondotta a szolgálatot?

A lányok derűs csapata mögött összecsukódik a fáklyákat lengető, összevissza kavargó tömeg. A fényözön egyszerre valósággal megrohanja a csarnokokat. Nof tavaszi oszlopai szikrázó virágdíszben állanak.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

ZENUA

A »Kis Nap« ünnepét követő reggel a száműzöttek ajtónállója a Chep-Hep látogatását jelentette. A napfordulót követő három nap, valamint a nap járásához kapcsolódó nagy évi ünnepek után következő három nap volt az az idő, amikor a halál legfőbb szertartásmestere mint a birodalom foglyainak felügyelője jelent meg a boldogtalan Joahas házában. Ez a ház semmiben sem különbözött az előkelő egyiptomiak színes és szellős lakóházaitól, amelyek távol a nagyvárosi zajtól a kertes elővárosokban terültek el. Szép számmal volt benne lakószoba és egyéb helyiség, csinos kerti udvar és külön épületszárny az asszonyoknak. De a száműzöttek mintha már régen elfelejtették volna Salamon palotájának hatalmas arányait, rendszerint csak egyetlen szobában tartózkodtak. Mint a szenvedők és gyászolók, ők is mindig egymás közelében akartak maradni. Zöldrepirosra festett tágas és derűs csarnok volt ez a helyiség, s az élet vidám képeivel díszített mennyezetet három pár nemes fából metszett karcsú lótuszoszlop tartotta. Jirmijah éppen most itt tanítgatta a növekvő Máthánjaht és Ebedmeleht. Hámutal szokása szerint mellettük ült és hallgatott. Szép tehénszemében nem csillogott többé a zengő nyugalom, amely oly gyakran csillapította le a fellobbanó Josijahot. Mindörökre letette tűzpiros ruháját és megcsörrenő ékszereit. De a halottnak feláldozott szépség titokban még így is átvilágított özvegységének szürkeségén. Legkönnyebben mintha maga Joahas viselte volna balsorsát. Itt Nofban végre rátalált az óhajtott szenvedélyes tevékenységre, s a szorgos, gondolattalan munkában minden borús töprengése feloldódott. Naphosszat figurákat, babákat apró szekrénykéket, kis dobozokat, s egyéb nehezen felismerhető

alakú tárgyat fúrt, faragott, esztergályozott. Ujjai mindig is nyugtalanok s formálni vágyók voltak, most azonban Egyiptom aprólékos művészete felkeltette benne a fúrás-faragás szenvedélyét. A szegény királynak a lótuszcsarnok egyik sarkában rendeztek be műhelyt, ahonnét soha sem mozdult ki.

Most is, hogy az apjától örökölt idétlen herélt a csarnokba vezette a magas vendéget, Joachas röpködő forgácsok, vésők, gyaluk és enyvesfazekak között ült a műhelyében. A Cher-Hep nem egyedül jött, két alrendű pap kísérte, hozzá hasonlóan idősebb emberek. Az viszont szokatlan dolog volt, hogy a halottak birodalmának legfőbb kormányzója kezénél fogva egy fiatal egyiptomi leányt vezetett, akinek nagy szeme figyelmes komolysággal csüggött Hámutalon. Az anyakirályné, a király és a Cher-Hep helyet foglalt az illő távolságba összetolt oroszlánlábú karosszékeken, míg a többiek állva maradtak; Jirmijah és a gyermekek Hámutal, az egyiptomi csoport a Cher-Hep mögött. Jirmijah tanítványaival vissza akart vonulni, de a szertartásmester egy mozdulattal visszatartotta. Így legalább alaposan szemügyre vehette a titkok tudójának golyóformájú, kopasz fejét, sárga arcát, a mélyen üregükben ülő apró szemeket, amelyeket hurkaszerűen kidudorodó vastag hústömegek íve fogott körül, – a hiányzó szemöldököt két vékony, festett vonal pótolta. A Cher-Hep nagyon lassan és nyomatékosan beszélt, mintha lelkiismeretének komoly munkájába kerülne, amíg kiválaszt egy-egy ideillő, helyénvaló szót. Ezenfelül a Cher-Hep aggodalmas választékossággal is szólt. Nu-Ptah hajlékony nyelvjárása különösképpen alkalmas volt az államférfiúi tárgyalásokra, mert kimeríthetetlen bőséggel tudta kifejezni a rangkülönbségek és jogi érzékenységek legfinomabb árnyalatait. Így például a trónjától megfosztott királynak, mint aminő Joahas volt, ennek a jobb jövőt semmi esetre nem remélhető fogolynak is megadta az illő címet, amely nem volt túl nagy, de nem is volt olyan kicsi, hogy az elbukott netán ingerlékeny önérzetét megsérthette volna. Ez a cím nagyjában így hangzott: »Ő királyi nagyszerűsége, ideiglenesen nyugállományban.« A Cher-Hep ezzel a komoly megszólítással tisztelte meg Joahast, az anyakirálynét pedig, akit semmiféle állami rangtól nem fosztottak meg, egyszerűen így hívta: »úrnőm«. A birodalmi

foglyok felügyelője átvett kísérőitől egy papirusztekercset, tisztelete jeléül ajkához emelte, de nem bontotta ki. Aztán közölte ő királyi nagyszerűségével, egyelőre nyugállományban: ő, a Cher-Hep, méltónak találtatott arra, hogy az istenek atyjának és fiának udvarnagyi hivatala utasítását tartsa kezében. Mielőtt azonban áttért volna az írás tartalmára, dicsőiteni kezdte a legmagasabb istenségeket -- az udvariasság kedvéért utolsó helyen Dávid házának istenségét is megemlítette – amiért az ismert szomorú bonyodalmak után a jóságos isten kedvezéséből Jehúda országára végre derűsebb napok virradnak. A magas számúzötteknek ezért azt ajánlotta, hogy most már ne bánkódjanak saját sorsukon, hiszen Jehúda királysága és a jeruzsálemi királyi ház kegyelmesen megtartatott. Hosszú hegyes ujjai csak ezután bontották fel a papirusztekercset. Éppen csak hogy egy pillantást vetett az írásba, aztán így szólt: azzal a végtelen jósággal, amely a fény tulajdonsága, a Fáraó elhatározta, hogy nem törli el Jehúdát, mivel kielégíti a jelenlegi király hűsége, akit naptermészete túláradó kegyében mindennel megajándékozott, még azzal az új névvel is, amelyen most uralkodik. Jojakim kellőképp bebizonyítja hűségét, elsősorban a hadisarc pontos lefizetésével, amelyet a földön járó napisten nagyméltóságú titkos tanácsosai elnéző-igazságos módon szabtak meg. A Cher-Hep most olyan számot mondott, amely még Joahas nehéz fejét is úgy érte, mint a taglócsapás: száz »kikar« ezüst és egy »kikar« arany volt a hadisarc. Ez több száz mázsa ezüstnél és aranynál, sok kocsi is aligha tudta volna elhordani ezt a menynyiséget. Mennyire megsarcolhatta Jojakim az országot, a gazdagok kőből épült palotáit csakúgy, mint a parasztok agyagkunyhóit, amíg kicsikarta belőlük ezt a félelmetes összeget, hogy megvásárolja a Fáraó jóindulatát! Jirmijah azonban felismerte, hogy a hadisarcon kívül Nechonak nyilván még más oka is volt rá, hogy a letiport országot ne semmisítse meg végképpen. Ki tudja, az Úr talán valóban Chánánjahhoz szólt és nem hozzá? Talán ez a Gibéon-béli szép férfi, aki a próféták szőrcsuháját csak álruhának viselte, – talán ő jósolt igazat Egyiptomról! Ki tudja, hátha valóban kiapadtak a folyamközi országban az észak felé özönlő harcosok hullámai a Nílus medréből?

A Cher-Hep hangja félbeszakította Jirmijah gondolatait. Különös, fakó hang volt ez, épp oly fakó, mint a nagyon tiszteletre méltó úr meztelen koponyája. Jirmijah kihallotta ebből a hangból, hogy nem azt mondja, ami igazában foglalkoztatja a titkok tudójának szellemét, hanem minden választékosság mellett is csupán közömbös dolgokat ismertet, egy mellékes hivatal követelményeit, amelyek azonban nem jutnak közel hozzá.

– A jóságos Isten, – mondotta – az ideiglenes nyugállományban élő királyi nagyszerűség helyzetét hajlandó kegyesen megjavítani. Kegyelmét, amelynek a fénysugár legbensőbb lényege szerint nem szabhat korlátot, kiterjeszti a Nofban lakozó királyi házra s biztosítja számára a szabad mozgás lehetőségét a tartomány határain belül, azzal a feltétellel, hogy minden helyváltoztatást jelenteni kell a Cher-Hep hivatalának.

Üres formaság volt az egész! Ugyan mit is kezdhetett volna Joahas és Hámutal ezzel a megkötött szabadsággal? Nem ért semmit ez a szabadság. Sokkal nagyobb örömet keltett az ajándékul felkínált hintó és a lófogat, amelyet – mondotta a Cher-Hep – még a mai napon megkapnak. Hámutalra egyébként még egy mindennél értékesebb ajándék várt.

– Úrnőm egyszer megvallotta nekem, – a Cher-Hep alapos mérlegelés után mondotta ki ezeket a szavakat s az anyakirálynő felé fordult – hogy nagyon nélkülözi egy kedves és megértő szív társaságát... Éppen ezért kiválasztottam számára egy ifjú udvarhölgy kedves és megértő lelkét...

A halál szertartásmestere e szavaknál felemelkedett helyéről, kézen fogta az egyiptomi leányt és odavezette Hámutal karosszékéhez:

– Ez itt He-Nut-Dime, a nagyon régi és nagyon tekintélyes May-Ptah-családból származik s korán árvaságra jutott, leánya egy Oziriszban megpihent titkos tanácsosnak és főbiztosnak, aki a jóságos isten északi külföldön lévő kikötőraktárainak élén állt... Gyermekkorát úrnőm országának határain töltötte el s füle örül, hogy meghallhatja úrnőm beszédét...

He-Nut-Dime arcán persze nem lehetett meglátni az örömet, amelyről a Cher-Hep beszélt. A nagyon magas és karcsú leány arcán inkább különösen figyelő és töprengő komolyság tükröződött. He-Nut-Dime szeme egyáltalán nem hasonlított ama

fiatal egyiptomi leányok ferde metszésű s idegen pillantásokra éhes szeméhez, akik tegnap a »Kis Nap« szent körmenetében a szép élet karát ábrázolták. Az árvaleány szemében szemlélődő nyugalom pihent, – és még valami, amit nem lehetett oly könnyen megmagyarázni. Nem őt, hanem inkább Hámutalt töltötte el a nagy öröm, mert a királyné valóban vágyódott egy gyengéd és megértő asszonyi szív után. Gyorsan felállt, a világosság felé vonta He-Nut-Dimet, izgatott mosollyal vizsgálgatta, majd kibuggyanó, túláradó örömmel szívéhez szorította az idegen leányt.

A Cher-Hep valóban különös gyengédségének adta tanújelét, amikor a felügyelete alatt álló árvák közül éppen He-Nut-Dimet választotta ki. Nemcsak a nemes egyiptomi nyelv finom szóvirágai szerint, hanem a valóságban is gyengéd és megértő szív élt mostantól kezdve Nofban, a száműzöttek házában. Nemsokára az is kiderült, hogy He-Nut-Dime töprengő komolysága és szemlélődő nyugalma nem lényének valamely rejtett bánatából ered, hanem éppen ellenkezőleg, inkább valami sajátos, mértéket tartó derű ez, amely nagyon jól esett a száműzötteknek. Az idegen leány szép jelenvalósága a lótuszcsarnokban nemcsak Hámutal, de a többiek lelkét is megenyhítette s némiképp feloldotta a szűntelen együttlét és egymással-súrlódás fanyar érzését, amely oly hamar utoléri a száműzetésben egymás mellé bilincselt lelkeket.

Jirmijah rendszerint minden délelőtt két órán keresztül oktatta a gyermekeket. Mint otthon Salamon palotájában, a tanítás kedveltebb része itt is a mester elbeszéléseiből és példázataiból állott, amelyek – a felolvasott tan részleteit követve – az isteni és emberi világ sokféle tárgyára terjeszkedtek ki. Jirmijah szájából mindig új meg új szavakkal patakzott a sok új és tarka mese s ilyenkor a szeszélyes Máthánjah sugárzó szemei mozdulatlanul figyeltek a mesterre, de még a táncoskedvű Ebedmeleh sem rúgkapálózott. A kis szerecsengyerek már elmúlt tizenegy éves s kezdte sejteni a nagy kitüntetést, amelyben része lett azzal, hogy egyenjogú növendékként hallgathatta e nagyszerű isteni tanítást, bár számazása és rangja szerint nem volt rá méltó. Meglátszott rajta a kétségbeesett erőfeszítés,

amellyel figyelemre kényszerítette magát s mindig újra meg újra legyőzte lelkében az értelmetlen kérdések ördögét. Jirmijah tanítása nemcsak az anyakirálynét csábította a gyermekek mellé, hanem a szolgaszemélyzetet is, ha éppen akadt szabad idejük. Félhangon ismételgették magukban a tanítómester szavait, aki eléjük varázsolta az otthont s még ennél is többet tett: megenyhítette szívüket az egyedül igazi Isten tetteinek és szavainak hirdetésével, bár az Úr éppoly idegen volt ebben az országban, mint ők maguk. Egyes-egyedül Joahas faragcsálását nem zavarták meg Jirmijah hatalmas szavai; a száműzött király ujjainak fáradhatatlan fürgeségével kábította el lelkének keserű lomhaságát. Néha azonban a tanítás ideje alatt kegyetlen zajjal gyalult vagy kalapált műhelyében, mintha apró, dühös szegeket akarna beleverni az Úr tanításába, aki apjának és neki oly igazságtalanul sok szenvedést okozott.

A legnagyobb odaadással azonban He-Nut-Dime figyelt Jirmijahra. Míg Hámutal az oroszlánlábú karosszékben ült, a gyengéd és megértő szív ott guggolt mellette a padlón. Nem is guggolás volt ez, hanem inkább nagyon bájos formája a térdelésnek, amelyet a fiatal egyiptomi hölgyek mindig is kedveltek. A test könnyű súlyát a jobbláb sarka viselte s a karcsú talp ilyenkor láthatóan felfelé fordult, míg a keskeny baltérd derékszögben nyúlt előre s a ruha redőibe bújtatva, magasan és kissé idegenszerűen emelkedett fel a mell magasságáig. He-Nut-Dime ebben a tartásban két óráig is elüldögélt fáradság és türelmetlenség nélkül. Tágranyílt szeme vizsgálódva nézett maga elé. A szavakat nem vette egyszerűen tudomásul, hanem értelmüket kutatgatta s kissé összeráncolt homlokkal dolgozta fel őket. A Cher-Hep nem túlzott. He-Nut-Dime értette az Úr nyelvét. Nem értette ugyan tökéletesen s nem beszélt Jehúda tiszta kiejtése szerint, de minél hosszabb ideje élt a házban, annál ritkábban kellett megkérdeznie egy-egy szó jelentését. Mintha a régen összegyűjtött nyelvkincsből valami titokzatos ráemlékezés nyomán lassanként a kevésbé használatos szavak is feltárultak volna előtte. Ha egy-egy ilyen szót fellelt önmagában s végül habozva ki is mondotta, szégyenkezve nevetett és elpirult.

»Az Oziriszban elpihent titkos tanácsos és az északi kikötőfőbiztos« leánya Gazaban töltötte gyermekkorát, a pelistim nép fő- és kikötővárosában, nem messze Jehúda határaitól. Az elhunyt a kikötő parancsnoka volt, amiből nyilvánvaló lett, hogy a jóságos isten egyfelől nagyrabecsülte az ősrégi May-Ptah-család nevét, másrészt azonban kegyeskedett távoltartani e név viselőjét az udvartól. He-Nut-Dime nem ismerte e kegyes kegyvesztettség okát. A pelistim nép nyelve ugyan emberemlékezet óta hasonlított az Úr nyelvéhez, de semmiképpen sem volt annyira rokon vele, hogy He-Nut-Dime nyelvismereteit ezzel gyermekkori tartózkodással lehetett volna megmagyarázni. Talán Adonáj Elohim országából való dajkák és gyereklányok nevelték, akiknek dalai és mondásai most újból feltámadtak szívében. De He-Nut-Dime erről senkinek sem beszélt és Hámutal nem akarta kikérdezni.

Tanítás közben Jirmijah, aki érezte, mint lesz napról napra ékesszólóbb, néha megpihentette szemét a fiatal egyiptomi nőn. He-Nu-Dime minden komoly önfegyelme ellenére sem tudta elrejteni még egészen gyermeki vonásain fel-felvillanó örömét, ha ráismert egy-egy szóra; megértő felvillanás, kérdező elszomorodás volt ilyenkor az arcán, de mindig szomjas odaadással figyelt arra, amit hallott.

Egy nap, ebéd után, amikor Jirmijah a kerti udvaron sétált, He-Nu-Dime odalépett hozzá és így szólt:

– Milyen névvel illethet téged szolgálód? . . .

Ezek voltak az első szavak, amelyekkel közvetlenül fordult hozzá. Az Úr menekülőfélben levő igehirdetője lesütötte a szemét. A fiatal nő túlságos közelsége megint felriasztotta gyötrelmes félénkségét. He-Nu-Dime azonban egyáltalán nem volt félénk, hanem be sem várva a választ, maga döntött:

– Úgy foglak hívni, mint ahogyan Máthánjah hív: a mi tanítónk . . . Ha ugyan ezt megfelelőnek tartod és megengeded He-Nut-Dimnek . . .

Jirmijah felnézett, mosolygott s beleegyezően bólintott. De a lány tizenhét esztendős arcán nem ült mosoly, hanem az a szilárd komolyság, amely oly gyakran vonta ráncokba a homlokát:

– Szeretnék szolgálni a te Istenednek – mondotta kurtán és gyorsan.

Jirmijah lelke – önmaga nagy elcsodálkozására – visszavonult e szavak elől:

– Épp oly kevéssé az én Istenem, mint amennyire egészen a *te* Istened. Ő az én Istenem és a te Istened.

A leány egyideig élesen gondolkozott a válaszon. Aztán hosszú, vizsgálódó pillantást vetett Jirmijahra:

– Amit mondottál, tanítónk, az talán teljes igazsággal érvényes rám... De hallgass meg: azt akarom, hogy Ő, aki az én Istenem, *váljék* is az én Istenemmé...

Felemelte keskenyujjú kezét, mintha esküt akarna tenni. Jirmijah azonban megközelíthetetlen maradt s bár szívesen tette volna, még sem segíthetett tovább. He-Nut-Dime lehajtotta fejét és gyorsan elfordult. Ilyen szigorú és suta volt az első beszélgetés Jirmijah és He-Nut-Dime között.

Az egyiptomi árva azonban nem játékos álmodozással, hanem emésztő tűzzel vágyódott Jirmijah Istene után. Az első beszélgetés után újak következtek. Nemsokára mindennaposak lettek ezek a beszélgetések s kedvükért Jirmijah lemondott sétáiról is Nu-Ptah főterén.

A kis kert közepén kövekkel szépen beszegett vízmedence volt, teli ezüst- és aranyszínben villódzó díszhalakkal; a víz tükrére tavirózsák szőnyege borult s a virágok alkonyatkor mint megannyi gyöngéd leánykéz csukták be kelyheiket. He-Nut-Dime a medence peremén ült, Jirmijah mellett. Fejük felett az ég tele volt Ptah lebegő és le-lecsapó karvalyaival. He-Nut-Dime felhúzta a két térdét s karját a testéhez szorította. Hosszúcsuklós kezét jólnevelt mozdulatlansággal tartotta az ölében. Szeme elkerülte a férfi arcát. Összeráncolt homlokkal bámult keskeny lábára, – a házban mindig mezitláb járt:

– Tanítónk mondja már meg egyszer, – harcolt makacsul – hogy miképpen kezdjek szolgálni az Úrnak...

Jirmijah szívét megindította e sok-sok próbálkozás, amellyel a leány az Örökkévaló felé igyekezett. Sohasem gondolt arra, hogy a népek közül valamilyen magányos lelket közvetlenül vezessen az Úrhoz. Túlságosan bonyolult volt Ábrahám, Izsák

és Jákob Istenének viszonya az övéihez és a többiekhez, mintsemhogy a hitek könnyelmű és kapkodó elkeverése kívánatosnak látszott volna. Nem elszórt lelkek, hanem a népek nagy egységei jutnak majd el egyszer az Úr tiszta felismeréséig, együtt szolgálják majd s anélkül, hogy egyes emberekre bomlanának fel a maguk teljességében gyűlnek össze a templom szent középpontjában. Jirmijah mégis úgy eltelt ízes melegséggel, amikor itt ült szorosan az Úr után vágyódó leány mellett, hogy mosolyogva mondotta:

– He-Nut-Dime azzal szolgálja Urunkat, hogy szereti őt...

Ez a kibúvó nagyon elégedetlenné tette a leányt:

– Nem ér semmit az olyan szeretet, amely a szívben marad... Hogyan is szerethetne He-Nut-Dime áldozat nélkül. Mondja meg nekem a mi tanítónk, hogyan áldozzak az Úrnak?...

– Az egész világon csak egyetlen hely van, – vetette ellen Jirmijah – ahol Neki áldozni szabad...

A fiatal lány haragosan szegte hátra a fejét:

– Jirmijah nagyon ravasz. De He-Nut-Dime sem olyan együgyű, mint ahogyan Jirmijah véli... Isten ereje az ember áldozatában rejlik... Áldozattól, felajánlástól, füstöléstől erősödik Isten szíve... De leginkább azoknak az ajándékoknak örül, amelyektől nehezen tudunk megválni... Amikor még fiatal voltam, egyszer odaajándékoztam a tehénfejű Hathornak egy kis madarat, amit nagyon szerettem... És Izisz, aki a kettős birodalom minden nagy istene között a legokosabb, nem is egyszer kapott tőlem ajándékba aranyékszert, pedig szegény vagyok... De vajon mit kellene áldoznom az Úrnak, aki minden világot és istent teremtett, pedig ezek az istenek alacsonyabbrendűek nála...

Jirmijah hűvös akart maradni, de munkájába került, amíg elnyomta hangjának feltörő melegségét:

– Vajon nem hallotta-e He-Nut-Dime tegnap a tanítás során azokat a szavakat, amelyeket az Úr Sámuel próféta által mondott? Az engedelmesség többet ér az áldozatnál! Nem adhatunk Neki nagyobb ajándékot annál, mintha elfogadjuk ajándékát, a törvényeket...

A leány halk, kissé csúfolódó sértődöttséggel felelte:

– Tanítónk gyakran kérdezi Máthánjaht a parancsokról s csak akadozó választ kap... Mért nem kérdezi meg egyszer He-Nut-Dimet, aki itt ül mellette, hogy végül megismerje He-Nut-Dime okosságát?

Hosszú ideig hallgatott. Aztán félénkre vált a hangja, mintha olyan kérdésre szánta volna el magát, amely egyszerre ostoba és tilos is:

– Az Úr csakugyan egészen láthatatlan?

– Nincs teremtett szem, amely megláthatná.

– Igen, de... Jirmijah ne fordítsa el tőlem fülét, még ha nagyon bűnös dolgokat is beszélek... A nap a napisten megjelenési formája, ezt mondja mindenki, bölcsek és együgyűek... Egyszerre látható és láthatatlan... Az isten bárkájában halad végig az égen, de teremtett szem nem tekinthet bele...

– He-Nut-Dime, a nap nem az Úr, hanem csupán teremtménye az Úrnak.

– És a villám?

– A villám nem az Úr. Az Úr az a hatalom, amely útjára küldi a villámot.

– És a vihar?

– A vihar nem az Úr. Az Úr az akarat, amely eloldja a vihar kötelékeit.

Jirmijah különös örömét lelte a leány hajthatatlanságában. Két tenyerébe fogta He-Nut-Dime hűvös kezét. A leány szeme izzott a gondolkodás erőfeszítésétől. Jirmijah egyszerre megérezte, hogy a hűvös ujjak gyengéden megszorítják kezét:

– És mégis, én tanítóm, azt szeretném, ha a Láthatatlan legalább egy kicsit látható lenne...

Felnézett a sötétkék délutáni égre, amely alatt a büszke karvalyok cikáztak és lebegtek. Lassan és bágyadtan szakadtak ki belőle a szavak, mintha a belső izgalom s a testetlen istenért való harc elfogyasztotta volna erőit:

– Jirmijah nézze csak ott fenn a karvalyokat, senki sem tudja, hol laknak... Ptah szárnyas képmásai ők... És az imádott Ápisz, akit ápolói térden csúszva gondoznak, Ozirisz lelkének képmása... Ozirisznak, a hősnek és megváltónak, aki leszáll a halottak birodalmába, van egy hű kísérője, Anubisz, az ugató, a sakálfejű. A pap sok kutya pillantásában ismeri

fel Anubisz lelkének hű képmását – Anubiszét, aki az alvilágban a hős előtt fut... Minden istenségnek megvan a maga élő képmása, hogy itt időzhessék közöttünk... És e képmásokról megint képmásokat csinálunk magunknak, nemcsak nagy képmásokat a templomokban, de kicsinyeket is, amelyek kamaránkban állnak... Mert eljön az óra, amikor az ember magára marad és fél és fényt kell gyújtania az istenség előtt vagy virágcsokrot áldoz neki s füstöl is a füstölővel, hogy a riadt szív megnyugodjék... Most pedig He-Nut-Dime azt tanulta, hogy mindez nagyon rossz, nagyon bűnös.... És mégis, vajha tanítóm végre megmagyarázná, hogy a világ sok-sok képmása közül melyik a Láthatatlan képmása....

Jirmijah kezének melegétől He-Nut-Dime ujjai is felmelegedtek. A férfi nem engedte el a kezét:

– A szorgalmasan tanuló He-Nut-Dime – kérdezte – nem kapott-e már választ erre a kérdésére? Nem mondottuk-e Róla, hogy önnön képmására teremtette az embert?

A leány a beszélgetés alatt most fordította feléje első ízben tágranyított szemét:

– Így hát az emberek a Láthatatlan az Örökkévaló képmásai, mint ahogyan odafenn a karvalyok Ptah képmásai?

– He-Nut-Dime mondja... De ne beszélj a karvalyokról s ne hasonlítsd össze a valóságot a hazugsággal...

A leány pillantása elborult a hit forró vágyában:

– És minden ember ilyen képmás? A nyomorékok, a bénák, az ördöngősök, a bolondok és az istenkáromlók is képmásai az Úrnak?

Jirmijah úgy érezte, hogy még soha nem volt dolga kielégíthetetlenebb kérdezővel és vitatkozóval:

– He-Nut-Dime értse meg végre, – mondotta – hogy sokféle romlás szakadt erre az isteni képmásra, sok edény görbült el a fazekaskorongon s végül elhajíttatott, mint az elromlott agyag a fazekas kezében...

E szavak hallatára különös felháborodás kapta el a fiatal leányt. Kirántotta ujjait Jirmijah kezéből. A vér arcába szökött:

– Nem hiszem és nem akarom hinni, hogy minden ember képmása az Úrnak... Mert szilárdan hiszem és akarom is hin-

ni, hogy csak egyetlen ember az Úr igazi képmása... Jirmijah!

Mindketten riadtan ugrottak fel. A leány zavarában oldalt hajtotta a fejét és ezt dadogta:

– Vezessen Jirmijah egyszer már a templomba, hogy áldozhassak az Úrnak, akinek ő képmása...

– He-Nut-Dime... – kérlelte a férfi. A leány, még mindig elfordított arccal ezt suttogta:

– He-Nut-Dime, Ozirisz May-Ptah leánya, igen – He-Nut-Dime, így hívnak... De valamikor régen anyám más néven szólított... Titokban adta ezt a nevet, az Úr nyelvén...

– És emlékszel még erre a névre? – kérdezte Jirmijah izgatottan.

He-Nut-Dime elgondolkodva nézett rá, aztán megrázta a fejét:

– Hogy is emlékeznék ere a névre, amikor anyámra sem emlékszem, a hangjára és az arcára sem...

Amit Jirmijah maga előtt is titkolt álmodozásai során kigondolt, azt ez a vallomás kimondott valósággá fokozta. Gyengéd ünnepélyességgel tette áldó kezét a leány feje fölé, de haját nem érintette meg:

– Leveszem rólad a He-Nut-Dime nevet és mint anyád, az Úr nyelvén új nevet adok néked. Mától kezdve Zenua legyen a neved!

A fiatal egyiptomi lány egyideig félig húnyt szemmel, mozdulatlanul állott. Aztán elfordult Jirmijahtól, a szépen körülfalazott vízmedencéhez lépett s az esti sötétségtől árnyékos vízben, a csukottkelyhű rózsák és lótuszvirágok között elnézte árnyékszerű tükörképét. Búcsúzásul meghajolt a tükörképe előtt és így szólt:

– He-Nut-Dime elment...

Aztán Jirmijah felé fordította nagyon sápadt arcát s egy lépéssel sem közeledve feléje, ünnepélyesen ezt mondotta:

– Zenua jön...

Végül, mint valami áldozati csészét, felemelte kezét az ég felé s túláradó, de veszedelmesen elragadtatott nevetés rázta meg a testét:

– Jirmijah Istene! Fogadd el Zenuát!

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

ZENUA ELFOGADTATIK

Nagyon régen, jóval elhivatása előtt, a bizonytalan félsugallatok idején Jirmijah félálmában egyszer intést kapott, hogy ne vegyen magának feleséget. Ezt az intő sugallatot még két másik, különös sugallat követte: az egyik azt parancsolta, hogy sohase lépje át az olyan ház küszöbét, amelyben dorbézolnak, a másik eltiltotta a gyászoló házaktól. Ifjúságának e sugallatait már régen elfelejtette, talán éppen azért, mert nem is gondolt arra, hogy megházasodjék. Bizonyos, hogy gyakran érezte helytelennek s az Úr akarata ellen valónak, – csakúgy, mint akármelyik egészséges férfi Jehúdában és Izraelben – hogy Jákob fáján egy ág elszáradjon s gyermektelenül hulljon le. Anyja már évek óta könyörögve kérte, hogy e megtartóztatással ne hivja ki az Úr haragját. Hiszen már túl van a házasságkötéshez illő ifjúság korán s férfiasságának napja is a delelőhöz közeledik. Abi nem szerette az üres beszédet, ezért hát felsorolta azokat a szűzeket, akiket legifjabb fiához illő és méltó hitvestársnak tartott. »Miért akarja anyám«, – vetette ellen Jirmijah, mikor anyja dicsérgette a kiválasztott hajadonokat »hogy ez vagy az a kedves teremtés boldogtalan legyen valakivel, aki az Úr nyomasztó terhét viseli s amelyről mégcsak nem is beszélhet?« – »Majd csak találok olyan asszonyt, aki megkönnyíti a legifjabb fiúnak az Úr nyomasztó terhét.« – »Anyám, az asszony minden terhet megkettőz!« – »Mit tud az én fiam az asszonyokról?! Apád szívében sok keserűség volt. És minden éjszaka felkeltett engem, kétszer és háromszor is, mert szólnia kellett valakivel szíve keserűségéről. És én virrasztottam és figyeltem rá s vele együtt panaszkodtam és zsörtölődtem, ámbár engem is gyakran hibáztatott. De ki fog virrasztani az én legifjabb fiam

mellett, ki hallgatja majd szavát, ha elérkezik hozzá az álmatlanság ideje, mint atyjához?«

Jirmijah az ilyen beszélgetéseket rendszerint azzal a megjegyzéssel vágta félbe, hogy az Úr határozott beleegyezése nélkül nem rendelkezhetik saját személyével. Ha ama régmúlt sugallat ki is kopott szelleméből, lelke még mindig félhomályosan emlékezett rá, amikor házassági tervekre került a szó.

Most persze úgy látszott, hogy ez a tompa nyomás mindörökre elmúlt róla s egyéb hasonló aggodalmai is nyomtalanul foszlottak semmivé. De ez csak látszat volt, – hiszen Jirmijah erőszakkal győzte le és hessegette el magától ezt a nyomasztó érzést. Oly sokszor bizonygatta maga előtt, hogy végül el is hitte: az Úr, akinek felmondotta a szolgálatot, hosszú habozás után végre megváltoztatta terveit s maga vezette hozzá a fiatal egyiptomi nőt, hogy felesége legyen. E kegyelmes tett által a Kiválasztó végképp elbocsátotta szolgálatából a kiválasztottat s megengedte neki, hogy az Úr terhes adományaitól menten élje le egyszerű emberi sorsát valahol a világban. Vajon nem akadt-e elég jel, amelyből az Úrnak erre az akaratára következtethetett? Zenua nem volt egészen idegen. Ha nem is emlékezett anyjára, mégis sok körülmény bizonyította, hogy a megboldogult kikötői főbiztos felesége netán mégis Izrael leánya volt. Másképpen nem lehetett volna megmagyarázni, hogy a Nu-Ptah-béli árva hogyan tanulta meg oly könnyedén és folyékonyan az Úr nyelvét, egyes-egyedül a ráemlékezés által. Jákob házához tartozott ez, immár kétségtelen, de ezenkívül volt még értékesebb jel is: Zenua szívében mindig kereste az Urat, sőt jobban szerette Őt, mint saját népe. Nem csodálatosan világos bizonyíték volt-e, hogy ez a nem egészen tizennyolc éves nő, pogány gyámleánya az egyiptomi Cher-Hepnek, aki Ozirisz nevében kormányozta a halottak birodalmát – hogy ez a lélek, amelyen át meg átszőtt a tartományok negyvenkétszer kilenc egysége, egy napról a másikra, minden emberi cselekvés nélkül, részese lett az Egyetlenben való megvilágosodásnak? Nem kellett-e az Úr kezét látni ebben a csodában? És vajjon nem tolta-e félre ez a kéz szokatlan határozottsággal a jól ismert okokat, amelyek miatt nem volt tanácsos Salamon király módjára »elkeveredni idegen asszonyokkal«, akik bálványaikat rend-

szerint a hátsó ajtón csempészték be Jákob házába? Zeunához csak egyetlenegy nő volt fogható: Rut, a Moabból való idegen asszony, akit az Úr Dávid ősanyjául rendelt.

Zenua áhitatos forróságú istenszerelme olyannyira erős volt, hogy szinte úgy látszott: Jirmijahot nem is önmagáért, hanem az Úr kedvéért szereti, aki kiválasztotta. Hámutal, szíve igaz örömére, csakhamar felismerte, hogy Jirmijah és Zenua szeretik egymást. De ez a két ember sohasem beszélt saját szerelméről, mert az Úr titkairól folyó beszélgetés soha ki nem apadt szájukból. Csak nagy ritkán, egy-egy tovatűnő pillanat futó mámorában olvadt össze e szerelmes bensőség kettős célja. Ilyenkor mintha valami pehelykönnyű mozdulattal megérintették volna egymást, – de nem, nem is az érintést érezték, inkább csak a túlcsorduló vágyat e könnyed érintés után, mert Zenua tüstént visszavonult magányos hallgatásába. Így kezdődött ez a különös, sohasem látott mátkaság, amelyben a szívek inkább a földöntúliról beszélgettek, mint a földi dolgokról. Jirmijah új szabadságot érzett lelkében. Hiszen miközben az Úrról beszélt Zenuával, megengedtetett, hogy egyre jobban eltávolodjék Tőle. Csak most szökhetett meg végképp a küldetés elől, még hozzá olyan ellentmondások között, hogy úgy vélte: közben mégis a Megbízó felé siet. Azért ment Egyiptomba, hogy a háromszázhetvennyolc isten országában elrejtőzzék Isten elől. De Egyiptomban sem menekülhetett el az Üldözőtől. Igazában csak ez az asszonyhoz kötődő szerelem építette meg fellelhetetlen búvóhelyét. De mert ez a szerelem ugyanakkor rajongó vágyódással vezetett az Úr felé, Jirmijah nem gyanakodott saját lelkére. Olyan biztonságban érezte magát Isten előtt, mint amennyire óvta a többieket ettől a vak bizonságérzettől. De olykor, az éjszakák mélyén, egyszerre szorongó félelemmel kezdte félteni Zenuát. Ilyenkor – Josijah királyra gondolt. Vajon nem érte-e utól a romlás mindazokat, akik sorsát az övéhez kapcsolták?

Volt a házban még valaki, akinek életét besugározta ez a mátkaság, – Hámutal. Az özvegy királyné nagy szeme megint a régi fényben csillogott, s szelíd teste még a fakó gyászruhákban is mintha visszanyerte volna hajdani báját. Hámutal az elesett hős utolsó vigasztalóját szerette Jirmijahban s az egyetlen barátat, aki önként vállalt hűséggel követte őket a számű-

zetésbe. Zenuában azonban – anyai-tesvéri módon – magát a szerelmet szerette. Hámutal nélkül a Jirmijahot és Zenuát egymás felé kergető erő nem egykönnyen nyilatkozott volna meg, hiszen szemérmes-félénkek voltak mind a ketten. Hámutal végtelen odaadással vett részt a leány életében, mert az a fajta asszony volt, aki, amikor idegen életeket vállal, éppen e vállalás által önnön életét is elölről tudja kezdeni. Közelférkőzött Zenuához s arra bátorította, hogy önmaga bogozza ki lelke szemérmes és izzó boldogságának titkát. Két szív édes beszélgetése volt az is, amit a két asszony súgdosott egymással, bár e beszélgetések során nem sok szó esett a földöntúli dolgokról. Jirmijah tudta nélkül, szinte a háta mögött szőtték a legszebb terveket. Hámutal kihagyta Jirmijah személyét a megbeszélésekből s oly ügyesen intézett mindent, hogy mindenfajta megvitatás nélkül is szép sorjában minden rendbejött. Közvetítő szorgosságának köszönhető, hogy szavak nélkül is egyszerre csak kimondódott az, amit ki kellett mondani s szinte észre sem vették, amikor megtörtént az eljegyzés. De Hámutal nem állt meg a félúton s továbbra is boldogan intézte a fiatalok dolgát, – így hát a jegyesek számára álomszerű könnyedséggel szinte maguktól rendeződtek el a szükséges tennivalók.

Izráelnek egy kicsiny gyülekezete ősidők óta teljes tisztaságban maradt meg Nof városában. A községnek volt gyülekező- és tanítóháza s temetője is. A hívők a pászkaünnep felé évenkint Jeruzsálembe zarándokoltak, hogy a templomban bemutassák áldozatukat az Úrnak. Egy öreg pap állt a község élén, peres ügyekben ő bíráskodott, az újszülött fiú gyermekek testébe ő vágta bele a szövetség jegyét, a tizenhárméveseket felvette a hivők gyülekezetébe, az ifjú párokat összeadta s útjukra bocsátotta a halottakat. Hámutal ezt a tiszteletreméltó papot kérette magához. A pap végighallgatta az anyakirálynét s némi kis töprengés után kijelentette: az egyiptomi árvát, aki oly izzóan tisztelte az Urat, mint Ruth, szívesen bevezeti Jákob házába s hajlandó a házasság kötelékeivel összekötni az Anathot-béli papi ivadékkal.

Hámutal serénysége most a másik s nyilván nehezebben meghódítható oldal felé fordult. Eljött Niszán hónapja, elmúlt a pászkaünnep, s a Cher-Hep hivatalos látogatását arra a napra

várták, amikor Ozirisz végére ért a halottak birodalmán keresztül vezető útjának s az Amenti másik oldalán újból fejött a föld színére. A halál legfőbb szertartásmestere két papja kíséretében pontosan meg is jelent. Megint összetolták az oroszlánlábú karosszékeket s a szegény trónjafosztott király kénytelen-kelletlen otthagyta műhelyét, hogy udvarias és választékos szavakat váltson a Cher-Heppel. Joahas kétségbeesetten jártatta körül szemét a lótuszcsarnokban, ujjai türelmetlenül játszottak a levegőben. A Cher-Hep gyengéd és fordulatos szavakkal érdeklődött a birodalmi foglyok hogylétéről, kérdezősködött kívánságaik iránt, mert – mint mondotta – teljes hűséggel óhajtaná e kívánságokat az istenek atyjának és fiának lábai elé helyezni. Aggodalmaskodva kérdezte, vajon eléggé örvendeznek-e a birodalmi foglyok a különböző kedvezéseknek s hogy őkirályi nagyszerűsége, ideiglenesen nyugállományban, az isteni istállóból való fogaton és hintón nem talált-e kivetnivalót? Hámutal ezen a napon szokása ellenére szapora bőbeszédűséggel, rajongva beszélt a Fáraó kegyes ajándékairól s emberfeletti jóságának bizonyítékairól, – olyan szokatlan lelkesedéssel, hogy a Cher-Hep kopasz és fakó koponyája feszült figyelemmel fordult a királyné felé. Jehúda királyának és a király anyjának – mondotta Hámutal – a szomorú eseményektől eltekintve, amelyek ide száműzték őket, nincs már több kívánságuk, hiszen a Cher-Hep jóindulata révén a gyengéd és megértő szív legodaadóbb barátnője lett. Ó, vajha minden időkre itt maradna közöttük a virágzó barátnő! E sokatmondó sóhaj után Hámutal felállt s a szomszéd szobába kérte a Cher-Hepet, ahová nem sokkal utóbb Jirmijahot és Zenuát is behivatták.

Az Amenti karcsú, magas szertartásmestere itt állott a pár előtt s kőkemény, befelé pillantó szemmel nézte a férfit s a leányt. Nyomasztóan hosszú idő múlt el, míg végre megszólalt.

Nagyon nagy dolog – mondotta, – az istenek elcserélése, persze nem az örök és elmozdíthatatlan istenek, hanem a cserét megkockáztató emberek szempontjából. Mert az ilyen kísérlet az emberi lelket nagyon könnyen elsodorhatja a Közbeeső Birodalomba, amelyen sem a régi isteneknek, sem az új Istennek nincs hatalma. De akkor ezt a lelket minden veszélyek leg-

szörnyűbbike fenyegeti, az a veszély, hogy »kiesik a világból«. Az ilyen világból kiesett lélek rettenetes módon hontalan lesz. Nem tartozik semmiféle teremtett helyhez, kizárul minden közösségből, még a halottak közösségéből is, mert az Ozirisz áldozati útja által elnyert kegyelem csupán azoknak adatik meg, akik a szent nátron és a tartós tekercsek segítsége révén maradnak meg az öröklétben s nem hagyták el Oziriszt. Éppen ezért minden lélek alaposan fontolja meg ezt a szörnyű veszélyt, mielőtt sor kerülne az istencserére.

Zenua összeráncolta gyermekhomlokát s maga elé meredt, mint mindig, amikor erőlködve gondolkozott. De most egyszerre olyan heves mozdulattal vetette hátra fejét, hogy haja felbomlott s mint a táncosnők fürtjei, röpködtek a fekete fonatok a tarka vállgallér körül.

– Az én lelkem Adanájt szereti, ennek a férfiúnak istenét, a Láthatatlant, Egyetlent, Örökkévalót és az én lelkem bízik Benne. Az Úr nem enged egyetlen lelket sem kiesni a világból, az enyémet sem . . .

A távolabb álló Hámutal elsápadt a leány vakmerő szavai hallatára, amelyek semmibe sem vették Nu-Ptah legfőbb titoktudójának intését. A Cher-Hep azonban egyáltalában nem boszszankodott, sőt mintha leheletnyi mosoly szaladt volna végig sápadt ajkán:

– Tudtam, hogy He-Nut-Dime az ősi, nemes May-, Ptah-család sarja, így fog szólni és nem másként. Tisztelem a kedves szív akaratát. De a gyámapának kötelessége, hogy közölje gyámoltjaival a fenyegető veszélyeket. He-Nut-Dime ne bízzék az istenség anyai voltában. Az istenség lényeget nem anyai, hanem apai része határozza meg. És He-Nut-Dime ne bízzék az istenek irgalmában sem. Tanulja meg: szabad irgalomért esedezni az istenekhez, de nem szabad vakon megbízni bennük. Mert ismeretlen az emberek előtt az istenek könyörülete és haragja, jósága és gonoszsága . . .

A Cher-Hep pillantása e szavaknál Zenuáról Jirmijahra fordult. Jirmijah megborzadt a tiltott és szörnyű gondolatra: ki tudja, Ozirisznek ez a küldötte, akinek szájában csak úgy peregtek a bálványok üres nevei, valamely titokzatos módon talán maga is ismerős Adonájjal, a világ Istenével. A Cher-Hep

szeme azonban nem pihent meg Jirmijahon, mintha az idegen leánykérőn sem nem találna semmi kifürkésznivalót. Nem is szólt hozzá, hanem felemelte jobbját s a kecses kis Ozirisz-korbáccsal némán mutatott Zenua bal csuklójára. Mint minden egyiptomi férfi és nő, Zenua is színes szövetből való szoros karkötőt viselt mindkét csuklóján. E karkötők belső oldalába keskeny, teleírt papiruszcsíkokat varrtak be. Nof lakói a jobb csuklón viselt karkötőben olyan papiruszcsíkokat őriztek, amely képírásban ábrázolta Ozirisz gerincét. Az amulett neve »Ded« volt s azt jelentette, hogy a feldarabolt isten néhány gerinccsigolyából támadt új életre, így hát a jel viselője is joggal reménykedhetett az újjászületésben. Ezt az amulettet nem vették le még a holttestről sem , hogy a múmiát elkísérje a döntés napjáig.

A bal karkötőbe varrt papiruszcsíkot így hívták: »az élet titkos előjegyzési lapja«, röviden: »Anech«. A kis lap fejét a kampós kereszt, az élet jelvénye díszítette. Utána tömör egymásutánban következtek a tulajdonos sorsára vonatkozó legfontosabb adatok, mint: a csillagok helyzete a papiruszcsík viselőjének és szüleinek születésekor, az akkor újjászületett Ápisz neve s néhány egészen titkos jegy, amelyet még a művelt ember sem tudott elolvasni, hacsak sikerrel végig nem járta a beavatottság valamennyi iskoláját. A Cher-Hep az életnek ezt a titkos előjegyzési lapját kérte el Zenuától, aki vonakodva kapcsolta le bal csuklójáról az Anechet. A titkok tudója elmélyedt a sorsot jelentő írás vizsgálatában. Jóideig tartott, amíg újból felemelte a fejét. Felvonta festett szemöldökének húsduzzanatait, de sápadt arcán és mérhetetlenül közömbös szemében hiába keresték volna annak a sorsnak titkát, amelyet visszavonhatatlanul éppen most számított ki. E zárkózott közömbösség láttára Jirmijah úgy érezte, mintha fojtogatnák. A Cher-Hep lassan visszafordult Hámutal felé, aki szomjas izgalommal várta szavát:

– A gyám nem ellenzi He-Nut-Dimenek, a May-Ptah-házból származó árva hajadonnak házasságát e külföldi férfiúval . . .

Jirmijah és Zenua hallgatott. Hámutal hangos hálálkodásba

tört ki. Nem remélte, hogy ilyen könnyű dolga lesz. De a Cher-Hep félbeszakította:

– Azt a tanácsot merészelném adni úrnőmnek, hogy a házasságkötés ünnepét ne tűzze ki addig, amíg Ozirisz Kis Napja nem válik teljesen Hórusz Nagy Szemévé, – tehát legkorábban a nyár elejére, azaz legközelebbi látogatásom után...

A foglyok felügyelője távozni készült. Búcsúzás közben sárga papkeze könnyedén végigsimította Zenua haját. Két, sőt háromértelmű mozdulat volt ez. Barátian beleegyező szerencsekívánás? Szelíd elbocsátás? Vagy talán a sokat tudó sajnálkozás becéző mozdulata?

Ezen az estén a vőlegény arra kérte menyasszonyát, hogy tegye le csuklójáról a »Ded« és »Anech« amuletteket. Megint ott álltak a kis kert vízmedencéje előtt, amely Hámutal keze nyomán dús virágzással telt meg. Az alkonyi fényben izzó égbolton Ptah karvalyai keringtek és le-lecsaptak a magasságból. Jirmijah még soha oly boldoggá nem tette a leányt, mint ezzel a kéréssel. Elégedett kis sikoly szaladt ki a száján. Mintha mérges bogarak volnának, úgy tépte le csuklójáról a szalagokat s belehajította a zöld vízbe. Minden szava csupa fellélegzés volt:

– Milyen régóta várt már Zenua erre a parancsra... Ez az első áldozat, amelyet a Jirmijahban lakozó Úrnak és az Úrban lakozó Jirmijahnak hozhat...

Megakadt és gyötrődve tette hozzá:

– Ó jaj, hiszen nem is áldozat... Inkább csak felszabadulás...

Jirmijah nem egészen értette, hogy mire gondol ezzel a felszabadulással. De a leány most maga mellé vonta a medence szélére. Jirmijah észrevette, hogy Zenua kínlódva harcol valami ellen, amiről csak szörnyű erőfeszítéssel tud beszélni:

– A vőlegénynek tudnia kell, – kezdte s szinte nekifeszült a szónak – hogy amikor a Cher-Hep a jövendő sors írásjegyeit olvasta, akkor a menyasszonnyal valami nagyon titokzatos, nagyon riasztó dolog történt... Nem fog haragudni a vőlegény?

– Hogyis haragudhatna a követelőző vőlegény menyasszonyára, aki áldozatot hoz érte!

– De ez Oziriszre vonatkozik... És a tanításra, amelyre He-Nut-Dimet oktatták...

– Tehát arra, amit Zenua eldobott magától...

A lány borzogva mosolygott, mint az önmagát bátorító gyermek a sötétben.

– A vőlegény engedelmével a menyasszony mégis jó és kedvező előjelnek szeretné tartani...

Jirmijah bátorítóan fogta át Zenua derekát. A leány szeme erőlködve bámult a föld felé. Lábujjheggyel három kavicsot tolt egymás mellé és ezt suttogta:

– Ez itt Jirmijah... Ez itt a Cher-Hep... Ez meg Zenua... A gyám ott állt a vőlegény és a menyasszony között és elválasztotta őket... Akkor történt...

Elnémult. Jirmijah magához szorította:

– Zenua ne féljen! Jirmijah megvédi és megvédi az Úr, akihez megy.

– Ez volt a búcsú Nu-Ptah háromszor hármasegy isteneitől – mondotta borzongva... – De az is lehet, hogy Zenua már kiesett a világból, ahogyan a gyám mondotta, és mindenhonnan kitaszították... Kivel történt valaha ilyesmi?... Előbb nem láttam Jirmijahot, aki után vágyódtam, mert a Cher-Hep eltakarta. De megmozdulni sem tudtam...

Jirmijah érezte, mint szalad át Zenua testén a remegés, mint dermednek meg tagjai. A leány szakadozott szavakkal mondotta el látomását:

– Zenuából Ozirisz lett, a megdermedt isten, akit Izisz és Neftisz siratnak... És nagyon nagy lett Zenua, sokkal magasabb, mint a Cher-Hep és Jirmijah, akit akkor megint látott... A vőlegény értse meg: menyasszonyából kővédermedt oszlop lett és nem tudott többé mozdulni...

Kérő mosoly nyílt ki a száján:

– Az ilyen látomás szerencsét hoz, úgy-e? Mondd, hogy szerencsét hoz... Mert még nincs vége. Zenua megkövült kezében ott volt Chaib, a hűvös legyező. Chaibot mindazokból az árnyékokból szőtték össze, amelyeket az ember valaha is vetett életében... De mivel Zenua tehetetlen oszlop volt, hát el kellett ejtenie a Chaibot... És a szívéből két nagy madár szállt fel... És ez úgy fájt...

Megállt és lehúnyta a szemét. Szempilláin már könnyek csillogtak:

– Tudja-e a vőlegény, milyen madarak is voltak azok, amik oly kegyetlenül röppentek ki a menyasszony szívéből?... Ó, a vőlegény nem tudja... Bâ, a szellemem volt az egyik s ő tüstént felrepült a többi napkarvalyok közé... De Kâ, lelkem lelke, szerelmem szerelme, a fecske szabadulni akart és Jirmijah vállára szállni, hogy ott békésen meghúzza magát, csendesen elüldögéljen és végre már boldog legyen... De a fecske nem tehette ezt, akárhogyan is csicsergett... Az oszlop nem engedte el, ott kellett keringenie a dermedt oszlop körül mindig... mindig... önmagam oszlopa körül...

Zenua feje egyre mélyebbre csuklott az öle fölé. Egész testét megrázta az oly soká visszatartott sírógörcs. Jirmijah szelíd szavakkal csillapította:

– Zenua otthagyta a ködös házat, ennyi az egész... Szorongás és látomás képében még egyszer rátört a nagy zavar... De most kilép a sötétségből az Úrhoz... És Ő erős, mint egy vár, óvja és megvédelmezi Zenuát...

– Igen, én vőlegényem... – kiáltotta, még mindig elcsukló sírással és akadozva. – Tudom, hogy erős, hogy erősebb, mint a többiek... Meg kell hogy védelmezzen, hogy el ne múljak a Közbeeső Birodalomban...

Jirmijahot egyszerre szorongó kétségek lepték meg. Vajon ő, a menekülő, úgy biztosíthatja-e Zenuát az Úr ereje és vigasza felől, mitha ismerné Isten titkos rendelését? De erről az útról nem lehetett többé visszafordulni, így hát elhessegette a fájó kétséget s kimondotta gyorsan elhatározását:

– Nem törődünk a Cher-Hep szavaival... Nem várjuk meg a nyári napfordulót... Nem kedves nekem Áb, a nyár forró hónapja... Megkisebbítjük a Közbeeső Birodalmat, ha már újhold után egybekelünk... Akarod, menyasszonyom?

A halálos veszélyből menekült ember bizakodása csillant át Zenua friss könnyein:

– Akarom, én vőlegényem!

Együtt mentek Hámutalhoz, hogy közöljék vele a döntést. A királyné habozott – nem felejtette el a titkok tudójának intését. Most azonban éppen Zenua oszlatta el nevetve az aggo-

dalmakat, hiszen mindez még a zavar világából maradt itt s ma, az utolsó visszaesés után úgy hitte, hogy ezt a világot végképp feláldozta Jirmijah erős Istenének.

Az egybekelés ünnepét váratlanul mégis el kellett halasztani. Az újhold előtti napon ugyanis olyasvalami történt, ami rémülettel töltötte el a száműzöttek szívét. Még nem is virradt s az utolsó éjszakai őrségváltás körül alighogy oszladozott a sötétség, amikor az ajtónálló izgatottan verte fel a házat azzal, hogy egy ember érkezett Jeruzsálemből, aki tüstént szólni akar a királlyal és anyjával. Hiába hivatkoztak a titkos követ előtt (mert más nem lehetett) a korai órára és őkirályi nagyszerűsége mély álmára, semmiképp sem lehet elutasítani. Mindenki nagyjelentőségű hírre várva sápadt arccal gyűlt össze a lótuszcsarnokban – Máthánjah, Jirmijah és Zenua is. Az induló virradat és egy pislákoló parázsmedence bizonytalan fényében Jirmijah megpillantotta az állítólagos követet – hosszú, csontig lesoványodott férfit, aki Joahas és Hámutal előtt földre vetette magát. A földön vonagló félelmetes figura testéről rongyokban lógott a ruha. Csupa vér volt a lába. Lábszárait térden felül elborította a rászáradt sár piszkos kérge, mintha a Nílus torkolatának mocsarain gázolt volna át. Elakadó lélegzettel, gurgulázó hangon nyögte:

– Méltónak találtattam, hogy lássam az igazi király arcát... hogy megmentsen... üldözőim elől...

E szavaknál az idegen feltakarta eltorzított arcát. A szürke szakáll burjánzásából szaggatottszélű óriás sebhely meredt elő, amely lázban csillogó beesett szemétől egészen a levegő után kapkodó, fogatlan szájig ért. A régi sebhelyet friss horzsolások és alig behegedt sebek szelték át keresztül-kasul.

– Urijah, Semajah fia! – kiáltott fel Jirmijah, amikor megismerte az Úr igazi prófétáját. Az agyonhajszolt ember riadt szeme könyörögve nézett fel rá, s az összeharapott nyelv bukdácsoló szótagolással hebegte:

– Jirmejahu, Hilkijah fia... Segíts!... Segíts rajtam!...

Hámutal kisietett és saját kezével hozott levest és ételt, majd letérdelt Isten halálra fáradt embere mellé s a szájába töltötte az erősítő táplálékot. De az ital és a kenyér, amelyből csupán

egy-két harapást tudott fogyasztani, nem adott erőt Urijahnak. Elnyújtózott a földön s el-elakadó lélegzettel tompa ájulásba merült. Hámutal egy mittah-t hozott a szobába, erre emelték a prófétát. De még így is majdnem egy órába tellett, amíg annyira összeszedte magát, hogy néhány szakadozott mondatban be tudott számolni gyötrelmes menekülésérol.

Urijah több mint harminc napja volt úton amaz éjszaka óta, amikor megszökött Jojakim börtönéből. A király sorompóin, őrségein, falkáin át keresztülverekedte magát egészen Beersebáig. Aztán következett a végtelen sivatagi út, – az öreg ember egymagában vánszorgott víz nélkül, iszákjában csupán egy marék datolyával, távol a nyüzsgő karavánutaktól s távol minden emberi tűzhelytől és világosságtól. De az Úr nem hagyta el prófétáját s csodálatos módon elvitte a kettős birodalom határáig, a Sástengertől északra, Tofanches vidékére. Itt aztán kiderült, hogy az isteni testőrség tömött sorokban zárta le a határt. A Jehúdából, Moábból, Edomból, Aramból és a folyamközi országból érkező karavánok kénytelen-kelletlen visszafordultak. A határerődítmények parittya-lövegei fenyegetően meredeztek rájuk. E kemény rendszabály oka a testet öltött napistennek és szétvert hadseregének közelgő hazatérése volt. Igen, Necho Fáraót, az istenek atyját és fiát alaposan megverte egy fiatal harcos, akinek nevét egyre hangosabban hirdette a nagyvilág. Nebukadnezar, Nabopolassar fia volt ez a harcos, aki Bábel trónjára lendülve, sarkával Asszur nyakára tiport. Urijah legnehezebb napjai azonban akkor következtek el, amikor Isten megöregedett prófétája ezer halálos veszedelem között átcsúszott a határőrök láncán és betévedt Sethnek, az ördögi istennek és Ozirisz gyilkosának iszapos tartományába. A Nílus-ág halálos lápvidékére került, közel-távol se út, se falu, gólyák, ibiszek, flamingók, gémek keringtek körülötte, az iszap vartyogó fajzata és éjszakai kísértetek kergették, – halálos kimerültségében menthetetlenül elpusztult volna, vagy utóléri a téboly, ha az Úr egy második csodával nem téríti eléje irgalmának szőnyegét s nem mutatja meg neki a Nof felé vezető utat.

Urijah félénken nézett szét minden szó után, amelyet akadozó, beteg szívének egy-egy dobbanásával ki kényszerített magából, fáradtan hunyorgatott s fel akart könyökölni. Jól ismerte

üldözőit. Elnathan, Achbor fia, Jojakim sógora vezette őket, Jehúda legzordabb harcosa, akinek szíve nem ismert irgalmat. Elnathan és poroszlói még Fáraótól is teljhatalmat kaptak arra, hogy Urijahot elfogják, akárhol is mutatkoznék Egyiptomban. Ó jaj, túlkésőn tudta meg mindezt. Alig érthetően suttogott, néhány megmaradt foga összekocódott a félelemtől. Aztán megint a kezét tördelte s hangosan könyögött Joahasnak, hogy bújtassa el jól s ne szolgáltassa ki a biztos halálnak.

Hosszú idő telt el, amíg Urijah pontról pontra be tudott számolni mindama eseményekről, amelyek Jojakim börtöneibe juttatták s végül menekülésre kényszerítették. Mindezek persze nem annyira egyes események voltak, mint inkább az új uralom a maga teljességében s az elszánt ellenállás, amely szembefordult vele. Jojakim kezdetben megelégedett azzal, hogy rágalmakat szórjon atyjára és Josijah király egész uralkodására. Jeruzsálem népe mindezt ujjongással fogadta, mert örült, hogy ép bőrrel úszta meg a Josijah terhére rótt vereség elviselhető következményeit. De ezt a meghamisított dicsőséget Jojakim tovább szította a megvásárolt sarki hírkeverők, suttogók, felbujtók és beugratók egész seregével, mert ezek az emberek a városban és a templomban mindig és mindenütt tovább frecscsentették szét rágalmazó vádjaik tajtékját Josijah uralma és ennek az uralomnak még életben maradt hívei ellen. A jól kiszámított, dögletes hazugságok feltarthatatlanul terjedtek, papok és fejedelmek is elbuktak előtte s szinte már alig akadt valaki, aki észrevette volna, hogy romlott levegő az, amelyet beszív tüdejébe. Jojakim minden különösebb fáradtság nélkül elérte, hogy a százegy »kikar« ezüst és arany szörnyű hadisarcát teljességgel apja bűnlajstromára írták. Ez a seb még vérzett, amikor már nekibátorodott és saját szükségleteinek fedezésére újabb sarcot vetett ki, mert paloták és pompás épületek felépítésével az esztelenségig dicsőítette önnön személyét. E második nagy sarc után minden gyors ütemben fejlődött tovább. Egy kizsarolt népet csak akkor lehet féken tartani, ha elűzik az igazakat, s helyükbe a legszemérmetlenebb kizsákmányolók kerülnek. Mindez megtörtént. Josijah utolsó hű szolgáit elbocsátották a templom, a királyi palota s a hadsereg szolgálatából. De annál inkább felvirradt a hamisítóknak, rágalmazóknak,

hízelgőknek, megvesztegetőknek, törvetőknek, lépvessző-állítóknak, röhögő csődöröknek és settengő tolvajoknak. Az ország gazdagjai, de még inkább a gazdagok fiai megint szabadon feszíthettek; a gőgösöket, a kapzsikat, a dühöngőket és a garázda hetvenkedőket senki sem fékezte többé. A papok közül is azok nyerték el a hatalmat, akiknek csak az áldozati rend volt a fontos, az Úr igazságát azonban megvetették. (Jirmijah közben azt is megtudta, hogy tiszteletreméltó házigazdája, Mesullam, a Kirjat Jearim-béli molnár, Jojakim kegyelméből királyi kincstárnok lett.) A hatalom új felosztásánál a király csupán egyetlen nemzetséghez nem tudott hozzáférni, Sáffán házához, bár a nép írásmestere és tanítója ugyanaznap reggel halt meg, amikor Eljakim hitvány és gyáva csínyjével elfoglalta a trónt. Legszemérmetlenebb tettét azonban a pászkaünnep alkalmából követte el, amikor a szövetség esküoszlopának támaszkodva, a templomban összegyűlt tömeg előtt kihirdette, hogy a jövőben a tanítás és a parancsok követése a király beleegyezésétől és szavától függ. Nem szállt alá tűz az egekből válaszul e káromlásra, – még akkor sem, amikor Jojakim Adonáj esetleges büntetésére fenyegetéssel válaszolt s aranyozott napkereket állíttatott fel szemközt a templommal. Ezt a bűnt már valóban nyílt sisakrostéllyal követték el. Senki sem tagadhatta, hogy a király valóban bátor és gőgös uralkodó. Sokan voltak, akik Jojakimban az új Dávid eljövetelét ünnepelték.

– És az Úr emberei?... – kérdezte Jirmijah sápadt ajakkal. A menekült azonban, akibe saját elbeszélése némi életet öntött, gúnyos nevetéssel felelt:

– Az Úr emberei?... Lásd, az Úr kedveli őket s barátságos sugallatokkal látogat el hozzájuk, hogy szájukból ne a keserű intelem, hanem az üdv méze csurogjon, Isten dicsérete a király számára... Az Úr emberei?... Az egyik távol volt, Nofban... És most már a másik is távol van, Nofban... Ő ki merte mondani a szót a király ellen... Akkor megragadták, megverték és kalodába zárták... A rémülettől reszketve megint talpraállt és tovább is hirdette a sugallatot. Akkor újra meg újra megverték...

Urijah dermedt ujjaival lemeztelenítette a vállát. A skorpió-

korbács vérvörös csíkjai ott éktelenkedtek az öreg ember hátán, aki nem tudta tovább visszatartani könnyeit:

– Toronybörtönben és pincebörtönben vergődtem hónapról hónapra... A király halálra ítélt... De túlontúl gyenge, túlontúl gyáva vagyok ahhoz, hogy meghaljak az Úrért... És elszöktem, elszöktem...

Az ajtónálló belépett a lótuszcsarnokba s valami házi ügyről tett jelentést az úrnőnek. Urijah elfulladt kiáltással ugrott fel a fekvőhelyről s belekapaszkodott Jirmijahba:

– Jönnek, – nyöszörögte – Elnathan és a többiek... Kikutattak és most eljöttek, hogy elvigyenek. Engedj ki... Veszélyt hozok rátok... Nem tudtok elrejteni...

Hámutal megmarkolta a kétségbeesett ember karját:

– Légy nyugton, Isten embere... Nálunk vagy... Nem fogunk kitaszítani... És vállaljuk a veszélyt érted, akit tisztelt Josijah, az igazi király. Már rendbe hozták a kamrádat... Én magam vezetlek oda, hogy végre kialudd magad és lelked megbéküljön, mintha Josijah, az igazi király lakoznék ebben a házban...

Hámutal puha, gömbölyded keze, amely oly gyakran csillapította le a hirtelen haragú hőst, most ezt a szerencsétlent is megnyugtatta, akit az üldöztetés és szenvedés teljesen összemorzsolt. Anyai gyengédséggel támogatta a szétrongyolt koldusruhába bújtatott, magas, de görnyedt hátú aggastyánt s a lótuszcsarnokból bevezette a ház belsejébe. A többiek dermedt pillantással bámultak utána.

A felserdült Máthánjah arca hol pirasra, hol sápadtra vált s egyszerre nem látszott többé gyermeknek. Ki tudja, hogy az agyonhajszolt ember elbeszélése gyűlölettel vagy irigységgel töltötte-e el a herceg lelkét féltestvérének csillogó hatalma iránt, – az édes, oly sokszor megálmodott királyi hatalom iránt, amelyből mindörökre kizáratott?! Máthánjah nagy szeme félénken kereste a mestert, mintha egyszerre vad vágyódással kívánná meg azt, amitől eltiltották. De Jirmijah szeme nem kapta el ezt a pillantást s engedte, hogy lecsússzék arcáról. Hiszen ő maga is csontja velejéig megrendült attól, amit hallott. Most aztán nagyon határozott hatalom támadt fel az örökké Hatá-

rozatlan és Kiszámíthatatlan ellen. Ez már nem langyos hitehagyás, nem sikamlós kis bűn volt, hanem mindenre elszánt tagadás. Ez a tagadás úgy tervezte, hogy könyörtelenül kiirtja mindazt, amit Josijah tett az Úrért. Megverték és legyilkolták a hirdetőket és igazmondókat. Az Úr pedig, aki nem tűrte az igazságos Josijah művét, úgy látszik, eltűrte az istenkáromlók művét, – nemcsak tűrte, de kedvezett is nekik. Milyen jó is volt, hogy Jirmijah elvonult a pusztulás elől, hogy felmondta az Úrnak a szolgálatot s elrejtőzött előle, a Kettős Birodalomban, ahová most a megalázott, összetört Urijah is elmenekült! Semmiféle áldozat nem lehetett elég nagy, ha Isten művének felépítéséről volt szó. De áldozatot hozni semmiért, csak azért, hogy ezek az istenkáromlók, akiket az Úr segített, diadalünnepet üljenek!? E tetszetős gondolatok ellenére Jirmijah mégsem tudta elhallgattatni magában a finoman rezdülő érzést, amely azt súgta fülébe: rossz gondolatokat gondol szívében.

Megfordult és pillantása Zenuára esett, aki komolyan, elmélyedt figyelemmel nézte. Ebben a pillanatban egyszerre elárasztotta a tudat, hogy övé a legnagyobb ajándék, amelyet ember Istentől kaphat: egy másik ember. Ám rohanjon feltarthatatlan viharzással a mélység felé a világ sodra. A mélység szélén kettejüknek még mindig lesz elég helyük arra, hogy házat építsenek s békében lakozzanak. Nem tudta volna feltartani Izráelt a zuhanásban anélkül, hogy szét ne morzsolódjék, úgy mint Urijah. De a házukban majd ő meg Zenua két szívet ajánlhatnak fel az Úrnak. Az általános romlás közepette még mindig tovább szolgálhatnak és hallgathatnak az Úrra, egyre gyengédebben figyelő füllel. Vajjon nem volt-e elég ez is az ilyen Istenben álmodozó embertől, akit az Úr nem ruházott fel a harcosok nyers izmaival?

A vőlegény pedig így szólt a menyasszonyhoz:

– Gonosz dolgok történtek... De nem bennünket sújtanak... Menyasszonyom, már csak egy szombatnak kell elmúlnia, s aztán eljön az öröm napja...

Ezen a reggelen Zenua kinyílt rózsa volt, oly szép, mint még soha. Amióta eldobta a Ded és Anech amuletteket, mintha erősebb és derűsebb lett volna. A kedves és megértő szív mostanában gyakran énekelt kis kamrájában. De Jirmijahra most fátyo-

los szemmel pillantott, mintha valami különös és mély titkot tudna s elmélázva felelte:

– Igen, én vőlegényem, itt az ideje az örömnek...

De még mielőtt eljött volna a legközelebbi szombat, Zenuán az Úr jövendő céljai miatt beteljesedett Adonáj akarata. Ezen a szombat reggelen a ház népe összegyűlt a lótuszcsarnokban, hogy meghallgassa a tanítást. Urijah is közöttük volt. Az elmúlt napok alatt Hámutal gyengéd ápolása nyomán lassanként úgy ahogy kilábolt a menekülés töméntelen szenvedéséből és rémületéből. Bár még mindig halálosan betegnek látszott, arcáról már eltűntek a förtelmes meggyalázás nyomai s újból az a magasztos fáradtság ült ki vonásaira, amely Jirmijahot már Hulda padlásszobájában annyira megrendítette, amikor erre az eltorzított arcra nézett. Ezen a szombaton a fiatalabb átengedte a tanítás tisztségét az idősebbnek. Urijah ott ült a figyelő háznép között, színtelen s kimerült hangon olvasta fel a tanítást, aztán szakaszról szakaszra magyarázgatta. Talán mert nem beszélt olyan világosan és határozottan, mint Jirmijah, vagy mert valami különös nyugtalanság lepte meg a kicsiny gyülekezetet, a tiszteletreméltó mester nem tudta az Úrhoz kötni a lelkek figyelmét. Különös módon éppen Zenua viselkedése fokozta az általános nyugtalanságot és a félrecsapongó figyelmetlenséget. A tanítás órái alatt háromszor-négyszer is felkelt helyéről, fel-alá járkált a csarnokban, kiment, majd újból visszatért, mintha csalóka hangok hívták volna ki. Máskor órák hosszat lebegve üldögélt jobb sarkán, a fiatal egyiptomi hölgy bájos testtartásában, most meg minden pillanatban összecsuklott. Tágranyílt szemmel nézett maga elé, de nem az Úr felé irányított gondolatok édes komolysága ömlött el az arcán. A figyelő gyermek módjára most is ráncokba szedte a homlokát, de ez már nem az erőlködés feszülése volt, amellyel méltó módon akarta követni szerelmese szellemét. Hámutal több ízben is fürkészve nézett rá. Úgy látszott, hogy Zenua magaviselete egyes-egyedül őt tölti el valamely határozatlan aggodalommal. Jirmijah viszont alig tudta elnyomni magában a bosszankodást menyasszonya szórakozott, zavaros viselkedése miatt. Jól tudta, hogy Zenuában is megvan az előkelő pogány nők legyőzhetet-

len tetszésvágya, amely a rútság vagy torz külső megpillantására egyszerre nyugtalan lesz. Azt hitte, hogy Zenua, aki oly bensőségesen csüggött az Úr igazságán, nem bírja elviselni az Úr hirdetőjének, Urijahnak elroncsolt arcát. Jirmijah úgy vélte, hogy a lányt rosszullét környékezi a fogatlan száj, a hosszú korbácsnyom, a friss sebek és az elgyötört ember halálos esettsége láttára. Szenvedett a gondolattól, amiért Zenua nem tudta felismerni: Urijah szétroncsolt arca sokkal szebb és dicsőségesebb sebhelyemléke egy becsületes háborúnak, mint mindama hegek és kardvágásnyomok, amelyekkel a népek csatáinak hősei feszíteni szoktak a nekitüzesedő asszonyok előtt.

Jirmijah alig tudta bevárni a tanítás végét. Egyre kedvetlenebb lett. Szerette volna minél gyorsabban felvilágosítani menyasszonyát erről a hívságos tévedéséről. De amikor szemközt állt vele a kertben, egyszerre minden gyanú és kedvetlenség elpárolgott belőle, s egyetlen szót sem tudott szólni. Zenua két óra teljesen megváltozott, átlátszó lett és törékeny, előredomborodó homloka fehér volt és sima, mint a márvány.

– Mi történt Zenuával? – kérdezte dadogva.

A leány hosszan nézte, szerelmes-gúnyos pillantással – mintha elrejtett volna magában valamit, amiről az imádott férfi mit sem tudhat:

– Az örömtől van, – mondotta – mert a szombat nemsokára elmúlik... És aztán... a nagy örömtől van...

– A menyasszony öröme megrémíti a vőlegényt...

Zenua jobb kezével eltakarta a Jirmijah szemét:

– A vőlegény ne nézzen a menyasszony arcára... mert az Isten harcol vele és birtokba akarja venni... Talán az Úr az, de talán Ozirisz...

Jirmijah gyengéden lefeszítette szeméről a leány tenyerét és arcához szorította:

– Miféle álmodozó balgaságokat beszél Zenua?

A leány még a mosolyhoz is gyenge volt. Telt asszonyszájának jobb sarka egy kissé mégis felfelé rándult:

– Ne mondd azt, hogy álmodozó balgaságok... Inkább buzdítsd Uradat, hogy elhódítson tőle... Mert elhajítottam magamtól Dedet és ezzel felidéztem Oziriszt...

– Nem kell-e haragudnom, ha a menyasszony ilyen értelmetlenül beszél?

– Ne haragudj, és vőlegényem... Mert a menyasszony lelke teli van örömmel... Nagy örömmel...

Zenua kivonta karját s néhány lépéssel visszahátrált. Mintha önmagában beszélne:

– Ha az Isten jön... táncolnom kell... Odatáncolni az Istenhez...

Két karját keresztbe fonta mellén és szívettépő kacérsággal tánclépésben akart megfordulni maga körül. Még emielőtt Jirmijah hozzáugorhatott volna, elvágódott a földön.

Zenuát a kamrájába vitték s töméntelen fáradozás után ecettel, égető ízű cseppekkel és erős illatokkal újból magához térítették. Most olyan volt, mintha megnémult volna. Borzalmas görcsök rázták karcsú leánytestét. Rémülettől tágranyílt pillantása előbb Jirmijahra esett, aztán könyörögve fordult Hámutalra, majd megint visszatért Jirmijahhoz. A királyné megértette a pillantást s azt is, hogy mit kér Zenua. A menyasszony nem akarta, hogy vőlegénye e gyötrelmes betegség eltorzulásában lássa. Ajkai hangtalan erőlködéssel próbáltak szavakat formálni. Hámutal szelíden kituszkolta a férfit a kamrából. Az ajtó előtt Jirmijah magába csuklott s órákon át tompa mozdulatlansággal ott guggolt. Elkábult szelleme nem tudott felkapaszkodni sem az ima, sem a fogadalom magasságába. Petyhüdt egyhangúsággal mindig csak egy és ugyanaz a gondolat keringett benne: miért szenvednek ilyen nagyon az ártatlanok, mindig és mindig csak az ártatlanok!?

Hámutal csak esetefelé hívta be a beteghez. Zenua most már tudott beszélni. Nagy fáradsággal és eléggé határozatlanul buggyantak ki száján a szavak, de úgy ahogy mégis megértette magát. Az előbbi némaság helyett azonban most szörnyű bénultság vetette rá magát testére s mint valami pokolbéli szörnyeteg, félelmetes karmai között szorongatta a leány valamennyi tagját. Teljességgel érthetetlen volt, hogy ez a tegnap még édesdeden virágzó test hogy' is változhatott meg ennyire! Zenua néhány óra alatt szívettépően elsorvadt. Béna karjai és lábszárai aszottan feküdtek az ágyban, hosszúcsuklós keze és

keskeny lábfeje formátlanra dagadt. A betegség – ó, nyomorult agyag a fazekas kezében! – szétverte az arc édes gömbölydedségét s a halálos tűzben égő szemek alá mély kék üregeket vájt. Zenua nagy kínnal mozdította meg nehéz nyelvét:

– Látod, vőlegény... A menyasszony mégis csak Ozirisz oszlopa lesz...

Jirmijah azt tette, amit a betegágynál minden szerelmes tenni szokott. Hangja szigorú lett s hitető bizakodással így szólt:

– Az Úr még ezen az éjszakán újból feloldja az oszlop bilincseit... És holnap, az öröm napján, megint rugalmas testtel fog felébredni Zenua...

Hitetlen szavak, csak arra jók, hogy őt magát is kétségbeejtsék! De Zenuának, úgy látszott – mégis jól estek. Zihálló lélegzettel suttogta:

– Igen, a vőlegény csak beszéljen az Úrról sokat, nagyon sokat. Ő a legnagyobb, és mégis megengedi, hogy a másik isten birtokbavegyen. Darabokra szakadtam a Közbeeső Birodalomban... Amíg csak el nem érkezik örömöm napja, fülem mindig csak Jirmijah Istenéről akar hallani, akit annyira szeretek...

Jirmijah azonban nem tudta megtenni Zeunának ezt a szolgálatot s nem tudott Adonájról beszélni. Nem volt még olyan órája életének, amikor kevésbé tudott volna beszélni róla, mint most. Lelke megfeszített idegű íjjal leselkedett az Úrnak erre a gonosz tettére, mint a rejtekhelyén megbúvó vadász. Az Isten felé irányított nyíl már ott táncolt lelkének idegén. De mert mégis teljesíteni akarta Zenua kívánságát, úgy cselekedett, mint a hivők szoktak a betegek és haldoklók ágya mellett: halk hangon énekelte Dávid király egy régi zsoltárát. Jirmijah maga is alig tudta, hogy voltaképpen mit is zümmög. A gyermekkora óta jól ismert dal szinte eloldódott akaratától s úgy szállt fel ajkairól. Végül ehhez a szakaszhoz ért:

Dícsérje lelkem az Urat,
Bensőm hirdesse az ő nevét!
Aki megbocsátja a bűnt,
Aki megsegíti a kínt,
Aki a sírból is megváltja életedet...

Ennél a szakasznál Zenua, aki félig csukott szemmel hallgatott, félbeszakította a halk éneket:

– Én vőlegényem... Lásd, Kâ, a fecske még itt van a szívemben... Egész kicsire húzta össze magát... Érzem... De Bâ, a karvaly, a fejemben röpköd, nekiütközik a falnak és szabadulni akar..... Ő hozza a nagy fájdalmakat..... De meg kell védelmeznünk a fecskét...

Jirmijah egészen könnyedén megérintette a takarón élettelenül fekvő dagadt kezet. Zenua felsikoltott a fájdalomtól. Riadtan vonta vissza ujjait. Aztán könyörgött:

– Én vőlegényem, hagyd ott a kezedet a kezemen... Nagyon fáj... És ez olyan jó...

Jirmijah tovább énekelte a zsoltárt, aztán új versekbe kezdett, azt remélve, hogy ilyen módon álomba ringatja Zenuát. Valóban – a leány szemei lecsukódtak s pihegő lélegzete szabályosabb lett. Az Úr talán mégis irgalmas volt? Talán megkegyelmez a menyasszonynak, aki iránta való szeretetéből meghasonlott a hazug istenekkel? A gyógyulás álma borult most Zenuára? Jirmijah szíve könnyelműségében máris a teljes gyógyulást remélte s az Úrban sem kívánt mást látni, mint saját reménykedésének szolgálatkész végrehajtóját! Már-már feltörtek belőle a hálaima szavai, amikor a béna lány arca egyszerre megvonaglott, aztán hangosan felnyögött:

– Miért engeded, hogy Seth országában tévelyegjek?... Ő a nagy gyilkos, a mocsarak ura...

Ó jaj, agyongyötörték az istenei! És Jirmijah nem segíthetett, mert az Úr hidegen nézte ezt a gyötrődést. Egy-két elfulladt lélegzetével után a mély útálat szavai törtek ki Zenuából:

– A kacsák, kacsák... He-Nut-Dime nem tudta, hogy Seth lelkének képmásai fekete kacsák. Himbálózva futnak és bukdácsolnak a láp taván... Jaj, széles piros csőrük van... Gágognak és hápognak és csupa gyűlöletet kerepelnek. Nem jutok tovább... Csípnek... Már elkaptak...

– Aludj!... Aludnod kell... Akkor elmúlik... Aludj, én menyasszonyom... Aludj Zenua...

Jirmijah szüntelenül ismételte: »Aludj Zenua«, mintha ezzel az egyhangú, szegényes szóval, mint valami bölcsődallal, el tud-

ná altatni a beteget. De Zenua tágra nyitotta szemét s azzal a kétségbeesett mosollyal nézte a tehetetlenül igyekvő férfit, amelynek mélyén, sűrű fátylak mögé rejtve, megint ott volt az asszony fájdalmas többlettudása, leányos csúfolódás és valami titkos, szerelmes gúny:

– Én vőlegényem – kérdezte. – Miért olyan gyenge ma benned az Úr?

Jirmijah lehorgasztotta fejét. A tenyere ökölbe szorult s már-már vadul a mellébe vágott. De még mielőtt megtette volna, ujjai megint feloldódtak s a perlekedni induló kéz petyhüdten lehullott. Zenua most is olyan makacs volt, mint mindig és nem engedett:

– Én vőlegényem, ne csald meg a menyasszonyt. Az Úr, aki mindent megtehet, elfordítja tőlünk akaratát. Akármit is teszel, akárhogy is imádkozol és könyörögsz, nem segít a menyasszonyon . . . Szedd össze minden erődet s próbáld meg kényszeríteni Uradat, hogy visszakergesse a karvalyt a szívembe . . . Karvalynak és fecskének együtt kell lakni, hogy Zenua éljen. . .

E szavak szörnyű erőfeszítése után ajka kékre vált, a végső rémület villant fel szemében, nem kapott levegőt s zihálva nyögte:

– Ne hagyj meghalni!

Hámutal és a szolgálók berohantak a szobába, felültették Zenuát és a hátát ütögették, hogy meg ne fulladjon. Feje petyhüdten esett hátra, de maradék életerejével még felkiáltott:

– Jirmijah! . . . Kimenni! . . .

Ne lássa a vőlegény a mennyasszonyt a haláltusa torzult rútságában – ez a szorongás erősebb volt benne a halál szorongásánál is s elkeseredett bátorságot öntött a bénába.

Jirmijah egész éjszaka ott gubbasztott Zenua kamrája előtt. Lelke tompa volt és üres. Szolgálók jöttek-mentek, gyertyákat vittek meg forróvízzel telt korsókat, ecetes kendőket és illatos füstölőcsészéket. Sírdogáltak, suttogtak egymással és imákat mormolgattak. Mindez azonban csupán vastag fátyolon keresztül jutott el Jirmijah érzékeihez. Hosszú órák múltával csodaszép tavaszi reggelre ébredt Nof. A növekvő nap boldog örömmel éppen most készült átváltozni Hórusz Nagy Szemévé, dús fénye behatolt a ház minden zugába s a falak és oszlopok vö-

röszöld színét felizzította a sugárzás. Nem ma volt-e a nagy örömre kitűzött reggel, amelyet az Úr most oly keserű pompával bocsátott a világra? A virrasztástól kimerült Hámutal kijött a beteg szobájából s megnyugtató mosollyal intett Jirmijahnak: a beteg jobban van.

Amikor aztán beengedték Zenuához, úgy találta, hogy a leány megint teljesen megváltozott. Félig nyílt szája piros volt s nedvesen csillogott, mint a gyermek ajka. Az arcát is leheletnyi színesség vonta be. Csak a szeme esett be még mélyebbre, s szemefehérje villódzott gyöngyházszerűen. A kétségbeeső reménykedés mintha megint bátorságra kapott volna. Jirmijah megérintette a menyasszony kezét. Zenua már nem kiáltott fel. A férfi megérezte a duzzadt ujjak halott érzéketlenségét. Ezeknek az ujjaknak már nem fájt semmi és nem esett jól semmi. Zenua pillantása titkos jelt adott. Akadozva suttogta, hogy senki más meg ne hallja:

– Eldőlt... Zenua nem az élet uráé, hanem Oziriszé...

Elhallgatott, ez a pár szó kimerítette. Jirmijah szeme tompa kényszerrel Zenuától az ablak felé fordult. Ó, ez már az a hűtlen kényszer volt, amely letépi az élő pillantását a haldokló arcától. A nagy öröm kemény, sötétkék napja könyörtelenül megtöltötte az ablakkeretet a pálmák, rododendronok, akácok és aranyesőcserjék képével. Távolabb a Nílus bárkáinak vitorlái vonultak, s a hajósok, fuvarosok és dolgukat megkezdő munkások civakodó hangja összekeveredett a szorgos madarak csicsergésével. Ptah karvalyai, ezek a nap felé törekvő emberi szellemek, kitárt szárnyuk ívén lebegtek ég és föld között s még soha nem voltak ilyen sokaságban, mint ma. Ó, miért is volt oly szép a nagy örömnek ez a lassú gyönyörrel ballagó napja, miért nem indult el a homokvihar a sivatagból, hogy eltakarta, elrútította, kioltotta volna ezt a szépséget! Süket suttogás hívta vissza Jirmijahot az ablak mellől:

– A fecske már ott himbálózik... a szív peremén... mint egy ágon...

A férfi lószőrből font légycsapóval kergette el a Zenua körül zümmögő legyeket. Amikor föléje hajolt, még utolérte az alig hallható suttogás:

– Ha Kâ kirepül a nyugati kapun... Ha a fecske válladra ül... Észreveszed majd?

Aztán órákon keresztül nem szólt semmit, s úgy látszott, hogy szenvedés nélkül szendereg. Amikor a nap túljutott a delelőn, Jirmijah még egyszer meghallhata Zenua hangját:

– Anyám földje... A te Urad földje... Miért nem fogtál kézen, miért nem vezettél oda... Amikor eljött az ideje az öröm idejének... Házat építettünk volna... Te meg én...

Alighogy kimondotta ezeket a szakadozott szavakat, máris megrohanta a légszomjúság, még gonoszabbul, mint az imént. Hiába rázták és verték a hátát. »Hagyjatok meghalni!« – zihálta kimeredt szemmel. A menyasszony már nem törődött többé vele, hogy a vőlegény nem látja szépnek, immár nem küldte el. De az utolsó pillanatban, amikor már-már megfulladt, a Cher-Hep lépett a betegszobába. Sokat jelentően most nem Ozirisz jelvényét hordozta kezében, hanem az élő Ptah jelét, a hosszú bambuszbotot, amelynek végén faragott karvaly ült. Amint belépett, Zenua újból fellélegzett. A Cher-Hep választékos szavai szigorúan szóltak Hámutalhoz:

– Túl korán vetette meg úrnőm a tanácsot... Túl későn küldött úrnőm segítségért... A kedves és megértő szívben már a reszkető Kâ hivatta a gyámot...

Nem várt választ és ügyet sem vetve a jelenlévőkre némán leült az ágy lábához. A nagy orvos, a titkok tudója, nem akart gyógyítani vagy ráolvasni. Mintha meztelenül csillogó, golyóformájú koponyája jéggé fagyott volna. A hatalmas homlokduzzanatok alatt fénytelenül ülő kőszemek fáradtan és közömbösen nézték gyámleányát. Úgy látszott, hogy Zenua magához tért. Gyorsan és röviden járt a lélegzete. Mintha valami titokzatos kedveskedés, bájos szemfényvesztés ringatná el – szinte mosolygott. Szeme lecsukódott. Elaludt.

Talán egy óra múlott el, amikor a Cher-Hep felemelkedett s kurta köszönés után maga elé tartva karvalyos botját, kilépett a házból. De a kapu előtt, amikor éppen be akart szállni gyaloghintójába, az utána siető Jirmijah könnyedén megérintette. A halál Nu-Ptahbéli szertartásmestere kihúzta karcsú derekát. Titokzatos pillantása most ráesett Isten emberére. Ez a pillantás nem volt sem barátságos, sem ellenséges – a szív elrejtőzé-

sének magas iskoláiban kimagyarázhatatlanná nevelték ezt a pillantást. Istensége nem arra választotta ki ezt az embert, hogy hirdesse, hanem, hogy elhallgassa lényegét. Beszédéhez csak a szüntelen válogatás elmélyülő töprengése illett: válogatás a kimondásra érdemes és az elhallgatásra méltó között. Szűken mért szavait most is biztosan célba találó választékosság szabta meg, amely akkor is elrejt, amikor kinyilatkoztat:

– Az idegen legyen nyugodt... He-Nut-Dime legyőzte ellenségét...

Aztán még várt egy ideig, mintha törvényt ülne a szavak felett, hogy vajon a legfinomabb szempontok megengedik-e a még világosabb kifejezést. De a további beszéd helyett kinyújtotta botját s a karvalyos fogantyúval nyugat felé mutatott, ahol a sivatag szélén az »örök város« zsúfolt piramisai és templomai emelkedtek, közepütt a roppant »isteni műhely palotája«. Jirmijah szeme fennakadt a nyugati égen, amelyet a lemenő nap arannyal öntött el. Amikor megfordult, a szépen díszített gyaloghintó már elimbolygott a Cher-Heppel. De valahonnan négy förtelmes alak bújt elő, görbe, vöröshajú figurák, aprók, mint a koboldok. Szántalpakon hosszúkás ládát húztak maguk után. Szemtelen vigyorgással állták körül Jirmijahot. Nu-Ptahban minden gyermek ismerte a rőthajúakat, tudta, hogy kora ifjúságuk óta milyen hatalmas istennek szentelték őket. Sethnek szolgáltak, a halál legalsóbbrendű, legborzalmasabb képmásának. Mit számított, ha meg is vetették őket? Nem volt olyan fényes palota, ahol egyszer meg ne jelentek volna. Jirmijah visszamenekült a házba. Hámutal az előcsarnokban várta. Anyai gyengédséggel szorította fejét a mellére.

TIZENHATODIK FEJEZET

LESZÁLLÁS AZ AMENTI POKLÁBA

Jirmijah ellőtte a nyilat lelke idegéről az Úrra.

A Nyugati Város egyik kamrájában volt most, az elmúlás országában, amelynek a Cher-Hep korlátlanabb ura volt, mint Fáraó. Kemény fapadon feküdt. Élesfényű fáklyák világították meg a falakon a tarka képet, amelyeknek széles szalagja a napbárka útját ábrázolta »az összegyűlt sötétségek birodalmán« keresztül. Jirmijah nem értette meg teljesen ezeket az agyrémszerű, istentelen képeket, de a szíve őrjöngött a dühtől és fájdalomtól. Önmagát sújtotta azzal, amit most kigondolt, amit tett és tenni akart – egyes-egyedül azért, hogy megbüntesse az Urat, amiért mindenkit megölt, akit Jirmijah szeretett, s őt magát úgy lemeztelenítette és megrontotta, mintha leggonoszabb ellensége lett volna. A menyasszonynak egyes-egyedül miatta kellett meghalnia – Zenuát legyilkolták az öröm kitűzött napján, megölték a leányt, aki forróbb áhítattal vágyódott az Úr felé, mint Jákob akármelyik tiszta gyermeke . . .

Jirmijah itt feküdt a kemény fekvőhelyen a tisztátlanság és varázslat Nyugati Városában. Egy múmiatekercs leheletvékony szalagja fogta át testét, egészen könnyedén, jeléül annak, amit keresett és ahová el akart jutni. Ő, a tiszta szó tiszta őrzője, feneketlenebb nyomorúságban hempergett itt, mint Izrael és Jehúda. Gonoszabb hitehagyás volt ez, mint a napkerék felállítása. De most kéjjel kereste a tisztátlant, a hitehagyást és a szemfényvesztést. Lelke bosszúért sikoltott. De ez a lélek egyben kiáltott az ártatlanul megölt Zenua után is. Csakugyan azt hitte az Úr, hogy mindebbe belenyugszik majd? Ő is tudott lázadó lenni. Ő sem riadt vissza a veszélyes úttól. A legkevésbbé pedig attól az úttól rémült vissza, amely Zenuához vezetett. Harcolt

a könyörtelen határ ellen. Végig akarta szenvedni mindazt, amit Zenua végigszenvedett. Látnia és érintenie kellett őt új világában, még ha bele is pusztul és kiirtja az Úr. Ptah, Inhotep, Sechet, Toth, Anubisz és Seth, – nem pirult el többé a szégyentől és útálattól e nevek hallatára. Hajlandó volt szövetségre lépni a krokodilustorkú, ibiszcsőrű, vízilófejű álomcsőcselékkel, csakhogy közelebb jusson a halott árnyékához, türözött visszfényéhez, vagy akár hazug képmásához is. Már hét ízben mulasztotta el a reggeli és esti imát s nem törődött többé a mindennapos megszenteléssel sem. Hiszen a halottak sem imádkoznak és ő most közéjük igyekezett. Az Úr ellen forduló bosszúvágy s az elveszett Zenua meglátásának vágya valami kusza, romboló szenvedéllyé folyt össze, amely egyformán közel volt a halálhoz és a tébolyhoz.

Jirmijah útnak indult a Nyugati Város felé s az »isteni műhely szép házában« a Cher-Hep elé lépett. A Cher-Hep egyáltalában nem csodálkozott s őrült kívánságát nem is fogadta boszszúsan. Oly közömbösen hallgatta a vakmerő óhajt, hogy Jirmijah már attól tartott: talán csak képletesen érti az egészet. De az Anathotbéli férfi a valóságban is fel akarta tárni az Amenti kapuját. Csak később tudta meg, hogy nem ő az egyetlen, aki errefelé igyekszik. Sok cella volt – olyan mint az övé – az »utolsó karavánszerájban«, a »Rozetav« mellett, a Kapuk Templomának szomszédságában, s csupa olyan gyászoló lakott bennük, aki nem akarta útjára engedni halottját. Felszentelésre váró emberek éltek itt, akiket a halál felfedezőútjának utasaivá képeztek ki. Úgy látszott, hogy alig néhány kamra maradt üresen. A Cher-Hep hozzáférhetetlenségébe burkolózva hallgatta végig Jirmijahot. Válaszában még csak ki sem tért a kérésre s azt sem mondotta, lehetséges-e avagy lehetetlen, megengedett avagy tilos-e az óhaj. Az sem volt akadály, hogy az idegen más hiten volt. Kézzelfogható valóság volt az Amenti s a Cher-Hep, mint Fáraó helyettese éppúgy kormányozta, mint ahogyan a birodalom bármely más tartományát kormányozták. Az Amenti nyitva volt minden Egyiptomban élő lélek számára, belföldieknek csakúgy, mint idegeneknek. A Cher-Hep tehát nem is beszélt Jirmijah kívánságának teljesíthető voltáról s bizonytalan válaszában csupán a feltételeket sorolta fel, amelyeket a kérel-

mezőnek vállalnia kell. Nem szabad visszatérnie Nu-Ptahba, hanem itt kell maradnia a Nyugati Városban s be kell vonulnia az »utolsó karavánszeráj« felszentelendőinek egyik cellájába, amelyet majd kijelölnek számára. Ezenkívül minden ellenállás nélkül alá kell vetnie magát az előírt gyakorlatoknak, felolvasásoknak és önsanyargatásoknak. Mindezzel azonban semmiféle olyan cselekedetet vagy szóbeli megnyilatkozást nem kérnek tőle, amely szembeállítaná saját Istenével vagy lelkiismeretével. »Mert nagylelkűek« – így fejezte be szavait a Cher-Hep – »Egyiptom hatalmas isteneinek hármas- és kilences egységei.«

Mindez igaz is volt. Semmi olyasmit nem követeltek Jirmijahtól, amely beleütközött volna az Úr parancsaiba. Nem kellett faragott kép előtt meghajolnia, hamis istenek nevét imádattal említenie, nem kellett testét-lelkét tisztátlansággal beszennyeznie, ámbár ott élt a tisztátlanságok közepette. Így hát bűne titokzatos módon – ama bosszúvágy és szerelmi vágy ellenére is – tökéletlen maradt.

Az előírt sanyargatás szinte egyéb sem volt, mint szakadatlan böjtölés. Jirmijah az éjszakai órákban csak egyszer kapott valami borból és növényi nedvekből kevert meleg italt. Ez az ital minden testi érzést elaltatott s érzékei előtt elmosta a valóság határait. Jirmijah nem is érezte, hogy böjtöl. A szüntelen virrasztásból sem érzett semmit. Akár feküdt, akár állt, az éjszaka minden órájában megjelent a cellában a földalatti nap-út egyik heroldja s díszes-cikornyás énekszóval hirdette ki az éppen esedékes óra titkát. Jirmijah számára a nappal nem volt egészen nappal, az éjszaka nem egészen éjszaka. A fényt mintha homályos üvegen keresztül látta volna, az éjszakát meg mintha valami homályos lámpafény világítaná meg, amely saját szeméből pislákol kifelé.

Az előírt gyakorlatok hosszúra nyúló felolvasó gyülekezetek látogatásából állottak, ahol a felszentelés papjai felülmúlhatatlan egyhangúsággal s éneklő hangon olvastak fel hosszú szakaszokat különböző írásművekből. Az egyik ilyen fontos művet »A kapuk Könyvének«nevezték, a másik neve ez volt: »Am-Duat« vagy »Könyv arról, ami a mélységben van«. A szabályosan, szinte cseppekben lecsurgó litánia ellankasztotta a figyelő észt és különös, jóleső ködösségbe ernyesztette a szellemet. Je-

lentéktelenül sokat jelentő szavak zümmögő serege húzott el a hallgatók füle mellett és mégis behatolt a tudatba – nem az isteni kinyilatkozás és emberi megismerés nagyszerű villámcsapásának módjára, hanem mint valami hanggá átalakult füstölőszer, amelynek nyomán felhőbe burkolt álom- és képszalagok ébrednek e lélekben. Maguk a szavak s nem a szavak tartalmai voltak olyanok, mint valami libegő életanyag, amely a hallgatók feje körül összesűrűsödik. E mindent beburkoló ködben Jirmijah szinte nem is érezte, hogy milyen mélyre zuhant. De a böjt, virrasztás, varázsital és egyhangú litánia így együtt sem tudta kioltani lelkében a bosszúvágy és szerelmi kívánkozás haragosan kígyózó lángját.

Úgy látszott azonban, hogy a papok litániáinál is fontosabb a Cher-Hep számos látogatása ama cél elérésére, amelyet sem meg nem ígértek, sem meg nem tagadtak tőle. E magas személyiség naponta alkonyat előtt (a tizenkettedik nappali órában) jelent meg cellájában. »A hallgatás magasztos gyakorlata« – így nevezték azt, amit a halottak világának Nu-Ptahbéli legmagasabb kormányzója űzött a Jehúdából való idegen férfival. Az a hallgatás, amelyet ketten hallgattak, nem volt közönséges hallgatás, mert a még élő test ilyenkor a halál sűrű hallgatásába burkolózott. Ennek a gyakorlatnak az volt a célja, hogy a lélek lelke, a Jirmijahban lakozó Kâ, laza, hajlékony, engedelmes és mindenféle értelemben rugalmas legyen. Mert egyes-egyedül Kâ, a léleknek ez a legbelsőbb formája, amely vágyódva tárja ki karjait az ég felé, mehetett át a kapukon, feltéve persze, hogy el tudott szabadulni a dobbanó szívű testtől. A továbbiakban azonban Nu-Ptah tudománya szerint arra is szükség volt, hogy az utat kereső Kâ tapasztalt vezetőt találjon, nehogy megsemmisüljön, ha netán összeütközik az alsó valóságokkal. Maga a gyakorlat abból állott, hogy a két férfi teljesen zárt testtel, dermedt nyugalomban guggolt szemben egymással; a két tenyérnek és két talpnak érintkeznie kellett s az áll a mellen feküdt.

Amikor Jirmijah már ki sem tudta számítani, hogy mióta él itt a Nyugati Városban, eljöttek érte és meghatározott útvonalon, hallgatag utcákon keresztül elvezették az isteni műhely szép házába. Ez a csillogó oszlopcsarnokok keretébe foglalt ha-

talmas palota széles téren állott, amely talán még Nu-Ptah templomterénél is nagyobb volt. Itt persze nem zajlott a vásár és ünnep vidám élete – az olaj, zsír, sülthús és főzött sör szaga helyett Jirmijahot a jázmin és akácvirág éles illata csapta meg, amely elvegyült a földi szurok, kátrány és valami meghatározhatatlanul keserű illat gőzeivel. Itt nem sürögtek-forogtak a vásárolók, eladók és szájtátók, hanem csak Seth tevékeny szolgái. A rőthajú koboldok ide-oda vágtattak elzárt ládáikkal, fehér nátrongolyócskákat cipeltek nagy tálakban, borostyánszínű gyantával megrakott kosarakat, mirhaolajjal színültig teletöltött, átlátszó korsókat hoztak-vittek, mindenfajta virágesszenciát s a nemesnövény válogatottan gyenge hajtásait és szárait is. A púpos törpék sietősen sántítottak ki-be, hogy az ünnepi illatok száz szobáját ellássák minden szükségessel.

Egy nagyon sötét szobában a Cer-Hep egyik alsóbb rendű hivatalnoka fogadta Jirmijahot. A hivatalnok kigöngyölt előtte egy okmánytekercset s a hivatali ügyvitel sietős hangján a következőképpen oktatta ki: a feldarabolt és újból feltámadt Ozirisz feje annak az egységnek, amelyet a halottak közössége alkot. Egyes-egyedül Ozirisztól remélhetik a halandók, hogy túlélik életük befejezését s a felbomlás mind a tizennégy szakaszán túl is megőrzik legbensőbb személyiségüket. Éppen ezért vétetik fel a halottak ilyen módon örökkétartó teste a balzsam, az olaj, a nátron, a gyanta és a kötelékek jótéteménye által az Isten testébe, Ozirisz közösségébe. A halott ettől kezdve, saját létét és nevét kiegészítendő, viselheti Ozirisz létét és nevét. Az itt megtisztelésre kerülő nőnemű halott, a May-Ptah főnemesi házból származó He-Nut-Dime így hát most és mindörökre a hódolatot parancsoló »Ozirisz He-Nut-Dime« nevet viseli. A hódolatot parancsoló He-Nut-Dime éppen most van indulóban az isteni műhelyből az utolsó karavánszerájba, ahol Rozetavban, a Kapuk Templomában felnyitják száját és szemét.

Az okmány felolvasása után barnásszínű, sűrű gyászfátyolba burkolták Jirmijah fejét s ugyanazok a hallgatag férfiak, akik idehozták, megint elvezették. Amikor levették róla a fátyolt, egy kopár és sötét szobában volt, ahol már néhány ismeretlen ünnepi vendég várakozott valamire. Gyötrelmesen hosszú időbe telett, amíg az egyik széles szárnyasajtó kinyílt s a néző szeme

előtt fényesen kivilágított, csodálatos képekkel kifestett kamra tárult fel. A kamra hátsó falánál, egy befalazott kapunak támasztva, magasba nyúló múmia állott a test körvonalaihoz simuló tarka faládában. A láda fedele nyitva volt. Mint valami óriás gyümölcs hosszúkás magva, olyan volt a sok száz ölnyi szent kötelékkel át- meg átcsavart alak. Fejére viaszból vagy sárgás gipszből mintázott álarcot borítottak. A legszörnyűbb az volt, hogy a lágy, fekete haj hosszú fonatai előreomlottak az álarc mögül.

Ez volt hát Zebaoth és az egyiptomiak közös műve! Mindketten büszkék lehettek rá, hogy ezt a csodálatos életet oly kegyetlenül tették tönkre. Jirmijah a földre nézett. Félhangon, szinte gépiesen mormolta magában Izrael ősi áldását a halott lelkek emlékére. Aztán nem emelte fel többé a fejét – akkor sem, amikor megkezdődött a gyászünnep, amikor a Nagy és Kicsiny Siratóasszony váltakozva énekelte a gyászdalokat, amikor a Sem nevezetű pap szentelt vízzel hintette meg a múmiát, amikor az Udupu nevezetű pap tömjénnel füstölte meg s amikor végül a Cher-Hep saját kezével vette ki az álarc száj- és orrnyílásaiból a kis arany dugókat, hogy Ozirisz He-Nut-Dime lásson, beszéljen s a negyvenkét halotti bírót nevén tudja nevezni.

Jirmijah most már hosszú órák óta feküdt a kemény fekhelyen e bénító nyomorúságban. Szinte észre sem vette s aztán közömbösen tűrte, amikor két férfi jelent meg a kamrában s vékony fonállal odakötötte az ágyhoz – persze csak jelképesen, hiszen a legkisebb mozdulat is megszabadította volna a kötelékektől. De Jirmijah nem mozdult. Akkor sem mozdult, amikor a Cher-Hep belépett hozzá és hosszan szemlélte. Jirmijah közömbösen figyelte, amint a titkok tudója hosszú botot szúr bele a kőpadló egyik repedésébe s a falon hosszában futó képszalag felé fordítja szemét. A bot éles árnyékot vetett a falra. Az árnyék szemmel követhető gyorsasággal szaladt végig a képen, amely az isteni Napbárka útját ábrázolta a felső és alsó világban. Amikor az árnyék már csak öl távolságra volt attól a helytől, ahol az isten bárkája elhagyja a nappal birodalmát, a Cher-Hep intett. Jirmijah felemelkedett fekvőhelyéről és követte.

Elhagyták az utolsó karavánszerájt s egyszerre csak a sivatagban jártak. Jirmijah voltaképpen mást várt, amikor a Cher-Hep keresztül-kasul vezette őt Rozetavnak, a Kapuk Templomának homályos folyosóin. De amikor a Legbelső és Legalsó feltárult előttük, csak a jól ismert sivatag terült el lábai előtt. Persze, ez nem közönséges járás volt, inkább valami különös repülve-haladás s ez a csodálatos képessége egyszerre hatalmas erővel bontakozott ki. Éppen csak hogy meg kellett mozdítania a lábait s máris ott lebegett a szél cibálta sivatagi homok fölött, amelyen máskor csak fáradsággal és nagyon lassan lehetett keresztülgázolni. Most azonban úgy látszott, mintha a Rozetav kapun való áthaladásuk óta jóval nagyobb utat tettek volna meg, mint amekkora a távolság Dan és Beerseba között. Jól tudta, hogy az út célja ott van, ahol a lehúnyó nap metszi a földkorong peremét. Bár maga a távolság kiszámíthatatlan volt, mégis érezte, hogy nagy sebességgel közelednek a cél felé. Mintha Jirmijah életének csupán egy részével lenne itt, mint valami árnyék vagy kísértet, amelyet a papok Ozirisz közösségének egyik tagjává avattak. A bosszú és a szerelem lelkének legmélyén sötét daccá sűrűsödött össze. Oly kábult volt minden érzéke, oly libegően könnyű a vándorlás, hogy szinte észre sem vette, amikor elérték a szemhatár metszésvonalát s a felhők között egyszerre feltárult előttük az Első Éjszakai Óra hatalmas sziklakapuja. Éppen olyan volt ez is, mint Rozetav oszlopos kapuja, csak százszor szélesebb és magasabb. Még látni lehetett az istenek gyülekezetének halvány visszfényét; az Amenti kapujában minden este felcsillan ez a fény, amikor az isten felcseréli nappali bárkáját az éjszakaival, mert ezt az éjszakai bárkát tüstént körülseregli az ide beosztott istenségek számtalan kisebb csónakja. De a szemhatár alá csúszó éjszakai nap visszfénye gyorsan eltűnt, s Jirmijahot és vezetőjét habos-pelyhes szürkület fogta körül. Most nagy sereg sakálfejű férfialakot pillantottak meg, akik rőtfényű derengést árasztva maguk körül, nekitámaszkodtak a ködnek. A sakálfejűek segítői voltak a hűséges Anubisznak, aki kinyitja a kaput az isten előtt – így hát holmi többé-kevésbé szorgalmas szolgaszemélyzet szerepét játszották. De mivel az Amentit hatalmas tömegek keresték fel, a sakálfejűeknek inasaik is voltak, apró, kutyafejű majmok személyé-

ben, kik izgatott cselédfecsegéssel ugráltak fel a nagyokra, a lábuk között verekedtek vagy fogócskát játszottak. A Cher-Hep tapsolt s olyan hangon kiáltott bele a sakálfejűek seregébe, mint ahogyan az urak kocsisoknak, gyaloghintó-hordozóknak vagy bárkásoknak szoktak odakiáltani:

– Kapu-nyitót a Nu-Ptahbéli Cher-Hepnek!

Egy öreg sakálfejű a hercegi lakájok méltóságteljesen himbálódzó lépteivel közeledett feléjük. Illő alázattal üdvözölte a Cher-Hepet, mint urát, akit már jó ideje ismer s aggódó figyelmességgel vette szemügyre az idegent. A Cher-Hep kézenfogta Jirmijahot s e kézfogás által eggyé lett vele. A sakálfejűt éles hangon nevén szólította: »Faltörő!« Faltörő egyszerre nagyon elégedettnek látszott s szolgálatra kész alázatának jeléül odadörgölte orrát Jirmijahhoz. De még nem volt együtt a legénység. A Cher-Hep ismét tapsolt és így kiáltott: »Maga-Mögé-Néző!« A kiáltásra egy másik sakálfejű sietett oda, aki még Faltörőnél is öregebbnek látszott. Vállán hosszú csáklyát himbált s botladozó járásán észre lehetett venni, hogy nem nagy biztonsággal mozog a szárazföldön. Háta-Mögött-Nézőhöz néhány kutyafejű majom csatlakozott, mint megannyi ugri-bugri, kíváncsi utcagyerkőc, aki holmi alkalmi munka révén vagy akár közönséges koldulással néhány rézpénzt remél az idegentől. Faltörő előttük lépdelt s rőt sugárzásával mintegy megvilágította az utat. Háta-Mögé-Néző szorgalmasan sántított s a rikoltozva horkantó léhűtőkkel együtt a kis csoport utóvédjét alkotta.

Jirmijah egyszerre úgy érezte, hogy egy tutaj ingadozó gerendáin áll. Az Ur-Nes folyón haladtak, az éjszaka Nílusán, a napbárka nyomában. Maga-Mögé-Néző keményen evezett, de az evezőt nem fekete vízbe, hanem valami puha ürességbe taszította. Kétségtelenül nagy kitüntetés volt s nyilván csak az Amenti kormányzóját illette meg, hogy a halottak országát az éjszakai nap folyóján járja be. Mert a pelyhes-habos szürkeségben, a folyó végtelenbe nyúló két partján nem kevésbé végtelen seregben vonult a gyaloglók elmosódó tömege. Vajon Zenua is itt volt-e a nyomorultak legnyomorultabbjai között, akik már az Első Éjszakai Óra országában sem jutottak előbbre? A Cher-Hep hosszú mutatóujja nemet intett: egyetlen előkelő Kâ sem volt ebben a zsúfolt tömegben, az alacsonyrendű

népség között – a negyvenkét tartomány nagynevű és tiszteletre méltó házainak egyetlen lelke sem bolyongott itt, hanem csupa rabszolga, jobbágy, robotos, paraszt, kézműves és szolga, amennyiben uruk, saját kényelmére vagy megszokásból, nem vitte őket magával saját kényelmesebb tartózkodási helyére.

Jirmijahban itt világosodott meg elsőízben az a tudás, amely később aztán egyre erősebb lett benne. Nem hitte, hogy az, amit lát, nagyon eleven álom csupán. És mégis: mindez mérhetetlenül messze volt az igazi látomástól. Elnézte az elmosódott alakok zsúfolt csoportját, amint halk nyögéssel vonultak az Ur-Nes két partján. Elnézte a tekintélyes Faltörőt, aki ott állt a tutajon, szolgálatkészen, saját rőt fényében. Ha megfordult, jól látta Maga-Mögé-Nézőt, amint lelkes buzgalommal evezett a semmiben. A kutyafejű majmok azzal szórakoztak, hogy a semmi vizébe dobták egymást, majd újból visszakapaszkodtak a tutajra. Még a legvalóságosabbnak a Cher-Hep hűvös, száraz keze látszott, amely könnyedén fogta Jirmijah kezét. Mindez itt volt, de csupán addig, amíg saját mélyebb tudása vissza nem vonja az egészet. Vajon az Amenti nem valóságos hely? Az Úr soha határozott szóval nem nyilatkozott a halottak sorsáról és tartózkodásuk helyéről. De most nem arról volt szó, hogy kételkedjék és találgasson, hanem hogy Zenuát megtalálja, mégha árnyék vagy csalóka kép formájában is, akár az álomnál áttetszőbb jelenésként . . .

Valahányszor egy-egy újabb Éjszakai Óra Kapuja közeledett, az Ur-Nes folyó mindannyiszor összeszűkült, s a semmi, amiből állott ,láthatatlanul és hangtalanul erős eséssel sistergett. A tutaj nagy gyorsasággal siklott s Maga-Mögé-Néző hetvenkedve és dicséretre várva feszítette neki az evezőt a folyó sodrának, hogy megakadályozza a netán fenyegető bajt. Faltörő pedig sakáltorka előtt tölcsért csinált két tenyeréből s odaugatta a kapuőröknek a bemenetel jelszavát: »Az igazság döntő ereje a te neved, ó kapu!« A jelszóhoz még ezt a mondást fűzte: »Mi az örökkévalóság? A nap! Mi a végtelenség? Az éjszaka!« A Második Éjszakai Óra országa nagyjában nem különbözött az elsőtől. Csak a két parton előreigyekvő tömeg sorai lettek ritkábbak. Mintha valami hatalmas szita felfogta volna a sokaságot s a számfelettieknek vissza kellene maradniok. Ugyanígy volt

ez a két következő kapunál. Egyre kisebb, egyre megrostáltabb, egyre »előkelőbb« lett a tovább igyekvők csapata. Vajon mit reméltek ezek a sodródók, mikor e sokrétű földalatti országban mindenütt csak egy és ugyanaz a borzalmas igazság szólalt meg: a halál unalmas! Mind e sok Kâ-nak nem adatott meg sem az igazi szenvedés, sem az igazi béke, csak valami hívságos hajszolódás, üres nyugtalanság s ebben az örvényben keringtek szüntelenül. Csupán a Negyedik Éjszakai Óra országában nyerték el a képességet, hogy létük, vagy inkább nemlétük állapotát különös, repdeső dalokban tudják kifejezni. Faltörő itt is nevén szólította a tartomány kapuját: »Kapu, amely mögött a fürtöket cibálják és összekúszálják a hajfonatokat.« Ez a név Iziszt illette, az Amentin átvonuló isten szenvedő szerelmesét, testvérét és anyját. Éneklő lakájhangon, mintha nem is értené a szavak igazi értelmét, fűzte hozzá a sakálfejű a jelszóhoz a jelképes mondást, amely minden forma mély titkát árulta el: »A mag a gyümölcsben van s a gyümölcs a magban«.

A Negyedik Éjszakai Óra partján kikötött a csónak. Fiatal nők örvénylő tánca kapta el itt Jirmijahot és a Cher-Hepet. Faltörő és Maga-Mögé-Néző haragosan, de sikertelenül próbálta elkergetni az asszonyokat. Az örvény újra meg újra bezárult körülöttük. Jirmijah dobogó szívvel vette őket szemügyre. Zenua nem volt közöttük. Ezeknek az asszonyoknak mintha nem is lett volna arcuk. Az egyik leguggolt Jirmijah lába elé s tücsökszerűen egy dalt ciripelt, – olyan mozdulattal, mintha hosszúnyakú lanton kísérné énekét:

Férjem, én drágám, csak élvezzed ott lenn
Élvezd az ünnepet, amíg csak élsz.
Mindig más nővel feküdj le este,
Buzgón szolgáljad vágyaidat,
Igyál és vadássz és játssz és szeretkezz,
Élvezd a szerelmet, amíg csak élsz.

Mi itt lenn imbolyogunk e szörnyű lakásban
Perdülünk, fordulunk testetlen testtel,
Szülők, fivérek, ki gondol vélük?

Gyermekeinket sem ismerjük többé.
»Teljes halál ez!« – így szól a bánat.
Szerelmünk többé kit sem szeret.

Az élet vizéből isznak az élők,
S engem epeszt az örök szomjúság.
A folyó partján szomjúhozom egyre.
Nem tudom, hol vagyok és ki vagyok.
Könnyű kis szellőt várok a partról
Szerető szerelem emlékeképpen.

Az asszonyok valószínűleg megérezték Jirmijahban a húsból-vérből való életet, mert hűvös lángokként csaptak fel rá, de ő nem érezte érintésüket. A Cher-Hep keményen fogta a kezét (megint ez volt az egyetlen bizonyosság a bizonytalanban) és elhúzta. Gyorsan hatoltak át e testetlen testek apadó-sűrűsödő örvényén. Csak egyszer-kétszer mozdították meg könnyedén lábukat s Faltörő mögött és Maga-Mögé-Néző kíséretében már meg is érkeztek az Ötödik Éjszakai Óra kapujába s ezzel tulajdonképpeni bejáratához annak, »ami a mélységben van«. A Nyugati Országnak ezt a részét úgy hívták: »a teremtés minden elgondolt és elgondolható lehetőségének tartománya«. Most már nem Faltörő mondotta el a jelszavakat, hanem maga a Cher-Hep. Ebben a tartományban ugyanis az Ozirisszal egyesülni vágyó lelkek csapata már nagyon meggyérült s útjában majdnem ugyanannyi rémalakkal találkozott, amelyek mind megriasztották és próbára tették a lelkeket. A rémalakok semmi egyebek nem voltak, csupán álomképek és gondolatkapcsolatok megtestesülései, a képzelőerő foszlányainak kúsza szövedéke, amely ennek az »Olom«-nak kezdete óta csapongó gyorsasággal cikázott át az istenek és emberek szellemén. Itt volt születési helyük a félálom és a maga-elé-bámulás meg sem született korcsszülötteinek. Az előreigyekvő Kâ e nyomasztó rémképek és próbáratevők seregétől csak úgy tudott szabadulni, hogy mindegyiket igazi nevén nevezte, hiszen ezért is nyitották ki múmiájának szemét és száját. A megnevezésben bénító erő van, a névadás minden teremtett és meg nem teremtett lényt megköt és ártalmatlanná tesz. Amit elneveznek, azt *el*-nevezték erről a helyről.

Egyesegyedül a név igézi az istenséget és minden teremtményt, mert a néven nevezés megteremti, de meg is semmisíti őket. A gyengéd gyászolók ezért csavarták rá a múmiára a szalagokkal együtt a nagy halotti könyvet, mert ebben benne foglaltatott mindama rémek és rémképek neve, amelyekkel útjukon találkoznak, – a halotti könyv Amenti anyakönyve volt.

De vajon akadt-e teremtett lélek, akinek kevésbbé volt szüksége a halotti könyvre, mint a Cher-Hepnek, aki Fáraó nevében intézte e birodalom ügyeit? Mint a legmélyebb titkok tudója ebben a minőségében nemcsak minden elgondolt, de minden elgondolható lehetőség nevét is tudta, beleértve azokat is, amelyeket semmiféle könyv nem sorolt fel s még a szájhagyomány sem ismert. De a Cher-Hep nem kevélykedett ezzel a tudással. Csak a keze szorította egyre erősebben Jirmijah csuklóját. Az első megriasztó és próbáratevő egy tüzes karika volt, amely felugrott előttük s óriásira nőtt meg, aztán merev strucclábakon körbe ugrándozott. Olyan volt, mint azok a guruló fénykerekek közepükben fekete ponttal, amelyeket akkor lát az ember, ha egy pillanatig nyitott szemmel nézett a napba. A Cher-Hep megállt s egyideig tűrte, hogy az ugráló lidércfény elállja az utat. Csak aztán mormolta fölényes megvetéssel: »farkas tűzszem«, – mire az ilyenmódon megnevezett tünemény tüstént eltűnt.

A megriasztók és próbáratevők legjellemzőbb tulajdonsága alakjuknak teljes értelmetlensége volt. Sajátságaik közé tartozott az is, hogy teljesen zagyván összehordott testrészekből tevődtek össze – sem ésszerűséget, sem célszerűséget nem lehetett találni ebben az összefüggéstelenségben. Mindenesetre állati formákban olvadt össze ez a kúszaság, mert állati alak nélkül nem lehetett kifejezni a kettős birodalomnak sem földfeletti, sem földalatti részét. De az állati formákat értelmetlen részek egészítették ki, gyakran undorító és szemérmetlen módon. Egy embernagyságú kakas lépkedett előttük peckesen, felborzolva sok színben csillogó tollazatát. Faltörő rőt kisugárzásának fényében azonban látszott, hogy feje és nyaka helyén magasba nyúló, vörös kakastaréjjal koronázott phallust visel. A Cher-Hep kimondotta nevét: »kettős hatalma a földnek« – s ezzel a förtelem el is tűnt, de a Cher-Hep a név titkos jelentőségét nem magyarázta meg. Bizonyos rend és beosztás azért mégis volt az el-

gondolt és elgondolható lehetőségek birodalmában, mivel mindig csupán egy-egy meghatározott állattformában öltöttek testet. Itt például a szárnyasok csoportja volt s csakúgy nyüzsögtek a kakas-, páva-, ibisz-, flamingó-, darú-, liba-, kacsa-formák, amott pedig a legkülönbözőbb alakú ganajtúró bogarak, – ezek gyakran disznónagyságúra nőttek. És ezek a hihetetlen képződmények – állat, ember, növény, tárgy és téboly megannyi zűrös keverékei, ilyen sokatmondó neveket viseltek: »a nyugati leszúró«, »a félelem nélküli körbenjáró«, »az árnyékzabáló«. Ezek a tollas és patás szörnyetegek, agyrémek és jelképes látomások így egyenként nem is voltak annyira félelmetesek, inkább zűrzavaros tömegükből áradt valami fullasztóan sűrű undor és fojtogató kétségbeesés, –hiszen az kelt bennük életre, aminek sohasem lett volna szabad megszületni.

Jirmijah, az anathotbéli papi ivadék, aki egy rég múlt pászkaünnep éjszakáján az Úr szentélye előtt lelkének legmélyebb mélységéig fürkészte ki önnön tisztaságát, – Jirmijah az Amenti mélységében úgy érezte, hogy meghal a szégyentől és utálattól. Csak most ismerte fel, hogy e bűnös pokolraszállással nem az Urat, hanem önmagát bűntette. Valóban oly szörnyűségesen buja volt az emberi gondolat kicsapongó fajtalansága, hogy külön birodalmat kellett alapítani számára és a rohanó évezredek múlása alatt sem volt elegendő idő arra, hogy mindez felszívódjék és kiégettessék? Azonfelül egyben oly ördögi is volt ez az emberi gondolat, hogy a képek között, amelyek lélek kimondatlanul maradt sejtéseit testesítették meg, nem akadt egyetlenegy vigasztaló és Istenhez méltó sem?

Jirmijah oldalt pillantott s észrevette, hogy a Cher-Hep egyáltalában nem szenvedett a teremtett formák összekeveredésének ebben a poklában. Sőt inkább mintha elégedettnek látszott volna, hogy olyan pokol kormányzója, amelynek szédítő titkait szelleme játszva győzte le. Faltörő és Maga-Mögé-Néző, a két kipróbált Anubisz-szolga, akik alaposan itthon voltak ebben a pokolban, csodálattal dörzsölték hozzá az orrukat. A Cher-Hep sokat tudott a valóság és álvalóság titkairól mérhetetlenül többet, mint Jirmijah. De Ozirisz egyetlenegy dologra nem tanította meg: nem tudott különbséget tenni jó és rossz, tiszta és tisztátlan, szemérem és meztelenség között. Az undor villámló

kardcsapását, amely az örökkévalóságon át lecsap az égből a földön keresztül a mélységbe s könyörtelenül kétfelé osztja a világmindenséget, – ezt a kardcsapást a Cher-Hep nem is sejtette.

Minél mélyebbre hatoltak a megriasztók és próbáratevők sűrűjébe, annál idomtalanabbak lettek az egymásba olvadó állati formák. Most már egyre gyakrabban jelentkeztek a víziló- és krokodilusszerű alakok. Ez azt jelezte, hogy közelednek az Amenti közepe felé, a legnagyobb mélységhez, a Hatodik és Hetedik Éjszakai Óra kerületéhez, amelynek határán, az Ur-Nes balpartján emelkedett a halottak törvényszékének csarnoka. Megint egy tutaj gerendái imbolyogtak lábaik alatt. Az éjszaka Nílusa egyre keskenyebb lett s a sötétség egyre mélyebb. Csak itt-ott villant fel a kapuk aranyozott szemöldökfája és magasra nyúló rácsok rézhálózata, jelezve, hogy itt már megszaporodnak az akadályok. De nem a kapuk és rácsok jelentették a lelkekre leselkedő igazi veszélyt. A megriasztók és próbáratevők kerülete teli volt a rémképek hápogásának és kotkodácsolásának zajával, de itt örvénylő csend honolt s egy-egy riadt sikoly csak néha törte meg a nagy némaságot. Ez a csend ama félelmetes hatalmakhoz idomult, amelyek elmosódott formátlanságban leselkedtek a sötétben. A nevetségesen összezagyvált szörnyszülöttek helyébe itt egészen más lények kerültek, akiket így hívtak: »Kényszerítők és Lebírók«. Jirmijah meglátta őket, ámbár krokodilusok, nagy páncélos gyíkok, rablóhalak és vizikígyók állati formájába bújva rejtőztek az Ur-Nes tükre alatt. Ez a felszín alatti lappangás meg villámgyors felugrásuk és el-eltűnésük mutatta: milyen természetűek a szörnyű támadások, amelyek itt fenyegették a lelkeket. A Cher-Hep kihúzta a derekát s felkészült rá, hogy megnevezze és lebűvölje őket. Hosszú nevek voltak ezek: »Bűzösarcú, aki arra kényszerít, hogy vizeletemet igyam és piszkomat egyem!« Jaj annak a léleknek, amelyet elkap ez a Kényszerítő és aztán cipelnie kell ezt az önbeszennyezést az örökkévalóságon át. A másikat így hívták: »Amam, nagy elnyelő, aki azt akarja, hogy anyám és nővérem holttestét meggyalázzam!« Minden kéjek legátkosabbika ejti foglyul a lelket, amely nem ismeri a varázsszót s az idők végezetéig lebéklyózva tartja a megnevezhetetlen önkárhozat bilin-

cseiben. Az igazi varázsszót azonban csak a titkok tudója ismeri, tehát az, aki önnön bűneinek legtitkosabb rezdülését is éppen tudása által győzte le. A Cher-Hep éles kiáltással mondotta el a többi varázsszót is: »Ab-Veret, aki arra kényszerít, hogy atyámat és atyáimat eladjam az ellenségnek!« Ez a szó azt a pokoli varázslatot köti meg, amely az önmagától elidegenedett vagy szabadság híján született lelkeket szörnyű kínokkal arra készteti, hogy megtagadják jó szüleiket, elárulják származásukat s görcsös igyekvéssel legyenek azok, amik nem.

Már csak egészen rövid út volt hátra s aztán eljutottak a legmélyebb pontig. Jirmijah érezte, mint lesz jéghideg a Cher-Hep keze. Faltörő odabújt hozzá és átfogta, – ugyanezt tette Maga-Mögé-Néző, aki behúzta az evezőt és panaszosan szűkölni kezdett. Apep házán keresztül vitt az út. A Cher-Hep mélyen fellélegzett s olyan mennydörgő hangon, melyet Jirmijah nem is sejtett volna a túlfinomodott emberben, ordította bele a vaksötétbe:

»Apep, őskígyó, aki arra akar kényszeríteni, hogy feldaraboljam istenemet!«

Erre a bűnre a második halál volt a büntetés, halál a halálban, – nem a teljes megsemmisítés, hanem a tudatos halál, amelyet még elképzelni is csak a kétszer meghalt halott tud. Mintha a Cher-Hepet is mély rémület szállta volna meg. De Jirmijah nem félt, mert az összes Megriasztók, Próbáratevők, Kényszerítők és Lebírók közül Apep fenyegette a legkevésbé. Egyiptomban azonban ... vajon nem sejtette-e Egyiptom, hogy már régóta megért a kettős halálra? Nem bukott-e el Apep előtt, nem darabolta és tépte szét megszámlálhatatlan részre az istent? Az Egyetlen egysége ellen elkövetett bűn miatt lett az Amenti a Kettős Birodalom igazi ura. Mert az egyetlen Egység és Igazság feldarabolása arra kényszeríti az embereket, hogy – bármily kétségbeesetten is vessék magukat a mámorba – az értelmetlen halált ültessék királynak maguk fölé. Milyen édes borzongás vonaglott végig Jirmijahon, amikor Apep legmélyebb poklában egyszerre bizonyosság lett benne Izráel kiválasztatása! Nyugodt hangon kérdezte:

– Hol fogom meglátni?

A Cher-Hep válasz nélkül hagyta a kérdést s előre mutatott

a semmibe. Talán Zenua már előre sietett a nap felé, túl minden pokolbeli varázslaton és a halottak törvényházának kijáratán keresztül oda, ahol a Nyugati Ország éjfél utáni kerületei következnek? A vizet és szárazföldet nem lehetett többé megkülönböztetni. Egyre gyorsabban közeledtek a törvény csarnoka felé. Körös-körül a semmi ásított s ő vette magába azokat, akiket a negyvenkét bíró visszautasított. Faltörőhöz és Maga-Mögé-Nézőhöz most egyszerre új sakálfejűek csatlakoztak, akik Jirmijahot és a Cher-Hepet megerősített testőrségként vették körül. A szűkölő és ugató csoport elállta a pillantás útját a sötétben. Most már nyílsebesen siklottak. Körös-körül csobogás, vízcsurgás és csattanás zaja hangzott, mintha rablóhalak és krokodilusok ugrálnának ki-be a partról. Izgatott emberi hangok titokzatos kúszasága csapta meg fülüket. Nyilván most suhantak el az éjszakai nap útján a döntés palotája mellett, ahol a hallgatag Ozirisz nyegyvenkét állat alakú halotti bírája között ülve mondotta ki a bebocsátatás vagy visszautasítás ítéletét, aszerint, hogy az aranyból való óriásmérleg merre billent – a bűnök vagy az istenek tisztelete felé. Az izgatott hangzavar lassanként feltisztult. Egy-egy szó érthető lett. Jirmijah fülét megütötte a törvény előtt álló emberek sikoltozó, panaszkodó vallomása: »Ó világot körüljáró, nem tettem azt, amit az istenek utálnak!« – »Ó tüzet átölelő, nem rontottam el a templomban az áldozati kalácsokat!« – »Ó vízfelkavaró, nem loptam el a halottak ruháit és tekercseit!« – Ó »Vavamti-kígyó, nem feküdtem le férfival!« – »Ó Uritbéli hangrabló, nem szennyeztem be magam városom istenének szentélyében . . .« A vádlottak ilyen és még sok másfajta védekezést kiáltoztak összevissza. Néha minden elnémult, – ilyenkor mondották ki, sorsterhes csendben, az ítéletet, de ebből nem hallatszott ki semmi. Jirmijahot elöntötte a fájdalom, amikor ezekre az emberekre gondolt, akiket még a halálban is megcsaltak. De az ítélet csarnoka már messzire elmaradt mögöttük. A Cher-Hep tutaja észrevétlenül hatolt át a roppant csapórácson, amely csak az elítélt árnyékokat nem engedi keresztül.

A folyó megint szélesebb lett. Eljutottak a Hetedik Éjszakai Óra kerületébe, amely egyben az anyai testben újjászületett nappal első órája. Az Ur-Nes tükrén gyenge fény csillant fel. Ez

a fény az isten bárkájából eredt, amely magával vitte az Éjszakai Napot s még nagyon-nagyon messze, az Amenti másik kapuja felé siklott. A Cher-Hep és vendégének hajója azonban kikötött a Hetedik Éjszakai Óra partján, amelyet Egyiptomban »Auli«-nak neveznek, ami ennyit jelent: »a boldogok mezői«. Ó jaj, micsoda boldogság is volt az, amely az első kerületek boldogtalanságától alig különbözött, a megkísértés és a törvénykezés kerületeinek igaz és valóságos volta mögött pedig messzire elmaradt?! Hát csak azért szenvedték végig a lelkek a halál földi gyötrelmét s az Amenti útjain annyi tévelygés, szorongás és megpróbáltatás kínját, hogy a kiélt életet most mindörökre újra kéröddzék mint valami régen elfogyasztott étel fakó emlékét. Ur-Nes partján egy halász állott, akinek valamikor az volt legnagyobb öröme, hogy messzire kidobta a horgászó zsinórt s aztán elmélázva nézett utána. Ennek a halásznak Kâ-ja most is ugyanezt a mozdulatot tette. Jól célzott lendülettel dobta ki a halászó szerszámot. De a horgon nem volt zsinór, a zsinóron nem volt horog és nem voltak halak a nemlétező vízben, amelybe beleesett. Semmi sem volt itt, csak a megcsalatott és önmagát megcsaló árnyék üres halászó mozdulata. Bár az árnyékoknak itt az Auliban valamivel több arcuk volt, mint az előző órák kerületeiben, – ugyanannyival több arcuk, mint amennyivel kisebb volt itt a sötétség – de vonásaikról nem boldogság áradt, hanem valami fanyar kényszeredettség, ízetlen keveréke a várt kielégülésnek és a bekövetkezett csalódásnak. A tisztaszemű megfigyelő aligha tudta volna elhessegetni lelkéből a gyanút, hogy mindezek az emberi árnyalakok csupán jóindulatból és gyengeségből nyugodtak bele ebbe a közös megegyezéssel felépített hazugságba, nehogy kedvét vegyék Egyiptom isteneinek. Az üdvezültek olyan rosszul kormányzott néphez hasonlítottak, amely csupán a szörnyű rend és a szörnyű rendetlenség között választhat s ezért hát inkább a rendet választja. Megindító buzgalommal igyekeztek ábrázolni azt a boldogságot, amelyben nem volt részük. Írnokok ültek itt, akik nemlétező papiruszt fektettek térdükre s irón nélkül írták a semmit a semmibe. Ugyanilyen buzgalommal öntözték az asszonyok víz nélkül a nemlétező kert veteményeit. Aratók széles lendülettel kaszálták a nemlétező búzát. Vadászok a nemlétező

vadra szegezték feszesen felhúzott nemlétező íjukat, amely mégis elhibázta a vadat. Egész családok ülték körül az asztalt, lakomára várva. A sakálfejűek lustán rakták le eléjük a halotti áldozatok elszáradt étkeit. Senki sem látta atyját, anyját, testvéreit, üres kezek vitték az ételeket a szájakhoz, aztán fáradtan rágcsáltak valamit s nyilván nagyon bosszankodtak gyenge étvágyuk s a még gyengébb táplálék miatt. Pedig ez már az üdvezültség legmagasabb foka volt s mindama imák beteljesedése, amelyekkel a tiszteletreméltó családapa Egyiptom isteneihez fordult: hogy majd egyszer övéi körében ülhessen le Auliban az asztal mellé. Övéi? Senki sem vette észre a másikat. Tisztára bolondok tornya volt ez a hely. Személyiségük magva, a lélek lelke, megbújt valami felfoghatatlan önzésbe s ez az önzés megtiltotta, hogy akárcsak észre is vegye szomszédját. Ez a fanyar unalmú tevés-vevés és ünnepelgetés a »korlátlan hatalom és tiszta szertartás országában« érte el tetőfokát. Ez volt a legelőkelőbb kerület. Királyok ültek itt a törékeny székeken, amelyet a sakálfejűek hanyagul toltak alájuk s finomkodó mozdulatokkal uralkodtak a semmiben, magasztosan osztogatva kegyeiket mindenfelé. A legbelsőbb szolgálat titkos tanácsosai, Fáraó legszemélyesebb hívei édeskés hajlongással jelentek meg, – bókoltak, a levegőt csókolták és elkopott udvari köszöntőszavakat mormogtak. Olykor néhány Faltörőhöz és Háta-Mögé-Nézőhöz hasonló tapasztaltabb fickó összefogdosott néhány ilyen titkos tanácsost s a maga mulatságára a trónuson ülő árnyék elé terelte őket. De a király nem látta szolgáit és a szolgák nem látták királyukat. Nem ért semmit, ha a találékony Anubisz-inasok a gondjaikra bízott árnyékokkal mindenféle ünnepélyeket rendeztek, díszfelvonulásokat a Fáraó előtt, körmeneteket s néha-néha egy-egy kis háborút. Néhány vidám sakálfejű komédiája, mindössze ennyi maradt a Tiszta Szertarásból és a Korlátlan Hatalomból – a leggonoszabb és legédesebb ösztönből, amely a szerelemnél is mélyebben gyökerezik az emberben. Jirmijah ökrendezve nézte ezt a játékot. A Kâ megmaradt, a személyiség e ködös tükörképe, az énnek ez az Amentija, amely csak önmagát ismerte s makacs és önző módon kapaszkodott megcsalatásába. És ezt a förtelmes nyomorúságot, amely soha nem tudott elszakadni önmagától és sohasem érezte az emésztő vágyat, hogy fel-

emelkedjék a világ egyetlen Teremtőjéhez – a Cher-Hep és egész Egyiptom ezt a nyomorúságot tartotta üdvözülésnek?!

Jirmijah nem tudja, hogyan is történt az egész. Nem az Úr sugallata szállotta meg, hanem valami hirtelen jött boldogság, Isten öröme, életének ez a vadul felcsapó lángja. Egyszerre elfelejti Zenuát. Elfelejti a bűn akarását, a bosszút és a szerelmet is, amely idáig hajszolta. Még az utálatot is elfelejti. Nincs már benne más, csupán a magasabbrendű üdv, a méltóbb boldogság bizonyossága és túláradó szánalom ezekkel a lelkekkel, amelyek elgyermekesedtek a halálban s nevetséges életüket most még nevetségesebb játékként ismétlik. És ámbár nem szállotta meg az Üzenet, mégis tudja, hogy nem saját bűne, hanem isteni elrendeltetés küldte őt ide a halottak közé. Mert leküldetett, hogy hírül adja a halottaknak az igazságot és a vigaszt: reájuk is ügyel az élet ura, aki elveti a halált és nem feledkezik meg soha semmiről, amit megteremtett. És a kiválasztott, akit prófétának állított az Úr a világ népei közé, kitárja karjait s a halottak népének hírül adja Izráel vigaszát:

– Halljad te is Amenti, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy!

Jirmijah már nem látja, vajon ez az izzó vigasz hatott-e valamiképpen Amenti üdvezültjeire. Csak annyit érez, hogy a Cher-Hep egyszerre elengedi a kezét. Mert ebben a pillanatban a halottak birodalmának hamis és gyanús álomképein egy igazi arc tör át, oly izzóan valóságos arc, aminőt még sohasem látott. Pedig a jelenség csupán egy sugárzó, izmos férfialak. De Jirmijahnak nincs szüksége rá, hogy a férfi származása iránt kérdezősködjék. Tudja: azok közül való, akik Ábrahámot meglátogatták, vele birkózott Jákob – az Úr követe az, aki leszállt most hozzá. Csak ekkor látja, hogy az erőtől duzzadó férfi óvatosan tart karjában egy alvó asszonyt. Zenua! De ez nem az álarcos, bábszerűen beburkolt múmia, nem az éjszakai órák törékeny árnyéka, hanem maga a valóságos Zenua, a testében-lelkében élő csillogó, gyermekszájú Zenua, a rózsásarcú, nyugodtan lélegző Zenua, akinek életét átmentették és formáját megőrizték az idők végeztéig. És a követ így szólt:

– Lásd, íme itt van Zenua Nefes Hagojim, a népek szűzi lelke, amely megőriztetik a maga helyén, amíg eljön az idő . . .

Minő ujjongás lehetne eléggé harsogó köszönet e híradásért, amely megsemmisíti a megsemmisülést! Zenua él! Zenua, a pogányok földjén született édes lélek, jól őrzött helyén vár Jirmijahra, Izráel lelkére. Békés álomban várja a nász magasztos óráját. De Jirmijah már nem is tudja kikiáltani magából lobogó örömujjongását. Mert egészen a füle mellett megindul a tiszta és szelíd férfihang. Sötét kerekdedséggel telik meg lelke a hang nyomában, amelyet oly jól ismer:

„Ne végy magadnak feleséget, hogy ne legyen lányod és fiad! Mert kinok közt halnak meg mind, akik születnek országodban."

Elfelejtett sugallata az ifjúságnak! Megújhodott sugallat e legeslegidegenebb Nyugati Országban! A sugallat könnyedén átlép a felmondáson, amellyel el akart szakadni az Úrtól, átlép a menekülésen Egyiptomba és átlép a bűnön is, mintha mindez nem is volna többé. Jirmijah át akar hatolni a Hangon, gondolataival akar beléje furakodni. Feltápászkodik. A könnyedén rávetett múmiatekercs lehull róla. Ott ül a kemény priccsen. Mélyfekete az éjszaka. Egy gyenge fénysugár és a Cher-Hep fehér ruhájának széle oly röstelkedő gyorsasággal tűnik el a sóhajtozó cellaajtó nyílásában, mintha rajtakapták volna.

Jirmijah újjászületett ember. Amit Nofban és az Amentiban végigélt, egyszerre leolvadt róla. Csak a tiszta és szelíd hang maradt meg. Jirmijah tudja: történni kell valaminek, ami felborítja eddigi életét. Most már bizonyos, hogy a szabadság ideje letelt. Vad felkészültség izzik benne – vissza akarja vonni a felmondást és újból vállalni a szolgálatot. Csak most, hogy végigjárta Egyiptom halotti birodalmát, csak most érzi magát eléggé érettnek az elhivatásra. Tagjai sajognak a böjtöléstől és a varázsitaloktól. Mégis felugrik, kirohan a cellából, otthagyja az utolsó karavánszerájt s a csillagfényben tompán terpeszkedő Rozetav-ot, a Kapuk Templomát. Hosszú ideig bolyong a néptelen Nyugati Városon keresztül. Már hajnalodik, amikor eléri a száműzöttek házát. Sehol egy ajtónálló, tárva-nyitva minden, a szobák üresek, mintha kirabolták volna őket. Végre a kis kert-

ben beleütközik valakibe. Josijah heréltje nyögve hajladozik a hevenyészve összekötözött zsákok és batyuk alölött. A formátlan sírva és verejtékezve mondja el, hogy mi történt. Két nappal ezelőtt a házat váratlanul körülvették az ion testőrök. Elnathan, Jojakim sógora, Jehúda több harcosával együtt behatolt a ház belsejébe. Felkutatták az összes szobákat, míg végül megtalálták azt, akit kerestek: Urijahot, a hirdetőt. Az öreg embert tüstént láncra verték és elhurcolták. Az ideiglenes nyugállományban levő királyi nagyszerűségnek Fáraó parancsára valamennyi hozzátartozójával és szolgájával már másnap reggel dél felé kellett utaznia. Most ő, Josijah leghívebb heréltje, viszi ura után az itt maradt holmikat.

Jirmijah összeráncolt homlokkal gondolkozik. Aztán dobbant a lábával: »Nem!« Még egy szó: »Urijah!« Jeruzsálem felé mutat: »Megtaláltok, ha eljön az ideje!«

Futva hagyja el a kis kertet és a házat, ahol eljegyzését ünnepelte. Hátra sem pillant többé.

TIZENHETEDIK FEJEZET

A SORS A CSERÉP-KAPU ELŐTT

Amikor Jehúdában híre terjedt, hogy a dühöngő Elnathan Fáraó hatóságainak segítségével Urijahot, az ősz prófétát Nofban elfogta, Jeruzsálembe cipelte és ott szigorúan őrzött börtönbe vetette, akkor Baruch már tudta, hogy mestere nem fogja tétlenül nézni ezt a közvetlen szomszédságában elkövetett szörnyű bűnt s bizonyára már útnak is indult, hogy segítségére legyen a példát mutató hirdetőnek. Jirmijah ugyanígy tudta, hogy Baruch bizonyára készül hazatérésére s valószínűleg ott várja már valamelyik kedvező helyen. Még a helyet is pontosan kitalálta, bár ez nem is volt különösebben nehéz, hiszen a nagy karavánutak mind Hebronban futottak össze, s aki Egyiptomból jött, azt itt aligha lehetett elkerülni. Jirmijah azt is remélte, hogy Baruch most is bérelt két nőstényszamarat, mert így késlekedés nélkül folytathatják majd útjukat Jeruzsálem felé. Ebben a feltevésében sem csalódott. Mester és tanítvány a hosszú távollét után türelmetlenül siettek egymás felé s mindkettőjüket ugyanaz a gond gyötörte: Urijah. A várakozó éjjel-nappal ott ült Hebron déli vendégfogadója előtt s még az álmot is elhessegette szeméről, nehogy egyetlen érkezőt is szem elől tévesszen. A hazatérő egy nagy karavánnal utazott, de óvatos kereskedő-útitársai a rossz időjárás és egyéb kellemetlenségek miatt a megtett napi útszakaszokat egyre kurtábbra fogták. Jirmijah és Baruch egyaránt Urijahra gondolt s mindkettőjük szívében a félelemnek és reménynek egyazon gondolata remegett.

Vajon idejében érkeznek-e meg? Ez volt a legsúlyosabb kérdés. Elnathan és poroszlói nem ölték meg útközben Urijahot s ebből arra lehetett következtetni, hogy Jojakim a börtönbe zárt prófétát nem akarta egyszerűen legyilkoltatni, hanem úgy ter-

vezte, hogy a törvény elé állítja. Nyilván valamely különösen ünnepélyes alkalomra tartogatta. De lehetséges az is, hogy ezekben a napokban gondolatait más vágyak foglalkoztatták. Eljakim semmit sem örökölt atyjának tulajdonságai közül, egyesegyedül a szeszélyes kiszámíthatatlanságot. Megesett, hogy egy új építkezési terv vagy az a kérdés, hogy egyik dísztermének falait milyen színűre fessék, az illatkeverő konyhákba szánt balzsam-, mirrha- és olajszállítmány annyira lekötötte, hogy gyűlölködése elhalkult, sértődött hiúságának szüntelenül fájó sebei megenyhültek s néha napokra elfelejtette vélt megbántóit. Persze ugyanígy megesett az is, hogy egy lidércnyomásos hajnali álom, hirtelen elernyedt önérzete vagy akárcsak valami megszégyenítő gondolat egyszerre felkorbácsolta dühét s akkor jaj volt a gyengéknek, akiknek sorsa az ő hatalmától függött.

Bár az esküoszlop tövében kihirdette ama istenkáromló rendelkezést, Jojakim azért mégsem merte megszüntetni az Úr törvényét. (Megszüntetni? Ember nem szüntetheti és nem semmisítheti meg azt, ami Isten által jött létre. Legfeljebb megszegheti vagy nem törődik vele.) Így hát Jehúdában még mindig törvényerejűek voltak az ítélkezésre és a büntetés vérehajtására vonatkozó isteni eredetű parancsok. Az Úr végtelen kegyelmében nem tűrte, hogy az ítéletet egyetlen ember vagy akár a többiek fölé állított bíró mondja ki. Minden városban és községben össze kellett hívni a vének ítélőszékét, hogy az isteni törvény és az elkövetett bűncselekmény kínosan pontos feltárása után jogszerűen hozzon bölcs ítéletet. Ha az ilyen törvényszék tagjai között akadt egyetlenegy hang, amely a felpanaszolt bűnt nem találta halálra méltónak, úgy nem is lehetett alkalmazni »a nép közül való kiirtás« büntetését. De mégha egyhangú is volt a halálos ítélet, az élet Istene gondoskodott olyan akadályokról, amelyek megnehezítették az ítélet végrehajtását. A világ királyai és népei (mind mérhetetlenül nagyszerűbbek és hatalmasabbak Izráelnél) törvénykezésükben ügyeltek arra, hogy a kiirtásnak intézményesen biztosított végrehajtói legyenek. Ilyenek voltak a kipróbált hóhérok, bakók, pribékek s a többiek mind, akárhogy hívták is őket, a dagadóizmú, meztelenmellű, hatalmas termetű férfiak, akik biztos suhintással forgatták meg a pallóst a bűnös feje fölött, vagy gyakorlott mozdulattal lökték a halálraítéltet a

tüzes kemencébe. De Izraelben nem így volt. A világ valamennyi nemzete között egyes-egyedül Jákob népe nem tartott magának hóhért, mert a tanítás ravaszul bölcs jósága a kiirtásnak nem olyan módját rendelte el, amelyet egyetlen ember hajthatott volna végre. Ez volt titkos értelme ama ítéletvégrehajtásnak, amelyet megkövezésnek hívtak. Ha valaki oly súlyos bűnt követett el, hogy az isteni törvény szerint a nép saját kára nélkül nem tűrhette meg többé maga között, akkor Izrael tisztasága és megszenteltsége miatt ezt a szégyenfoltot vérontás árán is ki kellett irtani. De a vér, még a gyilkos vére is, az élet legfőbb szentsége. A parancs: »ne ölj!« mindenütt és mindig minden korlátozás nélkül érvényes. Egyes ember nem ölhetett Izraelben, még az öléssel hivatalból megbízott hóhér sem. Csak a nép védekezhetett a maga egészében a kiirtás által a bűnös ellen, éppen úgy, mint ahogyan véres háborúkban az ellenség ellen kellett védekeznie. Az isteni parancs ezért rendelte el, hogy a kiirtás ítéletét kimondó község valamennyi férfilakosa gyűljön össze a kapuk előtt, s mindenki külön-külön és együtt ragadjon hegyes követ a kezébe és kövezze halálra a kártékony bűnöst. Minden kiontott vér akárkié is bosszúért kiált az égre. Az ilyen módon kiontott vér is bosszúért kiáltott, de nem egyes emberek, hanem Izrael egész közössége ellen. A közösség felelt a kiontott vérért, a közösségnek kellett megisztulnia, de sem a zsarnok, sem a zsoldjában álló hivatásos gyilkos nem tisztulhatott meg soha ilyen módon. A halálos ítélet kimondására készülő törvényszék előtt ott állott a megkövezés kegyetlen kötelessége, s ez csillapította haragját – ezenfelül pedig a kiontott vérért való nyomasztó felelősség is, amely az egész népet terheli. Ez volt a vérbűn és vérbűnhődés törvényének magyarázata, amelyet Jirmijah gyakran fejtegetett Baruch tanítványának és Máthánjahnak, a növendék tanulónak – kitűnő bizonyítékul arra, hogy Isten, szent ajánlata szerint, hajlandó az emberrel együtt kibogozni a világ sodrának bonyodalmait. Jirmijah és Baruch most egyaránt azt remélte, – az egyik úton haladva, a másik fogadó előtt várakozva – hogy az Úrnak ez a törvénye Urijahot megmenti a király haragjától.

Baruch napról napra várt, Jirmijah napról napra késlekedett. A karaván most a sivatagon vonult át a part mellett, ama híres

úton, amelyet »az arany és tömjén útjának« neveztek. De a türelmetlenség és kétségbeesés nem segített. Szinte egy tapodtat sem jutottak előbbre. Az arany és tömjén útját véget nem érő karaván ok sora torlaszolta el. Ennek az ide-oda áradó zsúfoltságnak oka az volt, hogy Pitham és Tafanches mellett az egyiptomi határt csak néhány nap óta nyitották meg. A határzárlatot Fáraó rendelte el, hogy szabadon tartsa az utakat a folyamközi országban, Karkemis mellett dicstelenül tönkrevert s most hazaigyekvő hadsereg számára. E legvakmerőbb és leggőgösebb hadjáratból immáron végre visszatért az utolsó harcos is a Kettős Birodalomba, bár Fáraó gőgje a vereség nyomán egy hajszállal sem lett kisebb. Hiszen az összes elgondolt és elgondolható lehetőségek között sem kaphatott helyet az a lehetőség, hogy bármiféle földi hatalom legyőzhesse a testet öltött Ptah-t. Minden, ami történt, – a kedvező csak úgy, mint a kedvezőtlen, a győzelem ugyanúgy, mint a vereség, – a jóságos isten kedve és előre meghatározott tervei szerint történt.

Jirmijah esténként ott ült a tűz mellett a kereskedőkkel. Baruch esténként ott ült a tűz mellett a kereskedőkkel. Itt is ott is, a sivatagban csakúgy, mint Hebronban, pontosan ugyanazt beszélték el, vitatták meg és mérlegelték. A kereskedők elmesélték egymásnak, hogy a királyi heroldok Nofban hírül adták: Necho, a napisten méltóztatott a legkegyesebben befejezni fényárasztó vállalkozását. Elérte a kitűzött célt, az emberi-isteni nap besugározta a népek éjszakáját. A jóságos isten szíve annyira túláradt a mérhetetlen szeretettől, hogy elhatározta: a nép hasznára és okulására, mindenki örömére és tiszteletére Nu-Ptah templomában állítja ki azt a ruhát, amelyet a meggiddói győzelem napján viselt, mielőtt Branchidaiban testőrsége isteneinek szentelné. Fáraónak erről a rendelkezéséről beszéltek a kereskedők Hebronban s ezt mesélték az arany és tömjén útján is. De hasznos beszélgetésük és vitájuk nem annyira Fáraóval, Nu-Ptah és a napisten lényegével foglalkozott, mint inkább az éjszakai égen jelentkező új tüneménnyel. Bizony, Mardukh, az éjszakai ég Jupitercsillaga új és ragyogó megtestesülésben jelentkezett a földön. Nebukadnezar-Mardukh elfoglalta Bábel trónját Etemenanki, a szent torony árnyékában. Mily tökéletesen tükrözte vissza ez a fiatalember az istenség sajátosságait és lényegének

vonásait, – az istenségét, aki ő maga volt! Emésztő sugárzás és gyors cselekvés a nap lényege, töprengően szelíd fény és tervezés a csillag lényege. A kereskedők, megrészegülve saját okosságuktól, gyönyörteljesen himbálták a fejüket. A nappali ég hőse sarkába ragadt volna a megvert ellenségnek, felmorzsolta volna s a győztes istenek pompájával az egész földet birtokába veszi, le egészen Egyiptom patakjáig. Mardukh-Nebukadnezar azonban éppenséggel nem ezt tette. Vagy helyesebben: a maga csillagmódján tette, óvatosan és észrevétlenül, ámbár még nagyon fiatal volt. Igaz, kúpos sisakú lovasai feltünedeztek a kisebb királyok országaiban. De ezek a lovasok csupán fegyveres fedezete voltak egy nagyon békés gyülekezetnek. Ez a társaság hájas nagykereskedőkből, termelőkből, árukat be- és kiszállító üzletemberekből állott, akik számító ravaszságukat méltóságteljesen rejtették el olajozott és művészi csigákba bodorított szakálluk mögé. Ujjuk között morzsolgatták az árpát, nyelvcsettintve kóstolgatták az újbort, beleturkáltak a hűvös kenderbe, megsimították az eléjük rakott lent, veszteségeik bizonyítására tanúkul hívták az isteneket s végül megkötötték a kereskedői egyezséget, amelynek okmányba foglalt pontjai mint megannyi csapda leselkedtek a kevésbé éleseszűekre.

Ezeknek az embereknek Nagyura volt Nebukadnezar s a kereskedők egyhangú meggyőződése szerint korszaka ezért ígérte a kereskedelem virágzását. Ez a hős, aki hatalmas volt és hivő, ez az isten, aki gondolkozó ember módjára tudott örülni istenségének, – ez a Mardukh udvara nagy csodálkozására nem a kormánypálcát, korbácsot és kardot, hanem az arany ásólapátot választotta uralkodásának jelképéül. Nem a világ legyőzője, hanem a világ újjáépítője akart lenni. És jelszava, amelyet a népek felé kiáltott, így hangzott: »Bábel békéje!«

Máris ezer meg ezer ásó túrta fel a földet s épített új utakat vagy vezette nyílegyenes csatornákba a folyók mellékágait. De Mardukh bűvös ereje az éjszakai ég szent tudományából eredt, s bár megosztotta tudását az istenekkel, ez a tudás mégis sokkal megbízhatóbb volt az isteneknél. Mert a csillagok – vélekedtek sokféle nyelven az esti tüzek körül üldögélő kereskedők – pontos jósok voltak s hamis próféta nem akadt közöttük. De amikor Baruch Hebronban Urijahra, az igazi prófétára, Jojakim

királya meg Jehúda mostani kormányzatára akarta terelni a szót, akkor mindnyájan elnémultak, aggodalmasan hunyorgattak s gyorsan másról kezdtek beszélni.

Egyszer a késő éjszakai órákban tompa zaj és villódzó fáklyák fénye keltette fel Baruchot, aki fejét a nyeregre hajtva aludt. Álomittasan látta, hogy Kus-béli férfiak bálákat rakodnak le térdelő tevéik hátáról. Amikor végre kinyitotta szemét, Jirmijah állt előtte s elmerülve nézte arcát. Baruch férfiasan uralkodott magán. Tudta, hogy mestere szemérmesen kitér a meztelen érzelmek elől. Titokban eltűnni s egyszerre megjelenni, – Jirmijah így búcsúzott és így tért vissza. Baruch úgy tett, mintha legfeljebb néhány nap óta nem látták volna egymást, s most minden úgy történnék, mint ahogyan megbeszélték. A látszat kedvéért egy kissé nyújtózott, aztán felugrott helyéről, megnyergelte a szamarakat, feszesebbre húzta a hevedert és így szólt:

– Mire a nap felkel, a városban lehetünk . . .

Még mielőtt nyeregbe ültek volna, a két férfi izgatott fürkésző szemmel nézte végig egymást. Sápadt, karcsú ifjút hagyott itt Jirmijah, akinek gyenge szakálla rendetlenül, kis foltokban ütközött az arcán. Tömzsi, már-már hízásra hajló férfi állt most itt mellette; hazai szokás szerint hegyes kecskeszakállt viselt, de felső ajkát borotválta. De Baruch még meglepőbbnek találta Jirmijah megváltozását. Ez a hosszú szempillájú, lányosan gyengéd arcbőrű férfi, aki a szív apálya és dagálya nyomán oly könnyen pirult és sápadt el, hogyan is gyűjtött össze arcán annyi redőt és ráncot a Nofban töltött évek alatt? És ez az ember, akit anyja még mindig így hívott: »legifjabb gyermekem«, – ez az ember már őszült a halántékán s arccsontja élesen és szigorúan rajzolódik ki a bőre alól. A nagy perlekedés és hős királyod halála után ugyan milyen poklokra szálltál alá, Jirmijah, ott lenn a Nílus Kettős Birodalmában? De akit ez a kérdés illetett volna, az lelke legmélyére rejtve szigorúan titkolta pokolraszállásának tapasztalatait. Amenti tisztátlan látomásai sohasem fognak kibuggyanni a száján. Még a hűséges és megbízható Baruch sem tudott meg semmit Faltörőről és Maga-Mögé Nézőről, a Próbáratevőkről és Megriasztókról, a Kényszerítőkről és Lebírókról, a boldogtalan üdvezültekről és a megmentett Zenua látomásáról. Jirmijah pillantása már nem nézte a tanítvány arcát,

– észak felé fordult, ahol a lefelé hajló telihold fényében feltűntek Jeruzsálem elmosódó hegyei. Jirmijah két szemöldöke között a mély harántránc olyan vad elszántságot és harckészséget árult el, amely – mint e gyengéd lélek eddig ismeretlen vonása – mély ámulatba ejtette Baruchot. Mintha Jirmijah egy új Jirmijahot mintázott volna ki magából, önmagának elégedetlen kőfaragója. Úgy ügettek, mint ezelőtt; Jirmijah elől s Baruch egy szamárhosszal mögötte.

Az arany és tömjén nagy déli útja a »Völgykapu« néven ismert városi kapuba torkollott, amelyet azért hívtak így, mert a Ben Hinom-völgy fölött emelkedett. Ma reggelen érthetetlen módon eltorlaszolták a kaput s ezenfelül a királyi testőrség kettős lánca is megszállta. Jirmijah és Baruch, felérve a hegyre, kénytelen volt elkanyarodni és a bástyákkal megrakott, szabálytalanul haladó városfal mentén ügetett a legközelebbi kapuig. Ezt a kaput »Cserépkapunak« hívták; a város déli vége előtt törte át Jeruzsálem falát, ott, ahol a két fal a királyi kertek fölött hegyesszögben fut össze. Őrtornyok és védőművek erősítették meg ezt a Cserépkaput, amely előtt vigasztalan, lefelé lejtő szeméttelep terült el, a kapu is ettől kapta nevét. Mert erre a hulladékokkal telihintett rétre hordták ki és rakták le az egész város valamennyi törött edényét és limlomját. Évenként öt cseréppiramis gyűlt itt össze s este-reggel a koldusasszonyok varjúserege táncolt körülöttük; szenvedélyes karmokkal kotorásztak a rongyok és roncsok között, azt remélve, hogy netán megtalálnak valami elhullajtott drágaságot. Nem is lehetett csodálkozni rajta, hogy ez a rét, szennyes rendeltetése miatt rosszhírű helynek számított. Kedvenc helye volt ez a gonosz szellemeknek, itt tanyázott az olyan kóborló népség, amelyet nem engedtek a falak közé, s idejöttek az öngyilkosok, akik az itt sínylődő görcsös szikomorfákra akasztották fel magukat. Az meg természetes dolog volt, hogy esetről esetre itt hajtották végre a törvény által elrendelt megkövezést. Sok neve volt ennek a rétnek, a nép legsűrűbben a »Hakeldama«, – »vérmező« nevet használta. Az előkelőbbek viszont, akik papi szokás szerint a meztelen igazságnál jobban kedvelték az igazságot elburkoló kifejezést, egészen ártatlanul »Fazekasrétnek« nevezték. A nyomorúságos árusító-

bódék között, amelyek a legszegényebbek szükségleteiről gondoskodtak, akadt ugyanis két fazekasműhely, mert a rézművesek arra számítottak, hogy az eltört edényt pótolni kell.

Amikor Jirmijah és Baruch körülügették az utolsó kiugró falrészt, nagy csodálkozással látták, hogy a Cserépkaput is megszállták a fegyveresek, a vérmezőt pedig zsúfolásig megtölti a sűrű embertömeg. Az állatokat egy falba vert gyűrűhöz kötötték. Nem messze tőlük egy őrszem állott. Kérdésükre, hogy mit jelent a nagy embertömeg odalenn, rosszkedvű szófukarsággal csak ennyit válaszolt:

– A királyt várják.

Rosszat sejtve siettek lefelé. A reggeli nap már magasan állott az Olajfák hegye fölött. A királyi kertek cédrusai, oszlopocskái, kis kupolái és szökőkútjai játékosan csillogó fényben úsztak. Jirmijah s Baruch keresztülverekedték magukat az izgatott tömegen. Mindig újra meg újra visszalökték őket. Peregtek rájuk a gúnyszavak. Jirmijah úgy látta, hogy Josijah napjai óta Jeruzsálem népe alaposan megváltozott. Az olyan arc, mint az övé, amelyről sugárzott az Úr szelleme, mindenfelé csak rosszkedvet, gúnyt és gyűlöletet keltett. Hitvány, tompa, elszánt és nyersarcú emberek viszont, akiket hajdan mindenki megvetett, most tagadhatatlan tekintélyre tettek szert. Jirmijahba erőt öntött az érzés, hogy gyűlölik. A különb ember úri igényességével tolta félre az ellenállókat, míg végül Baruchhal a tömeg első sorába került. A királyi testőrség kifeszített kötéllel tartotta szabadon a Cserépkapu előtt elterülő tágas teret. A középen kis emelvény állt, rajta a királyi szék, amelyhez lépcsők vezettek. Néhány udvari méltóság már várta is urát. Nagyobbrészt teljesen új emberek voltak. Jirmijah csak kettőt ismert közülük: Elnathant, a mindig rosszkedvű harcost, aki violaszínű köpenyt és sisakforgót viselt és Jojakim egyik unokafivérét, aki Josijah életében sohasem mulasztotta el, hogy a nagy királlyal ne éreztesse tiszteletének hiányát. Ezt a Dávid házából való herceget Jerachmeelnek hívták, – előreugró álla és beharapott, keskeny ajka volt. Elnathan és Jerachmeel a trónszék két oldalán állott.

Baruch fellélegzett. Az előkészületek nem arra mutattak, hogy itt ma megköveznek valakit. Nyilván a király valamely meglepő intézkedéséről lesz szó; Jojakim szeretett újdonságokkal ked-

veskedni a népnek. Talán arra gondolt, hogy trónusán ülve a bíró és szónok szerepében tetszelegjen, mert az egész királykodásban azt szerette a legjobban, ha nekiengedhette a hangját. Alig hogy Jirmijah és Baruch elhelyezkedett, a Cserépkapun átvonult a testőrség egyik csapata s kétoldalt fegyverektől meredező utcát alkotott. Megérkezett Eljakim-Jojakim, a király. Szüntelenül gyilkosoktól félt s ezért soha egyetlen lépést sem tett fegyveres védelem nélkül. Jojakim felrohant a trónusra. Ez persze csupán üres majmolása volt atyjának, akit elárult, akinek művét visszájára fordította, s aki még halálában is királyi erővel uralkodott sovány testén. Ez a puffogó bevonulás meggyőzte Jirmijahot arról, hogy Jojakim nyomorúságos teste duzzadó életet akar hazudni. Szinte a pattanásig feszült benne a hívságos akarat, amellyel az új Dávidot megjátszotta. Öltözködése viszont nyomorúságos ellentétben állott ezzel az igyekvéssel. A király Dávid fiainak égszínkék simlája alatt az egyiptomi istenek keményített ágyékkötőjét és színes vállgallérját hordta. Mögötte zászlókkal és pávafarok-legyezőkkel állottak a kamarások, mintha uruk maga a Fáraó volna. A király most nekiengedte éles és vékony hangját a rét fölött. Ebben a hangban bizony nem kis erő volt, ez a hang értett hozzá, hogy rémületet ébresszen, hogy elnémítsa s néhány pillanattal utóbb megint magával ragadja a népet. Rikácsolt ez a hang s néha kibicsaklott a gyűlölettől, de ugyanakkor éber szemfényvesztéssel ügyelt saját erejének korlátaira:

– Jól jegyezd meg Jeruzsálem, – rikoltotta a hang a tömeg felé – a király uralkodik, a király vezet téged. Feloldja azt, ami ártalmadra van, érvényt ad annak, ami javadra szolgál. A törvénykezés szabályait megváltoztatja kedvedért, mert ez a megváltoztatás hasznodra lesz. A király magára veszi a felelősséget az istenkáromlók véréért. Mert istenkáromlók mind az uszítók, a lázítók, az izgatók, akik Adonáj nevében lázadnak az Úr felkentje és a ház ellen, amit épít. De a király keze nem lesz béna. Mert nagy leszel és szabad a népek között, te kicsiny Jehúda . . .

E szavakra üvöltő ujjongás tört ki a tömegből. Jojakim éber szemfényvesztése – minden kormányzás legolcsóbb módszerével élve – most a hetvenkedő nagyravágyás húrjain játszott. Az

Amenti ott lappang minden emberben, de különösképpen fellelhető a tömegekben. A halottak legszívesebben azt hallják, hogy élnek, a kicsinyek azt, hogy nagyok s a legyőzöttek azt, hogy győztek. Jojakim hangja még élesebben rikoltott ki az ujjongásból s újra meg újra felkorbácsolta a tömeg örömüvöltését:

– De vajon ki akar téged kifosztani örökségedből, Jeruzsálem? Ki akar arra kényszeríteni, hogy ellenségeidnek szolgálj olyan országokban, amelyeket nem ismersz? Nem az Úr, aki fenn lakik a mennyekben s idehozott téged erre a földre. Hanem azok, akik szüntelenül szájukban hordják nevét, mert gyűlölnek téged s azt akarják, hogy hitványabb légy a népek salakjánál. Nyisd ki fejüket s nem Adonájt találod benne, hanem a gyűlöletet irántad és királyod ellen...

Ez a fordulat oly hatalmas s egyre megújuló dühkiáltást váltott ki a tömegből, hogy Jojakim rikoltó hangja is elveszett benne. Jirmijah érezte, mint árad minden vére a szíve felé; megmarkolta az elzáró kötelet, mintha szét akarná tépni. Baruch kemény fogással kapta el kezét, – vissza kellett tartania a tébolyult kísérlettől. De aztán, nem sokkal utóbb, mind a ketten szinte kővé dermedtek attól, amit láttak: a tér közepén oly gyorsan történt meg a szörnyűség, hogy emberi erő többé nem hárithatta el. Rövidkötényes férfiak félmeztelen, agyonszíjazott alakot hajítottak Jojakim elé a deszkalapokra. Nem lehetett tudni, vajon él-e még ez az emberi formájú csomag, avagy már halott, öntudatlan, avagy még eszméleténél van. Jirmijah megerőltette a szemét, míg végül felismerte Urijah ben Semajah-t, az Úr szent prófétáját, akit néhány hónappal ezelőtt Nofban gyermeki tisztelettel vigasztalt és simogatott. (Ó, bárcsak soha meg ne érintette volna halálthozó kezével!) De most semmiképpen sem ismert rá Adonáj emberére, aki valamikor megajándékozta őt önmagának és igazi elhivatásának hitével. Csak valami sárga, csontos tömeget látott, amelyet a rövidkötényesek felkaptak és térdre nyomtak a király előtt. Jeges, halálos csend. A sárgás valami nem vinnyogott, nem jajveszékelt, inkább végtelenül közömbösnek látszott. Magasra emelkedő feje szinte álmosan hajlott balvállára. Urijahnak tehát menthetetlenül meg kellett halnia Isten szaváért. Mikor repül majd az első hegyes kő hátulról koponyája felé? De ki tudta volna elgondolni azt a szörnyűséget, amely

ezen az igazi emberen elkövetendő gyilkosságot ördögi módon még el is torzította!? A község kisorsolt férfiai nem fogták körbe az ártatlant, hogy megkövezéssel irtsák ki Izraelből. Csupán egyetlenegy ember emelte fel reá kezét – a király. Széles kardot nyújtottak át Jojakimnak. Amit a király tesz, az nem közönséges halandó gyűlöletből, félelemből, hívságos szorongásból vagy bosszúvágyból elkövetett véletlen cselekedete. Amit a király tesz, az sokat jelent, az ilyen tett a magasságokból leér a mélységekig, villámlás ez a tett a s megdermedve áll az égbolton az idők végezetéig. Az írásmesterek már le is ülnek, hogy a nagy tettet feljegyezzék az elkövetkező idők számára a királyok emlékezetének könyvébe. Jojakim jól tudja a tett jelentőségét. Nem gyűlölet és bosszú irányítja majd sújtó karját. Mivel az országban nem volt bakó, aki helyettesként végrehajthatta volna az ítéletet, így hát neki kell halálos csapással lesújtani a főellenségre, hirdetőjére annak a szónak, amelynek el kellett tűnnie onnan, ahol a király szava uralkodott. Jojakim ledobta magáról Dávid simláját s ujjával próbálgatva a pallós élét, vézna termetével ott állt a nép előtt. Egyiptom vállgallérja, az aranypántok, karkötők, gyűrűk mind nem tudták elleplezni, hogy Jehúda királyának bizony vékony kis karjai vannak. Most magasra emelte a pallost, megsuhintotta feje felett, hogy a nép előtt bebizonyítsa gyengesége erejét – aztán lesújtott vele a csontos, sárgás valamire. A rosszul irányított csapás vállán érte a prófétát. Nyomában, mint egy szökőkút, magasra szökött a vér. Urijah torkából rövid, mély üvöltés szakadt fel. Jojakim egyszerre hátraugrott s rémült arcát eltorzította az undor. Megingott, mintha szédülés kapná el, elhajította a pallost s csak a szájához szorított illatszeres szelence mentette meg az ájulástól. Közben az egyik katona felemelte a pallost, két suhintással szét-hasította a próféta koponyáját s ilyen módon befejezte a kiirtás művét. A király és udvara a tett színhelyét még gyorsabban hagyta el, mint ahogyan megjelent. Néhány irgalmasszívű ember a készenlétben tartott tachrihimbe burkolta a kivégzett holttestét s odacipelte a szegények temetőjébe, a Fazekasrét peremére. Az elzáró kötelet bevonták. A tömeg lassanként felbomlott; az emberek javarésze izgatott, zűrös kiáltozással követte a Cserépkapun átvonuló udvart. A trónemelvény aljában szétfolyó

nagy vértócsa előtt zokogó vagy elnémult emberek kis köre gyűlt össze. De Jirmijah mozdulatlanul állt helyén és gondolkozott, gondolkozott...

Egyszerre felkapta a fejét. Pillantása az egyik fazekasbódéra esett.

– Egy áldozati korsót!... A legnagyobbat!... – buggyantak ki belőle kínlódva a szavak. Az értelmes Baruch azonnal tudta, hogy ez a parancs nem a saját tehetetlenségében gyötrődő lélekből fakadt, hanem a nagy Küldő akaratából indult el. Odasietett a bódéhoz s megvette a fazekas legnagyobb korsóját. Nagyon magas, széleshasú edény volt ez, az ilyen korsókban szokták volt egész falvak nevében a templomba vinni a közös italáldozatot. Keményre égetett, lakkszerűen sima volt a korsó, a szegélye fekete és a pereme aranyozott s legalább két »bath«, két nagy vödör bor fért el benne. Még így üresen is oly nehéz volt, hogy Baruch csak nagy fáradsággal tudta odacipelni. Jirmijah könnyben úszó szemmel és torkában elcsukló sírással egyszerre könnyedén két kézre kapta a hatalmas áldozati korsót s fejére emelte, mint a vízhordó asszonyok szokták. Baruch megrémült e titokzatos testi erő láttára, amely nem lehetett egyes-egyedül mesterének ereje. Ott állt szorosan Jirmijah mögött, hogy készenlétben legyen, ha netán elhagyná a kölcsönkapott erő. De Jirmijah fáradhatatlan könnyedséggel vitte a községi áldozat edényét, amelyet különben több férfi szokott két fülénél fogva cipelni, – hitvány kis teherként vitte fején a korsót. Közben pedig lassan forgott maga körül, mint valami táncos vagy ügyeskedő mutatványos, aki a vásárok népét akarja csodálatba ejteni. Ezzel a furcsa viselkedéssel lassanként egyre több embert gyűjtött maga köré. Nevetni és csúfolódni kezdtek. Hiszen ez itt nyilván megszállott ember volt, az ártalmatlan fajtából való bolond, akivel el lehetett tréfálkozni. Incselkedni az ilyen megszállottal – valóban ez volt most a legpihentetőbb szórakozás. Már el is hangzottak az első ízetlen tréfák, az ingerlő csipkelődések, aminőknek a nagyvárosi népség mindig bővében van. De mindez elnémult s riadt csend lett, amikor a bolondos megszállott kinyitotta megvonagló száját s egyszerre felcsendült az ismeretlen vagy elfelejtett hang, az Anathotbéli hirdető hangja.

Valósággal felitta Jirmijahot ez a hang, amely a szó hangszere lett. Nem rikoltozás volt ez, nem metszően éles rikácsolás. Mély, teli kerek zengéssel zúgott, bár az elfojtott, felcsukló sírás lökésszerűen meg-megrázta a hangot. És Jirmijah hívta a népet:

– Ti királyai, fejedelmei, papjai, férfiai és asszonyai ennek a városnak, jertek velem, lássátok az Úr tettét, halljátok az Úr szavát!

Több volt egyszerű kíváncsiságnál, ami az embereket egyszerre lebűvölte e nyilván papi nemzetségből származó férfi hallatára, aki elhajította méltóságát s a fején hatalmas agyagkorsót egyensúlyozott. És több volt ez, mint csupán az új hangnak szívet rázó hatalma. Még azok is megérezték ennek az embernek páratlan, eszeveszett bátorságát, akik szenvedélyes hívei voltak a jelenlegi uralomnak. Alig múlt el negyedóra, hogy a korszak legöregebb és leghíresebb prófétáját a vérpadon lemészárolták, s máris új ember állt a helyébe, aki őrült vakmerőséggel készült az Úr igéjének hirdetésére, holott ez az ige nyilván nem nagyon hízelgett Jojakimnak. Olyon volt az egész, mintha a megölt hirdető lelke sebtiben éppen csak testet cserélt volna, hogy a királynak gúnyosan tovább hirdesse az igét. Ez a vakmerőség még az erőszakba beleszerelmesedett csőcseléknek is torkára forrasztotta a szót. A harcosok pajzsot és páncélt hordtak és századmagukkal álltak a csatasorban. De hol volt e magányos férfinak pajzsa, páncélja és csatarendje? Így történt, hogy még néhány eltompult, nyers lélekben is felcsillant a sejtelem, hogy e világ végtelen csataterén csupán egyetlen bátorság érdemli meg ezt a szót: a szellem bátorsága. Különben is Jojakim véres tette, amelynek jelképes jelentőségét a félrecsúszott csapás elrontotta, mindenképpen ártott a király tekintélyének.

Először csak néhány leány és asszony követte Jirmijahot. Aztán – vonakodva bár – idősebb férfiak kis csapata is csatlakozott hozzá; úgy látszik, legyőzték a tiltott szótól való félelmüket, hiszen elnyomott szívük már évek óta szomjasan vágyódott erre a szóra. Kiéhezett, nyomorult emberek is akadtak közöttük, akiknek méztelenségét a rongyok nem tudták eltakarni. Végül a vérmezőn maradt ifjak közül is csatlakozott néhány – kíváncsi, gyanakvó, sőt ellenségesen hunyorgó szemmel. Talán

ez a táncoló bolond is azok közül való volt, akik nem akarták, hogy ez a kis Jehúda nagy és hatalmas legyen a népek között?

Tíz lépéssel a Cserépkapu előtt Jirmijah megállt. A tömeg izgatott várakozással mögötte maradt. A hirdető lehúnyta a szemét s megingott, mintha összeomlana a korsó súlya alatt.

Arcát egyszerre vérvörösre festette az őrjöngő harag. Csodálatos erővel magasra emelte feje fölé a hatalmas agyagedényt s a kapu előtt úgy lecsapta a kövezetre, hogy ezer darabra tört:

– Az Úr szava – tört fel belőle a zokogás: – »így fogom széttörni ezt a népet és ezt a várost, mint egy agyagkorsót, hogy soha többé ép és egész ne legyen . . .«

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

A KALODÁBAN

Már csak pár ember kísérte Jirmijahot és Baruchot a templomba vezető úton. A széttört korsó prófétai tette és a szörnyű ige szétkergette az érdeklődőket és kíváncsiakat. Veszedelmes dolog volt Jojakimnak és fejedelmeinek városában, akik mindenütt kémeket, besugókat, hírvivőket tartottak, ennek az embernek kíséretében mutatkozni, hacsak fel nem jelentik őt a felsőbbségnél. Jósolt-e már valaha ember ilyesmit a városról, amely időtlen idők óta örvendezett életének s kellős közepében őrizte az örökkévaló teremtő Isten egyetlen otthonát? Ha az Úr feláldozza Jeruzsálemet, önmagát áldozza fel. Hiszen egyetlen temploma életra-halálra összeköti városával. Ha szétzúzza Jeruzsálemet, mint egy agyagkorsót, ő maga is hajléktalan lenne, áldozat és ima nélkül maradna, sőt még nevét is elveszítené, mert a négy szent hangzót nem suttoghatná többé szent borzalommal a főpap a legszentebb szentélyben. Jeruzsálem bukása az Úr öngyilkossága lenne. A büszke főváros alaposan ismerte Isten és Jeruzsálem felbonthatatlan kölcsönösségének ezt a gondolatát, hiszen nem hiába ismételgették számtalanszor az előcsarnok szószékein. Mert Istennek nem minden embere hasonlított – önmaga szerencséjére – a sötéten látó és keserű igéket hirdető Urijahhoz, aki ma véresen megbünhődött véres fenyegetéseiért. A legtöbben inkább jóindulatú papi lelkek voltak, s ajkukról úgy folyt a szebb jövőt ígérő üdvösség szava, mint a méz. Különben is – ezt kérdezték maguktól az emberek – hogyan lehet élni, dolgozni, Istennek szolgálni, ha olyasmit hall az ember, hogy ő meg az övéi már holnap szétzúzatnak, mint egy agyagedény? Éppen ezért leghelyesebb volt feljelenteni a korsótörőt, vagy elfelejteni, nehogy bajba keveredjenek. Ami-

kor Jirmijah és Baruch a külső előcsarnokba ért, a kíséret kis csoportja már csak egy tucat szegény öreg emberre olvadt le.

Baruch szörnyű szorongások közepette kísérte Jirmijahot s szenvedélyesen igyekezett rábeszélni, hogy kényszerítő szükség nélkül ne hívja ki maga ellen az erőszakos urak haragját s ne kövesse öngyilkos módon Urijahot. Mert ugyan mire lehetett még használni a véres halotti ruhákban heverő, kiirtott prófétát? Maga Adonáj, akiért harcolt, még ő sem tudott mit kezdeni vele s útálattal fordult el a tisztátlan holttesttől. Halott király, halott próféta, halott kutya – egyformán nem ért semmit egyik sem.

Teljesen és tökéletesen igaz volt mindaz, amit az értelmes Baruch mondott. Ha Jirmijah egyáltalában meghallotta volna aggodalmaskodó tanácsait, bizonnyal nem tudott volna semmit ellenükre vetni. Hiszen nem is akarta kihívni az erőszakos bitorlók haragját, nem kereste a veszélyt és halált. De ugyan mit tehetett volna? Lelke pattanásig megtelt a felbuzgó sugallattal s az Úr oly erővel hajszolta, hogy a »halálos veszély« szót csak értelme értette meg, de nem a lelke.

A hét utolsó köznapja volt. A külső előcsarnokban csak kevesen jártak. A papok régen befejezték a reggeli áldozatot és az imákat. Gyorsan haladt az idő. Már közeledett a dél. Vödrökkel és seprőkkel felfegyverkezett szolgák özönlötték el a teret. Leviták ügyeltek a tisztogatásra, mert a fehér kőlapoknak szombatra már hófehéren kellett csillogniok. A körben futó oszlopcsarnokban idős papok és írásmesterek sétáltak tanítványaikkal. A tanítók és tanítványok hangja magasra szállt, félbeszakadt, aztán összekeveredett az éleselméjű istenvitában. Kihordók kosarakban vitték az írástekercset a kutatók celláiba, akik a nagy Sáffán példáját követték. Más írástudók magukba mélyedve jártak fel-alá s finom mosollyal kísérték önmagukkal folytatott beszélgetésük felismeréseit. Minden olyan volt, mint máskor. Aki ezt a világtól elvonult szellemi sürgést-forgást figyelte, nem sejthette volna, hogy Jeruzsálemen úrrá lett a legmeztelenebb hitehagyás s hogy a templom és a Tan nagyjai szótlanul tűrték Isten szentjének legyilkolását. Itt az oszlopok alatt nem az erőszak goromba bűne uralkodott, hanem a szellem kifinomodott bűne, amely hajlékonyan kutatja a szót, anélkül, hogy a szót

valóra váltaná s játékosan hüvelyezi a tanítást, anélkül, hogy a tanítás súlyát vállalná.

Jirmijah lerázta magáról a tanítvány karját, amely vissza akarta tartani a hite szerint pusztulásba vívő lépéstől. Egyetlen ugrással fenntermett a csarnoksétány lépcsőin, de nem lépett fel egyik szószékre sem. Megújhodott, tiszta hangja messzezúgóan kondult meg az udvarban:

– Így szól Zebaoth, Izrael istene. Romlást hozok erre a városra és Jehúda minden városaira, amint azt megígértem. Mert fejedelmei gyilkosok, papjaik csalók és nem hallgatnak szavamra...

Az oszlopcsarnokban sétáló tudósok s az előcsarnokban torlódó nép megtorpant s riadtan fordult a zengő hang felé. Aztán néma gyorsasággal sereglett össze a tömeg. A Jirmijah előtt álló kis csapat nemsokára száz főre s még többre szaporodott. Riadtan hallgatták a szörnyű szavakat, amelyeket fényes nappal, józan déli órában merészelt valaki kikiáltani a szent templom udvarán. Ez a vakmerő még hozzá megfontolt embernek látszott, nem volt őrjöngő vagy tébolyodott, aki rángatózva hányja-veti a tagjait. Meglátszott rajta, hogy nem öntudatlan elragadtatásában szól, hanem nagyon is jól tudja, mit beszél, bárha szavai önnön hangjának szülési fájdalmaiban sugárszerűen szökkentek is elő:

– És ezt a várost borzalommá teszem... és megvetéssé... És mindenki, aki elmegy mellette... gúnyolni fogja nyomorúságát...

Tovább nem jutott. Egy kéz nehezedett a vállára s háta mögött felmordult egy hang:

– Pas'hur füle rossz. Zebaoth hirdetője ismételje el még egyszer a szót...

Jirmijah megfordult. Pas'hurral állott szemközt, a küszöb első őrzőjével s a templom legfőbb parancsolójával, akinek ügyelnie kellett a szentély rendjére s ezért saját törvénykezési joga is volt. Pas'hur gombszemei dühös jóindulattal figyelték a tettenért Jirmijahot. Négyszögletes szakálla furcsa módon remegett. De Jirmijah állotta a pillantást. Haragtól villámló szemmel ismerte fel az összeesküvőt, aki bizonyosan tudott Eljakim gyáva támadásáról Jeruzsálem ellen. Aztán szóról szóra megismé-

telte s erős hangon vágta Pas'hur arcába az Úr fenyegetését, mintha valóban nagyothallóhoz beszélne. A lépcsőkön összegyűlt tömeg tátott szájjal várta, hogyan végződik ez a harc a küszöb félelmetes őrzője és a védtelen Jirmijah között. A küszöb őrzője elégedetten biccentett:

– Most legalább jól megértettem a szót, amelyet hirdettél.

Egészen közel lépett Jirmijahhoz. Közben a templombiztos és szolgálattevő őrség, amely mindenüvé elkísérte, feszesen állott fel mögötte.

– Jól tudod, – mondotta Pas'hur fojtott hangon – hogy mindenkinek, aki Adonáj szavát véli hirdetni, helyt kell állania ezért a szóért... Ne kelts botrányt és ne védekezz, amúgy sem használna... Inkább kövesd békésen és feltűnés nélkül ezeket a férfiakat itt mögötted, hogy sorsod ne forduljon még rosszabbra...

E nyugodt szavak után Pas'hur köszönés nélkül távozott s közömbös léptekkel tűnt el a csarnoksétány oszlopai között. Most előlépett a templombiztos s intésére az őrség körülfogta Jirmijahot. Ez az őrség a leviták rendjéhez tartozó poroszlókból állott, akiket bőrszíjaik miatt »szíjrázóknak« nevezett a nép. A tudós nézőket határozottan kielégítette az egyenlőtlen összecsapás eredménye s így hát ismét megkezdték töprengő sétájukat. A szegény nép félénken oszlott szét, hiszen Jeruzsálemben az erőszak uralkodott. Csupán néhány ember követte Jirmijahot s közülük is végül csak Baruch maradt mellette.

A menetnek az egész külső előcsarnokon végig kellett haladnia, hogy eljusson a templomhegy északi falába vájt Benjámin-kapuhoz. Ebben a vastag falban őrszobák, hivatalok, börtönkamrák és tömlöcök is voltak s az egész a küszöb őrzőjének birodalmához tartozott. Itt állomásoztak a szíjrázók, akiknek az volt a feladatuk, hogy éjjel-nappal felügyeljenek a templomban, őrségeket állítsanak, az ünnepi tolongásban elejét vegyék a zavargásoknak s hogy végül lefogják a templomgyalázókat és a kellemetlen prófétákat. A küszöb őrzője rövid úton ítélkezhetett a szíjrázók foglyai felett, de különböző bűnbánati parancsokon kívül csak két súlyosabb büntetést rendelhetett el: a megvesszőzést és a kalodát.

Jirmijahot az őrség egy üres börtönkamrába lökte, amelyben

csupán egy fekvőhely volt; Jirmijah szótlanul ült le ide. A fárasztó utazás s a mai nap szörnyű eseményei annyira kimerítették, hogy az álom valósággal leteperte s még a szíjrázók zaja és nevetése sem riasztotta fel. Egyszerre felrántották a fekvőhelyről. Nem vette mindjárt észre a belépő Pas'hurt. A küszöb őrének apró, kerek darúszemei villogtak s hangját igyekezett maróan barátságosra fordítani:

– Hilkijah fia Anathotból íme megint itt van az országban... Pedig elinalt és kereket oldott, miután oly kárhozatos tanácsokat adott könnyenhivő királyának...

– Királyi jótevőm legifjabb fiának tanítójává tett...

– És most íme elhagytad tanítványodat... De vajon ki hívott ide?

– Az Úr hívott!

– Az Úr hívott...

A küszöb őrzője szünetet tartott, amely tele volt zsúfolt hallgatással, aztán még barátságosabbra fordította a hangját:

– Akkor hát dícsérd az Urat, hogy Pas'hur karjai közé vezetett... Mert Jirmijah sokszorosan visszaeső bűnös... Ha nem volnék minden őrjöngők és tébolyodottak atyja, bizony kiszolgáltatnálak urad és királyod törvényszékének... Légy hát hálás és elégedett, amiért a küszöb szelíd őrzője vesz gondjaiba...

Ezzel már ki is mondotta az ítéletet. Két szíjrázó leszíjazta Jirmijahot. A vér kifutott az arcából. Lehúnyta hosszú szempilláit s akadozó nyelvvel mormolta:

– Pas'hur, Imer papi házából, jól gondolja meg, mielőtt parancsot ad, hogy mit tesz Eli és Ebijathar fiával.

– Eli és Ebijathar ivadéka maga gondolta volna meg, hogy mit tett. Most pedig inkább örüljön a büntetésnek, s hogy nem éri utól, mint Urijahot, amit megérdemelne...

Az elgyötört ember felsikoltott:

– Ne nyúljatok hozzám!

Hiába volt minden. Villámgyorsan történt az egész. Pas'hur elhagyta a szobát. Jirmijahot a szíjrázók egy másik börtönkamrába cipelték, ahol piszkos kezek letépték róla a ruhát s a papok ivadékának fehér testét húsába vájó kötelekkel hosszú deszkalapra feszítették. Minden erejéből védekezett, de vadul kala-

páló szíve, amely oly sokat viselt el mostanában, csakhamar felmondotta a munkát. A félhomályból most kilépett az ítéletvégrehajtó, aki nem a közönséges bőrszíjat suhogtatta, hanem a sokágú korbácsot. Ez az ember régi szokás szerint nem volt tiszta levita; levita és rabszolganő meg nem engedett házasságából származó fattyú volt. Bár mesterségét a templomkerületben folytatta, mégis alábbvaló volt még a borbélyok, fürdősök, mosók és cserzővargák megvetett foglalkozásainál is. Meztelen melle csillogott az olajtól. A templombiztos intett. Az első, nem is nagyon erős ütés elcsattant Jirmijah hátán.

Most azonban olyasvalami történt, ami teljesen megzavarta a szíjrázókat és az ítélet végrehajtóját, mert a büntetést nem volt szabad félbeszakítani s az elhibázott ütést nem lehetett megismételni. Baruch megvesztegette az ajtónál álló őrt s besompolygott a büntetőkamrába. A templombiztos nem törődött vele, nyilván azt hitte, hogy a küszöb őrének megbízott tanúja. Amikor azonban az első ütés lesújtott mesterének fehér testére, Baruch oroszlánüvöltéssel ordított fel:

– Tudjátok, hogy mit tesztek?! Isteneteket ütitek ebben az emberben!

Olyan erővel, amelyet senki sem várt volna ettől az elnehezedő embertől, elkapta az ítéletvégrehajtó torkát, mire az elejtette a korbácsot és a földre zuhant. Vad verekedés kezdődött most, ami súlyosan sértette a hely hivatalos törvényszéki komolyságát. Jaj lett volna a szolgálattevő őrség parancsnokának, ha a küszöb őre megtudja a botrányt. Még itt, a templomhegy szélén s az istenkáromló megfenyítésének helyén is a szent rend megőrzése volt az első parancs. Isten segítsége azonban elég erőt adott Baruchnak arra, hogy alaposan megzavarja a büntetés végrehajtását. A szíjrázókat, akik rávetették magukat, úgy rázta le magáról, mint a vaddisznó a kutyákat. Hangja félelmesen dörgött a bolthajtás alatt: »Adonájt veritek, magát az Urat!« Amikor a korbácsos ember új ütésre készült, Baruch beléje csimpaszkodó egész falkával együtt a fenyítő és a megfenyített közé vetette magát s így az ütések jó részét ő és a szíjrázók fogták fel. Baruch verejtékben úszó arcán egyre szaporodtak a vérvörös korbácsnyomok. De nem hagyott fel a harccal, míg végül egy erős ütés a sarokba hajította. A ziháló templom-

biztos nem tudta, vajon elszenvedte-e már a bűnös a megengedett számú ütéseket, »negyvennél eggyel kevesebbet«. Hogy meg ne szegje az amúgy is meggyalázott törvényt, jelt adott az izgatottan vigyorgó ítéletvégrehajtónak a fenyítés befejezésére.

Jirmijah elvesztette eszméletét, – nem a testi fájdalom miatt, amit alig érzett, hanem a kitörölhetetlen szégyentől. Soha életében nem emelt rá kezet senki, még a szigorú apa sem. Nem törődött vele, hogy feltépett hátán izzik a hús. De nem tudta elviselni ezt a megbecstelenítést, e vadállati meggyaláztatást Pas'hur által. Urijah fejét két kardcsapás hasította kétfelé, aztán nem tudott többé semmit. De Jirmijah mindent tudott s beleharapott a nyelvébe, hogy fel ne kiáltson e tudat gyötrelmében. Tudta és érezte a kegyetlen szégyent, míg végül nagy feketeség borult érzékeire. Vederszámra öntötték rá a hideg vizet s ettől csakhamar magához tért. Most már tompa volt és közömbös. Történjék, amit Pas'hur elrendelt. Testének megszentségtelenítését, lelkének meggyalázását amúgy sem lehetett többé jóvátenni. Amikor a szíjrázók kivitték, úgy érezte, mintha nem is őt cipelnék. Mintha izzó fájdalmai nem benne, hanem mellette éltek volna, testétől külön, szinte önállóan. Jirmijah csak elmosódott körvonalakban látta a ketrecet s közepén a vasszegéllyel kivert fatuskót, amely elé most leültették. Nem is figyelt az éles fájdalomra, amikor a poroszlók mindkét lábát kifelé fordították s a kalodát rácsapták bokáira. A nap vakító fénye izzott a fehér kőlapokon. Jirmijah félig vak szemei előtt suhanó árnyak kandikáltak be a ketrec rácsain, – az Amenti árnyai. Valaki egészen közel kúszott hozzá. A templombiztos büntetésből a tanítványt mestere mellé zárta. Jirmijah egyszerre hátraomlott. A feje valami puha dologra esett. Baruch ölében feküdt. Most egy széles, szétzúzott férfiarc hajolt föléje, mint a hűség szelíd csillaga. Baruch ajkai megmozdultak, de nem találta meg a kellő szót. Néha egy-egy nehéz csepp hullott le Jirmijahra. Vér, verejték és könnyek.

A Benjámin-kapu mellett állt a kaloda; ez volt egyben a templom pellengére is. Az istenkáromlót itt nem csupán a közmegvetés érte, hanem a nép mocskos gúnyolódása is, amely nyomasztóbb mindenfajta megbecstelenítésnél. A hivatalosan ki-

hirdetett megvetést ugyanis vissza lehetett vonni, ha kiderült, hogy jogi tévedés vagy hazug rágalom vezette félre a bírót. A gúny tajtékját azonban nem lehet többé letörölni az áldozatról. Olyan ez, mint a skorpió mérge, amely mindörökre kimarja a helyet, ahová csöppen. A megcsúfoltatás nem olvad fel a mindent kiegyenlítő emlékezetben, örök ártalom ez s mindegy, hogy igazságból vagy hazugságból táplálkozik. A kigúnyolás és csúfolás rendszerint este kezdődött, amikor a templom külső előcsarnoka teli volt semmittevőkkel, s gyorsan elterjedt a hír, hogy a kalodának új lakója van. Ilyenkor mindenki odasietett a Benjámin-kapuhoz, – saját épülésére, de kötelességből is, hogy a csúfolódás és kigúnyolás közös munkájával nagyobb nyomatékot adjon a büntetésnek.

Jirmijahot összetörte a szégyen, tompultan feküdt Baruch ölében s lelkét kiszolgáltatta a büntetésnek, amely »borzalommá és megvetéssé« tette őt, aki az Úr nevében Jeruzsálemről jósolta ugyanezt. Most legalább maga is kipróbálhatta ezt az érzést. Igen, a sziszegés, zümmögés, krákogás, nevetés, a kíváncsiság s még a ketrec körül tolongók szánalma is úgy borította rá az új meg új szenvedésrétegeket, mint a sivatag homokját. Lehúnyta szemét s elmerült nyomorúságának ebbe az Amentijébe, ahol senki sem lépett hozzá vigasztalással, Zenua sem, mert az ő ideje még nem jött el. A bámészkodók és csúfolódók hanggyűrűjéből most egyszerre kioldódott egy fogatlan aggastyánhang, – Jirmijah ismerni vélte. Ez a hang legyőzte a sziszegést és zümmögést, amely végtére is elnémult. Jirmijahnak pedig ezt kellett végighallgatnia:

– Lám-lám, hát ez meg kicsoda? ... Az anathotbéli Hilkijah papi házából a legifjabb fiú ... Lassanként megvénül, de még mindig semmittevő, naplopó, most meg már a nép megrontója is ... Én, Samarjah, az Anathotbéli szegények legszegényebbike, jól ismerem nemzetségházát, mert olyan, mintha a magam háza lenne, s mint az Úr leghitványabb vendége szoktam ülni asztala mellett ... Dicsőség az Úrnak, Istenünknek, amiért Hilkijah már nem érte meg, hogy fiát a kalodában lássa ... Ez a hitvány ember különben e nélkül a nagy szégyen nélkül is megtörte a szívét ... Az anyját is előbb-utóbb sírba viszi, s tűri, hogy elpusztuljon a gyötrődő gondtól... Bizony semmiképp sem

hasonlít tiszteletre méltó fivéreihez, akik viselik az élet terhét s a szegények edényeit bőséges adományokkal töltik meg... Ez itt persze mindig megvetette Samarjaht, Isten szegényét... Mindig nagyokra tört... Nézzétek csak Isten hirdetőjét... Idáig jutott, mert a királyok színe elé tolakodott és feltűnést keltett... Itt fekszik a kalodában, mint a részegek és tolvajok, akiket a templombiztos bebörtönzött... Drágalátos megtiszteltetés, gyönyörű felmagasztalás ez Adonáj hirdetőjének és a király asztalánál ülő vendégnek, valóban!... Erre még a szegények legszegényebbike is irígykedik... Ha nem közelednék a szombat, amikor hivő embernek tilos az utazás, Samarjah nyolcvanesztendős lábain maga futna Anathotba, hogy elsőnek vigye meg a hírt, Hilkijah házának ezt a gyönyörűséges megtiszteltetését, ezt a drágalátos felmagasztalást...

Így hangzott Samarjah nagy élvezettel előadott gúnybeszéde, mert a főkoldus Jeruzsálembe jött, hogy néhány jóakarójának nevében és költségére égő áldozatot mutasson be. A szájtátók láthatóan nagy örömmel és elégedettséggel fogadták a piszkos vénember szószátyárkodását. Ez a »városának szegénye« a gúnyszertartás előimádkozója lett, s csak a helyeslés és a vihorászás szakította félbe. Jirmijah csak egyetlenegyszer vetette fel a szemét és nézett kínzójára. A koldus rücskös arca beleizzadt az elégtétel örömébe. Oktalan gyűlölet, – ebbe a szóba foglalta össze Jirmijah mindazt a rosszakaratot, amelyet az emberektől kapott, amióta Isten keze megérintette.

De a megcsúfoltatás órája is elmúlt. A papok kürtjei már az esti áldozat idejét jelezték. Az előcsarnok kiürült. Az őrség megszánta a kalodába vert embert. Kissé meglazították a tuskót, hogy Jirmijah megmozgathassa lábát a nyílásban. Teste alá derékaljat toltak. Baruch takarót kapott. Ételt és italt is hoztak mindkettőjüknek. Az éjszaka enyhe volt. Feledtető, tompa félálom borult Jirmijahra. Az első és második őrségváltás között felébredt. Felemelte a fejét s meglátta, hogy valaki hozzá lép és fölébe hajol. A sötétben nem ismerte fel rögtön Chánánjah arcát. Súlyos évek teltek el, amióta Josijah király idejében utólszor látták egymást. Úgy látszott, hogy Chánánjahra nem hozott sok bajt a kiválasztottság. Kellemes arca még mindig gömbölyded és fiatalos volt, míg Jirmijah arca üreges lett s halán-

téka már őszült. Chánánjah puha kis szakálla illatos kenőolajtól csillogott, testi ruhája a legfinomabb bíborszövetből készült s a szőrös prófétaköpenyt összehajtva vitte a karján. A szőrcsuhát nem is annyira ruházatként hordta, mint inkább hivatásának jelvényeként. Tejfehér, jól ápolt kezével füles lámpát tett le a földre. Aztán óvatosan letelepedett Jirmijah elé. A kettejük között pislákoló tompa fény különös árnyékokat táncoltatott az arcukon.

– Jirmijah ne féljen – suttogta. – Testvér jön a testvérhez... Igazságtalanság és hitványság, amit veled tettek...

Most egy vászonzacskót oldott le övéről; ecettel itatott szivacs, több kis üveg és szelence volt benne. A szivacsot kétfelé tépte, az egyik darabot Jirmijahnak, a másikat Baruchnak nyújtotta. A szelencében erős illatú kenőcs, a kis üvegekben fájdalmat csillapító folyadék és altató ital volt. Egy keveset megitatott Jirmijahhal, majd ez emberbaráti szolgálat után nyugodtan tovább üldögélt s tiltakozott a köszönet ellen:

– Anathotbéli társam ne köszönjön nékem semmit... Hiszen együtt indultunk el a nagyvilágba...

Sokáig hallgatott és úgy helyezkedett el, mintha az egész éjszakát a megkorbácsolt ember mellett akarná eltölteni. Figyelmesen nézte, mint imbolyog az olajmécses lángja. Szép arcán nyoma sem volt kárörömnek a vetélytárs nyomorúsága miatt, inkább valami titkos szomorúság látszott rajta s Chánánjah azt remélte, hogy Jirmijah megaláztatásának ebben az órájában talán majd könnyíteni tud saját bánatán:

– Tudom, kezdte – hogy társam nem hisz bennem...

Mintha még határozottabbnak kellene lennie:

– Társam azt hiszi, hogy ámítás és hazugság minden, ami Chánánjah szájából ered...

Amikor a kalodába vert ember felelni akart, Chánánjah fájdalmas tiltakozással emelte fel kezét, mintha a csillapító szó még sértőbb lenne, mint a beleegyező hallgatás.

– És mégis – folytatta kissé nyomatékosabban – Chánánjah volt az egyetlen, aki az igazságot jósolta Fáraóról, amikor Urijah és Jirmijah hallgatott és szavamat senki sem értette meg...

Ez a büszke állítás kétségtelenül igaz volt. Chánánjah az Úr félhomályos szavaiban megjósolta Necho seregének pusztulását.

A nagy országgyűlés napján kétértelmű módon ő volt Adonáj szája, ő és nem más. De Jirmijah most Urijah szavára gondolt: »Aki igazat hirdet, még nem biztosan igaz hirdetője az Úrnak, aki hamisat hirdet, még nem csaló!« Chánánjah mintha kitalálta volna a gondolatot, emeltebb hangon folytatta:

– Jirmijah nagyon büszke, ez bizony igaz... Jirmijah azt hiszi, hogy az olyan lélek, amely nem olyan, mint az övé, nem is lehet kiválasztott lélek... De Jirmijah nyilván nem tudja, hogy Zebaoth sok tükörbe néz... és minden tükörben másként látja magát...

A megkorbácsolt ember felkönyökölt s rábámult az éjféli látogatóra. Ki tudja, talán ez a kellemes, nagyvilági ember mélyebb megismerésekre tett szert az Úrral való érintkezésben, mint ő? Hátha igaz a borzalmas szó, amit kimondott? Ugyanannyi igazsága volt-e az Úrnak, mint ahány lélektükör volt, amelyekben önmagát figyelte? És a lelkét gyötrő, fojtogató igazság talán nem is volt az egyetlen igazság? Megkorbácsoltan és hétrét görnyedve csak olyasvalamiért ül itt a kalodában, ami csupán önnön lelke számára érvényes, de nem jelenti az isteni elhatározás mindenre kiterjedő vaskényszerűségét? Az Úr csak halálos sugallatait mondja el Jirmijahnak s a többiek fülét tetszetős ígéretekkel boldogítja? És ha az egyik éppoly igaz vagy hazug, mint a másik?! Sípoló sóhaj szakadt fel a melléből. Chánánjah jóságosan mosolygott:

– Nem azért jöttem ide, hogy dicsekedjem, hanem hogy óvjam testvéremet... Ha kéréssel fordulsz az Úrhoz, vajon teljesíti-e minden kérésedet?... Miért töltöd be *te* mindazokat a szavakat, amelyeken hozzád szól? Miért mégy a néphez és beszélsz, ha azt követeli: menj és beszélj nevemben?! Minél inkább elkényezteted az Urat, annál kevésbbé kényeztet el Ő téged... Vajha okosabb lenne Jirmijah, mert bizony saját életével játssza Isten játékát. És ha elveszíti ezt az életet, akkor az Úr kevesebbet veszít vele, mint a király, mikor leghitványabb katonája elhull a csatában... Mert a királyok már csak ilyenek...

Ezek a jószándékú és jól kiszámított szavak megannyi új korbácsütésként érték Jirmijahot. Hátrahanyatlott, mint egy halott s észre sem vette, hogy vigasztalója felemelte a lámpát és elment. Hazaérkezése óta még nem telt el tizenkét óra s az Úr máris a

szenvedések olyan özönét zúdította rá, amely más embert egész életére leütött volna. Hát egyetlen napi pihenőt sem engedélyez az Üldöző? Jirmijah lelkéből mély dalolás szakadt fel s nem volt hatalma ezen az éneken. Nem Adonáj szavai voltak, hanem az Adonájjal szembeforduló emberi ellenállás szavai:

»Megint elbódítottál... És én tűrtem, hogy megint elbódíts... Örvendezz Uram, hiszen erősebb vagy, mint én és legyőztél... Mindenki csúfja lettem, mindnyájan kinevetnek... Valamikor azt gondoltam: ám legyen, nem gondolok Reá többé s nem hirdetek igéket az Ő nevében... Akkor menekültem Előled és elbújtam... De Te nem bocsátottál el, mert szívembe és csontjaimba zárattál, te égető tűz... Bennem vagy, te égető tűz, nem bírlak el és el kell pusztulnom...«

Nem bírta és el kellett pusztulnia. De nem volt ilyen egyszerű a megoldás. Nem bírta és nem volt szabad elpusztulnia. Adonáj és a világ két sziklája között őrlődött, de nem pusztult bele a szenvedésbe. Nagyon gonosz pillanat szakadt most Jirmijahra s azt hitte: meg kell szöknie önmaga fogságából, vagy eszét veszti. Úgy nekifeszült a kalodának, hogy minden csontja megrecscsent. Senki sem sietett segítségére. Baruch halálosan mély álomba merült. És akkor szakadozottan tört ki szájából a nagy átok:

– Átkozott legyen a nap, amelyen születtem!... Átkozott ember az, aki örömhírt vitt az én atyámnak, mondván: fiúmagzatod született neked... Miért nem haltam meg anyám méhében... Ó anyám, ó én sírvermem...

– Szólítottál?... – dadogta Baruch álomittasan. Jirmijah megint kinyújtózott, amennyire csak tudott és felbámult az éjszakai égre, amely közömbösen vonult el az Úr temploma fölött – rajta Mardukh, Istar, Nergal és Ninurtu, a bolygók és ezer más csillagkép. De amikor Istar, a hajnalcsillag már fényesebben ragyogott, mint a többiek és rövid árnyékot vetett – akkor Jirmijahhoz újból figyelmeztető szóval fordultak. Nem kisebb ember hozta ezt a figyelmeztetést, mint Ahikám, Josijah király hajdani kancellárja. Az apa érdeme, a Sáffán-ivadékok tisztasága és az Úrban való értelme oly nagy becsületben állt, hogy még Jojakim sem mert tenni ellenük semmit. A nagy változás után ugyan csupán tiszteletbeli hivatalaikat tarthatták meg és Sáffán

tanulószobáját a templomban. Itt senki sem nyúlhatott hozzájuk. De még Ahikám sem merte volna a beszéde miatt megfenyített prófétát más órában felkeresni, mint most, az éjszaka és a hajnal mezsgyéjén. A kancellár nagyon megöregedett királyának halála óta. Szakálla fehéren csillogott. Finom metszésű felsőajka beesett s két fájdalmas vonás keretezte a száját. Ahikám kivette kísérője kezéből a fáklyát s Jirmijah arcába világított. Aztán nagyot sóhajtva, leült melléje a földre:

– Ahikám, nem felejtette el a barátot, – mondotta halk hangon – akin az igazi király szeme csüngött...

Jirmijah elfordította szemét s megérintette Ahikám térdeit. A titkos írnok várt egy darabig, aztán halk hangon folytatta:

– Kezemet Jirmijah fölött tartom... De légy belátó...

– Vajon belátó-e az Úr? – lázadt fel a megkötözött ember. – Ő parancsolt rám, hogy hirdessem a végső romlást...

– Mit ér a szó?... Nincsenek itt fülek, amelyek hallanak... De vannak kezek, amelyek fojtanak...

A tiszta következtetés híres sáffáni művészetével Ahikám tüstént nekilátott, hogy bebizonyítsa Jirmijah előtt mindenfajta küzdelem teljes hiábavalóságát. Az erőszak, amely ma Jeruzsálemben uralkodik, – mint a jogot megcsúfoló erőszak mindig és mindenütt – itt is bizonytalan és ingerlékeny, amint az már lényege mindenfajta ál-istennek. Eljakim apja elárulására, orvtámadásra és szüntelen csalásra építette fel hatalmát, ezért hát titokban mindig reszket a leleplezéstől és bűnhődéstől. De az üres erőszak önmagán kívül semmi mást nem szeret, mindig magát akarja megmenteni, éppen ezért csupán saját vereségétől fél s nem az egész nép általános pusztulásától. Semmit sem gyűlöl jobban, mint az Úr hazugságtól mentes szavát és szellemét, amelyet nem lehet kalodába zárni. Ezzel szemben, igenis, minden különösebb fáradság nélkül kalodába lehet zárni a szó hirdetőjét, mint a példa mutatja, s az Úr szellemének megbízottját sajátkezűleg lehet legyilkolni. Ennek következménye pedig az, hogy az Úr szelleme és szava elveszíti tekintélyét a nép előtt, amely úgy látja, hogy az Úr gyenge és tehetetlen a küzdelemben. Ha a próféta feláldozza az életét, úgy ezzel az áldozattal árt az Úr tekintélyének. Senki sem gondol már Urijahra, aki meghalt, mert nem tudott hazudni. Az igazság szavának élesebb

elméjű utakat kell választania s a szellemnek finomabb cselszövényeket, mint a vad támadást, amellyel csak önmagát semmisíti meg. Jirmijah végighallgatta a következtetéseket. Az egész nagyon meggyőző volt s minden úgy egybevágott, mint általában mindaz, amit okos emberek beszélnek. Az Úr azonban nem volt okos, nem volt meggyőző és nála semmi sem vágott egybe. Ha Urijahra senki sem fog többé emlékezni, Ő talán megemlékezik majd róla. Ha a próféta halála kisebbíti az Úr tekintélyét, Ő talán majd éppen a próféta halálára építi fel ezt a tekintélyt. Adonájtól semmit sem lehetett *nem* várni. De Jirmijah csak ennyit mondott:

– Ha Ő sugallatot küld, vajon hogyan hallgathatnék *én?*

– Jirmijah fölött tartom kezemet, – mondotta sürgető hangon Ahikám – de Jirmijah esküdjék meg nekem az Úrra, hogy ezekben a napokban nem fog hirdetni sem a templomban, sem másutt a városban . . .

– Hogyan eskűdhetnék az Úrra az Úr ellen!?

Jirmijah nem mozdult. Ahikám szava élesebb lett:

– Mindenképpen azt akarod hát, hogy a királyt és fejedelmeit magad ellen uszítsd?!

– Az én akaratom . . . – Jirmijah fáradtan nevetett – az én akaratom csak a béke . . . Nyugalom után vágyódom, hogy ne tudjak semmit és hogy békésen éljek . . .

A Sáffán-ivadék tüstént belekapaszkodott ezekbe a szavakba:

– Ez a szó nekem elég . . . Úgy veszem, mintha megegyeztünk volna . . . Békében várj a magad napjára, ahogyan én teszem . . .

Jirmijah kétségbeesetten szorította ökleit a halántékára. De Ahikám felállt és elment, nehogy valamely újabb ellenvetés lecsökkentse az ígéret értékét. Istar, az ég királynője már sápadozott. A szentély körvonalai szürkén bontakoztak ki a tünedező éjszaka homályából. A világ e kijózanodásának pillanatában Jirmijah megfogadta, hogy engedelmeskedik Ahikámnak, nem nyitja ki többé szólásra száját, s mihelyt lehet, hazatér Anathonba. Ámbár félt fivéreinek gúnyolódásától, mégis elszánta magát az útra. Aztán amíg a nap fel nem kelt, már csak anyjára gondolt.

A papok első kürtjele után Jirmijah kiszabadult a kalodából. Pas'hur is eljött, hogy az előírás szerint jelen legyen foglyának szabadon bocsátásánál. Amikor lábra állították, az elgyötört em-

ber megingott s elvágódik, ha Baruch nem támogatja. Pas'hur egészen közel lépett hozzá:

– Hálás vagy-e, Hiljikah fia, az enyhe büntetésért, amely megmentette életedet?

Jirmijah némán nézett a gombnagyságú gólya- vagy daruszemekbe. A küszöb őrzője ezzel a szóval bocsátotta el:

– Vajha soha többé nem mutatkoznál itt . . .

Megfordult és távozni készült. Jirmijah halk hangon utánaszólt:

– Pas'hur!

A hatalmas ember a szólításra kénytelen volt megfordulni. Jirmijah feléje lépett és ezt mormolta:

– Pas'hur, Passah'hur, nevedben a pászkaünnep volt, öröm és szabadság körös-körül . . . De most már más neved van s ebben a névben a száműzetés van és borzalom körös-körül . . .

A küszöb őrzője védekezve emelte fel mindkét kezét s halálsápadtra vált. De e sötét szavak ellen sem a korbács, sem a kaloda nem tehetett semmit. Ezek a szavak az érvényes jóslat fojtogató hatalmával szorongatták a torkát.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

JOJAKIM ÉS KONJAH

Jó időbe tellett, amíg Jirmijah újból mozgatni tudta elkínzott lábait. A Beth Hamokedba ment, a tűzhelyek házába, amely a templomhegy keleti szélén feküdt. A Bet Hamoked nagy középső termében kifalazott, melegvizű medence volt, amelyben bárki megmárthatta magát és meg is tisztálkodhatott. Volt itt azonfelül néhány kis kamra, amelyekben rövid időre le lehetett pihenni. Baruch közben bement a városba, hogy megkeresse a két hátasszamarat s valahol ő is lepihenjen egy kissé. Úgy tervezték, hogy az ünnep végeztével este Benjamin délkeleti kapuján keresztül elindulnak Anathot felé.

A szép nyári szombat nagy tömeget csábított a templomba Jeruzsálemből s Jehúda egyéb városaiból. A napot felhők borították s kellemesen hűvös volt az idő. Csak kevés zarándok jutott be az első papi udvarba, hogy részt vegyen az égő áldozat bemutatásán. Az emberek nagy része, mint mindig, most is kint tolongott a külső udvaron, két egymással szembeforduló áramlatban úszva. Ezt az emberáradatot most ünnepi derű töltötte el, mindenünnen tréfálkozás és nevetés hallatszott, az Úr jókedvű dicsőítése és énekszó. Ám uralkodjék Jeruzsálemben az erőszak és elnyomatás, ugyan ki veszi észre? Csak az ellenkezők, a szembefordulók, az aggodalmaskodók s a nyugtalan szelleműek, tehát egyes-egyedül azok, akik ellen az erőszak és elnyomatás irányult. Akárhogy is került Jojakim a trónra, az Úr megáldotta uralkodását. Öt év óta egymást követték a bőséges aratások. Napfény és eső buzgó szolgálatkészséggel mindig idejében jelentkezett, mintha az Úr nem tűrné, hogy az időjárás e királyság kárára hanyagolja el kötelességeit. Kenyérmagvak és takarmányneműek, kender és len, bor és olaj egyre nagyobb bőség-

ben gyűlt a csűrökben és szérűkben, s most már senki sem haragudott Jojakim két nagy sarca miatt, amit különben is atyja terhére írtak. A káprázatos pompájú új paloták pedig, amelyeket a király – akinek a régi várpalota már nem volt elegendő – a városon kívül építtetett fel, csak a nép frisskeletű gőgjét hizlalták. Különösképpen az Olajfák hegyének levegős dombján épült »nyári palota« sok száz terme és szobája számított igazi csodának, s Jehúda ifjúsága bolondult e sok fény és nagyszerűség láttára, amely Bábel vagy Nof nagy királyait is elhomályosította.

Jirmijah megint érezte a nép feltüzelt önérzetének nyomasztó súlyát, amikor a Beth Hamokedből kilépett a tágas külső udvarba. Délelőtt volt, a tegnapi veszedelmes óra. A tolongás tüstént elkapta s törődött gyengeségében nem tudott kiszabadulni az emberek közül. Az áradat magával sodorta. Fülébe sustorgott a sok emberi hang fárasztó, világias fecsegése – nyereségről és veszteségről, házról és udvarról, szülőkről és gyermekekről, elhullott vagy megellett állatokról. A hétköznap vására volt ez a szent templom, s ezer ember közül legfeljebb ha egy tudott lélekben felemelkedni a Teremtőhöz és világegyeteméhez a mindennap hiúságai közül.

Jirmijah már nem akart mást, csak minél gyorsabban elkerülni innen. Nem volt itt maradása tovább. Történjék akármi, szája ezután zárva marad, amint azt Ahikám követelte, s ő maga is megígérte és megfogadta. De sajgó tagjai nem egykönnyen tudtak elmenekülni. Az áradó szombati tömegben mindig új meg új örvények, gyűrűk és torlaszok keletkeztek, s Jirmijah nem tudott kiszabadulni belőlük. A zarándokok az utolsó reggeli áldozattól kifelé jövet tolongtak a papi udvarból. A legsűrűbb emberáradat a szószékek előtt torlódott meg. Ezen a szombati napon valamennyi szószékről hirdették az igét a népnek, amely máskor nem zarándokolt ily nagy tömegben a templomba. Jirmijah közéjük szorult s kénytelen volt éppen belső botrányokozásának szószékéről végighallgatni egy ilyen prédikációt, amelyet az egyik közkedvelt üdvpróféta mennydörgött bele szenvedélyes hangon a külső udvaron fülelő tömegbe. Istennek ez az embere nemcsak kívülről viselte a szőrcsuhát, hanem egyébként is rendkívül szőrös jelenség volt; hosszú szakálla, beesett szemei, piszkos-rongyos külseje valósággal gőzölgött a szabálysze-

rű prófétaságtól. Hozzáképest Jirmijah – Chánánjahról nem is szólva – jólfésült piperkőc és udvaronc volt. Ennek az embernek ott fenn a szószéken nyilvánvalóan gyönyörűsége tellett benne, hogy elhanyagolt külseje által is mintegy kinyilatkoztassa az elhivatottság belső titkát. Bármily hihetetlen is volt, de még annyira sem erőltette meg magát, hogy legalább hazudta volna az Úr valamiféle sugallatát – minden szépítgetés nélkül saját nevében hirdette az igazságot. Amit hirdetett, az persze csak a megszokott, mindennapos lelkesedés volt Jojakim s a feltámadt Izrael nagysága iránt, – az a csaló zengedelem, amely minden népet vakká, süketté, részeggé tesz s végül megérlel a pusztulásra. A küszöb őrzője, a templombiztosok és a szíjrázók szemeláttára, a huszonnégy papi rend, az írásmesterek és írástudók füle hallatára büntetlenül hangzott el ez a pimasz szónoklat, amely végül a legszörnyűbb istenkáromlássá fajult. Jirmijah érezte, mint szorul el torka a dühtől és gyűlölettől. Hiszen ez a szőrös próféta ott fenn kifordította a világ rendjét. Úgy tett, mintha nem az Úr magasztalná fel Izraelt, hanem Izrael az Urat. Mert Jehúda nagysága – üvöltötte a próféta, hosszú szakállát markolászva – fogja naggyá tenni Zebaothot a népek istenei között. Jeruzsálem hatalmasabb, népe számosabb lesz, mint Nof és Bábel. És majd csak akkor lesz az Úr igazán hatalmas, igazán egyetlen Isten!

Jirmijah könyörgött magához: ne figyelj oda! Csukd be szemed és füled! Hallgass, hallgass! Görcsösen igyekezett megaláztatására és szégyenére emlékezni. Chánánjah és Ahikám figyelmeztetéseit idézte és saját fogadalmát. Csak most, ez egyszer irgalmazzon az Úr, legyen belátással és ne rohanja meg. Ó jaj, amikor szükség volt Reá, olyankor elérhetetlen távolságba tűnt, de ha nem volt Reá szükség, akkor oly közel jött, hogy szinte csak egy papiruszfal választotta el. De ha az Úr hangja Jirmijah hangja által akárcsak egyetlenegyszer is felzendül ezen a helyen, akkor Jirmijah épp úgy elveszett, mint Urijah.

Az üdvpróféta most egész züllött jelentéktelenségében kinyújtózott, vadul csapkodta szőrcsuhájának szárnyait és így üvöltött:

– Az Úr temploma! Az Úr temploma! Az Úr temploma! Ha majd Jehúda nagy lesz és hatalmas, akkor új templomot épít az Úrnak, nagyobbat a világ összes templomainál . . .

Saját jóslatától megittasulva, a szőrös ember toporzékolni kezdett fenn a szószéken, mintha csakugyan Adonájtól s nem holmi hitvány nagyzási tébolytól rúgott volna be. Hangja kibicsaklott:

– Ezért azt kiáltom: üdv az Úr nagy templomának! Üdv a királynak, aki naggyá teszi Jeruzsálemet! Üdv! Üdv!

A tömeg most egy rándulással Jirmijah felé fordult, akinek szájából olyan hangon, amely minden más hangot elnémított, szüntelen ugyanaz a szó zengett: »Üdv . . . Üdv . . . Üdv . . .«

E hatalmas hang körül egyszerre feszült várakozással telt üres kör keletkezett. Jirmijah elbukott az Úr erejével szemben, elfelejtett minden intést, óvást, ígéretet s azt is, amit önmagának fogadott meg. Megtört benne minden ellenállás. Egyre gúnyosabban suhogott üdvkiáltásának korbácsa a fejek fölött s a szőrös próféta végül is dühösen fogta össze csuháját s öklét rázta a rendzavaró felé, aki könyörtelenül csattogtatta kérdéseit:

– Üdv! . . . Üdv! . . . Ezzel az üdvezüléssel akarod meggyógyítani népem sebeit?!

Az embergyűrű riadtabban figyelt fel, mert Jirmijah most már a koszos szakállú rikoltozó szenvedélyességét utánozta:

– Az Úr temploma! Az Úr temploma! Az Úr temploma!

Aztán elnyújtott hangon, amelyet a királyi vár udvarában is meghallhattak, így kiáltott:

– Ha nem hallgattok szavamra és tanításomra, így szól az Úr, akkor szétrombolom ezt a templomot, mint hajdan Silo templomát, s a népek átkává teszlek titeket.

E borzalmas szavakra rövid és rémült csend következett, utána pedig a gyűlöletnek olyan gyilkos erejű kitörése, amely hajszál híján fölöslegessé tett volna minden további törvénykezést az istenkáromló felett. Jirmijahot a földre tiporták, arcába rúgtak, lábbal taposták. Az Úr azonban átsegítette e veszélyes pillanaton – testét sebezhetetlenné és érzéketlenné tette. Jirmijah most sem a régi, sem az új bántalmazásokat nem érezte. Álmodozó kíváncsiság hűvös nyugalma borult rá. Úgy viselkedett, mintha közömbös tanú volna csupán. Megint önmaga mellett s önmagán kívül állott. Az embercsomó, amelynek középpontja volt, üvöltve kavargott körülötte. Ezt a csomót pedig feszesre fogta a nagy tömeg, amelynek felriasztott tagjain átremegett a

végső pusztulással fenyegető káromlás. Az emberek szemében azonban a gyűlölet mellett felcsillant az elégedett öröm is, amiért ez a vad botrány némi változatosságot hozott a szombat este unalmába. A szolgálattevő templombiztosok már rohantak is a csarnoksétányból a külső udvar felé. Nyomukba jöttek a szíjrázók, akik erős csapásokkal oszlatták szét a csoportosulást. Jirmijahot magasra emelték, s a tömeg üvöltése közepette, amely már csak mint távoli viharzúgás ért el közömbös füléhez, kicipelték a templom déli része felé.

A templomkerület déli falát és a királyi kastély északi falát két hatalmas kapu kötötte össze. A baloldali kaput a király és háza használta, amikor a templomba ment. A jobboldali kapu célját megmagyarázta a neve: »Hasalisim-kapu«-nak vagy »a testőrség díszkapujának« hívták. A kettő között volt még egy harmadik, tágas és sokoszlopos épület, amely hasonlóképpen összekötötte a templomot a királyi várral. A papi hatalom és a világi hatalom számára rendelt külön-külön bejárt mély értelműen jelezte, hogy ebben az épületben egyaránt szó volt az Úr és a király ügyeiről, következésképpen tehát vegyes ügyekről. »A vegyes törvényszék háza«, így hívták ezt az épületet, amelyben nap-nap után összegyűlt a templom papjaiból és a király hivatalnokaiból álló vegyes bizottság, hogy ítélkezzék. Huszonhárom bírája volt ennek a törvényszéknek, tizenegy papi, tizenegy világi s az elölülőt felváltva választották hol a templom, hol a hivatali paloták megbízottai közül. A vegyes törvényszék szombaton is ülésezett (hiszen a káromlás szombaton sem nyugszik) s csak újévkor s az engesztelés napján volt zárva, ama »félelmetes napokon«, amikor Isten maga ül törvényt. Ez a törvényszék az isteni rend ellen elkövetett súlyos bűncselekmények felett ítélkezett, amelyekre a küszöb őrzőjének törvénykezési joga már nem terjedt ki.

Jirmijahot tehát az eretnekek törvényszéke elé állították. A tömeg utána özönlött s nemsokára az egész belső csarnok megtelt. Az őrség csak most zárta el a kaput, mert a törvényháztól senkit nem volt szabad eltiltani mindaddig, amíg a teremben volt hely. A szíjrázók Jirmijahot egy magányos, simára gyalult oszlophoz kötötték. A huszonhármak, akiknek a nap bizonyos órái-

ban együtt kellett lenniök, előírás szerint félkörben ültek, »hogy egyik mindig láthassa a másikat«, s hogy titkos pillantásokat váltva össze ne játszhassanak egymással. Az istenkáromló nagy szerencséjére a tizenegy bíró csupa öreg, megfontolt ember volt. Egyetlen Elnathan vagy Jerachmeel-szerű fenegyerek sem volt ma soros, senki sem azok közül, akikre az erőszak uralma felépült. A törvényszék elnöki székében azonban, az istenkáromló nagy balszerencséjére, ez alkalommal nem pap, hanem világi méltóságot viselő ember ült. Mesullam volt ez, a Kirjat Jearimbéli molnár, a tizenkét megvakított Sámson-rabszolga ura. Oly bölcsen szaporította vagyonát s oly kitűnő szolgálatokat tett a nagy sarcolásnál, hogy a király »amarkel«-lé tette, az ország kincstárnokává. Mesullam mit sem változott ama nap óta, amikor jóltartott vendégei, Jirmijah és Baruch lába elé rakták az ajándékba rakott ruhákat. Ugyanolyan méltósággal – teljes, szép aggastyán volt most is, mint akkor, s még mindig kéjes ujjakkal simogatta hullámos, fehér szakállát, amely nem lett ritkább. Nehéz szemhéjait most mintha a nagy méltóság súlya húzná lefelé. Fájdalmasan bágyadt biccentéssel viszonozta hivataltársainak pillantását és üdvözletét, mintha azt akarná mondani: ti meg én, mi már tudjuk, hogy megint mi következik.

A templomi bírák oldalán ült Pas'hur és a küszöb két másik őrzője. Ők egyelőre hallgattak s a vádat átengedték a züllött üdvprófétának, akit Jirmijah az imént megfosztott a robajos sikertől. A szőrös igehirdető még tajtékzott a dühtől s kimeríthetetlen változatokban ismételgette a néhányszavas káromlást. Hiszen Jirmijah lényében éppen az fordult vele szembe, amit ősi gyűlölettel gyűlölt. A vádlott szeme csupán egyetlen embert keresett a bírák félkörében, – azt, aki így szólt hozzá: »fölötted tartom kezemet!« De Ahikám, aki tagja volt valamennyi bíróságnak, a Huszonhetek, a Huszonhármak és a Hármak bíróságának is, Ahikám nem jött el. Talán még nem tudott semmit. Talán nem sorsolták ki a mai ülésre. Vagy talán az óvatos ember haragudott a megbízhatatlanra, aki megszegte ígéretét, s ezért most levette róla kezét. Jirmijah egyszerre két magakorabeli férfit pillantott meg, akik éppen most léptek a bírói félkörhöz s mint a testület legifjabb tagjai, a félkör jobb- és baloldali végében foglaltak helyet. Tüstént megismerte Gedaljaht és Michát,

Ahikám két ikerfiát, akik Josijah napjaiban kinn a városban teljesítettek szolgálatot, s ezért csak ritkán találkozott velük. Az ikrek arcban nagyon hasonlítottak egymásra, éppen csakhogy Gedaljah erős és rózsásarcú volt, Micha meg sápadt és beteges külsejű. Jirmijah oly keserű csalódást érzett Ahikám távolléte miatt, hogy ez a fiaival való helyettesítés sem tudta megvigasztalni. Gedaljah és Micha csak keveset tudtak róla s bizonyára óvakodni fognak attól, hogy nevük súlyát egy istenkáromló kedvéért dobják a mérleg serpenyőjébe. Jirmijah szíve elbátortalanodott. Ebből a bátortalanságból kishitű gyengeség lett, a kishitű gyengeségből szorongó emberfélelem s a szorongó emberfélelemből fogvacogó, halálos rémület. Ujjai görcsösen kapaszkodtak az oszlopba. Feje ide-oda táncolt. Elveszett.

A szőrcsuhás vádló éppen befejezte mérges beszédét s a Huszonhármak felé hadonászva, ezt mondotta:

– És ezért a törvény azt kívánja, hogy halálnak halálával haljon meg!

– Halálnak halálával haljon meg – visszhangozta valami elvarázsolt kar, amelyet nyilván magával hozott.

Ebben a pillanatban Jirmijahon teljesen eluralkodott az a tudat, hogy menthetetlenül meg kell halnia. Csodálatos módon azonban éppen ez a felismerés lett igazi ereje. Többször egymásután mély lélegzetet vett, hogy legyőzze lelkének gyengeségét. Eszébe jutott Urijah, aki úgy halt meg, mint a vágóhídra cipelt bárány. Nem, ő nem akart úgy meghalni, mint Urijah. Ha nedves is a homloka a hideg verejtéktől s ha ujjai még mindig remegtek is, mégis felemelte a fejét s keményen szemébe nézett Mesullamnak, bírájának. De amikor alaposan szemügyre vette ezt az igaz embert, aki az Izraelben elrejtőző számos istenkáromló közé tartozott, a látvány csodálatos módon egyszerre visszaadta erejét. Mesullam kis fehér kezével egy darabig hárfázott hullámos szakállán, aztán feltette az első kérdést:

– Igaz-e az a vád, Anathotbéli Jirmejahu, hogy az istenkáromlás vétkét követted el, amikor a templomban azt hirdetted: a régi Silóbéli szentély sorsára jut ez a templom is, a város romokban hever majd és lakatlan lesz?

Jirmijah válasza nyugodtan csengett s hangja tüstént odaadó figyelmet ébresztett a hallgatókban:

– Nem igaz. Nem káromoltam az Istent, mert az Úr parancsa volt, hogy a templomról és városról azt jósoljam, amit füleitekkel hallottatok.

Mielőtt Mesullam vagy valamelyik másik bíró újabb kérdéssel hozakodott volna elő, felállt helyéről Gedaljah és nagyon hangosan így szólt:

– Óvást emelek a vád ellen. A vád nem felel meg a bűnnek, amelyet ez az ember elkövetett. Egy ember csupán egyesegyedül, önmaga erejéből, nem pedig az Úr erejéből káromolhatja az Urat. Elkövethet-e Isten istenkáromlást? Nem! A vád ellentmond önmagának s ezért értelmetlen . . .

Mikor idáig ért, Pas'hur nyugodtan felállt. Udvariasan mosolygott, de gólyaszemei szikráztak:

– Lám, lám, Gedaljah, Ahikám fia . . . Mily szívesen fogadná el a küszöb őrzője a kitanítást nagy okosságodtól . . . De a küszöb őrzője sokat tapasztalt, hosszú évek óta rendelték e próféták fölé s alaposan ismeri őket . . . Egyetlen hirdető sem olyan ostoba, hogy önmaga akaratából káromolja Istent. Káromlása közben mindig megbúvik az Úr mögé.

Gedaljah éles hangon vágott vissza:

– Hogyan különbözteti meg Pas'hur az igazságot a káromlástól? Való igaz, hogy sok csaló igehirdető járkál közöttünk. De bizonyítsd be róluk, hogy csalók. Csalásukat sem lehet megfogni. Meg aztán akadnak csalók, akik nem is tudják, hogy azok. Még az ilyeneket sem lehet bűnösnek találni a káromlásban . . . Pas'hur bizonyítsa be nekem, hogy az üdvpróféták mind igazmondók, a jaj-próféták pedig mind istenkáromlók. Ha ezt be tudja bizonyítani, csak akkor igazoltatott a vád ez ember ellen . . .

Mesullam félbeszakította a jogi vitát, amely a vádlott érdekét szolgálta s szakállsimogató kezének szomorú, szép mozdulatával intett Jirmijahnak, hogy folytassa védekezését. Jirmijah azonban beszéd közben továbbra is mereven nézte bíráját s pillantásából Mesullam láthatóan nyugtalan lett:

– Az Úr nem azt mondotta általam: »szétrombolom ezt a templomot!«, hanem azt mondotta: »*Ha* nem hallgatjátok meg szavamat és tanításomat, *akkor* szétrombolom ezt a templomot, mint valamikor azt a régi szentélyt . . .«

Jirmijah éppen csak hogy befejezte a mondatot, amikor Gedaljah ismét támadásra indult:

– Most hát fülükkel hallhatják a bírák... Egyetlen tanú sem állít mást... Ez az ember nem Istent káromolta, hanem az embereket... Bennünket káromolt, nem, – bennünket figyelmeztetett, hogy az Úr bosszút fog állni, ha nem térünk meg...

Most Micha, Gedaljah ikerfivére, a félkör másik végében megfontoltan felemelte keskeny kezét s halk hangon szólásra jelentkezett:

– Kérdést intézek ehhez a törvényszékhez... Van-e törvény az emberkáromlás ellen?... Van-e ennek a törvényszéknek tudomása olyan hagyományról, amely bünteti a figyelmeztető szót?

E szavak után a bírák és a hallgatóság között is nagy vita indult meg. A Sáffánidák jogi tudása és éleselméjűsége megingatta a vádat, még mielőtt a bíróság ráeszmélt volna, hogy voltaképpen miről is van szó. A félkör őszfejű bírái összekaptak s vitába szálltak egymással Micha ravasz kérdése fölött: vajjon van-e ennek a törvényszéknek olyan hagyománya, amelyre hivatkozva el lehet ítélni a panasz tárgyává tett káromlást? Ennek az esetnek tárgyalása közben határozottan megmutatkozott, hogy a megfélemlített nép titokban két pártra szakadt. Az új nemzeti dölyfösségtől megrészegült emberek Jirmijah halálát kívánták, lett légyen bűnös vagy ártatlan. Úgy látszott azonban, hogy a többiek, akiket az erőszak csak megrémített vagy félrevezetett, egyszerre magukhoz tértek s bátorságra kaptak. A gyengék lelkéből hirtelen elpárolgott az általános nagyzolás gőze s valami a gyengébb mellett sorakoztatta fel őket, hiszen a vádlott mindig a gyengébb fél. A szőrös vádló viszont, aki úgy érezte, hogy a győzelem kicsúszik kezéből, újabb dühöngésbe és nyálfreccsentő rikoltozásba kezdett. Viselkedése oly tiszteletlen volt, hogy Mesullam a törvényszék tekintélyének védelmében kénytelen volt kivezettetni a csarnokból a gyűlölködő üdvprófétát. Ez az eset is Jirmijah ügyét szolgálta, aki most a vád oszlopa mellől nyugodt szavakkal szólt az elnémuló törvényszékhez és az egész gyülekezethez:

– A kezetekben vagyok – mondotta. – Tegyétek velem azt,

amit jónak és igaznak találtok. De tudjátok meg: ha megöltök, megint ártatlanul kiontott vér száll e városra és lakóira...

Méltóságteljes és egyszerű szavait mély csend követte. Sokan voltak, akik megszégyenülten értették meg a célzást Urijah kiirtására. Hiszen még a bűnös vére is égre kiáltott s az érte való felelősséget az egész népnek kellett viselnie. Pas'hur már csak rangja miatt sem ismerhette be vereségét. Tisztázta és élesen fogalmazta meg a vádat, feltárva a bírák félköre előtt Jirmijah gyógyíthatatlan konokságát s hogy alig néhány órán belül szemérmetlen módon másodszor esett vissza a bűnbe. Gedaljah megint közbevágott:

– A küszöb őrzője saját hatáskörében már megbüntette ezt az embert?

– A küszöb őrzője, – felelte Pas'hur – kevesebbet tett, mint amennyit kötelessége előírt...

A sápadt Micha, mintha összebeszélt volna fivérével, bágyadt hangon tüstént közbeelegyedett:

– Kérdést intézek ehhez a törvényszékhez... Van-e törvény, amely szerint ugyanazért a bűnért kétszer lehet kimondani a büntetést?... Van-e ennek a törvényszéknek olyan hagyománya...

– Ennek az országnak van hagyománya...

Mindenki felfigyelt, mert az egyszerre megmozduló hallgatóságból kiáltott most közbe valaki. Egy nagyon öreg ember verekedte át magát a tömegen s megállt a bírák előtt. Meglátszott rajta, hogy »az ország legvénebbjei közül való, nyilván Jehúda valamelyik falusi bírája, aki községének áldozatával zarándokolt a templomba. Ez a tagbaszakadt vén ember, ez az egyszerű am-haarec, ez a tanulatlan paraszt, akit évei a világ sodrának múltjába vittek vissza, most nyugodtan lépett a tudós papok, istenkeresők és magasrangú hivatalnokok elé s akadozó, de világos szóval így oktatta ki őket:

– Ez a hagyomány... A moresabéli Micha Isten hirdetője volt még nagyapám idejében, Hiskijahnak, Jehúda királyának napjaiban, akinek emlékezete legyen áldott... A moresabéli Micha az egész nép előtt jósolt és beszélt. Azt mondta: »Ím' igyen szól Zebaoth: szántóföld lesz Cion és Jeruzsálem romhalmaz lesz és erdő nő a templomhegyen...« Vajon megölte-e

ezekért a szavakért a moresabéli Michát Hiskijah, a király, vagy egész Jehúda?... Nem bizony, mert Hiskijah, a nagyapámkorabeli király félte Adonájt s imádkozott az Úrhoz, hogy az Úr másítsa meg elhatározását az eljövendő romlásról... Ti meg itt most nagy bűnnel akarjátok megterhelni lelkünket?...

Ez a tudatlan falusi ember, ez a vén paraszt nemcsak kitanította a jeruzsálemi tudósokat, de rendre is utasította őket. Ez a rendreutasítás nemcsak a nép egészséges értelméből eredt, hanem egyben a tudás kincsesházából való is volt s teljesen szabályszerűen alkalmazta az adott jogesetre a hagyományból merített hasonló esetet. Nem a kutatók és magyarázók, hanem egy vén ab-haarec emlékeztette a törvényszéket Micha prófétára s ezzel utalt a kikerülhetetlenül figyelembe veendő jogi hagyományra. A hallgatóság nagyon örült a jelenetnek, mert a tanulatlan embernek a tudálékosok felett aratott győzelmében saját győzelmét ünnepelte. Minden oldalról felzendült a kiáltás: »halljátok csak, jól megmondta nektek az igazat!« A bírák félkörére rosszkedvű hallgatás telepedett. Úgy látszott, hogy Jirmijah sorsa most már végkép jóra fordul. Paṣ'hur utolsó kísérlete a vád alátámasztására egyszerűen elmerült a hallgatók gúnyos és haragos zajongásában, akik egy rövid óra alatt teljesen megváltoztatták eddigi véleményüket. Mesullam leintette a küszöb őrzőjét. Aztán jelt adott a szokásos szavazásra. A vegyes törvényszék szavazatai egyensúlyban tartották az ítélet mérlegét: tizenegy tizenegy ellen. A döntés a huszonharmadikat illette, a gyülekezet fejét. Mesullam jóindulatú mosollyal a vádlott felmentésére szavazott.

– Oldozzátok fel! – parancsolta a szíjrázóknak.

Amikor azonban az őrség leoldozta Jirmijahról a kötelet, amellyel az oszlophoz kötözték, Mesullam újból kivette gyengéd kezét hófehér szakállából, csendet kért és így szólt:

– Anathotbéli Jirmejahu! Ez a törvényszék nem talált bűnösnek az istenkáromlásban. Ezzel szemben sok ezer tanú bizonyítja, hogy az Úr szombatján lázadást keltettél szavaiddal a templomban. Jehúda királya ezt számon kéri tőled. Ezért megjelensz a király színe előtt, aki bírád...

Mesullam szelíden nézett szét. Az ő tisztes szándékú ravaszságának köszönhette a papi és világi felsőbbség, hogy egyfelől

megőrizték a megvesztegethetetlen igazságosság látszatát, de a veszedelmes zsákmány sem siklott ki kezeik közül. Mesullam döntése ellen nem volt fellebbezés. Pas'hur és hívei elégedetten bólogattak, Ahikám ikerfiai gondterhelten horgasztották le fejüket. A hallgatóság azonban néma maradt, mert nem lett volna veszélytelen dolog fellázadni a király bírói hatalma ellen. A kincstárnokká felmagasztalt molnár nyilván azt várta, hogy Jirmijah büszkesége most végre megtörik, s zokogó könyörgését a kegyelemért részvétteljes sóhajjal utasíthatja majd vissza. Ebben azonban tévedett. Jirmijah szinte figyelmetlenül mosolygott. Az elbátortalanodás, gyengesség, az emberfélelem és a halálszorongás utolsó árnyéka is eltűnt lelkéből. Kimondhatatlan bizalom öntötte el, s e bizalom nagyszerűségét a törvényszék előtt ismerte meg először. Akárhányszor is fosztották ki, meztelenítették le, gyötörték el, *ebben* a küzdelemben az Úr nem hagyja el. Teljes bizonyossággal tudta, hogy mindebből sértetlenül kerül ki. Vajon nem úgy jelent-e meg a vén paraszt, mint Isten álarcos, de igazi követe? A végtelen erő öntudata ömlött el s ujjongott fel Jirmijahban: itt állsz oldalam mellett... Mint egy hatalmas hős... Üldözőim sorra buknak fel s megszégyeníttetnek...

Jirmijah mosolyogva hajolt meg a kétszer tizenegy bíró és az elölülő előtt:

– Megjelenek a király színe előtt s szólani fogok hozzá!

Az őrség középre vette. De Mesulla nem verette bilincsbe.

A király egyiptomi díszkocsiján (Fáraó ajándéka volt) már kora reggel kihajtatott a várból az Olajfák hegyére, a nyári palotába. Ez kettős megszegése volt a szombatnak: eltávozás a városból és kocsizás. De Jojakim nem nagyon bánta, hogy a szombatot hétszeresen vagy tizenhétszeresen szegi-e meg; hiszen az ország szabad polgárait, fivéreit és nővéreit az Úrban arra kényszerítette, hogy még a szent napon is robotosok módjára dolgozzanak építkezéseinél. A Huszonhármak törvényszékének viszont kénytelen-kelletlen határoznia kellett arról, hogy mi is történjék. Minden vádlott elidegeníthetetlen joga volt, hogy még naplemente előtt bírája elé kerüljön. Akárcsak egyetlen éjszakára szóló halasztás is már olyan jogsértés lenne, amelyet a kegyes törvényszék semmi esetre sem követhetett el. Ilyenképpen

tehát döntések és rendelkezések után kellett kutatni, amelyek a szombati út törvényét megszüntetik. Ilyen régebbi döntés volt bőven: »Háború szombatot tör«. »Üldözés szombatot tör«. »Lázadás szombatot tör«. Ebbe az utóbbi jogi döntésbe kapaszkodtak, mert hiszen ez egyben ezt is jelentette: »A lázadás elhárítása szombatot tör«. Elhatározták, hogy Jirmijahot azonnal elvezetik a nyári palotába s hét bíróból álló küldöttséget választottak, amely majd a király elé terjeszti a vádat. Gedaljah és Micha nem volt a kiválasztottak között. A tiszteletreméltó Mesullam azonban magas kora ellenére sem mondott le arról, hogy zsákmányát személyesen cipelje a hálás király elé. Már késõre hajlott a nap, amikor elérkeztek a nyári palota elé. Egy csoport ember csatlakozott hozzájuk és ott tolongott a foglyot közrevevő szíjrázók körül. Jirmijah érezte, hogy valaki könnyedén megérinti a vállát. Baruch volt – a tanítvány felkutatta mesterét s most egy mozdulattal jelezte, hogy mindenre elszánt készenlétben várakozik.

A robotosok serényen dolgoztak a nyári palota épületében és az épület körül. Jojakim nagy építtető volt, de még nagyobb átépíttető. A befejezés békéje nem adatott meg a királynak. Fanyar kedvetlenséggel fogadta, ha valamelyik épülete elkészült s mindig újra leromboltatta, majd megint felépíttette. Így például most lehordatta egyiptomi síremlékét, amelyet már ifjúságában készíttetett el s új, rendkívüli arányú mastabát akart felépíttetni a nyári palota közelében, a templomhegy felé néző oldalon. Nem volt a világon király, akinek színdúsabb temetkezési helye lett vagy lehetett volna ennél. Jojakim már most is nyugtalanító szenvedéllyel egész bálákra való bisszusz szövetet vizsgált át, amelyből majd múmiájának tekercsei készülnek s százfajta balzsamot, olajat és illatot kotyvasztott össze az utolsó útra.

Körös-körül kopácsolás, fűrészelés, reszelés zajától volt hangos a levegő. Néha felcsattant egy rabszolga-felügyelő hajcsárösztökélése. A munka nem állt meg. Jirmijah élesen szemükbe nézett a papoknak, akik bírája elé vezették. A papok a király e példátlan szombatgyalázása láttára lesütötték szemüket a fogoly előtt. Egyik-másik talán úgy érezte, hogy futni kellene hagyni ezt az Anathotbéli papi ivadékot, akinek nem volt más bűne, minthogy fellázadt az ilyen »valóság« ellen. De az öreg

Mesullam hajszolta a csapatot, hogy minél előbb eljussanak a kapuhoz. A palotát vagy százfőnyi testőrség őrizte, mert Jojakim szüntelen aggodalomban élt, hogy meggyilkolják, mint nagyapját, Amont. A királyi család azonban – a testőrséget és a parancsnokot, a herélteket és a szolgákat leszámítva – egyedül volt a nyári palotában, mert Jojakim állandó barátai és kísérői, Elnathan és Jerachmeel még reggel engedélyt kértek a királytól a távozásra. Az Úrnak ez a rendelése Jirmijah javát szolgálta.

Mesullam és a hét bíró előtt kinyílt a palota kapuja. Heréltek kísérték a törvényszéki menetet a pompázatos szobák hosszú során át. Ehhez a palotához képest bizony ormótlan épület volt Salamon lakóháza a királyi várban s Fáraó lányának hozzácsatlakozó asszonyháza is. Jojakim új palotájában minden szobának más-más színe volt s valamennyit más-más fával burkolták. Az építtető nem takarékoskodott az ébennel, cédrussal, szantál- és olajfával. A szobák színe meg a falakon körbenfutó díszítő képek is csupa dús ragyogás voltak. A csillogó cinóber élesen elvált a tompaszínű miniumtól. Négy vagy ötfajta sötétebb-világosabb bíborszín keltett csodálatot a nézőben. De nemcsak a festés és a faburkolat illett tökéletesen egymáshoz; ezenfelül minden szobából más-más illat áradt, amely megint csak illett a festés színéhez és a faburkolathoz. Karcsú serpenyőkben izzó füstölőszerek árasztották ezt az illatot, vagy szagos olajak, amelyek elrejtett alabástrom edényekből cseppentek le egyenletes időközökben a földre.

Jirmijah jól tudta, hogy Josijahnak, a nagy királynak valamennyi fia hasonlított egymáshoz abban, hogy szenvedélyesen kedvelte a szépformájú, ingerlő, illatos és illatozó holmikat. A szegény Joahas a lótuszcsarnok műhelysarkában naphosszat faragcsálta az apró egyiptomi dísztárgyak ügyes másolatait. Az ifjú Máthánjah szép szemei is kéjes elragadtatásban csillogtak, ha finomművű ékszert, csillogó drágakövet vagy akárcsak egy halom tarka üvegcserepet mutattak neki.

A papok és magasrangú hivatalnokok e váratlan megjelenése szombat napján módfelett meglepte Jojakim királyt. Egészen vékonyszövésű, bő háziruhát hordott, mint Fáraó – a köntös puha redőkben omlott le a bokájáig. A küldöttség a »nyári törvénycsarnoknak« nevezett nagy teremben gyűlt össze s végtele-

nül hosszú ideig várakozott a királyra. Az öreg bírák, még az elpusztíthatatlan Mesullam is, viaszsárgák voltak a kimerültségtől s nagy kínnal tudtak talpon maradni. Szíve mélyén egyik sem kívánt már egyebet, mint egy korty italt s valami puha ülőalkalmatosságot. Jojakim nyilvánvalóan nem tudta, hogy mit jelent nyugalmának e váratlan megzavarása s hogy szombat napján mi kergette hozzá e kegyes urakat. Szüntelenül dörzsölgette sovány kezeit s időről időre beleszagolt a tenyerébe. Nemcsak az udvaroncok, a többiek is megértették e mozdulatból, hogy Jojakimot éppen ama foglalatosságtól szólították el, amelyet az építtetés és átépíttetés mellett a legnagyobb szenvedélylyel űzött. Az erőszaknak ez a rettegett uralkodója, akinek boszszuló kardja oly lazán ült a hüvelyben, ez a népbolondító szónok minden palotájában külön konyhákat építtetett, ahol a legkülönösebb keverékeket főzte és kotyvasztotta össze. Különböző borokból, esszenciákból és fűszerekből új italokat kevert. Illatokat vegyített virág- és gyümölcsolajokból. Színeket, füstölő illatokat és gyökereket főzött össze, mert izzott a vágytól, hogy valami újat, ismeretlent, az életet varázslatos módon megörökítő csodaitalt keverjen ki a sok kotyvalékból. Bár ez a szenvedély már jó ideje öncéllá fajult benne, gondolatai mégis mindig ott kerengtek jövendő és tökéletesnek szánt múmiája körül, amelyet a balzsam, mirha, nátron, gyanta és a mostanában összekotyvasztott anyagok kifinomítása által különbbé és tartósabbá akart tenni a hasonló egyiptomi alkotásoknál. Jojakimot az összekeverés szelleme hajszolta, holott az Úr az elkülönülés szellemét követelte Dávid házától. Úgy látszott különben, hogy a hosszas tartózkodás a varázskonyhákban nyugtalanító módon ártott a király egészségének. Beesett arcára piros foltok ültek ki, mint a lázbetegére, szeme fátyolos volt, mint az ittasé, vastag felsőajka megduzzadt, mintha szerelmes éjszakák csigázták volna el. Alvajáró bizonytalansággal ment fel a trónemelvényre s hátradűlt a királyi székben, aztán nagy fáradsággal szedte össze kusza vonásait »királyi arckifejezéssé«. Mesullam és a többiek egészen a szantálfa padlóig hajoltak és rákezdtek a nagy mormolásra:

– Méltóaknak találtattunk rá, hogy királyunk színe elé kerüljünk . . .

Jojakim mindebből láthatóan semmit sem vett észre. Meg-

mérgezett érzékei kéjesen szimatolták az eltünedező illatot. Időbe tellett, amíg félöntudatlanságából magához tért. Csak ekkor látta meg, hogy egymagában van e kellemetlen jeruzsálemi emberekkel. Szorongva nézett körül. Hova lett Jerachmeel, Elnathan és a többi fejedelmek, akiknek jelenléte megerősítette szívét és felszabadította nyelvét? Mesullam tetszelgően ringatta csípőjét a király előtt s szólásra csucsorította hullámzó szakálla alatt rejtőző ajkait:

– Királyom őnagyszerűsége hallgasson meg... Ez az ember, aki itt áll a király színe előtt, az Anathotbéli Jirmijah, a templomban prófétált...

Jojakim növekvő nyugtalanságában nem is hallotta Mesullamot; úgy fészkelődött és vonaglott a székben, mintha minden pillanatban fel akarna ugrani. De aztán egyszerre felszabadult mosoly csillant fel az arcán, amikor egy vékony hang ezt kiáltotta feléje: »apa«. Finomcsontú, sápadt gyermek, tizenkét év körüli kisfiú egyre félénkebben megtorpanó léptekkel futott be a csarnokba. Jechonjah jött el ide, a király fia, akit mindenki konjahnak becézett, mert az Úr még soha szebb gyermekkel, szeretetreméltóbb herceggel nem ajándékozta meg Dávid házát. A korához képest kicsiny Konjah olyan volt, mint egy elragadó és fényes kis angyal Zebaoth mennyei seregeiben. Csupa szem sugárzott a fehér, túlságosan finom kis arcban, amely alig tudta elburkolni a lelket. Ezek a szemek most mélabús és elutasító pillantással mérték végig a nagytekintélyű betolakodókat. A király magához szólította a kisfiút, megölelte, aztán leültette a lépcsőre, két térde közé. Ez a gyermek volt az egyetlen élő lény, akit szeretett. Közben a szolgálattevő kamarások s az udvartartás közelben tartózkodó tagjai riadt sietséggel gyűltek össze a trón lépcsője körül. Senki sem várta, hogy ebben az órában küldöttség jelenjék meg a palotában s hogy a király otthagyja a kotyvasztókonyháit. Mesullam, a vezető megfogta a vádlott kezét s megint belekezdett mondókájába. De Jirmijah kitépte karját s szabadon lépett Jojakim elé:

– Igen, az Úr igéjét hirdettem arról, hogy mi lesz a templom sorsa. De most elmondom az Úr szavát rólad, Jehúda királya, aki Dávid trónján ülsz! Halljad az igét te és szolgálóid és néped és mindenki, aki betér kapuidon.

Mesullam és a többiek megrémültek, ősz szakálluk alatt hol pirosra, hol sápadtra fordult arcuk színe. A kincstárnok könyörögve emelte fel hangját:

– Én felséges királyom . . .

Jojakim türelmetlen fejmozdulattal nyugalmat parancsolt. Szeme csak Jirmijahot látta. Mindenki észrevette, hogy nagy igyekezettel akarja lerázni magáról a kábulatot. Most már megismerte Jirmijahot, elárult atyja utolsó barátját. Füle megismerte a hangot, amely egy régmúlt pászkaünnep éjszakáján oly őrjöngő dühre ingerelte. Jojakim keze Konjah keskeny vállát simogatta. Már nem harag ült az arcán, inkább valami lebűvölt feszültség. Jirmijah, miközben színűltig megtelt az Úr hatalmas sugallatával, egyben a legéberebb éberséggel tudta: élete attól függ, hogy ez a bűvölet meg ne lazuljon, hanem mint valami háló, úgy boruljon mindenkire:

– Így szól az Úr hozzád: légy igazságos! Szabadítsd meg a kifosztottat kizsákmányolójának kezei közül. Ne nyomorgasd a gyengét, az idegent, az özvegyet és az árvát. Ne légy erőszakos és ne onts ártatlan vért! Akkor a palota kapuján mindörökre királyok fognak áthaladni, Dávid trónján ülnek, kocsikban utaznak, lovakon lovagolnak . . . De te vajon mit teszel? Erőszakos vagy és vért ontasz. Igen, szent és ártatlan vért ontottál tennen kezeddel . . .

Jirmijah hangja egyetlenegyszer sem emelkedett fel ama zengő ünnepélyességig, amely különben szokása volt a hirdetőknek. De éppen a szavak nyomatékos szárazsága által, amely arcába vágta a királynak az igazságot, lett félelmetes eszeveszettség ez a vakmerő kihívás. És ez az eszeveszettség eljutott ama határokig, ahol már senki sem tudott szembefordulni vele. Nem mozdult senki. Minden szem bénán bámult Jojakimra. Csak egyetlen üvöltő parancsszó a testőrség felé, s Jirmijah megfojtva fekszik a padlón, hogy a drága faburkolatot vérfoltok ne szennyezzék be. De nem így történt. A király nem nyitotta fel ajkát s nyugodtan ült helyén. Mint minden erőszakos ember, aki másnak könnyedén okoz fájdalmat, ő is módfelett nyafka és érzékeny volt. Amilyen kegyetlenül tudott támadni, oly bénultan roskadt össze, ha őt magát támadták, mint most. És a király bénasága megbénította a többieket is. Ebben a percben Jirmijah

korlátlan úr volt a »nyári törvénycsarnokban«. Annyira korlátlan úr volt, hogy szenvedett az ártatlan gyermek miatt, akinek fülét e nagy órában nem tudta megkímélni szavaitól. Konjah, ez a Dávid törzséből fakadt kis angyal, a gazella dermedt rémületével nézett rá, amely az oroszlán útjába téved. Jirmijah még most sem emelte fel hangját, inkább halkabb lett:

– Igazságtalansággal építetted fel házadat és kizsarolt munkával e dísztermeket... Azt hiszed, hogy Fáraónak tartanak majd, avagy Bábel királyának, mert cédrusokkal ékeskedsz? Ó igen, atyád is evett, ivott és örvendezett. De ő szerette és tisztelte az Úr és az emberek jogait...

Jirmijah a végsőkig kihasználta az általános bénultság rövid idejét. Hiszen az apa nevének említése egymagában olyan borzalmas vad volt, hogy az egész terem beleremegett. A testőrök már a kardok markolatait szorongatják. De Jirmijah most előrehajol, mert Zebaoth szava, amelyet ki kell mondania, csak Jákob házát illeti s nem a többieket. Ezt suttogja:

– Az Úr szava Jojakimról! Ezért nem fognak majd siratni téged, mint ahogyan siratni szoktak másokat, imigyen: »ó, jaj, én fivérem, ó jaj, én nővérem!« Nem fognak siratni téged: »ó jaj, én királyom, jaj, jaj, én felségem!...«

Még egyetlen mély lélegzetvétel, aztán minden megtehetőt megtett a legyilkolt Urijahért:

– ...hanem elásnak majd s mint a döglött szamarat, azonmód fognak eltemetni. Végighurcolnak a földön, kihajítanak és ott fogsz feküdni a város kapui előtt...

Jojakim nem ugrik fel helyéről, menekülő szorongással bújik meg a királyi székben, mintha a borzalom beteljesülése már itt leselkedne a küszöb előtt. Nagyszerű mastabájára gondol talán, amelyben az öröklét számára akarja megőrizni testét? A körülötte álló férfiak mit sem hallottak a suttogó jóslatból s fakó arccal néznek egymásra. A király keze görcsösen markolja meg a trónus két karfáját. A bénultság lehullik róla. Bíborvörösre gyulladt arcán látszik, hogy magához tért. Szemével a testőrség parancsnokát keresi. Ebben az utolsó pillanatban azonban az Úr közbelép és megmenti Jirmijahot. Az atyja lábai előtt ülő kis Konjah, akinek végig kellett hallgatnia az elkerülhetetlen

romlást, hang nélkül, ájultan csuklik össze. A gyönyörű gyermekarc halálsápadtra válik, mintha szíve nem dobbanna többé.

A király felkiált, felkapja az imádott gyermeket s víz, orvos, segítség után kezd sikoltozni. De mert e halálos ájulás szörnyű büntetésére fejetlen összevisszaság a válasz, fia testét a próféta felé nyújtja és rekedten könyörög:

– A te Urad mentse meg őt! A mi Istenünk mentse meg!

Jirmijah a gyermek viaszsárga homlokára teszi nyugodt kezét. Nem tart tovább tizenkét szívdobbanásnál s Konjah szeme megint kinyilik. Először bágyadtan mosolyog, de amikor megismeri azt, aki felébresztette, megint kimondhatatlan borzalom villan fel szemében.

Szomorúan fordul el a győztes. Lassú léptekkel halad el Mesullam és a bírák előtt, át a testőrök sorfalán, egyik pompázatos szobától a másikig, – úgy megy, mint aki láthatatlan s aztán – egyetlen kéz sem nyúl utána – a kapun kilép az alkonyatba. Csodának érzi, hogy nemcsak a többiek nem látják, de önmaga számára is láthatatlan.

HUSZADIK FEJEZET

AZ ELREJTŐZÉS MŰVE

Holdtalan éjszaka borul Anathot dombjaira. Az ősz két »félelmetes napja« már régen elmúlt. A levegő élesebb lett, zsörtölődő szél cibálja az olajfák ezüstös lombjait, amelyek körülállják Hilkijah terjedelmes birtokát. Mintha mindenfelől homályos ellentmondások zizegnének a levegőben. Jirmijah és Baruch némán lopódzik az ősrégi fal mentén, amely a nemzetség birtokát úgy fogja körül, mint valami erődítmény. Hosszú hónapokon át bújkáltak Jeruzsálem környékén. Csak Ahikám és két ikerfia ismerte búvóhelyüket. De most mintha végképp kifáradt volna a hajtóvadászat, amelyet Jojakim, Elnathan és Jerachmeel indított Jirmijah után. Hatalmas erők állottak e hajtóvadászat rendelkezésére, amely még a szomszédos országokba is kiterjedt, le egészen Nofig. Most, a tél közeledtével a király nyilván belátta, hogy alulmaradt s akivel szembekerült, erősebb nála. De Jehúdában azt beszélték, hogy amióta amaz Erősebb maga elé idézte a királyt, azóta Jojakim lelke elborult. Vajon hatalomnak érezheti-e magát a hatalom, ha országában olyan valaki él, aki erősebb nála s akin nem állhat bosszút? Hiszen minden elmaradt bosszú beteggé teszi a bitorló erőszakot.

Jirmijah számára is elérkezett a hazatérés órája. A király kémei és besugói a hosszú bolyongás után mindenütt inkább fogják keresni, mint a szülői házban. Mégis a legnagyobb óvatosságra van szükség, márcsak anyja miatt is. Baruch meg ő már a második éjszaka settenkednek a birtok nagy kőfala körül. A tanítvány sápadt és levert. Anathotban megtudta, hogy bujdosásuk ideje alatt apja-anyja rövid időközben meghalt. A mester könyörtelen Megbízója a tanítvány lelkére is árnyékot vet és komorságba burkolja ezt a lelket. Az Úr Baruch sorsát

is kérlelhetetlenül lemezteleníti s megfosztja minden emberi gyengeségtől. De éppen szüleinek halála s hogy nem sirathatja meg őket, »ó jaj, atyám – ó jaj, anyám«, eggyel több ok arra, hogy Jirmijahot szüntelenül a hazatérésre ösztökélje. Hiszen Abi már nagyon öreg s talán már holnap későn érkezik.

Eljutottak a falnak ama omladozó részéhez, ahol a gyermek Jirmijah oly gyakran mászott keresztül, amikor a féligkész és bizonytalan sugallatok elől menekülve hazatért éjszakai csavargásaiból s a kaput zárva találta. Most is könnyedén ugrál fel egyik kiugró kődarabtól a másikig. Vékony teste a sok szenvedés ellenére sem veszített semmit ügyességéből és ifjúi erejéből. Már fenn lovagol a fal tetjén és suttogó hangon figyelmezteti Baruchot, hogy vigyázzon s a megbeszélt módon jelezze a netán közeledő veszélyt. Alkonyatkor az országúton néhány fegyveres emberrel találkoztak, ki tudja, talán felismerték a bujdosókat.

Jirmijah most leugrik a puha fűbe s egyideig langyos boldogsággal fekve marad, mintha álmodnék. Elömlik rajta az álmodozó nyugalom érzése, hogy még mindig gyermek, akivel Adonáj még csak játszik, s aki most is úgy tért haza, mint máskor, anélkül, hogy az Úr s a világ roppant súlyát megélte volna. Úgy érzi, mintha tegnapi életének nyomaiban haladna. Az évek hosszú sora kiolvadt tudatából.

Jirmijah könnyű léptekkel közeledik a megszokott ösvényen az apai ház felé. Megint meglepi a régi, kisfiús szorongás, hogy hazatérésének zaja netán felkeltheti az alvókat. A lakóházak széles kockái felmerülnek a sötétségből. Jirmijah megáll. Az alvók nyilván megszaporodtak ott benn a szobákban. Mochelet és Sua, a két sógornő biztosan új gyermeket szültek. Nagyobbik fiaik és leányaik nyilván már régen felnőttsorba kerültek és családot alapítottak. Gyermekeik gyermekei is biztosan ott ülnek már Ebijathar termében, a széles családi asztal mellett.

Most gyors kis rémület fut át rajta – nem gyűlölködő félelem, hiszen nem fivéreire gondol, hanem mert anyja jut eszébe. Ki tudja, hátha a nemzetség megszaporolása miatt másként osztották be a lakószobákat s anyját kiszorították a szülők régi, megszentelt szobájából? Mi lesz, ha ma éjszaka nem találja meg Abit? Hiszen nappal nem merészkedhetik be a házba. A lappan-

gó félelem közben egyre erősödik szívében. Fél viszontlátni anyját, a hűtlenség és távollét oly sok-sok éve után. Hátha a magas kor Abit oly nagyon megváltoztatta, hogy meg sem ismeri többé a fiát? Ki tudja, talán mélyen meggörnyedt a háta, szeme megvakult, szelleme zavaros lett? Zebaoth legvakmerőbb prófétáját, aki a szamártemetés jóslatát arcába vágta az erőszak királyának, most megbénítja valami mélyről fakadt gyávaság. Nem sok kellene hozzá, s elinalna innen, mint tegnap. Aztán magához tér, mélyen fellélegzik és figyelő szemmel mered a sötétbe.

Valahol messze, inkább érezhetően, mint láthatóan, apró, sejtelmes fény szakítja félbe a sötétséget. Jirmijah követi ezt a sejtést. De még mielőtt kinyomozná a bizonytalan világosság eredetét, szíve máris tud mindent. Anyja ma éjszaka is kitette a kapu külső küszöbére a kis füleslámpát, hogy legifjabb fia, akit a menny és a föld hatalmasai üldöznek, hazataláljon hozzá, ha már minden utat berekesztettek előtte. Vajon mindig így tett ama sok ezer éjszakán, amely búcsúzása óta elmúlt? Vagy csak ma adja ezt a jelt, hogy megmutassa: ismeri szívének legtitkosabb vágyait, még mielőtt e vágyakból tett lenne? Igen, bizonyosan így van, hiszen Jirmijah százszor is tapasztalta: Abi egyszerű és tudatlan lelke egyszerre mindent megért, még a titkokat is, mihelyt legifjabb gyermekéről van szó. Akármilyen messze is jár a fiú, ő jól ismeri Jirmijah lelkének legkisebb fellobbanását, szenvedését vagy haragját. Az egész világon Abi az egyetlen ember, aki megmagyarázhatatlan módon részt vesz Adonáj ama jelentkezéseiben is, amelyeket Jirmijahnak el kell viselnie.

A régi, megszokott mozdulattal emeli fel a küszöbről a kis lámpát. Késő lehet már, mert az olaj szinte kiégett és a kanóc üszkösen pislog. Jirmijah beoson a betámasztott ajtón. Sok-sok izgatott gyermekkori éjszakájának hosszú, sötét folyosóján áll. Csodálkozik, hogy oly kevés benne a csodálkozás. Lábujjhegyen járja le a meghatározott számú lépést, amely a szülők szobájáig vezet. Mindig így tett, amikor éjszakánként szorongva suhant el az ajtók előtt. Most azonban megáll, mélyet sóhajt, magasra emeli a lámpát. Az ajtó nyitva. Vajon anyja ebben a szobában alszik-e még? A kanóc utolsó erejével fellobban s árnyékrongyokká tépi szét a kamra homályát. Jirmijah meglátja anyját.

Teljesen felöltözve ül az ágyán. Lassan áll fel s lassan megy Jirmijahhoz, aki meg sem mozdul. Nem változott. A kor nem tette görnyedtté. Szeme nyugodt és tiszta, mint mindig. Komoly ölelés egyesíti az anyát és fiút. Nem sírnak.

– Béke veled, anyám!

– Veled legyen béke, legifjabb gyermekem.

– Meg kell, hogy érts, anyám – kezdi Jirmijah.

Az anya tiltakozóan rázza a fejét.

– Mért beszélsz erről? Nem kell erről beszélni . . .

Abi kézenfogja Jirmijahot s a fekvőhelyhez vezeti. Jirmijah leül. Abi nyugtalanul jár-kel a szobában, aztán csendesen becsukja az ajtót, a kis lámpa pislogó lángjánál meggyújt egy nagyobbat s a földre állítja, hogy a fény élesen megvilágítsa fiának beesett, megöregedett arcát. Rejtett pillantással issza magába ezt az arcot, de a pillantása egyre aggódóbb lesz. Mintha a sok kárt, amit a nélkülözések, harcok és szenvedések tettek fiában, azonnal és végképp jóvá kellene tenni, Abi az egyik faliszekrényből erős bort és frissen sült fügekalácsot rak eléje. Jirmijah egyék és igyék. A mézzel bekent édes fügekalács ízében gyermekkorának ízét kóstolgatja. És megint eszébe jutnak az éjszakák, amikor az Úr szava még távoli volt és semmire sem kötelezte, amikor az Úr szava még nem került annyi vérbe.

Jirmijah maga mellé vonja anyját. De Abi nem tud nyugton maradni. Fel-felugrik helyéről. A legifjabb fiú ruhája nemcsak kopott és agyonhordott, de szégyenletesen rongyos is. Abi friss fehérneműt hoz és finom, háziszövésű testi ruhát. Jirmijah kénytelen-kelletlen ruhát vált. Előbb azonban anyja bedörzsöli bőrét azzal a hűvös balzsamkenőccsel, amellyel Hilkijah házában emberemlékezet óta a csecsemőket szokták ápolni; ó jaj, milyen véraláfutásos hegek és csíkok éktelenkedtek itt a fiú hátán. Abi visszafojtja magába a kérdést és Jirmijahnak nem kell felelni. A gyermekbalzsam illata felébreszti a legmélyebben alvó emlékeket. Olyan az egész, mintha az anya e már-már túlzott gyengédséggel át akarná segíteni legifjabb fiát a sok el nem mondott nyomorúságon, amely kettejük között áll. De amikor már mindent megtett, s kénytelen tétlenül ülni Jirmijah mellett, még akkor sem kérdez, hanem inkább maga mondja el az új híreket:

– Ötször voltak ebben a házban a király fegyveresei, hogy elfogják a legifjabb gyermeket.

Jirmijah bólint:

– Azért is maradtam távol... Azért is jövök így lopakodva, az éjszaka vége felé...

Abi halk hangja szigorúra fordul, s e szigorúság ellen nem lehet tiltakozni:

– De most már nem engedlek el innen!

A fiú közelebb szorul az öreg asszonyhoz és éles suttogással mondja:

– Halál és romlás van ott, ahol Jirmijah van... Az én anyám nagyon sokat tud. De azt nem tudja, hogy elátkoztam a napot, amelyen anyám a világra hozott... Mert lásd, néma vagyok – és kiáltanom kell... Lásd, félénk vagyok – és királyok és papok ellen kell harcolnom... Lásd, magános vagyok – és el kell vegyülnöm a nép között... Békéért koldulok, és csak háborúskodás a részem...

Az öreg asszony vékony madárteste olyan akaraterővel telik meg, aminőt Jirmijah atyja életében soha sem tapasztalt benne. Abi akkoriban alázatosan hajolt meg a mindig elégedetlen Hilkijah uralkodói kedve és büszkesége előtt. Most azonban egyszerre felvillantak szemében a lélek elhasználatlan erői:

– Az Úr elől nem tudom megvédeni legifjabb gyermekemet...

Itt félbeszakítja a mondatot, hiszen valóban nem kell külön hangoztania, hogy az emberektől igenis meg fogja védeni legifjabb gyermekét.

– Anyám csakugyan meg tud védelmezni a bátyáimtól? – kérdezi Jirmijah kételkedve.

Abi hallgat. És Jirmijah e kurta hallgatásból kiolvassa az igazságot. A megbotránkoztatások szörnyű sorozata s a királyi fegyveresek házkutatásai után fivéreinek haragja a fehérizzásig fokozódott. Ha már a világ tiszteletét és dicsőségét élvező kiválasztott ember rokonsága is eléggé terhes egy egyszerű és becsületes nemzetségház számára, milyen riasztó szégyen egy többszörösen megbüntetett és üldözött lázadó testvérének lenni – olyan ez, mint a bélpoklosság. Az anya elkomorult arca elárulja, hogy Obadjahnak és Joelnek ez a véleménye. Békülésről szó sem lehet. Egyesegyedül Jirmijah halála enyhítheti meg a fivé-

rek haragját. Hiszen amíg csak él, mindig új meg új szégyen fenyegeti őket. Jirmijah azt hiszi, hogy a fivérek könyörtelenül kiszolgáltatnák őt a királynak, ha ugyan nem ők maguk teszik el láb alól. Ugyan ki is vonná felelősségre őket e tett miatt? A kártevő lázadó kiontott vére akárhogy is kiált az égre, a nagytekintélyű törvényszékek nem sokat törődnének vele. Jirmijah kicsit csúfolódva mosolyog Abira:

– És miképpen akar anyám megvédeni fivéreim elől? . . .

Abi szótlanul feláll s a faliszekrényből egy nagy, rozsdás kulcsot húz elő. Jirmijah egyelőre nem érti a kulcs jelentőségét. Anyja hamiskás büszkeséggel mondja:

– Apád nem elsőszülött fiára, Obadjahra hagyta ezt a kulcsot, hanem csak egy asszonyra . . .

Jirmijahnak most eszébe jut az omladozó szentély, régi kis kamrájának ablaka előtt, – a nemzetség régi, szent épülete, amelyben azonban emberemlékezet óta már nem az Urat tisztelik, hanem csupán bérlőkkel, földbirtokosokkal és marhakereskedőkkel kötöttek egyezséget. Ez ugyan már az ő gyermekkorában is csak elvétve esett meg s Hiljikah halála után végképp kikopott a szokásból. Abi fölényesen mosolyog:

– A legifjabb fiú nem fog régi kamrájában aludni . . .

Jirmijah most végre megtudja, hogy búvóhelyéről már jó ideje gondoskodtak. Abi éjszakai tevékenysége nyomán kényelmes otthon lett a régi szentély belseje, anyja párnákat és derékaljakat, sőt még nyugvóágyat is becipelt a sok egyéb apróság mellett, ami az élet kényelméhez tartozik. Senki sem sejti, hogy a rég kihúnyt istentisztelet meztelen romjai mögött puha búvóhely van, amelyben el lehet lakni. Napközben ugyan rejtőznie kell, de éjnek idején Jirmijah bővében lesz a szabadságnak. Ugyan ki is sejtene élő lelket ezen a helyen, amelyen a ház lakói, régebbi rendeltetése miatt, még mindig riadt tisztelettel kerülnek? Abi nem feledkezett meg semmiről. Egyesegyedül neki van kulcsa ehhez a szentmúltú rókalyukhoz, ahol – az anya jó szimata úgy érzi – Jirmijah nagyon közel lesz az Úrhoz.

Jirmijah alaposan megfontolja a menekülés még nyitva álló lehetőségeit. Halálosan kifáradt a szüntelen bolyongásban. Milyen boldoggá teszi anyjának ez az okos, gondoskodó ötlete! Itt lesz közvetlen közelében, nap nap után érezheti szeretetét. És Baruch

is megosztja majd vele ezt a biztonságos helyet. Jirmijah és Abi hangtalanul osonnak ki a nemzetségházból. Az ormótlan kulcs megcsikordul a rozsdás zárban s mindketten riadtan torpannak meg. A régi szentély egy nagyobb előtérre és egy kis hátsó kamrára oszlik. Ezt a kamrát rendezte be Abi az üldözöttnek. Jirmijah, alighogy belép, máris érzi szívében a tompa bugyborékolást és sustorgást, ami mindig Adonáj közeledtét jelzi. Most azonban gyengédebb az Úr sugalló parancsa, mint máskor. Nem a tettet követeli, hanem a gondolatot. Gondolkozz és kutass és töprengj, suttogják a falak. És még egy szó keveredik e suttogásba, szó, amelyet Jirmijah mostanáig soha nem hallott. Ez a szó újra és újra megismétlődik s azt mondja: »Írj!«

»Végy egy könyvtekercset s jegyezd fel mindazokat a szavakat, amelyekkel szólottam hozzád Josijah napjaitól kezdve . . .«

Jirmijah nem szó szerint hajtotta végre a sugallat parancsát, mert az ő keze sebesen és olvashatatlanul írt. Baruch azonban igazi mestere volt a kacskaringós szépírásnak s ebben a művészetben nem állt mögötte Jeruzsálem leghíresebb írómestereinek sem. Jirmijah tehát tollba mondotta a sugallott szavakat s a tanítvány feljegyezte, – először csak rövidített jelekkel, aztán utóbb odaadó gondossággal s megfontoltan írta bele az egészet a letisztázott tekercsbe. Életük és munkásságuk az alábbi rend szerint folyt:

Éjféltájban Jirmijah és Baruch kibújt rejtekhelyéről, átmászott a beomlott falon s elhagyta Hilkijah birtokát, hogy egy kissé levegőzzön. Anathot erdő borította dombjain egyik-másik éjszakán üzeneteket is kaptak jeruzsálemi barátaiktól. Ahikám, aki kezét Jirmijah fölött tartotta, vagy két ikerfia, Gedaljah és Micha, bizalmas embereikkel időről időre üzeneteket vagy figyelmeztetéseket küldtek az üldözöttnek, tudatták vele Jojakim újabb ítéleteit vagy tervbevett támadásait s arra kérték, hogy ne hagyja el búvóhelyét. Sáffán fiai a királyt nagyon ügyesen mindig hamis nyomra vezették.

Az éjszakai üdítő séta után napfelkelte előtt egy órával visszatértek a szentmúltú rókalyukba s ilyenkor délig aludtak. Amikor a nap már magasan állt s az udvaron elterpeszkedett a déli pihenés álmos nyugalma, az öreg Abi óvatosan kitopogott a

házból. Letakart tálcát vitt a karján s ravasz kerülő utakon haladva, jobbra-balra tekintgetve végül is letette a tálcát a földre, a bujdosók házának kapuja elé. A kapu belülről kinyílt s a tálca hangtalanul eltűnt a nyílásban. Abi ilyen módon gondoskodott a két férfi napi élelméről: bort, tejfölt, tejes pépet, lencsefőzeléket, árpakenyeret, fügekalácsot vitt nekik s olykor-olykor egy-egy sült bárányborda.

A bőséges evés-ivás után nekifeküdtek a munkának, már amennyire a hatalmas erőfeszítés, amelyet a régebben elhangzott sugallatok újból való felelevenítése jelent, egyáltalában összevethető a földi munkával. Életüknek ebben az egyenletes beosztásában rohant az idő, s Jirmijah nemsokára azt sem tudta, vajon hónapok vagy évek múltak-e el hazaérkezése óta, – érintkezése a nagy Megbízóval most is, mint mindig, teljesen kioltotta belőle az idő tudatát. De Jirmijah most már nem közvetlenül, hanem az emlékezés és felelevenítés ereje által élte meg érintkezését az Úrral, s ez a módszer új és ismeretlen volt. Nem volt olyan veszélyes ugyan, mint a szó közvetlen hirdetése, de a veszélyek helyébe másfajta gyötrelmek kerültek. Ez az új szenvedés szorosan hozzátartozott a kiválasztottnak ama hajthatatlan törekvéséhez, hogy teljességgel igaz legyen, az isteni szóból ne vegyen el s hozzá se tegyen semmit. Ezzel az igyekvéssel pedig így állt a dolog:

Amikor a szó úgy gyűlt meg a próféta lelkében, mint a víz a nedvességet átengedő kőzetben, amikor eljutott oda, hogy saját akaratát és szellemi erőit teljesen kikapcsolta, a gonosz ösztönök s vágyak nem zavarták és nem hamisították meg az isteni sugallatot, olyankor, e már-már nem is földi lehetőségek rövid pillanatára a szó igaz és tiszta volt. De már egy-egy hosszabb szózat tartamára nem tudott megmaradni e tiszta magasságban. A kívülről besettengő emberi gondolatok úgy hatoltak át az isteni szón, mint a rekedt kutyaugatás s a szív gőgös és gyűlölködő nekibuzdulása, mint a lúg, marta ki a szó tisztaságát és igazságát. Így történhetett meg, – még hozzá elég gyakran – hogy valaki, aki Adonáj igazi prófétájaként kezdte hirdetni a szót, ugyanezt a hirdetést hamis prófétaként fejezte be. Ez a veszély már a kimondott szót is fenyegette, pedig ez a kívül-belül áradó hang sugallataként közvetlenül az Úrból áradt. De megszázszo-

rozódott a hamisítás veszélye, amikor a szó már csak emléke volt a réges-rég elnyert sugallatnak.

Az emberi beszéd épp oly korhadó és bomló anyag, mint minden, ami élet. A szó már a beszélő ajkain megváltozik. Amíg egyik szájtól a másikig eljut a legegyszerűbb közlés hírészteléssé romlik s végül teljesen eltorzul. Adonájnak a hirdető szellemében megvilágosodó szava is kénytelen az emberi nyelv ruháját felölteni, hogy meghallják és meglássák. Fel kell öltenie annak a formának rothadó tisztátlanságát, amely itt a földön inkább az igazság elleplezésére, mint leleplezésére szolgál. Ezért vágyódik oly fájdalmas erővel az Úrnak emberben megnyilatkozó szava arra, hogy újból kiszakadjon az emberből.

Jirmijah csak most ismerte fel, hogy Isten szava távozni készül belőle, amikor kétségbeesett erőfeszítéssel akarta írásba rögzíteni ezt a szót. Élesre köszörülte emlékezetét, mint egy kést, amellyel le kell kaparni az idő rozsdáját. Mindama látomásokat és sugallatokat, amelyek valamikor megszállták, új meg új nekilendüléssel igyekezett most visszavarázsolni. Baruch olykor hétszer és tízszer is leírt valamit, amíg végül Jirmijah úgy érezte, hogy az emberi szó végre eléggé megközelítette az isteni kifejezést. A legélesebb fény elé vágyódott a félhomály és határozatlanság e birodalmában s gyakran úgy kimerült, hogy a fáradtságtól szinte megnémulva dűlt neki a falnak.

Jirmijah elrejtőzésében született meg az isteni elrejtőzés műve. Az elhivatás éjszakájával, a kiválasztás bejelentésével kezdődött, a virágzó mandulafa és a forró üst látomásaival. Ettől kezdve hűségesen követte a sugallatok és látomások sorát, de éles különbséget tett az isteni mag és az emberi hozzáadás között, amelyre egyre éberebben figyelt. Rendszerint úgy történt a tollbamondás, hogy Jirmijah először terjengős szavakkal ismételte el azt, amit látott és hallott. Baruch azután felolvasta az első fogalmazást, amelyet a mester undorodó arccal dobott el. A második fogalmazás már valamivel pontosabbra sikerült s ami számtalan próbálkozás után végül megmaradt, az szűkszavú, keménycsengésű megnyilatkozás volt. Főként a látomások leírására kellett ügyelni, akár »az agyag a fazekas kezében« vagy »a mámorserleg álma« szerepelt közöttük, akár pedig a »szétzúzott korsó« vagy pedig az »aranyöntő olvasztókemencéje«.

Jirmijah ezeket a látomásokat szinte vésővel és kalapáccsal véste ki az álomszerű homályosságból, de a tiszta és közvetlen szó, amelyet szelleme meglesett, még fokozottabb óvatosságot kívánt. Ebből nem vett el semmit, mert pontosan ismerte saját szavait és a nagy Megbízó hangját s oly finoman tudott különbséget tenni, hogy a kétfajta beszéd nem keverődött össze. Igaz, hogy az Úr szava rendszerint utálkozva igyekezett kiszabadulni az emberi szájból, de mégis voltak napok, amikor – váratlan kegygyel és szelídséggel – a szó könnyedén tárta ki előtte igazi értelmét. Néhány különösképp kegyes órában mintha Adonáj elszánta volna magát arra, hogy a maga módján részt vegyen a próféta művében. Ilyenkor szívesen felelt kérdésekre s bizonyos homályos helyeket megmagyarázott és kiegészített. Amikor Jirmijah írás közben megint nekikezdett a nagy perlekedésnek – »Uram, valahányszor perlekedem veled, mindig neked van igazad. És mégis perlekednem kell veled az igazság miatt«, – akkor egyszerre ezt a lenyűgöző választ kapta:

»Ha már abba is belefáradsz, hogy a gyalogosokat kíséred, ugyan hogy bírod majd ki, amikor lovasokkal kell versenyt futnod? És ha már békében is biztonságot keresel, vajon mit teszel, mikor majd magasra duzzadnak az árvíz hullámai?«

Ez bizony nem volt vigasz az Úr részéről, de még csak bocsánatkérés sem, amiért igazságossága ennyire hosszúlejáratú és ingadozó természetű. Inkább nyomatékos intés volt ama nyafka tévhittel szemben, amely a nyomorúság csúcsának tartott minden elmúlt vagy jelenlegi szenvedést. Holott ez a csúcs még csak a jövő kopár hegységeiben emelkedett magasra s Jirmijahnak ugyancsak szüksége volt minden erejére és vad elszántságára, hogy majd egyszer megmászhassa.

Adonáj leereszkedő segítségének e kegyes óráit azonban gyakorta váltották fel a legszigorúbb kárhoztatás órái, amikor nemcsak hogy megvonta tőle a Szót, hanem belső ürességét elárasztotta az Amenti minden undorával. Jirmijah lelke csak az elrejtőzés művének kidolgozása közben tanulta meg, – ó, nagyon későn! – hogy az Úr közeledése és távozása törvényszerű összefüggésű módon saját lekiállapotával. A próféta nem mindig tudta elkülöníteni saját életének anyagát az isteni anyagtól. A kétfajta anyag néha minden óvatossága mellett is tiltott módon

összekeveredett. Minél inkább közeledett Jirmijah a visszaemlékezés és a múlt újból való megjelenítése során a jeruzsálemi visszatérés szörnyű napjaihoz, annál inkább eluralkodott lelkén a harag, gyűlölet és bosszúvágy. Elsápadt és megremegett, ha Pas'hurra, Mesullamra, a szőrös üdvprófétára és bíráira gondolt. Ilyenkor dölyfös lett, a hangja sikítóan élesre fordult, s átokra nyílt a szája – a mélységből felbuggyanó szavakra, amelyeket a tanítvány éppoly engedelmesen írt le, mint a magasságból eredő tiszta Szót:

»De engem, Uram, ismersz és látsz és megvizsgáltad Hozzád való hűségemet... Tipord el ellenségeimet, mint a birkákat, vezesd őket a vágóhídra. Jöjjön el végre a nagy mészárlás napja!«

Alighogy Jirmijah kimondotta ezt az átokszót, az Úr úgy visszavonult, mintha soha többé vissza sem térne s a prófétát egyszerre a legszörnyűbb üresség árasztotta el. Napokon keresztül haszontalan próbálkozásokkal emésztette magát. Egyetlen mondat sem sikerült. Mint a kiszáradt mészkő, olyan volt a feje – még a mindennapi, megszokott emlékképek sem szivárogtak keresztül rajta. Ami az Úrból eredt, egyszerre gyötrelmes öncsalásnak látszott. Csupa salak volt minden. Gyakran hetekbe tellett, amíg megenyhült a belső száműzetésnek ez a büntetése. Egyszer azonban énjének legmélyebb mélységében ezt a szót hallotta:

»Ha majd megint az Enyém leszel, akkor Én is megint a tied leszek. És ha önmagadban is elválasztod az aranyat a hitvány érctől, akkor megint szólani fogok a te szájaddal...«

Jirmijah most végre megértette az Urat. Az isteni szándékot nem lehetett összekapcsolni az emberi szenvedélyek mellékcéljaival. Csak holmi szemtelen dölyfösség hihette, hogy bárkinek közös ügyei lehetnek az Úrral. Jirmijah immár tisztán látta mindezt, de e felismerés nem nagyon javította meg. Újra meg újra visszaesett a hibába, s ilyenkor azon nyomban utolérte a megmagyarázhatatlanul érzékeny és sértődékeny Úr büntetése. Még apróbb hibákat is nyomon követett a megtorlás. Mikor egyszer egy mondatban azt írta, hogy Izrael nem is fordulhat vissza a rossz útról, mert éppoly kevéssé tud megváltozni »mint ahogyan a párduc nem vetkezheti le foltjait«, akkor ezért a ké-

telkedéséért két álló hónapig lelkének belső ürességével kellett bűnhődnie.

Az Úr e megmagyarázhatatlan érzékenysége s Jirmijah lesbenálló önnön lelkiismerete miatt a munka csak nagyon lassan haladt. Odakint körben jártak az évszakok. A szó munkásai azonban ezt a körforgást csupán Anathot éjszakai dombjainak és rétjeinek színeváltozásán vették észre. A szent múltú rókalyuk homályos hátsó kamráját csak egyetlen, magasan a falba vájt ablaknyílás világította meg s a tél fagya s a nyár melege már csak szelídülten jutott el ide. Valójában isteni csodának kellett tartani, hogy Hilkijah nemzetsége oly hosszú időn keresztül sosem lepte meg a roskadozó épület lakóit. Napközben a fivérek gyermekei és unokái ott játszadoztak a közelben, mert gyermekek módjára az épülethez éppen álomszerű titokzatosságának hátborzongató hatalma miatt nagyon vonzódtak. Jirmijah és Baruch nyugtalanul hallgatta a fiúk és lányok tanácskozását, az ősapák idejéből ittmaradt szentély belsejébe. Szerencsére a rézzel szegett tölgyfaajtó be volt zárva, s az ablak magasan volt a föld színe felett. A két elrejtőzött embert mégis gyakran fenyegette a veszély, hogy leleplezik titkukat. A legbátrabb fiúnak ugyanis olykor sikerült a hátsó fal kiugró részeibe kapaszkodva felmászni az ablaknyílásig s ilyenkor bedugta fejét a kerek lyukba. Jirmijah rémülettel látta, mint villognak a fiú fürkésző szemei. A tudásra szomjas gyermekszemek azonban nem láttak meg semmit, mert vagy a természetes sötétség, vagy az Úr akarata beburkolta a menekülőket. A különben oly gyanakvó családtagok nyilván ugyanezért nem fedezték fel Abi napi látogatásait sem legifjabb fiánál.

Jirmijah és Baruch gyötrelmesen kutató munkával idézték és jegyezték fel Adonájnak mindama szavait és látomásait, amelyek Josijah és Jojakim uralkodása alatt szállták meg a prófétát. A leírás számtalan fárasztó napja után a próféta azt remélte, hogy a küldetésnek eleget tett s ezzel talán egy kevés érdemet is szerzett az Úr előtt. De amikor a befejezett mű mámoros örömétől szíve már-már szárnyra kapott, megint csak új csalódás érte. A tiszta és szelíd férfihang megint felzendült hallásán innen és túl s ezt ismételte: »Figyelj és írj tovább!« De a rémület lelke gyökeréig megrázta annak hallatára, amit most akadozva mon-

dott maga elé s amit Baruch, a tanítvány oldalra hajtott fejjel leírt. Mert akármennyi jóslatot, figyelmeztetést, intést, fenyegetést és átkot hirdetett is mindmáig Adonáj nevében, mindezideig nem mert szemébe nézni a teljes igazságnak s azt remélte: az Úr, mint valami jóságos tanító, maga sem veszi egészen komolyan fenyegetéseit s végül is Izrael számára minden jóra fordul. De most egész teste megdermedt a szavaktól, amelyeket Baruchnak mondott tollba. Lelkének legszörnyűbb szorongásában most ismerte fel először, hogy Izrael további megmaradását nem remélheti több bizonyossággal, mint egy haldokló felgyógyulását. Az alább következő szavakban szólalt meg leggyötrőbben ez a szorongás:

»Josijahnak tizenharmadik esztendejétől fogva, aki fia volt Amonnak, Juda királyának, e napig szóla az Úr nekem és szólottam én nektek, jó reggel szóltam, de ti nem hallgattátok. És elküldte az Úr tihozzátok minden ő szolgáját, a prófétákat, jó reggel elküldte, de nem hallgattátok és fületeket sem hajtottátok a hallásra. Ezt mondták: térjetek meg már mindnyájan a ti gonosz útjaitokról és a ti gonosz cselekedeteitekből, hogy lakhassatok a földön, amelyet az Úr adott néktek és a ti atyáitoknak öröktől fogva örökké! És ne járjatok idegen istenek után, hogy szolgáljatok nékik és imádjátok őket! Ne ingereljetek fel engem bálványokkal, amelyek a ti kezeitek művei, hogy ne hozzak veszedelmet rátok. Azért ezt mondja Zebaoth Isten, a seregeknek ura: mivel hogy nem hallgattatok az én beszédemre, íme elküldöm rátok északnak minden nemzetségét és Nebukadnezart, Bábel királyát, *az én szolgámat.* És behozom őket erre a földre és ennek lakóira, és elvesztem őket és csudává és szörnyűséggé teszem őket és örökkévaló pusztasággá. És elveszem tőlük az öröm szavát, az igazság szavát, a vőlegény szavát és a menyasszony szavát, a malmok zörgését és a szövétnek világosságát. És ez egész föld pusztasággá és csudává lészen, ti pedig hetven évig fogtok szolgálni Bábel királyának . . .«

Jirmijah megállt s jéghideg kezével eltakarta szemét. Hihető-e, hogy szája Adonáj nevében ezt a szót mondotta ki: »És elküldöm Nebukadnezart, *az én szolgámat*«. Hogyan lehetett az Úr szolgája az, aki semmit sem tudott róla? Hogyan szolgálhat Neki az, aki száz öncsinálta csillagbálvány között gúnyolja ki az

Úr szolgálatát? Vajon a leghitványabb istenkáromló és ártó lélek Jehúdában nem volt-e szentebb szolgája az Úrnak, mint Nebukadnezar, akinek elkuszálódott lelke nem a tiszta szóban kereste az igazságot, hanem a csillagokban, a felhők járásában, madarak vonulásában s az áldozati állatok májában? Hiszen Jojakim bűne is csak elszakadás és tévelygés volt. De ahol tévedés van, ott még ez a tévedés is az igazság árnyékát jelzi. Mardukh-Nebukadnezarban azonban még csak tévedés sem volt, hanem a tompaságában nyugodó, derűs, megváltatlan semmi. És az Úr ezt a semmit nevezte szolgájának, bár ezzel a megtisztelő névvel mind ez ideig csak Ábrahámot, Izsákot, Jákobot és Mózest tüntette ki, senki mást, még Dávidot sem!

Jirmijah keze görcsbeszorult, aztán nyögve roskadt a földre, kétségbeeseten hadonászott maga körül s úgy zokogott, mint a gyermek, akit atyja igaztalanul fenyít meg.

Ahikám fia, Gedaljah, egy nagyon szelídfényű estén jelent meg az anathoti dombokon a megbeszélt helyen, hogy Jirmijahhal találkozzék. Az emberek Micha ikerfivérét így hívták: „az idősebb" – s ezt a nevet nemcsak azért kapta, mert valóban előbb született, hanem keménykötésű, bizalmat gerjesztő, erővel teli lénye miatt is, amely a Sáffán-fiúk rugalmas éles elméjűségét és következtető művészetét tömör boltozatként borította be. A tanácsüléseken nemcsak legyőzhetetlen észokokkal hatott az emberekre, mint Micha, hanem jóindulatú, dús életbőségével is, amelyből megnyugtatóan áradt a tetterő és megbízhatóság. Gedaljah közelében még Jirmijahm is úgy érezte, mintha kisebb lenne a vállaira súlyosodó teher.

A Sáffán-ivadékok szíve teli volt szorongással. Jeruzsálemben, a királyi palotában titokzatos dolgok történtek s ők, akik becsületességükben száműzték magukat a templomba, nem tudtak végére járni a titoknak. Sokat suttogtak a városban Fáraó titkos követségéről, amelyet a király a várostól nyugatra épült téli palotában fogadott. Azt is beszélték, hogy Elnathan, Achbor fia Jojakim megbízásából nagyobb küldöttséggel indult el Notba. Mindez azonban csupán híresztelés volt, hiteles értesülések nem jutottak el a hatalom urainak köréből a templomcsarnok sétányaiba. Arról azonban már nem suttogó hangon pletykáltak, ha-

nem nyíltan beszéltek, hogy az egész országban riasztó módon fegyverkeznek s ez a fegyverkezés azokra az időkre emlékeztet, amikor Josijah előkészítette végzetes tervét, hogy harcba szálljon Fáraó ellen. Mint akkor, most is mindenféle ártatlan magyarázat ürügyével megbízták a városok és kerületek fejedelmeit, hogy teljes csendben sorozzanak újoncokat és képezzék ki őket. Egyiptomból egyre-másra érkeztek a gyanús karavánok; hatalmas rakományaikat a régi, komor Dávid-várban rakták le s aztán a szilárdan épített Hősök Házában helyezték el. Bizonyossággal persze senki sem merte állítani, hogy Egyiptom fegyverszállítmányokat küldött. Hiszen minden erőszakos uralomnak lényege a nyomasztó bizonytalanság és felelőtlen titkolózás. Ahikám és fiai egyébként szentül hitték, hogy mindezek a jelek azt bizonyítják: a rabszolgaság házával, Izrael legfőbb ellenségével valami tisztátlan egyezség készül. Jojakim Nof jóságos istenének köszönhette Dávid trónját. Ki tudja, adósságát talán most ezzel az életveszélyes szövetséggel kell megfizetnie, amely természetesen Fáraó céljait szolgálja. Gedaljaht azonban leginkább az rémítette meg, hogy Jojakim váratlanul visszafordult az Úrhoz s a király ezt a visszafordulást túlhangosan hirdette ki és bizonygatta. Az Olajfák hegyéről egy napról a másikra eltűnt a napkerék, a királyi mastaba építését abbahagyták, a szombati nyugalom parancsát újból kihirdették, s általános csodálkozásra a király szigorúan meg is tartotta. De Gedaljah szavai szerint éppen ebben mutatkozott meg, hogy az ilyen képmutató visszatérés az Úrhoz még förtelmesebb, mint a meztelen hitehagyás. Mert ez a tolakodó ragaszkodás a törvényhez nem volt egyéb csalárd kísérletnél, amely az Úr erejével akarta fedezni hátát, készülődvén az istentelen cselekedetre. Jojakim olyan volt, mint a lócsiszár, aki a beteg gebét fényesre csutakolja és felszalagozza, hogy ilyen módon csapja be a vásárlót. A király e váratlan visszatéréssel be akarta csapni az Urat, azt remélve, hogy ezért az árért majd támogatja sötét terveit. De az üdvpróféták ez álnok próbálkozások láttára oda voltak a gyönyörűségtől s a nagytiszteletű papi rendek is elragadtatással dicsőítették a királyi udvar frissütetű áhítatát. Jojakim saját megtérésének tiszteletére s általános bűnbánatként böjtnapot rendelt az egész nép számára. Furcsa módon ez a böjtnap egybeesett azzal a nappal,

amikor Bábel követsége megjelent Jeruzsálemben, hogy mint Asszur utóda behajtsa az évenként esedékes adót. Ez a néhány sékelből álló adó nem is volt igazi békeváltságdíj, inkább csak elismerése annak, hogy Mardukh-Nebukadnezar a világ új ura és építőmestere.

A két férfi éjszakánként egy zöld fa alatt üldögélt s órákhosszat aggódva tanácskozott az elkövetkezendőkről. Gedaljah azt kívánta, hogy a próféta kutassa ki az Úr akaratát, mert az emberi következtetés csak ilyen módon kaphat isteni irányítást. Ahikám fia azt hitte, hogy a gondviselés kegyelme még a leghomályosabb sugallatban is benne foglaltatik, még itt is megvan a szent »ha-akkor« s ennek lehetőségeit csak a megvesztegethetetlen éleselméjűség tudja helyesen kibogozni. Jirmijah álmodozva nézett maga elé. Nem említette meg az elrejtőzés művét, de megígérte a Sáffán-ivadéknak, hogy azonnal követet küld hozzá, mihelyt meghallja az Úr szavát.

Mikor Jirmijah és Baruch reggelfelé kamrájukban nyugovóra tértek, így beszélgettek egymás között:

– Gedaljah sugallatot kíván, de vajon nem foglaltatik-e elég sugallat a könyvtekercsben? – kérdezte a tanítvány a sötétségben.

Jirmijah oly sokáig késlekedett a válasszal, hogy Baruch mármár azt hitte, a mester elaludt – de végül halk hangon így szólt:

– Mondd meg nekem, mi történik, ha mind e szókat elismétlem a király füle hallatára?

Baruch rémülten könyökölt fel:

– Jirmijah mindenáron céltalan halállal akar meghalni, holott az ilyen halál sem az Úrnak, sem a népnek nem válnék hasznára?

– Ki kell mondani azt a szót Nebukadnezarról, az Úr szolgájáról, – vetette ellen Jirmijah.

Most Baruch várt jóideig, míg végül a tanítvány tisztelettudó hangján ezt kérdezte:

– Mondja meg nekem mesterem, miért gondolta ki az Úr a tekercseket, amelyeket könyveknek neveznek?

– Azért vannak könyvek, hogy az emberek lelke megriadjon, felismerje a felismerendőt s visszatérjen a helyes útra most és mindig . . . A könyvek sugallatok mindenki számára . . .

– Vajon helyes-e, – mondotta szerényen az értelmes Baruch – ha azt állítom: a könyvek arra valók, hogy az olvasni tudók elolvassák, azoknak pedig, akik nem olvasnak, arra szolgálnak, hogy felolvassák őket?

Amikor Jirmijah nem felelt, így folytatta:

– Vajon szükség van-e erős szájra a felolvasáshoz?... Nem elegendő-e a gyenge száj is, ha csupán felolvasásról van szó?

A mester megértette a tanítványt, de heves tiltakozással utasította el az ajánlatot:

– Mióta küldi a harcos ifjabb fivérét a véres tülekedésbe csak azért, hogy önnön életét kímélje?

– Ifjabb fivéred nem kerül semmiféle véres tülekedésbe. Mert ugyan ki ismeri őt? Az Úr azonban nem azért íratta velünk ezt a könyvet, hogy halott tekercs maradjon...

Baruch elmondotta tervét. Az elrejtőzés művével megjelenik majd a templomban s előbb a Sáffán-ivadékok tanuló szobájában felolvassa. Ebből nem támadhat semmiféle komolyabb veszedelem. Szükség esetén legfeljebb együgyűnek tetteti magát. Azonfelül senki sem fogja megtudni, hogyan került hozzá a könyv. Különben is Jojakim erőszakossága most, hogy képmutató módon az Úrhoz való visszatérést színleli, kénytelen-kelletlen mégis csak elnézőbb lesz majd ellenségeivel szemben.

Baruch érvelése helytálló volt, a terv maga jó és helyes. Jirmijah mégis három nap és három éjszaka habozott, mielőtt beleegyezett volna a tanítvány veszélyes vállalkozásába. A negyedik éjszaka végül is elbocsátotta. Bajtársi közösségük óta most tette első ízben mindkét kezét Baruch fejére, megáldva őt a papi áldással, amelyet – papi ivadék létére – joga volt elmondani:

– Áldjon meg tégedet az Úr és őrizzen meg tégedet, világosítsa meg az Úr az ő orcáját terajtad!

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

IZZÓ PARÁZS ÉS MÉRGEZETT BOR

A magányos Jirmijah kamrájában üldögélve szorongó lélekkel gondolt Baruchra és vakmerő vállalkozására s amikor feltekintett, egyszerre ott állt előtte legidősebb fivére, Obadjah. A meglepett Jirmijahnak már arra sem volt ideje, hogy megdermedjen a jeges rémülettől, amely egyszerre megrohanta. Lassan felállt ültéből. Az éjszakai hazatérés után elfelejtette belülről bereteszelni az ajtót. Rémülten meredt Obadjahra, az ingerült haragú parasztra, aki az évek múlásával nagyon megöregedett. Szakálla hosszúra nőtt és megszürkült. Úgy látszott, hogy most már tud uralkodni magán, mert harag és ellenségeskedés nélkül nézett a riadt Jirmijahra. A két fivér némán mérte végig egymást. E néhány pillanat alatt Jirmijah lázas gyorsasággal sorra vett minden utat-módot, hogy miképpen menekülhetne el innen s hogyan juthatna biztonságba. De Obadjah – mintha megsejtette volna gondolatait – megszólalt:

– Legifjabb fivérem miért rejtőzik el testvérei elől?... Bizony sok bajt s kevés becsületet hozott a házra a dolgaival... De talán azt hiszi, hogy érett apák még majd szaporítani fogják a szégyent?

E hibáztató szavak eléggé barátságosan hangzottak. A kérdő forma ezenfelül többé-kevésbé védelemről biztosította Jirmijahot. De éppen ez a barátságosság és a titkos biztatás aggasztotta. Talán kevésbé nyugtalanította volna a régi, nyílt gyűlölködés. Az Úr tehát ismét megvonta tőle az elrejtőzés áldását s gyenge erőit megint elküldte a régi-új háborúskodásba, amelyet már régen befejezettnek hitt. Obadjah felsóhajtott, mintha valami réges-régi jóslat későn bár, de mégis csak beteljesedett volna:

– A világ bizony csak a világ... De az apai ház mindig apai ház marad...

Hiljikah utóda ezeket a szavakat nem a legidősebb fiú hangján mondotta, hanem mint apa, mint maga Hilkijah, aki felelős az Úr előtt Izrael ez ősrégi nemzetségházának fennállásáért és egységéért. Jirmijah csodálkozva látta, hogy az apa lényének jelentős része mintegy átment az elsőszülött fiúba, megszelídítette nyers modorát s némiképp megtöltötte a nemzetségház fejének töprengő méltóságával. Nemcsak az idősebb fivér állott előtte, hanem az a férfi, aki örökölte az apa tisztségét s Jirmijah lelke rögtön kész volt rá, hogy meghajoljon előtte s illő tisztelettel engedelmeskedjék. Valóban meghajtotta a fejét a fivérapa előtt s mint egy bűnbánó, egy ideig így maradt, ebben a tartásban. Obadjahnak határozottan tetszett ez az alázat s a nagylelkű győztes méltóságával bólintott:

– A hullámok partra vetették legifjabb fivéremet. Térjen hát vissza Ebijathar termébe, ahol újból helyet kap apai asztalom mellett. Lássa be tévelygéseit és kevélységét, illeszkedjék be a családba s akkor majd elrejtőzhetik Obadjah asztalánál... Bizony, inkább saját kezemmel fojtanálak meg, mintsemhogy kiadjalak üldözőidnek....

Az apaság uralkodói méltósága meglepően kifinomította Obadjah suta szókincsét, amint azt ez a formás kis beszéd is bizonyította, amelynek befejeztével könnyedén megérintette a hazatért fivér vállát, majd hozzátette:

– Akkor hát felejtsük el azt, amit elfelejthetünk!

A halálra rémült anya csak most merült fel Obadjah mögött. Könyörgő mozdulattal integetett a legifjabb fiú felé. Jirmijah kényszeredetten mosolygott, felemelte, majd leengedte a karját, aztán újból felemelte s végül bizonytalan, ölelésszerű mozdulattal vonta magához a legidősebb fivért, amivel mintegy megpecsételték a békét.

A próféta, akit az Úr királyok és népek fölé rendelt, már ott költötte el a vacsorát Ebijathar csarnokában, az apai asztal mellett, – csendesen és nyomott kedvvel ült ugyanazon a helyen, ahol gyermekkorában. Megint beteljesült rajta a kiválasztás titokzatos törvénye, amely az otthont teszi igazán idegenné s övéit a legidegenebbekké. Hosszú bolyongása alatt megszapo-

rodtak és megváltoztak az arcok ebben a házban. A felnövekedett gyermekeket szinte alig ismerte meg. Mochelet, aki most első volt a ház asszonyai között, épp úgy megőszült, mint férje. De amíg Obadjah mint a nagy nemzetség elégedett feje, szorgalmasan gyakorolta frissen szerzett csiszoltságát, addig Mochelet még rútabb és keserűbb lett, mint annakelőtte. Rosszakarat szikrázott a szemében s még a vacsorázó férfiak előtt sem tudta fékezni hangját, civakodott a gyermekekkel, sőt egyszer még Abinak is nekirontott, aki azonban válasz nélkül, béketűrően fogadta az ilyen kitöréseket. A legifjabb fiú hazatérése halálos csalódásként érte Mocheletet. Jirmijah érezte, mint lobog a gyűlölet az asszony elfordított arcában. Még csak leplezni sem próbálta elkeseredését. Jirmijah ugyan mindig tudta, hogy Mochelet nem szenvedheti, de ez a hite szerint alaptalan gyűlölet mégis megriasztotta. Sua, Joel felesége, aki közben kövér és közömbös lett, még mindig a régmúlt napok suta kíváncsiságával bámulta s most is csak nehezen tudta visszafojtani nevetését. A sok gyermek új arca is leselkedve figyelt a hírhedt nagybátyra, akinek neve borzalom lett Hilkijah házában. Az idősebbek fitymáló gőggel nézték, mint egy lebéklyózott szörnyeteget, amely azonban testi valóságában megcsalja a felcsigázott várakozást. A kisfiúk és kislányok ijedt gyorsasággal szaladtak el előle, mintha tiltott és tisztátlan jelenség volna.

Obadjah és Joel azonban ezen az estén végre elégtételt kapott. Itt volt a kárpótlás ama bosszantó és máig is mardosó pillanatért, amikor a király követet küldött a konok semmittevőért ahelyett, hogy becsülettel dolgozó férfiakat tüntetett volna ki kegyelmével. Ez a hiúságukba vágott seb máig sem hegedt be. Még a világot járt Joel is odáig alacsonyodott le, hogy az asszonyok és gyermekek előtt soknyelvű és hígvelejű oktatások, intelmek és népies bölcsességek egész zuhatagát árasztotta a tehetetlen igehirdetőre. A világcsavargónak különben inkább használára voltak az úton töltött esztendők, mint a gazdának röghöz kötött helybenülése. Joel fiatalos és mozgékony maradt s mit sem vesztett ezermesterkedő talpraesettségéből. Ma este azonban Obadjah és Joel, akik Jirmijah hajótörésének láttára valósággal megrészegültek, egymást múlták felül a szenvedélyes

nagyzolásban és fitymálásban. Lelkes öntetszelgéssel dicsőítették saját munkájukat és tetteiket s megállapították, hogy egyesegyedül ezek az Istennek tetsző munkák és tettek azok, amelyeket az embernek itt a földön el kell végeznie. Obadjah sózott marhatakarmányával kezdték a lelkesedést, a legidősebbik fivér saját találmányával, amely üdvösebb a nép és az ország számára minden fecsegésnél, hiszen megkétszerezte a nyájak számát, a nyert zsír súlyát pedig megháromszorozta. Ugyan mit tennének a tanult semmittevők a templomban és egyebütt, ha Obadjah fáradhatatlan derekassága révén nem fejnének édes tejet s nem nyírnának finom gyapjút Anathot domjain? Joel kegyesen bólintott az ilyen módon kihirdetett igazság hallatára, de még kiegészítette azzal a megállapítással: a legédesebb tej is megsavanyodnék, a legfinomabb gyapjú is elrothadna, általában a föld minden terménye tönkremenne, ha bátor utazások során nem sikerülne – persze kellő nyelvtudással és rábeszélő művészettel – a felesleget eladni a habozó vevőnek. Ez az igazi körútja az anyaföld áldásának, amint azt Esagilla templomában egy papi ének is hirdeti. Ezenfelül az Úr nem is kíván egyebet, mint a tisztességes, de semmi esetre sem túlforró áhítatot, azaz a megfelelő áldozatok és imák szabályszerű felajánlását, valamint a legfontosabb ünnepek és rendelkezések szokásos betartását. Elvetemedett dölyf minden, ami túllépi a szerénység határait, különösképpen pedig mindenfajta fülelés olyan sugallatokra, amelyeknek ténybeli valóságát amúgy sem lehet bebizonyítani. Az ilyesmi csupán hívságos nagyravágyásból ered s végül is romlásba visz, mint az napnál világosabban kiderült bizonyos megbotlott és üldözött emberek szomorú hazatéréséből, hiszen az ilyenek éppen azoknál keresnek irgalmat és menedéket, akiknél szellemben és rangban jóval többre tartották magukat. Joel és Obadjah újra meg újra figyelmeztette az asztal körül ülő ifjúságot, hogy e bukás példáját komoly tanulságként jegyezzék meg egész életükre.

Jirmijah, az érett férfi, kénytelen volt szótlanul végighallgatni e világosságtól mindig elforduló emberek dicsekvését és megalázó korholását. Már nem gyulladt vörösre az arca, mint ifjú éveiben. Mély alázattal hallgatta meg fivéreit s nem válaszolt. Az asszonyoknak és gyermekeknek ezzel példát mutatott arra,

mint kell elviselni az igazságtalanságot. De az asszonyok és gyermekek nem értették meg a példát s inkább megvetették hallgatásért, amely a bűn beismerése volt szemükben.

Jirmijah békés hallgatása különösképpen Joelt ingerelte, aki beszédes kedvét szívesen köszörülte volna egy-egy ellentmondáson. De a hazatért fivér szótlan maradt, amíg csak a férfiakból ki nem égett a tüzelő elégtétel parazsa, – akkor végre felemelte szemét és így szólt:

– Tisztelettel nézem idősebb fivéreim munkáját... Vajha barátsággal oktatnának erre a munkára, hogy Jirmijah tudásuk által megtanulja azt, amit elmulasztott...

Ez a szerény kérés meglepte és bizonytalanná tette a fivéreket. Egymással és feleségeikkel olyan pillantásokat váltottak, mint a kereskedők, akik ravasz csalást szimatolnak a túlságosan olcsó ajánlat mögött.

Az elkövetkező napokban a két fivér és legidősebb fiaik kivitték Jirmijahot a földekre, hogy az elfajzott most végre saját szemével is megcsodálhassa áldásos munkájukat. A hazatért fiú gyermekkora óta nem látta e szántóföldeket, legelőket, szőlőhegyeket, olajligeteket, majorságokat, malmokat és nyájakat, amelyekből apja vagyona állott, s amelynek harmadrésze örökségként őt illette. Jirmijah belátta, hogy fivéreinek szorgalma szaporította a jólétet s őt magát is gazdag emberré tette, ámbár rongyos köpenyében és ruhában lépett anyja szobájába. Hilkijah halála óta talán csak egyszer vett ki valamit az őt megillető, örökség hozadékából, hiszen mint a kis Mátanjah tanítója gondtalanul élt Josijah udvarában. Kedve ellenére volt, hogy őt is ama gazdagok közé sorolják, akinek szívében nem volt irgalom, s akik mind messze kerültek az isteni szellemtől, mint azt Obadjah és Joel példája bizonyította. De kedve ellenére volt az is, hogy lemondjon jog szerint megillető részéről, hiszen szent örökség volt az az Úr országában. Ennek a földnek minden röge terhes volt Isten messzire mutató szándékaival és senkinek sem volt jogában, hogy örökségéről lemondva, kibújjon az Úr szándékai alól. Igaz ugyan, hogy őt, Jirmijahot személy szerint kivette az Úr e kötelezettség alól, hiszen megtiltotta, hogy feleséget vegyen és hogy gyermekei legyenek. Mert mit sem ér az

olyan férfi öröksége, akinek nincs fia, hogy tovább adhatná néki örökségét.

Jirmijah ingadozott. Nagyon jól tudta: Obadjah és Joel nyugtalanító barátságossága abból a reményből fakadt, hogy az örökség megváltásának első meghiúsult kísérletét most eredménnyel ismételhetik meg. Hiszen a legfiatalabb fivér életre-halálra menő hajszából tért haza s minden feltétel nélkül, kénye-kedvre ki volt szolgáltatva fivérei irgalmának. Élete egy percig sem volt biztos, s jelenléte az egész Hilkijah-házat veszedelembe sodorhatta. Joel szántalanszor emlékeztette is erre s Obadjah, a család tekintélyes feje ilyenkor kenetteljesen tette hozzá: senki sem gondol arra, hogy a bűnbánó vérrokont megkötözve szolgáltassa ki a kutató poroszlóknak. Nyilvánvaló volt, hogy Jirmijahot ezekkel a tehetetlenségét szüntelenül emlegető beszédekkel akarták megpuhítani és engedékennyé tenni.

A rút Mochelet azonban semmiképpen sem akart belenyugodni a férfiak szelídségébe. Még annyira sem tudott erőt venni magán, hogy fogadta volna Jirmijah köszönését s ha a legfiatalabb fivér megjelent az apai asztalnál, az asszony félrefordította a fejét. Nyilván már jó ideje azt remélte, hogy a harmadik fiú végképp eltűnt és meghalt. Neki magának három fia volt s gondolatban már régen felosztotta közöttük Jirmijah örökségét. Megrémült, amikor újból megjelent ez a gyűlöletes ember – egyes-egyedül azért, hogy reményeit, sőt bizonyosságait is egyszeriben megsemmisítse. Ezek a buta férfiak, az együgyű Obadjah és a fecsegő Joel nem is sejtették, hogy Jirmijahhal nem lehetett szerződést kötni, mert minden szerződés tüstént érvénytelenné vált, mihelyt e nyugtalanító ember isteni Ura megsemmisítette. De Mochelet jól tudta ezt s azt is tudta, hogy hiába áldoznak és imádkoznak, Jirmijah Ura gyűlöli őt és az övéit és sohasem nyugszik bele olyan döntésbe, amely hátrányára válnék Abi legifjabb fiának. A férfiak a maguk földhöz kötött korlátoltságában mindezt nem látták. Mochelet izzó meggyőződéssel hitte, hogy egyes-egyedül Jirmijah halála semmisíthetné meg a földöntúli tárgyaló fél számukra oly hátrányos erejét, csak a halál biztosíthatná fiainak az örökséget. Izráelnek ez a tévelygő leánya azt hitte, hogy ha széttörik az istenség edényét, akkor maga az istenség is hajléktalan lesz, s kárt okozó hatalma meg-

bénul. Így hát az egész házban Abin kívül Mochelet volt az egyetlen, aki mélységesen hitt Jirmijah igazi próféta voltában. Jirmijah a közös étkezések alatt senkire sem nézett oly kitartó figyelemmel, mint a rút sógornőre. Mocheleth ilyenkor fejkendője alól kúszán kibomló ősz haja tövéig elpirult. E sokat tudó pillantások megzavarták s gyűlöletét már-már őrjöngő ideglázzá fokozták. Jirmijah szeme mindenfelé követte. Mochelet olykor minden ok nélkül úgy érezte, hogy sikoltania kell.

Amikor Jirmijah felismerte, hogy fivéreinek kapzsi szíve nap nap után egyre hevesebben kívánja örökségét, ingadozó gondolatai lassanként mégis eljutottak a döntésig. Arra gondolt, hogy enged a fivérek kívánságának s ezen az áron életének legalább *egy* területén megvásárolja a békét. Jirmijah ugyan undorral nézte a gazdagok telhetetlen kapzsiságát, de éppúgy kevéssé szerette a szegénységet s nyomorúságot. Nagyon jól tudta, hogy a testi éhség nem kelti fel, hanem inkább elkergeti az Istent kereső gondolatokat. Az önkéntes böjtölés néha talán feltisztítja Zebaoth homályosságát, a kényszerű koplalás soha. Így hát elhatározta, hogy fivéreitől csak azt fogja követelni, ami megilleti.

Ezt az elhatározását azonban elhallgatta anyja előtt, mert Abi sohasem egyezett volna bele, hogy a legifjabb fiú lemondjon örökrészéről. Egy szombati ebéd után végül Obadjah és Joel – némi zavarral és krákogva – beszélni kezdtek arról, ami szívüket nyomta. Nagy elismeréssel emlegették, hogy milyen gyengéden viselkedtek az üldözöttel szemben, akiknek hazatérése óta sem szombaton, sem egyéb ünnepnapokon egyetlen barátjukat sem hívták meg asztalukhoz, nehogy veszélyeztessék a legifjabb fivér biztonságát. Jirmijah figyelmesen hallgatott, míg végül szorongató pillantásának ereje rákényszerítette a fivéreket, hogy kívánságaik lényegéről beszéljenek. Joel nagylelkűen jelentette ki, hogy a legjobb fivér nemhogy elveszítené, hanem éppen ellenkezőleg, végleg meg fogja nyerni az apai házat örökrészének eladása által, különösen akkor, ha tartózkodik mindenféle ostoba igehirdetéstől. A két kapzsi ember nagy meglepetésére Jirmijah bólintott, ilyen módon jelezve, hogy az idősebb fivérek ajánlatát nem utasítja vissza. Obadjah csak nehezen tudta örömét apai komolysága mögé elrejteni. Azt javasolta,

hogy megbízható emberek segítségével már másnap állapítsák meg, mennyit ér Jirmijah örökrésze. Jirmijah egy kissé lecsillapította ezt a viharos lelkesedést, amikor azt mondotta: éppen most vár üzenetet, amely dönteni fog sorsáról. Ezt minden esetre be akarja várni, mielőtt imént közölt elhatározását érvényes módon formába öntik. Mindig baj volt ezzel az emberrel! Amikor már-már azt hitték, hogy kézben tartják, megint kisiklott. Obadjah arca eltorzult a csalódástól. Úgy látszott, hogy elveszti frissen szerzett nyugalmát. Az utazó kereskedő azonban hunyorogva nyugtatta meg a legidősebb fivért:

– Lassú tűzön keményebbre ég az agyagkorsó – mondotta Aram nyelvének torokhangján.

Jirmijah másnap egyedül ment ki a földekre. Fájdalmas nyugtalanság hajszolta, hogy még egyszer bejárja örökrészét, noha máig édeskeveset jelentett számára. Nehéz lett a szíve, amikor búcsút kellett venni ettől a birtoktól, amely sohasem volt birtokában. Valami furcsa gyász felhőzte be lelkét, amikor ott bolyongott a szántóföldeket átvágó ösvényeken és mezsgyéken. Olyan súlyos léptekkel haladt a puha földön, mintha forró testi szeretettel akarná érezni simogatását. És a föld gyöngéd barátsággal símult lába alá. Könnyen libegő, friss szél szaladt át a tarlókon s illatos zizegéssel töltötte be a levegőt. Az új szántás ideje volt. Az idomtalan faeke mindenfelé hosszú barázdákat vágott a földbe. Kényelmes lassúsággal döcögtek az ökrösfogatok. A szántó mélyen bele nyomta az ekevasat a földbe s nagy buzgalommal ügyelt rá, hogy a barázda nyílegyenes legyen. Nyomában a vető szórta szét a magot, utána meg asszonyok és gyermekek görnyedt csapata kézzel púpozta a földet a drága vetemény fölé. Hilkijah terjedelmes birtokán csakúgy hemzsegtek a szántóvető parasztok. De ezek a dolgozók nem voltak szabad férfiak és nők, teljesjogú atyafiak, akik egyenes derékkal szolgáltak az Úrnak, hanem jobbágyok és robotosok, adott-vett emberek. Testük-lelkük nem a maguké volt, hanem a földesuraké, Obadjahé, Joelé és Jirmijahé. Külön vásárokon árulták őket s elcsigázott testükön ott volt a tüzes vas nyoma, vagy a rabszolgaság egyéb jegyei. Az Úr kiszabadította Jákobot Egyiptomból, a rabszolgaság házából, s Jákobnak e gyermekei saját házukban lettek rabszolgák. Igaz, a tanítás gondoskodott a sze-

gényekről és nyomorultakról, s az Úr szava mindig újra meg újra felhangzott az elnyomottak érdekében, de Jehúda gazdagjai minden rendelkezés közül éppen ezzel törődtek a legkevésbbé. Jirmijahon átvonaglott a rémület és szégyen, amikor meglátta a szántóföldeken ezeket a rabszolgákat, akik végül is az ő rabszolgái voltak. Ő, aki vakmerően követelte a királyoktól a törvény betartását, gyáván és behúnyt szemmel tűrte, hogy saját birtokán meggyalázzák a magasztos rendelkezést. A leszámolás napján nem fog tisztábban állni az Úr előtt, mint Obadjah és Joel – bűntárs ő is, el kell ítélnie önmagát. A szél mindenfelől idehordta a jobbágyok panaszos énekét s lerakta e szomorú dalokat Jirmijah elé, aki egyre fáradtabban, egyre bizonytalanabbul lépdelt. Egyszerre valami kunyhóhoz ért, emberhez nem méltó kalyibához, aminőt ezek a nyomorultak agyagból és pelyvából szoktak összecsapni. A kunyhó előtt egy csomó rabszolganő egy öreg ember körül foglalatoskodott, akit a gyöngeség, a kor vagy talán halálos betegség földre terített. Egy jól megtermett asszony néhány csepp tejet igyekezett az ájult aggastyán szájába csöpögtetni. Jirmijah odalépett. Leguggolt a földre, ölébe vette a beteg fejét s kezét a verejtéktől nedves homlokra helyezte. Az ájult agg ember magához tért. Elmálott,ráncos arca üres szemmel bámult Jirmijahra. Aztán egyszerre valami derűs ráismerés sápadt visszfénye csillant fel a szürke vonásokon. Az aggastyán talán még emlékezett az álmodozó fiúcskára, aki a messzeségbe figyelő szemmel bolyongott apja birtokán. Keze simogatni próbálta Hilkijah legifjabb fiát, s kialvó hangja ezt hörögte:

– Látjátok, ez itt a jó úr... Ez a jó úr, aki jót akar szolgáinak... Ó, én jó uram, már kilencszer hét éve szolgálok neked, s nemsokára megkezdődik az új szombatév...

– Az új szombatév – ismételte Jirmijah fakó szájjal. De az asszonyok, akik körülállták az öreget, nevettek és hunyorgatva mondták: »Mindig csak számol és számol és számol...« A szombatév kiszámolása, a parancsra való emlékezés, – mindezt csupán egy aggastyán bolondos képzelődésének tartották. Már régen elfelejtették a szabadság vágyát. Jirmijah odaajándékozta a betegnek új ruháit, amelyeket anyjától kapott. Jól tudta, hogy ezek a ruhák – ha ugyan el nem lopják mindahányat – legfel-

jebb ha tachrichimnek, halotti ruhának lesznek jók. Elajándékozta a Josijahtól kapott arany karkötőt is, ezt a szent emléktárgyat, amelyet mindig karján viselt. Hozzátartozói bosszankodva és csúfolódással fogadták, amikor majdnem meztelenül tért haza, – egyetlen megmaradt ruhadarabja a lágyékkötője volt.

A fivérek kénytelen-kelletlen még egyszer visszanyelték magukba szenvedélyes vágyódásukat a harmadik fivér örökrésze után. Mert az történt, hogy Jirmijah hosszabb időre eltűnt.

Egy éjszaka ablaka előtt megjelent Baruch. Mindketten azonnal bezárkóztak a régi rókalyukba. Úgy látszott, hogy a tanítvány ép bőrrel menekült meg a veszélyből. De a könyvtekercs nem volt a kezében.

– A király elégette mesterem művét – ezekkel a szavakkal kezdte kalandjainak elbeszélését.

– Szavaid, amelyekkel elbúcsúztál tőlem, – mondotta Jirmijahnak – erőssé tették félénk szívemet és én nem remegtem . . .

De akárhogy bizonykodott, Jirmijah kihallotta elbeszéléséből a kiállott szorongás emlékét.

A Sáffán-fiúknak nagy tanulószobájuk volt a templomban, amelyet kisebb kamrák vettek körül. A Baruch-hal való előzetes megbeszélés után a múlt szombaton vagy száz férfit hívtak meg ebbe a »Sáffán-csarnokba«, – megannyi tisztalelkű, ájtatos istenhívőt, akiknek fülük volt, hogy halljanak. Baruchot odavezették közéjük, hogy felolvassa nekik Jirmijah könyvét, amely nem csupán emberi írásmű volt, hanem folytatása az Úr Izraelhez intézett üzeneteinek. A tanítvány bevallotta mesterének, hogy izgalmában elakadt a hangja s az első sorokat szinte csak fulladozva tudta felolvasni. Adonáj szava úgy égette a torkát, mint a tűz. Hangja és teste csak lassan-lassan idomult hozzá ehhez az égető lobogáshoz.

De a hatás, amelyet a tanítvány hangján felolvasott isteni kijelentések keltettek, olyan mérhetetlenül nagy volt, hogy Ahikám és fiai szívük mélyéig megrettentek tőle. A rémület mennydörgő némasága után az összegyűlt férfiak egy emberként vetették magukat a földre s homlokukkal verdesték a padlót. Egyszerre felismerték a bűnök végtelen sorát, az Úr türelmének

kimerülését s az elkerülhetetlen pusztulást. Nagy jajveszékelés, fogvacogás kezdődött most, amely utóbb kétségbeesett sírásra, majd szívet tépő könyörgésre fordult, s Baruch úgy remélte, hogy ez a könyörgés feltétlenül feljutott az Úr trónusáig. Ahikám és fiai nyugodtan megvárták, amíg a nagy megrendülés elcsillapodott. Akkor azonban Micha, aki sohasem vesztette el lélekjelenlétét, igyekezett kihasználni az általános megsemmisülés félelméből eredő bátorságot s azt javasolta: pillanatnyi késlekedés nélkül induljanak el a királyi kastély hivatali palotáiba s azonnal értesítsék a felsőbbséget Jirmijah könyvéről, amely jelentőségben majdnem felér az újra megtalált isteni tanítással. A száz nagytekintélyű férfi, lélekben porig sujtva, felemelt kézzel elfogadta a javaslatot. Félelem nélkül és tüstént kényszeríteni kell a királyt, hogy őszinte lélekkel forduljon vissza a bűnök útjáról. Nem a felizgatott nép üvöltő hordája indult el Micha és Baruch vezetésével a királyi várba, hanem előkelő, fehér szakállú aggok néma csapata, mindegyiknek neve és rangja volt Jeruzsálemben, s a királyi hivatalnokok nem vehették semmibe e nagytekintélyű férfiak véleményét. Elisáma, az új kancellár palotájában tüstént fogadta is a küldöttséget. Micha, a küldöttség vezetője, úgy intézte a dolgot, hogy Baruch egyelőre egy szomszéd szobában várakozzék. A tanítvány szíve dobbanásával mérte a lassan múló perceket, amikor végre belépett hozzá egy fiatalabb ember, hogy az ország nagyjainak színe elé vezesse. Ez a barátságos külsejű férfi Jehudi volt, Kusi fia, a király első felolvasója, – igaz jóindulattal nézett Baruchra. Mily jól esett Baruchnak Jehudi barátságos pillantása e szorongó percekben!

De amikor ott állt Elisáma kancellári hivatalában, szemtől szemben a jéghideg nagyurakkal, egyszerre megint nagyon gyengének és nyomorultnak érezte magát. Az egyik úr meztelen kardját a tanácskozóasztalra dobta s keresztbefont karral bámult maga elé. Elnathan volt ez tulajdon személyében, Jojakim sógora és barátja, az erőszak uralmának forrása. Amikor erre a mozdulatlan vasemberre pillantott, Baruch legszívesebben megszökött volna. De minden úgy alakult, hogy éppen Elnathan személye lett a legnagyobb meglepetés ebben az órában.

Elisáma fölényes udvariassággal felszólította a tanítványt,

hogy üljön le és kezdjen bele az Istentől eredő írás felolvasásába. Kezdetben még nehezebben ment a felolvasás, mint az imént a templomban. Baruch úgy érezte, hogy ha nem hagyja abba, tüstént elájul. Halálos izgalom ködfátyolán keresztül látta, mint nézik őt, komolyan és figyelemmel, a nagy urak. Elnathan fürkésző pillantása szinte keresztülszúrta. Baruch ebben a pillanatban tudta, hogy a világ sorsa most hangjának erejétől függ. Erre a gondolatra megnyugodott, szorongása megenyhült. Életét nem bánta többé, egyes-egyedül azt akarta, hogy a szellem erejével győzedelmeskedjék e férfiakon. Megpróbálta megtölteni hangját ama lenyűgöző erővel, amely – mestere szájából felzendülve – a veszély pillanataiban mindig megbénította az ellenséget. És e szolgálatra rendelt hűséges léleknek ez egyszer megadatott, hogy tökéletes erővel utánozza az utánozhatatlant. Baruch a felolvasást a pusztulásnak s Jeruzsálem felgyújtásának hírüladásával fejezte be. Amikor Nebukadnezár nevéhez hozzátette a jelzőt, "az én szolgám", – amikor kimondotta Izraelnek ezt a borzalmas megsértését, hangja félelem nélkül és acélkemény könyörtelenséggel dübörgött fel a teremben.

Egyetlen kéz sem kapott a kardhoz, hogy megfenyítse a vakmerőt. Az ország nagyjai némán, lehajtott fővel ültek helyükön. Elnathan egyszerre felugrott s a sarokba hajította kardját. Aztán félrefordította fájdalomtól eltorzult arcát, hogy a többiek meg ne lássák. Valamennyi hallgató között őt rendítették meg leginkább ezek a szavak, aminőkhöz hasonlókat még sohasem hallott. Két öklét lüktető halántékára szorította s fájdalmas nyögés szakadt fel a melléből:

– Ezt a királynak is hallania kell!

Elisáma ravasz kérdéssel fordult Baruchhoz:

– Nem mondanád meg nekünk, hogyan írtad le mindezeket a szavakat?

A tanítvány hosszú ideig habozott, hogy kiszolgáltassa-e a mester nevét. De most úgy érezte, hogy minden kibúvó szó hitvány hazugság lenne. Megvallotta, miképpen született meg az elrejtőzés műve:

– Mind e szavakat saját szájával mondotta ki Jirmijah, én pedig tintával beleírtam ebbe a könyvbe.

Elnathan összekapta köpenyét mellén és sürgette a többieket:

– A királyhoz! A királyhoz! Mit késlekedtek?

Jehudi, az első udvari felolvasó azonban szót emelt az ilyen megfontolatlan megrohanás ellen. Azt javasolta, hogy előbb várják be a kedvező pillanatot, s a könyvet akkor se idegen ember olvassa fel, aki csak felbosszantaná Jojakimot, hanem a király valamelyik bizalmasa. A többség tetszéssel fogadta Jehudi okos tanácsát, s végül Elnathan is belátta, hogy óvatosságra van szükség. Amikor az emlékezetes óra elmúlt s a férfiak eltávoztak, Jehudi félrevonta Baruchot és figyelmeztette:

– Menj és rejtőzz el te is, meg Jirmijah is, hogy senki meg ne tudja, hol vagytok!

Baruchot elbújtatták Gedaljah házában. Itt biztonságban volt. Csak Jehudi ismerte rejtekhelyét. Egy álló napig kellett várnia. Jehudi végre az éjszakai órákban eljött Gedaljah házába. Baruch és a Sáffán-fiúk a királyi felolvasó szájából tudták meg, hogy mi lett a sorsa Jirmijah művének.

Nem volt könnyű munka megtalálni a királyt. Jojakim az utóbbi időben naponta többször is változtatta lakhelyét. Nemcsak azért tette ezt, mert szüntelenül gyilkosoktól félt, hanem mert attól tartott, hogy előbb-utóbb valamiféle döntésre kényszerítik. Ez a félelem késztette arra, hogy Fáraó követségét dolgavégezetlenül hagyja elutazni, s ezért nem adott választ Bábel követségének sem. Ez az erőszakos uralkodó, akinek éles hangja mindig lázba tudta hozni a tömeget, Jirmijah jóslata óta képtelen volt a legjelentéktelenebb döntésre. Olykor egész napját ott töltötte valamelyik kotyvasztó konyhájában vagy nyugtalanul forgolódott pompás lakosztályainak fekvőhelyein. Elnathan és a vele együtt érkező férfiak az új téli palota egyik sötét szobájában találták meg a királyt, aki kezdetben letagadtatta magát. Jojakim fagyoskodva ült egy szénnel telt kis, háromlábú medence előtt s meredt szemmel figyelte a parazsat. Paszulykaró vékonyságú lábait összeszorította, s csontos keze mintegy könyörögve nyúlt ki az illatos tűz fölé. Elnathan izgatott hangon jelentette, hogy a templomban az Úr lelkével telt könyvet találtak, amelynek emberi megfogalmazása az Anathotbéli Jirmijahtól származik. Kéri a király őfelségét, hogy azonnal rendelje el a könyv felolvasását. A király Jirmijah nevének hallatára összerázkódott s értelmetlen pillantással bámult El-

nathanra, a próféta legengesztelhetetlenebb üldözőjére. Aztán – a hatalmasok régi szokása szerint – igyekezett egyszerűen elengedni a füle mellett a kellemetlen kérést s egészen más dolgokról kezdett beszélni. De ez a próbálkozás nem sikerült. Elnathant, a hadvezért, aki kezdettől fogva megosztotta Jojakimmal az árulást, erőszakot és bűnt, halálos komolyság szállta meg. Ruháját középen megszaggatta s a gyász és bűnbánat jeléül vágásokat ejtett sebhelyes arcán.

Jojakim szörnyen szenvedett. De elárulhatta-e a félelmet gerjesztő úr önnön félelmét, még hozzá szavaktól való félelmét? Elnathan hajthatatlan szilárdsággal állott előtte. Végre is a király bosszankodó mozdulattal jelt adott Jehudinak, hogy bontsa ki azt az átkozott írástekercset. Szép, teli zengéssel zendült fel a királyi felolvasó hangja. Kerek és szép volt száján az Úr szava, de e szavak tüze nem perzselte meg. Jojakim nyilván elszégyellte engedékenységét – Jehudi legalább is így vélekedett Baruch előtt. Szórakozottnak mutatta magát s pillantása közömbösen vándorolt egyik úrtól a másikig. Néha felállt, fel-alá járkált s nagyon hangosan mondott valamit a kamarásoknak. Aztán megint leült s úgy látszott, hogy a felolvasott szó végül is megragadja. De Elnathan keserűen csalódott, amikor abban reménykedett, hogy a király még hozzáférhető az igazság számára. Jojakim nem tört ki könnyekbe, nem szaggatta meg ruháját, nem oldódott fel a bűnbánatban. Amikor Jehudi végigolvasott egy-egy sűrű hasábot, amelyet »ajtó«-nak neveztek, olyankor a király elkérte a tekercset, az egyik írnok késével levágta a tábláról a teleírt papíruszt s hanyag mozdulattal az izzó parázsba dobta, ahol tüstént lángot vetett. Ki merte volna ezután csúfolódva azt állítani, hogy Jojakim gyáva? Elnathan azonban minden hasáb elégetése után könyörtelenül intett Jehudinak, hogy folytassa a felolvasást. Jehudi nyugodtan folytatta is, amíg a hasáb végére nem ért, amely a király kezében csak úgy járt, mint az előző. Mivel Jehudi egyetlen sort sem hagyott ki, több órába tellett, amíg az elrejtőzés műve a maga egészében a lángok martaléka lett. Amikor az utolsó hasáb is fellobbant a tűzben, Elnathan két súlyos lépéssel odalépett a király elé s felrúgta az izzó parázzsal telt háromlábat, – Jojakim felkiáltott, mert a füstölgő szénparázs széles ívben szóródott szer-

teszét és a kamarások csak üggyel-bajjal tudták eloltani. A hadvezér jó ideig szomorúan mérte végig urát és parancsolóját, aztán hátat fordított és elment...

Jirmijah kezébe temette az arcát. Maró, sós fájdalom kavarog a torkában. Nagyon szenved a megszámlálhatatlanul sok nappal és éjszaka fáradságával megírt mű pusztulása miatt. Nem sajnál mást, csak a maga teljes tisztaságában ellesett szót, amely immár minden időkre elveszett. Nem is figyel Baruchra, amikor az beszámol a király dühöngő parancsáról, amely elrendelte, hogy azonnal fogják el Jirmijaht. A legharapósabb vérebeket uszították nyomukba, hogy Baruchhal együtt kézrekerítsék. Az üldöztetés miatt minél előbb új búvóhelyet kell keresniök. Jirmijah éppen csak hogy megérti, miről van szó s egyszerre átvillan lelkén a felismerés: ne nyugodj bele a legyőzetésbe! Az Úr azt akarja, hogy igéi ne vesszenek el. Írd le másodszor is az egészet, elejétől végig! Ettől az elhatározástól egyszerre megkönnyebbül.

Anyja új rejtekhelyet is tud. A birtok északi végében az ugaron van egy omladozó kunyhó, ide soha senki sem téved be. Ez biztonságos búvóhely lesz, mert a környéken lakó robotosok szeretik Jirmijaht és veszély esetén könnyen figyelmeztethetik.

Ebben a kunyhóban rejtőzött el Jirmijah és Baruch s az elölről kezdődő, lemondással teli munkában megint írásba rögzítették Adonáj szavát a tiszta papírusztekercsen.

Így hát másodízben is befejezték az elrejtőzés művét, – hűségesen emlékezve mindenre s újból megjelenítve a sugallatokat és látomásokat. Az Úr kegyesnek mutatkozott s az új sugallat szavát még tisztábban s még dúsabb erővel fogalmazta meg. Kezét különben is ott tartotta két munkása fölött; nemcsak az üldözők nem találták meg őket, akik több ízben is valóságos hajtóvadászatot rendeztek Anathot dombjai körül, hanem még a fivérek sem. A végzet különben egyre gyorsabban közeledett s az illatkeverő királyt nap nap után döntésekre kényszerítette, amelyek elől elzárkózott kotyvasztókonyháiba. Gyengesége és véletlen siker volt alapja az erőszaknak – az első lökésre megingott. Bábel nagyura, Istennek ez a mitsem sejtő szolgája seregével Aram országában állott, Damaszkusz előtt. A népek nem

értették meg üzenetét, »Bábel békéjét«, s azt hitték, hogy ez a jelszó az erőtlen gyengeség leplezése csupán. Mert a hátrafelé élők, akik mámoros boldogsággal fogadják a szolgaságot, megvetik a szelídséget, mintha gyengeség volna. Mardukh a világ építőmestere akart lenni, de előbb arra volt szükség, hogy győzelmes hadvezér legyen. Ezért hát kúpos sisakú lovasok jelentek meg zárt rendekben Jehúda nyílt városai előtt s figyelmeztető jelenlétük eleve megakadályozott mindenfajta harci készülődést. Mindenütt azt beszélték, – a hír még Jirmijah magányába is eljutott – hogy Mardukh, az éjszakai ég ura felszólította Jojakimot: szakítson meg minden kapcsolatot Nof napjával s feltétel nélkül ismerje el legfőbb urának Bábel királyát. De azt senki sem tudta, hogy Jojakim mit felelt erre a követelésre.

A csípős őszi szél megint végigvágtatott a tarlott mezőkön. Már jóideje leszüreteltek, végefelé hajlott az esztendő, az évhét utolsó előtti esztendeje volt ez, most kezdődött volna a nap körforgásának szombatja, a szabadon bocsátás szombatéve, amely megszüntet mindenfajta jobbágyságot s a kölcsönadott birtokot igazi tulajdonosának kezére adja. Jirmijah egy napon váratlanul megjelent fivérei között Ebijathar termében. Bejelentette, hogy most már hajlandó teljesíteni kívánságukat: – lemond javukra örökrészéről. Ezért hát még az újév ünnepe előtt hívják össze a nemzetség valamennyi férfitagját, hogy a tanúk, döntőbírák és eskütársak színe előtt közölje feltételeit; ha elfogadják, akár rögtön meg is köthetik a szerződést. Joel bizalmatlanul kérdezte, vajon nem lenne-e helyesebb, ha még a rokonok egybehívása előtt mindent hármasban tisztáznának. Aztán még hozzátette, vajon nem fél-e a legifjabb fivér attól, hogy ilyen módon majdnem idegen emberek megtudják rejtekhelyét? Jirmijah megnyugtatta: nem tart semmitől, a szerződés aláírása után tüstént el is megy innen s mindabban, ami személyére és anyagi érdekeire vonatkozik, mély tisztelettel hajlik meg idősebb fivéreinek akarata előtt. A »tisztelet« szó nagyon jól esett Obadjah lovagias szívének. Nagylelkűen leintette Joelt s kijelentette, hogy egyetért a nemzetségi gyülekezet egybehívásának tervével. De Mochelet, aki éppen a borosserlegeket nyújtotta át a férfiaknak, ezt szíszegte férje felé:

– Adonájnak ez a csalója titeket is megcsal...

Újév előtt három nappal Ebijathar termében megjelentek a nemzetségház felnőtt tagjai, valamint mindazok az unokafivérek, akik Anathotban laktak. Közöttük volt Hanameel, a jó rokon, az igehirdető gyermekkori barátja, akinek szegényes birtoka Jirmijah örökrésze mellett feküdt. De hívatlanul jött egy idegen is, akit senkisem hívott: Samarjah, a szemérmetlen főkoldus. Hivatala bő és puha kenyeret biztosított Samarjahnak, »a város szegényének«. A testet öltött váltópad volt ez az ember, ahol a földi jótéteményt könnyűszerrel lehetett becserélni isteni jutalomra, mert a szigorú koldus hajlandó volt részt juttatni a gazdagoknak is gőgös jóindulatából. Nyolcvan vagy nyolcvanöt éves lehetett, de a kor nem bírt a követelőző főkoldussal, akinek még a király sem mert ajtót mutatni. Samarjah derekasan ugrált görbe lábain egyik háztól a másikig s azt az ösvényt még nem taposta ki senki, amely őt elfárasztotta volna. Az évtizedek múlásával valóságos hatalom lett Hilkijah házában. Mesteri módon értett hozzá, hogy kellő arányban keverje a csúszómászó alázatot és a szemtelenséget s szinte pórázon vezette a lassú észjárású Obadjahot. Mindenki jó előre félt már az elkerülhetetlen szombati vendégtől, a rossz hírek gonosz harsonájától, aki a szokásjogra hivatkozva minden kérdezés nélkül szokott volt helyet foglalni a ház asztalánál. Obadjah is félt tőle, de mert epedezett a tisztelet után, a leghitványabb hízelgést sem tartotta túlontúl rossznak s megvédte Samarjahot a többiek ellen. De most az egyszer még a családfői védelem sem használt a főkoldusnak. Jirmijah ugyanis nagyon határozott volt:

– Talán te is ehhez a nemzetségházhoz vagy a rokonok közé tartozol? – kérdezte éles hangon s elkapta a főkoldus hivatalból agyonfoltozott köpenyét. – Akkor hát nincs is keresnivalód Ebijathar termében, kotródj az ajtó elé!

Szelíden, de engesztelhetetlenül kitolta az öreget a szobából – olyan gyorsan, hogy ideje sem volt mérges szavakkal megtüzdelt jajveszékelésbe kezdeni vagy segítséget kérni védelmezőjétől. A férfiak némán nézték a dolgot. A legtöbben dicsérték magukban Jirmijah határozottságát. Obadjah összeszorította a fogát és hallgatott. A legifjabb fivér ugyan olyan családfői jogokkal élt, amelyek nem illették meg, de mégis csak igaza volt,

amikor kiutasította a betolakodó leselkedőt. Jirmijah kihasználta a mély csendet, a férfiak felé fordult és beszélni kezdett. Első ízben történt meg, hogy a próféta, akinek nevével teli volt Jeruzsálem, saját nemzetségházában emelte fel hangját, amely királyokat és papokat nyügözött le. A rokonok kíváncsi pillantással fordultak az elfajzott legifjabb fiú felé:

– Ti férfiak és e nemzetségház rokonai mind, – kezdte Jirmijah – vajha igaz belátással döntenétek mindarról, amit most elmondok néktek. Ne higgyétek, hogy itt majd holmi alkudozás kezdődik a szántóföldek határáról vagy a vételárként szolgáló ezüst súlyáról. Az ifjabb fivér megelégszik azzal, amit idősebb bátyjainak igazságossága felajánl neki. De előbb meg kell tenni valamit. Halljátok hát: az Úr meghirdette szavát az egész ország sorsáról, így hát e ház sorsáról is. Aligha lehet remélni, hogy Adonáj még egyszer irgalmazzon ennek a népnek. Mert nemcsak az ország nagyjai és alsóbbrendű népe él förtelmességben és hitehagyottságban, hanem még Élitől származó papi nemzetségházak is. Nem törődtünk a szombatévvel és a szabadon bocsátás jobelével, elfordítottuk szemünket a parancstól és a tanítástól. Vajha könyörgésem kedves lenne fületek előtt s betöltenétek most a jobel parancsát, vajha elbocsátanátok szolgáitokat és szolgálóitokat az őket megillető résszel együtt, mint igazi atyátokfiait, vajha ezzel elfordítanátok magatokról az Úr haragját...

Jirmijah végtelen szelídséggel és nyugalommal beszélt, nem is a sürgető próféta hangján, hanem mint egy papi nemzetség szerény tagja, aki kétségbeesett órában könyörögve próbálja rábeszélni családját az igazságra. De szavai mégis úgy hatottak, mintha Jirmijah őrjöngő bolond módjára halálos sértéseket mennydörgött volna le a szószékről a tömeg közé. A férfiak felugrottak helyükről, s a düh, gúny és hangos nevetés csakúgy áradt belőlük, amint túlkiabálták egymást. Obadjah is levetkőzte szürkeszakállas apai méltóságát s régi torokhangján piszkolta Jirmijahot. Joel, a nagy ország- és emberismerő, a homlokát fogta, lábujjhegyen ugrált fel-alá a szobában, mint egy táncos s fájdalmas nevetéssel mondotta:

– Szerencsétlen megszállott! Születése óta veszedelmes bolond!

Mindnyájan úgy érezték, mintha valaki szíven ütötte volna fösvény életüket s jajveszékelő dühükben valóban úgy is viselkedtek, mint a sebesültek. Egyes-egyedül Hanameel, a jó unokafivér állott gondolatokba merülve távol e vihartól. Jirmijah valamennyi rokona és unokafivére között nem talált egyetlenegy bajtársat sem. Az ifjak voltak a legkomiszabbak. Határtalanul felháborította őket ez a gyanús nagybátya. A mérsékeltebbek utóbb mégis megpróbálták, hogy az értelmetlen dührohamok helyett helytálló érvekkel hozakodjanak elő, ezeket aztán megvető fölénnyel állították szembe Adonáj és Jirmijah követeléseivel. Persze bővében voltak az isteni törvényt cáfoló, alapos és csattanó érveknek. Ha engedelmesen szabadon bocsátják a régi rabszolgákat – kérdezték –, vajon nem kell-e helyükbe új rabszolgákat szerezni? De akkor mi változott a szabadon bocsátás által? Amióta a világ világ, mindig jobbágyok dolgoztak a földesurak birtokain. Hiszen az Úr rendelése volt, hogy ezek a szolgák és szolgálóleányok végezzék el az ilyen munkát! Nem volt talán jó soruk? Ínséget szenvedtek valamiben? Nem kaptak elég kenyeret és ruhát? Akad-e akár egyetlenegy is e jobbágyok között, aki elég meggondolatlanul felcserélné jóllakott rabszolgaságát az éhes szabadsággal? Végül is hová lyukadnának ki, ha az egész ország megtartaná a jobelt, amit különben nem is a legrégibb törvények, hanem csupán a nemrégiben megtalált tanítás rendelt el? Rendetlenség, zavar, lázadás, ez lenne a biztos következmény, no meg rossz termés és éhínség.

Jirmijah szomorúan állta a dühkitöréseknek és az alapos okoknak ezt a viharát. Jó ideig tartott, míg az izgalom elült s végül ő is közölhette döntését:

– Könyörgésem nem talált kegyes szívekre... Nehéz a lelkem, mert fivéreim nem akarnak az Úr mellé állni... De nekem így kell cselekednem, még ha ezzel meg is bántom őket... Tűrjétek el békében, ha legalább a magam örökrészén megtartom az Úr parancsát...

Obadjah egészen közel lépett Jirmijah-hoz. Amilyen nagy és erős volt a legidősebb fivér, most minden tagjában reszketett s bal kezét mélyen belenyomta lágyékába, mert ha izgatott lett, tüstént éles fájdalmak csavarták a beleit. Rekedt torokhangon mormolta:

– És téged kíméltelek... és védtelek... és eltűrtelek...

Felemelte jobb kezét s öklével Jirmijah arcába ütött. A megsértett testvér meg sem mozdult, csak görcsbe szorult ökleit rejtette lassú mozdulattal a háta mögé.

E förtelmes jelenet után a férfiak gyorsan eltávoztak. Obadjahot szörnyű hasgörcsök kínozták – átkozódva, de egyben némi bűnbánattal ágyba feküdt. Joel viszont, ámbár újév napja már közel volt, felnyergeltette állatait s kisebb kereskedelmi útra indult Ajalonba. Jirmijah magára maradt Ebijathar termében Hanameellel.

– Szegény vagyok – mondotta a jó unokafivér – s csak egy szolgám van, meg a felesége. De azt fogom velük tenni, amit az Úr parancsol.

Még mielőtt Jirmijah felelhetett volna, Hanameel könyörögve kérte:

– Az én barátom egy órát sem tölthet többé ebben a házban... Jöjjön vele és éjszakázzék ott, hogy biztonságban legyen...

Jirmijah minden további megfontolás nélkül visszautasította Hanameelnek ezt az értelmes ajánlatát, de a jó unokafivér még hosszú ideig ottmaradt a ház körül, azt remélve, hogy a veszélyben forgó Jirmijah majd csak meggondolja magát. Amikor Jirmijah elhagyta Ebijathar termét, a kint hallgatózó asszonyok és gyermekek rémülten hátráltak vissza. Csak Mochelet állt meg előtte teljes szikárságában s olyan gyilkos pillantást vetett rá, mintha nem Obadjah ütötte volna meg Jirmijahot, hanem Jirmijah Obadjahot:

– A bátyád beteg lett tőled, – lihegte – és nagy fájdalmakat szenved miattad...

Tovább nem jutott. A fullasztó gyűlölet elkapta a torkát, nagy izgalmában félrenyelt s szörnyű köhögési roham rázta meg, míg végül elcsukló zokogással szaladt el az ördöngős varázsló elől.

Valamivel később anyja bevonta Jirmijahot a szülők régi szobájába. Megint megindult közöttük ama szűkszavú beszélgetés, amelyben többet hallgattak el, mint amennyit kimondottak:

– Féltelek téged, legifjabb gyermekem – mondotta Abi komolyan és szigorúan.

Jirmijah – maga sem tudta, miért – ugyanezekkel a szavakkal válaszolt:

– Féltelek téged, anyám...

Megint leültek egymás mellé a fekvőhelyre, mint oly gyakran. Abi nagyot sóhajtott:

– Sok ember volt itt... Mindent láttak és hallottak, s szívük megtelt haraggal... A legifjabb fiú menjen máshová, s az Úr majd elrejti...

– Mindnyájan a nemzetségházból valók, anyám, – nyugtatta meg Jirmijah. – Nem fogják elárulni Hilkijah fiát...

Abi nem bízott ennyire a család férfitagjainak nagylelkűségében. Egyre jobban sürgette:

– Ne zárd el füledet kérésem előtt... Unokafivéred, Hanameel még vár rád... Menj vele...

– Menjek el és rejtőzzem el, mint akit legyőztek? – felelte Jirmijah makacsul. – Nem, itt kell maradnom s legalább a magam földjén be kell töltenem az Úr parancsát!

Keskenyre vont szájjal mondotta ki e szavakat, mire az anya még nagyobbat sóhajtott, mint az imént, aztán a faliszekrényhez lépett s gondosan beburkolt csomagot vett ki belőle. Egy teljes tömb vert arany volt a csomagban. Fia felé nyújtotta és így szólt:

– Apád egy nappal halála előtt így szólt anyádhoz... »Ha Hilkijah valamelyik gyermeke vagy unokája Adonáj akaratából végső szükségbe jut, akkor add oda neki ezt... Meneküljön valahova, ahol biztonságban van...«

Jirmijah nyugodtan magához vette az aranyat s elmélázva mormolta:

– Ki tudja, vajon eljött-e már a végső szükség napja?

Este, mintha mi sem történt volna, megjelent az apai asztalnál s leült helyére. Mindenki megrémült. Csak Mochelet szeme villant fel egy pillanatra s Jirmijah észre is vette ezt a villanást. A sógornő éles hangon jelentette ki, hogy a családfő nem fogyaszthatja el velük a vacsorát, mert egy elvetemedett ember hitványsága beteggé tette. Az idősebb fivérek és elsőszülött fiaik távol maradtak, az asztal így sokkal üresebb volt, mint máskor. Abi felhasználta a meglazult rendet s Jirmijah mellé ült, mintha védeni akarná s egyben védelmét is keresné. A vacsora olyan

volt, mint a halotti tor. Senki sem szólt egyetlen szót sem. A felnőttek és a serdülő gyermekek kenyérlepényeikkel kiemelték a közös tálból a meleg ételt, lassan rágcsálták és gyötrődve bámultak maguk elé. A fullasztó feszültség vastag füstfelhőként lebegett a levegőben. Még a nemzetségház örökmécsese is kínlódva pislákolt az asztalon, mintha ellenséges légáramlat akarná kioltani apró lángját. Senki sem mozdult. Csak Mochelet állt fel időnként, az ajtóhoz ment s halk hangon parancsokat osztogatott a felszolgáló leányoknak, akik éppoly riadt pillantással bámultak, mint úrnőjük.

Hilkijah házában emberemlékezet óta szokás volt, hogy a vacsora befejeztével ezüst serlegekben adták az asztalra a bort. Az Eli napjaiból származó hatalmas és díszes nemzetségserleg a család fejét illette. A többi serlegek alakjuk szerint különböztek egymástól s nem volt állandó tulajdonosuk, mindennap más ivott belőlük. Szokás szerint a ház úrnője az Anathot dombjain szüretelt borral egy nagy agyagkorsóból tölti meg a serlegeket, aztán mindegyik rokonának saját kezével nyújtja az italt. Jirmijah megfigyeli, hogy az egyik serleg külön áll a többitől s ámbár már teli van borral, Mochelet pillantása mégis mindig e serleg felé fordul. Nyilván neki szánták ezt a serleget, aki hasonlóképpen távol van a többiektől. Furcsállja Mochelet gyűlöletét, amely most egyszerre olyan magasra lobban, hogy nem is ő maga nyújtja Jirmijahnak az italt, hanem az egyik cseléddel állíttatja elébe. Elgondolkozik ezen s észre sem veszi, hogy anyja elcseréli serlegét az övével. Jirmijah felemeli fejét. Mindenki az áldásra vár, amelyet az első korty előtt el kell mondani. Jirmijah, mint a legidősebb férfi a jelenlevők között, feláll és elmondja az áldást:

– Áldott légy Örökkévaló Istenünk, aki megteremtetted a szőlőtőkét.

Most mindenki szájához emeli a serleget s iszik, ahogy kedve tartja, – szomjas mohósággal vagy óvatosan és mértékkel. Mochelet férfias gyorsasággal egyszeribe felhajtja a bort. Abi előbb színét és illatát vizsgálgatja, aztán nyugodt mosollyal három aprót kortyol az italból. Jirmijah nagyon szomjas. Ivás közben mégis egyszerre megáll kezében a serleg. Egyszerre észreveszi a cserét. Borzalmas gyanú fut végig rajta. Üveges szemmel fordul

anyjához. Abi leteszi az asztalra a serleget és derűsen bólint. Jirmijah most Mocheletre néz. A gyűlölködő sógornő teste görcsbe feszül, feláll helyéről és tágranyílt szemmel néz a serlegre, amelyet Jirmijah még mindig ujjai között tart. Most már a többiek is mind borzalommal néznek Mocheletre. Felborul mögötte a szék. Letépi fejéről a kendőt, kúsza szürke haja olyan, mintha a vihar zihálta volna össze, aztán elnyújtott, már nem is emberi üvöltéssel kirohan Elijathar teréből. Jirmijah és a többiek megkövülten ülnek a helyükön. Jirmijah gondolkozni sem tud. Abi egyszerre lassan oldalt fordul, s feje a legifjabb fiú ölébe hull. Megrázza. Az anya élettelenül fekszik karjaiban. Magasra emeli az apró, könnyű testet s végig a sötét folyosón beviszi a szülők szobájába. Mire idejut, Jirmijah tüdejéből kifogy a levegő. Végtelenül hosszúnak érzi a rövid utat. Amikor dermedt keze lefekteti anyját a fekvőhelyre, mintha még egyszer hallaná a leheletvékony szavakat: »Legifjabb fiam . . . legifjabb gyermekem . . .« A füleslámpát, amely oly gyakran várt rá a ház küszöbén, anyja arca elé tartja. Abi szeme már megtört.

Bezárni az ajtót, bútorokkal eltorlaszolni – ez az első, amit Jirmijah tesz. Aztán teljes hosszában elvágódik a halott mellett s többé nem tud magáról. Néha elgondolatlanul maradt szavak cikáznak fel benne, mint: »Végső nyomorúságában add oda neki az aranyat . . .« Miatta szenvedte végig anyja azt a végső nyomorúságot, amelyről néhány órával ezelőtt beszélt! A nagy Kiválasztó most hát elvette tőle a legutolsót is. Adonáj gyilkos ereje irgalmaz a rabszolgáknak, de saját szolgáján beteljesedett. Jirmijah nem gondolkodik, nem sír, nem él, csak itt fekszik. Nagyon messziről egész éjszaka hangokat és lépéseket hall és szűntelen, tompa kopogást az ajtón. Már reggeledik, amikor a kopogás mennydörgéssé nő, s az ajtót végül betörik. Vad karok emelik fel Jirmijahot anyja és apja ágyáról. Fegyveresek állnak a szülők szobájában, ahol a szent halott teste fekszik. De a poroszlók arcánál is ocsmányabb Samarjahnak, a koldusnak képe, aki buzgón magyaráz valamit a katonáknak. Jirmijahot béklyóba verik. Szótlanul tűr mindent. Mint a részeg, úgy követi Jojakim poroszlóit.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

MELECH BABILU

A rogyadozó Jirmijahot három könnyű fegyverzetű királyi harcos meg egy rajvezető cipelte magával. A falak előtt Baruch is csatlakozott hozzájuk, de úgy tett, mintha véletlenül odatévedt vándorlegény volna s néhány lépéssel elmaradt mögöttük. A katonák vezetője a nagy sietség közben nyilván nem kapott parancsot arra, hogy az üldözött próféta tanítványát is elfogja s nem törődött az utánuk bandukoló fiatalemberrel. Amikor Jirmijah egyszer hátrafordult, Baruch intett a könyvtekercscsel, amelyben az elrejtőzés újra leírt műve foglaltatott – mintha kiválasztásának emlékművével akarná vigasztalni a szerencsétlent. A szédülő-támolygó Jirmijah azonban sem Baruchot, sem saját művét nem ismerte meg.

A lankás völgyből az országút elég meredeken fordult felfelé, Jeruzsálem dombvidékére. A friss reggeli napfény s Tisri havának tiszta levegője élesen rajzolta ki a dombok gerincét az ég hátteréből. Messzire el lehetett látni a tájon – minden bokor és a szemhatáron fel-feltünedező vadkutyák is tisztán kivehetők voltak. A kora reggeli órában nyoma sem volt embernek, lónak, szamárnak az elhagyott országúton. A világ üres volt, mint Jirmijah elgyötört lelke.

A rajvezető egyszerre megtorpant s rövid parancsszót kiáltott oda katonáinak. A legények megragadták foglyukat s levonszolták az útról a kopár mezőre, – itt mindnyájan földre vetették magukat. A vezető ijedten mutatott a legközelebb eső dombtetőre, ahol egyenletes lépésben hosszú sor lovas haladt egymás mögött, – alakjuk feketén vált el a világoskék égtől. Nem volt nehéz felismerni fejükön a kaldeusok jellemző, kúpalakú sisakját. Rettenetes jel! Bábel egyik cirkáló őrjárata már eljutott

az Úr városának közvetlen közelébe! A rajvezető hosszasan tanácskozott katonáival arról, vajon ajánlatos-e ilyen körülmények között tovább folytatni az utat s nem lenne-e helyesebb, ha értékes zsákmányukkal meghúzódnának Anathot falai között. A bizonytalan tanakodás közben Baruch odasettenkedett a fogoly mellé s hasonlóképpen izgatottan mutogatott Bábel távolban vonuló lovasaira. A tanítvány úgy látta, hogy talán váratlanul mód adódik a menekülésre. Jirmijah azonban nem hallotta az értelmes Baruch sürgető suttogását. A vérvörös göröngyöket bámulta s mintegy hangosan gondolkodva mondotta magában:

– Beteljesedett a név igazsága, amelyet szüleim adtak a legifjabb fiúnak, amikor még anyja szíve alatt hordozta... Jirmejahu... Isten épít, Isten lerombol...

– Mit beszél a mester? – csodálkozott Baruch. Jirmijah összerezzent s végre meglátta, hogy ki ül oldalán. Közben a hosszú lovassor megint eltűnt a dombtető mögött, mire a rajvezető mégis tovább haladt Jeruzsálem felé. Nagyon szigorú parancsot kapott, hogy ezt az embert élve vigye a király színe elé.

De alighogy lekanyarodtak az útról s mindenféle mellékösvényeken elérték a dombtetőt, egyszerre beleütköztek Bábel lovascsapatába, amely úgy állott előttük, mint egy fal. Úgy látszik, a kaldeusok nem tudták eldönteni, hogy merre lovagoljanak. Az egyik csoport arccal délkelet felé fordult, Jeruzsálem irányába, a másik pedig észak felé, – nyilván errefelé volt, túl a Jezreel síkságon, a hatalmas haderő, amelynek előőrseihez tartoztak. Bábel lovasai nem a megszokott könnyű fegyverzetet viselték, mint olyankor, ha karavánokat kísértek, hanem tetőtől-talpig fegyverben voltak. A kúpos acélsisakok szikráztak a napfényben. A vezetéklovaikról felismerhető lovászok sisak helyett arcvédővel ellátott kerek bőrsapkát hordtak, a katonák izmos testén páncéling és ércpikkelyekkel borított nadrág feszült, lábszárukat pedig külön vértezet védte. A két lovasosztag nyilvánvalóan különböző fegyvernemhez tartozott. Az északnak forduló lovasok lándzsások voltak, hosszúkás, öblös pajzzsal, a másik csoport, amely Jeruzsálem felé nézett, íjászokból állott – ezek kerek pajzsot viseltek s gyorsmozgású apró pusztai lovaikon csak könnyű bőrszerszám volt. A két csoporttól valamivel távolabb állottak a parancsnokok, három napbarnított arcú, befonott

szakállú férfi, akiknek lovait skarlátvörös nyeregtakaró borította. Úgy látszott, hogy a »legidősebbik kapitány«, akit – mint Jehúdában mindenki tudta – »tartan«-nak neveztek, éppen közölte a napiparancsot a »kis kapitányokkal«, a »rhabsak«-okkal.

A rajvezető felemelte karját, hogy embereit sebtében elkergesse a lovasok közeléből. De éppen ebben a pillanatban az egyik rhabsak megfordította nyugtalankodó lovát s észrevette a megbilincselt Jirmijah körül álló kis csoportot. Azonnal jelt adott a tartannak. Rekedt »állj!« kiáltás tartotta vissza a Jirmijahhal menekülni igyekvő jehúdabélieket, akik a roppant túlerő láttára egyszerre megmerevedtek. Bábel főtisztjei kényelmes ügetéssel közeledtek a csoporthoz. Páncélba bújtatott hatalmas testük együtt zörgött és hánykolódott a lovak mozgásával, mert a kaldeusok nem ismerték a kengyelt s úgy ragadtak a nyereghez, mintha belenőttek volna. A tartan pontosan Jirmijah előtt táncoltatta lovát:

– Mit akartok ezzel az emberrel?

– Ez az ember itt, – dadogta a rajvezető s kezével tisztelegve érintette meg a földet – ez az ember itt nagyon kártékony és veszedelmes bűnös . . .

– Mit követett el?

– Nagyon gonosz dolgokat jósolt a mi királyunkról, Jojakim őfelségéről . . . Vajha az én uram belátással lenne irántunk s megengedné, hogy békében elvonulhassunk . . .

Miközben a tartan gondolkozott, Baruch egyszerre felugrott s meglengette feléje a könyvtekercset:

– Vajha az én uram – kiáltotta erős hangon – kegyelemmel lenne egy ártatlan ember ártatlansága iránt . . . Ez a fogoly itt pusztulást jósolt Jehúda királyának és győzelmet jósolt Bábel királyának . . . Mindez itt van leírva ebben a könyvben, amiért üldözik . . . Mert az Úr sugallata által ismerte meg Jojakim átkozott voltát és azt is, hogy Bábel megáldatott . . .

A tartan apró, kemény szemei Baruchról Jirmijahra fordultak, s hosszan nézték a foglyot, aki úgy imbolygott, mint az alvajáró s még mindig nem értett semmit. A parancsnok kurta szóval fordult a rhabsakhoz s közölte vele Bábel háborús rendjének egyik igen fontos alaptételét:

– A csillagok és a próféták jóslatait mindig szigorúan meg kell vizsgálni és egybe kell vetni!

E szavak után kivette a tekercset Baruch kezéből s a nyeregkápán lógó üres tegezbe tette. Most néhány kurta parancsszó hangzott el, mire Jirmijahról levették a béklyókat. Három íjász ráemelte fegyverét a kétségbeesett rajvezetőre, aki esküdözve és könyörögve kérte vissza foglyát. De a füle mellett elsuhanó nyíl arra intette, hogy itt nem tréfálnak. A jehúdabéliek gyorsan eltűntek a domb mögött. Jirmijah és Baruch felszállt egy-egy vezetéklóra. A nehéz fegyverzetű lándzsások középre vették őket s nagy robajjal elindultak észak felé, a könnyű lovasság pedig az ellenkező irányban fordult.

Bábel sátorvárosa hatalmas ívben fogta körül a Taborhegy derekát. A tartanok sok száz pompás szőnyegsátra s a legénység tízezernél több vitorlavászonból készült sátra között adtak szállást Jirmijahnak, bár ezt a halomnyi lyukas vászonrongyot igazán nem illette meg a »sátor« név. Két takarót is leteritettek a sátor belsejében s kaptak néhány daralepényt, meg egy nagy agyagkorsót teli friss forrásvízzel. Jirmijah egy falatot sem evett, hanem tüstént mély álomba merült s huszonnégy órán át még a pillája sem rezdült meg. A kaldeusoktól ugyan akár huszonnégy napig is zavartalanul aludhatott volna, mert a két emberrel senki sem törődött s a sátrakat nem szedték fel.

Ezekben a napokban Jirmijah éppen csak a legszükségesebb szavakat váltotta társával s még e pár szó is nagyon messziről, gyászának legtávolabbi távolságaiból kondult meg. A hangja megváltozott; mintha kisebesedett volna a torka, oly halkan és rekedten beszélt. Szinte semmit sem evett és ivott. Baruch növekvő aggodalommal nézte, amikor éjszakánként föléje hajolt s látta, hogy az alvó felnyög, kegyetlen álmok gyötrik s ide-oda rángatóznak a tagjai. Josijah és Zenua halála után Jirmijahban még nagy volt a perlekedés haragvó ereje, harcolt az Úrral, felmondta neki a szolgálatot, dacosan kereste a bűnt s leszállt az Amenti poklának mélységébe. Anyja halála után azonban kiveszett belőle a perlekedés ereje, mert az Úr végképp erősebb volt; de nem tudott megpihenni a belenyugvás és megadás békéjében sem, élete olyan volt, mint a kivágott fáé, tompán és

süketen feküdt. Hiszen elvesztette az egyetlen teremtett lelket, – gondolta magában Baruch – aki szeretettel vigyázott rá. A tanítványnak eszébe sem jutott, hogy önmagát is olyan szerető barátnak lássa, aki méltó volt arra, hogy viszontszeressék.

De végül mégis csak úgy látszott, hogy Jirmijah talpra áll. Egy holdfényes éjszakán végigjárta Baruchhal a sátorsorok utcáit. Mindenfelé pattogva égtek a tüzek, amelyeken a legénység vacsoráját főzte. A harcosok ugyancsak nekividámodtak itt, Zebulon termékeny földjén. A hosszú pihenés alatt ütemes tapssal és ütőhangszerek muzsikájával kísérték gyorsan pergő dalaikat, amelyek az éjszakai ég Karkemisnél aratott diadalát ünnepelték a nappali ég felett. Bábel fiai kíváncsian bámulták Jirmijahot és társát. De e pillantásokban nem volt ellenséges szándék. Senki sem állta útjukat, senki sem faggatta vagy gyanúsította őket, senki sem kellemetlenkedett. Akadálytalanul hagyhatták el a tábor sáncait is, mintha külön parancs rendelkezett volna arról, hogy Jehúda prófétáját mindenütt tisztelettel fogadják.

A két férfi felkapaszkodott a Tabor hegyének kopár oldalára. A hegy félmagasságában letelepedtek egy kiugró meztelen sziklára, ahová a füstölgő tűz fénye s a tábor részeg zaja már nem hatolt el.

– Nem vagyunk foglyok, – mondotta Baruch figyelmeztető hangon – mehetünk oda, ahová kedvünk tartja.

Jirmijah tagadóan rázta a fejét:

– Ugyan hová is akarnál menni?... És hová mehetne Jirmijah?...

Baruch e szavakból felismerte, hogy Jirmijah sohasem fog lemondani az elrejtőzés művéről, amely most Bábel kezei között volt.

A hold roppant karéja számtalan csillag kíséretében lassan vonult el a hegy fölött – imára intve Asera és a mennyei csillagtábor valamennyi hívét. Földöntúli fénypelyhek és fényleplek dérként borították be a szélesen terülő mezőt. A hegygerincek sorjában állottak egymás mögött s legutolsó hegyhát tejszín semmiben tűnt el. A Tabor hegye Isas'har és Zebulon között nyúlt fel a magasba. De Jirmijah inkább Manasse felé nézett, ahol Meggiddo mezeje nyúlt el a Karmeltől Gilboa dombjaiig Már senki sem gondolt többé Josijahra, hiszen az Úr megtagad-

ta kiválasztottjától, hogy megmenthesse a nagy királyt. Ahol a véres csatatér mögött megint lankásan emelkedni kezdtek a dombok, ott terült el Efráim, Izraelnek ez az Amentija, elmosódottan és lélektelenül, teli sok-sok rommal és néhány árnyékszerű, bizonytalan várossal. Jirmijah e holdas éjszaka tejszínű ködében Samaria palotáinak romjait látta maga előtt, a viperáknak és skorpióknak ezt az örömét. Efráim szögletes csúcsai mögött ott mosolyogtak Benjamin dombjai, amelynek földjébe a fivérek immár eltemették anyját. De Benjamin dombjai mögött kéjesen és mit sem sejtve, álmodozott Cion leánya. Vajon meddig fog még álmodozni? Az északról lezuduló ítélet már tábort vert a Taborhegy körül, és sok-sok üst, amelyben Bábel ételeit főzte, forrva-sustorogva bugyborékolt a tüzek fölött. Baruch oldalról lopva nézett Jirmijahra s arcán olyan gyászt látott, amely már nemcsak Abiért gyászolt. A tanítvány megrémült és így szólt:

– Jirmijah kérdezze meg az Urat . . ., hogy van-e még menekülés *ez* elől az ítélet elől, hogy el lehet-e kerülni *ezt* a véget?

De a romlás prófétája, aki ebben az órában nem remélt már semmit, aki száz hegy mögül is sejtően látta az égő templom kavargó füstfelhőit, – a próféta most magasra emelte két karját, mint aki esküt tesz s szinte öntudatlanul szakad ki belőle akadozó lélekkel a szó:

– Ezt mondja az Úr, aki adta a napot, hogy világítson nappal, aki törvényt szabott a holdnak és a csillagoknak, hogy világítsanak éjjel, aki felháborítja a tengert és annak habjai zúgnak, Seregek Ura az ő neve: ha eltűnnek a törvények előlem, azt mondja az Úr, az Izraelnek magva is megszakad, hogy soha én előttem nép ne legyen.

Már három hónapja éltek a táborban, amikor egy reggel Bábel két előkelő személyisége jelent meg Jirmijah előtt s Baruchal együtt tágas és díszes sátorba, új szállásukra vezették. Az előkelőségek ezután majdnem hódolatteljes tisztelettel érdeklődtek az idegenek kívánságai iránt, akiket egyébként »a planéták vendégeinek« neveztek. Ez az esemény azt bizonyította, hogy nyilván valamely jelentős, bár előttük rejtve maradt sorsfordulat következhetett be, mert közönséges foglyoknak vagy jelen-

téktelen idegeneknek aligha járt volna ki ilyen választékos udvariasság. Ettől kezdve a tanítvány szüntelenül ostromolta a mestert, hogy most már ne várakozzék tovább tétlenül, hanem minden erejével igyekezzék Bábel nagyjainak sőt legnagyobbjának színe elé kerülni, hiszen Mardukh rövid idő óta itt van a táborban, hogy döntsön a világ népeinek sorsáról.

Jirmijah nyugodtan hallgatta Baruch sürgetését. Nem az a fajta ember volt, aki zokogva és könyörögve fordul szembe azzal, amin nem lehet többé változtatni. Inkább megvárta, amíg az jön hozzá. Hiszen éppen ebben különbözött a könnyen hivőktől s az apró okosoktól, akik ravaszkodva úgy vélték, hogy soha sincsen késő, s holmi ájtatosan pislogó tolakodással akár még az utolsó órában is sikerül majd megvesztegetni az Urat. Jirmijahot életének keserves tapasztalatai arra oktatták, hogy nem lehet egyértelműen megegyezni a Kimagyarázhatatlan akaratával. Adonáj gyűlölte, ha az emberek saját céljaikat szembeszegezték akaratával, hacsak ezek a célok nem voltak teljesen tiszták s mentesek, mindenféle titkos önzéstől. Ez a tapasztalat tette, hogy Jirmijah tétlenül várakozott, amíg a dolgok maguktól közeledtek feléje, bár Sáffán éles elméjű fiai és a jó előre gondoskodni kívánó Baruch gyakran hibáztatták ezt a viselkedést.

És most is minden úgy jött, ahogyan jönni kellett, – anélkül, hogy Jirmijah csak egy ujját is mozdította volna. Azon a napon, amelyet a kaldeusok így hívtak: »a tavaszpont és Mardukh keleti megnyilatkozásának ünnepe«, Bábel hét csillagtanácsosa kereste fel Jirmijahot. Mind a heten csodálatosan pompázatos jelenségek voltak. Magas, befűzött termetüket merev, földigérő sötétpiros köntös borította. Bal vállukon átvetve ezüstfehér fonalakban végződő, tarka, széles szalagokat viseltek. Illatos olajjal megkent szakálluk csigáiban rendkívüli nagyságú rubinok és smaragdok csillogtak. Nem lehetett megállapítani, hogy hullámos, hosszú hajukat ugyanilyen ékességek díszítik-e, mert fejüket fényes, kék szövetből készült, magas, hengeralakú kalap takarta el. Hímzett övükben, ahol egyébként a tartan rövid kardja lógott, most finommüvü, aranyból való kis ásók ragyogtak – Nebukadnezar jelképei, amelyekkel a Nagyúr a föld, sőt az egész »Olom« újraszántását és feltörését jelezte. A csillagtanácsosok meghajtották magaskalapos fejüket Jirmijah előtt s a

rangban legidősebb finoman csiszolt szavakkal közölte a parancsot: Jehúda jósa és segédje jelenjék meg a Szent Nagyúr színe előtt, aki a maga földi megtestesülésében a körben forgó éjszakai ég sorsköreit ismétli, kormányozza és teljesíti be. A beszéd után – Bábel udvari szokása szerint – vékony lenvászonzsákot húztak mindkettőjük fejére és gyengéd kézzel elvezették őket.

Nagyon hosszúnak látszott ez a bekötött szemmel megtett út, amíg végül az előbbi gyengéd kezek egyszerre megállították és térdre kényszerítették a két férfit. Finom mozdulattal most már a lenvászonzsákokat is levették róluk. Széles és magas sátorban voltak, de jó ideig minden határozatlan volt és homályos, mert a sátornak nem volt ablaka, csupán egyetlen nyílást vágtak a sátor falába, a napfény ezen és még néhány kisebb repedésen keresztül szivárgott be, de ez a kis fény nem űzte el a sötétséget, inkább csak zavarosabbá tette. Jirmijah lassanként észrevette, hogy az óriás sátor kerek fala mellett tizenkét kis oltár áll, mindegyikről füstölőszerek szelíd felhője száll fel a magasba. A kis oltárok felett ábrák voltak, amelyekből kiderült, hogy az oltárokat Samasnak, az állatöv csillagképeinek szentelték. E csillagképek közül azonban rejtélyes okokból csupán kettőt világított meg valamivel erősebb fény: a Kos és a Nyilas képeit. A tizenkét kis oltáron kívül valamivel hátrább egy második körben hét nagyobb oltár állott, ezek előtt színes lángok lobogtak. A lángok színéből könnyű volt kitalálni, hogy a hét bolygót jelzik: a sárga láng a Napot, az ezüstfehér a Holdat, a tűzvörös Nergalt, a Mars csillagot, a feketés Ninurtut, a Saturnust, a kék Nabut, a Merkurt, a zöld Istart és a fakó vagy szantálfa színű láng magát Mardukhot jelentette. Jirmijah leginkább mégis a szüntelen csipogás, csicsergés és kelepelés zaján csodálkozott, amely a sátor menyezete alatt hullámzott fel-alá. Egész sereg kisebb-nagyobb madár repkedett fenn a magasban: hollók, varjak, seregélyek s néhány ormótlan, furcsa nagycsőrű madár, – hiszen e madarak a csillagvilág összezsugorodott képmásai voltak, amelyeket megszelídítettek és emberi beszédre tanítottak. Ez a tollas sereg nem törődött az ünnepélyes csenddel s zavartalanul rikoltozott összevissza mindenféle emberi szót. Olyan volt az egész, mintha szellemek csúfolódnának féktelen jókedvvel az emberek komolyságán.

Bábel csillagtanácsosai mintha észre sem vették volna ezt a gyakran értelmetlenséggé torzuló gúnyos madárfecsegést. A Zodiakusz és a planéták oltárai alkották a külső kört a sátorban, de a középpont körül legbelül a csillagtanácsosok köre szorongott. Mozdulatlanul álltak s kissé lesütötték szelíden mosolygó pillantásukat, hogy ezzel is jelezzék a lélek vágytalan elégedettségét és egyensúlyát, amelyet a Tökéletesség jelenvalósága teremt meg. Két kezüket vízszintesen összekulcsolva tartották s ezzel azt akarták kifejezni: a két fél egymásra talál s a világegyetem boldogan egyesül az újból testet öltött Mardukh uralma alatt.

Ruhája és hajviselete szerint maga Mardukh volt a legszínte-lenebb személyiség a királyi sátorban. De vajon a világot építő Jupiter csillag nem látszik-e hasonlóképpen jelentéktelennek az éjszakai égen? Pontosan a sátor közepén, felhajtható kis széken ült az alacsony termetű, izmostestű Nebukadnezar, szürkéssárga szantálfaszínű köpenyben s fején egyszerű sapkával. Papirusztekercsek és egymáson tornyosuló teleírt cseréptáblák hevertek előtte. Turkált a tekercsek között, ebből is, abból is elolvasott egy-egy sort, majd eldobta az írást s másikhoz kapott. Türelmetlen kezén meglátszott, hogy gyötri az idő rohanása, amely csak olyan kevés terv megvalósítását engedi meg. Miért is van minden királynak oly türelmetlen keze, mikor belőlük kellene elindulnia a tettnek – gondolta magába Jirmijah. Nebukandnezar olykor felemelte rövidszakállas, kerek arcát, amelyen még mindig ott volt a hajdani vidám kisfiú arcának nyoma s derűs kedvvel hallgatta a szüntelenül csattogó madárdalt. A Nagyúrnak fitos volt az orra. Madarait hallgatta s ezzel a fitosorrú, huncut derűvel mosolygott, egyszer hangosan is elnevette magát, ami persze szörnyű sértésnek hatott ebben a drágakövektől csillogó, méltóságteljes környezetben.

Mardukh oldalán kétfelől két ragyogó pompájú férfi állott. A jobboldali Nergal Nebusaradan volt, Bábel hadvezére, tetőtől talpig tűzvörösbe öltözve, mint Nergal, a Marscsillag, amelyet jelképesen ábrázolt s amelynek földi tevékenységét képviselte. Senki sem hitte volna e külseje szerint virágzó ifjúról, hogy az ő kezébe tétetett le a rombolás, bomlasztás, ölés és megsemmisítés szörnyű Nergal-hatalma. De a Nergal-küldetés ezt a sugár-

zóan szép férfit láthatóan mély boldogsággal töltötte el, hiszen már kora ifjúságában megajándékozták e hatalommal. Nagyon szép volt és nagyon boldognak látszott a Mardukh baloldalán álló férfi is. Szépségét azonban mégcsak össze sem lehetett hasonlítani Nebusaradan tündöklésével, mert ez a sugárzás nem az ifjúság üde és teli öröméből fakadt. Soha senki meg nem tudta Samger Nebunak, Bábel legelső csillagjósának életkorát. Aggastyánok úgy emlékeztek rá, mint java férfikoruk legelső bölcsére, de maga Samger Nebu olyan volt, mint egy húszesztendős fáradt ifjú, aki egy százéves aggastyán szemeivel néz a világba. Mintha a csigákba bodorított, kékre festett haj alatt sugárzó sima, de tésztás fiatal arc valóban ama csillagsugarakból szövődött volna össze, amelyek szemléletének szentelte életét. Samger Nebu olyan volt, mint egy magasba szökkent éjszakai palánta: szép, beteges és elpusztíthatatlan. Szent titka fölébe emelte mindenkinek, de egyben fölébe emelte az ifjúságnak, öreg kornak és a halálnak is. Bábelnek nem mindegyik korszakában született meg a legfőbb csillagjós, aki mindkét nemet egyesítette magában, de nem volt nemnélküli, mint a herélt, hanem férfi és nő egy személyben. Istar, a Vénuszcsillag és Nabu, a Merkurcsillag, amelynek színét viselte, az ő személyében oldotta fel egymás hatását. Ilyen módon megszabadult az ösztönök korbácsától s nem kellett termékeny módon bekapcsolódnia a világba – Samger-Nebu, mint az ellentétek egy és ugyanazon személyben feloldódó egysége, a megismerésnek olyan formáihoz tudott elhatolni, mint rajta kívül egyetlen más halandó sem.

Sokáig tartott, amíg Nebukadnezar végül is kegyeskedett észrevenni Jehúda prófétáját, de még tovább tartott, amíg a tekercsek tömegéből előkotorta az elrejtőzés művét s azzal Jirmijahra mutatott. A Nagyúr beszéde – Aram nyelvén beszélt most, amelyet nagyon sokan értettek Jehúdában – az udvari, cirádás kifejezésekkel ellentétben rövid, szűkszavú és türelmetlen volt. Nem nézett senkire és mindenkihez szólt:

– A csillagok szava... Ennek az embernek szava... Megegyezik...

Türelmetlen kézmozdulat pecsételte meg Jehúda sorsát. Jirmijah, aki még mindig térdelt, mellére ejtette fejét. A nagyúr intett, hogy beszéljen. Jirmijah is Aram nyelvét használta:

– Vajha a király ônagyszerűsége kegyesen hallgatná meg szolgáját, – mondotta nyugodtan s nem hebegett, mint a többiek, akik megzavarodtak Mardukh testi valóságának láttára. – Az Örökkévaló, a mi Istenünk, győzelmet adott neked s hűséges szolgálójává tett, hogy akaratának művét végrehajtsd... Senki sem fog megakadályozni benne, maga az Úr sem, hogy Jeruzsálemet megsemmisítsd s az Úr templomát felgyútsd...

A csillagtanácsosok nem emelték fel ugyan fejüket, de csodálkozva hunyorgattak boldog szelídségük álarca mögött. Mardukh színe előtt nem ilyen szavakat vártak a prófétától, nem ezt a szomorúan szilárd hanghordozást, inkább alázatos jajveszékelést és irgalmat könyörgő, síró esdeklést. Meglepő módon a magasban csúfolódó madarak kelepelése is egyszerre elnémult, amikor Jirmijah beszélni kezdett. Úgy látszott, mintha a levegőben libegő szellemek feszült figyelemmel hallgatnák, miként alakul majd a párbeszéd s e várakozásban megfeledkeznének önnön zagyva fecsegésükről. Bizonyos, hogy a Nagyúr maga is csodálkozva vette észre madarainak furcsa elcsendesedését, mert hiszen még olyankor sem hallgattak, ha ő maga szólalt meg. Maga sem tudta, miért, de szükségesnek látta, hogy Jirmijahnak válaszolva, hangoztassa mindenfajta világtörténés nagy belső szükségszerűségét:

– A király tette – mondotta – a csillagok törvényéből ered.

– De a csillagok törvénye az Úr tettéből ered – felelte halkan Jirmijah s aztán inkább lehelte, mint mondotta: – Az Úr szabadságot ad neked, hogy tedd vagy ne tedd...

Nebukadnezar egészen kis mozdulattal Samger Nebu felé fordította kerek fejét s anélkül, hogy ránézett volna, ugyanilyen halk hangon kérdezte:

– Hogy' is van azzal a szabadsággal? Hogy tegyem vagy ne tegyem?

Fájdalmas árnyék suhant át a százéves pillantással maga elé meredő gyönyörű ifjú arcán. Samger, úgy látszik attól tartott, hogy a beszéd erőfeszítése megsemmisíti üdvezült tartásának és átszellemült mosolyának műremekét. Ajkát alig mozgatta, mintha nem is ő maga beszélne, hanem valami végtelenül sápadt, öregasszonyos hangot bízott volna meg azzal, hogy nevében megnyilatkozzék. Akik hallották ezt a hangot, nem is közvetlen

válasznak érezték, hanem inkább valami egyhangú jelentéstételnek. Általában – mondotta Samger Nebu – az embernek nincs szabadsága arra, hogy tegyen vagy ne tegyen valamit s ilyen módon túlságos önállóságával megzavarja az éjszakai ég sorsokat irányító jeleit. Ez a szabadság bizonyos fokig az isteneknek tartatott fenn, de ők maguk is csak nagy mérséklettel élnek vele, hiszen lényegük látható, megjelenő része a csillagokban s a csillagok törvényeiben mutatkozik meg. Így hát egyes-egyedül az isteneknek áll bizonyos rendkívüli körülmények között hatalmukban, hogy az okok új láncát szőjék bele a világegyetem beláthatatlan szövedékébe s ezzel az alkotó tettel megváltoztassák a dolgok lefolyását és befejeződését. Bábel királyának Istenhez hasonló lényege emberi felében ugyan tele van anyagi és halandó részekkel, de voltaképpen lényege csupán más megjelenési formája annak, aki az éjszakai égen mint királyi csillag isteni erejének teljében jelenik meg. Így hát a földönjáró Mardukh kegyeskedjék felismerni, hogy egyes-egyedül ő teremtetett és jogosíttatott fel arra, »hogy a tettet tegye vagy ne tegye« és ezzel új okokat szőjön bele a világ szövedékébe, – »mert egyik a másikból következik«.

A bársonyos vénasszonyhang ezzel az igazsággal fejezte be alattvalói oktatását s utána az ifjúi Samger megint visszazuhant a dermedt üdvezültség állapotába. De Jirmijah, akinek arcát Nebukadnezar élénk fekete szeme kutatva figyelte, megismételte Samger Nebu utolsó mondatát:

– Egyik a másikból következik . . . Az Örökkévaló, a mi Istenünk zsákmányul adta neked városát és az ő templomát . . . Nincs hatalom, amely ezt a kegyet kiragadja kezedből . . . De mi következik ebből az »egyikből? . . .« Az én királyom nagyszerűsége le fogja győzni Jehúdát, mint ahogyan már legyőzött sokkal nagyobbakat is . . . De akkor bekövetkezik a »másik«, ahogy az első bekövetkezésből ered . . . Rövid idő múltán szétomlik és elvettetik a király háza, aki betöltötte az ítéletet az Úr szent birtoka fölött . . .

Jirmijah számára a királyi sátor ebben a pillanatban egyetlen zúgó halálveszedelem volt. A csillagtanácsosok üdvezült álarcai elkomorultak. Egyik-másik már a testőrséget kereste szemével. Félelmetes volt ez a jóslat, itt, Mardukh színe előtt, még félel-

metesebb azáltal, hogy egyezett a csillagok jóslatával. A Nagyúr kezei nem kotorásztak már türelmetlenül a könyvtekercsek között, – két karja csüggedten ernyedt el. Kisfiúsan dacos arca feszült figyelemmel nézte Jirmijahot, mintha – egyébként nagyon barátságosan – azon töprengene, hogy milyen különleges halálnemet válasszon ez orcátlan ember kiirtására. Az ég tudja, mi történt volna, ha a nagy hallgatást egyszerre meg nem töri az egyik tanulékony szarka s maga figyelmeztető bolond rikácsolásával fel nem kiált:

»Melech Babilu . . . Melech Babilu . . . Melech Babilu! . . .«

Egy lélegzetvételnyi szünet után vad összevisszaságban rákezdték a többi madarak is: »Bábel királya . . .« – rikoltották figyelmeztető, jajveszékelő, gúnyosan kacagó hangon. A Nagyúr felállt. A hangja nem volt hangos, de a visszafojtott haragtól mégis keményen csengett:

– Áruló ez a te királyod . . . Hitszegő . . . Nem érti, hogy mit akarok . . . Bábel békéje . . . Senki sem érti, hogy mit akarok . . .

Jirmijah arcra borult:

– Jeruzsálem királya – és a hangja most valóban könyörgött – még nem Jeruzsálem . . . Más fiai is vannak Dávid házának...

A madarak megint elhallgattak. Nebukadnezar lenézett a prófétára és élesen felelte:

– A gonosz szukának gonoszok a kölykei is.

Pattanásig feszültek az inak Jirmijah nyakán. Ott térdelt a Nagyúr előtt, öklei görcsbe szorultak, mintha láthatatlan gyeplőket markolna. Vad kiáltás szakadt ki a melléből:

– Gondolj Josijah királyra, aki a te javadra állta útját Fáraónak és ott veszett . . . A jó királynak él még egy fia, fogoly a Kettős Birodalomban, a legifjabb, az igazi . . .

Mardukh meglepődött, újból leült s gondolatokba merülve töprengett. De a madarak fenn a magasban megint rákezdtek rikoltó, gúnyos kiáltozásukra.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

A SZAMÁRTEMETÉS ÉS AZ ÉGRE DOBOTT KULCSOK

Jirmijah és Baruch többnapos utazás után érkezett el a Benjaminban fekvő Mismat városkába, ahol fontos utak keresztezik egymást. Bár a Nagyúr nem hívatta többé szine elé a hirdetőt, mégis kegyesen, gazdag ajándékokkal és hátasszamarakkal ellátva, bocsátotta el. Mardukh parancsára visszakapta az elrejtőzés művét magában foglaló könyvtekercset is. Mindketten jól tudták, hogy alig néhány napi járásra vannak Bábel hatalmas seregétől, mert amikor elhagyták a Tabor hegy tövében felépült sátorvárost, az indulásra kész katonák már mindenütt javában kezdték felszedni a sátrakat. A városok, amelyeken áthaladtak, olyanok voltak, mint álomittas emberek, akiket házuk égése riaszt fel nyugodt álmukból. A gazdagok semmiképp sem akarták elhinni, hogy az áldás – egyik napról a másikra, minden értelmes ok nélkül – egyszerre átokká változott. Az alsóbb rendű nép azonban tömegbe verődve nem félt többé semmitől, nagy jajveszékelésbe tört ki és szembefordult az ország hatalmasaival. Elsősorban Jojakimot halmozták el átokkal és vad szidalmakkal. Mindenkinek megint eszébe jutott a két sarc s a gyalázat, amikor a király szabad embereket ingyen dolgozó robotosokká aljasított le a nagy építkezéseknél. Erős volt a hatalom, amikor a gyengék ellen fordult! De ha magánál erősebbel került szembe, nyivákoló hanggal összelappadt, mint a felfújt üres tömlő, ha beleszúrnak. Jojakim olyan hetvenkedéssel beszélt Bábelről, mintha Fáraó egész hatalmával ő rendelkeznék. De hol volt most Fáraó? Voltaképpen semmit sem láttak előre. Mivel évek óta senki sem mert nyíltan beszélni, úgy duzzadtak a rémhírek, mint a vitorlák a halálos veszedelem szelében. Híre járt, hogy Elnathan, Jehúda legnagyobb hőse, nem akart sereget gyűjteni sógo-

rának. Azt is beszélték, hogy Jojakim egyik követséget a másik után küldi Nofba a napistenhez, de a követségek tétlenül vesztegelnek az udvarnál. Senki sem tudta, mi igaz a híreszteléseksből.

Jirmijah és Baruch Mismat kapui előtt a szabad mezőn telepedtek le. A nap már túljutott a delelőn. Jirmijah homlokát ráncolta s töprengett. Baruch szilárdan hitte, hogy a mester most visszafordul Anathotba és megtorlást követelve lép fivérei elé. Bábel lovasai már itt cirkáltak a környéken és észak felől a hatalmas derékhad is közeledett. Jirmijah ellenségeit szétugratták, meggyengítették, tehetetlenné tették. Jerachmeel, Pas'hur vagy Mesullam a nép színe előtt nem mertek volna többé kezet emelni a hirdetőre, akinek oly kegyetlen módon adtak igazat az események. Jirmijah még soha nem volt ilyen erős, soha nem élt oly biztonságban, mint ez idő tájt. Csak szövetségre kellett lépnie Hanameel unokafivérével és a jóindulatú emberekkel Anathotban, hogy bosszút álljon Mochelethen meg fivérein s könyörtelenül kikényszerítse a szombatév kihirdetését.

De Baruch gondolatai egy pillanatig sem voltak Jirmijah gondolatai. Eszébe sem jutott, hogy visszatérjen Anathotba, hogy Bábel védelme alatt lépjen fivérei elé, hogy bosszút álljon a gyilkos asszonyon, aki nem anyjának, hanem neki magának szánta a mérget. Arra sem gondolt, hogy kikényszerítse a jóbelévet Hilkijah birtokain. Az idő már túlságosan előrehaladt. Senki sem tudhatta többé, hogy holnap ki lesz szabad vagy rabszolga. Most, hogy az egész ház beomlófélben volt, értelmetlen dolog lett volna egyetlen fal megtámasztása. Baruch óvatos kérdésére Jirmijah tagadóan rázta a fejét:

– Nem Anathotra gondolok, amely közel van. A messzeségre gondolok . . .

– Vajha felébredne benned az Úr hangja – mondotta Baruch s magára akarta hagyni a könnyen megzavarható Jirmijahot. De a próféta maradásra intette s maga mellé vonta:

– Nehezére esik Jirmijahnak, hogy elszakadjon Baruchtól, aki ismeri az utat s akinek lelke hűséggel telve . . .

Mindmáig szinte soha meg nem történt, hogy a mester feltárta volna szívét a tanítvány előtt. Baruch lesütötte szemét és visszafojtotta lélegzetét. Jirmijah kezét súlyos mozdulattal tette a tanítvány térdére:

– De meg kell hogy tegyük . . . És nagy mű az, amelynek terhe mostantól kezdve Baruchra súlyosodik . . . Látod, ahol az utak elválnak, ott búcsúzunk majd el egymástól . . . És Baruch saját útjain járva lemegy Egyiptomba, hogy ott végrehajtsa az én művemet . . .

Jirmijah ezzel a nagy feladattal terhelte meg az értelmes s a világ dolgaiban járatos tanítványt:

Baruch induljon tüstént Anathotba s ott meg a szomszéd városokban válasszon ki néhány megbízható fiút, akik Isten mellett állanak, hogy kellő segítsége legyen az úton s még inkább a nagy kísérletnél. Dávid száműzött háza most Sefetben él, a krokodilusok városában, s ugyancsak bátor ember legyen az, aki át akar jutni a jól őrzött kapukon. De Baruchnak minden körülmények között el kell jutnia, teljes titokban persze, Hámutal színe elé. Baruch megbízatásának célja az, hogy Josijah legifjabb fiát, Máthánjaht megszöktessék a rabszolgaság házából s minden veszély nélkül, de mégis a lehetséges legnagyobb gyorsasággal Jeruzsálembe hozzák. Jirmijah Máthánjah éveit számolgatta magában. Bizony, a nyugtalan kisfiú férfiúvá serdült, hiszen legalább húsz esztendős lehetett. Máthánjah volt Jirmijah utolsó reménysége. Erről már beszélni sem kellett Baruchhal. Amikor Mardukh előtt kiejtette Máthánjah nevét, a Nagyúr meglepődött, visszaült helyére, elgondolkozott, majd hosszan, némán mérlegelte Jirmijah szavait. Ha utána már nem is szólt többé s a hirdetőt kurta intéssel hamar elbocsátotta, mégis úgy látszott, mintha Jirmijah talán még egyszer elháríthatná a veszedelmet Jeruzsálem felől.

Baruch fakóra vált arccal fogadta a megbízást, de nem ellenkezett, nem keresgélt kifogások után sem, hanem vállalta a súlyos feladatot. Nem is a feladat súlya nyomta, mint inkább a gondolat, hogy olyan időben szakad el mesterétől, amikor minden búcsú máról holnapra könnyen lehet örök időkre szóló elválás. A keresztútnál nyeregbe szálltak. Jeruzsálembe nyílegyenesen vezetett az út, Anathot felé oldalt fodult a keskeny ösvény. Mielőtt elváltak volna, Jirmijah így szólt:

– Vedd le Máthánjahról régi gyermeknevét, adj neki királyi nevet. Mostantól kezdve neveztessék Cidkijahnak, ami annyit tesz: »igazságos az Úr«, mert Dávid trónján fog ülni és ítélkezni . . .

A környező falvakból az Efráim-kapun keresztül özönlött a jajveszékelő falusi nép s vele együtt Jirmijah is a városba. Jeruzsálemnek már csak három vagy négy kapuja volt nyitva, a többit eltorlaszolták s katonasággal rakták meg a bástyákat és védőműveket. Sápadtan, gondterhelt arccal figyeltek az őrök a lőrések közül. Akármilyen vidáman is jártak-keltek a parancsnokok s akármennyire is bizakodó és erőteljes szavakkal beszéltek a város védelméről, mindez nem vezette félre a katonákat, akik nagyon jól tudták, hogy Jeruzsálem sorsa halálosan rosszul áll. Bábel cirkáló lovascsapatai megoldották feladatukat s Jehuda városaiban még csírájában elfojtottak mindenfajta készülődést az ellenállásra. Ezen a napon azonban már Mardukh derékhadának előőrsei is eljutottak Cion dombjaihoz s széles félkörben lyezkedtek el a város körül. Jojakim nyári palotája és a »mastaba«, ezek a hitehagyás árán létrejött épületek máris a katonák martaléka lettek. A sok színben csillogó Egyiptom finom apróságaival és Arábia illataival túlzsúfolt pompás szobák egy óra alatt olyan meztelenül és kopáran meredeztek, mint a pusztában elhullott ló csontjai. A »nyári törvénycsarnokban« és Jojakim sírépületében a tartanok és a rhabsakok lovainak patái dobogtak s a kötőféket a rozsdás vasgyűrűkre erősítették, amelyeket a drága cédrusfaburkolatba kalapáltak bele. A lovászok apróra vagdalták a padlót beborító szantálfát, hogy a szárított lótrágyából rakott tűznek jó alágyújtója legyen. Jeruzsálem polgárai egyetlen könnyet sem hullattak mind e pompa pusztulásán. De elszorult a szívük, amikor észrevették, hogy a kaldeus hurok egyre szűkebbre szorul. A Nebukadnezar ostromütegeit szállító ökrösfogatok már a Kidron völgyében dübörögtek. A templommal szemközt káromkodó katonák fejszék és balták zajos munkájával építették fel az óriás hajítógépek, vasból készült faltörő kosok és létrák hosszú sorát. A testőrök mindezt vad dühvel nézték a bástyákról, de a király még mindig nem adott parancsot, hogy az ellenséget akadályozzák meg ebben a munkában.

A tömeg, amelybe Jirmijah is beékelődött, feltarthatatlan hömpölygéssel áradt a templom felé. A felső- és alsóváros utcái és sikátorai repedésig telezsúfolódtak menekültekkel, a sok ideköltözött emberrel és hajléktalanokkal, akik családjukkal egyetemben a házfalaknak dőlve aludtak, ettek, civakodtak, minde-

nekfelett pedig szörnyű lármát csaptak. Jeruzsálem népe néhány nap alatt megháromszorozódott. A város vénei kétségbeesetten tépték hajukat és szakállukat, mert semmiképp sem tudtak egy hónapnál hosszabb időre elegendő gabonát és vágómarhát felhozni a városba. Ha ez is elfogy, akkor hozzá kell nyúlni a háborús tartalékhoz, amelyet a végső szükség esetére a Dávid-vár megerősített raktáraiban halmoztak fel.

Az embertömeg a hajléktalanok üreges szemű sorfala között hömpölygött tovább s elkeseredésében magasra csapó hullámokat vert. Mi lett a nagyszájú Jojakim ígéreteiből, aki úgy forgatta a szavakat szájában, mintha korbácsot suhogtatna? Valóban, ez az aszott testű szemfényvesztő ugyancsak naggyá és népessé tette Jeruzsálemet minden nemzetek között! Az Úr most úgy csapott utána, mintha valami kellemetlen, zümmögő bögöly volna. De jaj, ha az Úr csapása talált, akkor egész népét találta. Mert az Úr népét nem lehetett többé megmenteni. De a hatalom haszonélvezői, az elnyomók, a kizsákmányolók, a tőrrel és lépesvesszővel garázdálkodók még idejekorán elmenekültek. Mesullam, a kincstárnok illatosan hullámzó szakállával és a népből kisajtolt adógarasokkal együtt Nofba szökött, ahol a zsákmányból ugyanolyan fényben és pompában élheti le hosszú életét, mint Fáraó leggazdagabb titkos tanácsosa. Segített-e valamit, hogy Elnathan egy maroknyi bátor emberrel visszavonult a sivatagba, hogy majd ott várja be a kedvező pillanatot? Hiszen ez a pillanat nem jött el! És hol bujkált a király? Mért nem áll a nép elé? A megtorlás e keserves napjaiban talán visszavonult testőrei mögé, Salamon házába, amely annak előtte túl hitvány volt gőgjének?

A tömegben újra meg újra felmorajlottak ezek a kérdések. De Jirmijah számos idősebb férfit látott, aki megtépte ruháját, gyermek módjára sírt Josijah király után és egyetlennek és szentnek nevezte. Nagy csodálkozására egyre sűrűbben hallotta Urijah nevét, de még a magáét is. Igen, Urijah és Jirmijah az igazságot hirdették – kiáltották egyre többen – s csak a hetvenkedő hatalmasok akadályozták meg, hogy Jeruzsálem vezeklésre hajló népe meghallgassa a bűnbánatot és veszélyt hirdető próféták szavát. Jirmijah csodálkozása még nagyobb lett, amikor a tömeggel együtt a mögöttük tolongók az egyik templomkapun

keresztül beszorították a külső előcsarnokba. A szószékekről egyetlen üdvpróféta sem hiányzott, még régi ellensége, a szőrös és szakállas igehirdető sem. Persze ebben az órában minden mást hirdetek, csak éppen az üdvöt nem.

Az egész templom hánykolódott és imbolygott, mint a vitorláshajó a viharban. Mind a huszonnégy papi rend fenn volt a fedélzeten, hogy elhárítsa a hajótörés veszélyét. Éjjel-nappal, szünet nélkül füstölgött az áldozat az oltáron. Boaz és Jachin oszlopai között az egész nép képviseletében percnyi pihenés nélkül énekelték Aszaf fiai a bűnbánat és önmegalázás zsoltárait. És amit máskor csak az engesztelés napján volt szabad megtenni, azt most megtette a főpap, Bábel fenyegető közelségének rémületében: belépett a legszentebb szentélybe s a teremtést megelőző ősi sötétségben kimondotta az Úr igazi nevét.

A szijrázók szigorúan lezárták a belső papi udvarra vezető bejáratokat és nem engedtek be senkit, akinek tisztasága vagy méltó volta akárcsak a legkisebb mértékben is kétséges volt. De a külső előcsarnokban összetömörült a tömeg. Olykor egy-egy erősebb nyomásra megmozdult s a maga egészében átbillent erre vagy arra az oldalra. És amíg a nép ebben az életveszélyes megmerevedésben mármár lélegzeni sem tudott, a szőrcsuhások a csarnoksétány valamennyi szószékéről üvöltöztek le az előcsarnokba. Szónoklataik makacsságában volt valami könyörtelen. És könyörtelenek voltak a szavaik is. Ezek az emberek, akik boldogabb napokban hízelegtek Cion leányának s dicsőítették jövőjét, most, hogy jóslataiknak épp az ellenkezője következett be, vetekedtek egymással a szigorúságban és a sötéten látásban. Ezek a hamis próféták, akik üldözték és gyűlölték Jirmijahot, vakmerőségükben arra vetemedtek, hogy az Úrnak Jirmijahhoz intézett szavait – talán nem is tudatosan – ellopták s úgy adtak tovább, mint saját legszemélyesebb sugallataikat. De Jirmijah most rájött arra, hogy ezek a szőrcsuhások rosszabbak voltak a legravaszabb csalóknál is, – a szélben hajladozó nád volt valamennyi. Ezért örült szívből, hogy Chánánját nem látja itt e megtértek között. Mindenfelől saját szavait hallotta: »azt kérditek, hogy miért hozta rátok az Úr mind e sok szerencsétlenséget? . . . Mert atyáitok elhagytak engem, így szól az Úr . . . De ti még gonoszabbak voltatok atyáitoknál . . . Nem hallottátok az igét,

mert csak szívetek kevélységére hallgattatok... Ezért elűzlek titeket erről a földről olyan országba, amelyet nem ismertek... És szolgálni fogtok ott idegen uraknak éjjel-nappal, és nem adok nektek megnyugvást..."

A kegyetlen álpróféták ilyen gyötrelmes jóslatokkal kínozták a magával tehetetlen népet. Jirmijah felbőszülten hallgatta őket. Való igaz, ezek az emberek nem tudták azt, amit ő tudott. De milyen kegyetlenség is lakozott bennük, hogy szavakkal éppen most turkáltak a megsemmisülésben, amikor a romlás láthatóan és hallhatóan állott Jeruzsálem kapui előtt és semmi más el nem fordíthatta többé, csak az Úr titkos szándéka, amelynek sejtését Jirmijah úgy őrizte magában, mint a szélben a gyenge lángot. Egész szívével szánta ezeket a férfiakat és asszonyokat, akik halottravált arccal bámultak maguk elé, nehezen szedték a lélegzetet s néha a kétségbeesés tompa sikolya tört ki belőlük. És amikor a frissiben megtért szőrcsuhások mennydörgő és robajos szavai még csak élesebbek lettek, Jirmijahban nagyra nőtt a düh és a szánalom, hogy véget vessen ennek a kínzásnak. Mély lélegzetet vett, könyökével megtisztította maga körül a teret s a szívétől tellő leghatalmasabb erővel egyszerre felzendült a hangja. A szavak pedig, amelyeket odakiáltott a szószék üvöltőinek, Jezsaiás szavai voltak:

– Vigasztaljátok, vigasztaljátok az én népemet!

Most is éppoly lázító volt ez a hang, mint mindig, bárha sötéten sugárzó ereje nem mondott többet ez öt szónál. Egyszerre száz meg száz fej fordult a férfi felé, aki ura volt ennek a hangnak s aki megtalálta az egyedül igaz figyelmeztető szót. A százak közül először csak hatan vagy heten ismerték meg az igehirdetőt, akinek beteljesedett jóslata most egyre szűkebb hurokként szorult a város körül. "Jirmijah"! – kiáltozta a tömeg, ez a kiáltás egyre erősebb lett s végül ellenállhatatlan viharrá szélesedett. Jirmijah sohase hitte volna, hogy nevének hangzóit – "Isten épít, amikor rombol" – egyszer majd megszámlálhatatlanul sok szív idézi, ilyen forró reménykedéssel és hívő erővel. Mert most a megkorbácsolt, üldözött, kigúnyolt ember volt az egyetlen szilárd cölöp, amelybe meg lehetett fogódzni. Íme, itt volt a szeretet és hírnév rövid órája, bár most mindez csak szorongással töltötte el. A tömeg ezalatt vállaira emelte, hogy igazmondá-

sát messzire hallhatóan szegezze szembe az álpróféták tajtékzásával. Amikor itt lebegett a tízezrek fölött, akik a víz után mármár elepedők szomjúságával pillantottak fel rá, akkor Jirmijah torka öszeszorult, elváltozott színében, nem érezte többé saját életét s kivirágzott benne Adonáj lehelete. És Jirmijah így vigasztalta népét:

– Eljön majd az idő, így szól az Úr, és én újra felépítlek téged és felépülsz, ó Cion szűz leánya. Újra felékesíted magadat, dobokkal és vigadozók seregével jössz ki. Még szőlőket plántálsz Samariának hegyein s akik plántálják a palántákat, élnek is azok gyümölcsével... Mert ezt mondja az Úr: énekeljetek Jákobnak vigassággal és ujjongjatok minden dombtetőn! Hirdessétek dicséretét és azt mondjátok: megtartottad Uram a te népedet, Izráel maradékát...

Mámoros boldogság moraja válaszolt a rövid beszédre. Jirmijah lassú, mintegy álomban kimondott szavai forrást tártak fel a sivatagban az elepedő gyermekek előtt. Hiszen az, aki a bőség és gazdagság kellős közepében a pusztulás szavát sikoltotta, most, mikor a romlás itt állott a kapuk előtt, üdvösséget hirdetett s Cion mindörökre szóló felépítését ígérte. Adonáj váratlanul megváltoztatta akaratát?! És ha a régi jóslat beteljesült, nem kellett-e remélni az új jóslat beteljesülését is? Még állott a templom, még állott Jeruzsálem... Zebaoth még mindig habozott, hogy elpusztítsa-e szent kincsét. És talán még ez egyszer elmúlik felőlük a romlás. Most azonban pillanatnyi késlekedés nélkül mindent meg kell tenni, amit az engedelmesség törvénye követel. A tömeg örvénylett. Ezer meg ezer hang kiáltozott vad összevisszaságban Jirmijah felé, aki nem értette, mit akar a kusza hangzavar. Valaki az előcsarnok másik végéből egyszerre egy szót dobott a nép közé, amely csillagalakban áradt szét minden irányba s végül egyetlen kiáltássá dermedt: »a király elé! A király elé!«

Elérkezett a számonkérés órája. Jojakim, aki elárulta atyját, megölte Urijahot, üldözte Jirmijaht és mindent, ami igazság, – az erőszak és megfertőztetés ura, most kénytelen lesz helyt állani népe előtt és akár saját életének latbavetésével mindent elkövetni, hogy megmentse Ciont. Kotyvasztókonyhái nem védik meg többé Jeruzsálem akaratától. Mielőtt Jirmijah megértette

volna, hogy az összevissza ordítozó emberek voltaképpen mit is akarnak, mint a jégzajlás indult meg az összepréselődött emberfal. A próféta még mindig ott úszott a magasban, a leselkedők vállain. Innen felülről jól látott mindent.

A roppant néptömeg széles áradatban fordult a kettős fal felé, amely a templomnegyedet elválasztotta a királyi vártól. Recsegtek-ropogtak a kapuk, mikor a legvadabbak és legerősebbek nekivetették vállaikat. Fenn a lőrések között futó úton összeszaladtak a szíjrázók és a királyi testőrség őrszemei. Nem voltak sokan, mert majdnem minden fegyveres a várost védő falakra vonult. Heves tusakodás kezdődött most a kisszámú őrség és a hatalmas embertömeg között, de közben már mennydörögtek a balták és bunkók a kapuk szárnyain. A testőrök most végzetes hibát követtek el. Ahelyett, hogy tárgyalásokkal húzták-vonták volna az időt s közben erősítést kértek volna, fejüket vesztve, félelmükben vagy haragjukban, lándzsáikat a nép közé hajították, egy asszonyt megöltek és több férfit megsebesítettek. Félelmetes üvöltéssel felelt a nép erre az embertelenségre. Őrjöngő dühvel feszült neki a tömeg a falaknak, mintha roppant testének súlyával alapjaiból akarná kitépni. Valahonnan hosszú létrákat kerítettek, amelyek felértek a lőrésekig. Férfiak rohantak fel s amikor lehajították őket a falakról, újak léptek nyomukba. Pár pillanat alatt legyűrték az őrséget. Csikorogtak a reteszek és eresztékek, s belülről lassan feltárultak a hatalmas kapuszárnyak. A háromfelé szakadó emberfolyó a jobb- és baloldali kapukon, meg a vegyes törvényszék csarnokán keresztül áradó hullámzással zúdult a királyi várba. Jirmijah még mindig fenn imbolygott a hullámok hátán.

Hatalmas tér volt a királyi palotákat övező udvar, de a lázongó, üvöltöző tömeg még itt sem fért el. Salamon házának kapuja előtt ott állt Jojakim néhány testőre, szolgája és két-három herélt, készen arra, hogy megvédelmezze a bejáratot. A végsőkig felizgatott tömeg nem nagyon kímélte volna ezeket a halálsápadt s alig felfegyverzett embereket, ha Jirmijahnak hívei segítségével nem sikerül a palota kapujáig jutni. De a kapu előtt lecsillapította szavával a népet, könyörgött, hogy új bűnökkel ne tetézzék a régieket, végül felszólította a megszelídült tömeget: válasszanak ki tizenkét komoly és tekintélyes férfiút, akik

Jeruzsálem nevében beszélnek majd a királlyal. Így is történt. A kavargó áradatból lassan-lassan kivált tizenkét idősebb, egyszerű ember, s kissé zavart körülményességgel felsorakozott a próféta mögé. Jirmijah nyugtalanul, kutató szemmel nézett jobbrabalra, vajon nem csalta-e ide a pokoli lárma valamelyik Sáffán-ivadékot, hiszen az ő kedvükért ment a templomba. De hiába fürkészett mindenfelé, nem látta sem Ahikámot, sem a két ikret, vagy az éleselméjű család akármelyik másik tagját. Ezekben a napokban, amikor az alsóbb rendű nép uralma dühöngött az utcán, mintha minden finomabb és előkelő tartású férfi eltűnt volna Jeruzsálemből.

Jojakim szolgái fellélegzettek, amikor a tömeg valamivel hátrább vonult s a feltisztult lépcsőkön már csak Jirmijah s a tizenkét öreg állott. A főeunuch és két kamarás vállalta, hogy a küldöttséget a király színe elé vezeti. Kihaltan és bánatosan meredtek a termek és szobák a prófétára, aki Josijah régen elmúlt napjai óta most lépte át először az ősi palota küszöbét. Josijah és Hámutal szobáiban mintha még érezni lehetett volna a finom illatot, amelyet a királyné virágai sok-sok éven keresztül árasztottak itt maguk körül.

Végigjárják az egész házat. Egy lélek sincs sehol. A királynak semmi nyoma. A kamarások vállukat vonogatják. Őnagyszerűségét nem lehet megtalálni. Talán elhagyta a palotát? Nem tudják. Néhány órával ezelőtt még itt volt a házban. És a királyné? A kamarások egymásra hunyorognak: a királyné elutazott. Nem tudják, hova. És Jekonjah, a királyfi? Konjah, a nagyságos királyfi, mindig atyja mellett van. De Jirmijah nem enged. Megkérdezi, hogy a király hol szokta tölteni a nap javarészét? Jojakim kamarásai akadoznak vagy kitérően felelnek. De közben valaki kimondja a szót: »illatverő kamra«. Csak az új palotákban vannak ilyen kamrák, Salamon lakóházában nincsenek? A főeunuch lesüti szemét és hallgat. Akkor hát itt is van ilyen kamra? Hol? A kamarások elfordulnak. Jirmijah igyekszik megmagyarázni, hogy küldetésük nem hoz bajt a királyra, éppen ellenkezőleg, el akarják hárítani a veszélyt s meg akarják védelmezni a királyt. A főeunuch fürkésző szeme hosszan nézi az igehirdető nyílt arcát. Aztán felsóhajt és ezt suttogja: »lenn«.

Titkos utakon jutnak le a palota pincéjébe s a Morijah hegy

sziklajáratába – idáig érnek ama gyökerek, amelyekből a templom és a királyi vár kinőtt. Csak néhány lépést haladnak a szivacsos sötétségben s máris ott állanak az alacsony, aknanyílásszerű kapu előtt. A király belső komornyikja alázatosan kopog. Nincs válasz. Most másodszor és izgatottabban kopog. Semmi. Megrázza az ajtót. Be van zárva. Megszólal, előbb fuvolázva és hízelgő hangon:

– Ó én királyi nagyszerűségem ... Drága, drága uram ...

Mikor belülről nem érkezik válasz, egyre kétségbeesettebben ismételgeti mondókáját, végül olyan jajveszékelő, szorongó üvöltésbe kezd, hogy visszhangzik tőle a földalatti bolthajtás. A tizenkét férfi egymás között suttog valamit, aztán a két legerősebb egész súlyával nekifeszül az ajtónak. A többiek térdükkel és kezükkel segítenek. A szűette fa recseg, de nem enged. Végül is baltával kell beverni.

Két fali fáklya reszkető fénye világítja meg a helyiséget, amely olyan, mint valami kirabolt nagy sírkamra Nof nyugati városában. Jirmijah szédül, – nem tudja, mi van vele, de úgy érzi, hogy mindjárt elájul. Az a kimondhatatlanul, borzalmasan édes illatáradat okozza ezt a szédületet, amely a föld alatti üregből árad s úgy érzi, mintha ököllel vágnának az arcába. A férfiak köpenyüket tartják szájuk és orruk elé, így próbálnak védekezni a kábítóan édes illat ellen. De ez a halálos illatözön nemcsak a sarokban álló s már üszkösen izzó füstölőserpenyőkből árad, hanem méginkább a mindenfelé szátlocsolt olajokból, amelyek tócsákban állanak a kamra padozatán. Hasas korsók és üvegek cserepei hevernek a földön s mutatják, hogy valaki őrjöngésében szétverte a sokszorosan összekevert esszenciák tartályait. A cserepek között két férfi fekszik: Jojakim és Konjah. Az apa teste már megdermedt, a fiúé még meleg. A szíve még ver. Mindkettőt gyorsan felviszik a palotába. A tizenhét éves Konjahba lassanként visszatér az élet lüktetése, bár még mindig nincs öntudatánál. De a király, aki fényűző Dávid-ivadékhoz méltó módon fullasztó illatok halálos ölelésébe vetette magát, immár halott.

A tizenkét férfi a kétségbeesett kamarások sorfala között kiviszi Jojakim holttestét a nép elé, amely e gyors ítélet láttára egyszerre elnémul. Az erőszak és fényűzés uralkodóját most

zsákba varrják. Mialatt tarkára festett mastabájában Bábel lovai abrakolnak, őt döglött szamárként cipelik ki a Cserépkapun, át a vérmező elperzselt szélére, hogy betöltessék rajta Adonáj szava. Mardukh előőrsei vad handabandázással akarják figyelmeztetni a zsákmányra. Ki tudja, az áruló és csaló halála után megbékíti a Nagyurat, hiszen Jojakim megbüntetésére indult el hadserege. Valaki széles ecsettel ezeket a különös szavakat írja fel a zsákra, mielőtt mindenki otthagyná a királynak a kapu elé hajított holttestét: "ez, és még más is."

Jirmijah mindenről csak bizonytalan részleteket tud. Mozdulatlanul ül Konjah ágya mellett s várja, hogy a lélek mikor mozdul meg a kábult gyermek testében. Egészen fiús még az ifjú karcsú teste s Jirmijah legutóbb is ugyanígy hagyta el, – akkor is öntudatlan volt s az ő keze hívta vissza az életbe. Konjah keskeny melle nehezen jár fel-alá. Görcsökben vonaglanak finom, még mindig nem eléggé férfias tagjai. Mint akkor, most is az angyalok isteni szépsége sugárzik át arcának halotti sápadtságán. Jirmijah nem tud elfordulni ettől a szívszaggató bájtól. Közben Ahikám, Gedaljah, Micha s még néhány helyén maradt méltóság is megjelenik a trónörökös ágya mellett. Halk hangon tanácskoznak s végül fontos tettre szánják el magukat. Olyanok az idők, hogy Dávid trónja egyetlen órára sem maradhat üresen, s a város és az ország sem lehet el törvényes királya nélkül. Azonnal összehívják Salamon tróntermébe a papi rendek vezetőit s a Jeruzsálemben található fejedelmeket és nemzetségfőket.

Jirmijah az orvosokkal és ápolókkal ott marad a beteg mellett. Vállalta, hogy mihelyt a királyfi erői visszatérnek, elvezeti a felkenetés szertartásához. Az orvosok lúgot csepegtetnek Konjah mellére, csípős folyadékot fecskendeznek arcába, ecetet tartanak az arra alá. De mindezek a szerek nem segítenek. Az idő múlik. Jirmijah letérdel az öntudatlan ifjú mellé s szelíden, gyengéd hangon suttogja fülébe a nevét:

– Konjahu... Hív az Úr és néped... Konjahu!

Jekonjah arca kedvetlenül megrándul s Jirmijah ebből látja, hogy meghallotta a kényszerítő erejű hangot. Mélyen felsóhajt, kifeszíti tagjait s erős lendülettel váratlanul felül. Tágra nyílt szemében még ott úszik az ájulás vad ködfelhője, de már keresi

azt, aki a semmi mélyéből visszarántotta őt ebbe az oly kevéssé örömteljes világba. Szorosan az arca mellett meglátja Jirmijah arcát. Egyszerre újból megszállja az a szörnyű gyermekkori emlék. Hiszen még egy perc sem múlt el azóta, amikor ott ült apja lábai előtt s végig kellett hallgatnia az elsuttogott jóslatot a szamártemetésről. Nem tudja, melyik ájulatból ébredt fel most, – abból a régiből-e vagy valami új öntudatlanságból? Két kezével eltakarja a szemét s elfojtott, rémült kiáltás szakad ki a száján. Jirmijah mély szomorúsággal ismétli:

– Konjahu! Hív az Úr és a néped! . . . Konjahu! . . .

Jekonjah remegő szájjal mormolja:

– Nem az Úr és a népem . . . Te hívsz engem . . . Te, halál követe . . .

– Jirmijah az életbe hív vissza téged. Nem ő üldözte apádat, apád üldözte őt . . . És mégis, Konjahu, nem hagylak el, míg el nem jutsz a magad helyére . . .

A kamarások sietve hozzák a királyi ruhákat: a kettős biszszuszszövetből készült habfehér testi ruhát és az égszínkék simlát, amelyben Dávid király fiait megkoronázzák. A Ságán is siet a szent olajjal Salamon trónterméhe, hogy az új király fejét koszorúalakban megnedvesítse vele. Konjah feláll s tűri, hogy gyengéd fiútestét feldíszítsék a magasztos, túlságosan bő ruhákkal. Közben hősiesen birkózik a borzongató lázzal, amely megrázza sápadt törékenységét. Merev tartást ölt fel s nagyon gőgösnek és tehetetlennek látszik egyszerre.

Az élelmiszerek fogytán voltak Jeruzsálemben. Nebukadnezár azonban mind ez ideig egyetlen parittyakövet és égő fáklyát sem hajíttatott a városba. Barát és ellenség egyaránt csodálkozott ezen a különös habozáson, amely mindenképpen ellentmondott Mardukh természetének. Vajon milyen titkos oka lehetett, hogy a rombolás művét egyre halogatta? Hiszen e tétlen ostromzár óta már harmadszor telt meg a hold.

A sok nélkülözés és az erőszak uralmának szánalmas bukása végsőkig felizgatta a népet, amely változatlan dühvel tombolt a város utcáin. Rablás és gyilkosság úgy követte az éhséget, mint a vetés a szántást. De a rend teljes széthullása csak kevéssel előzte meg az elkerülhetetlen véget. Egy kora reggel a kaldeu-

sok táborában mintegy jeladásra üvöltő lárma tört ki s áradt Jeruzsálem falai felé, szünet nélkül és lankadatlan erővel. Ércből s bika- és kosszarvból készült tülkök, trombiták, vészkürtök, üstdobok, rázódobok, kereplők és csörgők zaját megtetézte a katonák tízezreinek kábító és fáradhatatlan üvöltése. Ez az üvöltés Adonájt az Úr kimondhatatlan nevén szólította s halállal fenyegette meg az Örökkévalót. Oly félelmetes volt a káromló hangok e vad rohama, hogy a Jeruzsálem utcáin céltalanul fel-alá hajszolódó, elvadult nép rémületében földre vetette magát. Az emberek eltakarták fejüket s égő homlokukat a házak falához szorították. A kívülről áradó gyilkos lármát itt benn ezer meg ezer gyerek vinnyogása tette elviselhetetlenné. Így valósultak meg minden lélekben azok a szavak, amelyeket Jirmijah az elrejtőzés könyvében jósolt: »Ó én belsőm, ó én belsőm! Aléldozom, ó én szívemnek rekeszei! Háborog a szívem, nem hallgathatok! Hiszen hallottad, én lelkem, a kürt szavát, a harci riadót . . .« Egy óra elmúltával az őrjöngés épp oly hirtelen némult el, mint ahogyan jött. Jeruzsálem valamennyi kapuja előtt megjelentek Mardukh ezüstösen csillogó követei s kihirdették, hogy a kímélet ideje újhold napján lejár. Az országgyűlés éjjel-nappal tanácstalanul tanácskozott Konjah, a gyermekkirály körül a trónteremben. Ahikám, aki a sok gondtól és fáradtságtól már majdnem olyan elvénült és gyenge volt, mint apja életének utolsó éveiben, napok óta egyre élesebb okfejtéssel bizonyítgatta: bűnös és esztelen dolog akárcsak egy pillanatig is remélni, hogy a várost eredményesen tudnák megvédeni. Mégha Jeruzsálem katonái és bástyái elég erősek is lennének, hogy a Nagyúr sokszoros túlerejével hosszabb időn át dacoljanak, ettől az összepréselt és töméntelen megcsalatás miatt halálra izgatott néptől hiába várnák, hogy akárcsak három hétig is kibírja a nélkülözést. A pusztulás semmi módon sem akadályozható meg, egyes-egyedül a teljes megalázkodás enyhítheti valamelyest. Most már csak egyetlen cél lehet fontos: önnön büszkeségük könyörtelen feláldozása árán meg kell menteni a templomot a lerombolástól, továbbra is meg kell tartani az Úr szolgálatát, anélkül, hogy a nemzeti gyalázattal törődnének. A tan megőrzése minden. A büszkeség megőrzése semmi.

Hosszas ellentállás után a többség végül is hajlott a bölcsen

következtető Ahikám és fiai véleményére. De amikor már elhatározták a város átadását, az elmúlt erőszakos uralom néhány mostanáig elrejtőzött vezetője váratlanul az országgyűlés elé lépett. Pas'hur vezette őket, a küszöb első őrzője s úgy állt itt a trónteremben, mint egy vékony, éles szikla. Kis daruszemei megvetően szikráztak. Féktelen szidalmakat szórt Jirmijahra és Ahikámra. Adonáj – kiabálta Pas'hur – kitörölné önmagát az emberek lelkéből s öngyilkosságot követne el, ha átadná városát a dühöngő ellenségnek. Csak istentelenek, csalók és bíráik elől megszökött vádlottak, mint az Anathotbéli istenkáromló, – csak ilyen emberek tarthatják képesnek az Urat e szörnyű ellentmondásra. Zebaoth egyetlen és igazi követelése az, hogy harcoljanak a templomért, és a városért harcot kíván Zebaoth az utolsó csepp vérig. Így tusakodott Pas'hur, Jerachmeel, s még néhányan, akik velük tartottak. Az ifjú Konjah felcsillanó szeme elárulta, hogy szíve atyja barátaival van. De Gedaljah, az idősebbik ikerfiú, ebben a veszélyes órában könyörtelenül szilárd volt a cselekvésben. Mintha a király nevében történnék, megparancsolta a szolgálattevő palotaőrségnek, hogy kötözzék meg a vakmerő betolakodókat s vessék őket a kancellári palota pincebörtönébe. A tizenhét éves király arca e gyanús parancs után még átlátszóbb lett. Ajka megvonaglott, de nem szólt semmit, – tűrte, hogy a hatalom birtokosait megkötözzék, agyba-főbe öklözzék s a véresre karmolt férfiakat végül is elcipeljék a trónteremből.

Jirmijah szótlanul állott a király mellett. Konjah még csak pillantásra sem méltatta a gyűlölt embert, aki visszahozta az életbe. Akármilyen gyengéden is szólott hozzá az igehirdető, a fiatal király mégsem tudta legyőzni magában a keserű rémületet, amely mindig elfogta Jirmijah láttára. Gyanakvó szórakozottsággal bámult a gyermekkirály csodaszép arca a zajongó csarnok felé. Tehetetlenül és gőgösen gubbasztott itt atyáinak aranytrónusán, mint valami égszínkék díszruhával feldíszített áldozati állat.

Ezt a fényben úszó napot, amelyen mindenki lélegzetfojtva leste a végső döntést, nagyon fekete éjszaka követte. A fogyó hold tompa sugarai csak későn tűntek fel az égen. A fiatal király és közvetlen környezete felment a palota tetejére. Jirmijah

megint ott volt Konjah mellett. A templomból ide hallatszottak Aszaf fiainak könyörgő énekei. A belső udvaron vörösen izzott a szüntelen égő áldozatok füstje, de a füstöt Zebaoth szele elutasítóan nyomta le a földre.

Amikor az őrtálló papok kürtjei – sokkal tompább hangon, mint máskor – jelezték a második őrségváltás óráját, a templom felől szomorú csapat közeledett fáklyák imbolygó fényében. A főpap vezetésével, akinek kimerült aggastyántestét a Ságán támogatta, Áhikam és két fia kíséretében Jeruzsálem városi, udvari és hadi fejedelmei jelentek meg Konjah színe előtt. Mindnyájan köpenyükkel takarták el lehorgasztott fejüket. A csapat közepén egy magas férfi, a szíjrázók főparancsnoka, két karján fehér terítővel letakart nagy tálcát vitt, ama áldozati tálcákhoz hasonlót, amelyeken az ételáldozatokat szokták az oltárhoz vinni.

Szótlanul vonult fel a csapat a palota tetejére. Szótlanul nyújtották át Jekonjahnak a letakart áldozati tálat. Szótlanul emelte le róla a takarót a főpap. A gyermekkirály a rőt fényben egyszerre megpillantott a templom és a város kapuinak hatalmas kulcsait. Az arany áldozati tálon fekvő kulcsok jelentették a megaláztatás szörnyű áldozatát, amelyet holnap saját kezével kell felajánlania. A vibráló fény táncoló arabeszkeket rajzolt a kulcsokra. Konjah lehunyta szemét és elfordította arcát. Megértette a néma követelést. Törékeny teste megremegett. Egy pillanatra megingott. Jirmijah kapta el. A szerencsétlen ifjú ajka megmozdult:

– Látod, ezért ébresztettél fel, ezért hívtál vissza . . .

E végtelennek tűnő néhány percig senki sem mert mozdulni vagy hangosabban lélegzeni. Csak az áldozati tál remegett a tekintélyes főparancsnok karjain. Konjah csendesen sírt magában, mialatt a gyér holdfény eltűnt az égről s a fáklyák fénye is alighogy pislákolt. Most végre férfiasan összeszedte magát, leemelte az áldozati tálat az előtte álló férfi karjáról s a tető mellvédjére tette. A király a palota tetejének belső oldalán állt, hátat fordítva az őrség udvarának s egy kis kertre bámult, ahol két gondozott, öreg szikomorfa ágai nyúltak a magasba. Konjah felváltva pillantott hol le a sötét kis kertbe, hol fel a még sötétebb égre. Mint valami álmodozó gyermek, játékos kézzel vette ujjai

közé az egyik hatalmas kulcsot s elgondolkozva forgatta meg. Jirmijah az üszkösen fel-fellobbanó fényben még látta, hogy Konjah arcára fájdalmas gúny borul. Suttogó, de éles gyerekhangon perelt fel a magasba az Úrhoz?

– Milyen bűnt találtál bennem? . . . Miért tegyem meg *én?* . . . Miért ne te? . . . Tedd meg hát *te* . . .

Egy pillanatig félig nyitott szájjal várta a választ. Aztán jobbját többször egymás után nekilendítette s a kulcsot nagy erővel dobta fel a magasba. Hangtalanul tűnt el a felhajított vasdarab a sötétségben, mert ugyanebben a pillanatban zúgó szél kerekedett s megrázta a fák lombját. Senki sem hallott semmiféle fémesen csengő koppanást. Az ország nagyjai még mindig mozdulatlanul álltak a tetőn. Meredt szemmel nézték, hogy mit is művel a király, mert ez a tett gyerekes labdázás volt ugyan, de ugyanakkor titokzatos érintkezés is volt az Úrral. Így tűnt el egyik kulcs a másik után a magasban. Konjah valamennyit ugyanazzal a szóval búcsúztatta:

– Miért én? . . . Miért ne te? . . . Tedd meg te . . .

De amikor az utolsó kulcsot is felhajította az ég felé, akkor a mellvéd mellett térdre rogyott s arcát zihálta szorította a kőre. Halálosan kimerült ettől a labdajátéktól az Örökkévalóval. A szélben zúgó magasság hangtalanul nyelte el a felhajított ércet. A férfiak egymásra néztek. Vajh' ki tudja, hogy a játék isteni társa »aki áthalad az ősrégi mennyeken«, nem kapta-e el hatalmas kezével szentélyének és városának kulcsait?

Jeruzsálem kapui másnap reggel minden ünnepélyes kulcsátadási szertartás nélkül is sarokra tárva várták Bábel seregeit. Nem sokkal napfelkelte után zengő trombitaszó és dobpergés mellett három irányból vonultak be az előörsök. Századok óta, de legalább Sanherib napjai óta most taposta első ízben ellenség lába Cion szent várának földjét. Néhány helyen rövid és véres harcra került a sor. A védőbástyák legénysége s főként a királyi testőrök kétségbeesett dühükben nem akarták mindenütt önként letenni a fegyvert. De ez a kurta halálvergődés már nem segített semmit. Nem telt bele három óra s a város valamennyi erődjén és tornyán Bábel lobogóit lengette a szél. De a hódítók viselkedése megcáfolta rossz hírüket. A kúpossisakos csapatok kemény léptekkel vonultak át a városon – úgy látszik, szigorú

parancs rendelte el a fegyelmet. Egyetlen ember sem lépett ki a sorból. A csapatok nem széledtek szét, hogy fosztogatva és gyilkolva rohanják meg az egyes kerületeket, bár a harc jogán megtehették volna. Megtörtént az, ami hihetetlennek látszott: nem folyt vér és nem gyalázták meg a nőket. A nép – de még az asszonyok és a leányok is – lezárt lakásaikból nyugodtan merészkedhettek ki az utcákra.

Délfelé bevonult Mardukh-Nebukadnezar. Drágakövekkel díszített gyaloghintóját az udvar, a legyőzött királyok, a királyi hercegek, a hadvezérek, a csillagtanácsosok és zászlósurak vették körül. Szigorú rendje volt a csillagzatok e földi egének, amely csupán az igazi éjszakai ég rangsorát és keringését tükrözte vissza. A nagytekintélyű urak mind átszellemült összhangban mosolyogtak s kezüket vízszintesen összefonva tartották. A gyaloghintó mellett kétoldalt haladt Nergal Nebusaradan, a hatalom végrehajtásának tűzvörös holdja és Samger Nebu, az irányt mutató szellem sötétkék holdja, – jobb oldalt a fény férfias kivirágzásának szépsége, balról a hím-nős éjszakai virág szépsége, kékes hajcsigák díszével ékesítve. Maga a Nagyúr most se öltözött harci díszbe s megint ugyanazt a szantálfa színű köpenyt hordta, amelyet Jirmijah már ismert. Nebukadnezar csupán a házias bőrsapka helyett viselt kemény, nagyon szerény aranyabroncsot szélkuszálta hajában, amely bizony egyáltalában nem volt olyan hullámos és finom olajaktól illatozó, mint az udvaroncok ragyogó hajviselete. Kerek arca, amelyből dacos kisfiúsággal ugrott ki a kaldeusoknál oly ritka fitos orr, derűs kíváncsisággal nézegette a legyőzött várost.

Mardukh először a templomba ment. A külső előcsarnokban már összegyűltek az alacsonyabb papi rendek, – ezernél több férfi, valamennyi fehérben, mint az ítélkezés és kiengesztelés napján. A gyaloghintó láttára könyörgő, halálos hallgatással vetették magukat a földre s mozdulatlanul feküdtek, mint a frissen esett hó. A Nagyúr kiszállt a hintóból. Talán így akarta kifejezni becsülését az idegen istensége iránt, akinek sugallata egybevágott a csillagok kiszámított jóslatával. A papokkal azonban nem törődött. Koturnusszerűen magassarkú, aranyozott szandáljában közömbösen lépkedett a magukba roskadt emberek között. A nagy király és kísérete lassú léptekkel haladt át a

csarnoksétányon, majd belépett a belső előcsarnokba, ami által – tisztátlan csillag- és bálványimádók lévén – halált érdemlő bűnt követtek el. A magasabb rendekhez tartozó papok, akik előírás szerint ott állottak a kialudt tűzáldozati oltár, a réztenger, a tizenkét kerekeken tolható vízmedence körül s az előcsarnok lépcsőin, Boaz és Jachim oszlopai alatt, megborzongtak e templomgyalázás láttán. Néhányan szemükre húzták köpenyüket, hogy ne lássanak semmit.

De Jirmijah, aki az oltár és az előcsarnok között állott, nem takarta el a szemét. Szabad pillantása szembefordult Mardukhkal és a csillagtanácsosokkal. A főpap, ez a törékeny aggastyán, nehéz főpapi köntösében odatipegett a Nagyúrhoz. Könyörögve emelte feléje két tenyerét, érthetetlen szavakat nyöszörgött, aztán elfordította a fejét. Kétértelmű mozdulat volt ez s egyaránt lehetett kedvetlen áldásnak vagy kétségbeesett tiltakozásnak magyarázni. Nebukadnezar azonban mit sem törődött az aggastyánnal; a tapasztalt építtető pillantásával nézett körül, majd lassan körüljárta az égő áldozatok oltárát s homlokát ráncokba szedve vizsgálgatta az oltár tekintélyes arányait. Mindenki jól tudta, hogy Nebukadnezar nemcsak hatalmas városépítő volt, de egyben szenvedélyes gyűjtője és szakértője is mindenféle régiségnek. Otthon, Babiloniában, Esagilla templomvárosában külön palotát építtetett és ebbe hordatta össze Úr, Akkad és Assur ősrégi képeit, szobrait és írott emlékeit. Szakértő hunyorgással szemlélte a réztengert, s rövidujjú, ideges keze szinte elérzékenyülten simogatta meg a roppant rézbikák szügyét. Az agg főpap eközben szüntelenül ott járt a sarkában, mintha akadozó, fütyülő lélegzetével meg tudná akadályozni a legnagyobb veszélyt. Amikor azonban a Nagyúr elgondolkozó becsüspillantása az előcsarnok, majd a gránátalmákkal és liliomokkal túldíszített két furcsa rézoszlop felé fordult, váratlan dolog történt. A főpap törékeny teste egyszerre megtelt ifjúi erővel és gyorsassággal. Olyan sebesen szaladt fel az előcsarnok tíz lépcsőfokán, hogy a ruhája szegélyén függő kis ezüstharangok és apró gránátalmák hangosan csilingelni kezdtek, aztán keresztbefeküdt a szentély küszöbén, hogy ilyen módon saját testével akadályozza meg egy tisztátlan csillagimádó behatolását az Úr legszentebb szentélyébe. Nebukadnezart azonban az ünnepi ru-

hákba burkolt s kinyúlva fekvő nagytekintélyű test egyáltalában nem zavarta; sárgásszürke köpenyét kissé feljebb emelve, egyszerűen átlépett Izrael főpapján s benyitott a szentély belsejébe. Száz meg száz pap torkából feltörő panaszos kiáltás kísérte ezt a szentségtörést. Mardukh intett kíséretének, – Nergal Nebusaradannak és Samger Nebunak is – hogy ne kövessék. Ezt a mozdulatot megint csak a tisztelet kifejezésének lehetett tartani s egyben ama tény elismerésének, hogy ez a hely valóban isteni. Csak néhány pillanatig maradt odabenn. Amikor kilépett a szentély belsejéből, erőteljes arcán elgondolkozó mosoly ült. A tíz lépcsőfokról közben eltűntek a papok, – Nebukadnezar megállt a lépcső közepén s a szelíd nyugalommal várakozó Samger Nebunak ezt az egy szót mondta: »Semmi!« Aztán lassan visszament az előcsarnokból az oltárhoz s most figyelmesen nézte a papok arcát. Egyszerre megállt. A nagy kényurak csalhatatlan emlékezőtehetségével tüstént felismerte Jirmijahot, aki ott állt a papi rendektől valamivel távolabb. A Nagyúr nagy távolságokat lemérő szeme hosszú ideig nézte a prófétát, – ezekben a szemekben valóban volt valami a csillagok idegen és közömbös barátságos fényéből. Aztán Jirmijah felé fordulva egészen halkan megismételte a »semmi!« szócskát, – olyan hangon, mintha jóindulatú, alig észrevehető finom gúnnyal kissé mosolyogna a prófétán s ezt a feladványt adná neki: »Most hát hüvelyezd ki te az *én* szavamat!« Jirmijah megértette és magában tüstént meg is magyarázta a szót. Mardukh a szinte teljesen üres szentélyben nem talált »semmit«, ami megingatta volna eddigi meggyőződésében. Ez a »semmi« egyben kellemes csalódás is volt egy titkolt félelem után s ez oly derűs és barátságos kedvre hangolta a Nagyurat, hogy elhatározta: nem tesz »semmit« a templom láthatatlan Istene ellen, noha gondolatait ez az Isten illetlenül nagy mértékben merészkedett foglalkoztatni. A megvető kis szó többé-kevésbé a kegyelem szemérmes ígérete is volt s biztosította a legszentebb szentély sérthetetlenségét.

Ugyanezt a sérthetetlenséget Nebukadnezar persze semmiképpen sem biztosította a két oldalszárny kétszer kilencvenkilenc kamrájában elhelyezett templomkincs számára. Már hivatták is Bábel számvevőit és kincstárnokait, akik nagy halom

írótáblára vették fel a drágaságok, aranyedények, aranytömbök, drágakövek és nemes szövetek jegyzékét. Nem sokkal utóbb egész sereg keménykötésű teherhordó jelent meg az Úr szent templomában és szigorú felügyelet mellett zsákokban meg bálákba csomagolták századok felhalmozott kincseit, majd ordítozva elcipelték az egészet. Ez a csapás teljesen megtörte a papokat, akik most már úgy suhantak fel-alá, mint mindmegannyi árnyék. De Jirmijah szíve megtelt örömmel. Zebaoth végtelen szelídséggel ítélkezett. A templom állott. Az Úr szolgálata nem szakadt meg. Mit is számított, hogy kifosztották a kincseskamrákat? Talán éppen ez válik majd a népnek javára. És Mardukhnak még a templomrablásnál is keményebb parancsai sem komoríthatták el Jirmijah megkönnyebbült háláját. A Nagyúr emberben is súlyos sarcot vetett ki Jehúdára. Mindazokat a fejedelmeket, papokat, főhivatalnokokat és polgárokat, akiket – joggal vagy jogtalanul – azzal gyanúsítottak, hogy támogatták Jojakim erőszakos uralmát, őrizetve vették és külön táborokban gyűjtötték össze. A legvitézebb harcosokkal, akiket a városban és az országban kézre tudtak keríteni, és Jeruzsálem legügyesebb kézműveseivel együtt tízezernél is többre rúgott ez a csapat. E tízezer ember között – s ez volt a legkeservesebb Mardukh embersarcában – nagyszámmal voltak Jákob legrégibb és legelőkelőbb nemzetségházai. A Nagyúr ítélete szerint el kellett hagyniok az országot, hogy Bábelba vonuljanak. Jerachmeel hercegnek éppoly kevéssé használt Dávid házával való rokonsága, mint Pas'hurnak és családjának a magas templomi rang. Jirmijah valamennyi üldözőjét utólérte a sors keze. Áhikámot és két fiát azonban Nebukadnezar számos kitüntetéssel és megtiszteltetéssel halmozta el. Mind a hárman ki-bejártak a Nagyúr szállásán.

A templomot kirabolták! A dicső nemzetségházakat megtizedelték! Emberben és javakban egyaránt elszegényedett az ország! De vajon ez a keserves érvágás nem volt-e egyben vértisztítás is, amelyet Nebukadnezar, az Úr mitsem sejtő szolgája Adonáj rendeletére hajtott végre Jehúda népén? Megcsökkent lélekszámmal és megalázva bár, de a nép mégis csak élt. Nem volt szükség rá, hogy a nép büszke és nagy legyen, inkább az

kellett, hogy újból megtisztult légyen. Az Úr megint haladékot adott, hogy a nagy kuszaság kibogoztassék. Új kezdet volt ez a nagy bűnhödés után. Jirmijah a szerencsétlenség ez idejében volt a legreménykedőbb. Csupán egyetlen ártatlanért vérzett a szíve, akit az örök megmagyarázhatatlanság nyilván e kegyes fordulat bűnért való áldozatának szánt. A tizenhét esztendős Konjahnak keservesen kellett megfizetnie apjáért. A fiatal király még mindig a királyi várban volt. De vasra verve feküdt valahol, és senkit sem bocsátottak hozzá. Jirmijah most Salamon palotájában lakott, ugyanazokban a szobákban, mint Josijah király idejében. Nyugtalan volt. Lelke szomjasan vágyódott Konjah után. Az alkonyat már beömlött az ablakon, amely az egyik belső udvarra nyílott. Egy királyi szolga szokás szerint most is behozta a gyertyatartót, amelyen három szövétnek égett. Jirmijah elmerülten figyelte a reszkető fényt s észre sem vette, hogy a szolga mögött két férfi lép az alkonyodó szobába. Éppen azon töprengett, hogy Ahikám vagy akár ő maga miképp könnyíthetne Konjah sorsán. Egy jólismert hang egyszerre nevén szólította. Riadtan torpant meg: Baruch! És már mellére is vonta a hazatért tanítványt, hiszen lelkét szinte már túlfeszítette mindama sok súlyos esemény, ami elválásuk óta történt.

Baruch némán mutatott a hamadikra, aki szerényen állott az ajtó mellett. Magastermetű ember volt, úti ruhája csupa por, de csak úgy áradt belőle a sugárzó ifjúság és erőtől duzzadó férfiasság. Az arca nagyon szép volt, bár egészen másfajta szépség volt ez, mint Konjah áttetsző, angyali bája. Mandulaformájú nagy szemében szeretetet váró s egyben parancsoló fény csillogott, amelynek bűvös ereje minden szívet meghódított. Úgy látszott, mintha a fiatalember szégyenkező izgalommal nézné Jirmijahot. Hátravetette a fejét s kihúzta magát, talán azért, hogy ezzel a mozdulattal győzze le pillanatokra feltörő gyengeségét. A hirdető most már tudta: Josijah mozdulata ez. A hangja megremegett:

– Máthánjah, én ifjú tanítványom.

A jövevény erővel próbálta féken tartani szavait:

– Nem Máthánjah vagyok többé, hajdani ifjú tanítványod... Hanem Cidkijah, aki parancsodra viseli ezt a nevet: »igazságos

az Isten« . . . Mert azt akarom, hogy így hívjanak, ha majd Dávid trónján ülök és ítélkezem . . .

Jirmijahban most felrémlett a gyermek képe, aki egyszer vágyódva így szólt hozzá: »mondd meg nekem te, aki mindent tudsz, vajon leszek-e valaha király?!« Az Úr csodálatos módon valóságra váltotta azt, ami akkor teljességgel valószínűtlen volt, – a gyermek sejtelmét saját királyságáról. És Jirmijah hódolattal borult le tanítványa előtt:

– Cidkijah vagy te, igazi fia az én királyomnak . . . Dicsőíttetni fog az Úr általad . . .

Cidkijah felemelte tanítóját. És most, amikor nyugodt erőöntudattal állt előtte a hajdani szeszélyes kisfiú, Jirmijah egyszerre nagyon öregnek érezte magát. Egymásra néztek s szemük immár nem tudta visszafojtani e forró találkozás könnyeit, sem a két lélek néma és forró kérdését: vajon eztán is megbízhatnak-e egymásban. Baruch röstelkedett, amiért kénytelen ínségből tanúja lett a két férfi megindító találkozásának. Ezért hát félbe is szakította a sokat mondó hallgatást s nekikezdett az elbeszélésnek, hogy miként is sikerült oly tökéletesen végrehajtania a megbízatást. Sokkal könnyebb volt az egész, mintsem hitte volna. A valóságban egyáltalában nem is állt útjában semmiféle akadály, mert Nof új napistenc, Hofra Fáraó, Necho unokája, személy szerint nagyon kedvelte az ifjú Máthánjah-Cidkijahot s minden aggodalom nélkül beleegyezett királyságába. Jirmijahnak semmi oka rá, hogy Fáraó kegyelmétől megrémüljön. Magától értetődik, hogy ez a kegy, valamint Fáraó beleegyezése a legmélyebb titok marad. Melech Babilu csupán Hofra foglyát ismeri majd el Jehúda királyának, aki keserű könnyhullatással ette kenyerét a rabszolgaság házában, nem pedig a kettős birodalom uralkodójának kegyencét. Ő, Baruch, Jeruzsálembe érkezve kalandos történetet talált ki Máthánjah vakmerő meneküléséről s ezt már mindenfelé terjesztik. Mikor Jirmijaht keresték, a templomban találkoztak a Sáffán-ivadékokkal. Gedaljah, akire a Nagyúr úgy hallgat, mint senki másra, már fel is készült rá, hogy bátran megjelenjék Mardukh színe előtt s jelentse: Josijah jog szerinti utóda Bábel védelmező karjai közé menekült. Senki sem kételkedik benne többé, hogy Nebukad-

nezar a segítségért könyörgő Cidkijahot Dávid trónjára emeli. Jirmijah egyre zárkózottabban hallgatta mindezt. Baruch szavai hallatára öröme elborult. Cidkijah finom ösztönei tüstént felismerték a tanító alig észrevehető elkomorodását s ennek az elkomorodásnak egynél több okát.Szíveket hódító szemével mosolyogva nézett rá:

– Jól tudom, – mondotta – hogy nem Fáraó, nem Nebukadnezar, nem Áhikám és nem Gedaljah fog felmagasztalni, hanem egyes-egyedül Jirmijah magasztal fel és szerzi meg igazamat...

Amikor Jirmijah válasz helyett csupán kis elhárító mozdulatot tett, Cidkijah a földre sütötte szemét és így fejezte be a mondatot:

– Apámnak és anyámnak köszönhetem életemet... De minden mást tanítómnak köszönhetek...

Súlyos szó, nagyon is elkötelező szó, s a jövendő király mondotta ezt az igehirdetőnek. Cidkijah elpirult, mintha jól tudná, hogy utóbb talán nem lesz könnyű feladat vállalni ezt a hálát. A vallomást hosszú szünet követte, amely teli volt nyomasztó s nehezen kibogozható érzésekkel. Megint csak Baruch vetett véget a hallgatásnak. Megtudta, hogy Jekonjaht holnap egy vasketrecben a táborba viszik s néhány nappal később Bábelba szállítják. Jirmijah e hír hallatára egy lépéssel visszahátrált. Cidkijah szánakozó-megvető kézmozdulattal minden hosszabb gondolkozás nélkül sorsára hagyta szerencsétlen elődjét. Aztán megérintette Jirmijah vállát, hogy mindörökre megtartsa magának:

– És most már soha többé el nem engedlek magam mellől.

– El fogsz engedni, – felelte Jirmijah – amíg Bábel városából visszatérek hozzád...

– Bábel városából? – kérdezte Baruch és Cidkijah szinte egyszerre s nagy csodálkozással.

Jirmijah szájából akadozva és gyötrődve fakadt ki a szó:

– Utálattal eldobott holmi ez a Konjahu vagy hitvány cserépdarab? Miért is hajították el így? Pedig pecsétgyűrű lehetett volna Isten jobbján...

Jirmijah gondolatokba mélyedve lépett az ablakhoz. Súlyos kétségek nyugtalanították. Szabad volt-e magára hagynia azt a

szánalomraméltó ifjút, akinek útja a nyomorúságba visz? Szabad volt-e magára hagynia ezt a féligkész, új királyt uralmának első idejében? Akármelyiket is hagyja el, mindenképpen hibát követ el. De melyik a kisebb hiba? Ezt csak Adonáj döntheti el. Baruch és Cidkijah lábujjhegyen ment ki a kamrából; mindketten megsejtették, hogy mesterük az Úrral akar beszélni.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

VÉGIG A CSILLAGOS ÉGEN

Jirmijah magasrendű művészetté fokozta a sugallatok kifürkészését. Mint minden kifinomodott képesség, ez a művészet is úgy tökéletesedett, hogy csillapíthatatlanul gyanakodott önnön lelkével szemben, – ezenkívül abból a vágyból is eredt, hogy lelkének terhein könyítsen. Ez a gyanakvás évről évre maróbb lett benne. Sokaknak voltak látomásai, sokan hallották a hangot. De nem az tette az igazi prófétát, hogy e mennyei adományok által kiválasztatott. Nem elegendő az isteni ajándék, ha az emberi személyiség nem méltó hozzá s nem dolgozik tovább fáradhatatlanul, szent igyekvéssel. Az Úrnak világa iránt érzett irgalma leszáll a földre s testet ölt a hallható szóban. De ilyen módon a legtisztább tisztaságot a tisztátlansággal való elkeveredés veszélye fenyegeti. Az igazi hirdető művészete az volt, hogy »helyesen« tudott hallani, azaz a sugallatból ki tudta vonni a tisztátlan anyagot, amely a hirdető saját szenvedélyeiből, vágyaiból és kívánságaiból eredt. Jirmijah különböző mértékegységeket is talált, amelyek által meg tudta különböztetni Adonáj tiszta sugallatát saját természetének fülbesúgásaitól. Így például mennél újabb és meglepőbb volt egy-egy isteni szó, annál biztosabbra vehette, hogy nem keveredett össze énjének salakjával.

Ezekben a napokban, amikor az Úr szánalommal volt népe iránt s még egyszer visszarántotta a szakadék széléről – ezekben a napokban Jirmijah szíve megtelt valamely szorongó hála borzongásával. Hogy'is ne félt volna, amikor sejtette, – nem, tudta, hogy Adonáj egyes-egyedül az ő közvetítése miatt adott még egyszer, utoljára, haladékot. Ki vezette Nebukadnezar színe elé, hogy szavai nyomán egyszerre jóra forduljon minden?

Mert most hát megtörtént a nagy változás. A Nagyúr összehivatta Jeruzsálem nagygyűlését, amely tanítványát, Cidkijahot felkenette a szent olajjal s Dávid koronájával királlyá koronáztatta. Ugyanakkor pedig Konjahot, a trónfosztott gyermekkirályt vasketrecben vitték át Bábel táborába.

Ugyan kiben bízhatott volna jobban Jirmijah, mint Josijah és Hámutal kedvenc fiában, aki az ő szájából hallotta a tan igéit? De kinek volt nagyobb szüksége támaszra, mint az elhajított Jekonjahnak; nemcsak hogy szívből szánta, hanem különös módon bűntudatot is érzett a szerencsétlen gyermekkel szemben. Jirmijah egymagában mégsem tudta volna eldönteni, hogy menjen vagy maradjon-e, ha nem szállja meg váratlanul egy új és különös sugallat, meglepőbb binden eddiginél. »Menj és vásárolj magadnak ágyéktakarót«, – mondotta a hang – »ágyéktakarót a legfinomabb, legdrágább lenből s kösd derekadra! De vízbe ne tedd . . .« Jirmijah eleget tett a különös parancsnak s máris újabb utasítást kapott: »Vedd az ágyéktakarót, amelyet megvásároltál és derekadon hordsz, indulj el, utazz az Eufrates mellé, rejtsd el a folyó mellett egy sziklahasadékban, amelyet majd megmutatok neked . . .«

Ez a titokzatos és homályos értelmű parancs leplezett formában megengedte Jirmijahnak, hogy elinduljon Bábel városába s a gyermeket, Konjaht ne hagyja magára nagy nyomorúságában.

Jirmijah tüstént a táborba ment s bejelentette szándékát a parancsnokoknak. A tízezer száműzött összeszedésével és elhurcolásával megbízott tartanok ugyancsak elcsodálkoztak, hogy akad valaki, aki – bár a sors megkímélte tőle – mindenképp Bábel városába akar jönni. Hiszen eddig azt sem tudták, miképp védekezzenek a zuhatagosan áradó panasz, könyörgés, jajveszékelés, akadékoskodás s az ezernyi titkos és nyílt megvesztegetési kísérlet ellen, amelyekkel a száműzöttek és rokonaik törvénytelen kedvezésekre akarták bírni őket. Milyen más volt ez a nép, mint azok, amelyeket kegyetlen hadjárataik során legyőztek! A világ minden többi népe ellentmondás nélkül, süket közömbösséggel nyugodott meg a legyőzetés sorsában, ha isteneik a véres harcban elhagyták őket. Ezek a népek nyilvánvalóan mindenütt és mindig ugyanazt gondolták: amit

most ti tesztek velünk, azt tettük volna mi is veletek, ha isteneitek nem lettek volna erősebbek a mieinknél. Végül is ez a világ keserves rendje. Nem így Jehúda! Ez a nép nem volt hajlandó elfogadni a világ keserves rendjét. Szüntelenül lázongott e rend ellen. Egy pillanatig sem gondolt arra, hogy a maga egyetlen Istenét más istenségekkel hasonlítsa össze. Jákob minden fia úgy érezte, – az idegenek legalább is így látták – hogy felette áll az általános emberi sors rendelésének. A Nagyúr szelídsége – hiszen Jeruzsálem falait nem romboltatta le – sem volt elegendő, hogy a legyőzöttekből legalább némi belenyugvást csikarjon ki. A táborban szünet nélkül jajgattak az asszonyok és férjeiket követelték. Mások meg betegségeket színleltek s régen behegedt sebeket mutogattak, mondván, hogy ezek a sebek nem bírnak el semmiféle megerőltetést. Többen pénzzel igyekeztek megváltani magukat s néhányan díszes ruhákba öltöztetett rabszolgákat akartak a száműzetésbe küldeni maguk helyett. Mindezek után a parancsnokok érthetetlennek tartották Jirmijah kérését, annál is inkább, mert hiszen sohasem tartozott Konjah hívei közé.

Mivel Bábel nagyjai mindig tisztelettel beszéltek a prófétáról, Jirmijah kérését haladéktalanul Mardukh elé terjesztették. A Nagyúr minden feltétel nélkül teljesítette a kívánságot. Úgy látszott, mintha a nagy király nem is bánná, hogy Adonáj embere eljön a városba, amely csupán az éjszakai ég csillagainak összetömörült árnyéka volt. Nebukadnezar azzal is kimutatta kegyelmét Jirmijah iránt, hogy parancsára Konjaht még aznap kivették a vasketrecből s ettől kezdve kényelmes sátorban őrizték. Másnap reggel két gyorsjárású teve legelészett Konjah sátra előtt – az állatokat neki és útitársának szánták. E rendelkezésből kiderült, hogy Nebukadnezar a foglyot saját csapatával akarja Bábelbe vinni, még mielőtt a száműzöttek serege útnak indult volna. A száműzöttekkel egyébként nem bántak nagyon keményen. Nem láncolták össze őket. Ha tellett vagy szerezni tudtak, szabadon használhattak lovat, tevét, szamarat s málhás állatot. Végtelen szeretet és megbocsátás öntötte most el Jeruzsálemet és az egész országot. A nép minden nélkülözhető, olykor még nélkülözhetetlen holmiját is odaadta, csakhogy segítsen a száműzötteken. Így történt, hogy még a leg-

szegényebb kézműves is egy kis szamárral s bőséges útravalóval indulhatott el, amikor Bábel kürtjei jelt adtak a kivonulásra.

Mardukh és serege vagy hét napi úttal járt előtte a hazatérő csapatoknak és a száműzötteknek. A Nagyúr csapata nagy gyorsasággal vonult át a Jordán völgyén s a Libanon hegység mellett elhaladva nemsokára elérte Ribla városát, ahol mind a négy égtáj útjai kereszteződnek. Könnyű és nehéz lovasságból állott az elő-, oldal- és utóvéd s ez fedezte a nagyhatalmú úr hazavonulását. Maga Nebukadnezar rendszerint egy hosszúlábú tevén ügetett, amely hosszú lépteivel kísértetiesen szinte lebegni látszott a füves pusztaság fölött. Olykor szantálfaszínű lóval cserélte fel a tevét, vagy utazókocsijába ült – de mindig ő volt az állandóan egyforma vonulási menet előre meghatározott középpontja. Mardukhot a legbelsőbb kör vette körül, amely négy nemes lovascsapatból állott, ezek a Negral, Ninurtu, Nabu és Istar bolygókhoz tartoztak. Jobb oldalon lovagoltak Nergal tűzpiros és Ninurtu szurokfekete lovasai, a Mars és a Szaturnus csillagnak megfelelően. Közülük kerültek ki Mardukh hadi fejedelmei és vezérei, akik Nergal Nabusaradan fővezérsége alatt állottak, míg a legfőbb bírák, ítéletvégrehajtók, az áldozati állatok májából jósolók és a halotti papok Ninurtu képviselői közé tartoztak. Mardukh bal oldalán, tehát a szíve felőli részen vonultak Nabu és Istar kék és világoszöldköpenyes csapatai, a Merkur és Vénusz csillag törvényei szerint. Ezeket Samger Nebu vezette, aki mind a két hatalmat egyesítette magában: az Irnokcsillag férfias és szellemi erejét s a Világanyacsillag asszonyi és érzelmi erejét. De az éjszaka szépségében tündöklő időtlen Samger Nebu nem nyeregben ült, hanem maga alá húzott lábbal egy tevére csatolt kosárban. Férfi-nő természetéhez nem illett volna a szétvetett lábbal való ülés. Maga Nebukadnezar, a jupiteri csillag, izmosan s laza rugalmassággal ült a nyeregben. Jól tudta, hogy minden tette – akár építés, akár rombolás – Mardukh örök sugarainak nyomát vési bele a mulandóság futóhomokjába. A csillagpapok magyarázata szerint gyógyító erővel árad lényéből. A falvak és városok népe eléje tódult. Azt beszélték, hogy aki csak egyetlen pillantást vet Mardukhra, szantálfaszínű egyszerű ruhájára s dísztelen, éppen csakhogy rendben tartott hajá-

ra, már az is titokzatos módon megtelik valamiféle »épüléssel«. Így aztán közelről-távolról özönlöttek az emberek, hogy épüljenek a világot építő királycsillag és csillagkirály látványán.

Csak nagyon ritkán történt meg, hogy Mardukh szóval fordult Nergalhoz vagy Nabuhoz. Rendszerint néma tervezgetésbe merülve lovagolt, mint ahogyan a magános királyplanétához illik. Olykor azonban arca felderült s ilyenkor felnézett madaraihoz, amelyek szabadon repülve, mint valami felhő szálltak uruk feje fölött s a hosszú úton engedelmesen kísérték mindenüvé. Némely csillagjós véleménye szerint a madarak egy régebbi világ csillagainak összezsugorodott maradványai voltak. Mivel repülni tudtak, megszabadultak a földhözkötöttségtől s így bizonyos értelemben az ember felett állottak. Ezért is nem lehetett véletlen, hogy a föld valamennyi teremtménye közül ők kapták adományul elsőnek a dal képességét, az emberi szó ez isteni ősformáját. Mindenfajta jóslat közül a madárjóslat volt a legjelentősebb. Mardukh madarai a maguk példájával bizonyították, mennyire igaz ez a magyarázat. Repülés közben fáradhatatlanul összevissza rikácsoltak, csúfolódtak és fecsegtek. A legszemtelenebbek olykor odatelepedtek Mardukh vállára s minden köteles hódolat nélkül fülébe kiáltották értelmetlen szavakból összezagyvált mondásaikat. Nebukadnezar azonban sohasem unta el az ilyen tréfákat s a fura módon elcsavart szavak hallatára hangosan nevetett.

Mardukhnak és kíséretének menetelési rendje azonban nemcsak a bolygók belső gyűrűjéből állott, amely szorosan körülzárta a királyok királyát. A bolygócsillagok belső gyűrűjét Samas külső gyűrűje, az állatöv tizenkét csillagképe zárta be. A Zodiacus minden jegyét ugyanannyi nemes lovas ábrázolta, mint ahány csillagból állottak e jegyek. Csak Bábel udvarának csillagtanácsosai voltak a megmondhatói, hogy ez a beosztás mennyi bonyolult rangkérdés, mennyi csalódás és diadal, mennyi cselszövény és hízelkedés szülőanyja volt. Mardukh és a bolygók az előre megépített utakon vonultak, míg az állatövet jelképező csoportok széles ívben haladtak a szabad mezőn. Így vonult át a csillagos éjszakai ég nap nap után a földön, e lovas vonulás tükrözve önnön örök körforgását. Ott pedig, »ahol a rend elfáradt«, túl a bolygókon és az állatövön, az alacsony-

rendű, megszámlálhatatlan tömegben nyüzsgő csillagok dermedt világterében, – ott lovagolt Jehúda trónfosztott gyermekkirálya Jirmijah mellett, élesszemű, tetőtől-talpig felfegyverzett őrök között.

Konjaht derekánál fogva hosszú lánccal odakötözték a teve púpjához, s így csak nagy kínnal tudott megmozdulni a nyeregben. Ezenkívül bal lábára hosszú zsineget kötöztek, amelynek végét az egyik őr tartotta. Mikor az őr tevéje oldalt fordult vagy előreugrott, a zsinór megfeszült Konjah lábán s ha nincs odabéklyózva a tevéhez, kiesik a nyeregből. Ilyenkor a zsinór és a derekára kapcsolt lánc mélyen belevágott húsába. Az ifjú egyenes tartással ült s bár halálsápadt lett, egyetlen panaszszó sem hagyta el ajkát. Most még görcsösebben és ellenségesebb némasággal hallgatott, mint ezelőtt. Ha Jirmijah búzdítani és vigasztalni próbálta, az ilyen igyekvést jéghideg hallgatással utasította vissza. Jirmijah végül is belátta, hogy Konjah engesztelhetetlenül gyűlöli. Erre megalázta magát s már csak szolgai munkát végzett a szerencsétlen körül, elhozta számára az ételt, felszolgált, gondoskodott testi szükségleteiről. Kérdés nélkül most már egyetlen szót sem szólt s még arról is lemondott, hogy Konjah lelkét megerősítse ama valóban igaz vígasztalással: egyes-egyedül az ő sok szenvedésének köszönheti Jehúda, hogy a templom és a város megmaradt.

Egy este, amikor levetkőztette a fiatal királyt, látta, hogy Konjah fehér alsóruhája csurom vér. A derekára kovácsolt lánc nyomása és rángatása mély sebeket vágott húsába, a sebek most felfakadtak s a gennyes vérzést nem lehetett csillapítani. Konjah végignézett elgyötört testén, de egyetlen szót sem szólt a véres sebek láttára, bár szigorú gyermekarca, amely most szebb volt, mint valaha, izzott a láztól.

Jirmijah, nagytekintélyű jós lévén, szabadon mozoghatott a táborban. Bár már későre járt az idő, felkereste a »Halak« állatövi jegyét, amelyre a gyógyítás művészetét és az orvosságokat bízták. A Halak jelentést tettek Mardukhnak s egyben orvost is küldtek a beteghez. De Konjah szeme gonosz fényben villogott, a fogát vicsorította s fenyegetően rázta ökölbe szorított kezét. Bizonyosan nekiugrott volna az orvos torkának, ha az közeledni merészel hozzá. Nem, senki se mossa ki a sebeit, ne

hintsenek rá balzsamot, ne kötözzék be! Konjah nem akart meggyógyulni. A sebek förtelmes fájdalmát úgy viselte, mint királyságának koronáját. Ez a fájdalom volt a fogoly utolsó saját valósága az örvénylően üres világban.

Jirmijah egész éjszaka ott virrasztott a lázbeteg mellett. Kis lámpát kért az őröktől s maga mellé tette a földre. Konjah néha felnyitotta a szemét s ilyenkor olyan megvető pillantással mérte végig a hűséges kísérőt, hogy Jirmijah beléremegett. Hűvös kezét azért mégis szüntelenül ott tartotta a beteg homlokán. Ettől bizonyára enyhültek Konjah fájdalmai, mert amikor egyszer levette ujjait az égő homlokról, a beteg alig tudta elnyomni feltörő nyögését. Reggel felé a láz enyhült, Konjah testéről patakzani kezdett a víz s ez a verejtékkitörés első jele volt a gyógyulásnak. Az ifjú ébren feküdt, s szemét, amelyben most nem gyűlölet, hanem végtelen szomorúság tükröződött, egy pillanatra sem vette le Jirmijah arcáról. Az igehirdető fogadalmához híven hallgatott, hogy szavaival ne gyötörje még jobban a feláldozott gyermek szívét. De most egyszerre megszólalt Konjah halk hangja: íme az ő perlekedésének órája is elérkezett. Más perlekedés volt ez, mint Josijahé. Nagyapja akkor lándzsáktól megtépett tüdővel és lágyékkal, haldokolva feküdt az ágyon. De a fiatal Konjaht legyőzőjének láncai csak könnyen sebezték meg s a fogságnak még számtalan napja vár reá.

– Igaz-e, – suttogta az ifjú – hogy a tanításban írva vagyon: »Szeresd az Urat, a te Istenedet egész szíveddel, egész lelkeddel és minden tehetségeddel!?«

Jirmijah óvatosan végigsimította Konjah haját, mintha el akarná vonni figyelmét a terméketlen, sehová sem vezető perlekedéstől. De Konjah nem engedett. Összeharapta ajkát, mint a gyermek, aki fájdalmainak okát fürkészi:

– Miért is szeressem az Urat, az én Istenemet?... Úgy bánt velem, hogy szerethetem?... És hol van Ő?... Nagyon messzire van... Közötte és köztem nincs semmi... Csak te vagy közte és közöttem...

A gyermekkirály nagyon lassan mondotta ki az utolsó szavakat. Szeme rémülten mered Jirmijahra. És Jirmijah érezte a borzalmat, amelyet személye ébreszt ebben a gyermekben. Mert

a végtelenül távoli Úr és az elhajított gyermek lelke között valóban és egyes-egyedül csak ő állott. Konjah megint felbámult az alacsony sátor tetejére, amelyet minden este újból felállítottak.

– Miért is üldözöl engem – mormolta – te, aki közötte és köztem állsz?... Hiszen nincs egyebed, csak a szó, s Neki sincs egyebe a szónál... De én gyűlölöm a szót, a te szavadat és az Ő szavát is... Mert a szó döntötte romlásba apámat és engem... Igen, te okoztad romlásomat, bár most már sajnálsz és meggörnyedsz bűnöd terhe alatt... Hagyj már végre magamra nyomorúságommal és ne zavard...

Jirmijah halkan a sátor függönyéhez lépett és magasra emelte, hogy az alkonyati szél kissé felüdítse a beteget. A sátornyílás kivágásában egyszerre feltárult a végtelen pusztaság, peremén sok ezernyi sápadt csillaggal. Konjah felkönyökölt az ágyban. Lesoványodott arcára kétségbeesett elragadtatás ült ki:

– Ó, hogy irigylem őket, – kiáltotta – akik a csillagokat tisztelik, akik a csillagokat vallják a magukéinak... Istenek kelnek fel és nyugosznak le szemük előtt... Nem őt szeretem... A csillagokat szeretem... Ó te szép hajnalcsillag, aki lenyugszol az égen, előtted szeretnék meghajolni, téged szeretnélek imádni... De ha akarnám is, nem szabad megtennem... Nem szabad megtennem...

Konjah már félig álmában motyogta: »Nem szabad megtennem.« Jirmijah az alvó gyermek fölé hajolt. Mint ahogyan valamikor Joahast, az együgyű Dávid-ivadékot kísérte a könnyű fogságba, ugyanígy kíséri most Jekonjaht, Dávidnak ezt az ifjú ivadékát, a súlyos fogságba. De Konjah nem volt együgyű. Hőst tört benne szét az Úr s mikor eldobta, pecsétgyűrűt hajított el. A fáradtság tette-e avagy az évek, hogy Jirmijah ma már nem lázadozott, mint akkor, amikor Adonáj elől az alsó világ Nyugati Országába menekült? Most, amikor a felső világ keleti országába vonult, már csak néma könnyeket sírt szívében Konjah miatt, amíg csak ki nem hajnalodott.

Mardukh ezen a napon jóval későbbre tűzte ki az indulást, mint máskor. Nyilván időt akart adni a fogolynak, hogy magához térjen és erőre kapjon. Semmiképpen sem volt a szándéka, hogy a mező vadjai és az ég madarai csapjanak lakomát

a trónjától megfosztott király holttestéből. Mert a fogoly nem csupán egy idegen és nyugtalanító istenség értékes érkezését jelentette, hanem egyben a csillagok szabta sors zálogát is. Csak addig volt biztos Nebukadnezár házának uralma, amíg Konjah Bábel várában fogolyként élt, így hangzott a bolygók bonyolult állatövi keringésének jóslata. Mardukh külön megkérdeztette Jirmijahtól, vajon a beteg tudja-e majd teveháton folytatni az utat. De még mielőtt Jirmijah felelhetett volna, Konjah letérdeltette a tevét s nyeregbe ült. Szakálltalan arca sárga volt és hervadt. Mégis, merev szájjal mosolygott, nehogy valaki is megláthassa rajta a szörnyű fájdalmat, egyetlen tulajdonát s egyben halált váró reménykedését is. Szörnyű önuralommal tartotta magát a nyeregben, egyetlen pillantásra sem méltatott senkit, mintha nem is elhajított fogolyként, hanem igazi király módjára akarna bevonulni Bábel városába.

Még mielőtt beesteledett volna, elérkeztek az Eufrateshez, s éjszakára a nyugati parton ütöttek tábort. Konjaht tüstént halálosan mély, kimerült álom lepte meg. Jirmijah a nap utolsó sugarainál osont el ágya mellől. A folyó partján vakítóan fehér krétasziklák álltak – s valami arrafelé húzta. Rövid gyaloglás után eljutott az egyik sziklacsoporthoz, amelybe valamikor nagyon régen lépcsőket vájtak. Rögtön tudta, hogy ez az a hely, amelyet az Úr kijelölt számára. Gyorsan levetette a deréktakarót. És íme csodálkozással látta, hogy a nemes lenvászon a hosszú út után is tiszta és habfehér maradt, mintha soha nem viselte volna a testén. Jirmijah felkapaszkodott a sziklába vájt s egyre meredekebb lépcsőfokokon, s végül egy ősrégi felirathoz jutott el. A felirat betűit elmálasztotta az idő, Jirmijah nem is tudta elolvasni. De az egyik bevésett rovást felhasználhatta a tettre, amelynek értelmét még ő maga sem tudta. Mély nyílás volt itt a tiszta kőben s Jirmijah az összehajtogatott és két krétalap közé szorított ágyéktakarót ide gyömöszölte, aztán a nyílást pontosan odaillő szilánkokkal elzárta. Sem az eső, sem a talajvíz nem hatolhatott be ebbe az üregbe. Állat sem férkőzhetett a két egymásra fektetett krétalap közé, még a legkisebb bogár vagy hangya sem.

Másnap a víz folyása ellenében haladt tovább a csapat az Eufrates partján. Konjah keményen tartotta magát a nyeregben.

Csak egyetlenegyszer gyengült el s akkor majdnem lefordult a nyeregből. Jirmijah könyörögve kérte, hogy pihenjen egy keveset. A gyermekkirály arca eltorzult a szégyentől és haragtól. Válaszképpen botjával végighúzott az érzékeny teve orrán, mire az állat még vadabb rohanással vágtatott tovább.

Napszállta felé a lovasok megtorpantak, a bolygók és az állatöv rendjei megállottak, mintha gyökeret vert volna a lábuk. Az Eufrates pirosló gőzétől izzó alkonyatban átlátszó, kísérteties épület szökkent a magasba a szemhatár fölött. Alapja szélesen nőtt ki a ködös földből s hét, egyre keskenyebb lépcsőfokkal karcsúsodott a magasságba. Bábel férfiai valamennyien leszállottak a nyeregből s szent borzongással borultak a földre Etemenanki, az égigérő torony láttára.

Nem is búcsú volt ez, – egyszerűen elszakították őket egymástól. Abban az órában, amikor Mardukh, a bolygók, az állatöv és kíséretük felkészültek a fővárosba való bevonulásra, Konjaht elválasztották Jirmijahtól s az állam foglyát újból bedugták vasketrecébe, hogy majd Mardukh előtt vigyék a diadalmenetben. Ettől kezdve a gyermekkirály és őrzője soha többé nem találkozott. Jirmijah nem tudta kitépni lelkéből Konjah utolsó pillantását. Ebben a pillantásban már nem volt többé önuralom és görcsös büszkeség, Konjah az utolsó pillanatban vállalta egész nyomorúságát. Az ifjú szeméből most már nem gyűlölet és undor freccsent Jirmijahra, hanem a sorsát ismerő áldozati állat könyörgő, dermedt pillantása. Ó jaj, nem a gyors haláltól félt ez a szorongás, hanem a börtön sötétjében és magányosságában végigkínlódott élettől. Amikor Konjah utolszor nézett Jirmijahra, látszott a szemén, hogy tudja: örökre elszakították mindattól, ami az életet életté teszi, a szülőföldtől, a népközösségtől, a nemzetség apai házától, a menyasszonytól, aki arra vár, hogy asszony legyen és gyermeket szüljön neki, hiszen nem szabad, hogy a férfi lelke és emléke nyomtalanul múljék el itt a földön. Semmi sem volt a láncok fájdalma és a börtön gyötrelme a tudáshoz képest, hogy kora ifjúságában, virágzó testtel-lélekkel olyan sors vár rá, mint a rothadó hulladékra, mint a sarokba állított törzsre, amelyről levágták a végtagokat, bár ezek a végtagok még tovább élnek és mozognak az

időben! »Kiesni a világból« – így nevezte a Cher-Hep az istencsere veszélyét. De a fogoly is kiesett a világból valami termé-ketlen közbeeső birodalomba, amely zordabb volt még az Amentinél is. Az ifjú, aki hő-iesen elharapta fájdalmait s gőgösen megvetette Jirmijahot, ezért sikoltott fel rémülettől tágranyílt szemmel, ezért nyújtogatta karját kolduló mozdulattal ápolója után, amikor az őrök elhurcolták.

Jirmijah már hónapok óta járta a világváros nyílegyenes utait, hogy valamiképpen hozzáférkőzzék Konjahhoz. Hiába! Bábel törvénye könyörtelen volt, sokkal szigorúbb Nof törvényénél. Akit egyszer elnyelt a lázadók börtöne, a Ninurtu csillagkormányzata alatt álló feketére festett vár, az haláláig nem számíthatott rá, hogy fogsága enyhülni fog. Száz tilalom nyomorította meg a láncra vert rabok életét, de a legszigorúbb tilalom így hangzott: tilos a viszontlátás a honfitársakkal, a vérrokonokkal, vagy a hazai isten küldötteivel. Jirmijah vakmerő módon Bábel minden magas hivatalában azért könyörgött, hogy ezt a tilalmat most ez egyszer függesszék fel, de ez a szüntelen kérlelés végül is gyanússá tette személyét. A fővárosban különben is minden másként volt, mint a táborban. Senki sem tisztelte többé. Nem is ismerték. Amikor naphosszat ott várakozott a csillagtanácsosok zárt ajtói előtt, már csupán gyanús fajtákból eredt gyanús idegen volt.

Mardukh és valamennyi Nergalja meg Nabuja, Samger Nebuval az élen, messzebb került tőle, mint e nagy urak mindahány mennyei csillagképe. Még a nagy palota ajtónállóiig sem tudott eljutni. Jirmijah végül is felismerte, hogy semmiképp sem férkőzhetik be Konjahhoz s egyetlen órára sem oszthatja meg a szörnyű magányosságot az elhajítottal. És amikor számtalan szívós próbálkozás után végre belátta, hogy minden erőfeszítése hiábavaló, akkor a hazatérésre kezdett gondolni, mert különös nyugtalanság szállotta meg, ha álmatlan éjszakáin Cidkijahra gondolt. Egyelőre azonban két akadálya is volt a hazatérésnek. Mind ez ideig az Úr egyetlen szót sem szólt a titokzatos ágyékkötő dolgában. Meg aztán: az újvárosban levő hivatalban, amely az idegenekre ügyelt fel, engedélyt kért a hazatérésre. Ezt az engedélyt meg is kapta, utóbb azonban váratlanul visszavonták. Az alárendelt hatóság hivatalnokai kíváncsi udvarias-

sággal bántak vele. Ki tudja, talán maga Mardukh kívánta, hogy tovább is itt maradjon a fővárosban? Jirmijah szívében nem is bánta, mert még mindig nem gyűrte le magában Konjah keserű sorsát.

Így hát nap-nap után nyughatatlanul csavarog fel-alá Bábel utcáin. Most a Tizenharmadik Úton tolongó embertömeg sodorja magával – ez az út, amely »az évi ünnepek és körmenetek szent útja« nevet viseli, végtelenbe nyúló vonalként vágja ketté a várost a Mardukh-kaputól az Esagilla templomkerületig. Jirmijah szétnéz maga körül. Mardukh kettős kapuja, amelyen épp most lépett át, még egyszer felsugárzik az alkonyi napban. Ez a kapu, – összes tornyaival, párkányaival és erkélyeivel egyetemben, – sötétkék csempe-téglákból épült, amelyek így kisimítva és kifényesítve olyanok, mintha óriási csiszolt drágakövek volnának. A kapu kék síkját, fel egészen a tetőig, színes szobrok díszítik – szép elrendezésük mindenütt megfelel a hetes szám törvényeinek. Bábel karcsú testű, tátott szájú kunkorodó farkú oroszlánja váltakozik Bábel sárkányával, amelynek hosszú zsiráfnyakán háromszögletű kis kígyófej ül. Ezenkívül még sok más, szépen mintázott állat domborművű képe emelkedik ki a kék téglák síkjából, így például a leszegett szarvú, dacos vadbika, amelyet az időjárást szabályozó csillagképeknek szenteltek.

Jirmijah már nem érzi e faragott és színesre festett mesebeli állatképek láttára azt a borzongást és különös vágyódást, amely valamikor megszállotta Nof virágzó oszlopai alatt. Üres szemmel bámul mind e pompára s Konjahra gondol, aki úgy szereti a sápadt hajnali ég csillagait.

Sehol sem súlyosabb az Úr terhe, mint idegen földön. A Tizenharmadik Úton tétlenül fel-alá járó embertömegben Jirmijahot nem egyszer érik gyűlölködő férfipillantások, szidalom és gúnyolódás. Itt talán még jobban gyűlölik Izráelt, mint Nofban. Pedig Nof Jafet gyermeke, Bábel és Jákob meg mind a ketten Sem fiai. De vérrokonságnak vagy idegenvérűségnek semmi köze ehhez a gyűlölethez. Mert ez a gyűlölet is az Úr akaratából való, aki megteremtette népét, kiválasztotta s szembeállította a világ valamennyi más népével. Szinte meg sem lehet érteni ezt a már-már szellemi utálatot, amely nagyot és kicsinyt, előkelő

lelkűt és faragatlant egyaránt Izráel ellen fordít. A legkeservesebb, hogy maga Jirmijah sem tartja helyesnek azt, ahogyan saját népe él, inkább a leghevesebben szembefordul vele. Ama tízezrek sorsán töpreng most, akiket a Nagyúr Bábel szomszédságában, Borsippában és Tel Abibban telepített le. Csak a fejedelmeknek és az előkelőségeknek kell a fővárosban lakniok, mert Bábel így akarja őket szemmel tartani, azonfelül ilyen módon gyorsan és könyörtelenül törhet le mindenfajta esetleges összeesküvést. Jirmijah óvakodik attól, hogy Pas'hurral vagy valamelyik más hajdani üldözőjével találkozzék Bábelban. De talán mielőtt elhagyná a folyamközi országot, még felkeresi Borsippa és Tel Abib városát, hogy Jeruzsálembe érkezve, beszámoljon Cidkijah királynak a száműzöttek életéről. Felemeli szemét Bábel felhőtlen egére, amely lassan-lassan megtelik az alkonyat arányával. Ugyan mit is számíthat Jákob gyenge tízezere, gondolja magában, Mardukh megszámlálhatatlan tízezrei között! Elmerülnek? Megmaradnak? Visszafojtja a lélegzetét s szemét behúnyja, így figyel befelé a netán felcsengő sugallatra. De akármivel és akárhogyan is próbálkozik, nem kap világos választ a vakmerő kérdésekre.

Amikor megint kinyitja szemét, a roppant Bábel még nyomasztóbb, még beláthatatlanabb, mint az imént. A huszonegy hosszú és egyenes főútról a magasba száll a késő délutáni óra izgatott zaja. Az Eufrátes húsz széles, kifalazott csatornája átszeli az utcákat s a vizen végtelen sorokban vonulnak egymásután a bárkák meg az összekötözött, felfújt kecsketömlőkből készült tutajok. A falusi nép zsúfolt sorokban zarándokol a város kapui felé. Nemcsak Esagilla középső templomkerülete, amely legalább tízszerte nagyobb az Úr templománál, lobog a koszorúk és zászlók díszében, hanem még ötvenhárom másik templom Bábel határában. Minden utcasarkon apró zászlócskákkal feldíszített sátrak és kápolnák állnak, s oltáraikról ma sűrű felhőként árad a füstölő. Csupán az állatöv csillagképének háromszáz ilyen kis szentélye van; elsősorban a Kos jegyének, amely a »Béres« nevet is viseli s egyben jegye ennek az egész »Olom«-nak. Holnap éjszaka, a Niszan hónap kezdetén, amikor Mardukh belép a Kos vagy Béres jegyébe, a világ eljutott az egész korszak delelőjére és ekkor kezdődik az új világtavasz,

Nebukadnezar tavasza. Ezért is készülődnek most a legnagyobb ünnepre, amely a most élő nemzedéknek megadatott. Miközben mindenfelől tízezrek áradnak Bábelba, Mardukh, a királyok királya, titokban elhagyta a várost. Magányos hegyi barlangban készülődik a nagy tavaszi ünnepre, letette hatalmát, kísérete elhagyta, olyan, mint akit száműztek, olyan, mint a halott. De amikor üt az órája, s a papok már kimerültek a panaszkodó hivogatásban, akkor ő, a hatalmas asten, majd előlép láthatatlanságából, hazatér és kopog a Mardukh-kapun. Ott már várják az éjszakai ég összes istenei s ezeknek az isteneknek papjai, hogy a legszentebb körmenetben hozzák haza s vezessék Esagillába, ahol felhág a torony legmagasabb ormára, amelynek ez a neve: "a sorsdöntés sorskamrája".

Jirmijah most az Etemenankit bámulja, amely úgy emelkedik ki Esagilla királyi és isteni palotái közül, mint a Hermon csúcsa a környező hegyekből. Csakugyan ez volna a Migdal, ahogyan otthon mesélik, "a nyelvek összezavarásának tornya", amelyet a fennhéjázó emberek egészen az égig akartak építeni? Úgy látszik, mintha az Úr utóbb mégis csak engedett volna az emberi gőgnek, mert a legfelső csillagkamra ott fenn a magasban szinte összeolvad az esti ég fényével. Ez a torony "az ég és föld alapköve", s mindegyik emelete egész világot zár magába. A föld fölött emelkedő hét világ az ismétlődés szigorú rendjében tükrözi vissza a föld alatti hét világot, mert ami megvan fenn, az megvan odalenn is. Terjedelme szerint az első emelet a legnagyobb, falai között egész kis város lakozik. Minden emeletfok tetején kivirágzik a következő, jóval karcsúbb emelet, amely az ábrázolt bolygók és szférája szerint színben és építőanyagban különbözik az alatta levőtől. Az alsóbb rétegekben lakoznak a sűrűbb anyagiasság sötét színei és nehéz fémei, de az anyagiasság, magasabbra szállva, egyre szellemibb lesz. Ninurtu emeletfokának Saturnus fekete színe felel meg és a nehéz ólom. Ennek az emeletfoknak felső határán a fekete szín földesbarnára enyhül. Nergal, a Mars-csillag szféráját sötétbíbor és tűzvörös színek fogják körül, amelyek felfelé egyre világosabb izzással égnek. Itt minden veret és tartó vasból és acélból készült. A Nap emeletfokát bőségesen díszítették színarannyal, színe a mély sárgásvöröstől a világos sáfrányszínig terjed. A mag-

ömlesztő Istar, az anyai termékenység bolygójának színe a mező sok árnyalatban csillogó zöldje, féme a csillogó réz. Utána következik Nabu, a Merkur kékségben úszó írnokcsillag s vele együtt a szellemibb színek és fémek. Övé a ritka kéneső, amelyet kis urnákban őriznek csarnokában. A Hold a szférája színezüst fehérségében csillog. A hetedik emeletfok Mardukhé, itt az oly nehezen leírható szantálfa szín uralkodik – fakó hamuszürke szín ez, amelybe sárgás és kékes árnyalatok vegyülnek. Épp olyan jelentéktelen, mint maga a csillagkirály, a hozzáillő fém, a cinn. Mardukh emeletfokán azonban még egy kocka alakú kis szoba van. Ez a sorsdöntés sorskamrája, színe meghatározhatatlan tejszerű fehérség, amely összeolvadni látszik az éggel.

Az Etemenanki planétafokait széles függőlépcsők kötik össze. Jirmijah innen, ahol áll, csak sejti, mint vonulnak a papok szabályos rendben fel-alá a függőlépcsőkön, s megkezdik vagy befejezik órára kiszabott szolgálatukat. Mozdulatlanul áll és elmerülten bámulja a Migdalt, amelyet az emberek az Úr akarata ellenére építettek fel az égbe. A nap leszáll. A toronyfokok színei lassanként elhalványodnak az alkonyatban. Nergal tüzes bíborvöröse őrzi legtovább erejét, aztán az is eltompul s szétomlik valami ibolya-, majd mályvaszínbe, amelybe mint egy papi köntösbe burkolózik a magas Etemenanki. Az utca nyüzsgő élete megdermed. Minden szem csodát váró elragadtatással bámul a toronyra. És ez a csoda be is következik, – estéről-estére elragadtatott kiáltással fogadják a nézők. Istar esthajnali csillaga feljött a még világos égre. Nem marad sokáig magában. Az égi sereg főhősei egymásután csendesen melléje lépnek. Az Etemenanki mályvaszíne most fekete felhővé sűrűsödik, amely alaktalanul lengi körül a tornyot. De a torony feje, a legfelsőbb csillagkamra, az éjszaka leszállásának pillanatában egyszerre olyan fényben csillan fel, amely nem földi fényforrásból ered. A sorsdöntés sorskamrájának falait és mennyezetét a titkok tudóinak ősrégi hagyományai szerint különös, kristályszerű üvegből öntötték, erre a célra épített üvegkemencékben. Ez az átlátszó anyag nemcsakhogy csodálatos módon megnagyítja és kibontja az éjszakai ég képeit a csillagmagyarázó szeme előtt, de a csillagok fényét az üres félgömbök mélyéből

magába szívja s összegyűjti a sorskamrában. Nem emberi kéz gyújtotta fény világít hát ily végtelen gyengédséggel a torony tetejéről, hanem az isteneknek az Etemenankiban összesűrűsödött sugárzása száll le itt az emberiség ormára. Az ima halk énekké szelídül a tömeg szent borzongásában, amely e csoda láttára minden este megszállja Bábel népét. Jirmijah töprengő némasággal áll az idegen nép sűrűjében.

Amikor megfordul és menni akar, egyszerre négy kékbe öltözött alak fogja körül, akik nyilvánvalóan reá vártak. Megrémül. Talán megszegte Bábel törvényeit, hogy szüntelenül könyörgött Konjahért? A Nagyúr parancsára most elfogják ezek az emberek? De csakhamar megnyugszik, amikor látja, hogy a négy kék alak kezét vízszintesen összefonva mély tisztelettel hajlik meg előtte. Egy villanásnyi öröm szalad át rajta. Talán azért küldték a kék csillagpapokat, hogy a sötét várbörtönbe vigyék őt, ahol megláthatja a boldogtalan gyermekkirályt? Hiszen Nabu papjai ezek a kékek, az írnokok, jósok és magyarázók szellemi csillagának szolgái s bizonyos értelemben testvérei; a hirdetőt – s így őt – is Bábelben csak úgy, mint Jeruzsálemben »nabi«-nak nevezik. De Nabu küldöttei nem a várbörtön felé indulnak. Jirmijahot rendkívüli udvariassággal középre veszik s a kíváncsian oldalt hátráló nép sorfala között a körmenetek főútján vezetik egyenesen Esagilla szigorúan elzárt templomkörzete felé, amely az Etemenanki alapját veszi körül. Már sötét éjszaka van, amikor átlépi »a beavatottak küszöbét«. Esagilla, a csillagos ég e szent földi foglalata is egészen sötét, csupán néhány örökmécses világítja meg az utakat és tereket. Jirmijah nem is tudja, merrefelé mennek. Csupán egyetlen palota úszik tompa fényben. Ide tartanak. A kapubejáratnál Jirmijahot nem kisebb ember fogadja, mint maga Samger Nebu. Maga sem tudja, hogyan történik, hogy az éjszakai árnyékok e magasztos szépsége, a százéves pillantású örök húszesztendős, Mardukh után a legelső ember a birodalomban, őt, a megvetett és legyőzött népből való névtelen idegent testvéri békecsókkal köszönti. Jirmijah még akkor sem tudja, hogy voltaképpen mit akarnak vele, amikor Samger Nebu meghívja a Nabu testvéri rend közös szeretetvacsorájára. A néma és sovány lakomát egy kékre festett csarnokban, kék szövettel terített asztalon fogyasztják el, –

ezüst füstölő serpenyőkben apró kék lángok világítják meg a termet. A felszolgálók datolyát, fügét, árpalepényt és mézeskalácsot hordanak körül s a rend tagjainak hallgatását még nyomatékosabbá teszi a felolvasó, aki az asztaltól távolabb nem szent himnuszokat és történeteket olvas fel, hanem a világév naptári számait litániázza, a csillagképek megjelenései és eltűnési idejét és az előre kiszámított napfogyatkozásokat mondja el éneklő, papos hangon. A vacsora befejeztével apró cinnserlegekben édes bort hordanak körül. Samger Babu feláll helyéről, kézenfogja Jirmijahot s egy szép hálókamrába vezeti, amelyben széles fekvőhely van.

A magasztos férfi-nő csak itt tárja fel Adonáj hirdetője előtt, hogy szent kitüntetés érte: holnap, a világmegújulás és sorsdöntés éjszakáján ő lesz Mardukh idegen, azaz külföldi csillagtanúja, amint azt a Bábel alapítása óta élő hagyomány megköveteli. Máskor rendszerint szövetséges királyokat szoktak megtisztelni ezzel a magas kitüntetéssel, most azonban Mardukh kegyeskedett az idegen jóst csillagtanúvá felmagasztosítani, mert ez az idegen járatosnak mutatkozott a meginduló világkorszak számos igazságában. Mialatt Samger szelíd vénasszonyhangon mindezt elmondja, Jirmijahot legyőzhetetlen, de kéjes fáradtság lepi meg s szinte odahúzza a fekvőhelyhez. Bocsánatkérően próbál mosolyogni a kék csigákba font hajú, időtlen szépségre, de még be sem fejezte a mosolyt s máris alszik. Életének legmélyebb alvása ez. Amikor Nabu négy kék papja felkelti, nem tudja, vajon reggel van-e vagy este. Az alvás teljesen megzavarta időérzékét. De este van, még hozzá a korszak legnagyobb estéje, mert Bábel királycsillaga most hág fel a delelőre. Kék fátyollal burkolják be a csillagtanú fejét, aztán kivezetik a palotából. De a fátyol szemei nagyok s ő mindent láthat. Jirmijah most Nabu papjai között áll a hatalmas torony lábánál, a két függő lépcső között, amelyek jobbról-balról vezetnek fel a szédítő magasságba. Mardukh körmenetének élcsapata már régen bevonult Esagillába. Aranyból, ezüstből, rézből, fából és alabástromból való csillagistenek serege közeledik most, számuk sok százra rúg. A zarándoklat kapujánál várták Mardukhot, aki feltámadt magányos barlangjából s most idekísérik a szent helyre. Mindnyájan eltűnnek Etemenanki Ninur-

tu-fokának fekete kapuiban. Mardukh ma nem lovagol, kocsiban sem ül, nem is viszik – gyalog lépdel az alacsonytermetű, izmos férfi s egészen jelentéktelennek látszik szantálfa-színű köpenyében. Kerek arca kissé fáradt és nagyon zárkózott. Jegesen üres a tér, amely körülveszi; ez jelzi nagyságát s a sorsdöntés zord feladatát, amelyet ma kell beteljesítenie. Az üres teret, amelyben lépdel, a papok énekkel, sok száz muzsikus vérpezsdítő dúdolással, trombitálással és dobolással falazza ki. Jirmijah most már jól látja Nebukadnezar vonásait, a széles, könyörtelen szájat s felvetett orrát, amely kisfiús dacossággal ugrik elő arcából. Mardukh jobbkezében ezüstből kovácsolt villámot, baljában harci hálót hord. Amikor már egészen közeljut a torony függő lépcsőihez, magasra emeli jobbját. Az ének félbeszakad. A zene kábító összevisszasága elhallgat. A papok menete megdermed. Magányosan, egyenletes léptekkel megy Bábel királycsillaga a torony felé, amely már várakozik reá. Ebben a pillanatban Samger Nebu keze könnyedén megérinti Jirmijah vállát...

A sorsdöntés sorskamrája sokkal nagyobb, mint aminőnek alulról és messziről látszik. Jirmijah most itt van Mardukh-kal és Samger Nebuval. A kék csillagpapok a torony alaposan szívdobogtató megmászása közben visszamaradtak Nabu emeletfokán s bevonultak a kéneső-urnák csarnokába. A sorskamra szinte teljesen üres, de közepében ott áll Mardukh drágakövektől szikrázó csodakocsija, az ég uralkodójának "merkaptu"-ja, (ez a szó ugyanazt jelenti mint a merkaba). A szoba padózatába erősítették be a járművet, amely átmenet a díszhintó és a díszbárka között, mert forgó kerekek helyett a kocsi és mögötte a magas bak aranyból készült, különös alakú talpakon nyugszik. A sok ezer drágakő fellobog a lemenő nap fényében; Mardukh kocsija a csillagképek rendje szerint van kirakva e drágakövekkel. A legfelső csillagkamra csodálatos üvegből készült falai és mennyezete nem egészen átlátszóak, inkább csak áttetszőek s némiképp hasonlítanak a nagyon finom alabástromhoz. Nem lehet tudni, hogy vörösen felhőző fényük az égből ered-e avagy saját anyaguknak kisugárzása. A kristályfalak vörössége egyre sötétebb lesz, – a sorskamra megtelik a vér színével. Jirmijah csak most veszi észre, hogy Mardukh merkabája

elé befogtak valamit, – persze nem lovat, hanem egy magasan lebegő, zsiráfnyakú kis szárnyas sárkányt, amely valami barnás gyökérszerű anyagból készült.

Lassú cseppekben hullanak le a percek; a fulladtan dobbanó szív saját verésével méri az időt. Amikor Jirmijah egyszer régen ott állott az Amenti bejáratánál, az első éjszakai óra sziklakapuja előtt, akkor úgy érezte, hogy énjének csupán egy részével van ott. Most is ezt érzi. De ez a rész most nem a rekeszizmában van, mint akkor, hanem a fejében, amely mintegy lebeg érzéketlen teste fölött. Jirmijah a haldokló Zenua szavaira gondol: »Kâ, a fecske, még itt van a szívemben... De Bâ, a karvaly már a fejemben röpköd...« Az Anathotbéli férfi annyira megtelik valami kimondhatatlanul mély ünnepélyességgel, hogy fel sem tudja mérni, mi történt vele az elmúlt huszonnégy óra alatt, s hogy most itt áll a sorsdöntés sorskamrájában, a királyok királya mellett, akitől a világ minden népeinek sorsa függ. Jirmijahot annyira igénybe veszi saját titokzatos állapota, hogy szinte észre sem veszi, amikor Samger Nebu csúcsos koronát tesz ura fejére s drágakövekkel díszített köpenybe öltözteti. Nem is érti a kérdéseket és válaszokat, amelyeket e szent művelet közben cserélnek. Mardukh szikrázó díszében végre helyet foglal a csillagkocsiban. Samger Nebu megragadja Jirmijah kezét, de kétszer is kénytelen suttogva ráparancsolni, hogy álljon a merkaba széles szolgalépcsőjére, amely a tanú helye. Csak most ugrik fel ő maga is a bakra s Mardukh nevében megragadja a gyeplőszárat.

A falakon áthatoló mennyei bíbor izzása kialudt. A csillagkamrában egyre mélyebb az alkonyat – olyan mély, mint a három ember visszafojtott lélegzetének hallgatása. Amikor már csak a kezek és arcok fehér foltjai világítanak, egyszerre feltárul a kamra négy ajtaja. A világűr félhomályából élesen kirajzolódik az ajtókban álló négy fekete alak, akik harsány hangon egy-egy rövid mondatot kiáltanak. A négy herold négy szózata így hangzik: »Istar is eljött!« »Indulni rajta!« »Hágj fel a tavaszra!« »Döntsd el a világot!« A négy kiáltás elhangzik, az ajtók újból becsapódnak és Samger Nebu megrántja a gyeplőszárat. Pattogó szikrák röpködnek szerteszét s a kocsi elé fogott lebegő szárnyas sárkány üszkösen parázslani kezd. Csak most

derül ki, hogy a barnás színű anyag, amelyből a sárkányt gyúrták, csodálatos illatú füstölőszer, olyan szívet részegítő édességű tömjén, aminőt Jirmijah sem otthon, sem Nofban nem szitt még magába soha. A tömjén vastag felhői megtöltik a sorskamrát. De a sötétség e felhőktől csodálatos módon nem sötétebb, hanem inkább világosabb lesz. A kavargó füstöt mindenfelől finom sugarak szelik át s a sugarak érthetetlen, de nyilván mélyértelmű hálókká és mintázatokká szövődnek. Mint valami üres gömb, úgy veszi most körül a nagyszerű illat a merkabát. Egyre átlátszóbb lesz a füst s az üres gömb immár maga a kinyílt éjszakai ég, itt utazik Mardukh és csillagtanúja.

Jirmijahban az első határozott és tudatos érzés: furcsa módon mozdulatlan, de mégis valóságos haladás ez. Azt persze egyelőre nem tudja, hogy a kocsi halad-e a láthatatlan úton, avagy az út fordul-e el a kocsi alatt. Nem is közeledés ez valamihez vagy távolodás valamitől, így érzi Jirmijah, nem emelkedés vagy tovalebegés, hanem a szellem boldogító megvilágosodása. Jirmijah még nem tudja, hogy máris új szemmel lát mindent, mintha hályog hullott volna le a szeméről. A csillagos ég bimbózni és virágozni kezd, mint a nedves rétek Niszán havában.

Nem annyira maga a tér változik meg, mint inkább Jirmijah térérzéke. Mindent egyszerre közelinek és távolinak lát, minden egyazon időben van fenn és lenn. Ezek a szavak különben el is veszítik jelentőségüket, mert úgy érzi, hogy a végtelen messziség tapinthatóan közel kerül és megfordítva: a közelség eltávolodik. Amikor az anathoti dombokon kóborló kisfiú sok idővel ezelőtt éjnek idején felnézett a csillagos égre, olyankor lélegzetállító szorongás rohanta meg a szívét. Ezt a szorongást még az Úr bizonyossága sem enyhítette. Mert az emberi szellem fulladozik a számára megfoghatatlan rend láttára s ilyenkor ő maga is csupa szédület lesz és rendetlenség. De itt éppen erről a nagy rendről van szó. A bimbózó-virágzó csillagos ég kibontja rendjét Jirmijah tágra nyílt szeme előtt. A valóság látomása ez. A szemlélő érzékei egyszerre annyira kiélesednek, hogy meg tudják fejteni a csillagok titkát. Csodálatos módon ugyanúgy tud látni, mint a bakon mögötte ülő Samger Nebu. Először valami ismeretlen mámor önti el Jirmijahot, a szám és a mérték

mámora. Pillantása – maga sem tudja, hogyan – az állva mozgó csillagos eget összefüggő részekre bontja.

– Nézd íme sorra a felső világok házait, kertjeit, templomait – hirdeti Samger Nebu bársonyos hangja. És Jirmijah nézi a házakat, templomokat, kerteket, bár e szavak csak nagyon pontatlanul fejezik ki azt, amit lát. De nem is tud teljes figyelemmel odafordulni az állva mozgó ég felé, mert egyszerre négy járva mozgó szellemlényeg végtelen távolságban van egymástól, de mégis mind a négy Mardukh kocsija felé tart. Sugaraik egyre testszerűbben remegnek a tömjén gőzburkában. Samger Nebu hangja felcsendül:

– Közelegnek már mind a heroldok, hogy hírül adják a király szavát.

Samger szavai titokzatosan segítik Jirmijahot, hogy látomásszerűen foghassa fel a parancsot közvetítő négy bolygócsillag igazi alakját. A rohanó csillagok egy roppant kereszt négy végpontjában állanak, a kereszt közepében nyugszik vagy halad Mardukh merkabája. Napszállat felől Istar rohan erre, napkelte felől Nabu, északról Ninurtu, délről Nergal. Bár látni, amint sietnek és közelednek a haladó kocsi felé, a kereszt négy vége között nem csökken a távolság. Mégis: ott vannak a négy világtáj végében s ugyanakkor ott vannak a tömjénfüst belsejében is. Milyen alakban tárulnak fel Jirmijah szeme előtt? A nyári Nergal talpig páncélba öltözött férfi, vörösen izzó fegyverzetet viselő tartan. Szíve helyén sokágú csillag ragyog, a fény úgy lüktet benne, mint az apály és dagály. De Nergal csupán addig látszik páncélos tartannak, amíg Jirmijah hatalmas hadseregeket lát, amelyek vad harcban kavarognak. Magas városfalakra hosszú létrákon rohannak fel a harcosok. A hódítók füstölgő fáklyákat dobnak az istenek templomaiba. (Vajon Adonáj temploma is közöttük van-e?) Békés falvakat rablók rohannak meg éjnek idején és felgyújtják a kunyhókat. Hajuknál fogva rángatják ki kamráikból az asszonyokat s gyalázatos nászra cipelik. Hóhérok csapják le a legyőzöttek karját s fogoly fejedelmeket löknek a forró olajba. Patakokban folyik a pirosló vér és a pirosló bor, mámorosak lesznek a győzők. Nevetésük és üvöltésük túlkiáltja a jajsikolyt. A harc után este kézenfogják egymást s vad körtáncban ugrálnak. Nergalban minden csu-

pa tűz és vér, de egyben szenvedély is – acélos gőg és gyermeki férfiasság.

Nergal ellentétes téli csillagpárjában, Ninurtuban, nincs vér és tűz, nincs szenvedély és nincs ifjúság. Jirmijah első pillantása Ninurtut mankón járó, nagyon öreg embernek látja. Szíve helyén jeges nyugalommal, örökké egyformán világít a sokágú csillag. De a tisztán látó elmélyülés Ninurtuban is felismeri a képek gazdag világát, bár ezek a képek nem viharosan hullámzók, inkább nyomasztóan lomhák. Jirmijah a Saturnus csillag képvilágában is lát embertömegeket és városokat. De a városok nem égnek lobogó lánggal s látható ellenség nem űzi-hajszolja a népeket. Annál gonoszabb a Ninurtuban kísértő belső ellenség. Nem a csaták véres halála ez, hanem az ember belsejében romboló és egyre növekvő halál: betegség, rokkantság, járvány és téboly. Jirmijah most kihalt pestises utcákat lát, tele foltos hullákkal, amelyeket sakálok, hiénák és keselyűk darabolnak fel. A városok kapui előtt bélpoklosok ülnek, kereplőikkel intik a járókelőket s alamizsnára várnak, amit messziről hajítanak feléjük. Az elüldözött ördöngősök üvöltözve, meztelenül és kusza hajjal támolyognak a sivatagban. Nyomorék koldusok és vénasszonyok settenkednek a fekete kőből épült hatalmas paloták előtt, amelyekben olyan királyok laknak, akiknek uralkodó csillaga Ninurtu. Ennek a bolygónak szellemlényegét szinte kitölti sok tízezernyi komor, mélabús, szenvedéstől eltorzult emberi arc, amely mind kíváncsian bámulja Jirmijahot. Hol is látott ilyen arcokat? Ó jaj, most megismeri őket – Efrajim és Manasse orcái ezek, az elhajított törzsek vonásait viseli Ninurtu, a Seol hangja szólal meg itt, Amenti szemei néznek rá, Samariában találkozott ilyenekkel. Az elhajított Izrael íme mégis összegyűjtetett Ninurtuban s bizonyára nem oktalanul szentelte Bábel a szombatot a Saturnus csillagnak.

Jirmijah szelleme borzalommal fordul el Ninurtutól, hogy annál inkább örvendezzék Istar szellemlényegének. Első pillantásra olyan, mint a térben szabadon lebegő anya, aki egy fiúgyermeknek nyújtja mellét. A képvilág azonban, amely Istar szemléletében feltárul előtte, alapjában különbözik Nergal és Ninurtu képeitől. Itt nem a harc és rombolás erői uralkodnak. Csupa mező és derűs vidék minden, üde zöld tavaszi vetések

hullámzanak, barátságos fák árnyéka hivogat pihenésre. Csupa rend és szorgosság a világ. Széles kalapú parasztok dolgoznak a mezőkön. Nyírásra váró gyapjas juhokat terelnek az itatóhoz. A tehenek tejtől duzzadó tőgye mellett széles csipőjű szolgálóleányok ülnek s agyagkorsókba fejik a tejet. Vidám vásár áll a városokban. Jirmijah pillantása előtt feltárulnak a házak falai. Látja a családokat, amint ott vacsoráznak az apai asztal mellett. Szülők és testvérek békéjét nem tépi szét a civakodás. A hálókamrák is kinyílnak előtte. Ezer meg ezer hitvestárs fekszik egymás szívén, ifjúi szépségben valamennyi. Akik még nem egymáséi, vőlegények és menyasszonyok, azoknak is néma gyengédséggel simul össze a kezük. Mindenfelé menyegzőt ünnepelnek. Szűzek lejtik a szép körtáncot az ara körül. Édes bort isznak és a vendégek szelíd mámora mintha soha véget nem érne. Istarban nincs más fájdalom, csupán a szülőasszonyok röpke szenvedése s a viszonzatlanul maradt gyötrődő szevedély, mikor a szerelem akadozó öröme önmagába fullad.

Istar erős és egyszerű örömeitől különböznek Nabu ajándékai. A Merkur csillag első pillantásra idősebb, kopaszra nyírt fejű papnak látszik. Valamennyi bolygó között Istar hordja szíve helyén a legnagyobb csillagot (betölti egész meztelen bal mellét, amelyet a gyermeknek nyújt), de Nabu csillagszíve kicsiny és tompa fényű. Képvilága is ellentétes Istar szellemlényegével; csupa őszről beszélnek ezek a képek. Köd és felhők sűrűsödnek benne. Ferdén pásztázza végig az eső a kopár mezőket. Elindulnak az őszi szelek s felkavarják a kiszáradt lombot. Az emberek meg köpenyükbe burkolózva a városba menekülnek. Nabu világa teli van a város és a templom képeivel. Jirmijah Nabu szellemlényegében számtalan isten számtalan oltárát lát'a, mindenfelé füstölög az áldozat. De nem az áldozó papok Nabu igazi fiai. Jirmijah mindenbe behatoló szeme előtt csendes kis kamrák tárulnak fel. Meglátja azokat is, akik bennük ülnek: a titkok fehérbe vagy kékbe öltözött magányos tudóit és gyakorlóit, amint a teremtés erőivel beszélgetnek. Rendszerint mindig éjszaka van ezekben a kamrákban s az ablakok tárvanyitva állnak, hogy az alsó és felső hatalmak szabadon járhassanak ki-be. A titkok tudóinak elég a kicsiny pislákoló szövétnek is, hogy megvilágítsa elrejtőzésük művét, amely tanítás és

tanulás egyszerre. (Nabu minden fiának ezért gyenge vagy rövidlátó a szeme; a vakság betegsége a Merkur-csillagban lakik.) Jirmijah mindenütt magasra halmozott agyagtáblákat lát. A magányos emberek szorgalmas kézzel vésik bele a puha agyagba «az ég írását». Régi idők tábláit egybevetik a magukéival s hervadt mosoly ül a szájukra, ha a különböző korszakok tapasztalatai egybevágnak. Jirmijah Nabu látomásai között nemcsak a Cher-Hep arcát véli felismerni, hanem Samger Nebu beteges, elpusztíthatatlan szépségét is, ránctalan arcát és öreg, gyulladt szemeit. A titkok tudói fáradhatatlanul másolgatják az ég írását, kiszámítják a körforgásokat, a csillagok útját és visszatérését, az alsó és felső világ szent alaprajzát, de mindnyájuk arcán egy és ugyanazon szenvedés ül: hiszen eltávolodtak a test kéjétől, lemondottak a szerelemről, legyőzték minden vágyukat.

Jirmijah megpróbál elmélyedni Nergal, Ninurtu, Istar és Nabu négy szellemlényegébe, de még mielőtt bármily kevéssé is megközelíthetné e lényegek igazi tartalmát, elmélyedését félbeszakítja Samger Nebu, aki ezt jelenti Mardukhnak:

– Összegyűltek a parancsvivők, hogy megbízásodat átvegyék.

Bizonyos, hogy a jelentésnek ez a formája ősrégi, csakúgy, mint Mardukh válasza, amelyet a király kurta szavakkal s kissé magas hangon mond el:

– Kiküldöm mind a parancsvivőket! Siessenek előre a menynyei Eufrateshez, hogy a hatalmak, amelyeknek szolgálnak, idejében felkészülhessenek.

Jirmijah most a járva mozgóról az állva mozgóra emeli pillantását. Az ég szalagja, a tiszta Tejút teljes s kissé keletre hajló ívben fogja át Etemenanki sorskamráját és Mardukh égi útvonalát. A csillagtanú máris érti, hogy Bábelnek külön Eufratese van az égbolton csakúgy, mint ahogyan Nofnak külön Nílusa van az éjszakai órák sötétségében. Az ég Eufratese a Tejút, a parancsvivők belőle merítik a friss erőt, amit ezen a sorsdöntő éjszakán Mardukh-hoz visznek. Valóban, az égi szalag Jirmijah tágranyílt szeme előtt olyan lesz, mint egy fehérhabos folyó. Ez a folyam számtalan kisebb-nagyobb hullámból áll, melyek villanó-játékos örvénylással olvadnak egymásba, aztán feloldódnak, megint összesodródnak, de mindez valami érthetetlenül mozdulatlan mozgással történik. És e hullámok és hullámocs-

kák minden csöppje igazi lényegében tárul fel a tanú látó szemei előtt, mert minden csepp egy-egy csodálatos szellemi lény, ezerszer finomabb s földi anyagtól mentebb, mint a négy parancsvivő vaskosabb szellemi lényege. Jirmijah torkát olyan félelmetes kéj szorongatja, hogy alig tudja visszatartani az elragadtatás könnyeit. Ez az a pillanat, amikor az éjszakai ég teljesen átalakítja. Nemcsak Mardkh-Nabukadnezar, hanem ő maga is tökéletes »égi ember« lett. Semmi sem választja már el benne a Felsőt az Alsótól, minden egyetlen üdvezült egységgé olvad össze. Most már benne magában, fejétől a talpáig fut végig az égi szalag. Átárad rajta mind e szellemi lények örök körforgása s az egész világegyetemben nincs egyetlen hullám vagy sugár, amely ne belőle és ne általa hatna. Ebben a részeg gyönyörben úgy érzi, hogy teste és vére megannyi csillagból áll. Páratlan szeretet önti el, szeretné kivetni magát a térbe s egybeolvadni a világegyetemmel. Ebben a nagyszerű pillanatban elfelejti Jeruzsálemet és Izraelt, s az Úr neve is csupán a lélek mélyében elhalkuló intelemmé bágyad.

Mardukh és kocsisa között most különös, suttogó kérdés-felelet játék kezdődik, szigorúan megszabott szavakkal szólnak egymáshoz, mint Úr napjai óta mindig a sorsdöntés éjszakáján. Azokról az időmennyiségekről beszélnek, amelyeken Mardukh látszólag oly rövid égi útja alatt végig haladt.

– Egy »soss« van mögötted – jelenti a kocsis, mintha az első állomás nevét hirdetné ki. Jirmijah tudja, hogy Bábel városában hatvan esztendőt neveznek egy sossnak. Kis idő múlva Mardukh megkérdi:

– Most hol vagyok?

– Egy »ner«-t hagytál magad mögött.

Most hatszor hatvan esztendő vágtatott el mellettük. A következő szólásforma azt jelenti, hogy Mardukh mögött egy »sar« van, hatszor hatszáz esztendő. Amikor ez is elmarad, Samger Nebu így énekel:

– Vedd birtokba a magad világesztendejét!

Egy világesztendő hatvan »sar«, vagy a nagy »Olom«, amelybe Mardukh most behatol, hogy kiterjessze reá hatalmát.

A vágtató szárnyas sárkány – most már nem nagyobb egy karvalynál – megint dúsan gomolygó tömjénfelhőt bocsát ki

magából a térbe. Parázsló, édes illattal telik meg a mennyei út. Minden egyre világosabb lesz. Jirmijah már tisztán meg tudja különböztetni a drágaköveket Mardukh csillagköpenyén. Mintha a hold kelne fel a csillagkamrában. De Niszán havának újholdján, ebben az órában nem kelhet fel a hold. Más mélységekből merült fel ez a fény. Samger Nebu hangja megremeg a fojtott izgalomtól, amikor ezt jelenti urának:

– Közelegnek már felénk, ó Mardukh, a parancs vivői. Már felkészültek a hármas hatalmak, akikhez tartoznak.

– Kit hoz Nabu? – kérdi Mardukh magas hangja.

– Azokat hozza, akik hozzám tartoznak, – hangzik Samger válasza, mert most ő helyettesíti Nabut; – a könnyűeket és a levegőseket. A Vízöntőt: tervező magányodat a népek között. Az Ikreket: megismerő kételkedésedet, amely a »soss« és a »ner« és a »sar« és a világév útján keresztül röpít a célhoz. A Halakat: gőgöd teljének legmélyebb alázatát, amikor belépsz a sivár barlangba. Csúcsokra hágsz általuk, amikor a mélységbe szállsz le.

– És kit hoz Istár?

– Azokat hozza, akik hozzám tartoznak – feleli a kocsis Istar helyett. A virágzókat, akikből örömöd bimbózik. A Bakot: az ő jegyében veted el a magot. A Bikát: az ő jegyében műveled az elrejtett vetést. A Szűzet: benne aratsz. Mert ő szüli meg majd a fiút, aki beteljesít.

– És kit hoz Ninurtu?

– Azokat hozza, akik hozzám tartoznak, – feleli Samger, mint Ninurtu, – a legyőzhetetleneket, akikből gyötrelem árad. A Rákot: aki szétszór és megtölt félelemmel, mert te is mezítelenül születtél anyád méhéből. A Skorpiót: ő gyűjti össze gyűlöleted s mint a pióca, szívja a világ ütőerét. A halottak törvényszékének Mérlegét: rajt fogsz feküdni.

– És kit hoz Nergal, akaratom végrehajtója?

– Azokat hozza, akik hozzám tartoznak, – hirdeti Samger – a tűz lobogó hármasegységét. Az Oroszlánt: hatalmad áradó szétpazarlását. A Nyilast: hatalmad rendező takarékosságát. És a Bérest: önmagadat e jegyben! A kockázatot, a művet és a kérdést hozza, amelyre íme válaszolsz.

Jirmijah tágra nyílt szeme be akar hatolni ama szellemlénye-

gekbe is, amelyeknek Samasában laknak, a nap körforgásának övében. De ezek a képvilágok földi szemmel nem foghatók meg, mint a bolygók képvilágai. Elrejtőznek előle. Nem lát mást, csupán fénylő ködbe ágyazott csillagfoltokat, amelyeknek formája semmit sem árul el titokzatos nevükből. Vajon a Vízöntő valóban széles sugárban önti-e korsójából a végtelen erőket? Az égi Eufratesben úszkálnak-e a Halak? A Nyilas ellövi-e íjának idegéről a nyilat? Jirmijah már nem tudja végiggondolni, amit lát és nem látja, amit végiggondolt. Romolhatatlan béke édességében lebeg itt Mardukh kocsiján, ő maga is »égi ember«, teste a csillagok anyagából készült. És most végül fülei is megnyílnak. Samger Nebu bársonyos hangja megint megszólal:

– Most, hogy a Négyek és a Tizenkettők összegyűltek istenséged körül, kegyeskedj megadni az alaphangot!

Nebukadnezar hangja nem szép, inkább nagyon magas és szűk hang. Mintha szégyellné is, mert az alaphang nyersen és kurtán csendül fel. A magasságból halk zizegés és susogás a válasz. De még mielőtt Jirmijah füle egyes hangokra bonthatná szét, alulról felcsendül a hárfák és lantok zenéje. Esagilla papjai földi hangszereiken tükrözik vissza az égi templom zenéjét. Ez a hárfahang az első árnyék Jirmijah elragadtatásán.

Samger lebegő szóval így int:

– A csillag, amelyben megjelensz, ó Mardukh, most ér a delelőre.

Nebukadnezar laza alakja felegyenesedik. A megingathatatlanul nyugodt embert megrendíti a sorsdöntés roppant pillanata, itt, az éjszakai ég közepén. Hallani a nehéz lélegzetet, amely kitör a melléből. Halkan kezdi a mondást, de az utolsó szavaknál hangja zengő parancsszó lesz:

– Ti Négyek, akiknek ötödike és ura én vagyok! Hold és Nap, akik elrejtőztök! Ti Tizenkettők, akik felém fordultok! Ti tízezrek, akik elfordultok tőlem! És elsősorban is te, Béres, korszakom szolgája, akiben fényem felsugárzik, hallgass most rám, hallgassatok most rám mind! Én, aki itt a földön Nebukadnezarnak, Nabopolassar fiának neveztetem, a sorsdöntés ez órájában minden erőitekkel egyetemben magamhoz kötlek benneteket, magamhoz, fiaimhoz és házamhoz. Egy »soss«, egy »ner«, egy »sar«, egy világesztendő idejére megkötlek! Én legyek a ros-

ta, amelyen áthullanak a belőletek eredő sorsok, hogy háborúval és békével művem végre befejeztessék!

Mardukh kimondotta a sorsdöntés varázsigéjét s ezzel megkezdődik az új világtavasz. A világűr halálos csendjében hallani, amint nehezen szedi a lélegzetet. És Jirmijah még nem is tudja, hogy ez az istentelen varázsige az, amely felriasztja, megzavarja, kiszakítja csillagmámorából. Első tudatossá váló érzése a csalódás, ez a csalódás aztán kételkedő kényelmetlenség lesz s végül határozott gyanakvássá növekszik: a csillagok látványa sem volt igazi látomás, mint ahogyan az Amentiben a halottak látványa sem volt az. Ha az Amenti kellős közepében megszállta a mindent leleplező gondolat: »a halál unalmas«, most egy másik leleplező gondolat rohanja meg: »hívságos semmiségek a csillagok«. A szellemlények, amelyeket még néhány pillanattal ezelőtt a sorskamra tömjéngőzében felismerni vélt, már visszavonultak önmagukba s az lett belőlük, aminek mindig is látta őket: megszokott éjszakai csillagfény. Most már szinte bűnnek érzi jeges magányukat, Istentől elrugaszkodottnak az önmagába merültség és önmagával megtöltekezés egymásba hangolt harmóniáját. Ha a csillagok az angyalok menynyei seregei, akkor bizony elfelejtették urukat s már csak saját önzésük előtt hódolnak. Olyanok itt, az éjszakai ég tizenkét csillogó palotájában, mint a pöffeszkedő szolgák, akik nem a királyt, hanem önmagukat ékesítik fel a kölcsön kapott erővel és hatalommal. Mint ahogyan a sokezer Kâ ott lent az Amentiban megannyi álarc csupán, amely mögött a rikoltozó semmi rejtőzik, ugyanúgy álarcok a csillagok is Bábel e látomásában, minden sugárzásukkal és patakzó erőikkel egyetemben. Jirmijah most atyjának, Hilkijahnak egy régi mondására gondol: »Izraelnek nincsen sorscsillaga«. Csak most érti meg teljesen ezt a szót. És szíve ebben a pillanatban már tudja, hogy a Négyek és az Ötök és a Hetek és a Tizenkét idefordulók s a tízezerszer tízezer elfordulók, – tudja, hogy mindez csupán valami hitvány, szemfényvesztő közbeeső birodalom Isten öröme és Konjah szenvedései között, mert csak ez a kettő igazi valóság.

Nem tudsz hallgatni Jákob fia? Szívedben a nyugtalanság ébresztője megint arra sürget, hogy újra nyugtalanságot ébressz? A világ Nagyura felmagasztalt téged, az Anathotbéli hitvány

kis embert, hogy tanúja légy sorsdöntésének az éjszakai ég kellős közepén. Légy büszke e kitüntetésre és maradj csendben! De hogy' is tudna Jirmijah csendben maradni, amikor szeme előtt most igazi látomás merül fel s egyszerre szétzúzza a csillagok látomását? Konjaht látja, a gyermekkirályt, a csepegő börtönfalhoz láncolva, amint csuklóját és bokáját véresre horzsolja a bilincs. És Konjah, akinek nagy-nagy nyomorúságában már nem kell elharapnia töméntelen szenvedését a gúnyolódó ellenség előtt, Konjah halkan vinnyog, mint egy gyermek s a sötétségben szüntelenül Jirmijah nevét kiáltozza. És íme, Konjah arca elé, amelyet Jirmijah az imént még oly tisztán látott, új meg új arcok tolulnak. Nem Josijah arca ez itt, amint véresen eltorzul a szája a nagy perlekedés napjaiban? Most meg mintha az ifjú Cidkijahot látná, amint sóhajtozva szorítja öklét a szeméhez. Konjah gyermekarca egyre gyorsabban változik át száz meg száz ismeretlen és mégis jól ismert arccá. Mindezeknek az arcoknak viselői lesújtattak és elhajíttattak, Ninurtuban élnek mind. Jirmijah hallja, amint szüntelenül nevén szólítják. Ez a hang sok vastag falon hatol át, mielőtt eljutna füléhez. De Konjah hangjában, amely tompán és mégis oly világosan szólítgatja, ezer más hang is bennfoglaltatik, – foglyok serege hívja őt, a kínok tengere szólítja. Most már nem tudja tovább fékezni szívét, elszánja magát a legnagyobb vakmerőségre s szóval fordul Mardukh-hoz, aki fölhágott a csúcsra s birtokába vette világesztendejét:

– Ó uram, – suttogja – aki ez órában magadhoz kötöd az erőket és hatalmakat, gondolj a megkötözött emberre, aki városodban él, gondolj az ifjú Konjahra! Emeld fel kegyelmesen megaláztatásából és ültesd oda asztalodhoz!

A sorsdöntés szent szertartása még nem ért véget, mert a tömjénsárkány maradványai még izzanak s a királycsillag is ott időzik még a delelőponton. Mardukh a nagyok szokása szerint bizonyára nem is fogja meghallani a csillagtanú e súlyos eltévelyedését. Nebu is így vélekedik, de Nebukadnezar meglepő módon ezt parancsolja:

– Felelj neki!

Parányi gondolkozási idő után Samger bársonyos hangja megszólal fent a sötétben:

– Egy világesztendő tartama hatvan »sar«. Kicsoda is az az ember, hogy Mardukh törődnék vele?

– Az ártatlan szenvedései – suttogja Jirmijah – tovább tartanak egy világesztendőnél.

– Felelj neki! – parancsolja Mardukh másodszor is.

Egészen rövid hallgatás. Jirmijah mögött megint megszólal a hang, de most már súlyosabban zeng.

– Mondd el nekem egy széttaposott féreg történetét a teremtés kezdete óta, és én bebizonyítom neked, hogy nem volt ártatlan, akit lábad széttaposott.

Jirmijah minden erejét összeszedi, hogy féken tartsa a remegést, amely megszállja a csillagoktól oly messze került testét:

– Így hát a csillagok sorstörvényében nincs irgalom a megbilincselt ember iránt?

Mardukh drágaköves köpenye megcsörren. Harmadszor mondja:

– Felelj neki!

Gondolkozás nélkül hangzik a válasz a magasból:

– A csillagok sorstörvényében nincs más irgalom, csak az eleve elrendelt irgalom.

Jirmijah felemeli szemét a tompán hangzó mennyei szalag felé, amely még mindig ott áll a sorsdöntés sorskamrája és Mardukh égi útja fölött. Samger Nebu igazat mondott. Ugyan hogy' is lehetne a tiétek, megszámolt és megszámlálhatatlan csillagok, az irgalom szabadsága, amely csak az igazi Urat illeti? Ti sokasága az éjszakai égnek, mindegyikötök zárt pályán forog és utaitokat kiszámították, szikrázó szolgák vagytok csupán, akik istent játsztok Esagillában. Talán részetek is van a hatalomban, előidézitek a dagályt és apályt, betegséget és egészséget, születést és halált, és ha Adonájnak kedve tartja, az özönvíz áradatát zúdíthatjátok vizeshordóitokból le a földre vagy a világégés lobogó szurokfáklyáival vágtattok át az időkön. De nem vagytok előfeltételek, inkább utótételek vagytok és ezért hazugság minden olyan tudomány, amely benneteket tesz meg előfeltétellé. Kötöttebbek vagytok, mint a megkötözött ember, mint Dávid fia a maga béklyóiban, akiért Jirmijah elmondja azt, amit mond. Nagyon jól tudja, hogy mit követ el ezekkel a szavakkal Mardukh legszentebb szentélyében, de mégsem tudja visszafoj-

tani magába. Megint beteljesedik rajta a születését megelőző kiválasztás, amely hirdetővé tette a népek között. És amit hirdetett Amenti halotti népe előtt, azt hirdeti most e sokkal veszélyesebb helyen, Bábel és a világegyetem csillagnépének:

– Halljad Mardukh és ti csillagok mind! Az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy!

Nem ünnepélyesen vagy mennydörögve mondja el Jirmijah ezt a villámló hittevést, amely megfosztja a csillagokat uralkodói rangjuktól, hanem nagyon szelíden, szinte szégyenkezve, amiért szája nem hallgathatja el ezt a nagyon nagy szót. A csillagok felfigyelnek. Mardukh magaskoronás feje tűnődve fordul feléje.

Talán megmenti az igehirdető életét, hogy az Etemenanki csillagkamrájában csupán a leghatalmasabbak hallották meg szavát. Most lehullik az utolsó szem hamu is a szárnyas sárkány drótvázáról. A négy égtáj ajtói kinyílnak. Nabu szent rendje kéklángú fáklyákkal várja, hogy Mardukhot lehozza a legfelső toronykamrából s elvezesse »az emberiséget összefogó kötelékek« templomába, ahol virrasztva tölti majd a hatalmas éjszaka hátralevő óráit. Nabukadnezar megáll a függőlépcső aljában s az idegen jós felé fordul, akit a világtavasz indulásának csillagtanújává emelt. A Nabu-fáklyák kék fényében arca most valójában olyan, mint planétájának szellemlényege. Ajka megmozdul, de a szót mégsem mondja ki. Kíváncsian érdeklődő, de egyben csúfolódó pillantása megáll Jirmijah arcán. Mardukh végül két parancsszót mormol csupán:

– Térj haza!

Az a karaván, amelyhez Jirmijah csatlakozott, az Eufrates partján ott ütötte fel sátrait, ahol az út nyugat felé fordul. Amikor a kereskedők már mind lefeküdtek, Jirmijah a telihold fényénél felkapaszkodott a kőbe vájt lépcsőkön az ősrégi felirat sziklájáig. Emberkéz nem nyúlt a hasadékhoz, ugyanolyan állapotban találta, mint ahogyan lezárta. Csak nagy fáradsággal tudta a két egymásra szorított krétalapot szétválasztani. Mind a kettő tiszta volt és száraz. Egy csepp eső sem szivárgott a sziklarepedésbe, állatnak nyomát sem látta, hangya vagy rovar sem tévedt a két tábla közé. És mégis: a sűrűszövésű puha lenvá-

szon, amely mintha örök időkre készült volna, ezen a jól védett, száraz és tiszta helyen egy esztendő alatt teljesen elrothadt. Jirmijah olyan undorral fogta meg a drága anyagot, mintha valami bomló hullához nyúlna. Elvásott, megsárgult, kirojtosodott a finom ágyéktakaró s az egészből nem maradt több, mint egy marék piszkos fonal. És semmiképp sem lehetett megtudni, hogy mi volt az oka ennek a korhadásnak. Jirmijah leült az Eufrates partjára s belebámult a fecsegő vízbe. Ölében ott feküdtek a lenvászon hervadt maradványai. A hold és a folyó köde kavargott körülötte. És most feltárult lelke előtt az ágyékkötő hasonlatának értelme, mint valamikor régen az a másik hasonlat az agyagról a fazekas kezében. Ezt a habfehér vásznat teste közepén viselte, közel a szívéhez. A rekeszizmot fedte be vele, ahol a test érző idegei az élet anyagává szövődnek össze. Mihelyt lekerült testéről a lenvászon, érthetetlen módon elhervadt, tönkrement. Az Úr épp úgy csavarta érző élete köré Izraelt, mint Jirmijah ezt a lenvászondarabot. Amíg közel volt szívéhez, addig tiszta maradt és hófehér és sérthetetlen. De ha eltévelygett az Úr közelségéből, akkor csakhamar tönkrement, nyomorult módon és elszennyeződve. A tízezer bábeli száműzöttnek szólt ez a magyarázat? Mázsás súlyként nehezedett Jirmijah szívére, hogy miközben hiába harcolt Konjahért, állandóan kitért a száműzöttek elől, nehogy magára haragítsa a Nagyurat. Ujjai nyugtalanul forgatták az elvásott szövetet. Vajon ki tudja, talán még más mélységek is vannak ebben a hasonlatban? Mikor ezt az ágyékkötőt viselte, nem viselte-e – mintegy az Úr helyetteseként – Jeruzsálem sorsát is? Az ő könyörgésére adott az Úr még egyszer haladékot. Ő meg Konjahval Bábelba ment, letette derekáról a takarót s szívében eltávolodott a várostól és a templomtól. Azért cselekedett így, mert bízott Cidkijahban, aki tanítványa volt, s akit ő maga emelt Dávid trónjára. De most szakadozott vászonrongyot tartott a kezében. És mi lett Jeruzsálemből? . . .

A türelmetlen Jirmijah túlságosan hosszúnak érezte az utazást. De minél messzebbre került Bábeltól, annál inkább gyötörte a gond az elhurcoltak sorsa miatt. Utazás közben üzenetet gondolt ki a száműzöttek részére s éjszaka a sátorban, egy

szövétnek fénye mellett le is írta. Eléggé hosszú levél lett belőle; így címezte meg: »a száműzöttek vénjeinek«.

»Építsetek házakat« – kezdődött a levél – »és lakjatok bennük! Ültessetek kerteket és egyétek gyümölcseit! Vegyetek magatoknak feleséget és szüljetek fiakat és leányokat! Fiaitokat is házasítsátok meg, leányaitokat pedig adjátok férjhez. És szüljenek ők is fiakat és leányokat és szaporodjatok meg ott és meg ne kevesedjetek! És igyekezzetek a városnak jólétén, amelybe fogságra küldött benneteket az Úr és könyörögjetek érette az Úrnak, mert annak jóléte lesz a ti jólétetek is . . .«

A levélben arra kérte őket, hogy ne bízzanak hívságos reményekben, óvakodjanak a jósoktól s kerüljék az izgatott álomlátókat. Mert nagyon hosszú lesz a fogság s csupán akkor ér véget, amikor majd Bábel hatalma is véget ér.

Jirmijah sorra leírta intéseit s aztán egyideig magánál őrizte a levéltekercset. Már Riblában módot talált rá, hogy biztos úton eljuttassa Bábelba. De amikor kiadta kezéből a tekercset, egyszerre megrémült. Hiszen ez volt a levélben: »és igyekezzetek a városnak jólétén, amelyben foglyok vagytok és könyörögjetek érte!« Könyörögjetek börtönőreitekért! Igyekezzetek pusztítóitok jólétén! Áldjátok az ősellenséget, aki gyűlöl benneteket! Csakugyan leírta mind e szavakat, amelyek gyökerestül akarták megváltoztatni a világot? Hiszen azt követelte az emberi szívtől, hogy forduljon ki önmaga lényegéből. Akadt volna-e nép, amely jogos haragra gyulladva meg nem kövezi az ilyen tanításért? Miért nem írta azt: »könyörögjetek éjjel-nappal az Úrhoz, hogy Bábelt elpusztítsa és ti hazatérhessetek!?«

Jirmijah jól tudta, hogy ez a »könyörögjetek Bábelért« üzenet kihívó módon szembefordult az emberi természettel s tudta azt is, hogy az üzenetért nem maradhat el a bűnhődés.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

A JÁROM

Jeruzsálem már napok óta örömmámorban úszott. A város sietett elfeledteni, hogy a Nagyúr milyen irgalmas módon szállta meg az Úr székhelyét. Ha valaki szóba hozta, türelmetlenül elhallgattatták. Az örömmámor nagyon ízletes ellenmérge a keserves emlékeknek. Jeruzsálemnek e napokban különben éppen elég oka volt az ünneplésre. Mindenekelőtt Cidkijah, az ifjúságában sugárzó király érdemelte meg az ünneplést, hiszen még mint építtető is különb volt Jojakimnál, mert nem saját kedvére építkezett, hanem az egész nép javára. Nem múlt el egy teljes esztendő a nagy szégyen óta (amiről különben a legjobb nem beszélni!) s Cidkijah fáradhatatlan munkával máris megerősítette Jeruzsálem falait, új várgyűrűt emelt a régi köré s megszaporította a bástyákat és védműveket. Nagyszerű tett volt ez, látványnak is lenyügöző! Az olyan ember, aki Cionť még most sem tartotta bevehetetlennek, nyilvánvalóan áruló volt.

A vár most befejezett megerősítése azonban csupán kisebb oka volt az örömteljes ünnepi hangulatnak. Mert a király még ennél is nagyobb művet alkotott s a nép joggal ujjonghatott. Ami hajdani dicső időkben sohasem sikerült, azt Cidkijah uralkodói művészete most csodálatra méltó valósággá varázsolta. Jehúda fiatal királya követeket küldött a szomszéd országok uralkodóihoz s meghívta őket udvarába, Jeruzsálembe. A csoda megtörtént – valamennyien elfogadták a meghívást. Még az olyan nagyhatalmú uralkodók, mint a föníciai Tyrus és Sidon tengeri királyai sem voltak oly felfuvalkodottak, hogy – kevéssel a babiloni vész után – meg ne tisztelték volna látogatásukkal az Úr kis országát. Moab, Edom és Ammon királyai viszont, Jákobnak ezek az ősidők óta ellenséges szomszédai, nyíl-

tan megtiszteltetésnek vették Cidkijah baráti követségét s mindegyikük költséges és díszes utazásra készülődött. A meghívás sikerére azonban Hofrának, Nof jóságos istenének ígérete tette fel a koronát. Nem jött el ugyan saját isteni személyében, de elküldte egyetlen fivérét, aki nagyon közel állt a trónhoz, hogy mint Fáraó képviselője álljon a Jeruzsálemben megalakított új király-, nép- és békeszövetség élére. Ha király, akinek hatalma a Nílus vízeséseitől egészen az északi szigetekig, Arábia oázisaitól Líbia partjáig terjedt, íme beleegyezett, hogy Zebaoth megátkozott városa legyen a világ jelenvaló sodrának középpontja. Ha Cidkijahnak, aki mellett ott állott Fáraó, nagy bölcsességgel sikerül mind e királyokat és népeket egybeforrasztani *egyetlen* hatalom és *egyetlen* erő *gyűrűjében*„ akkor ezzel olyan rendet teremtett meg, amely előtt Bábelnek is meg kell hajolnia. (Cidkijah egyébként éppen ez idő tájt gazdag ajándékokkal és hűségének alázatos biztosításával követeket küldött Mardukhhoz is.) Most már aztán egyetlen próféta sem zúgolódhatott amiatt, hogy Dávid háza keresztezi az Úr szent szándékait. Isten útjai nagyon jó utak voltak. Igazság szerint senki sem hihette volna az Úrról, hogy nem szereti népét. Kétségtelenül elégedett volt Cidkijahhal, szolgájával is. A templom előudvarának szószékein a szőrös prófétáknak már jóideje eszük ágában sem volt a jajveszékelés és fenyegetődzés. A szőrösek már elfelejtették Jojakim uralkodásának utolsó napjait, amikor nem tudták szívükbe fojtani a büntetés ígéretét és a keserűen fenyegetőző szavakat. Most újból valamennyien üdvprófétáik lettek, s erős hangjuk elkeveredett az általános örömzsivajban.

Lengedező zászlók, pálmalevelek és olajágak, koszorúk és csillogó díszek ékesítették a város kapuit, a bástyákat, a várfalak ormát és a házakat. A házigazda valóban királyi ajándékokat küldött a hat vendégkirály elé. Egész szarvasmarha- és birkanyájakat, amelyekben az egyéves állatok az ősrégi tenyésztés remekei voltak, – az elsőfű bárányokat egészáldozatnak szánták az Úr oltárára, mert a vendégek e különös, láthatatlan Istennek tiszteletteljes figyelemmel kívántak hódolni. A nyilvánosság számára kiállították azokat az ajándékokat, amelyeket a királyok küldtek Dávid házának. A tömeg tiszteletteljes óvatossággal tolongott a nemesvérű lovak és hátastevék,

egész sor csatakocsi és a töméntelen díszhintó körül. Itubaal, Tyrus királya egy tengeri hajó drága fából művésziesen kifaragott kicsiny mását hozta magával; a kis hajót Jeruzsálem népe lelkesedve bámulta a királyi vár belső udvarában. Pedig a tyrusi játékhajó csupán jelképe volt az igazi ajándéknak, amely Tyrus kikötőjében felszerelve és teljes legénységgel várta új urának parancsait. Cion népe ez idő tájt egyáltalában nem feküdt le, éjjel-nappal ott özönlött az utcákon.

Az ünnepségek tetőpontja az a pompázatos díszlakoma volt, amelyet Cidkijah adott vendégei tiszteletére a libanoni kastélyban, hazatérésük előtt egy nappal. A libanoni kastély a királyi vár legnagyobb palotája volt. Nemcsak megszentelt kora és nagy híre miatt választották ki erre a célra, hanem mert homlokzata nyitott volt s a nép beláthatott belsejébe. Valóban, jóval nagyobb tömeg jött el a nagy látványosságra, mint amennyi a várudvaron elfért. A várfalakig szorultak a kíváncsiskodók, bár nem láthattak, sőt még csak nem is sejthettek semmit abból, ami a palotában történik. Jirmijah is ott volt azok között, akik bebocsáttatást nyertek a várudvarra – névtelenül és ismeretlenül volt ott, mint oly gyakran. Alig néhány óra múlott el hazaérkezése óta. Éppen csak hogy szállást vett ki az alsóvárosban, egy nyergesmester házában. Úgy gondolta, hogy elsőbben is a templomba megy, mert azt remélte, hogy ott találkozik Barucchal. Persze reménytelen próbálkozás volt szembefordulni a tömeg roppant áradatával. Le is mondott a további kísérletezésről s tűrte, hogy besodorják a libanoni palota udvarába, s most már órák óta álldogált ott, a tömeg foglyaként, kimerülten.

Mint a többiek, ő is bámészkodva figyelt az oszlopcsarnok lépcsőit megszálló aranypajzsos testőrök kettős sorfalán keresztül a palota sötét belseje felé. De csak alkonyat után derült ki, hogy érdemes volt órák hosszat várakozni és leselkedni. A hétágú aranyos gyertyatartók sok színben villódzó lámpái és szövétnekei lassanként megvilágították a csarnokot. Az aranyvörös fény teli színe a kívülálló embertömegekre is szétáradt. A csarnok cédrusoszlopai között hatalmas emelvény vált ki a fényből. Ezen az emelvényen, mint valami roppant oltár, állott a királyok asztala. Égszínkék asztalterítők és arany evő- és ivóesz-

közök borították; Dávid házának kincsei, amelyeket a vár titkos alsó pincéiben rejtettek el Bábel elől. Hét trónszék állott az asztal félköre körül. A székek eléggé távol voltak egymástól. A mennyezetről friss lombok fűzérei csüngtek. Az oszlopokat koszorúk, a padlót friss virágok borították. Jirmijah ezekről a friss virágokról tudta meg, hogy Hámutal is hazatért. A trónszékek mögött már ott állott a királyok mozdulatlan szolgaserege. A föníciaiak merev bíborpalástjain felcsillant a szépuszonyú delfin ezüsttel hímzett száz képmása. Az egyiptomiak hétszínű vállgallért hordtak, Ammon és Moab fiai bőredőjű sivatagi köpenyeket. A vendégek közül sokan magas, csúcsos fövegeket hordtak, mások színes, hengeres kalapokat, drágakövekkel díszített sapkákat és kétszarvú díszsisakokat viseltek. Most az őrtornyok elnyújtott trombitaszóval kezdtek felelgetni egymásnak s aztán a királyok, Salamon tróncsarnoka felől jövet, gyorsan és együtt léptek fel az emelvényre. Mindegyik uralkodó házának színeibe öltözve állott meg a trónszék előtt, a mögötte álló kíséret ruhái megsokszorozták a király színét. Az égszínkékbe öltözött, ifjúi szépségének teljességében ragyogó Cidkijah, mint háziúr, az asztal közepén ült. Balján Fáraó fivére, jobbján Itubaal, Tyrus királya foglalt helyet. Itubaal mellett Sidon és Moab ült, Egyiptom mellett Ammon és Edom. Dávid házának szolgái besiettek a terembe, letakart korsókat és tálakat hoztak s átnyújtották az uralkodók kíséreteinek, mert minden királyt saját kamarásai szolgáltak ki. Eközben a főpap a templomban az oltárra helyezte a királyi lakoma Istennek kijáró részét.

A királyok a lakomát azzal kezdték, hogy felemelték kezüket és ünnepélyesen megtörték a kenyeret. Nem is igazi vacsora volt ez, inkább holmi méltósággal teljes látványosság a nép színe előtt. Mert a vendégek mereven, egyenes derékkal ültek helyükön s a kíváncsi nézők felé fordulva szinte feltárták a szomjas szemek előtt magasztos személyiségük ragyogását. Az ételekből ünnepélyes mozdulattal csupán egy-egy parányi darabot vettek tányérjukra, egészen lassan emelték szájukhoz és fogyasztották el a falatot, mintha semmi örömük nem telne benne s csupán népük iránt való kötelességből tennék. Minden

harapás után bágyadtan mosták meg ujjaikat a folyton váltogatott aranyos csészékben. Egyes-egyedül Sáron borát itták bőségesen és szabadon, az eléjük tett magas serlegekből. Némaság ülte meg a királyok asztalát, mert az uralkodók szava sokáig és messzire hat s ezért jobb is, ha nem mondódik ki. A kíváncsiak tömege is némán állt s fülét hegyezve várta, mikor hall meg egy-egy királyi szót, hiszen az uralkodó szava lecsapó villámként világítja meg a világ sodrának homályát. De a királyok óvatosan ettek-ittak és makacsul hallgattak. Az egyazon asztal mellett ülő közösség, amelyben hét ország uralkodói egyesültek, minden szónál hangosabban és határozottabban beszélt. Csupán a psaltériumok, fuvolák és a karénekek halk muzsikája szólt, – Cidkijah rendeletére a zenészeket és énekeseket elrejtették.

Jirmijah halálosan fáradt volt a hosszú utazás és az órák óta tartó álldogálás után. Ereiben lüktetett a láz, amely az Eufrates partjain ivódott vérébe. A csarnok sugárzó fényében szinte imbolyogtak szeme előtt a ragyogó uralkodók. Úgy érezte, hogy mindjárt elszédül. Szívének szorongása még nem tisztult teljes világossággá szellemében. Mi lett a habfehér lenvászonból, amelyet levetett magáról? Elmállott, tönkrement!

A szolgák lerakták az utolsó tányérokat is. Cidkijah mellett most egyszerre feltűnt egy karcsú, magastermetű férfi, aki hatalmas aranyserleget tett a király elé s fűszeres vörösborral töltötte meg. Amikor felemelte a fejét, Jirmijah látta: ez a sötétbőrű arc Kus törzséből való! Ez a tartózkodó, biztos mozdulatú kamarás lett volna Ebedmeleh, Jirmijah másik tanítványa, a táncos kedvű kis mór, az ugribugri kis kérdező-ördög?

Cidkijah megmarkolta Dávid súlyos nemzetségpoharát, ajkához emelte, aztán a nép szeme láttára tovább nyújtotta szomszédainak. Jirmijah úgy érezte, mintha szíven ütötték volna. Mi volt ez? Az Úr mámorserlege? Pontosan ugyanúgy, mint ama régi álomlátásban: amikor a serleg végigjárta a királyok körét, megint visszakerült az asztal közepére. De a királyok arca nem torzult el a színváltozás görcsében, inkább barátságosan és elégedetten mosolyogtak, mint akik jól végezték dolgukat. Felállottak trónszékeikről, testvériesen megfogták egymás kezét s

így, egyetlen zárt sorba fonódtak össze egész Jeruzsálem tanúságtevő színe előtt. A zümmögő kardalok elhallgattak. Még mélyebb, még szomjasabb lett a csend. Ha a láz nem markolt volna bele Jirmijah agyába, Adonáj e pillanatban csak nehezen tudta volna hirdetőjét szólásra bírni. De a lázroham mindent elfelejtetett Jirmijahhal, maradék ellenállásától is megfosztotta és szinte karjába dobta a sugallatnak. És a mély csöndbe belevágott Adonáj-Jirmijah szava, – nem perlekedő intés, nem bűvölő könyörgés formájában, hanem mint valami egyhangú, bágyadt dal, aminőt a koldusok szoktak énekelni, hogy felkeltsék a járókelők szánalmát:

– Megteremtettem a földet s az embert és állatot itt a földön... nagy erővel teremtettem meg és kinyújtott karral... de annak adom, aki nekem tetszik...

A Jirmijah körül szorongó tömeg először azt hitte, hogy az ének a királyok díszlakomájára szánt áldás lesz s ezért kis szabad kört hagyott körülötte. Félhangon biztatták, hogy folytassa. A lázbeteg hangjában most kiteljesedett a daloló erő:

– És én a földet szolgám kezébe adom... Szolgám kezébe, aki Nebukadnezar, Bábel királya... A mező állatai is neki szolgáljanak...

Jól halloták? Micsoda dal ez? Mindenki bámulva nézett szét. A királyok is kérdő arccal fordultak egymás felé. De a lázban izzó igehirdető úgy látta a királyokat, akik még mindig egymás kezét fogták, mintha hét lehajtott fejű, domború szügyű ökröt látna a járomban. Egyhangú és panaszos volt a dal, amelybe Adonáj sugallatát bújtatta:

– Amelyik király nem szolgál neki... amelyik birodalom nem hajtja fejét szolgám jármába... tűzzel és vassal... éhséggel és dögvésszel... támadom meg és írtom ki a föld színéről...

Az ünneplő tömeg még mindig nem hitt fülének. Oly félelmetes volt ez a dal ezen az estén, hogy senki sem merte bevallani magának: igenis, érti értelmét. Vajon meghallották-e a királyok az éneklő ember szavait? A palota oszlopcsarnokában is mintha nyugtalankodni kezdtek volna. A vendégek összesúgtak Cidkijahhal. Szerencsére valaki éppen idejében elkiáltotta magát az udvaron s ezzel feloldotta a gyötrelmes feszültséget:

– Megszállott ember ez... Beteg...

Valóban, beteg ember vagyok, gondolta Jirmijah megkönnyebbülten, amikor a láz ereje a körötte állók karjaiba dobta.

De Jirmijah nem tűrte, hogy a betegség eluralkodjék rajta. Másnap reggel, amint felkelt, egy veder hideg vízzel végigöntötte lázban remegő testét, aztán lement a nyergesmester műhelyébe s egy régi, szúette jármot, meg egy vaskos terelőbotot vásárolt, aminőt az ökörhajcsárok használnak. Gúnyos pillantások kísérték, amikor az iga súlya alatt roskadozva, terelőbotjára támaszkodott és kitámolygott a műhelyből.

Ebben az órában Jeruzsálem még mozgalmasabb volt, mint tegnap, mert Cidkijah ma búcsúzott el ünnepélyesen királyi vendégeitől. Nem volt könnyű nap ez Cidkijah és udvara számára, de még Jeruzsálem népének sem, amely semmiképpen sem akarta elmulasztani a búcsú pompás látványosságát. Ma csak kevés asszony készítette el otthon az ebédet. Bár a szokás, illem és jóízlés tiltotta, hogy asszonyok és leányok az utcán mutatkozzanak, ma mégsem akarta senki sem elszalasztani a rendkívüli látványosságot, aminő aligha tárul még egyszer a ma élő nemzedék elé. Ezért hát a fiatal nők – párosan vagy kis csoportokban – fáradhatatlanul járkáltak fel-alá az utcán. Bizony, Cion leánya hivalkodó bíborban kellette magát. Sok csillogó karkötője megzörrent, orcái ki voltak festve, szemöldökeit kicsípkedte és festékkel rajzolta meg ívét, körmein aranyos lakk csillogott. Finom szandálján nagyon magas volt a sarok s bokáin apró ezüst csengettyűket viselt, hogy járása még szebb és csábítóbb legyen, mint máskor. Cion leánya nem azért cicomázta így fel magát, hogy ne tessék az Úrnak, hanem hogy az idegeneknek tessék, akik királyaikkal jöttek a városba.

Mivel az anyák és felnőtt leánytestvérek nem ügyeltek a házra, mint más közönséges napokon, a magukra maradt gyermekek is elszökdöstek hazulról. Az egész várost bizonytalanná tette az utcagyerekek rikoltozó serege. Először ezek az utcagyerkőcök csődültek össze sikongatva a járom hajlott hátú viselője körül s úgy követték, mint az üstököst a farka. Nem tudták még, vajon tréfacsináló-e, aki majd mindenféle jókedvű bűvészmutatvánnyal szórakoztatja őket, vagy netán rossz szelle-

mek szállták-e meg, avagy pedig csupán szelíd bolond, aki a diadalnak ezen a napján úgy hajtja fejét a járomba, mint az eke előtt járó ökör? A vadul üvöltöző gyerekek mind a három lehetőségnek egyformán örültek. A járókelők nevetve csatlakoztak hozzájuk s most már egész tömeg gyűlt össze Jirmijah körül, várva, hogy mi lesz a tréfából. Néhány tiszteletre méltó férfi felismerte Adonáj hirdetőjét, akinek szavai nehéz napokban, nem is olyan régen, valóra váltak. Szomorúan csóválták fejüket a kiválasztott láttára, aki oly mélyre süllyedt, hogy íme most a nevető és csúfolódó utcának mutogatja magát. Micsoda förtelmes egy példázat ez az áldás napján! Dehát ilyenek ezek a próféták! Mindenáron feltűnést akarnak kelteni, még a legmegvetőbb módon is. A tiszteletre méltó férfiak undorral fordultak el a találékony és fontoskodó prófétától. De Jirmijah úgy hajszolódott előre, mint a halálra fáradt áldozati állat s nem mérlegelte, vajon üdvös lesz-e az áldozat vagy haszontalan, csak egyetlen nyomasztó érzés élt lelkében: meg kell tenni!

A templom kapuja előtt a szíjrázók szétkergették a csúfolódókat. Jirmijahra némi zavarral bámultak s csak akkor engedték be a templomba, amikor egy magasabb rangú pap felismerte. Ezen a világi dolgokkal túlzsúfolt napon a templomot nagyobbrészt az Isten körül foglalatoskodók töltötték meg. A nép közül csupán kevesen várakoztak a próféták szavaira, vagy a közös imára. Még mielőtt Jirmijah eljutott volna a csarnoksétányra, Baruch rohant eléje. A templomban már széltében-hosszában beszéltek hazaérkezéséről s a tanítvány az egész várost bejárta, hogy megtalálja mesterét. De Baruch pillantása most egyszerre riadtan akadt meg a hazatért próféta nyakában súlyosodó jármon s rémülten bámult Jirmijah lázban égő szemébe. Bánatos és fanyar kedvű viszontlátás volt ez. Nemcsak Jeruzsálem, de Baruch is teljességgel megváltozott. Ez az értelmes ember, aki úgy tudott olvasni Jirmijah szívében, mint önmaga, – ez az ember most egyáltalában nem értett meg semmit. Baruch zavarának láttára Jirmijah azonnal tudta, hogy az Úr ezt az utolsó hozzátartozó lelket is elidegenítette tőle.

– Mindenki ünneplő ruháját vette fel... És Jirmijah... Mit visel Jirmijah a nyakán?... Mibe botlott az én uram?...

– Abba botlottam, ami el fog jönni, – mondotta Jirmijah

nyers hangon – s ezért viszem ezt a terhet, amelyet vinnem kell...

Baruch némi vitatkozó éllel vetette ellen:

– Hát nem nagyon jó mindaz, ami történt?... Vajon nem végzett-e nagy munkát a király a városért és az országért?... Ellenség soha többé nem meri majd megzavarni Cion békéjét...

– Ki tudja, hogy mit végzett a király, – felelte Jirmijah rekedten – a jó épp úgy rosszra fordulhat, mint ahogyan a rosszból jó is lehet...

A tanítvány elhallgatott. De a mester érezte, hogy túlzottnak, talán kissé hóbortosnak tartja, csakúgy mint a többiek. Ezek a »többiek« lassanként kíváncsian gyűltek össze Jirmijah körül, mert híre terjedt, hogy az örök elégedetlen még ezekben a fényes napokban is talál kivetnivalót s most a hazatérésnek különösen meglepő és riasztó formáját agyalta ki. E tiszteletre méltó »mások« között ott volt Ahikám, Gedaljah és Micha is. A Sáffán-ivadékok fájdalmas rosszallással nézték öreg barátjukat, akiért oly bátran harcoltak Jojakim idejében. Mi szükség volt erre a komédiázó járomhasonlatra a siker istenáldotta napjaiban? Mindnyájan úgy gondolkoztak, mint Baruch, vagy inkább Baruch gondolkozott úgy, mint ők. Ezek az éles elmével következtető férfiak megegyeztek abban, hogy Cidkijah királyszövetsége az Úr szellemében való egyetlen mentség s tettel-tanáccsal munkálkodtak előkészítésén. Most meg hazatér Bábelből ez a mindent eltúlzó hirdető, ez a csípős lúggal tisztogató ember, aki mindent hívságosnak tart, ami nem az ő szellemében született s kisebbíteni akarja érdemüket. Jirmijah olyan magányos volt, mint még soha. De nem szállt vitába senkivel. Végül egy idősebb pap is odalépett közéjük, szelíden hunyorgott Jirmijah jármára s fagyos barátságossággal dörzsölte a kezét. Cefanjah, a küszöb első őrzője pontosan ellenkezője volt elődjének, Pas'hurnak. Nyilván kiegyenlítő és csillapító természetű ember volt, bár nem minden álnokság nélkül való. Nem nézett ugyan Jirmijahra, a nagyhírű igehirdetőre, de közvetve mintha mégis hozzá szólt volna. Az őrjöngők és elragadtatottak, akikre hivatalból kénytelen felügyelni, – mondotta Cefanjah – legjobb barátjuknak tekinthetik őt mindaddig, amíg elragadtatásuk nem lépi túl az illető méltóság határait, amíg nem kel-

tenek megbotránkozást, egyszóval: amíg nem okoznak kellemetlenséget. De az ilyen megbotránkoztatásból eredő kellemetlenségektől még ő is őrjöngeni tudna, pedig ő aztán igazán nyugodt ember. Miután ilyképp leplezetten figyelmeztette Jirmijahot, a csarnoksétány lépcsőire mutatott, ahol az imént említett »őrjöngők és elragadtatottak« közül valaki éppen prédikált egy kis csoport előtt. A küszöb új őrzője nevén nevezte Chánánjaht s megdicsérte, mint a tisztességes magatartás és az Úrban való mérséklet szerencsés példáját.

Jirmijah botjára támaszkodva, botladozó léptekkel közeledett Chánánjah szószékéhez. Hajdani hivataltestvérének arca még ma is sugárzott az erőtől és friss egészségtől, hiszen Chánánjah valóban okosan gazdálkodott képességeivel s amellett nem is hajladozott jobbra-balra, mint a nád a szélben. Az összeomlás napjaiban nem mutatkozott sehol. Prófétai működésére nem vetődött árnyék. Nem is nyűtte el az Úr szolgálata, inkább még tekintélyesebb lett, mint annak előtte. A kényelmetlen szőrcsuhát – csak úgy mint régebben – most is karján viselte, prófétai hivatalának tett szerény engedményként. Chánánjah hangja épp úgy ragyogott, mint orcája:

– Csak két esztendőt – jósolta – csak két esztendőt adjatok még és akkor széttöröm Bábel Nagyúrának jármát. Az Úr szava! Csak két esztendeig várjatok még, aztán visszahozom erre a helyre a templom kincseit s mindazt, amit Nebukadnezar elrabolt. Még két esztendő és akkor visszahozom ide Konjaht és mindazokat, akiket Bábel elhurcolt. Mert szét fogom törni a jármot...

A mondat közepén egyszerre megakadt. Megismerte a járom alatt roskadozó Jirmijahot. Elvörösödött. Szája megvonaglott. Mintha a szégyen és kétség beléfojtotta volna a szót. A világfi egyszerre olyan volt, mint a gyermek, akit csínytevés közben rajtakap a tanító. Jirmijah szívére tett kézzel, tiszteletteljesen üdvözölte:

– Ámen, – mondotta nyugodt hangon – az Úr tettei kövessék szavadat, Chánánjah! Vajha hazahozná az Úr erre a helyre az elhajított Konjaht s mind a száműzötteket Bábel városából...

Chánánjah e szívből fakadó mély sóhaj után megkönnyeb-

bülten lélegzett fel. Végigfutott a hátán a hideg, amikor meglátta a hazatért prófétát, akit még mindig idegenben vélt. Pirongató szavakat várt ettől a szájtól, keserű rendreutasítást a megvesztegethetetlentől, aki sohasem engedett. A szigorú Jirmijah szelídsége mély hálával töltötte el. Ő is szívére tette a kezét s mélyen meghajolt:

– Látod-e Jeruzsálem népe, – mondotta hízelgő hangon – Jirmijah íme hazatért nagy útjáról, . . . Jirmijah, akit az Úr és az Úr igazsága soha el nem hagy . . .

A nép moraja kísérte ezeket az üdvözlő szavakat, bár a csodálkozás nem annyira az igehirdetőnek, mint inkább a járomnak szólt. Jirmijah elhárította magától a hízelgő szavakat.

– Halld Chánánjah és halljátok ti többiek is! Hirdetők voltak már előttem és előtted is. Sok országról jósoltak és hatalmas királyságokról és háborúról és romlásról és dögvészről. De hogy háború lesz-e avagy béke, romlás avagy gyógyulás, – nem a jóslatról ismeritek fel a hirdető igazságát, hanem arról, ami bekövetkezik, talán nagyon hosszú idővel utána . . . Olyan nehéz kilesni az igazságot . . . Vajha a te szavaiddal lenne az igazság s nem az enyéimmel . . .

Miközben Jirmijah a tapasztalt mester óvatosságával és szerénységével elszomorító módon vitássá tette az egész prófétálást, úgy látszott, hogy Chánánjah álmodozásba merült. De most egyszerre megfeszült az arca, mintha Adonáj sugallata villámcsapásként érte volna. Gyorsan odalépett Jirmijahhoz s mielőtt az észrevehette volna, miről van szó, levette nyakáról a jármot. Aztán magasra emelte a nép előtt az elgörbült, szúette faigát. Arca bíborvörös lett az erőlködéstől. Nyakán kidagadtak az inak és erek. Az ápolt, kenetektől illatozó férfi most az oszloprázó Sámsonhoz hasonlított. A szúette járom recsegett, szilánkok pattogtak le róla, végül kettétört. Chánánjah ezzel a tettel nemcsak hogy fontos jelet mutatott, hanem ez a jel egyben az emberi erőnek is igazi csodája volt. Elfulladó lélegzettel, újjongva kiáltotta:

– Így fogom letörni . . . két év múlva . . . Nebukadnezarnak Bábel királyának jármát . . . . a népek nyakáról . . . Az Úr szava . . .

Chánánjah hallgatósága is felújjongott. Hiszen a próféta ez-

zel a tettel többet tett, mintha csak jósolt volna. Előre megvalósította a jövőt s egyben – természetesen az Úr segedelmével – irányt is mutatott neki. A ketté tört jármot belehajította a világ sodrába, s az most hatni fog, ellenállhatatlan erővel. Jirmijahot is különös jó érzés töltötte el. Szívében mindig vonzódott Chánánjahhoz, bár tudta, hogy nem szabad bízni benne. Ó, mily boldog készséggel volt hajlandó hinni Chánánjahban, akinek keze levette róla a förtelmes terhet. Testtel-lélekkel élvezte az üdítő megkönnyebbülést.

Dicsérő és áldó szavak kavargásában sütkérezett a csodatévő, bár szeme még mindig kérdő pillantással tévedt vissza Jirmijahra. Jirmijah még egyszer ámént mondott s testvériesen kézzel illete első templomi és királyi szolgálatának hajdani társát. Aztán derűsen ment útjára, bár prófétai mivoltában vereséget szenvedett az emberek előtt. De áldotta ezt a vereséget. Vajha Isten szellemében teljes értékű és végérvényes lenne! Baruch rosszkedvűen követte. A tanítványt nagyon kínozta mesterének érthetetlen szereplése és balsikere.

Az előcsarnok déli falának vették útjukat. De alig haladtak néhány lépést, amikor Jirmijah egyszerre megvonaglott, hangosan felzokogott és támolyogni kezdett. Baruch odaugrott hozzá és estében elkapta. Rémülettől tágra nyílt szemek bámultak reá. Egy lázas, rekedt hang, amelyet mindmáig nem ismert, felnyögött a borzalomtól:

– Ketté töretett a fajárom... De már kovácsolják a vasjármot... Mától kezdve ezt kell hordanom...

Jirmijah Baruch vállára hajtotta arcát. Látta, amint Chánánjah borzalmas halállal hal meg. Az egészségtől duzzadó, gyönyörű test izzó gyötrelmekben vonaglik. A szép férfi mindenütt felhasadó bőre alól, testének izzó belsejéből nagy barna férgek másznak elő. Baruch nem értette meg, mi viharzik Jirmijahban. Csak azt hallotta, hogy a legyőzött szüntelenül ezt sóhajtozza:

– Szerencsétlen... Jaj neked, Chánánjah!... Miért tetted ezt?...

HUSZONHATODIK FEJEZET

CIDKIJAH ÉS HAZA

Most hát Jirmijah vasigát cipelt a nyakában, ha kiment az utcára vagy a templomba. Egyre súlyosabb lett a teher, mert a szüntelen láztól ő maga is egyre törődöttebb lett. De a jármot csak akkor tette le, amikor a templom belső udvarába vagy valamelyik lakóházba lépett. Ezzel a járomviseléssel ő is előre valósította meg a jövőt s mint tovább ható tettet, ő is belehajította a világ sodrába. És mégis: ez a járomviselés legélesebb ellentéte volt Chánánjah járomtörésének. Az Örökkévaló legszörnyűbb sugallatát, mint megváltoztathatatlan valóságot, alázattal elfogadta és saját szenvedése által egyben meg is valósította a még távoli gyötrelmeket. Ilyen módon kifizette az adósságot, még mielőtt benyújtották volna a számlát. És így talán egy keveset leszenvedhetett Izrael jövendőbeli nagy szenvedéseiből, de meg talán azt is remélhette, (ennél többre gondolni már bűn lett volna) hogy kicsiny, de apadatlan fájdalma meg is hatja az Urat.

Elég hosszú idő telt már el Jirmijah hazatérése óta, de még mindig napról napra halogatta, hogy királyának és tanítványának színe elé lépjen. Jirmijah számos okkal tudta mentegetni magában ezt a halogatást. Még mindig fülébe csengtek a vallomástétel súlyos szavai, amelyeket Cidkijah Egyiptomból való hazatérése után mondott: »Apámnak és anyámnak köszönhetem életemet, de minden egyebet neked köszönhetek«. És: »most már soha többé el nem engedlek magam mellől«. Egy boldog fiatalember mondotta ezeket a szavakat, amelyek most mint súlyos teher s kötelező fogadalom súlyosodnak a királyra. Jirmijah ezt egészen világosan érezte. Bizonyára az sem volt véletlen, hogy ezekben a napokban Cidkijah sem küldött tanítójáért s

nem is kérette magához. A fiatal király bizonyára hallott az igahordó bolondos viselkedéséről, aki egyes-egyedül nem vett részt a világ általános újjongásában, amely a békét biztosító szövetséget fogadta, sőt inkább tiltakozott e szövetség ellen szenvedésének hangos mutogatásával. Így hát ama régi, túláradó hálaígéret s ez a mostani járom sötét árnyékként állott Cidkijah és Jirmijah között s mindketten kényelmetlen érzésekkel gondoltak a viszontlátásra. A hirdető csupán a szelíd és világos férfihang sugalló parancsának engedelmeskedett, amikor egy napon mégis sóhajtva kopogott be Salamon lakóházának kapuján.

A palotában elsőnek Josijah király formátlan heréltje fogadta, akinek ripacsos arcán nem hagyott nyomot az idő. Az öreg kamarás testben-lélekben egyiptomivá alakult át s még szavaiban is a Kettős Birodalom kifejezéseit használta. Jirmijahban mindenekelőtt Egyiptom régi ismerőjét üdvözölte, aki vele együtt élvezte Nof derűs, kellemes életét, amely Jeruzsálem zord komolyságához képest igazi édenkert volt. A nekiszabadult eunuch szóözönéből Jirmijah sok jelentéktelen és egy nagyon fontos dolgot tudott meg. A trónjafosztott Joahas, ő királyi nagyszerűsége, ideiglenesen nyugállományban, váratlanul meghalt, – Nofban halt meg, a régi házban, ahová Fáraó kegyelméből visszatérhetett. (A régi ház említésére Jirmijah egyszerre maga előtt látta Zenuát, amint a lótuszcsarnokban jobb sarkán ülve guggol s csodálatos komolyságával figyel reá.) Kezével végigsimította a homlokát. Joahas fiatalabb volt, mint ő, hogyan érte utól a halál? A herélt körülményes elbeszélésbe kezdett. Őnagyszerűsége köztudomás szerint azzal töltötte napjait, hogy apró másolatokat fúrt-faragcsált a kettős birodalomban készülő bájos és törékeny dísztárgyakról. Kezdetben csak szekrénykéket, ládácskákat, kis hajókat, apró kocsikat és ehhez hasonló holmikat készített. Később azonban, ahogyan egyre tökéletesedett a mesterségbeli tudásban, elmerészkedett az élő lények ábrázolásáig is. Így például előbb egy kis oroszlánt faragcsált, egy bikát, kis szamarat és aztán, persze aztán néhány emberi alakot is, íjászokat és lándzsásokat, meg bárkásokat és aztán . . . A kamarás szava elakadt. Most, szemtől szemben a prófétával, egész riasztó nagyságában felismerte urának súlyos

vétkét. Gyászos és egyben rosszalló hangon megint rákezdett a suttogásra. Mert aztán – mondotta, – utólérte a sors önagyszerűségét, éppen akkor, amikor fából kifaragta a tehénfejű Hathor apró szobrát. Egészen kis figura volt az istenszobor, alig rőfnyi nagy, s legfeljebb ha gyermekek játszadozhattak volna vele. És mégis, – a száműzött király faragcsálás közben a késsel megkarcolta kezét s Joahas hét nap alatt belehalt az elüszkösödött sebbe. Hiába jött el a Cher-Hep, a nyugati ország kormányzója – adott ugyan gyógyszereket és ráolvasott a genny démonára, de bizony mindez nem segített gyámoltján.

A herélt lehorgasztotta fejét s ezzel mintegy jelezte, hogy ámbár nagy szeretettel gondol vissza Nofra, mégis hajlandó áhítattal meghallgatni mindama hasznos következtetéseket, amelyeket az Úr hirdetője bizonyára levont ebből a büntetésből. Jirmijah azonban csak arra kérte az öreg kamarást, hogy vezesse a király színe elé. Erről persze ebben a pillanatban szó sem lehetett. Őfelsége éppen most fejedelmeivel tanácskozott. De azért a herélt nem engedte el Jirmijahot. Mert bizony nagyon leszidná Hámutal és menye, a fiatal királyné, ha csak így bejelentés nélkül engedné el a hajdani kedves lakótársat. Az anyakirályné különben is nap nap után kérdezősködik utána és csodálkozik hosszú távolmaradásán.

A puffadt ember kézenfogta a sovány t s kacsázó léptekkel vonta maga után, a palota belső udvarán keresztül az asszonyok házának kapujáig, amely Fáraó leányának nevét viselte. Itt arra kérte, hogy várakozzék egy keveset, aztán eltűnt a házban. Az alkonyat első árnyékai már ráfeküdtek a fehér falakra. Néhány perc múlva maga Hámutal lépett ki a kapun s szívére ölelte a régi barátot. Aztán leültek egymás mellé a sötétedő szobában. Csak kevés szó hagyta el ajkukat. Most is az történt, ami oly gyakran megesik az ilyen viszontlátásoknál. A közös élet élményei elfakultak az elválás óta bekövetkezett események színdús gazdagsága mellett. Hámutal tenyerébe hajtotta fejét s így nézte fiának hajdani tanítómesterét. Ez a kiaszott ember, akinek éles ráncok futnak a szája körül, ez volna az a szelíd fiatalember, akihez Josijah úgy ragaszkodott, hogy még halálos ágya mellől sem engedte el? Jirmijah számára könnyebb feladat volt, hogy a királynéban újra meglássa ifjúságának szelíd barát-

nőjét, az asszonyt, aki gyengéden ápolta szerelmét és Zenuában szinte leányát vesztette el. Hámutal nagyon elhízott s kissé petyhüdt lett, de évei ellenére sem lehetett öreg asszonynak nevezni. Mint a naplemente nyomában járó elkésett pír az égen, arcán még mindig ott sugárzott az elvirágzott szépség halavány nyoma. Jirmijah fél szemmel lepillantott Hámutal gyöngyházszerűen csillogó kezére. Ez a kéz még mindig kerek volt és fehér. Amikor elmondották egymásnak azt a keveset, amit elmondhattak úgy, hogy az elmondhatatlant egyetlen szóval se érintsék, Hámutal végül mosolyogva kérdezte:

– A kedves lakótárs, aki velünk élt Nofban, vajon miért nem akarja megosztani velünk kenyerünket itt Jeruzsálemben?

Jirmijah vonásai egyszerre megmerevedtek:

– A király akarata az, hogy megosszam vele kenyerét ebben a palotában?

Hámutal meghökkent. Jirmijah érezte, hogy a semmitmondó baráti kérdés egyszerre kínos súlyt kapott azzal, hogy ő is kérdéssel felelt rá. A király anyja elnémult. Nyilván szavakat keresett, hogy megvédje fiát a hűtlenség vádja ellen. Végül egy nagyon nem ideillő kifejezést talált, végképp elkedvetlenítette az igehirdetőt:

– A király nagyon hálás tanítójának . . .

Hálás? («Minden mást neked köszönhetek!») Jirmijah elhárította Hámutal bágyadt kis mondatát:

– Más a tanuló gyermek és más a trónjára ülő uralkodó, – mondotta.

Mikor Hámutal az imént hálóról beszélt, csupán Jirmijah nevelői munkájára gondolt s nem Cidkijah trónra emelésére, amely pedig egyes-egyedül Jirmijah műve volt. A beszélgetés félbeszakadt. A szolgálólányok égő gyertyákat hoztak s lapos agyagedényekben édesen illatozó nárciszokat tettek az asztalra. A szolgálók mögött egy fiatal leány lépett a szobába, de az idegen láttára megijedt s az ajtóban megállt:

– Maacha, – szólt Hámutal – a királyné ne féljen! Josijah és Cidkijah hűséges embere az, akit itt lát . . .

Maacha félénken jött közelebb. Bizonytalan megjelenése, libegő járása, egész lényének szemérmes tartózkodása valóban olyan volt, hogy fiatal leánynak gondolhatta volna az ember,

bár Maacha már két fiút szült a királynak s mind a kettőt saját tejével táplálta. Jirmijah felállt, hogy a királyné előtt, mint az illendőség kívánja, megérintse ujjaival a földet. De Maacha megakadályozta ezt a tiszteletadást, mert megragadta és erősen megszorította a próféta kezét. Aztán némán álltak szemben egymással, komolyan néztek egymás szemébe, mint két olyan ember, aki tudja, hogy előbb-utóbb kölcsönösen szüksége lesz egymásra.

De Hámutal egyszerre felélénkült és saját dicséretét kezdte zengeni. Bizony nem volt könnyű dolog Nof idegen földjén kiválasztani fia számára az igazit Jehúda fejedelmi házának leányai közül. Bár az Úr sok csapással sújtott le rá, mégis mindig szerencsés keze volt, különösképpen olyankor, ha feleséget kellett keresni. Maacha nyilvánvalóan nem törődött Hámutal dicséreteivel. Sima homlokát türelmetlen ráncokba vonta. Hirtelen elfordította az arcát. Mintha Jirmijah jelenlétében eddig titkolt gondjai megenyhültek volna, egyszerre nyugodtabbnak látszott. De amikor Hámutal egyre lelkesebben dicsérte menye erényeit. Macha bosszús lett s szigorú hangon tiltakozott: »De anyám...« Hámutalt most már nem lehetett megállítani. Vajjon nem szült-e Maacha a királynak nagyszerű fiakat s bizonyára még többet is fog szülni, hogy Dávid trónjáról az idők végeztéig ne hiányozzanak az igazi királyok!

– A gyermekeket... a gyermekeket... – kiáltott Hámutal s felugrott, mintha megbocsátathatatlan módon a legfontosabb dologról megfeledkezett volna, – hiszen barátunk még nem is látta királyának gyermekeit!

Ragaszkodott hozzá, hogy ő maga mutassa meg Jirmijahnak Dávid legifjabb ivadékait. Zilált a tüdeje a sietségtől, amikor visszatért a belső szobákból. Mögötte jöttek a dajkák. A nagyanya egy-egy kisfiút húzott maga után. Adajah trónörökös, az idősebbik fiú, négy esztendős volt, a kisebbik még nem egészen három. Mindkét gyermek arcában ott izzott atyjuk gyönyörű, méla nagy szeme, amely Hámutal csillogó tehénszeméhez volt hasonló. Az idegen láttára a kisfiúk makrancoskodni kezdtek, rángatták nagyanyjuk kezét és semmiképp sem akartak tovább jönni. Hámutal csupán kétségbeesetten elsuttogott ígéretekkel tudta rávenni őket, hogy néhány lépéssel beljebb jöjjenek. Jir-

mijah nagy figyelemmel hajolt le Dávid legifjabb gyermekeihez, akiknek sorsát még nem tárta fel előtte az Úr, Adajah, az idősebbik gyermek bátran állta a pillantást, sőt ingerlékeny bosszúsággal nézett vissza rá, mint a büszke gyermek, aki nem szereti, ha idegenek megbámulják. De a három esztendős Jechiel tüstént elhúzta a száját s olyan rosszalló üvöltésbe tört ki, amit semmiféle ígérgetéssel nem lehetett lecsillapítani. Amikor pedig Jirmijah nagyon ügyetlenül meg akarta simogatni Jechiel kis kezét, az üvöltésből olyan ordítás lett, hogy megremegtek belé a falak. Maacha intett, mire a dajkák karjukra vették a gyermekeket s gyorsan elvitték őket e balul sikerült bemutatás színhelyéről. Hámutal már nem is tudta megkérdezni – pedig készült erre a kérdésre –, hogy vajon Adajah nem akarja-e, ha majd nagyobb lesz, ugyanazt a tanítót, aki már atyját is oktatta? Maacha rostelkedett kisfia zajos tiltakozása miatt s bocsánatkérően mosolygott Jirmijahra. A hirdető elgondolkozva bólintott. Mindenképpen rendbenvalónak találta, hogy többek között most már a gyermekek is irtóznak tőle.

Ebedmeleh néhány lépéssel Jirmijah előtt haladt, így kísérte a király színe elé. Jirmijah csodálkozva figyelte a hajdani táncoskedvű kis szerecsen ünnepélyes lépkedését, hiszen Ebedmeleh most maga volt a testet öltött méltóság. Ez a szórakozott kis pörgettyű lassú emberré fegyelmezte magát, magasra nőtt és merev lett, mintha botot nyelt volna. A király önérzetes kamarása nyilván már el is felejtette tanítóját, aki Kusnak ezt az idegenvérű, babonás gyermekét elvezette a világ Urának útjaira. De Jirmijah alaposan csalódott, amikor így ítélt Ebedmelehről, aki az etiópiaiak merev lépésével haladt előtte. Mert a mór egyszerre hátrafordult. Szeme sírt és nevetett. Elkapta a tanító kezét és csókokkal borította. Aztán megint rákezdte a komoly lépkedést. Szavakkal nem tudott hálálkodni.

A király szobájának ajtaja előtt Jirmijah szinte beleütközött a koronatanácsról éppen most távozó fejedelmekbe. Csupa új arc, csak Elnathant, Achbár fiát ismerte meg, az öreg harcost, akit a világ sodra zord emberből bánatos emberré szelidített. Jirmijah szeme hiába kereste Ahikámot és két fiát. Sáffán ivadékait nem hívták meg a tanácsba. Talán el akarták titkolni előttük ezt, amit ma megvitattak?

A király elébe sietett Jirmijahnak s görcsösen mosolyogva, szelíd szemrehányásokkal fogadta, amiért ily későn mutatkozik. Jirmijah ügyelt a formaságokra, földig hajolt s elmormogta a szokásos köszöntést. Cidkijah heves mozdulattal leintette. Csillogó, szép szeméből Jirmijah tüstént kiolvasta a kínzó belső bizonytalanságot. A gyengén megvilágított szobában volt még valaki. Jirmijah megismerte Cefanjaht, a küszöb új őrzőjét, azt az embert, aki semmit sem gyűlölt úgy, mint az igehirdetők botrányokozását.

– Levelek jöttek Bábelből – mondotta a király könnyedén, mintha nem volna fontos az egész. Nyilván Jirmijah kíváncsiskodó érdeklődésére várt. De a hajdani tanító nem mozdult. Cidkijah megjegyezte:

– Van közöttük egy levél, amely rólad szól . . .

Jirmijah változatlanul közömbös maradt. Úgy nézett maga elé, mintha a reá tartozó levelet már rég olvasta volna. Bábel foglyai későn válaszoltak intelmeire. Hallgatásától a király még rosszkedvűbb lett s végképp elkedvetlenedett, amikor az alázatosan hajladozó Cefanjahra nézett. Bosszankodó hangon szólt oda a küszöb őrzőjének:

– Olvasd fel!

A küszöb őrzője gyors mozdulattal húzott elő övéből egy lepecsételt levéltekercset, kibontotta, többször meghajolt a türelmetlen király előtt és Jirmijahra ügyet sem vetve olvasni kezdett:

»Samarjah, a Nechlamita levele Bábelből, Cefánjahnak, a küszöb őrzőjének, az Úr templomába . . .«

Az ünnepélyesen elszavalt címzés nyilvánvalóan büszkeséggel töltötte el a címzettet. Egy pillanatra megállt és sokatmondóan megköszörülte a torkát. Jirmijah mozdulatlan maradt. Most már tudta, honnan fúj a szél. Samarjah, a Nechlamita, veje volt Pas'hurnak. Cefanjah tovább olvasott:

»Az Úr azért ültetett hivatalodba, hogy elődöd helyett te ügyelj a tébolyodott hirdetőkre s hogy kalodába vagy legalább is őrizetbe vesd őket. Vajon miért nem voltál eléggé szigorú, ó Cefanjah, az Anathotbéli Jirmijahhal szemben, aki ott szokott jósolgatni a templomban? Ez az ember ugyanis arra vetemedett, hogy bennünket itt Bábelban kioktasson és ilyesmit írt: hosszú

ideig fog tartani fogságotok. Ezért hát építsetek házakat és lakjatok bennük! Ültessetek kerteket és élvezzétek gyümölcseit! Vegyetek magatoknak feleséget Bábelban és szaporodjatok! És könyörögjetek az Úrhoz annak az országnak jólétéért, ahol éltek . . .«

A király most félbeszakította a felolvasást:

– Ezek a te szavaid, Jirmijah?

– Az én szavaim!

– És mit szólsz a Nechlamita leveléhez, aki mint hallhatod, nagyon felháborodott?

Jirmijah szeme még mindig befelé nézett s mélyen besüppedt a két fekete üregbe. A király csupán e szemek árnyékát látta, amikor Jirmijah megszólalt:

– A Nechlámita?! És Pas'hur?! És a többiek mind?! Már nevükben sem élnek többé, ha testük még él is. Senki sem fog emlékezni rájuk!

Cidkijah felugrott helyéről. Szép arca izzópirosra vált. Végre is királyi becsületéről volt szó. A küszöb őrzője előtt be kellett bizonyítania: elég erős, hogy tanítóját rendreutasítsa. Egészen közel lépett Jirmijahhoz:

– Tudod-e, – kiáltotta – hogy mit tettél, te könyörtelen ember? Megfosztottad a reménytől azokat, akik egyes-egyedül a reménykedésből élnek. »Építsetek házakat«. Hol? Az ellenség földjén? Ki fog olyan házat építeni, amelyet talán már holnap elvesznek tőle? »Ültessetek kerteket!« Hol? Idegen földön? Ki fog visszavonásig megművelni olyan földet, amely eltaszítja őt magától?! »Vegyetek magatoknak feleséget Bábelban!« Miért? Hogy elkeveredett nemzedékek nőjenek majd fel, akik sem az Örökkévalóban, sem a csillagokban nem hisznek!? »Könyörögjetek az Úrhoz!« Hogyan? Templom nélkül, áldozatok nélkül?! Szent szokások nélkül!? »Imádkozzatok Bábelért, a ti legnagyobb ellenségetek jólétéért!« Hát az ember gyilkosnak jólétéért könyörögjön, aki mellének szegezi kardját?! . . . És most szólj hozzám, te Anathotbéli! Elismered, hogy mit követtél el Bábel foglyai ellen ezzel a te leveleddel?

– Elismerem – felelte Jirmijah nyugodtan. A király szavak után kapkodott:

– És nem borzadsz meg ... attól ... attól a lehetetlenségtől, amit követelsz tőlük?!

Jirmijah lehorgasztotta a fejét, homloka megcsillant a lámpafényben:

– Az Úr ezt követeli tőlük és tőlünk ...

Cidkijah heves mozdulattal elbocsátotta a küszöb őrzőjét. Amikor magukra maradtak, nyugodtabb lett:

– Szerepet cseréltünk, – mondotta maga elé bámulva, – én beszélek úgy, mint az igehirdető, és Jirmijah úgy, mint a bűnös ...

– Az Úr – mondotta Jirmijah s nyelve nehezen forgott, – csak akaratát közli, de nem terveit.

A király tágra nyílt szemmel meredt tanítójára:

– Hallottam a dalt, amit énekeltél – mormolta – Nebukadnezarról ... és a népek igájáról ... Ez az Ő akarata?

– Zebaoth Nebukadnezart tette meg kardhordozójának.

– Akkor azokat szereti, akik gyűlölik, és gyűlöli, akik szeretik őt ...

– Vajon szereted-e *te* a *magad* kardhordozóját?

– Jirmijah, szinte szédülök mindettől ... Hogy' értsem meg Őt?

– Ne értsd meg ... Figyelj!

– Figyeljek? ... Hát te vagy az egyetlen ember, aki ismeri az igazságot? ... Még ha *akarnám* is hinni, hogy te vagy az egyetlen, *szabad-e* hinnem? ... A király sok próféta szavát hallja ... Sok mindent jósolnak ... És nem a kedve, hanem ítélete szerint kell választania Chánánjah és Jirmijah között. Nem tartozik a királyra, ami megfoghatatlan, hanem ami nagyon is megfogható ... Mert a király gondoskodik és számol és tervez népe és a város sorsáról ...

Cidkijahot megint elöntötte az izgalom. Felállt helyéről. Mindkét kezét Jirmijah derekára tette:

– Megalapítottam a királyok szövetségét ... (Suttogva beszélt, bár senki idegen nem volt a szobában.) Vérszerződést kötöttünk s esküvel fogadtuk, hogy Kus határaitól fel egészen az északi szigetekig *egyetlen* test leszünk ... Most már erősebbek vagyunk, mint Bábel ... És te vagy az egyetlen ember Ciónban, aki kárhoztatja, amit tettem ...

– Vajha királyomnak lenne igaza és bosszút állhatna rajtam – kiáltotta Jirmijah fájdalmas hangon és vajha sohase lenne a foglya ennek a vérszövetségnek!

A király elengedte Jirmijah derekát:

– És vajon kiért tettem azt, amit a népért tettem? Nem Éretted cselekedtem-e mindezt? És hogy megmaradjon a templom, az áldozatok meg az áldozati imák?

Jirmijah lelkéből most kiszakadt a szó:

– Az Úrnak nem a templom, az ima és az áldozat fontos!

A király két lépést visszahátrált:

– Milyen jó, én tanítómesterem, – mondotta, – hogy ezt a szót nem hallja más, csak a te feledékeny tanítványod . . .

Egy ideig nem szólt egy szót sem, mintegy várva, hogy e káromló szavak elpárologjanak a levegőben. Aztán békülékeny hangon folytatta:

– Azt akarom, hogy híd legyen közted és közöttem, Jirmijah . . .

Nyilván mér régebben megformált kerek mondatokban fejtette most ki a király, hogy az uralkodók szövetségének megkötése után, amelyet ő és tanácsosai alaposan megfontoltak. új szövetséget akar kötni a Megfoghatatlannal. Nem akar kevesebbet tenni az Úrért, mint amennyit atyja tett. Elismeri, hogy Zebaothnak jól kell éreznie magát Ciónban, ha azt akarják, hogy egész erejével mellettük álljon. A király, körültekintő kereskedő módjára, Adonájnak szánt különböző illetékeket kínált fel a prófétának. Újból meg fogja tisztítani az országot a bálványoktól, szigorúan ügyel a szombat megtartására, általános böjtöt és bűnbánati napot rendel el. De a kielégíthetetlen Jirmijah csak a fejét rázta mind ez ajánlatokra. Ha a király csakugyan magához akarja kötni az Urat, akkor olyan tettre van szükség, amely sokkal messzebbre vezet, mint ameddig a világ népei maguktól el tudnak jutni. Akkor olyan tettre van szükség, hogy megtétele után maga Adonáj féljen attól: Izraellal együtt minden időkre megsemmisíti azt a legmagasabb törvényt, amelyet a népek között egyes-egyedül Izrael valósított meg. És Jirmijah nevén nevezte ezt a törvényt. És ez a törvény nem törődött a templommal, áldozatokkal, böjttel és szombattal, nem törődött az Úr szolgálatával sem, hanem egyes-egyedül az ország

szegényeivel és nyomorultjaival törődött. Jirmijah azt követelte az ifjú királytól, hogy ne várja be az új jóbelt, mert az istentelenség tűrte, hogy egyik hétév a másik után múljék el, de Jákob szolgáit és szolgálóleányait mindeddig nem bocsátották szabadon és nem adták ki nekik megillető részüket. Cidijah elképedve bámult rá:

– Ó te, hiszen a lehetetlent kívánod és az akadályokat tetézed, – mondotta szinte nyögve. – De most *reám* rakod az akadályokat s *engem* taszítasz a lehetetlenbe... Nem a szegényekben és nyomorultakban gyökeredzik a király ereje, hanem a gazdagokban és a dúsakban...

– Vajha híd lehetne közted és köztem, én királyom, – ismételte Jirmijah.

– És én megépítem ezt a hidat, akármily keményen is teszel próbára tanítóm... Halljad! – az év végeztével Dávid házának valamennyi birtokán kihirdetem a szombatévet és felszabadítom a rabszolgákat... Ennyi elég?

– Én királyom, sohasem elég az, amit egyetlen ember tesz... Az egész országban ki kell hirdetni a jóbelt és a szolgák felszabadítását...

– Hát azt akarod, hogy a fejedelmeim leüssenek, mint egy kutyát? – kiáltotta Cidkijah s öklével a mellét verte. Aztán jó ideig fel-alá rohant a szobában. Arcát elborították az egymást kergető gondolatok felhőárnyékai. És e gondolatok közül egynéhány mégis mintha helyeselte volna Jirmijah követelését, akármennyire is félelmetes volt ez a kívánság, Jirmijah néma maradt. A király haragos mozdulattal fordult feléje:

– És akkor leteszed a jármot?...

– Ha királyom kihirdeti a rabszolgák felszabadítását, akkor leteszem a jármot...

– Én nem ígértem semmit – dörmögött elkeseredetten Cidkijah és ezzel befejezte a beszélgetést. De nem szólította fel gyermekkorának tanítómesterét, hogy ossza meg véle házát és kenyerét.

HUSZONHETEDIK FEJEZET

A SZÖVETSÉG FOGLYA

Még mielőtt Jirmijah levehette volna nyakáról a jármot, eljött a nap, amikor szörnyű módon megvalósult keserű sejtelme a szövetség foglyáról. Az történt, hogy Itubaál, Tyrus királya, aki adófizetője volt Bábelnek, egyik napról a másikra megtagadta Mardukhtól az adót. Lehetséges, hogy Fönícia gazdag és hatalmas tengeri királya abban reménykedett: Nebukadnezar az új szövetségre való tekintettel kétszer is meggondolja majd, mielőtt fegyveres erővel hajtaná be a megtagadott adót s ezzel megzavarná a világ békéjét. Itubaál azonban ugyancsak tévedett, amikor Mardukhot magafajta számvető és szűkfejű kalmárnak nézte. A királyok királya most is számvivőkkel és a Samasban lakozó tizenkét fényes hatalmassággal dolgoztatott. Három hónap sem telt belé s Nergal Risuának, a nagytartannak vezérlete alatt tekintélyes hadsereg indult a tengerpart felé, hogy a hitszegőt megbüntesse és fővárosát lerombolja. Tyrus mindenesetre jóval kedvezőbb helyzetben volt, mint a világ legtöbb városa, hiszen szigeten feküdt, amelyet csupán egyetlen hosszú híd kötött össze a szárazfölddel.

Az ilyen háborúság régeben nem nagyon nyugtalanította volna Jeruzsálemet. Most azonban a templomban megkötött királyszövetség, mint fekete viharfelhő boritotta be az eget. Mert a vérszövetség pontos szavai szerint, ha Tyrus királyát fegyveres erővel megtámadják, elsősorban Szídon és Jehúda királyának kötelessége, hogy segítségére siessen, mint ahogyan megfordított esetben Tyrus uralkodója küld segítő csapatokat a szomszédos királyoknak. A szövetségi kötelezettség ilyen módon napnál világosabb volt, s Itubaál tüstént követséget is menesztett Cidkijahhoz, felszólítván a királyt, hogy teljesítse haladéktalanul

a szent esküvel fogadott kötelességet. Jehúda ifjú királya most fogolyként vergődött ama nagy cselekedetnek hálójában, amelyért annak idején nevét ünnepelték. Valóban ember fölötti lehetett az erő, amely úgy bogozta össze ezt a hálót, hogy lehetetlen volt kievéckélni belőle. Mert ha Cidkijah eleget tesz a szövetség parancsának és sereget küld, akkor ezzel magára zúdítja Nebukadnezar szörnyű bosszúját, aki pillanatnyi késedelem nélkül másodszor is betör majd az Úr országába s megostromolja Jeruzsálemet. Ha a többi királyok hűséggel állják is majd a vérszerződést, akkorra már rég kitört a világnak ez az értelmetlen háborúja, még hozzá olyan háború, amelynek színhelye egyes-egyedül Izráel és Jehúda földje lesz. Ha meg Cidkijah megszegi a szövetséget, akkor az ujjongással fogadott nagy összefogás megteremtője becstelen hitszegő, aki átkos módon nem tartotta meg esküjét, – nem királyi hős, hanem gyáva és hitvány ember. Jeruzsálem pedig, amely gőgjében már a világ középpontjának vélte magát, a népek csúfja, útálata és gúnykacaja lesz. De még ha Cidkijah lelke elég erős is lett volna hozzá, hogy elviselje ezt a szégyenteljes félreismerést, országát még ezzel sem menthette volna meg. Mert vajon nem fogja-e Mardukh most már végleg szétmorzsolni a széthulló szövetség megvetett alapítóját?! És még ez sem volt minden. A döntések előtt, amelyek oly fenyegetően meredtek Cidkijahra, mindig gondolnia kellett a Bábelba hurcolt tízezrekre, akik egyik percről a másikra telepesekből nyomorultul felkoncolt túszokká válhattak. Még el sem hangzott az ifjú uralkodó nagyságát hirdető ujjongás s Cidkijahot máris gúzsba kötötte ez az úttalan, szörnyű helyzet.

Itubaál követsége még mindig válaszra várva vesztegelt Jeruzsálemben, amikor Jirmijah egy este, a vasjárommal nyakában, lázban égve és halálosan kimerülten hazatért kamrájába, a nyergesmester műhelye felett. Baruch, aki oly soká nem mutatkozott, riadt nyugtalansággal gubbasztott a sarokban. A tanítvány földre vetette magát és zokogva kulcsolta át mestere térdét:

– Jirmijah soha többé el ne bocsásson engem magától – zokogta. – Azt hittem, saját szívemmel is meg tudom ismerni az igazságot s kételkedtem az Úr szavában, amely az egész világon egyes-egyedül csak benned szólal meg...

Jirmijah fáradtan bontakozott ki Baruch karjaiból:

– Sokkal jobb lett volna, – felelte, – ha nem térsz meg hozzám, s ha nem nekem van igazam, hanem a te szíved számvetésének . . .

Baruch, szokása szerint, tüstént hozzálátott, hogy rendet teremtsen Jirimijah írástekercsei és szerteszét heverő szegényes holmija között. De egyszerre rémülten meredt mesterének beesett arcára. Baruch bizonyosra vette, hogy Jirmijah már napok óta száraz kenyéren él. A tanítvány leszaladt a szomszédos kocsmába, meleg ételt hozott, meg egy korsó bort. Jirmijah farkaséhséggel evett és ivott. Ezenközben a tanítvány teljes bűntudattal sorolta fel azokat az okokat, amelyek miatt még a Sáffán-ivadékok is az éleselméjű államművészet mesterművének tartották a királyok szövetségét. De ó jaj, ezek az okosak, a templom díszei, akik hetenként bőjtöltek és naponta olvasták a tórát, mégis mind saját szellemüknek voltak bálványimádói. Jirmijah oldalt hajtott fejjel hallgatta és nem szólt semmit.

Baruch utóbb mégis rávette, hogy még aznap éjszaka menjen el a templomba, a Sáffán-ivadékok csarnokába. Számosan voltak már itt, akik kétségbeesésükben hasonlóképpen gondolkoztak. Ahikám maga is eljött, bár lábai valami aggkori betegségtől megbénultak s csak két botra támaszkodva tudta vonszolni magát. A sok tudós ember hosszú kínlódás után sem tudott egyebet kiagyalni, mint egy közösen megfogalmazott feliratot, amelyben sok ravaszkodás és érvelés felsorakoztatása mellett Cidkijah királyt a következők meggondolására hívták fel: ha megtagadja a segítséget Itubaáltól, úgy az semmiképpen sem tekinthető esküszegésnek, hiszen a megkötött szövetség *egyetlen* testről beszél, amelynek tagjai elválaszthatatlanul függnek össze egymással. De lehetetlenség elgondolni, hogy valamely összefüggő testnek egyik tagja az egész test közös megbízása nélkül, saját elhatározása szerint cselekedjék. Márpedig Tyrus királya ezt tette, ilyen módon megszüntette a szövetségtest egységét s ezzel együtt az egyes tagok segítségnyújtó kötelezettségét is.

Nem voltak éppen hitvány vagy becstelen érvek, amelyeket ez a felirat javasolt. De vajon nem volt-e rossz jel, hogy az olyan férfiú, mint Gedaljah, írásbeli tanácsokat volt kénytelen adni annak a fiatal királynak, akinek trónraléptéért annak ide-

jén olyan szenvedélyesen küzdött Bábel táborában? Ahikám és két fia már jóideje nem tartozott Cidkijah király kedveltjei közé. Mindez gyorsan történt s kegyvesztettségük nem is volt feltűnő. Mások kerültek a Sáffánidák helyére, pompázó harcosok, akiknek szellemi ereje nem volt ennyire kényelmetlen, de akik nagy elragadtatással rajongtak a lótenyésztésért, az egyiptomi díszhintókért, a harci játékokért és a lakomázásért. E vidám cimborák jókedvű dalaira jobban csúszott a bor, mint az írástudók örökké aggodalmaskodó és szőrszálhasogató prédikációi után.

Cidkijah szép férfi volt, kínos gonddal ügyelt külsejére s általában minden formaságra. Ki várhatta volna az ilyen királytól, hogy becsületének tiszta pajzsát majd holmi ravaszul megokolt szerződésszegéssel fogja beszennyezni? Nem nagyon reménykedtek a férfiak, akik itt összegyűltek a Sáffán-csarnokban. Valósággal megostromolták Jirmijahot, hogy mihelyt lehet, azonnal menjen el a királyi palotába s beszéljen a királyi hölgyekkel. Lelkének és szavának egész erejével kell rábeszélnie Hámutalt és Maachát, hogy tartsák vissza a királyt mindenfajta háborúskodástól. Ki másnak lehetne ekkora hatása Cidkijah anyjára, mint annak, aki megosztotta vele a száműzetést?!

Jirmijah elvállalta a küldetést. Az illendőség engedte legkoraibb órában belépett a palota asszonyházába. Hámutal ezekben a napokban betegeskedett. A prófétát a fiatal királyné fogadta. Maacha szeme még akkor is nyugtalanul függött Jirmijahon, amikor felszólította, hogy üljön mellé. Akármennyire is lányos volt még az arca, valami határozatlan bánkódás megindítóan éles vonásokat vésett erre az arcra, bár e bánat igazi oka semmiképpen sem lappanghatott Maacha eddigi életében.

– Az Úr a végső pusztulást készíti elő, – kezdte Jirmijah – de még mindig habozik... Nem segítene-é az én királyném, hogy egy kis idővel megtoldjuk kurta életünket?... Nem akarna-é az én királyném magasztos érdemekre szert tenni a király érdekében?...

Maacha rögtön tudta, mit akar Jirmijah. Egyenes derékkal ült és visszavonult önmagába:

– Nem asszonyok dolga, hogy ilyen érdemeket szerezzenek!

Jirmijah a királyné szemét kereste; Maacha előbb lesütötte pillantását, aztán mégis csak ránézett a prófétára:

– Ami az életet szolgálja, az mindig asszonyok dolga – mondotta Jirmijah.

És most feltárta a királyné előtt a háború legborzalmasabb képeit, amelyek ez ideig szívében szunnyadtak. De nem a férfiak küzdelmét festette le, amelynek mámora ezer halál és véres üvöltés után is elpárolog, hanem arról a háborúról beszélt, amely nem múlik el addig, amíg csak teli nem zabálta magát s több táplálékot nem talál. Az utcákon ott hevertek a feloszló holttestek, férfiak, asszonyok, gyermekek. A felszántatlanul maradt földekről a megöltek keze könyörögve nyúlt az ég felé, de csak a dögkeselyük törődnek velük. A félelmetes győztes paripái széttiporják a tömeget, amely kimenekül lángba borult házaiból, hogy ne égjen el elevenen. Az ostromzárral körülvett városban az éhség és a nyavalyák segítik az egyre vakmerőbb vad kutyákat, amelyek éjszakánként ott ólálkodnak az utcákon. Amikor majd az utolsó csepp víz is kifogyott már a ciszternákból, akkor a szomjúságtól elepedő emberek saját váladékaikat isszák. Ha már kitépték és felfalták az utcakövek repedései közül felburjánzó gizgazt is, akkor az anyák megeszik méhmagzataikat... Ugyan melyik királynak van joga kényszerítő végső szükség nélkül megtenni az első lépést, amely elkerülhetetlenül felidézi ezt a borzalmat, ahelyett, hogy óvatosan ügyelne a békére, nehogy a városra szabadítsa ezt a szörnyűséget?! De ha a király fegyveres segítséget küld Itubaálnak, akkor kényszerítő szükség nélkül megtette ezt az első lépést.

Jirmijah ellenállhatatlan hangja s a felidézett szörnyű képek hatottak. Maacha elsápadt. Még védekezett:

– A király nem beszéli meg az asszonynéppel uralkodói gondjait...

De Jirmijah hangja vad erővel kapaszkodott lelkébe:

– Akkor hát beszéljen a király felesége a királlyal uralkodásának gondjairól. De azonnal!... Még mielőtt késő lesz...

Maacha kínlódva forgatta fejét:

– A király fejedelmeivel tanácskozik...

– Hát akkor menjen be hozzá a kirányné. Cidkijah hallgatni fog reá.

– Hiszen még anyjára sem hallgat... Hogyan hallgatna akkor Maachára?

Jirmijah egészen közel emelte hozzá az arcát és a hangja elhalkult:

– Hát kiért teszed?... Nem másokért teszed, hanem magadért... Mert a király gyermekei lesznek az elsők, akik...

Maacha felsikoltott s kis kezével betapasztotta a próféta száját:

– Ne mondd ki, – lihegte – mert minden beteljesül, amit kimondasz...

Kiszaladt a szobából.

Ugyanaznap este Jirmijah éppen lefeküdni készült, amikor kopogtak ajtaján, s egy ünnepélyes külsejű férfi lépett be, aki leült melléje a padozatra. Ebedmeleh volt a látogató, a Kusban született kamarás. A fiatal királyné küldte. A könyörgő intés elkésett. Elnathan a királyi testőrségből összeválogatott kis hadsereggel már elvágtatott észak felé. Cidkijah azt remélte, hogy ilyen módon forma szerint teljesíti a szerződést s megmenti becsületét, anélkül, hogy valóban beavatkoznék a háborúba s ezzel magára úszítaná Mardukh bosszúját. A fiatal király foglyul esett a szövetségnek s az atyák megszentelt szokásával ellentétben az országgyűlés döntése nélkül inditott háborút. Most hát egyes-egyedül őt terhelte a felelősség. Bizonyos azonban, hogy pontosan tudta e lépés lehetséges következményeit, mert ugyanekkor az egész országba toborzó katonaságot küldött, hogy gyermektől aggastyánig az egész népet fegyverbe állítsa. Mindez akkor sújtotta Izráelt, amikor még meg sem kezdték az aratást s az olajbogyó és a szőlő alig hogy érni kezdett.

Ebedmeleh mindezt komoly, mozdulatlan arccal mondotta el. Nem az ő dolga volt, hogy urának vállalkozásait magyarázgassa. Jirmijah mégis megérezte, hogy a mór szíve elfacsarodik a rémülettől. Mondókája befejeztével Ebedmeleh még mindig nem hagyta el a kamrát, hanem félénken körülnézett s ezt suttogta:

– Imádkozz Hozzá, tanítónk, imádkozz éjjel-nappal!

– Mit segít egyetlen ember imája?

– A te imád segít, tanítónk...

A kusita duzzadt ajka gyermekes mosolyra húzódott:

– Én is imádkozni fogok Hozzá, tanítónk... De Ő nem is hederít Ebedmelehre... S ha hederít is, Ebedmeleh csak útála-

tosság lehet Ő előtte... Mert nem vagyok az Úr népéből való, pedig szolgálni akarok az Úrnak...

Jirmijah felkönyökölt. Szívét gyengéd kis öröm töltötte el:

– Fekete vagy te, Ebedmeleh – mondotta – és nem leszel fehér... És mégis Isten népéhez tartozol... Sokakat el fog Ő majd taszítani, akik vér szerint Ábrahámhoz tartoznak... De téged szíved miatt gyermekéül fogadott...

Halálos betegség szakadt egy napon Chánánjahra, amint azt Jirmijah ama gyötrelmes látomásban előre látta. Most felkászálódott, hogy meglátogassa nyomorúságában, mint ahogyan Chánánjah is meglátogatta őt nyomorúságában, amikor, égő korbácsütések nyomaival a hátán, ott feküdt a kalodában. Ott találta Chánánjahot fejedelmi pompával berendezett házában, elterülve az ágyon. A beteg vinnyogott fájdalmában. Ez az életerőtől duzzadó test néhány nap alatt árnyékká sorvadt. Mezítelenül és takaró nélkül feküdt itt, – a kíntól és láztól elgyötört Chánánjah nem tűrt magán takarót. Testét mindenütt gennyes fekélyek és daganatok borították, a megvékonyodott bőrön áttűnt a kékesszínű, megmérgezett vér. A fekvőhely mellett friss vízzel telt agyagkorsók állottak. Jerijah, Chánánjah fia, aki százados volt a királyi testőrségben, egyre-másra mártogatta a finom lenvásznat a hideg vízbe s ezzel hűsítgette az izzó sebeket. Jirmijah szótlanul lépett az ágyhoz és segített a haldokló fiának. Sokáig tartott, amíg Chánánjah magához tért lázas álmából s megismerte Jirmijahot. Fiát gyenge mozdulattal kiküldte a szobából. De Jerijah feneketlen gyűlölettel fúrta bele pillantását a látogató szemébe, mintha egyes-egyedül az ő bűne volna a szörnyű vég, amely most lesújtott valamikor oly ragyogó atyjára. Amikor végre magukra maradtak, Chánánjah recsegő, részeg hangon szólalt meg:

– Hát itt vagy... Tudtam, hogy jönni fogsz, testvér... Jönni fogsz, mint halálom követe...

Jirmijah, ki oly gyakran állott haldoklók ágya mellett, most a szenvedő homlokára tette kezét. Chánánjah kínlódó arca csakhamar elernyedt. Szenvedései szemmel láthatóan megenyhültek:

– Most hát végre megmondhatom neked az igazságot, testvér

– suttogta a beteg. – Hogy Jirmijahot megcsaljam, megcsaltam az Urat... Mert nem volt bennem az ő szava...

Jirmijah szelíden hajolt föléje:

– Az ő szava volt benned, Chánánjah, amikor Egyiptomról jósoltál...

A haldokló szája furcsa mosolyra ferdült:

– Talán... talán nem... De téged szívem minden erejével irígyeltelek... Attól az órától fogva, amikor a te hangodnak adatott meg, hogy a pászkaünnepen felolvasson a király színe előtt... Te, és nem én...

– Irígyeltél? – kérdezte Jirmijah hirtelen szomorúsággal.

Chánánjah mélyet sóhajtott:

– Igen, irígyeltelek... Mert csak téged érdemes irígyelni, te nyomorult... Egyszer így szóltam hozzád: az Úr sok tükörben nézi önmagát... Ne hidd... Csak téged akartalak megzavarni ezzel... Egyes-egyedül te hallod az igazságot... Csak te... Csak te...

Ez a »csak te« aztán hörgésbe fult. Úgy látszott, Chánánjah eszméletét vesztette. Jirmijah már a fiáért akart menni, amikor a beteg keze megragadta:

– Miért te?... Miért nem én?... Látod, éppen ez az... Magamhoz akartam hajlítani az Urat, magamhoz kényszeríteni... De aztán láttam, hogy nincs is szükségem rá, ha nagynak akarok látszani az emberek előtt... Nélküle is ment a dolog... Jobban ment nélküle...

Chánánjah roppant erőfeszítéssel nevetni kezdett. A fájdalmak most tízszeres erővel rohanták meg. Jirmijah csillapítani akarta, de a haldokló feltápászkodott az ágyban;

– Tudod testvér, két büntetést küldött reám... A te hitetlenségedet... Mert sohasem hittél bennem... Szót se szólj... Egyes-egyedül csak téged akartalak meghódítani... És aztán... ezt itt... a fekélyeimet és a sebeimet... Most ezeknek örülök... Ha szólsz Vele, aki egyes-egyedül veled áll szóba, mondd meg neki: Chánánjah örül az ő fekélyeinek... És köszöni a büntetést...

A beteg visszaroskadt és nem szólt többé. Lélegzete kihagyott. De még egyszer magához tért s kezével letakarta a szíve helyét, testének azt a kis részét, amelyet a betegség megkímélt:

– Itt, testvér... – dadogta – itt... nincs fekély nincs méreg... ha nem is törődik vélem Ő... Lásd meg Chánánjah érdemét, te, akit annyian gyűlölnek... az én szívem sohasem gyűlölt téged...

A templom előcsarnokában a szószékről újfent korbácsütésként csattogott a szőrcsuhás próféták hangja. Most azonban nem Isten szavait hirdették. Megannyi diadalittas harci hírnökké alakultak át s napról napra beszámoltak a vereségekről, melyek Elnathan és dicsőséges seregének kardja nyomán érték Tyrusban Risue Nergalt. Jirmijah ki sem mozdult a házból. Ha ezekben a napokban mutatkozott volna a járommal nyakában, bizony nem a szokásos gúnyolódás lett volna osztályrésze, hanem a biztos halál. A hamis próféták diadalüvöltése Cion leányát nem alázatos boldogsággal és hálával töltötte el, hanem valami részeg némber vadságát szította fel benne. Aki most érvekkel vagy intelmekkel közeledett feléje, azt könyörtelenül szétmorzsolta.

Hanameel, a jó unokatestvér Anathotból megérkezve, fél napig kutatott Jirmijah után, amíg végül búvóhelyére bukkant. Egyre többen zaklatták a prófétát, aki hovatovább ügyes varázsló hírébe került, s hogy megszabaduljon tőlük, Jirmijah mindenki elől letagadtatta magát. A derék unokatesvér azonban nem tágított, amíg csak ott nem állott gyermekkori barátjának szűk kamrájában; egy zsák gyümölcsöt hozott magával ajándékba s most lerakta az egészet Jirmijah elé. Ám az ajándékozó Hanameel arca nagyon komoly és aggodalmas volt. Hihetetlen dolgok történtek otthon. Obadijah megbízásából jött Hanameel Jeruzsálembe, a nemzetségház tekintélyes feje küldötte őt s küldetése voltaképpen kérés volt és könyörgés a legifjabb testvér segítségéért. Az unokatestvér beszéde szerint nagyon keserves eseményeknek kellett történniök, hogy Éli gőgös gyermekein újfent beteljesedjék az ősrégi átok. Abi halálának igazi okát nem tudták felderíteni. Utóbb azonban a bosszú zord komorsággal borított el mindenkit, aki ott ült Hilkijah megszentelt nemzetségasztala körül. A dolog Mochelettel kezdődött. Először csak apró rendetlenségeket vettek észre rajta s hogy elhanyagolja háziasszonyi kötelességeit. Aztán egyszer nem jött haza éj-

szaka s kibontott hajjal, ájtatos énekeket zümmögve csatangolt a réteken. Zilálltan, csuromvizesen s szinte a némaságig berekedve jött meg másnap reggel. Ezek a rohamok egyre gyakrabban ismétlődtek. Egyre hosszabb ideig bolyongott énekelve [illegible] a földeken, míg aztán egy nap többé haza sem tért. Ettől fogva a tébolyodott asszony rút bagolyhuhogással kóborolt a holdvilágos éjszakákban Anathot dombjain s a nép úgy irtózott tőle, mint valami erdei szörnyetegtől. Amikor pedig a világot járt Joel felismerte, hogy sógornőjét a gonosz szellemek soha többé el nem bocsátják karmaik közül, akkor egyszerre bizonyossággá lett benne az, amit máig csak gyanított. Megtépte ruháit és tanúk színe előtt így szólt Obadijahhoz: »Nem bírom tovább. Adja ki bátyám aranyban örökrészemet!« Obadijah, aki még mindig nem tett le arról, hogy az örökség egyetlen birtokosává váljék, elfogadta az ajánlatot s minden készpénzét odaadta öccsének. Joel pedig feleségestől, gyermekestül és unokástul elköltözött Benjámin földjéről Askalonba, a tisztátalan kikötővárosba, ahol a kalmárféle különben is nagyobb haszonnal kereskedhetik, mint bent az országban. Azonfelül a világlátott, értelmes Joel úgy látta, hogy nagyobb biztonságban élhet a tisztátalan városban, mint az Úr tiszta földjén. De a túlságosan magabízó Obadijahra most egymásután következtek a rossz aratások és a szűk esztendők. Mintha a hajlékony Joellal együtt az áldás is elhagyta volna. Kénytelen volt Jeruzsálemben kölcsönöket felvenni. Most azonban, hogy az évek múlásával testi erői egyre gyengültek, a hitelezők könyörtelenül követelték a pénzüket. Mindezt tetézte még, hogy a legutóbbi napokban eljöttek a király hadbiztosai, sarcot vetettek ki rá emberben s a ház valamennyi felnőtt férfitagját, fiakat és unokákat, magukkal vitték katonának. Obadijah most már csak néhány asszonnyal és serdülő gyermekkel ült együtt az apai asztalnál Ebijathar termében. Ha éjszakánként, álmatlanul és fájó tagokkal, kiült a kihalt ház elé s szüleinek áldására gondolt, hallhatta, hogy a szélben mint huhog tébolyodott felesége s a bozótban hogy üvölt versenyt az éjszaka állataival.

Hánameel végül átadta Obadijah könyörgő kérését is, hogy Jirmijah az Úr kedvéért bocsásson végre meg, felejtsen el min-

dent s bölcsességével fordítsa áldásra a szörnyű romlást. Fizetségképpen Obadijah teljesíteni fogja régi követelését s az egész birtokon minden korlátozás nélkül kihirdeti a szolgák szabadonbocsátását. Obadijah is olyan volt, mint minden közönséges ember: kemény és nyers, ha jól ment dolga, de lágy és laza a balsorsban. De Jirmijahot más fából faragták. Részvétlenül rázta meg fejét:

– Legidősebb bátyám ebben az életben többé nem lát engem . . .

– És a rabszolgák szabadon bocsátása? – figyelmeztette Hanameel. De az igehirdető néki ugyanúgy felelt, ahogy a királynak:

– Nem elég az, amit egyetlen ember cselekszik . . .

– De mi lesz majd az örökségeddel? – folytatta tovább a rábeszélést a jó unokatestvér. – Az idők járása megnehezült s alig van vevő az országban . . .

Jirmijah bosszankodva ugrott fel:

– Nem adom el örökségemet itt, Isten országában . . .

– Pusztaság lesz és felveri a gyom – intette a másik. Jirmijah megragadta Hanameel kezét, fürkészve nézett a szemébe s így szólt:

– Megteszlek téged örökségem felügyelőjévé . . . Minden gyümölcse legyen a tiéd . . . Kössünk szerződést . . .

Az unokatestvér eleintén semmiképp sem akarta elfogadni az ajánlatot. De szegény ember volt s csupán kevés és mostoha földet mondhatott magáénak. A paraszt földéhsége hamar legyőzte ellenkezését. Óvatosan és habozva már kezdte is fogalmazni a szerződés szövegét. Jirmijahnak azt az ajánlatát, hogy örökrészét minden bér nélkül vegye át, elégedetlenül visszautasította s kötelezte magát, hogy a termésnek, vagy a termés árának egy részét szabályos időközökben eljuttatja Jirmijahhoz. A mester megbízta Baruchot: gondoskodjék róla, hogy a szerződést még aznap tanúk jelenlétében jogérvényesen aláírják. Így is történt. De amikor a jó unokatestvér ismét magára maradt Jirmijahhal s elbúcsúzott tőle, sóhajtva mondta:

– Szerződést kötöttünk . . . De ki tudja, meddig köt ez a szerződés téged és engem . . .

Alig hogy Hanameel eltávozott, Jirmijahhal közölték a király parancsát, hogy azonnal jelentkezzék színe előtt. Cidkijah szinte magánkívül az izgatott örömtől, mert be sem várva az alattvalói köszöntést a belépő elé rohant:

– Jirmija már örvendezhet – kiáltotta. – A király teljesíti ama nagy követelést... Tanítványod most megfizeti a köteles hálát és tartozást, tanítómester... A legnagyobbat teszi meg érted... Most már nyugodtan ledobhatod a Cserép-kapu előtt a jármodat...

Jirmijah megrémült a király viselkedésétől. Minél szélesebb mozdulatokkal hadonászott Cidkijah, annál szorongóbb érzés fogta el a prófétát. A király egyre nagyobb szavakat használt:

– Kitaláltad-e már, te látó és jós?... A király nem várja be az újesztendőt... Itt és most azonnal megvalósítja Isten legsúlyosabb parancsát... Mit tudod te, tanító, hogy mennyit fáradozott és harcolt a király... Éjjel és nappal küzdött és dolgozott, amíg kicsikarta a fejedelmektől és az ország birtokosaitól... De minderről nem tudtál semmit és magadban kárhoztattad tanítványodat... Halld hát: szombaton kihirdetjük és tüstént végre is hajtjuk a nagy szabadon bocsátást... A városokban és falvakban már utasítottuk a királyi biztosokat s a véneket... Én pedig végrehajtom a törvényt a magam házában... És te, te hallgatsz?...

Jirmijah szíve oly vad rohanással kezdett dobogni, hogy öklét a mellére szorította. A király hangja most dacosra fordult:

– Cikdijah megtette azt, amit kegyes atyja nem tett meg, amit nagy őse, Hiskijah nem tett meg, amit Salamon és Dávid sem tett meg... Valóban, ez elég, túlságosan is elég... Ezer meg ezer robotos szabadul fel s megkapja azt, ami megilleti, amint azt Adonáj parancsa elrendelte, bár ez a parancs kiforgatja a világot sarkaiból... De te most szólj Hozzá, forró buzgalommal... hogy szíve hajoljon Cidkijah felé... Hogy a király nagy tette igaz könyörgésként hulljon térdre színe előtt!

Jirmijah mélyen meghajolt s megcsókolta a Dávid-ivadék ruhájának szegélyét. És mégis: most, amikor végül győzelem koronázta életének e régi harcát, mégsem tudott szíve szerint örülni. Cidkijah patakzó beszédének éles hangjától egyszerre bizalmatlan lett. Jól tudta, hogy tisztátalan mellékcélok árnyéka ve-

tődik erre a cselekedetre. De vajon nem válik-e egyszerre értéktelen s érdemtelen tetté a parancs teljesítése, ha nem önmagáért történt, hanem titkos előnyökért, vagy éppen az isteni jutalom reményében? Úgy látszott, hogy a király megérezte Jirmijah gyanakvását. Gyors pillantással Ebedmeleh felé fordult, aki mereven állott mögötte:

– Ebedmeleh te, aki kamarásom voltál!... Holnap szabad leszel... Kétéves korod óta szolgálsz... Kiszámítottad-e, hogy mindennapi szolgálatodért mennyivel vagyok adósod aranyban?... Ne ellenkezz!... Tudod-e, hogy mit rendel az Úr azokra, akik visszautasítják szabadságát?... Az ilyen hitvány embernek szöggel kell átfúrni a füle cimpáját... Vigyázz, kamarás, a magad fekete fülére!...

Ebedmeleh mély komolysággal hajolt meg:

– Felséges királyom ne haragudjék, ha mégis ellentmondásra merem nyitni ajkamat... A kamarás nem Jákob véréből való, már pedig a magasztos törvény egyes-egyedül Jákob fiaira szól... Atyád engem, a kusbéli alacsony származású gyermeket, Moáb rabszolgavásárán vett meg... Amikor kifizette érettem az árat, ezzel minden jogom megszűnt... Így hát tovább szolgálhatok felségednek...

– Hallottad, – gúnyolódott a király – hogy Kusnak ez a gyermeke mennyire fél a szabadságtól?... Holnap majd Jákobnak sok-sok gyermeke fogja irígyelni sötét bőréért, ha nyakukba szakad az Úr szabadsága...

Jirmijah nem válaszolt a gúnyolódásra. Maga is tudta, hogy sok jobbágy olyan rémülettel fogja fogadni az új szabadságot, mint az évek óta börtönben ülő ember a friss levegőt. Hiszen éppen ezért szólt úgy a parancs, hogy semmiféle szolgaság ne tartson tovább hét esztendőnél, nehogy az emberek ínye elszokjék az isteni szabadság ízétől. A király kihúzta magát:

– Megtettem, mindenki ellenére és önmagam ellenére is... Csak azért, hogy engedelmességet tanúsítsak Iránta... De most már elég, sőt sok!... Jirmijah ne merészeljen engem a háború törvényére figyelmeztetni! Mert most nem fog hazatérni a harc előtt, akinek ifjú felesége van, vagy aki új házat épített magának... És ott maradnak a gyávák is, akik elgyengítik testvéreik szívét, ott maradnak és az első sorban halnak meg!

A szövetség rabja ezzel a fenyegetéssel, anélkül, hogy tudta volna, kimondotta a lényét eltöltő kétségbeesett igazságot. Így hát elkerülhetetlen volt a háború, itt az ország szívében. Hívságos reménykedésnek bizonyult, amit a reménykedők még mindig hittek, hogy Nebukadnezar kétszer is meggondolja, amíg ezt az új tűzvészt rászabadítja a világra. Vajon minő szörnyű híreket őrzött szívében az ifjú király, aki úgy harapdálta ajkait, mintha titkokat akarna visszanyelni magába? Jirmijah szeme tele volt izzó kérdésekkel. De a király elpirult, aztán megfordult s türelmetlen mozdulattal elbocsátotta.

Minden úgy történt, ahogyan Cidkijah ígérte. Két hónappal az újesztendő előtt ünnepélyes áldozatok és a szövetségi eskü letétele után a templomban kihirdették a jobelt s tüstént végre is hajtották. Most már a legbizakodóbbak is sejtették, hogy minden eddiginél félelmesebb ínség következik. Az előcsarnok szószékein üvöltöző szőrcsuhások azonban továbbra is a Tyrus előtt zajló kis háború győzelmeit hirdették, ahol szerintük Elnathan nap nap után új győzelmeket aratott. Nagyra voltak és hetvenkedtek a szabadon bocsátással is, Isten e betöltött parancsával, amely Jehúdát magasra emeli a többi ország fölé. Úgy tettek, mintha a király végre az ő intelmeiket és igehirdetéseiket váltotta volna valóra. Mindezt nyugodtan tehették, mert Jirmijah továbbra sem mutatkozott, bár most már nem viselte többé a jármot. Az ő munkássága hozta meg az Úr szabadságát az egész nép számára. De ha alaposan szemügyre vette a dolgot, ezzel a szabadsággal ezer kellemetlenség és nehézség állott szemben. Cidkijah helyesen ítélt, amikor azt mondotta, hogy ez a szabadság mindent felforgat s a parancs betöltése együtt jár a felforgatás bajaival és zavaraival. Sokan lettek kenyértelenné, ugyanakkor pedig sok föld maradt műveletlenül és sok nyáj pásztor nélkül. De a fiatal király erős kézzel rendezte a sok zavart. Mint Josijah igazi fia, fáradhatatlanul vágtatott keresztül-kasul az országban. A szabadon bocsátott férfiakat, akiket soha semmiféle nép nem tartott volna méltónak a fegyverviselésre, Cidkijah szakaszokba és századokba gyűjtve a hadsereg főtisztjeinek rendelkezésére bocsátotta. Ezt a hadsereget a király tettereje tekintélyes hatalommá növelte s a haderő most már sok ezer kitűnően felfegyverzett férfiból állott. Jirmijah csak most ismerte

fel a szabadon bocsátás másik tisztátalan hátsó gondolatát. A király az isteni parancsot használta fel arra, hogy haderejét szaporítsa s hogy az utolsó fegyverfogható férfit is kikényszerítse Jehúda népéből.

Egy nap a templomi próféták nagy győzelmet jelentettek, melyet Elnathan Endornál aratott. Az emberek rémülten bámultak egymásra. Hol is volt Endor? Hiszen Endor kis falu volt, a gilboai dombok lejtőjén. Néhány nappal utóbb az endori nagy győzelemre még nagyobb diadal következett, ezúttal Taánach mellett. Erre már a legostobábbak is krétafehérre vált arccal figyeltek fel. Hiszen Taánach, a megerősített város, közvetlen szomszédságában volt Meggiddónak, melynek erős várát Jehúda királyai építették fel. Aki elfoglalta ezt a várost és a várat, azt többé senki sem tarthatta fel Efráim felé vezető útjában.

Ez volt az utolsó győzelem, melyet a szőrcsuhás üdvpróféták kihirdettek. Mert már másnap reggel megint bűnbánatot hirdettek ezek a szélben hajladozó nádszálak, keserű igékkel ostorozták a nép hitehagyottságát és bűneit s az Úr igazságos büntetését idézték. Jehúdának alig néhány ezer gyakorlott harcosa van, – üvöltötték korholó hangon – de Bábelnak sok százezer vitéze kora ifjúsága óta egyebet sem tett, csak harcolt. Lassanként újból megindult Jeruzsálem felé a vidéki lakosság szomorú özönlése, – asszonnyal és gyerekkel, állataikkal és cókmókjukkal egyetemben jöttek az emberek. Megtöltötték a várost ugyanúgy, vagy talán még inkább, mint néhány esztendővel ezelőtt. Most azonban jó hasznát látták az új falgyűrűnek, amelyet Cidkijah trónralépte után építtetett fel. Az új erődítések között ma kétszer akkora tömeget lehetett elhelyezni, mint az első ostromzár idején. Josijah legifjabb fiát különben sem lehetett Jojakimhoz hasonlítani, aki csak a fecsegésben és cselszövésben volt nagy, de tüstént fejét vesztette, ha az óra komolyra fordult. Cidkijah nem vesztette el a fejét. Követei elvágtattak Nofba, Edonba, Moábba és Ammonba. A király szinte egy időben volt Jeruzsálemben s a vidéken gyülekező csapatainál. Mint a szép és tekintélyes férfiak mind, ő is szinte árasztotta a bizakodást maga körül. Az utakat valósággal eltorlaszolták a társzekerek, tevék és málhás szamarak, amelyek a király parancsára roppant menynyiségben hozták Jeruzsálembe a kenyérmagvakat, bort, olajat

s minden egyéb szükségeset. Nemsokára katonák is kezdtek özönleni a város kapuin át. Eleintén csak szétugrasztott szakaszok jöttek, aztán nagyobb csapatok, – egyre többen, egyre sűrűbben. Lándzsáik nyele eltört, kardjuk kicsorbult, íjuk meglazult. Ezeknek a katonáknak üveges szeme s szétrongyolt, véres köpenye kegyetlen harcokról beszélt. A király parancsára azonban újból felfegyverezték, beöltöztették s Cion erődítményeire és védőműveire osztották szét őket. A nép érezte Cidkijah tevékeny és rendező kezét s lassankint megnyugodott. A királyból keserű, de kemény elhatározottság áradt. Jeruzsálem nem volt egymagában. A próféták szinte óránkint üvöltötték ezt a szószékekről. Csak arra volt szükség, hogy időt nyerjenek. Mert a népek semmiképp sem fogják a gyalázatot választani, nem szegik meg a vérszövetséget, melyet királyaik esküvel pecsételtek meg. Mindenki Fáraó nevét emlegette. Még akik soha semmi jót nem vártak a rabszolgaság házától, most még ezek sem mertek kételkedni benne, hogy Hofra hatalmas serege már meg is indult, az összes segédcsapatok, Kus és Put, Anu és Satju, Lubim és Javan kíséretében.

Amikor egy csípős téli reggel szürkületében az őrszemek óvatosan kikandikáltak a tájra, különös módon kihaltnak látták az egész vidéket Jeruzsálem körül. Olyan volt ez, mintha a teremtés az utolsó ítélet előtt visszafojtaná lélegzetét. Néhány órával utóbb az északi és keleti dombokon egyszerre megjelentek Bábel erős előőrsei. A zárt menetben és szigorú rendben lovagoló csapatok élén a tartanok s a rabsakok haladtak. Voltaképpen hasonlítottak is az ítélkezés nagy napjának szolgálattevő katonáihoz. Mardukh, minden új dolog fáradhatatlan kitalálója és kipróbálója, vasálarcokat is készíttetett katonáinak. Ezek a napfényben szikrázó, feketére vagy vörösre festett sisakrostélyok viselőiket megannyi Nergal- vagy Ninurtu-szerű csillagkövetté varázsolták, – a katonák vasálarcán eláradt a mennyei parancsokat közvetítő szolgák ragyogása, aminthogy a dolgok lényege szerint csakugyan mennyei parancsokat hajtottak végre. A legbátrabbak szíve is megremegett e félelmes álarcok láttán.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET

CIDKIJAH DIADALA

A templomnegyed falai magasan kiemelkedtek a városfalak előretolt gyűrűi közül. A papok a templom bástyáiról és az oromfalakról messzire elláttak a város körül elterülő mezőre s még a távolabbi hegyekre is. Jirmijah, Baruch és Gedaljah most ott állt a keleti fal egyik bástyáján. Nergal Nebusaradan három hadoszloppal tört be az országba. A kaldeusok sok ezer sátort vertek az Olajfák hegyének lejtőin. A sátortábor széles ívben terült el s majdnem a Gareb dombig terjedt. Mint egy harapófogó két szára, úgy fogta körül a várost. Csak a megmászhatatlan déli falak, amelyek felkapaszkodtak a Ben Hinom fölött kiugró sziklákra, maradtak kívül az ostromzáron, mert itt még Bábel ereje sem merte megkockáztatni a rohamot. Mardukh hadvezéreit már az egész város nevükön ismerte. Az ifjúság szépségében sugárzó Nergal Nebusaradan fővezérlete alatt a Mars csillagjegyében a nagyok nagyjai irányították az ostromot: Nergal Sareder és Nergal Sarsechin. Mardukh a siker érdekében még arra is elszánta magát, hogy elszakadjon Samger Nebutól; a csillagok tudója fáradhatatlanul számítgatva majd egybehangolja Nergal Nebusaradan terveit és az éjszakai ég törvényszerű feltételeit. Alighogy felütötték a sátorvárost, máris hozzáláttak egy kis Etemenanki építéséhez, amely tábori templom volt s egyben Samger csillagvizsgáló tornya.

Isten szolgája új seregeket gyűjtött Bábel városában s elhatározta, hogy élükre állva, saját legmagasabb személyében fogja kikényszeríteni a nagy döntést a főniciai partokon, Szíriában, Izráelban, Jehúdában s a szomszédos országokban és ha kell, Egyiptomban is. Mert csak ezután kezdheti meg munkáját a »Béres« szent jelképe, az arany ásólapát. Mardukh, észak orosz-

lánja, elunta, hogy hanyag nagylelkűséggel mindig csak játszadozzék zsákmányával s tűrje, hogy az erőnek e hitvány vadjai lépten-nyomon becsapják. Néhány lomha ütés most már nem volt elegendő. Elérkezett az új világ órája. Meg kellett szüntetni az emberiség rendetlen sokszerűségét, hogy egyszer már olyan legyen, mint a csillagos ég rendezett egyszerűsége, ahol mindent tisztán zengő kapcsolatok fűznek össze, s ahol nyoma sincs a zavaros önkénynek. Egyetlenegyszer még hadd szaladjon patakokban a vér szerte a világban, hogy Mardukh egy világesztendő tartamára a földön is érvényesítse az ég üdvözítő jegyeit. A csillagjósok bölcsessége elrendezte a csillagokat s képekké és jegyekké foglalván össze őket, kijelölte feladataik körét. De a föld népei elkuszált rendetlenségben éltek s még saját feladataikat sem ismerték. Az emberi fajok, különösen a kisebbek és legkisebbek megszámlálhatalan bősége, nem vágott egybe a menny törvényeivel, így hát szükségképpen káros volt. Voltaképpen mik is voltak ezek a népek? A csillagok egyszerű okozatai voltak, de szemérmetlen hivalkodással azt hitték, hogy valamely önálló isten teremtményei. Meg aztán a kis népek mint fölösleges hangok zavarták a pontosan megállapított hangsor összecsendülését. Ki kellett hát irtani őket a világ muzsikájából, hogy ez a nagy zene végre teljes tisztaságában zendüljön meg. Velük együtt ki kellett irtani isteneiket is, hiszen ez a sok isten megannyi suta eltévelyedés volt ama igazságtól, amelyet Bábel minden időkre szóló érvénnyel kikutatott. Mert vajon egyáltalában lehetséges volt-e egyéb igazság is, mint az, amelyet a megrendült pillantásnak épp úgy látnia kellett éjszakánként, a csillagos égen, mint ahogyan, behatolva a számok tiszta lényegébe, a megrendült szellemnek is fel kellett fognia minden nap? Az egyik ilyen népi isten azonban fölébe akart kerülni még e szembeötlő és teljesen ésszerű igazságnak is. Ez az isten szembeállította a maga egységét a számmal. Még arra is vetemedett, hogy a jós szavával szolgájának nevezze Mardukhot. De Mardukhnak éppen az a gőg tetszett, amely még az övét is felülmúlja. Ingerelte s egyben fel is melegítette szívét a tudat, hogy egyáltalában akad ilyen kevélység. Királyi öröm volt ez: a párviadalban olyan ellenfélre akadni, aki erősebbnek érzi magát nála. A roppant haderő nem is Jákob népének, hanem inkább Jákob is-

tenének szólt. Mardukh egyáltalában nem gondolt gyűlölettel Zebaothra, inkább valami óvatos kíváncsisággal s ettől a kíváncsiságtól semmiképp sem tudott szabadulni. Az Úr szolgája felkészült arra, hogy ezt az Urat saját templomában hívja ki a harcra. És már az ostromzár első napján nyilvánvaló lett, hogy roppant hatalom áll a kihívás mögött, amikor Jirmijah a templom ormáról barátaival együtt letekintett a város körül nyüzsgő seregekre.

Bábel hadai most már nem kezdtek rá a félelmetes üvöltésre s követek sem mentek a kapukhoz, hogy a város átadását követeljék. Mardukh nem elfoglalni és megszállni akarta a várost ezzel a hadjárattal, hanem elfoglalni és kiirtani. A nagytartanok késlekedés nélkül felállították hadiszerszámaikat: a falak ellen kosokat és faltörő gépeket, karcsú létrákat és a magasban imbolygó fatornyokat a bástyák ellen, sziklahajító gépeket és lángszórókat a város belsejének megsemmisítésére. Az ostrom tüstént meg is kezdődött. A faltörő kosok vasorra recsegve csapódott a nagy kőkockákba, hogy a kő szétfreccsent, mint a víz. Kurta és magas íveléssel süvítettek a kilőtt sziklatömbök. Ökörfogatok húzták a létrákat és fatornyokat a védőművek felé. Az imbolygó fatornyok felső lapján páncéles katonák tartották készenlétben a hajítóhidakat, amelyeket úgy akartak rácsapni a városra, mint ahogyan a hajókat csáklyázzák meg. Sok ezer íjász térdelt a hevenyészve felhányt sáncok mögött s a nyilak felhőit küldte gyors egymásutánban a védőkre. Ez az első hatalmas támadás harminc napon keresztül tartott, napkeltétől napszálltáig. És végül nemcsak hogy összeomlott, de Bábel tömméntelen embert és hadianyagot vesztett, – anélkül, hogy akár egyetlen rést is tudott volna ütni a falakba vagy meghódíthatott volna valamely külső erődítést.

Cidkijah műve volt a sikeres védelem; a király fiatalos lendülettel rohant egyik faltól a másikhoz s mindenféle ügyes csellel és kelepcével hiúsította meg az ellenség elkeseredett támadásait. A király utasítása szerint az ostromtornyokat mindig egészen közel engedték a falakhoz, a védelmezők menekülésszerű hátrálást színleltek s csak az utolsó pillanatban törtek elő rejtekhelyükről s öntötték le égő olajjal a hajítóhidakat, amikor is nemcsak maga a híd, hanem a falakra tóduló ellenség is majd-

nem az utolsó szálig elpusztult. A király nappal harcolt, Elnathan viszont az éjszaka embere volt. Elnathan Jehúda sivatagában, a járhatatlan déli hegységekben s a Holt-tenger mellett, Arabában gyűjtötte össze mindama csapatokat, amelyeket a király már nem tudott a városba rendelni. Az öreg harcos most is nagy szerencsével folytatta a nyugtalanítás és lesbenállás részletháborúját, amelynek különben már Jojakim alatt is mestere volt. És most, hogy nemcsak néhány lazán összetartott bandája, hanem igazi hadserege volt, nem csupán a kaldeusok haderőinek valamennyi utánpótlási útját veszélyeztette és a Nebusaradan háta mögött cirkáló kisebb csapatokat és osztagokat semmisítette meg, hanem éjnek idején gyakran elmerészkedett a városig és megtámadta Bábel táborát. Bábel szentnek tartotta az éjszakát s katonái nem szerettek sötétben harcolni. Amikor a sátorváros torlaszai előtt a csillagtalan éjszakában felzendült a vad "Zebaoth!" kiáltás, a harcosok rémülten riadtak fel álmukból s a tartanok semmiképp sem tudták harcra tüzelni őket. Elnathan nem egyszer gyilkolta le az őrszemeket s aztán pusztítva hatolt előre jó darabon a táborban. Achbor komor fia igen nagy károkat okozott Bábelnak, de még e károknál is nagyobb volt a bizonytalanság, amely állandóan nyugtalanította az ostromlók hátát és oldalát. Nergal Nebusaradan saját erejének gyengítése árán is kénytelen volt Nergal Sarechim parancsnoksága alatt jelentékeny haderőt kiküldeni, hogy Jehúda sivatagában felkutassák és megsemmisítsék Elnathant. De éppen fordítva történt. A sivatag meredek szakadékaiban, kiszáradt völgyeiben és vad sziklái között a bennszülöttek minden fáradság nélkül tízszeres túlerőt is le tudtak volna győzni. Elnathan a márgatörmelékkel teleszórt katlanba csalta a Nergalt s miközben a kaldeusok tábort ütöttek, hadseregét szinte az utolsó emberig megsemmisítette. Adumim, Vérlépcső, – ettől kezdve így hívták ezt a helyet. Maga Sarsechim is mindössze néhány lovastestőrével tudott elmenekülni Nebusaradanhoz.

Ittas reménykedéssel telt el Jeruzsálem szíve e szerencsés sorsfordulat után. Jirmijah csalódott. Az Úr nem hagyta el népét s nem tűrte, hogy örököse a népek csúfja legyen. Éppen Bábellal szemben fogja majd megmutatni, hogy nagyság és hatalom nem több előtte a szélfuvallatnál. A kedvező hadihelyzet

első gyümölcsei máris megértek. Moab, Edom és Ammon újból megígérte, hogy eleget tesz a szövetségi szerződésnek s mindhárman seregeket gyűjtöttek. De a legjelentősebb esemény az volt, hogy Nof jóságos istene az ostromzár ellenére is elküldötte három titkos tanácsosát Jeruzsálembe. Cidkijah arca izzott a vad örömtől, amikor Egyiptom küldötteivel befejezte első tárgyalásait.

A templom megint imbolygott és hullámzott, mint a hajó a viharban. Az égő áldozatok oltára nem aludt ki soha. Nem is lehetett kicserélni a megolvadt acélszarvakat. A főpap megszigorította a szolgálatot. A papi rendek többé nem is alhattak. Éjjel-nappal zúgott és áradt az ima az ég felé, – nem aludt ki soha, csakúgy mint az áldozatok lángja.

A város nemcsak hogy ínséget nem szenvedett, de bőségben élt. A külső és belső falgyűrű között számtalan csorda legelészett. Zsúfolásig teli voltak a magtárak, a tavakat, ciszternákat és vízmedencéket színültig megtöltötte a téliesen üde, friss víz. Áldást hozó esőtől duzzadtak a források, patakok és kutak. Beteg sem akadt több, mint békében. Mivel a város déli kapuit senki sem veszélyeztette, minden szükséges dolgot be lehetett hozni Jeruzsálembe. Elnathan vezérei nemcsak Bábel utánpótlásait fogták el, hanem a tömjén és arany útján mindama karavánokat, is, amelyek a Nílustól északra merészkedtek. Egy-egy eredményes cserkérépkapun és a Völgykapun keresztül Jeruzsálem úgy felvirágzott a kard uralma alatt, mint még soha. És Cidkijah nevét áldotta mindenki.

Jirmijah, Baruch, Gedaljah és Micha most szinte naponként találkoztak a templomban. Ők is fáradhatatlanul áldoztak és imádkoztak a többiekkel, buzgón böjtöltek és virrasztottak. Ha Jirmijah kis kamrájában magára maradt, régi szokás szerint megpróbált beszélgetést kezdeni az Úrral. De most úgy látszott, hogy Zebaoth torkig van Izráellal és Jirmijahhal. Ha olykor mégis leereszkedett valamely határozatlan megnyilatkozásig, úgy ez kétségtelenül rosszkedvű elutasítás volt.

Egy szombati napon, amikor a falakon elcsillapodott a harc, az öreg Ahikám elvitette atyjának tanuló- és tanítószobájába. Fakó arcszíne, merev pillantású szeme, kurta lélegzete, tompa

hangja mind azt bizonyította, hogy életének végéhez közeledik. Maga mellé hívta Jirmijahot s ezt kérdezte:

– Megváltoztatta akaratát az Úr?

Jirmijah fejét rázta.

– Hiszen tudtam, – sóhajtotta Ahikám fáradtan – a szerencsés kezdet nem vezet félre... De amit tudok, nem úgy tudom, mint Jirmijah, csupán saját gondolkozásom következtetése és magyarázata mindez... Mert én nem vagyok Isten embere, csupán szerény fia atyámnak, aki messzebbre következtetett és előbbre látott minden anyától született férfiúnál... De következtetéseim most teljesen egybevágnak azzal, ami Jirmijahban megszólalt...

Ahikám intett szolgájának, hogy tegyen párnát dereka alá, mert méltóbb tartással akart elhelyezkedni ágyán. Fiai odaugrottak hozzá s felültették a megbénult testet, amely saját erejéből már mozdulni sem tudott:

– Van itt valaki, – suttogta – aki nem tartozik közénk?... Baruch, Jirmijah tanítványa, te maradj, hallgass meg és beszélj velünk... Gyűljetek össze itt körülöttem s figyeljetek jól, mert meg kell vitatnunk, hogy mit teszünk, ha majd bekövetkezik a vég, amelyet megelőz az én végem...

A férfiak körülállták és közelhajoltak hozzá, hogy hangját ne erőltesse meg s hogy a veszedelmes szót más meg ne hallja:

– Ha majd eljön a vég, – kezdte akadozó lélegzettel Josijah király titkos íródeákja, – ha majd mindent szétromboltak és felégettek, ha mindenkit legyilkoltak s elhurcoltak, akkor még mindig marad valami Jehúdából...

E szavak hallatára mindnyájan rémülten horgasztották le fejüket. Akármennyire is sejtették a borzalmas igazságot, most, hogy kimondódott, úgy sújtott le rájuk, mint a tagló. De Ahikámnak már csak kevés ideje és ereje volt:

– Jehúda utolsó maradványai... – ismételte – most már csak vele kell gondolnunk, róla kell gondoskodnunk... Ez a maradék nem maradhat pásztorok nélkül... Álmatlan éjszakáimon mindig csak ezen töprengek. Ki legyen a pásztor, aki majd összetartja Jehúda maradékát, ha ütött az óra?... Hallod-e, Jirmijah?... Csak olyan férfi lehet, aki az Úr embere, s nem saját hasznát nézi... Azonfelül olyan ember is legyen, akit Bá-

bel is eltűr, hiszen szükségünk lesz a hatalom kegyére... És már ma vagy holnap el kell hagynia a várost, hogy elkészítse az akolt, amelyben összegyűjtheti a nép maradékát... Hallod-e, Jirmijah?..

Jirmijah Ahikám felé emelte két tenyerét:

– Nem hagyom el ezt a várost, míg az utolsó nap el nem érkezik... Jótevőm gondolja meg: Jirmijah nem az a pásztor, akit a nyáj szeret... Valahányszor közeledtem hozzájuk, mindig megriasztottam őket... Nem én vagyok az az ember, akit keresel...

Ahikám nem is várt más választ. Pillantása most az ikrek felé fordult, akik maguk is érett, szürkülő halántékú férfiak voltak:

– Így hát az apa a fiak vállára rakja gondjait és akaratát... Gedaljah és Micha mindketten az Úrnak élnek, nem saját hasznuknak... Bábel udvarában kedvelik Gedaljaht... Most hát halálom erejével parancsolom meg neked Gedaljah: már ma vagy holnap hagyd el ezt a várost s készítsd elő az aklot, ahol összegyűjtöd Jehúda maradványát, ha majd ütött az óra...

A hatalmas termetű Gedaljah arca kővé meredt:

– Atyám hallgasson meg engemet, – dadogta, – akármi is történik majd, Gedaljah mégis csak áruló lesz...

Ahikám érzéketlen maradt az ellenvetéssel szemben:

– Ne kérdezd, hogy mit mond majd rólad az emberek szája, mielőtt elérkezik igazoltatásod napja... Mert ez a nap elérkezik... Mit törődsz azzal, ami előtte van?

A béna ember nagyon elgyengült s hiába támasztották alá párnákkal, mégis hátrahanyatlott:

– Nem szólok addig, – mormolta – amíg meg nem esküsztök...

Az apa közelgő halálának erejével parancsolt. Már csak kevés idő választotta el attól a pillanattól, amikor belép az atyák végtelen sorába, amely visszavezet az első emberhez s így magához a Teremtőhöz. A halál jegye, amely egyben a visszatérésnek is jegye, már kiült az arcára. Vajon megtagadhatták-e a hűséges, az atyáihoz megtérő atya utolsó magasztos parancsának teljesítését, hiszen ez az apa ebben a pillanatban szinte több volt, mint az Úr képmása. A sápadt és beteges Micha még sá-

padtabbnak látszott, mint egyébkor. Sovány karját keresztbe fonta a mellén s így szólt atyjához:

– Előbb a gyengébbet küldik ki, aztán a tekintélyesebbet... Kettőnk közül, akik egyszerre születtünk, Gedaljahot hívják az idősebbnek, ő a tekintélyesebb... Nemcsak okosság lakozik benne, hanem erő is, és a nép bizalommal tekint reá... Atyám, előbb Michát küldd el, a hitványabbat, hogy ő készítse elő az aklot... Mert ha ő hagyja el a várost, úgy ezzel nem lázítja fel senki szívét... Gedaljah pedig kövesse majd őt, mint a maradék pásztora, ha eljön az idő...

Ahikám gyenge szája elmosolyodott fiai hűségének láttára, mert Micha tanácsa jó volt s helyes az út, amelyen elindult.

Maacha, a fiatal királynő zokogva kérte Jirmijahot, hogy ne hagyja magára a királyt a veszélyes vállalkozásban, amelyet Cidkijah és vezérei kiagyaltak. Jirmijah nem tudta elhárítani a szorongó könyörgést és igent mondott.

Cidkijah fejedelmi barátai jóval az újhold éjszakájának leszállta előtt összegyűltek a Cserépkapunál és a királyi kertekhez vezető kettős fal mellett. Néhány század válogatott katonaság is várt itt; a kis csapat parancsnoka Jerijah volt, Chánánjah fia. Mindnyájan fekete vagy legalább is sötétszínű köpenyt viseltek, nehogy a világos szín elárulja őket. A katonák még fegyvereiket és páncéljukat is feketére festették, pedig senki sem mondotta meg nekik, hogy ezen az éjszakán Ninurtu, a Saturnus csillag uralkodik. Cidkijah barátai közül itt volt Izmael herceg, – királyi vérből származó férfi, ifjabb fivére annak a Jerachmeelnek, aki oly könyörtelenül üldözte Urijahot és Jirmijahot s akit aztán a száműzöttekkel együtt Bábelba hurcoltak. Eléggé különös volt, hogy Mardukh hatóságai a Bábelt engesztelhetetlenül gyűlölő két előkelő fivér közül itt hagyták az egyiket. Hasonlóképpen csodálatos volt, hogy Pas'hur egyik fia, Malkijah is a király legszűkebb baráti köréhez és szolgálatához tartozott; nyilván megvesztegette valamelyik bábeli főhivatalnokot s úgy került megint haza. Izmaelen és Malkijahon kívül még két széparcú ifjú fejedelem volt a király állandó asztaltársa: Sefatjah és Juchal. Nyilván a gonosz végzet tette, hogy mindkettőjük száműzött atyja Jirmijah leggyűlölködőbb ellensé-

gei közé tartozott. A négy fiatalembert – Izmaelt, Malkijahot, Sefatjahot és Juchalt – így hívták: »a palota elválaszthatatlanjai«. Cidkijah baráti köre így hát Jirmijah ellenségeiből állott, az elmúlt erőszakos uralom főembereinek fiaiból és fivéreiből, akik örökölték az izzó gyűlöletet a próféta ellen. Már-már szigorú törvénynek látszott, hogy nem az Írás barátai és a próféták tisztelői gyűltek össze a királyi hatalom körül, hanem azok, akik gőgösen megvetették az Írást és tagadták a szellemet. Az ékes fegyverzetű négy fiatal hős minden módon igyekezett éreztetni gőgjét és megvetését Jirmijahhal. Nem viszonozták köszöntését, megvetően hátat fordítottak láttára s oly hangosan gúnyolódtak egymás között, hogy az, akit e gúnyszavak illettek, kénytelen volt meghallani. A fejedelmek komiszkodása átragadt az egyszerű katonákra is, akik még nyersebb szavakkal űztek csúfot a hirdetőből. Jirmijah egyedül volt. Nem engedték meg, hogy Baruchot beavassa a tervbe és magával hozza. A próféta haragra gerjedve azon töprengett, vajon nem lenne-e helyesebb, ha a királyt barátaival egyetemben faképnél hagyná és hazamenne. Miért és kiért is vállalja ma éjszaka az áldozatot, hogy tanúja legyen a vérontásnak, amelytől a gyomra kavargott? És egyáltalában mi késztette arra, hogy kora ifjúsága óta nagy hűséggel szolgálja ezeket a Dávid-ivadékokat, akik szavát, ha ez a szó Adonájtól jött, egyszerűen a szélbe szórták; ha jól ment a soruk, nem törődtek vele, a bajban pedig kizsákmányolták?! Nem, semmi keresnivalója sem volt a királyok palotáiban és hadi vállalkozásaiban. Már éppen elhatározta, hogy hazamegy, amikor a félhomályból egyszerre felmerült Cidkijah, Ebedmelehhel és több fegyvernökével. A király mintha kitalálta volna az indulni készülő ember gondolatait, nagyon feltűnő módon, köszönés nélkül haladt el négy barátja mellett s egyenesen Jirmijah elé sietve, nagy szeretettel átölelte s forrón hálálkodott »igazi tanítójának«, amiért eljött, hogy az Úr segedelme által megvédelmezze tanítványát e veszedelmes éjszakán. Cidkijah oly hangosan beszélt s oly nyomatékos formában mutatta ki kegyét, hogy akik az imént még szemtelenül csúfolódtak, most egyszerre megannyi zavartan hallgató udvaroncca váltak. Amikor a menet elindult, a király csak Jirmijahot tűrte meg maga mellett s a fejedelmeknek mögötte kellett maradniok.

Hangtalanul tárult fel a kapu két súlyos szárnya. Hangtalanul vonult ki a sötétségbe a testőrség, aztán csatárláncba oszolva egyszerre láthatatlan lett. Viharos volt a holdtalan éjszaka s ez is Cidkijahot segítette. A táborváros fénye gőzölögve áradt az ég felé, az alacsonyan lógó felhők kelet irányába vágtattak. Az utat mindnyájan ismerték. Pontosan azon a határon kellett maradniok, ameddig a tábortüzek fénye széles körben elhatolt. Suhanó árnyékokként siettek errefelé a jehúdabéliek. Jirmijahnak ugyancsak ki kellett lépnie, hogy el ne maradjon a fiatal király mellől.

Cidkijah útközben suttogva mondotta el tervét a prófétának. A ravasz vállalkozást három szakaszban fogják végrehajtani. Az első feladat Elnathanra vár. Megbeszélték, hogy erre az alkalomra a különböző búvóhelyekről összeszedi egész haderejét s az előre kijelölt órában megrohanja a sátorváros déli sáncait. Ezen a részen a tábor lenyúlt a Jozafát völgyébe s mert itt csupán gyenge sáncok védték, Elnathan már több ízben meg is támadta, persze mindig csak kisebb haderővel. A tartanok – újabb hasonló támadásokra számítva – egy idő óta megkettőzték, sőt megháromszorozták a déli őrségeket. Keleten és északon járhatatlan magaslatokon húzódtak a sáncok, s ezért a sátorváros parancsnokai ezeken a pontokon nem is tartottak ilyen vakmerő támadásoktól. Cidkijah éppen az Olajfák hegyén elhelyezett őrszemek biztonságérzetére számított. Sikerült megnyernie az egyik arameus rabsakot, aki ezen az éjszakán a keleti oldal őrségének parancsnoka volt. Ez a Jehúdához szító ember megígérte a királynak, hogy mihelyt délről meghallja a támadás zaját, védtelenül hagyja a sáncot és a tábor kapuját. Nergal Nebusaradan ugyanis külön parancsot adott, hogy éjszakai támadások alkalmával valamennyi őrség és rendelkezésre álló őrszem köteles odarohanni a betörés színhelyére. Cidkijah úgy tervezte, hogy miközben a harci lárma valamennyi virrasztó vagy ébredező ellenségét dél felé vonja el s ilyen módon a keleti sáncok védtelenül maradnak, testőrségével mélyen behatol a sátorvárosba s könyörtelenül lemészárol mindenkit. Amikor a völgyben és a dombon teljes erővel folyik majd a véres küzdelem, s az első felgyújtott sátrak fénye magasra lobban, akkor

Jeruzsálem védőinek jelt ád, hogy teljes erejükkel rohanjanak ki a városból az ellenségre.

Meggörnyedve kúsztak a tábor felé. A vak sötétségben senki sem látta a másikat. Egyetlen tompafényű szövétnek sem vezette lépteiket. Csak nagyritkán adtak halkan tovább egy-egy irányt jelző, kurta szót. Bár nem volt kitaposott út lábuk alatt, oly könnyedén jártak, mintha felhőkön lebegnének. Jirmijah sem érzett fáradtságot s nem is erőlködött, bár rázta a láz s a dombos terepen szüntelenül kapaszkodnia kellett. Egyszerre megszállta a reszkető sejtelem, hogy az Úr most nagy körültekintéssel kedvez Cidkijah harci cselének. Ki tudja, talán Adonáj, akinek akarata mindig ingadozott, megint meggondolta magát? Jirmijah szíve megborzongott a felujjongó reménykedéstől, – ó, ez a szív sem szokott még le az ingadozásról. Hátha a rabszolgák szabadon bocsátása még egyszer Jeruzsálem mellé állította a legfőbb irgalmat, bármennyire is elhomályosította a sok hátsó gondolat a parancs tisztaságát? Ha ezen az éjszakán a világ szeme láttára sikerülne Bábel hatalmát megingatni!! Ettől a gondolattól majdnem megcsuklott a térde. Az éjszaka hatalmai ellenségesen fordultak szembe Bábellal. Istenei eltakarták arcukat. Sem Mardukh, sem Nergal nem tündökölt az égen. Az üvöltő nyugati vihar a támadók hátában zúgott, meggyorsította suhanó lépteiket s ugyanakkor északkeletre, az Eufrátes felé kergette a felhőket, mintha ezzel is Bábel jelmagyarázóit akarná inteni. Jirmijah gyermekségének zsoltárait mormolta magában. Megfeszítette lelkét, mint egy parittyát, hogy imáinak magasra repülő erői megostromolják az Urat. Ha sikerülne! Ha ma éjszaka kiderülne, hogy az Úr megváltoztatta akaratát!

Kurta parancsszó. Az árnyékok láthatatlan áramlása megtorpan. Mindenki hangtalanul veti magát a földre. Ebedmeleh keze Jirmijahot is lehúzza. A cserjék és az olajfák fájdalmasan hajladozó ágai közül idecsillan az előőrsök tábortüze. Élesen rajzolódik ki mögöttük a tábori sánc. Magányos fény pislákol a festett fából készült kis lépcsős torony csillagkamrájában. Ott fenn a magasban nyilván Samger Nebu éppen most próbálja kihüvelyezni ennek az éjszakának titokzatos haragját. A három Nergal – Nebusaradan, Sarsechim, Sarezer – bizonyára nyugtalanul állja körül, hogy meghallgassa a fenyegető állású csil-

lagzatok magyarázatát, amelyek megbénítják friss erejüket. Jirmijah lehúnyta a szemét. Az áradó, nagy ürességben nem hallott semmit, csak az izgatott férfiak ziháló lélegzetét. Minden erejét megfeszítette, hogy leoldja magáról a külvilágot s egész személyisége csak belső tér legyen, a megrepedésig telve ellenállhatatlan erőkkel. Imája egyre elszántabban ostromolta az Urat. Eközben észre sem vette, hogy az elég nagy közökben égő őrtüzek közül egyik-másik lassan kialszik s parázsló lyuk marad helyén. Egyszerre távoli kiáltozás és robogás zúg fel. Jirmijahot a lihegő árnyékok felkapják, magukkal ragadták s a szinte repülő futás után egyszerre ott állott a sáncokon túl, a sátorvárosban. Hallotta, amint Cidkijah suttogó hangon parancsokat osztogat. Látta amint Izmael, Malkijah, Sefatjach, Juchal és Chánánjah fia a feketén örvénylő árnyékok élére állnak s beözönlenek a sugárszerűen elhelyezett sátorokba. Jirmijah szilárdan állt helyén s magasra emelte a karjait, mint valamikor régen Mózes a csatában. Itt állott mozdulatlanul s akkor sem engedte le karját, amikor felsikoltott az első rémült kiáltás, felcsendült az első kardcsapás, felszisszentek az első fáklyák, amikor már vad kavargás zúgott körülötte s nyilak, hajítódárdák, parittyakövek céltalan összevisszaságban rongyokká tépték szét az éjszakát. Lénye egyetlen, zárt belső tér volt s nem látott ki önmagából akkor sem, amikor a diadalmas lángok az újjongó szél szárnyán sátorról sátorra ugorva egyre szélesebb öleléssel fogták át a hatalmas tábort. De jaj, hogy is tudott volna örülni Jirmijah a tűz diadalának, amikor személyiségének zárt belső terében egyszerre éles sugallat csendült fel, meglepő, ellentmondással teli s éppen ezért félelmetesen igaz sugallat. Így hangzott a Jirmijahban megnyilatkozó kegyetlen megvilágosodás:

»És ha megölnétek Bábel egész táborát s legyilkolnátok minden férfit, akkor a sátrakban majd feltámadnak a legyilkoltak és karddal átszúrtak és porrá égetik szent városomat...«

Jirmijah lassan leengedte elnehezült karjait. Csak akkor riadt fel, amikor az újjongó Cidkijah két lobogó fáklyát lóbálva, testőreivel együtt a csillagtorony felé rohant, hogy felgyújtsa a hamis isteneknek ezt a lakóhelyét, amelyet különben csupán egy kis csapat riadt katonaság védelmezett. És amikor a

kis Etemenanki emeletein magasra csapott a láng, akkor kinyíltak Jeruzsálem kapui s az ostromlott vár harcosai ezerszeres oroszlánüvöltéssel gázolták le a rémülettől megbénult Nergal sáncait.

Amikor Cion kapui a reggeli szürkületben az utolsó visszatérő katona mögött újból bezárultak, akkorra nyilvánvaló lett, hogy nem csupán a ravaszul kiagyalt kirohanás sikerült tökéletesen, hanem hogy hatalmas csata volt az, amelyben Cidkijah katonái küzdöttek s döntő győzelmet arattak. A két oldalról felgyújtott sátorváros majdnem teljes egészében földig égett. Nebusaradan nemcsak hogy elvesztette seregének több mint egyharmadát, de ezenfelül még hajléktalan is lett. Cidkijah katonái az ellenség sáncait és erődítményeit a földdel egyenlővé tették s ezenkívül – ez a veszteség sújtotta a legsúlyosabban Bábelt – zsákmányul ejtették vagy megsemmisítették az összes kőhajítógépeket és ostromtornyokat is. Ilyen módon Nergal újabb támadása hosszú hónapokra lehetetlenné vált. A csillagok felett trónoló Úr megmutatta öklét a pusztítás csillagának. Jeruzsálem népe, ez a felfuvalkodottságában és megalázkodásában egyaránt féktelen nép, napkeltétől kezdve eszeveszett őrjöngéssel táncolt az utcákon. Hiábavaló volt minden tilalom, még asszonyok és gyermekek is felkapaszkodtak a falakra. A leégett ellenséget nemcsak nyilak és hajítódárdák felhőjével borították el, hanem találékony és ötletes csúfszavakkal is. A feketére és vörösre festett vas sisakrostélyok ellenére Bábel katonái már nem is látszottak olyan félelmetesnek. Ők maguk is úgy érezték, hogy győzhetetlen világuralmuk öntudatát halálos csapás érte, hiszen a csillagok tűrték, hogy a hitvány és megvetett ellenség felgyújtsa a sereg mennyei tornyát. Nemcsak hogy nem viszonozták a jehúdabéliek nyíl- és gúnyzáporát, hanem még aznap két napi járóföldre vonultak vissza a várostól s a környező dombokon ütötték fel összezsúfolt, nyomorúságos táborukat. És mikor a nagy éjszakai győzelem után másodszor kelt fel a nap, akkor valóság lett a legnagyobb csoda. Nebusaradan, Sarsechim és Sarezer megalázott serege nyomtalanul eltűnt. Csak a legmagasabb bástyákon figyelő legélesebb szemű emberek látták, nem, – inkább sejtették a porfelhőt, amelyet a

dél felé vonuló sereg lovas utóvéde vert fel. A kaldeusok oly sürgősnek találták ezt a szégyenletes elvonulást, hogy szokásuk ellenére az éjszakai órákban hajtották végre.

Az Úr városa egyetlen hatalmas kiáltásban tört ki. Nem az öröm újjongása volt ez, hanem a szinte eszét vesztett tízezrek sikolya. E részeg boldogság közepette csak kevesen töprengtek azon, vajon miért vonult Nebusaradan délnek és nem északnak? Másnap este kaptak választ erre a kérdésre, s csak most lett teljes a csodák csodája. A templomban a király maga lépett a nép színe elé. Cidkijah az Úr kegyelmétől sápadtan és szinte elgyengülten, akadozó hangon adta hírül, hogy a Fáraó végül is döntött: teljesíti az esküvel fogadott szövetségi kötelességét és saját isteni személyében, a birodalom hatalmas hadseregével éppen most lépi át Pithon mellett a Kettős Birodalom határát s rövid időn belül segítő erejével ott áll Jehúda földjén. A királyok szent véd- és dacszövetsége felocsúdott eddigi tehetetlenségéből s most minden oldalról felvonul, hogy Bábel elkapatottságát minden időkre megbüntesse.

Ez már túl sok volt Jeruzsálem szívének. Az őrjöngő sikolyt halálos némaság váltotta fel. A némaságból elfulladt zokogás lett. Egy egész nép sírt. Siratta saját hitehagyását és sírt Isten irgalma miatt, aki, íme, az utolsó órában mégis megbocsátott. Ezen az éjszakán senki sem hagyta el a templomot. A papi őrségek és a szíjrázók hiába próbálták visszatartani a tömeget, hogy be ne törjön a belső előcsarnokba. A férfiak végigvágódtak a földön, könnyeikkel öntözték és csókjaikkal borították a kőlapokat. A bűnbánat az áldozatok füstjével együtt szünet nélkül szállt az ég felé. Nem a főpap parancsolta, hanem a lelkek szenvedélyes vágyódása, hogy az egész nép böjtölt és vezekelt. Hét álló napig tartott az önmegalázásnak ez az emlékezetes ünnepe. Ezek a napok minden szívet fenekestől felkavartak s Jirmijah maga is azt hitte, hogy elérkezett az igazi visszafordulás az Úrhoz. De alig néhány nappal a vezeklés után olyan förtelmes és gyalázatos dolog történt, hogy Jirmijah nem is akarta elhinni, míg végül is nyilvánvalóan igaznak bizonyult.

Nem a király akaratából követték el a bűnt, hanem a fejedelmek és az ország nagybirtokosai kényszerítették ki – azok az emberek, akik hajszálra hasonlítottak Mesullamhoz, a mol-

nárhoz. Szép szavakba öltöztették s a kényszerűség látszatával próbálták igazolni. Az Úr jóbelrendelése, – ezt hirdették a gazdagok – fanyar gyümölcsöket érlelt. Az ország nagy része, amelyet a háború megkímélt, a mezei munkások hiánya miatt ugaron maradt; a béke szerszámait csakúgy, mint a háború fegyvereit, egyre kevesebben készítették el. De ilyen nehéz időkben a jobbágyok szüntelen serénysége nélkül nem lehet el az ország. Maga az Úr, akinek templomát védelmezik, követeli a királytól, hogy állítsa újból vissza az ősök rendjét és ezzel együtt a rendszeres munkát. Isten irgalmas közbelépése által megszűnt az ostromzár. Sok ezer jobbágy, aki eddig jól-rosszul szolgált a hadseregben, most egyszerre feleslegessé vált s ingyen eszi a kenyeret, ami súlyos kárára van az egész országnak. A király tehát rendelje el, hogy a felszabadult szolgák tüstént térjenek vissza törvényes urukhoz, – vagy önként, vagy szigorú büntetés terhe alatt. És a király elrendelte. Súlyos lelkiismeretfurdalások gyötrelmében rendelte ugyan el, de mégis meghátrált fejedelmei elől, hajlott Izmael, Malkijach, Sefatjach, Juchal és a többiek szavára, akik éles elméjű okokkal bizonygatták, hogy a királyi hatalom fensége csak akkor virágozhatik fel, ha az alacsony népet alacsony sorba tartják és féken tartják. Különösképpen az ilyen bizonytalan időkben nem szabad meggyengíteni a legelőkelőbb nemzetségházak és a leghatalmasabb nagybirtokosok uralmát azzal, hogy ostoba módon szabadjára eresztik a mindig gyűlölködő és kárörvendő alsóbb rendű népet. E rossz tanácsadók nem is sejtették, hogy nem nyugodt megfontolás ismertette fel velük a »veszélyt«, hanem éppen ők maguk gyűlölték a szegény népet esztelen és vad gyűlölettel. Óvatosan elhallgatták, hogy nem az emberi önzés, hanem az isteni szeretet parancsa követelte a szolgák szabadon bocsátását. Annál sűrűbben ismételték, egyre új meg új változatokban: Isten a templomba való, a király maradjon a trónján! Fejük tetejére állított törvényekkel nem lehet egy népet kormányozni, mikor körös-körül más népek élnek. Úgy látszott, hogy senki sem tudja, milyen förtelmes becstelenséggel és ördögi módon árulták el Adonájt, amikor a jó sorsban visszavették a balsorsban megadott szabadságot. Senki sem tudta? Nem, Cidkijah teljességgel tudatában volt e piszkos bűnnek. Miközben a királyi

biztosok és porkolábok szerte az országban újból helyreállították »az ősi rendet«, a király saját házában és birtokain nem vonta vissza a rabszolgák szabadságát. De Jirmijah izzó haragja ettől nem enyhült meg. Határtalan felháborodásában úgy érezte, hogy most rajta van a zokogás sora. És amikor híre járt, hogy a szolgaságba visszakényszerített jobbágyok kötelesek voltak visszaadni uruknak az őket megillető részt, amit felszabadításuk után kaptak, akkor Jirmijah nem tudta többé fékezni magát, és szája átokra nyílt. Életében most először és utoljára kiszolgáltatta a népet, amelyért elhivatottságának éjszakája óta oly vad önfeláldozással harcolt az Úrral. Álmatlanul hánykolódva ágyán, felcsukló sírással így zokogott a sötétségben:

– Jákob istene, azt mondottad: »Ürömmel etetem ezt a népet, mérges vízzel itatom meg . . .« Azt mondottad: »Szét fogom szórni olyan népek között, amelyeket sem ők, sem atyáik nem ismertek . . .« Uram, Uram, ha meg akarod tenni, én nem tartom többé vissza karodat . . .

E hitvány istentagadást követő napokban a király három ízben is elküldötte hozzá Ebedmelehet azzal, hogy keresse fel. A hirdető három ízben utasította vissza a kusitát, ugyanazokkal a szavakkal:

– Mondd meg uradnak, hogy ezt üzenem neki: mi dolga veled Jirmijahnak?

De akkor valami nagyon szokatlan dolog történt. Maacha, a királyné, akinek az illendőség szigorúan tiltotta, hogy a királyi palotán kívül mutatkozzék, egy este mélyen lefátyolozva, csupán egyetlen komorna kíséretében megjelent Jirmijah lakásán. Izgatottan lépett a meglepődött próféta elé és megragadta csuklóját:

– Miért mondotta fel Jirmijah a hűséget az én uramnak és az ő urának? – kérdezte és elpirult saját vakmerőségén. Jirmijah elnézett a feje felett:

– A te urad csak egy kis darab földön uralkodik s mégis felmondotta a hűséget a világ Urának . . .

Maacha sovány leányarcán mélyebbek lettek az árnyékok:

– Senki sem tudja jobban Cidkijah hitvesénél, – harcolt tovább – hogy a király mennyire őrzi hűségét az Úr iránt . . .

Könnyű dolga van az igehirdetőnek, könnyen lehet ilyen szigorú... De a királyt befonja a világ... Hőseinek dölyfe, fejedelmeinek akarata, hatalmasainak mohósága megköti... Mit tudja az ilyen magányos istenhirdető, milyen nehéz dolog megtalálni a keskeny és járható utat a ragadozó vadak fogai között?...

– Hát akkor járja végig gyengeségének keskeny útját – felelte Jirmijah keményen.

A királyné nem akarta meghallani ezt a tiszteletlen szót. Különben is szívesen viselt volna el még keményebb szavakat is. Bár a város még mindig zúgott a diadalújjongástól, Maacha mégis azért jött, hogy leplezett formában bocsánatot könyörögjön a felháborodott prófétától a hitszegő számára. Bizonytalan sejtés vagy határozott szorongás volt ez a látogatás, most, a diadal kellős közepében?

– Nagy dolgok történnek mostanában – mondotta sürgető hangon a királyné. – A király szavadat kívánja hallani s te így üzensz neki: «Mi dolgom van veled?»

– Semmi haszna, ha meghallja az én szavamat, – hárította el a kérést Jirmijah – hiszen amúgyis csak fejedelmeinek szavára hallgat...

Maacha dacosan elengedte Jirmijah kezét, amelyet az imént könyörögve ragadott meg:

– Én meg azt akarom, hogy igenis a te szavadra hallgasson és necsak fejedelmeinek szavára... Még ma hallja meg szavadat...

Jirmijah elfordította fejét, mert érezte, hogy a fiatal asszony tiszta lénye és hivő sürgetése elgyengíti. Régmúlt dolgokra emlékezett:

– Egyszer régen, sok évvel ezelőtt megvertek, kalodába zártak és halálra üldöztek a szó miatt, ami nem is az én szavam volt... Most megint haszontalanul kockára tegyem életemet? Ugyan kiért?

Maacha gyerekes szája megvonaglott:

– Talán a királyért teszed? – kérdezte s a hangja szűk lett és szigorú, – vagy értem?... Nem azért állítottak-e a helyedre, hogy a népért emelj szót?....

Jirmijah gyors mozdulattal megint visszafordult. A királyné

fénylő szemében könnyek csillogtak. Maacha kimondotta az igazságot. Jirmijah még egyszer vállalt mindent.

Cidkijah hidegen és bizonytalanul fogadta. Amikor a palotában híre terjedt, hogy Jirmijah átlépte a küszöböt, a fejedelmek tüstént összegyűltek a király szobájában, hogy megvédjék a kárhozatos befolyás alól. Cidkijahban felforrt a harag, amikor látnia kellett, hogy milyen szigorúan őrzik. De mivel nem volt elég bátorsága hozzá, hogy uralmának ez erős támaszait kiutasítsa a szobából, egész haragja Jirmijah ellen fordult, aki háromszor is szembefordult parancsával s most, hogy a többiek óhatatlanul köréje gyűltek, éreztette a királlyal önnön tehetetlenségét.

– Jelentést kaptunk arról, – kezdte a király rosszkedvű és kurta szóval, mintha nem is Isten embere állna előtte, hanem csupán holmi hitvány vajákos, akitől kedvező vagy baljós előjeleket tudakol, – hogy Egyiptom és Bábel serege Beersebától délre szemben áll egymással. De egyik sem készül a harcra... Mit jelent ez?

Jirmijah egy darabig várt a válasszal, noha nemcsak hogy egyszerre mindent tudott, de belső látásának vakító fényében azt is látta, ami valóban történt. E látás szerint Samger Nebu és a Cher-Hep a két tábor között találkozott egymással, hogy együtt vizsgálják meg, vajon kedvezőek-e a mennyei jelek a szerződés megkötésére.

– Ez azt jelenti, – mondotta végül – hogy a rabszolgaság két háza jól megfér egymással és hogy szövetségre lép... A király kínáljon békét és teljes meghódolást a Nagyúrnak, amíg még lehet...

A király trónszéke mögül, ahol »a palota elválaszthatatlanjai« állottak, harsány nevetés hangzott fel. Malkijah, aki örökölte atyja szétálló, gombszerű daruszemeit, elsőnek szólalt meg:

– Milyen megbízható módon láttad és jósoltad meg mindig az igazi igazságot, te látnok, te hirdető! Bábel valóban a népek csúfjává tette Ciont, ahogyan hirdetted...

– Csakugyan igazi hittel adod nekem ezt a tanácsot, Jirmijah, – viharzott a király, most már leplezetlen haraggal, – hogy békét és meghódolást ajánljak fel a Nagyúrnak? Most, amikor serege meggyengült!? Most, amikor Fáraó, szövetségem leg-

idősebb fivére, hatalmas erővel fordul szembe vele?! Most, amikor Bábel Nergaljának megmutattam, hogy a megostromlott város meg tudja semmisíteni a leghatalmasabb ostromlót is!? Nem, ez a te tanácsod nem becsületes!...

– A király tegye azt, amit jónak lát – felelte Jirmijah, mint akinek Dávid háza és e ház további sorsa teljesen közömbös. – Nem az én dolgom, hogy tanácsokat adjak neked. Tegyék meg ezt a fejedelmek. Mégis jól tennéd, ha arra a szövetségre gondolnál, amelyet a nagyok azért kötnek meg most, mert a kicsinyeket nem sokra becsülik...

Ezekre a szavakra nem nevetés volt a válasz, hanem a nevetésnél veszedelmesebb, villódzó hallgatás. Az elválaszthatatlanok közül előlépett a hosszú és csontosarcú Izmael herceg s megállt Cidkijah és Jirmijah között. Nem véletlenül nevezték úgy, mint Hágár fiát, a puszták fiainak ősatyját. Kissé görnyedt hátú soványságában és leselkedő pillantásában is hasonlított az őshöz, s szeme mindig úgy figyelt, mintha azt fürkészné, mennyit is ér az ellenség. Izmael összefonta karját s úgy nézte végig Jirmijahot, mint valamit, aminek nem volna szabad lenni. De a királyban visszhangot vertek a hirdető szavai. Gyanakvóan emelte fel fejét:

– Igaz ez a dolog, a szövetség Nof és Bábel között?.... Látomásban láttad vagy sugallat által hallottad?...

De még mielőtt Jirmijah felelhetett volna, Pas'hur fia közbevágott:

– Hát nem látja királyunk, milyen boldog ez az ember ha szerencsétlenséget jósolhat? Nem látod, mennyire örül, amikor becsmérli nagyszerű győzelmedet s azt állítja, hogy hiábavaló?... Egyetlen reménysége az, hogy elpusztulsz, mert csak ezzel válik valóra jajveszékelése... Csak abban telnék szívének igaz öröme, ha téged holtan látna s üszkös romokban a várost, mert gyűlöl téged és ezt a népet... Hát nem látod?

– Nem látok semmit – mormolta a király és zavarodottan nézett körül.

A kamarások gyertyákat hoztak. Két nagy, többágú gyertyatartót tettek a padlóra, Cidkijah széke mellé. Néhány egyágú arany gyertyatartót a szoba többi sarkában helyeztek el. Egyszerre nagyon világos lett. Jirmijah úgy látta, hogy Izmael arca

olyan, mint egy felfűtött kemence, amelynek lángjait csak sejteni lehet a vastag és sötét falakon keresztül. A herceg keze az egyik súlyos egyágú gyertyatartóval játszott, amely ott állt mellette egy kis egyiptomi asztalkán. Elgondolkozva oltotta ki két ujjával a lángot, mintha nem akarná, hogy az alulról áradó fény túlságosan megvilágítsa arcát. Rekedten csengett a hangja, amikor Cidkijahhoz fordult:

– Urunk és királyunk úgy megverte a folyamközi országot, mint előtte még soha senki... Kimerült hadsereg áll Fáraó előtt... Vajon habozni fog-e Fáraó, hogy Bábeltől végre minden időkre megszabaduljon?...

– De ha mégis igaz ez a dolog Bábellal és Noffal – felelte a király s bizonytalan pillantása nem fordult el Jirmijah arcáról. – Hiszen nem készülnek a harcra... Mi lesz akkor?

Jirmijah szívére tette a kezét és meghajolt:

– Királyom most kegyesen bocsásson el engem...

– Így hát Adonáj fenyegető szavára kell számítanom? – suttogta Cidkijah.

A hirdető három lépést visszahátrált, mintha engedély nélkül önként akarna távozni.

A király felugrott helyéről:

– Beszélj... hallani akarom az Úr szavát!

Jirmijah lehorgasztotta fejét és makacsul hallgatott. Jehúda királya nem tudott többé uralkodni magán:

– Ha nem gyűlölsz engem és ezt a népet, – kiáltotta – akkor mondd ki a szót!... Mi lesz Bábellal?

– Bábel visszatér – mondotta Jirmijah nyugodtan.

Hetvenkedő nevetés harsant fel a szobában:

– Hát csak térjen vissza!

Jirmijah nem törődött a gúnyolódással s keményen állta a király pillantását:

– Megverted Bábelt... De le nem győzheted őt, aki az Úr szolgája... Visszatér és új seregekkel fog megostromolni!

Az elválaszthatatlanok Cidkijah füléhez hajoltak és szinte sóhajtozva figyelmeztették:

– Urunk-királyunk, nem unod még ezt az ősrégi fecsegést?... Nem ugyanezt hirdette győzelmed előtt is?...

A király nem is hallotta őket. Szeméből egyszerre kialudt a fény:

– Ez még nem Zebaoth szava, – szakadt ki belőle, – Zebaoth szavát akarom hallani!

Jirmijah nem ellenkezett tovább, odalépett a királyhoz s elárulta neki a sugallatot:

– Visszavontad a szabadságot, ezt mondja az Úr, ezért hát kihirdetem rád is a szabadságot!

A fejedelmek egymásra bámultak. Mit jelentett ez a mondás? Zebaoth kedvelte a homályos szójátékokat s a próféták ügyesen rejthették el az Úr szavai mögé saját vakmerőségüket. Cidkijah hatalmának osztályos társaiban csak lassan derengett fel az ige értelme. Büntetésképpen a visszavont szabadságért az Úr kihirdette a szabadságot a királyra – a menekülő madár és az űzött vad szabadságát. Elsőnek Izmael ismerte fel a szó igazi jelentését. Kis arca még jobban összezsugorodott. Keze úgy megmarkolta az arany gyertyatartót, hogy megfeszültek rajta az inak. De a hangja fegyelmezett maradt:

– Uram, volt bátorságod arra, hogy Nergalt saját táborában verd meg s nincs bátorságod, hogy megfékezd ezt az embert?!... Hőseid kardjai némán tűrjék, hogy meggyalázzanak?!...

Cidkijah arca vérvörösre vált s kétségbeesett haraggal nézett a fejedelmekre:

– Reám nem áll ez a szó... Nékem nincs közöm hozzá... Az én házamban nem vontam vissza a szabadságot... Az én házam megtartja az esküt és nem sérti meg a parancsot... De ti, bajtársaim, – fájdalmas elkeseredéssel törtek ki belőle a szavak, – ti becsaptatok... Ti, egyesegyedül ti kényszerítettetek arra, hogy visszavonjam a parancsot, ti követtétek el a bűnt... Nem reám, rátok vonatkozik az Úr szava... Reátok száll az átok...

Cidkijah eltakarta arcát. A civakodást követő mély csend fülledten ömlött szét a szobában. A király még soha nem beszélt ily félelmetes hangon szívének barátaihoz. A fejedelmek mélyen megsértődve hallgattak. De ugyan ki más volt az oka ennek a viszálynak, mint ez az átkozott próféta, aki még mindig vakmerően ismételni merte kérését.

– Megengedi a király, hogy eltávozzam?

– Nem! – sziszegte Cidkijah. – Ha tanítóm is voltál, itt maradsz, mert parancsom éppúgy köt, mint a többieket! Aztán halk hangon hozzátette:

– Tudom, hogy még nem mondottál meg mindent, egy szót még elhallgattál!

– Miért kényszerítsz arra, hogy beszéljek, ha nem hallgatsz rám? – mondotta Jirmijah mély szomorúsággal. De a király hangja belékapaszkodott:

– Látod, hiszen magad is beismered, hogy eltitkolsz előlem valamit... Milyen jó is volt minden, amíg te nem voltál itt... Milyen rosszra fordul minden, amióta itt vagy. Egy órával ezelőtt még boldog győztes voltam... És most?... Parancsolom neked, hogy beszélj, előttem és a fejedelmek előtt, hogy konok szívük egész erejével meghallják a szót... Ha a rabszolgaság két háza szerződést köt, ha Bábel visszatér, ha új hadseregek közelednek... mi lesz akkor?!...

Izmael felkapta az asztalról a gyertyatartót. Meg akarta előzni a próféta szavát, hogy a király lelkét végképp meg ne mérgezze és ezt szíszegte:

– Ha visszatérnek, ha új hadseregek közelednek, mi lesz akkor!?... Legyőzöd őket, mint ahogyan már egyszer legyőzted...

Jirmijah most fordult első ízben Izmael herceg felé s miközben kimondotta a sugallatot, amely a diadalmas támadás alatt szállotta meg, bánatosan nézett a herceg arcába:

– És ha megölnétek is valamennyit, mondja Zebaoth, az átszúrtak és megöltek újból életre kelnének a sátrakban és felgyújtják szent városomat!

– De te nem fogsz többé életre kelni, – mondotta Izmael rekedt nyugalommal, aztán magasra emelte a súlyos arany gyertyatartót s teljes erejével Jirmijah arcába vágta.

A szörnyű ütés két szeme között érte a prófétát. Hangtalanul rogyott össze a király széke előtt. Senki sem volt a szobában, aki meg ne esküdött volna rá, hogy Jirmijah halott. Még az a legbelső kis fény is azt hitte, amely a hirdető öntudatlan lelkében pislákolt.

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET

FALAK KÖZÖTT, PINCEBÖRTÖNBEN, VÁRUDVARON

Jirmijah több mint három hónapig imbolygott élet és halál küszöbén. De Hilkijah és Abi törékeny fiának homloka kőkemény volt. Ez a homlok kibírta a súlyos aranygyertyatartó ütését és megmentette a prófétát. A seb begyógyult, az utolsó csontszilánkok is kilökődtek. De a sebhely a két szeme között majdnem olyan mély volt, mint maga a seb. Az ütés szerencsére nem sértette meg finom ívelt orrát, az ősök hosszú sorának ezt a nemes örökségét, így hát a sebhely nem torzította el oly riasztóan, mint Urijah arcát a hosszú és szakadozott szélű heg. A szörnyű sérülés különben sokkal gyorsabban gyógyult, mint elhomályosodott öntudata. A halál már régen levette róla kezét, de ő még mindig némán és mozdulatlanul feküdt s egyetlen szó sem hagyta el ajkát. Mikor ápolója, Baruch folyékony táplálékot próbált fogai közé önteni, olyankor engedelmesen kinyította a száját és gépiesen nyelt, mint a gyermek, távolba mélázó szeme közben a kis kamra egyik sarkára meredt. Hámutal és Maacha, a két királyné, néha titokban meglátogatta; szép gránátalmákat, friss datolyákat és szőlőfürtöket hoztak a betegnek és sokáig elüldögéltek ágya mellett. Jirmijah úgy nézett keresztül rajtuk, mint egy ablakon. Egy ízben eljött a király is s néhány fájdalmas, szorongó szót mondott. Jirmijahnak pillája sem rezdült. Végül is mindnyájan azt hitték, hogy elvesztette látását, hallását és beszélőképességét. De nem így volt. Mert fülét olyan beszélgetések töltötték be, amelyek ismeretlen terekben és időkben zúgtak, aminthogy szeme is befelé fordult, titkos képek látomása felé. Baruch a betegség idejében mindig nagyon hangosan szólt hozzá, mint ahogyan süketekhez beszél az em-

ber. És egy napon egyszerre választ kapott. A tanítvány szívének szorongásában hangosan kiáltotta:

– Bábel már jóideje visszatért... Tudja ezt az én mesterem?... Nagy erővel ostromolják a várost...

Jirmijah reá vetette szemét és nyugodtan, megszokott hangján felelt:

– Mért kiabálod úgy ezeket a régi dolgokat, Baruch?... Bábel már hosszú hetek óta nagy erővel ostromolja a várost...

A tanítványnak elakadt a lélekzete az örömtől, hogy mestere magához tért. Még mindig túl hangosan beszélt, mintha nagyothallóhoz szólna:

– De most új seregek vonultak fel... A déli kapukat is megszállták... Se ki, se be nem jöhet senki...

– Miért mondod el nekem azt, amit már régóta tudok s ami elmaradt mögöttem... Hiszen megláttam a sokkal távolabbi jövendőt is...

– Akkor hát a mester már meglátta a véget – dadogta Baruch. Jirmijah fátyolos pillantással nézte:

– A véget láttam és azt, ami a vég után következik...

A mondat közepén megállt és mosolygott. Ahogy szája kimondotta, szelleme máris elfelejtette az egészet. De olyan békés és nyugodt íz maradt ínyén e szavak után, hogy nem is lehetett nagyon rossz az, amit a vég bekövetkezése után látott, hallott és elfelejtett.

Így gyógyult meg Jirmijah. Másnap reggel első ízben kelt fel s járkálni is próbált. De rogyadozó, gyenge térde csak a nyergesmester műhelyéig tudta elvonszolni, ott biztosan összeroskadt volna, ha házigazdája el nem kapja s le nem ülteti. Nehezen, sípolva szedte a lélegzetet orrán keresztül. A mesterlegények abbahagyták a munkát és szájtátva bámulták. Pillantásukban fanyalgó iszonyodás volt, szánalom s valami különös, kényszeredett nevetés, amit csak nagy fáradsággal tudtak visszafojtani magukba. A nyergesműhelyből különben már rég fegyverkovács műhelye lett. Halomban feküdtek a földön a kicserzett bőrök, de már nem nyereg és lószerszám készült belőlük, hanem kardszíj, parittyatartó, tegez és pajzsáthuzat. Jirmijah lába előtt fényes érclap hevert, aminőt a pajzsok fakeretébe és bőrhüvelyébe szoktak beilleszteni. Ziháló lélegzettel

nyúlt le az érctükör után s ölébe fektette. Rövidlátó szemével mélyen odahajolt a pajzs fölé, mert tudni akarta, miért is riadtak úgy meg láttára ezek az emberek. A tükörből teljesen idegen arc bámult vissza reá. A mennyek örök képfaragója, aki féltékenyen eltiltott mindenfajta emberi képfaragást, most már külső valóságában is átalakította. A csillogó érctükörből egy öreg ember kérdő pillantása nézett vissza rá, – ősz haja és szakálla nyiratlan, szemöldöke hibás s fölötte egy nagyon mély, vörös üreg... De Jirmijah nem rémült meg s nem is csodálkozott. Szíve egyszerre megértette ennek az átváltozásnak értelmét. Adonáj mindörökre kitörölte arcából Hilkijah nemzetségének testi ismertető jelét, az atyák és ősatyák e látható okmányát. A fogantatása előtt, már anyja testében kiválasztásra ítélt ember íme most kivétetett a földi hovatartozandóság utolsó kötöttségeiből is; aki nem lehetett apa, immár ivadék se lehessen többé. Új arcot adott neki az Úr, hogy ne hasonlítson önmagára és testének őseitől örökölt képére. Jirmijah szelíden rámosolygott türkörképére, mire a nyergesmester és legényei, akik csendes őrültnek tartották, csodálkozó hunyorgatással integettek egymás felé. De Jirmijah titokzatos kitüntetésnek tartotta új arcát, egyetlen élete e külső újjászületését.

Még egy hónapba beletellett, amíg lábai visszanyerték régi erejüket. De akkor olyan alaposan élt ezzel az erővel, mint még soha. Nyugtalanító vándorösztön kergette fel-alá. De a várost körülzárják, így hát Jirmijah vándorlási vágya is bezáratott és semmiképp sem tudott kijutni a szabadba. Az Anathotbéli ember furcsa körökben bolyongott. Az udvarhoz többé nem ment, A temlomba se. Még a külső előcsarnokba sem ment el, ahol a szőrcsuhások rikoltó prédikációi s a halálosan csalódott nép izgatott hangzavara forrt-sustorgott napestig. Ez idő tájt Jirmijah céljavesztett, sőt elzüllött embernek látszott, akinek számára az üdv roppant erői – áldozat, vezeklés és ima – többé semmit sem jelentettek. Amikor egyszer Baruch nyíltan szóbahozta ezt, a mestere így felelt: »hát nem tudod, hogy reád és rám is kihirdettetett a szabadság?«

Mindennap már hajnalban elhagyta a nyerges házát. Ilyenkor még üresek voltak a szűk utcák s nem kellett attól tartania, hogy megbámulják és bosszantják. Amikor kifakult köpe-

nyében s kezében a bütykös bunkósbottal, amelyet még a járomviselés napjaiból őrzött, megjelent az emberek között, balgatag anyák ujjal mutattak az elmélázva imbolygó hirdetőre, mint valami gonosz lélekre s kicsinyeiket így rémítették: »ha nem vagy jó, elvisz a próféta!« Alázattal kitért mindenkinek. Vándorlásra éhes, szorongó szíve végre is megtalálta a helyet, ahol legszívesebben tartózkodott. A külső és belső falgyűrű és az erődművek között széles, fűvel benőtt hatalmas négyszög terült el, valósággal város a városban. Itt legeltek a nyájak, amelyekből az ostromlottak éltek. (Számuk egyre nyugtalanítóbban csökkent, hiszen a hiányokat nem lehetett többé pótolni.) A vidékről beözönlő menekültek, akik Jeruzsálemben nem kaptak szállást, itt ütötték fel sátraikat. A sebesülteket és betegeket is itt ápolták, nehogy a belső várost ragadós nyavalyák lepjék el. Itt gyűltek össze parancsnokaik vezetésével a századok és szakaszok, hogy az előírt órában váltsák fel a falakon és védművekben küzdő őrszemélyzetet. Miközben a falakon harcoltak, a katonák az utánpótlásra szánt fegyvereket és hadszerszámokat itt készítették elő, hogy a segítség kellő időben érkezzék meg. Itt volt tehát a védelemnek egyik legfontosabb pontja s ezért nem is engedték meg, hogy akárki szabadon járjon ki-be; a belső kapu szolgálattevő főtisztjei jegyzéket vezettek azokról, akik gyakrabban jártak a falgyűrűk között elterülő kiégett réten.

A katonák javarészt ismerték Jirmijahot s ha reggelenként megjelent a Benjamin- vagy Efráim-kapu előtt, megvető legyintéssel tovább engedték. Ámbár nem kedvelték a prófétákat, legkevésbé pedig ezt a könyörtelen igehirdetőt, mégis eltűrték, hogy a király hajdani tanítója csatlakozzék valamelyik felváltásra induló szakaszhoz s vele együtt felmenjen a falakra, valamelyik őrséghez vagy az egyik bástyára. Itt aztán Jirmijah órák hosszat bámult ki szótlanul a síkságra. Különös módon alig lehetett látni valamit a háborúból és Bábel seregéből. Nergal Nebusaradan okult Cidkijah győzelmes kirohanásán s most egészen újfajta ostromra határozta el magát. A fojtogató hurok teljesen körülfogta az Úr városát, de ez a hurok nagyon tág volt. Nergal a csillagok emberének megzavarhatatlan nyugalmával várta a kellő pillanatot, amikor aztán egészen szorosra

húzhatja a hurkot. Bábel tábora most már nem a lejtőkön, hanem a hegygerinceken húzódott. Hat szilárdan felépített, magas sáncokkal körülvett sátorváros eleve lehetetlenné tette Cidkijah vagy Elnathan bármiféle vakmerő próbálkozását. Bábel, mióta szövetségre lépett Fáraóval, kezében tartotta az összes utakat; a tömjén és arany útját is elzárta, úgyhogy egyetlen teve, szamár, szarvasmarha és bárány sem juthatott többé Jeruzsálembe. Roppant halott tér terpeszkedett Bábel sátorvárosai és Jeruzsálem között s e tér láttára a sikeres kirohanásnak még a gondolata is megsemmisült, hiszen ez az üres tér úgy felitta volna a támadókat, mint a sivatag homokja a vizet. A király katonái azonban nem aggodalmaskodtak. Mindig a jelen pillanatában éltek ezek a harcosok s nyilván nem is tudták, hogy Fáraó hitszegése miatt megint rosszra fordult minden. A testőrök harci dalokat üvöltöttek s Zebaothot vakmerően, sőt szemtelenül szólították fel arra, hogy újítsa meg szövetségét s szükség esetén tegyen csodát, mint valamikor régen, Josua hadvezér idejében. A katonák jókedvűen végezték szolgálatukat. Hiszen mind ez ideig nem is volt olyan gonosz ez a háború. Jeruzsálem töretlen épségben állott, Bábel bágyadt és gyér támadásai viszont azt bizonyították, hogy módfelett tiszteli Jehúda hőseit.

Jirmijah szüntelenül Anathot felé figyelt. Máig ismeretlen honvágy fogta el a nemzetségház, Benjamin tartománya, gyermekségének földje után. Anathot dombjai hívták. Nem tudta, csak sejtette, hogy miért. Betegsége alatt Hanameel, a jó unokafivér kétszer is beosont a városba, hogy elhozza a bérösszeget. Most már negyedik hónapja nem jött. Jirmijah érezte, hogy Hilkijah elárvult örökségének szüksége van rá, talán most első ízben. Csak későre ismerte fel, hogy szívében milyen forrón ragaszkodott az apai birtokhoz, amelyet életútján oly gyakran felejtett el. Mindig csak azon töprengett, hogy miként hagyhatná el Jeruzsálemet, hogyan juthatna Anathotba. De valamennyi kaput szigorúan őrizték s a magasrangú tisztek éjjel-nappal talpon voltak. Szökevény mégis akadt bőven. Mardukh külön paranccsal rendelte el, hogy a szökevényeket nemcsak kímélettel, hanem tárt karokkal kell fogadni. Még azt is megígérték, hogy minden szökevény részt kap a király, a fejedelmek és a gazdagok birtokából. Bábel arra számított, hogy az ilyen csábí-

tással Jeruzsálemet kardcsapás nélkül el tudja népteleníteni s egyben meg is bünteti a bűnösöket.

Jirmijahnak már csak egy vágya volt: néhány napra visszatérni Anathotba. Szerette volna még egyszer látni a házat, ahol kiválasztatott, végigjárni Hanameellel örökségének földjeit s áldozó emlékezéssel akart megállni szüleinek sírja előtt. Úgy érezte, mintha anyja otthon még mindig várna rá – mintha meg kellene mutatnia új arcát, hogy Abi ez új arc álarca mögött is felismerje legifjabb gyermekét. Baruchnak is beszélt erről a nagy vágyáról. De a tanítvány megrémült s olyan hevesen óvta minden meggondolatlan lépéstől, hogy többé nem is említette előtte.

Mikor egyszer az őszi éjszaka holdfénytelen óráiban megint nyugtalanul járt fel-alá a két északi falgyűrű között, hirtelenül megállította valaki. Egy férfi világított az arcába letompított fényű lámpával. Bő útiköpeny burkolta be izmos alakját. Csak amikor a fény az ismeretlen arcára esett, ismerte meg a próféta Ahikam idősebb fiát, Gedaljaht, a két bölcs iker közül az idősebbet:

– Tudok egy utat – suttogta Gedaljah. – Ha sietünk, nem érhet veszély... Kövess!

Jirmijah meg sem mozdult. Gedaljah hangja sürgetőbb lett:

– Íme valóra vált a te igazságod, mint ahogyan atyám is kiszámította halála előtt. Vártam és haboztam. És nem tudtam elszánni magamat, egészen máig... De most, mikor minden elveszett, nem törődöm többé a várossal és a templommal, hanem egyes-egyedül csak Jákob maradékával... Micha, az áldozatkész, a beteges, elment előttem, hogy elkészítse az akolt... Mert most már erre került a sor... Hív, hogy vállaljam a munka folytatását... És téged is hív...

Jirmijah lassú mozdulattal rázta meg a fejét:

– Ez a te dolgod, meg az övé, de nem az enyém...

Valóban nem az ő dolga volt, hogy éles elméjű mérlegelések és töprengések szerint cselekedjék, mint Ahikám és fiai. Semmi kedve sem volt újból tapasztalni, hogy minden alapos számolgatás végső eredménye, mindig és kivétel nélkül, hibás szám. Jirmijah határozott ellenkezést érzett, ha arra gondolt, hogy Gedaljah és Micha vakon hisz következtetései erejében, ezért

tartja kikerülhetetlennek a végső romlást s egyben lehetetlennek azt is, hogy az Úr megváltoztassa szándékát. Az ember még ebben a nevetséges magabízásában is hű maradt önnön lényéhez. Biztonsága nem volt egyéb, mint gyermekes túlbecsülése ama üres összevissza találgatásnak, amit értelemnek és előrelátásnak nevezett. Jirmijah e hűséges Sáffán-ivadékot tartotta a legderekabb embernek Jehúdában, de még tőle is mély szakadék választotta el. Gedaljah gyors suttogással beszélte el, hogy a Jeruzsálemet fojtogató tábor ezekben a napokban várja Nebukadnezar érkezését. Micha titkos üzenetei szerint Dávid házának kiirtása után Mardukh irgalmas lesz, a népet kímélni fogja s őt, Gedaljaht teszi meg Jehúda maradványának helytartójává. Mindmáig küzdött magával, vajon megtegye-e az utolsó lépést. De nincs más mód, amellyel átmenthetné Jákob maradványát a szakadékon. Jirmijahnak is kötelessége, hogy velük együtt dolgozzék a mentés művén, annál is inkább, mert Mardukh nagyra becsüli a prófétát. Jirmijah megérezte, hogy Gedaljah minden tisztán látó érvelés ellenére is milyen keservesen és gyötrődve áldozza fel a harcoló várost, s hogy szíve mennyire szövetségest keres a hirdető személyében. De a próféta elhárító mozdulattal felelt:

– Nem fog beteljesedni Nebukadnezar akarata és Gedaljah terve...

– Egy pillanatig se késlekedj, – sürgette Gedaljah – hogy Mardukh színe elé vezethessünk és megostromold szívét...

– Nem Mardukh színe előtt van most az én helyem, – mondotta Jirmijah – de te vidd el hozzá az én szavamat...

Gedaljah széles, gondterhes arca kérdően fordult Jirmijah felé. Így hangzott a mondás, amelyet hírül kellett adnia Nebukadnezarnak:

»Halott népet fogsz megölni. Leégett templomot gyújtasz fel. Megőrölt lisztet őrölsz meg...«

Hamarosan híre terjedt a városban, hogy a nagyhírű Sáffán unokája, a nagytekintélyű s köztiszteletnek örvendő Gedaljah, hitvány áruló módjára éjnek idején átszökött Bábelhoz. Kemény csapás volt ez, súlyosabb egy vereségnél. A király, a vezérek és a fejedelmek tomboltak dühükben. Most aztán könyörtelenül

le kellett számolni az áruló szökevényekkel. A falgyűrű mentén elhelyezett őrszemeket és járőröket a három éjszakai őrségváltás idejére megkétszerezték. Joguk volt mindenkit azonnal megölni, akit bebizonyítható módon rajtakapnak, hogy ki akar szökni a falak közül. A város északi részén az ellenőrzést a királyi testőrség legkeményebb századosára bízták. Ez a százados Jerijah volt, Chánánjah fia. Jerijah a Benjamin-kapu külső felében ütötte fel őrhelyét, ettől a kaputól széles út vezetett az északi tartományokba.

Alig néhány nap múlott el Gedaljah szökése óta, amikor Jirmijah egy kora reggel, mint oly gyakran, újból ott volt a falgyűrűk között, a Benjamin-kapunál. Görcsös botjára támaszkodva talán egy óra hosszat bizonytalanul járt fel-alá. Újra meg újra megállott, vágyódó pillantásokat vetett a sötét kapumélyedés felé, ahol egy vöröshajú rajparancsnok üldögélt Jerijah néhány unatkozó katonájával s az őrök vállukra vetett lándzsával jártak fel-alá. Jirmijah végül is odalépett a rajparancsnokhoz s a sötét kapumélyedés felé mutatott...

– Nyissátok ki, – mondotta nyugodtan, mintha semmi rendkívülit nem kérne, – én vagyok az Anathótbéli férfiú... Szeretnék hazatérni néhány napra, hogy rendbe szedjem örökségemet Benjamin földjén...

Gyors lépéssel máris a kapuban volt, a vöröshajú mellett. A rajparancsnok elkapta a vakmerő ember karját s mérges kis szeme ferde pillantással nézett végig rajta:

– Az Anathotbéli férfiú, – mondotta és bólogatott – Anathotba szeretne menni, hogy örökségét rendbe szedje...

Mielőtt Jirmijah észrevehette volna, hogy miről is van szó, a páncélos katonák megmarkolták és századosuk elé lökték, aki a kapumélyedésből nyíló kamrában üldögélt s a szénmedence vörösen izzó parazsába bámult, – türelemmel várakozó pók a hírvivők, poroszlók és besúgók messzire elérő hálójában. A rajparancsnok, aki elfogta a hirdetőt, már messziről újjongott:

– Most végre elcsíptük... Úgy szaladt a karjaink közé...

Jerijah Jirmijahra emelte mozdulatlan arcát, amelyet véresre festett az izzó parázs fénye. Jó ideig nem szólt semmit. De pillantása szinte megmelegedett a régóta sóvárgott bosszú biztos gyönyörűségétől. Itt áll előtte ez az ember, akinek még neve is

lidércnyomásként ült atyjának, Chánánjahnak lelkén, miatta élt örök nyugtalanságban egészen halála órájáig. És még abban az órában is, amikor a fekélyek megölték Chánánjaht, eljött ez az ördögi ember, hogy örvendezzék az elbukott vetélytárs pusztulásán. Vagy hazug lélek volt Jirmijah, aki mindenféle varázslattal és ráolvasással Jerijah atyja ellen fordította az Urat, – akkor megérdemelte a halált. Vagy pedig valóban ő volt az igazi kiválasztott, Chánanjah pedig csupán az igehirdetés komédiása, akkor meg, a fiú szíve szerint, kétszeresen megérdemelte a halált. Jerijah ügyelt rá, hogy arca mit se áruljon el e gondolatokból s hivatalos nyugalommal fordult a fogolyhoz:

– Így hát Anathotba akarsz menni? – kérdezte elgondolkozva, mintha a kívánságot meg lehetne fontolni. Jirmijah reménykedni kezdett:

– Csak néhány napra szeretnék hazatérni örökömbe...

A százados egy szénfogóval gondosan összeseperte a parazsat:

– És mikor voltál utoljára Anathotban, hogy rendbe szedd a birtokot? – kérdezte közömbös hangon. Jirmijah megakadt. Ravasz kérdés volt, arra való, hogy gáncsot vessen. Jirmijah az igazsághoz híven beismerte, hogy Jojokim napjai óta nem járt az anathoti birtokon. Jerijah szelíden mosolygott:

– Későn fedezted fel magadban a gazda szívét, Jirmijah. Türelmesen vártál Negralra és Mardukhra, hogy idejében térj haza...

– Bábel nem fog megakadályozni benne, – mondotta Jirmijah – hogy meglátogassam örökségemet, tudom...

Chánánjah fia egyre elégedettebben mosolygott:

– Elhiszem neked, hogy tudod... De még ennél is többet tudsz... Nem hiába leselkedsz hónapok óta a kapukban, nem hiába hágsz fel a bástyákra... Ismerünk téged...

Akármilyen ártatlan is volt Jirmijah, a százados mosolygása, a dühösen tekingető őrök, az egyre gyanúsabb bizonyítékokul szolgáló körülmények annyira megzavarták, hogy a rajtacsípett ember módjára mindenféle zavaros magyarázatot kezdett dadogni. Jerijah gúnyosan hajtotta meg előtte fejét:

– Te, az Úr igazi hirdetője, – mondotta – engedd meg az

Úrban járatlan harcosnak, hogy hivatalt cseréljen veled és most az egyszer *neked* mondja meg az igazságot...

Egyszerre felugrott helyéről s őrjöngve ordította:

– Szökevény vagy, mint a többiek, mint Gedaljah... Áruló vagy, Bábel kéme... Már régen tudjuk...

Vad félelem szakad fel Jirmijah lelkéből s ő is ordítva felelt:

– Hazugság! Hazugság! Hazugság! Nem akartam átszökni... Anathot után vágyódtam...

Harsogó nevetés volt a válasz a tehetetlen kitörésre. Jirmijah szüntelenül kiáltozott és tiltakozott a vád ellen, de bűnössége ezzel még nyilvánvalóbbnak látszott. Chánánjah fia bilincsbe verette. Minthogy nem mert egymagában ítélkezni és rövid úton, a haditörvények szerint elintézni e jelentős felségárulót, élére állt az őrségnek, amely a sikeres zsákmány örömétől eltelve, végigterelte Jirmijahot a városon és a templomon. Isten városa rendkívüli ajándéknak érezte, hogy ezt a baljós embert végre elfogták. A királyok szövetségének lelkes újjongását kiábrándulás követte; Bábel seregének elkergetése után Jeruzsálem megint nagy örömmel telt, de hogy Bábel visszatért, összeomlássá züllött a szárnyaló öröm, – a nép lelke szinte rongyokká szakadt a szüntelen feszültségben és senki sem tudta, mibe is fogoddzék meg. Az utca lihegve keresett bűnbakot és célt, hogy nekiszabadultan uszítsa rá gyűlöletét; a személy közömbös volt, de valakit bűnösnek kellett találnia, valakit gyűlölni kellett, különben megfojtotta volna a csalódás. Jirmijah megszámlálhatatlan esztendők óta hirdette a romlást. Könnyű dolog volt úgy forgatni a dolgot, hogy a balsors jósa egyben okozója is ennek a balsorsnak. Az emberek lelkük mélyén mindig is azt gyanították, hogy a próféták saját szenvedélyes vágyaikat csempészik bele az istenség akaratába. Aki tüzet jósol, az szívében nyilván maga is gyújtogató. Jirmijah pedig mindig csak tűzvészt jósolt. Most végre kiderült, hogy nemcsak gondolataiban, de tetteiben is gyújtogató volt s éjszakánként eljárt Bábel táborába. Nemsokára az egész város talpon volt. Nemcsak a gyűlölet lelkesítette fel az embereket, hanem valami furcsa megkönnyebbülés is, hogy íme a szigorú, a követelődző, a kérlelhetetlen és makulátlanul tiszta prófétáról is kiderült: megvásárolható, rongy lélek csupán. Mert a hitványok lelkét semmi

sem szabadítja meg gyorsabban az állandó kényelmetlenség és zavar érzésétől, mint az a diadal, amellyel megtelnek, ha a föléjük emelkedő személyiséget lenyomhatják saját szintjükre, vagy még alább. Férfiak és nők öklüket rázva, rikácsolva rohantak ki a házakból. Kövek röpködtek a levegőben. A százados megparancsolta katonáinak, hogy pajzsaikkal valóságos mozgó erődöt építsenek a fogoly köré. Amikor Baruch a dühöngő embertömegen keresztül félelem nélkül mestere felé igyekezett, Jerijah kardlappal úgy vágott az arcába, hogy összeesett. Az Anathotbéli ember védtelenül és egymagában állott.

Chánánjah fia helyesen ítélte meg a dolgok állását s ezért foglyát nem a király, hanem az úgynevezett »napos törvényszék« elé vezette. Ez a törvényszék a kancellár palotájában ülésezett, (a kancellárt Jonathannak hívták s egyébként semmi hatalma sem volt) s a bíróság voltaképpen haditörvényszék volt, amely az árulók, szökevények, gyávák, élelmiszer-uzsorások és élelmiszerfelhalmozók felett ítélkezett. Ezen a napon Malkijah, Pas'hur fia volt a törvényszéki ülnök s az arca felragyogott a kéjtől, amikor meglátta atyjának bilincsbe vert ellenségét. A papságot Cefanjah, a küszöb első őrzője képviselte. Hideg idő volt, a küszöb őrzője leheletével melengette bütykös aggastyánkezét s ez a tevékenység minden testi és szellemi erejét lefoglalta. A kihallgatás kurta volt. A tények megcáfolhatatlanul Jirmijah ellen bizonyítottak. Nevét hónapok óta jegyzékbe vették a különböző kapuk őrségei. Voltak tanúk, akik állítólag kilesték, amikor Gedaljahhal beszélgetett. Még jobb indulatú bírák sem fogadták volna el e nyomasztó bizonyítékok valamely ártatlanságot hangoztató kimagyarázkodását. Jirmijah elveszettnek hitte magát, ezért hát hallgatott és megtagadta a választ. Milyen másként is volt akkor, amikor ellenségei istenkáromlással vádolták a huszonhármak törvényszéke előtt! Ma nyoma sem volt lelkében az emberektől való félelem és a halálos szorongás, a düh és a küzdeni akarás váltakozó viharának. Olyan mély közömbösség töltötte el, aminőt még soha nem érzett. Eltöltötte? Nem, inkább átölelte ez a közömbösség. Kitárt karokkal állt mögötte a közömbösség, mintha Isten angyala volna, s ha Jirmijah könnyed mozdulattal hátradől és nekitámaszkodik szárnyainak, egyszerre mérhetetlen távolságokba

kerül a körülötte zajló valóságtól. Történjék bármi, Jirmijah mindenbe előre beleegyezett. A közöny angyala nem hagyta el. Nem hagyta el akkor sem, amikor az egyik szíjrázó korbácsa negyvennél eggyel kevesebb ütést zúdított meztelen hátára. (Jaj, most nem volt itt Baruch, hogy felháborodott testével akárcsak egyetlen ütést is felfoghatott volna!) A megkorbácsolás után lelökték az állambörtönbe, a kancellári palota pincéjébe. Amikor évekkel utóbb Baruch külön könyvtekercsben jegyezte fel mesterének szenvedéseit, ezekkel a szavakkal emlékezett meg e bebörtönzésről: »és aztán Jirmijahot a pincebörtönbe hurcolták, ahol sok napot töltött.« Baruch szavai pontosak és helytállóak voltak, de mégsem teljesen igazak. Jirmijah valóban sok-sok napot töltött a pincebörtönben, de nem reggeltől estig terjedő igazi napok voltak ezek, hanem csupán egyetlen végtelen, soha meg nem szakadó éjszaka a föld gyomrában. Ehhez képest elragadó hely volt az Amenti, mert mégis csak a tér és idő szabványai szerint osztották be. De a pincebörtönben nem volt beosztás. Szabálytalan semmi volt ez a börtön, nyomasztóbb, mint a halál országa. Egyenletesen fekete volt benne a tér s az idő nem ismerte itt a változást. Változatlanul üvöltöttek és csikorgatták a fogukat a többi foglyok is, akiket éppúgy, mint Jirmijahot, súlyos láncokkal és vasgolyókkal bilincseltek a sziklafalhoz. A sóhajtozás és nyögés e szüntelen áradatában a legerősebb szellem is megtébolyodhatott volna: vajon ez a hang itt mellette még tegnap nyögött, avagy már holnap nyögött? Az üdvözültségben nem volt idő, de nem volt idő az elkárhozásban sem, ezért is embertelen mind a kettő. De a közömbösség angyala nem hagyta el Jirmijahot. Az ő szárnyai alatt lélegzett és élt a hirdető az időtlenségnek e keserű kárhozatában. Érzékeinek ereje csodálatos módon úgy kiteljesedett ebben a végtelen és bűzös éjszakában, mint még soha. Nem, nem Adonáj hangja szólt hozzá. Hiszen ez a hang sohasem akkor villantotta meg sugárzását, amikor a feszülten figyelő ember felkészült rá, hogy magábafogadja, amikor a súlyos sötétség idézte a hangot. A sugallat valamely titokzatos tulajdonsága rendszerint megakadályozta, hogy a figyelő várakozás percében zendüljön meg a hang, – emberi érzés szerint talán szégyen, dac, vagy a meglepetés vágya lehetett oka e tartózkodásnak. Ehelyett azonban

Jirmijah hallása új és eddig ismeretlen módon valósággal kinyílt. Egyszerre hallotta – vagy hallani vélte – ami a legnagyobb messzeségben történt. Azzal kezdődött, hogy meghallotta az őrségváltásra vonuló szakaszok egyenletes lépését, bár a katonák olyan magasan voltak a foglyok feje fölött, hogy a legélesebb fül sem hallhatta meg lépteiket. Jirmijah aztán mindenféle kusza hangot észlelt, a hangok közeledtek, majd megint eltávolodtak. Időbe és erőfeszítésbe került, amíg különálló hangokká tudta szétbontani e zajos hangszövedéket. Gyakran hallgatta, mint tárgyal a király a fejedelmekkel Salamon palotájában. Az egyes hangokat oly élesen tudta megkülönböztetni egymástól, hogy egy pillanatig sem gyanakodott: talán csak saját agya és nem a királyi palota a színhelye ezeknek a beszélgetéseknek.

Cidkijah kishitűen és szorongó hangon suttogott. Elmondotta, hogy Fáraóhoz és a szövetség többi királyaihoz küldött követségei üres kézzel tértek vissza. Bábel segítő népei megtízszereződtek. Nof napistene viszont semmiképp sem akarta rászabadítani Mardukh kardját a Felső- és Alsó-Birodalomra. A kisebb királyok egyszerűen elbújtak és boldogok voltak, ha nem vették észre őket. Maga Zebaoth is Jákob ellenségei közé állott. A király hangja most a haragos kiáltássá erősödött s Jirmijah kiélesedett füle hallotta, amint újra meg újra azzal vádolta fejedelmeit, hogy rossz tanácsokkal szolgálták. A fejedelmek is haragosan kiabáltak (úgy látszott, hogy közben nagyon tisztelet-lenek lettek urukkal szemben) s Cidkijahot gyenge szívűnek és sántító harci oroszlánnak nevezték, aki a jövőtől nem látja a jelent és a jelen bíztató tetteit. Jeruzsálem bevehetetlen. A király visszaperelt: már két aratást vesztegettek el, a magtárakban nincs egy véka búza, sem egy akó bor. Néprontó és káromló, aki a népet tovább is hazugsággal tartja s nem vallja be, hogy igenis éhínség fenyeget s az éhínség leánya, a dögvész. Néprontó és káromló, – kiáltották a fejedelmek – akik időnek előtte beszél az éhínségről és a dögvészről. Legyőzhetetlenül áll fejedelmei mögött a hadsereg. Most csak arra van szükség, hogy ne vesztegessék tovább az időt s megint felkészüljenek a hatalmas erejű csapás megismétlésére, aminővel egyszer már lesujtottak Bábelra.

A hangok most úgy összekúszálódtak, hogy Jirmijah kinyílt füle sem tudta megkülönböztetni őket. Mintha most egyszerre más helyre került volna. Az örök távoli dalolását hallgatta s a bástyákon járkáló őrszemeket, amint az órákat kiáltják. Figyelte a házaikban üldögélő emberek szorongó, mindennapos beszédét. Hallotta Aszaf fiainak fáradt énekét s a főpap könyörgő nyögését a szentély küszöbén. Aztán egyszerre sötétség borította el ezeket a hangokat is. Félelmetesen kiélesedett fülét sok madár izgatott csicsergése ütötte meg. De ez a zaj több volt üres csicsergésnél. A madarak beszéltek, rikoltoztak, csúfolódtak, fecsegtek, emberi szavakat utánoztak. Jirmijah már tudta, hogy Mardukh díszsátorában van s a Nagyúr tanácskozik madaraival. Minden erejét megfeszítette, hogy tisztán hallja, miről is beszélnek urukkal Mardukh madarai, ezek az összezsugorodott csillagszellemek. De Jirmijah belső füle nem tudta kibontani a hangzavart: sem Nebukadnezar kérdéseit, sem az embereken csúfolódó madarak rikoltó válaszát.

Amikor újból megfeszítette minden figyelmét, hogy meghallja azt, ami nem hallható, egyszerre lobogó fáklyafény tépte szét a pincebörtön végtelen éjszakáját. Emberek léptek hozzá s levették róla a láncot.

Nem Salamon palotájába vitték, hanem az asszonyok házába, amelyet Fáraó leányáról neveztek el. Ott ült a király s családja körében várt reá. Jirmijah annyira elgyengült a pincebörtön örök éjszakájában, hogy már járni sem tudott a nappali fényben és a szabad levegőn. Az emberek levették róla a láncot s aztán szinte vitték. A királyi asszonyok lakosztályában ziháló tüdővel roskadt le egy székbe. Csak lassan tért magához. Elsőnek Hámutalt és Maachat pillantotta meg, akik egymás mellett ültek egy mittahon. Mellettük állt a két királyfi, Adajah és Jechiel. Adajah, az idősebbik fiú nagyot nőtt, amióta Jirmijah utoljára látta s éber gyermekarca most bizalmatlanul nézte a prófétát. A királyné és a két gyermek zárt csoportját láthatatlanul is fájdalmas árnyék ülte meg, – mintha kivándorlásra vagy menekülésre készültek volna. A király most hátulról rákiáltott Jirmijahra:

– Köszönd ezeknek az asszonyoknak – mondotta – és nem nekem, hogy eszükbe jutottál...

Jirmijah nem fordult meg. Nem volt ereje hozzá. Azt várta, hogy a király odalép hozzá s akkor szemben állnak majd egymással. De Cidkijah éppen ezt semmiképp sem akarta megtenni. Úgy látszott, jobban bírja ezt a hátmögötti beszélgetést:

– Sohasem hittem volna rólad, – sóhajtott fel eltúlzott szomorúsággal, – hogy ellenségem leszel...

Nemcsak Jirmijah, hanem Maacha és Hámutal is szinte megmerevedett ez üres és egyáltalában nem őszinte vádaskodásra. Egészen hatástalan maradt a király próbálkozása, hogy igazságtalansággal vádolja meg azt az embert, akivel igazságtalanul bántak. De Jirmijah nyílt visszakérdezése célba talált:

– Milyen bűnt követtem el ellened, szolgáid vagy a nép ellen, hogy az örök éjszaka börtönébe dobtatok?!

Még mielőtt a király felelhetett volna, megszólalt Hámutal, akit a betegség most már csakugyan öreg asszonnyá tett:

– A mi barátunk – mondotta kedvetlenül – sohasem követhet el bűnt!...

– A király beszél és nem anyja – vágott közbe élesen Cidkijah. Ez a goromba és haragos kitörés is annak bizonysága volt, hogy a király nagyon kényelmetlenül érzi magát bírói tisztségében. Jirmijah most az udvari és templomi szertartás egyik merev szófordulatát használta. Ilyen hangon nem az emberi hálával megtelt szívhez szólnak, hanem a trónon ülő hatalomhoz:

– Uram, királyom, – mormolta – vajha leborulna előtted könyörgésem! Ne vitess vissza a kancellár pincéjébe, ahol meg kell halnom!

A »leboruló könyörgés« alázatos megszólítása láthatóan tetszett Cidkijahnak. Előlépett Jirmijah mögül s mandulametszésű szép szeme bánatosan nézett rá:

– Hová gondolsz Jirmijah? Súlyos bűnt követtél el...

– Királyom nagyon jól tudja szívében, hogy nem követtem el bűnt....

– És ha királyod tudná is, Izmael, Malkijah és a többiek rendületlenül hisznek bűnösségedben. Mert Jirmijah nem bizo-

nyította be ártatlanságát... Azért is fogadlak így, titokban, az asszonyok házában...

Maacha felállt helyéről. Az ő arcára is mély árkokat ástak a gondok. Különös, leányos bánata most tisztában, szinte téliesebben ült ki vonásaira. Ujja hegyével megérintette Cidkijah kezét:

– Királyom hallgassa meg és vizsgálja meg azt, amit mondok – szólalt meg kérlelő hangon. – Istennek ez az embere ne fejedelmeid foglya legyen, hanem a te foglyod...

– Bölcsen beszél a király hitvese, – felelte mosolyogva Cidkijah s Maacha személyén akarta jóvátenni anyjával szemben tanúsított iménti neveletlenségét. – Gondolataid nincsenek távol a király gondolataitól...

Visszafordult Jirmijahhoz:

– Egyszer így üdvözöltél: »Dávid igazi fia!« Emlékszel?

– Emlékszem.

– Nos, ha emlékszel, akkor én is megemlékezem a háláról, amellyel atyám és anyám mellett neked is tartozom... Hű maradtam hozzád, ámbár te hűtlen lettél és személyed s hozzád való kegyelmem ellenem fordítja társaimat... Szabadon nem járhatsz, s most nem is lenne javadra ez a szabadság... De kiemellek a pincebörtönből s a király tisztes fogságában őrzött fogollyá teszlek... Palotám nagy udvarában fogsz lakni. Tetszésed szerint járhatsz-kelhetsz a várudvarban, de el nem hagyhatod... És mivel már atyámnak, Josijahnak is szolgáltál, még többet is megteszek érted, hadd örüljön anyám. Eljöhet az idő, – én ugyan bizonyosra veszem, hogy sohasem jön el, de azért mégis eljöhet, – amikor nem lesz könnyű dolog, hogy elegendő élelemről gondoskodj a magad számára. Irántad való hálából így hát jó előre gondoskodni akarok rólad. Anyám és Maacha, halljátok!... Asztalnokomnak megparancsolom, hogy Jirmijah mától kezdve éppúgy megkapja napi kenyerét a pékek utcájából, húsrészét a mészárossorról s bort, olajat és minden egyebet, mint én magam és asztalom... Ha már foglyom vagy, akkor egyben vendégemül is fogadlak, aki a király kenyerén él... A király most már elhallgathatna s rábízhatná foglyára, hogy felismerje a hálának és kegyelemnek ezt a mértékét...

De én ismerem Jirmijah lelkét. Tudom, hogy még a lehetetlent is túl kevésnek tartja...

Jirmijah rémült, elhárító mozdulattal emelte fel mindkét kezét:

– Nem nekem van szükségem a lehetetlenre!

– Neked, vagy Adonájnak, – intette le a király – mindegy! Ellenszolgáltatásképpen azt követelem tőled, hogy mondd meg nekem a tiszta igazságot, leplezetlenül és becsületesen! De legyen jó és kedvező az igazság, hallod-e, mert a szívem tele van szomorúsággal... Üzent valamit az Úr?

Jirmijah hosszú pillantást vetett a két királynéra és a gyermekekre és hallgatott. A király egy székbe vetette magát. Kényszeredetten beszélt tovább:

– Jirmijah nem akar az asszonyok előtt beszélni, bár mind a kettő királyné... Nem akar a királyfiak füle hallatára szólni, bár csak keveset értenének meg szavaiból... Jirmijahnak igaza van... Míg gyermekeim be nem töltik tizenharmadik évüket, maradjon távol tőlük az isteni szó élessége!

Cidkijah intett, mire a két királyné és a hercegek elhagyták a szobát. Hámutal betegsége óta nagyon elhízott s csak nehezen tudott mozogni. Maacha támogatta. A király türelmetlenül leste, hogy mikor tűnnek el, aztán nagy izgalommal kezdte sürgetni a hirdetőt:

– Mondd hát ki a szót, akár jó, akár rossz, de vajha inkább jó lenne! Kell, hogy jó legyen! Ámbár elbúsult lelkem még elég erős arra, hogy a rossz szót is elviselje.

Jirmijah lehajtotta elsorvadt arcát s lehúnyta hunyorgó szemét, amely még mindig félig vak volt a végtelen éjszakától:

– Nézz rám uram, királyom – könyörgött – és engedd meg, hogy ne szóljak!

– Mérhetetlenül irgalmas voltam hozzád, – csattant fel Cidkijah – olyasmit tettem érted, ami meghasonlást támaszt köztem és fejedelmeim között... Te meg álnok módon visszahúzódsz, pedig tudom, hogy eltitkolod előttem a szót, lett légyen jó vagy rossz... Vigyázz, mert megint visszakerülsz a pincebörtönbe... Parancsolom, hogy beszélj!

Jirmijah megrémült a fenyegetéstől és szomorúan suttogta:

– Bábel Nagyurának kezére kerülsz te és a tieid.

A király hosszan, szinte öntudatlanul meredt az igehirdetőre, aztán nagy fáradtsággal összeszedte magát és görcsös nevetésben tört ki:

– Egyetlen szerencséje szívemnek, hogy ismerlek téged, Jirmijah... Inkább a nyelvedbe haraptál volna, mintsem hogy jót mondj nekem, ámbár titokban minden szavammal könyörögtem neked, hogy vigasztald meg nagyon szomorú lelkemet...

– Hát inkább hazudtam volna királyomnak, amikor az igazságot kérte tőlem? – kérdezte csodálkozva Jirmijah.

A király görcsös nevetéséből most áradó szóözön lett:

– Hát csak az a hazugság, ami szájunk íze szerint való – kiáltotta – s nincs más igazság, csak a mi fojtogat?! De éppen ez a te nyomorúságos tévedésed, mert sohasem is értetted meg, mennyire összekevert csoda az élet! De éppen ez a nyomorúságos tévedésed ad erőt arra, hogy kinevesselek... Talán a Nagyúr kezére kerülök. De talán lándzsával a mellemben vágódok majd el a bástyán vagy elesem a nyílt csatamezőn, mint atyám, Josijah. De az is lehet, hogy békében töltöm be napjaimat és sírom mellett, Usijah kertjében, majd felzendül a királyt megillető gyászdal... Még semmi sem döntetett el, sem a legközelebbi óra, sem a holnap, sem a holnapután... Hallod-e, tanítómester, tanítványod most önnön tanításodat fordítja ellened! Mindig azt mondtad: Adonáj a kivárás és habozás istene. És éppen abban ne haboznék, hogy Dávid házát kiirtsa!? Mindig azt mondtad: atyád, Josijah, azért veszett el, mert túlságosan biztos volt az Úrban... De én épp oly kevéssé vagyok biztos a jó sorsban, mint ahogyan nem vagyok biztos a balsorsban sem! Hallod? Ezt meg azt jósoltad. Ez meg az be is következett. De hiszen egy és más minden jóslatból valóra válik! Jirmijah én teljességgel bizonytalan vagyok mindabban, ami lesz és lehet. És ez a jó bizonytalanság megtelíti lelkemet bátorsággal s ezért nevetlek ki téged és jóslatodat, ezért nem vonom meg tőled kegyelmemet...

– Arra is szükség van, – mondotta Jirmijah halkan, szinte csak magának – hogy az ember még a bizonytalanságba se bizakodjék túlságosan...

Az őrség nagy udvara, amelyet "a király vártájának" neveztek, a királyi paloták és az északi várfal között terült el. Ez a várudvar volt itt a legnagyobb térség s a számtalan kamra, istálló, bástya és bolthajtás miatt különösen alkalmas volt arra, hogy a királyi testőrség itt gyülekezzék szolgálat közben és után. Jirmijah ennek az udvarnak egyik komor bolthajtása alatt kapott szállást. Itt élt a király harcosai között, akiknek vezérei halálosan gyűlölték. A közkatonák nem voltak iránta sem ellenséges, sem barátságos érzülettel. Olykor leereszkedő tisztelettel, másszor meg jóindulatú gúnnyal bántak vele. De mind a kétfajta magatartás mögött voltaképpen titokzatos borzongás lappangott, amely mindig elfogta őket. valahányszor szembekerültek a próféta riasztó idegenszerűségével. Kemény volt a király katonáinak szolgálata s hasonlóképpen kemény volt a napi árpakenyér is. Hétről hétre kisebbek és egyre korpásabbak lettek a lepények. Jirmijahot ugyan jól tartotta a királyi asztal, de ő szinte egészben szétosztotta napi élelemadagját a katonák között. Most már több olyan harcos akadt, aki hálásan és éhesen settenkedett körülötte. De azért igazában még most sem bíztak benne. Csak néha történt, amikor leváltották a bástyákon harcoló katonákat s Jirmijah nyitott bolthajtása előtt, piszkos köpenyeikbe burkolózva, a meztelen földön várták az álmot, – ilyenkor néha megtörtént, hogy egyik-másik harcos felriadt félálmából s rekedt hangon felébresztette Adonáj emberét is:

– Mondd meg hát, igaz hirdetője az Úrnak, mi lesz velünk?!

Jirmijah ilyenkor jóságos és homályos szavakkal nyugtatta meg a nyugtalan lelket s bár nem hazudott, mégsem fosztotta meg minden reménytől. Mindenképpen kerülte, hogy megriassza a harcosok szívét. Naphosszat órákon át elüldögélt a pihenő katonák között. Nyers és hangos szavuk lassan-lassan egyre halkabb lett. A Nagyúr száz új ostromképet hozott magával Bábelből, ezek között újfajta ostromtornyokat, amelyek túlemelkedtek a falakon. Hetek óta zajlott az új támadás. Egyre szaporodtak az elesettek. A faltörő kosok és a kilőtt kőtömbök szüntelenül ott mennydörögtek a falak körül, bár a hatalmas kőkockák még állták az ostromot. Jirmijah csak fél füllel hallgatta a hetvenkedő vagy kishitű beszélgetéseket. Gondolatai szüntelenül Anathotban jártak. Szinte látta a kőkerítés hibás

részét, a küszöböt, amelyen mindig ott várta az anyai lámpa, a szülők megszentelt szobájához vezető sötét folyosót és saját kis kamráját, amelynek falain valamikor régen felkapaszkodtak elhivatásának virágzó mandulaágai. De soha többé nem jut el már Anathotba . . .

De ezekben a napokban Anathot jött el hozzá. És úgy jött, mint ahogyan várta: Hanameel személyében. A derék gazda bizony furcsamód elhanyagolt és züllött külsővel állt elébe, noha annak előtte nagyon ügyelt a tisztaságra, szépen nyiratta szakállát s szerény, de tiszta ruhát hordott. De a haja most kuszán lógott a homlokába, ápolatlan szakálla úgy nőtt, mint a dudva, lyukas, rongyos, piszkos ruhája a szabadban töltött, esőverte táborozásról beszélt. A jó unokafivér letelepedett Jirmijah mellé, a pihenő katonák kíváncsian tolongtak körülötte. Egy ideig mindketten hallgattak, amint illik is olyan férfiakhoz, akiknek szive csordultig teli van szomjas kérdésekkel és válaszokkal. Végül is Jirmijah kezdett rá a szólásra:

– Hanameel, unokafivérem és gyermekkori játszótársam, éppen az apai házra gondoltam, amikor beállítottál . . .

– Jirmijah, unokafivérem és gyermekkori játszótársam, – bólintott a hűséges bérlő – jól tudtam, hogy otthon időznek gondolataid, hiszen jó okuk van rá . . . Ezért is osontam be a városba, ezer veszély és fáradság között, még egyszer, utóljára . . . Lásd, elhoztam neked az utolsó bérösszeg fejében a föld utolsó sovány gyümölcsét . . . Egy kis zsák lencsét, egy kis zsák szárított füget, meg ezt a korsó tavalyi bort . . . Egyebem nincs . . .

– Oszd szét a lencsét, a füget és a bort e bátor harcosok között, én kedvesem! . . . Mert nagy az éhinség itt a városban s ezek a férfiak sokat nélkülöznek . . . De mondd meg nekem, miért van gondolataimnak jó okuk arra ,hogy otthon időzzenek, s miért beszéltél az utolsó bérösszegről? . . .

Hanameel úgy tett, amint Jirmijah kívánta s odaadta az élelmiszereket a katonáknak. Aztán nagy nyugalommal rákezdett a rossz hírekre – úgy mondott el mindent Jirmijahnak, hogy a hangja meg sem rezdült közben:

– Amikor legidősebb fivéred, Obadjah, szörnyű testi kínok között meghalt, magához hivatta Hanameelt, mert akkor már

egészen magára maradt. A hosszú háború meg az Úr haragja szétszórta a családját. Csak a félelmetes bagoly élt még s huhogása minden éjszaka ott kísértett a mezőkön, – e szörnyű toronyőr, aki az isteni bosszú virrasztásának óráját kiáltja ki. Obadjah pedig így szólt hozzám életének utolsó órájában: »Kifizettem Joelt, a világjárót, és ő elköltözött innen. Fiaimat elvitte a háború. Leányaim és menyeim gyermekeikkel együtt magamra hagytak. Jirmijah miatt vert meg így az Úr. Övezd fel hát derekadat, indulj útnak s mondd nevemben a legifjabbnak: most hát a gyermektelen Jirmijah lett a nemzetség atyja s ő lett ura az üres háznak... »Több mint két hónap múlt azóta el, hogy eltemettük legidősebb fivéredet. És én felöveztem derekamat, hogy belopózzam ide hozzád. De akkor sújtott le Anathotra a nagy szerencsétlenség. Eljöttek Bábel katonái és felgyújtották házadat, Ebijathar csarnokával, a szülők szobájával s mindama jó és szép holmikkal egyetemben, amiket anyád gyüjtött össze. Ami értékes volt, azt elrabolták. A jószágot elhajtották. A bort kiitták. A földeket elpusztították s a szántóvetőket megölték. Én is így jártam. Az én kis birtokomat is elpusztították, házamat felgyújtották, aminthogy körös-körül ezt tették mindenkivel, hogy a főváros sehonnan se kaphasson élelmiszert és segítséget. Én többi szomszédaimmal egyetemben félelemben elrejtőztem a hegyek között, mielőtt idejöttem volna hozzád, most utoljára...

Jirmijah némán nézett maga elé s nem szakította félbe a közömbös hangú elbeszélőt.

– Bizony, most valóban én vagyok a nemzetség gyermektelen atyja s én vagyok ura a földig égett háznak – mondotta végre, hosszú hallgatás után. Hanameel a hirdető térdére tette nagy parasztkezét és ezt kérdezte:

– Mi lesz a vég? Mondd meg nekem! Mert maradék napjaimat a te szavad szerint fogom leélni.

A beszélgetés közben egyre nagyobb számban gyűltek össze a katonák s széles gyűrűben fogták körül a két embert. Jirmijah lehúnyta szemét. Végzetére elfelejtette, hogy nincsenek kettesben. Nagyon halkan, majdnem hangtalanul beszélt ugyan, de néhány jófülű harcos mégis meghallotta a veszedelmes szót:

– Ez a város, ez a nép s az egész ország Bábel királyának kezére jut!

– Te mondád – bólintott Hanameel, mintha nem is várt volna egyebet. – Akkor hát én eszerint élem majd le maradék napjaimat... Elmegyek az országból, mint ahogyan az okos világjáró tette s lerázom magamról az Úrnak és ennek a népnek terhét... Neked meg visszaadom a magadét, mert tovább nem viselhetem gondját... Ami szántóföldem meg legelőm nekem van, azt fogadd el ajándékba, ámbár ma ugar minden s számodra értéktelen...

Jirmijah az »értéktelen« szó hallatára talpra ugrott:

– Isten óvjon attól, – kiáltotta harsány hangon – hogy az Úr országában bárki is értéktelennek tartson szántóföldet és legelőt... Megkorhollak ezért a szóért, testvér... Nézd, úgy állok itt előtted, mint aki megveszi tőled birtokodat... Öreg ember vagy, senki sem tarthat vissza, ha le akarod rázni válladról Istennek és a népnek terhét s még idejében felszedelőzködsz... De én teljes értéke szerint megveszem a te földedet, hogy még szaporítsam örökségemet, amely nagyon nagy ebben az országban... Másnak nem is adhatod el, a törvény szerint egyes-egyedül én válthatom meg.

Jirmijah oly harsány hangon beszélt, hogy a katonák körösköriil csodálkozó mormolásba törtek ki. Hanameel ellenkezni próbált, de Jirmijah pillantása elhallgattatta. A jó unokafivér csak lassanként értette meg, hogy bizony nem őrült ember hívságos szerződéskötéséről van itt szó, – jelképes értelmű, mély jelentőségű tett volt ez, amelynek végrehajtását az Úr parancsolta meg kiválasztottjának, amikor az »értéktelen« szó elhangzott. Jirmijah felszólította a király harcosait, hogy legyenek törvényes tanúi a vásárnak. Kivette övéből az aranyat, amelyet anyjától kapott, atyja sírontúli megbizatásából a »végső szükség« bekövetkezésekor. Elhivatta a testőrség fizetőmesterét, aki az aranymérlegen lemérte Jirmijah aranyát s beváltotta sékelre és ezüstpénzre. Leültette Barucht, aki már régebben engedélyt kapott arra, hogy a foglyot meglátogassa, megfogalmaztatta vele a szokásos adásvételi levelet, tiszta papírusztekercsre leíratta az egészet s végül lepecsételte. Hanameel, aki még mindig nem egészen értette, hogy voltaképpen mi is történik itt, megkapta a

földjének teljes értékét, – egy lánc földért annyit, amennyit az utolsó békeévben fizettek. Az egész vételár hét nagy sékel és tíz vert ezüstpénz volt. Jirmijah aztán ráparancsolt a megzavart emberre, hogy verje ki fejéből késői kivándorlásának tervét, térjen haza, építsen a régi birtokon valami lakhatásra alkalmas kunyhót, várjon és reménykedjék! A jó unokafivér könnyezve fogadott engedelmességet. Jirmijah ezekkel a messzire hangzó szavakkal búcsúzott tőle:

– Ebben az országban egyszer még sok házat, szántóföldet és szőlőhegyet fognak vásárolni!

Baruch, megintcsak harsány hangon, parancsot kapott, hogy a lepecsételt adásvételi levelet tegye agyagkorsóba s biztos helyen őrizze meg, hogy »örök jelként maradjon meg az eljövendő évek és emberek számára«. Mindenki hallotta és látta, ami történt, de a katonák egyszerű esze nem tudta összeegyeztetni az ellentmondásokat. Hát nem a végső romlást jósolta az imént a hirdető? Aztán meg ugyanaz az ember, aki bizonyosra vette a pusztulást, utolsó pénzén haszontalan, puszta földet vesz a romlásra ítélt országban? De nemcsak a harcosok egyszerű lelke, hanem Jirmijah bonyolult lelke is elcsodálkozott az ellentmondáson, amelyre az Úr oly váratlanul bírta rá s amely most libegő édességgel töltötte el, mintha megint az Úr akaratának megfordulását sejtené benne.

A király másnap az »elválaszthatatlanok«, valamint más fejedelmek és harcosok kíséretében megjelent a várudvaron. Cidkijah aranytól csillogó fegyverzetet viselt és égszínkék simlát, – a király ragyogott ifjúi szépségében. Kísérete is ékes fegyverzetet viselt, – a hadvezérek egyiptomi sisakjain dús strucctollak lobogtak. Cidkijah parancsot adott, hogy a sereg a késő délutáni órákban az Efraim és Benjamin kapukból kíséreljen meg a kirohanást; ezzel az új támadással akarta megsemmisíteni Bábel új csatagépeit. De a terv nem annyira számításból, mint inkább kétségbeesésből született. Apja, anyja két gondolat volt: »valamit tenni kell«. És: »van-e még veszteni valónk?« Cidkijah jól tudta, hogy sok életbe kerül majd ez az őrült vállalkozás, talán az ő életébe is. Mindnyájan tudták ezt s úgy hordozták magukban a közeli halál sejtését, mint valami zord mámort,

amely még az értelmetlen kegyetlenséget is kívánatossá tette előttük. Malkijah kiáltott és intett, mire Jirmijahot a szolgálattevő őrség a királyi kíséret elé taszította, majd térdre nyomta.

Cidkijah elnézett fölötte. Orrcimpái remegtek. A Dávid-sarj aranytól szikrázó gyönyörű alakja gyötrelmes zavarában szinte toporzékolt a türelmetlenségtől. Jobb kezében elefántcsontból faragott kormánypálcát szorongatott. Ezzel a pálcával bosszúsan intett Malkijahnak, hogy kezdje már meg a kínos kihallgatást:

– Ne tagadj, – ripakodott rá Pas'hur fia a térdelőre – tucatszámra vannak itt tanúk. Királyod harcosai előtt ezeket a szavakat mondottad: »Ez a város, ez a nép és az egész ország Bábel királyának kezére kerül!«

Jirmijah hosszas gondolkodás után halk hangon felelt:

– Valaki tudni akarta, hogy miképpen rendezze el az életét...

– Így hát nem tagadsz semmit – vágott közbe gyorsan Malkijah. – De ez még nem minden. Anathotban fekvő nagy birtokaidat hét sékelért eladtad egy parasztnak, hogy ezzel is bebizonyítsd, mennyire értéktelen lett királyod országa...

– Rágalom! – kiáltott fel Jirmijah. – Hazugság, ördögi hazugság az egész! Nem eladtam, hanem vásároltam földet, hogy ezzel is bizonyítsam értékét... Hivassátok ide Barucht az adásvételi levéllel...

– Igaz vagy nem igaz, – mondotta dermedt nyugalommal a kiaszott Izmael – mire jó ez az egész kihallgatás?... Ami kevés időnk van, arra pazaroljuk, hogy ezzel az emberrel társalogjunk?... Királyunk őfelsége végül maga is tisztán látja: ennek az embernek pusztulnia kell, mert mértéke betelt... Könyörtelenül megölünk mindenkit, akinek szíve elgyengül az ellenség láttára és nemekülni akar... Ez meg itt tovább éljen, – ez az ember, akit azonfelül harcosaid között kövérre hízlalsz?... Most, amikor tüzes szavakra lenne szükség és lobogó biztatásra, olyan igéket hirdet, amelyektől megbénul a kardot emelő kéz és elgyengül a nép... Szüksége van a királynak még egyéb bizonyítékokra is, hogy végre kiadja őt nekünk? Hiszen ez az ember egyes-egyedül Bábelt szereti és félelmetes gyűlölettel gyűlöli atyáinak földjét!

A király még mindig elnézett Jirmijah feje felett. Lemondott

róla. A Bábelbe elhurcolt tízezrek véneihez írt levél, a szökés kísérlete, a pusztulás hirdetése tegnap a katonák előtt, – mindezek a bűnök külön-külön is halált érdemeltek. A fejedelmeket még azzal sem lehetett vádolni, hogy igazságtalanok. Izmael nem beszélt másként, mint ahogyan bármelyik világos fejű vezér beszélt volna. Cidkijah mégis a haja tövéig elpirult s kínjában többször is lábujjhegyre állt. Aztán egyszerre kurta szóval és különös, vibráló hangon így kiáltott:

– Hőseim, tegyetek vele azt, amit akartok.!

Nem engedte le a hangját, a mondat a levegőben úszott egyideig, – a király lenyelte szégyenkezését s végül, minden bűnt elhárítva magáról, bágyadtan így fejezte be:

– Mert ugyan mit is tehetne ellenetekre a király?...

Aztán mintegy ellökte magát a földtől s szinte elszaladt. Csak kard- és pajzshordói követték. A fejedelmeket most parttalanul öntötte el ama haláltól terhes, zord mámor. Nyers nevetés közepette széltében-hosszában megvitatták, hogy milyen válogatott halálnem jár ki e leggonoszabb ellenségnek. A nagyok példája a közkatonák szívét is egy csapásra Jirmijah ellen fordította. Ezek az emberek, akikkel megosztotta kenyerét, most büszkélkedtek vele, hogy mocskolódó szavakkal és tettekkel még vezéreiken is túltettek. Agyba-főbe verték, arcába köptek, bemocskolták ruháját. De Izmael nem sokáig tűrte ezt a szórakozást s megparancsolta, hogy kötözzék össze az elítélt ember kezét-lábát s támasszák neki egy széles faajtószárnynak. Jirmijah nyugodtan tűrt mindent. Isten irgalmából tisztán és határozottan tudta, hogy nem fog meghalni a katonák keze által. Még akkor sem kiáltott fel a rémülettől, amikor feléje hajigált lándzsákkal, nyilakkal, késekkel tűzdelték meg teste körül a faajtót. Csodálatosképpen az történt, hogy éppen Jerijah, hajdani vetélytársának fia mentette meg egy szavával a haláltól, – persze anélkül, hogy akarta volna. Mert Jerijah széles mozdulattal egyszerre csak abbahagyatta a kínzást és így szólt:

– Fejedelmek és vezérek, hallgassatok rám! Kard vagy lándzsa által haljon-e meg ez az ember, olyan módon tehát, ahogyan közülünk is sokan fognak meghalni még a mai napon? Elviselhetetlen tisztesség lenne ez számára, nem pedig szégyen. Hagyjátok hát abba ezt a célba hajigálást! Sokkal méltóbb halál-

nemet találtam e förtelmes test számára, amelyről azt állítják, hogy Isten szava ott lakozik valahol nyála, mocska és piszkos belei között. »Zebaoth igéje« – hé, mi van Zebaoth igéjével?! Úgy látszik, hogy Isten szava és Zebaoth igéje jobban kedveli a pöcegödröt, mint holmi előkelő lakást. Nos, hát ha inkább a trágyát kedveli, mint a jó illatokat, akkor majd elvisszük Istennek ezt az igéjét a neki való helyre, ahol lassan éhen döglik s nem eszi el a megmaradt sovány kenyeret...

A fejedelmek nagy lelkesedéssel fogadták ezeket a szavakat. Lehetséges, hogy a nyugodtabbak már csak azért is előnyösebbnek vélék ezt a halálnemet, mert ilyeténképp nem száll fejükre a mai nagy csata előtt a kiontott vér. A katonák pedig odacipelték Jirmijahot, ahova a százados parancsolta. »A királyfi víztartálya« – ismeretlen eredetű s ősrégi volt ez az elnevezés, bár ez a hely minden egyéb inkább volt, mint tisztán kifalazott víztartály, amely felveszi és megőrzi az esőt. Egy nagy trágyagödröt hívtak így, amely a keleti várfalak tövében feküdt, enyhén lejtő helyen. Tizenkét láb mély, nyolc láb hosszú és nyolc láb széles volt a gödör. Ide folyt le minden szennyvíz, a környék hulladékai és minden piszkot ide vetettek. Jirmijah nem sérült meg, amikor ledobták a gödörbe, a puha iszapban nem ütötte meg magát. Feje fölött felharsant a nevetés:

– Ebben a szájban szólalj hát meg, Isten igéje!

HARMINCADIK FEJEZET

MÉLYSÉG ÉS MAGASSÁG

Térdig ért a hűvös iszap. Mozdulatlanul és egyenesen állott, mert ha végignézett bemocskolt testén, a legkisebb mozdulatra úgy megtorlódott benne az undor, hogy attól tartott, tüstént elájul. Zavaros félhomály és maró bűz burkolta be. Talán valami rothadó állati hulla feküdt itt a piszokban s az tette ilyen dögletessé a levegőt. Olykor egy-egy kövér patkány dugta ki fejét a síkos iszapból, aztán elsuhant mellette valamelyik lyuk felé. Még nappal volt. Hogyan bírja majd ki az éjszakát ebben a förtelmes pocsolyában, ebben a sírveremben, a trágyának ebben a Seoljában – hogyan marad majd talpon az elkövetkező éjszakai órák alatt? De ez az állapot nem sokáig tartott, s Jirmijah hamar kibontakozott a kapkodó szorongásból és undorból s megint ura lett önmagának. Szelleme, mint mindig, most is villámgyorsan dolgozott és megpróbálta helyzetét Isten értelme szerint megérteni. Az Úr most sem holmi förtelmes és értelmetlen szenvedéssel sujtott le rá. Hiszen eddigi életében minden dolog és minden helyzet mindig kimondotta önmagát. Minden történés egyben megnyilatkozás is volt s igazi értelme éppen e történés által mondódott ki, – csakúgy, mint amikor meglátta az agyagot a fazekas kezében. A világ sodra – lett légyen hangyavonulás vagy véres háború – azzal tárta fel elleplezett titkát, hogy egyszerűen megtörtént. Hogy ő, a kiválasztott, most ártatlanul térdig áll a trágyagödör piszkában, ez a szörnyűség is igen jelentős eseményt mondatott ki megtörténésének ténye által. Még fülébe csengtek Jerijah szavai s ezek a szavak megkönnyítették e jelentős esemény megértését. Bizonyos, hogy az Úr Chánánjah fia révén mentette meg a biztos haláltól. De Adonáj egyben arra is felhasználta a százados gyűlölködő száját,

hogy »Isten szaváról« beszéljen, amely »leszállt e förtelmes test nyála, mocska és piszkos belei közé!« Jirmijah egyszerre megértette, mily borzongó utálat töltheti el az Urat, amikor leküldi szavát a földre s a szó az emberi test edényeiben zendül fel. Jirmijah szörnyű állapota a trágyagödörben mindenképpen megfelelt az isteni szó szörnyű állapotának, amikor új, meg új próbálkozások során mindig leszállt a földre, hogy megmentse Izraelt s meghallgatás híjján mindig el kellett pusztulnia. Jirmijah bizonyosra vette, hogy a ganéjból áradó undor csupán gyenge visszfénye az isteni utálkozásnak, amelyet a szellem mocska idézett fel: a hitehagyás, hűtlenség, bűn, bálványimádás, a sok förtelem, az isteni szeretet elárulása, – mindaz, ami tajtékzó gyűlölettel hagyta cserben az Úr ősi és legelső örömét. És amikor mindezt végiggondolta, akkor a gödörbe hajított hirdető így, térdig a szennyben állva, egyszerre teli lett áradó részvéttel a szenvedő Irgalmazó iránt s forró áhitattal emelte feléje karját a mélységből.

Állt, állt órák hoszat s lába nem fáradt el, mert hatalmas megismerés zúgott szívében. Mindig jót akart és önnön jóságáért áldozta fel magát. Ezért az emberek meggyalázták s lassú, kínos halálra ítélték. Most azonban, hogy megtudta: Jákob népéért és népe által való szenvedése csupán jelképe ama magasabb szenvedésnek, ez a tudat Jirmijahot valami dermedt elragadtatás máig ismeretlen állapotába repítette s már alig érezte meggyalázott testét és a maró trágyabűzt. Ez a dermedt elragadtatás segítette át az egymást követő órákon. Szinte csak álomban hallotta a vészkürtök sikoltozását és a harc gőzölgő zaját, amely az északi kapu előtt tombolt s csak alkonyat után ült el. Nagy csillagok nyíltak ki az égen »a királyfi víztartálya« fölött. A csillagfényben egyszerre valami kötélre akasztott nagy tárgy himbálódzott lefelé a gödör fala mentén. Egy karosszék volt – a szék négy lábát odaszögezett lécekkel hevenyészve meghosszabbították. A két karfára egy kis élelmiszeres kosorat s egy borral töltött, lezárt korsót kötöttek. Ki gondolt vele? Kiben volt annyi elszántság, hogy megszabadítsa az éhhaláltól? Baruch? A két királynő? Lehetetlen! A fejedelmek lezáratták a királyi vár udvarára vezető valamennyi bejáratot. Sem a két királyné, sem Baruch nem tudott még semmit Jirmijah sorsáról.

Valami jelentéktelen kis ember könyörült meg rajta s egyelőre azt sem árulta el, kicsoda. De Jirmijahot még ennél a jótéteménynél is nagyobb kegy érte. Mint ahogyan a pincebörtön örökös éjszakájában átfogta szárnyaival a közömbösség angyala, úgy fogta át most is, a bűzhödt gödör mélyében a dermedt elragadtatás, – egyre szorosabban, egyre szabadítóbb erővel. És amint ott a pincében megnyittatott füle, hogy meghallja a legtávolabbi hangokat is, úgy nyittatott itt meg szája keserűédes panaszdalokra, amelyeknek dallama és szavai maguktól áradtak az elbűvölt lélekből s beburkolták testét-lelkét. Jirmijah hangja szelíden és hatalmas erővel szállt fel a mélységből. Betöltötte az egész éjszakát, a növekvő hold fényével együtt ott úszott a palota nyitott ablakai körül s hírül adta, hogy ki gyötrődik a gödörben. Az álmatlanul hánykolódó Maacha meghallotta a panaszos éneket, megrémült és zokogásba tört ki, amikor füléhez értek a szavak:

»Én vagyok az, aki láttam a kínt és a kínok korbácsát. / Az Úr vezetett, de sötétbe vitt el és nem a fénybe. / Ellenem fordult hatalmas karja szüntelenül. Letépte rólam a húst és a bőrt is, széttörte testemben csontjaimat. Szenvedés övez, gyűlölet árad szét körülöttem, halott vagyok már itt a sötétben. Kötelek fognak, jaj, hogy szabaduljak, súlyos a béklyó, csupa torlasz az út. Medve vagy te, aki reám leselkedsz, szörnyű oroszlán. Összemorzsoltál, förtelem lettem. / Megfeszül íjad s már odaállít a célhoz. A nyíl is vesémben reszket. Hogy' is ne higgyem: nincs több reménység, bizakodásom is végképp halott már?

Hadd énekeljek mégis szívemben: Isten szerelme nem múlhat el és irgalma nem hagy cserben, ha bízol. / Hűsége felkél a nappal együtt, mert ő az örök-új ébredés . . .«

Jirmijah magasra felhúzott lábbal ült a széken, amelyet az ismeretlen segítő engedett le a gödörbe. Megint megrohanta a láz. De most tudta, hogy ez a heves lázroham nem árthat lelkének. Egyszerre leoldódott róla a dermedt elragadtatás s a láz képek és hangok színes hálóját borította a kimerült emberre, amitől egyszerre eltűntek a testi szenvedések. Jirmijah nem is sejtette, hogy hány óra múlott már el az éjszakából. Nem figyel-

te a papok kürtjeit, amikor kihirdették az éjszakai őrségváltást. A csillagok meggyérültek, ez azt mutatta, hogy éjfél már elmúlt. Mintha valami megváltozott volna körülötte. Érzékei még nem is érezték pontosan ezt a változást. Lassanként azonban felismerte, hogy ez a változás összefügg a tünedező trágyabűzzel s hogy egyre szélesebb hullámokban árad feléje valami jó szag – füstölőre emlékeztette ez az illat és a folyékony mirrhára, aminőt királynők szoktak bőrükre csepegtetni. És amikor ez az illatos füstölő, amelynek édes asszonyszaga is volt, teljesen legyőzte a trágyadomb pestises leheletét, akkor egyszerre váratlan dolog történt. Az éjfél utáni ég sápadt csillagai még remegve árasztották fényüket, amikor a gödör fölött egy madár tárta szét szárnyait s ezzel az imbolygó lebegéssel ott maradt fölötte. Nyilván valami ragadozó éjszakai madár lehetett s itt kereste mocskos zsákmányát. De mégsem volt éjszakai madár, hanem egy nagy s nyilván túl korán felébredt fecske; Jirmijah is csakhamar felismerte éles csicsergéséről és arról, hogy villámgyorsan tárta-csukta szárnyait. Vajon miféle fecske lehet az, töprengett magában a csodálkozó Jirmijah, amely éj idején leszáll a trágyagödörbe a patkányok közé? De már töprengése közben is biztosan tudta, hogy a fecske nem lehet más, csak Zenua, aki most itt látogatja meg. »Ha a fecske válladra száll, tűrd el ott.« Egyszerre eszébe jutott a haldokló lány elsuttogott könyörgése. De most úgy látszott, hogy a fecske még tépelődik, – kitárta, majd újból összecsukta szárnyait, aztán egyszerre lecsapott s nem is könnyedén, hanem teljesen súlytalanul telepedett le Jirmijah bal vállára, közel a szívéhez.

– Én vőlegényem – mondotta a fecske, de nem madárcsicsergéssel, hanem Zenua saját hangján, bár ez a hang különös módon kicsi lett, halk és nagyon távoli. Jirmijah nagyon óvatos hangon suttogta vissza, nehogy valamely suta mozdulattal vagy erős lélegzettel fájdalmat okozzon a bal vállán ülő törékeny léleknek:

– Zenua ... én menyasszonyom ... te, népek lelke ...

– Eljöttem, – csendült fel a kicsiny, de tiszta hang – hogy betöltsd kérésemet ...

– Én menyasszonyom, – panaszolta Jirmijah – gonosz egy nászkamra ez, ahol meglátogatod a vőlegényt ...

A balvállán ülő súlytalan szépség mintha mosolyogva válaszolná:

– Hát nem hordjuk önmagunkban a nász ünnepi szobáját?...

Valóban; Jirmijah és Zenau most egyszerre ünnephez méltóan feldíszített szobában volt. Jirmijah nagy, oroszlánlábú székben ült, Zenua ott térdelt baloldalán az előkelő egyiptomi hölgyek tartásában. Jirmijah maga mellett érezte Zenua lélegző leányságát és mégsem látta.

– Én vőlegényem, nem bontottuk fel az eljegyzést. A menyasszony továbbra is díszbe öltözve vár!

– Ó, pogányok földjén kivirágzott édes lélek, te! Mennyi szenvedésnek kell elmúlnia, amíg egyek lehetünk?

Zenua komoly szavain átcsillant a bájos, leányos csúfolódás, amelyet Jirmijah olyan jól ismert:

– Hát nem te magad tanítottál reá, én tanítóm... Az ég is örökké vándorol, mint Jákob nemzetsége...

– Ó, Zenua, mikor ér majd az út végére?

– Majd ha kihull kezéből Chaib, az árnyéklegyező, amint-hogy kicsi létemre én is kiejtettem kezemből...

– A menyasszony sok olyan dolgot tud, – dicsérte meg Jirmijah – amelyről a vőlegénynek sejtelme sincs. Taníts tovább.. Mikor jön el az idő?

– Majd ha a fény olyan fényes lesz, – felelte a láthatatlan – hogy a testek nem vetnek többé árnyékot...

– Ó, népek lelke, mit ér az egész, – tört fel Jirmijahból az elcsukló zokogás, – nagyon szenvedek e nép szenvedései miatt, itt és most... Segíts!

Zenua tüstént segített is a vőlegényen. Jirmijahból Zenua segítsége által madár lett, bár ő maga sem tudta, hogy mifajta, s nem is érezte teste megváltozását. Egyes-egyedül csak pillantása változott meg. Igazi madárpillantás volt ez, felülről lefelé néző, széles réteket látó pillantás, a kerek, tágra nyílt, pillátlan és alvásra sosem térő szemek pillantása. És ezzel a kerek, tágra nyílt, pillátlan pillantással most ott gubasztott Mardukh aludni készülő, tollászkodó madarai között, a díszes sátor magasba nyúló rúdjain s lenézett a királyi fekvőhelyre, amely két hosszúnyakú aranysárkány hátán nyugodott. De Nebukadnezar még nem feküdt le, hanem szantálfa színű köpenyében az ágy

szélén ült s gyűlést tartott a madaraival. A magasban tollászkodó ülnökök és tanácstagok nyilvánvalóan elégedetlenek voltak Mardukh-kal, mert éles figyelemmel és korholásra készen hallgatták szavait.

– Mi baj van velünk? – kérdezte a Nagyúr rosszkedvű csodálkozással. – Már harmadik esztendeje ülünk itt ez előtt a nyomorult város előtt s tűrjük, hogy védekezzék s épségben őrizze falait. Az idő múlik, uralmam gyűrűjéből eddig már három drágakövet áldoztam fel. Mikor lássak végre hozzá Mardukh művéhez, mikor építsem fel a nagy összhangot a világ és a népek között?

Haragos-csófolódó rikácsolás és fütyülés zúdult fel Jirmijah körül. A madarak emberi beszéde ügyetlenül bukdácsolt, ismételte, elcsavarta, összevissza keverte a szavakat, míg végül az állandó »Melech Babilu, Melech Babilu« füttyviharából kibontakozott az egyik nagycsőrű madár komolyabb hangja:

– Mardukh ugyan miért tartja mindig vissza Nergal sujtó karját? – károgta a nagycsőrű.

Nebukadnezar rendre utasította:

– Nergal műve nem az én művem itt a földön. Nergal csak szolgál nekem...

– De most te szolgálsz Nergalnak, – kopogott a nagycsőrű hangja – nem ő neked, az egész idő alatt... Hajítsd el övedből a »Béres« aranylapátját...

Megint felzúdult a madár-tanácsnokok összevissza kavargó rikácsolása:

– Háború... háború... háború... – kelepelték zagyván. – Így sose lesz vége... Dobd el a lapátot... Eljár az időd...

Nebukadnezar öklét rázva intette csendre a csúfolódó szellemeket:

– Eljárt az időm – kiáltotta – s ez az áruló kutya, akit én ültettem a trónra, még mindig ellenáll...

– Ellenáll neked, – gúnyolódott a nagycsőrű, aki nyilván a madarak kancellárja volt, – ellenáll Mardukhnak, mert Mardukh fél...

– Ugyan mitől is félne Mardukh – fenyegette meg újból a Nagyúr öklével a rúdakon ülő madarakat. Erre megint rákezd-

ték az összevissza zsibongást és rikácsolást, amelynek csak a madárkancellár károgása vetett végett:

– A következményektől félsz... Az ismeretlen istentől félsz... Az égi írás megegyezik a jós írásával...

Nebukadnezar hallgatott, aztán végül is beismerte a madárgyűlés előtt:

– Igaz... gonoszak lesznek a következmények, ha nem szegezek szembe velük új okokat... Egész világesztendőm csupán egy rövid »ner«... Hetven esztendő múltán minden összeomlik... Egy ismeretlen isten szolgája lettem...

– Melech Babilu... Melech Babilu... – kelepelték izgatottan a madarak Jirmijah körül, s csapkodó szárnyaik mintha a szorongás viharát kavarták volna fel:

– Szabadítsd fel magad... szabadítsd fel magad...

– Adjatok tanácsot! – mondotta Mardukh. – Ha szétrombolom ezt a nyomorult várost s benne a templomot, amely szent birtoka istenüknek, akkor hetven esztendő múlva önmagamat is szétromboltam...

– Ne rombold szét... ne rombold szét... – rikoltották a madarak kétségbeesetten.

– Már pedig ez nem hitvány fecsegés vagy varázslók dadogása, hiszen pontosan kiszámítottunk mindent – mondotta Mardukh önmagának, majd visszafordult a madaraihoz:

– De ha nem rombolom szét ennek az istennek szent birtokát, ha lerázom magamról a régi okokat, mi történik akkor!? Akkor a gúnyolódó népek szemeláttára tönkre silányítottam Mardukh becsületét s újra bátorságot öntöttem valamennyi árulóba. Hogy ne romboljam szét Bábelt, szét kell rombolnom ezt a nyomorult várost...

– Rombold szét... rombold szét... – vágtak közbe a feledékeny madarak. Jirmijah kerekre nyílt pillantása csak most vette észre, innen a magasból, hogy a sátor bejáratánál egy férfi térdel. Az egyik pislákoló lámpa fellobbanó fénye megvilágította az arcát. Csurgott a vér a homlokáról. Melléből négy kard állott ki. Gedaljah volt ez az ember, Ahikám fia. Könyörögve tárta szét karját s utolsó erejével ezt hörögte Nebukadnezar felé, aki mintha észre sem vette volna:

– Vajha az én Nagyuram különbséget tenne az Úr háza és Dávid háza között!

E szavak után Gedaljah összeesett. De véres és szörnyű halála egyáltalán nem indította meg Mardukhot. Kerek, kisfiúsdacos arccal felnézett a magasba s nem a nagycsőrűhöz vagy madaraihoz szólott, hanem – Jirmijah legalább is úgy látta – közvetlenül és egyes-egyedül hozzá:

– Dávid fia, – mondotta a Nagyúr – zsákba öltözve, mezítelen lábbal jelenjen meg színem előtt, hintsen hamut fejére, vesse magát arcra előttem és alázkodjék meg minden módon, akkor megkímélem Bááljának házát s ő maga és ivadékai életben maradhatnak . . .

Jirmijah egy sikollyal azt akarta kérdezni, vajon ez Mardukh szilárd és végső elhatározása? De még csak egy madárcsiripelés sem szakadt ki a torkából. A gyötrelmes erőlködésben minden egyszerre összezavarodott s amikor magához tért, megdermedt tagokkal megint ott ült a trágyagödörben a hosszú karosszéken.

De félálmában szelíd és tiszta sugallatként még egyszer felzendültek benne a szavak, amelyeket Mardukh mondott ama álomlátás vége felé. Felnézett az égre. A hajnali szürkület lehelete lehatolt hozzá. Teste megdermedt a hidegtől. Egyszerre összerezdült. Csak most hallotta meg a suttogó hívást, amint valaki egyre élesebb szíszegéssel nevén szólította a gödör széléről:

– Jirmijah . . . Tanító . . . Jirmejahu . . .

Ebedmeleh, a szerecsen suttogta feléje ezeket a szavakat. Jirmijah most már meglátta a fekete fejet, amint a gödör fölé hajolt. A kusita szíszegő gyorsasággal magyarázta meg a gödörbe hajítottnak, hogy mit tegyen. Két erős ember már készen áll, hogy kötelekkel kihúzza a gödörből. A mester kapja el kezével ezt a csomagot, amelyben a palota lomtárából való öreg ruhadarabok vannak.

– Jó vastagon csavard a hónod alá és a térdedre a ruhát s úgy kösd rá a köteleket! – mondotta.

Ezzel már le is dobta a kis csomagot s a kötelek is himbálódzva, óvatosan közeledtek a bűzös lyuk mélyén ülő ember felé. Jirmijah elkapta s ezt kérdezte Ebedmelehtől:

– A magad akaratából jössz, vagy a király küldött?

– A magam akaratából jöttem, de beszéltem a királlyal, ő is tud mindenről...

Így hát nem Cidkijah bűnös szíve, hanem Ebedmeleh ártatlan szíve gondolt kiszabadítására. Nyilván ugyancsak Ebedmeleh törődött vele kezdettől fogva is s ő volt az, aki nem félve a veszélytől, leengedte a karosszéket a gödörbe, hogy álltában ne omoljon bele a piszokba. Ó Cidkijah, elpirultál ugyan a szégyentől, de mégis kimondottad: »Tegyetek vele, amit akartok!« Azt, akiben lelked semmi kivetnivalót nem talált, gyávaságod kiszolgáltatta a gyűlölködőknek. Aztán pedig, te gyáva király, vad hősiességgel indultál a harcba s üvöltő szájjal és vagdalózó karral osztogattad a halált a kapuk előtt, teli forró készséggel arra is, hogy vállald a végső pusztulást. Ki érti meg ezt: ennyi bátorság a küzdelemben, ennyi gyávaság a lélekben!?

– Siess, tanító, mielőtt kivilágosodik – szíszegte a mór. – Jirmijah becsavarta hónalját és térdét az öreg rongyokkal s aztán Ebedmeleh utasítása szerint magára erősítette a köteleket. A két szolga most nekihuzakodva rángatta fel a mélységből. Eközben többször keményen nekiütődött a gödör falának s meg is sérült. A föld színén elnyúlott. Gémberedett, bemocskolódott vizes teste mozdulni sem tudott. A hatalmas termetű Ebedmeleh karjába vette, kendővel letakarta arcát s úgy cipelte a palotába, mint egy halottat. Amikor az őrszem útját állta, Ebedmeleh fenyegető hangon rákiáltott: »A király parancsa!« Aztán kis kamrájába vitte Jirmijahot, s forró vízzel és lúggal lemosta testéről a trágyagödör piszkát. Végül kenyeret és bort hozott, megetette és megágyazott a kimerült igehirdetőnek. Jirmijah néhány órára mély, álomtalan álomba merült. Mikor felébredt, Ebedmeleh izgatottan hajolt föléje:

– A király vár...

Cidkijah ott ült a Hasalisim kapuban, a »testőrök díszkapujában«, amely összekötötte a királyi várat a templommal, de csak ünnepélyes bevonulások és körmenetek alkalmával volt nyitva. Egyébként a hatalmas kapuépület kihalt volt és hozzáférhetetlen. Egész sor ablaktalan kis kamra volt itt, amelyekbe még nappal sem hatolt be a világosság. Ebedmeleh az egyik ilyen kis kamrába, amely különösképpen alkalmas volt a titkok

megőrzésére, vezette a meggörnyedt, járni alig tudó Jirmijahot. A szűk helyiség teljesen kopár volt, csak a négy fal mentén futott körbe egy keskeny pad, mint a legtöbb őrszobában. De a király nem is a padon ült, hanem a kőpadlón. Már nem az aranyos páncél volt rajta, – halotti ruháját öltötte fel. A harc után nyilván csak rövid ideig pihent s aztán átment a templomba, ahol a főpappal imádkozott a szentélyben. Jirmijah megállt az ajtóban, amelyet Ebedmeleh bezárt mögötte. Időre volt szüksége, amíg szeme megszokta a félhomályt s megismerte azt a fehér alakot, aki bő redővetésű köpenyébe burkolózva guggolt a földön. A király hangja úgy kongott, mint a repedt edény:

– Talán mindkettőnk számára jobb lett volna, – mondotta üdvözlés helyett, – ha tegnap téged is, engem is utólér a halál, – mindegyikünket a maga módján . . .

Jirmijah nem felelt semmit a különös fogadtatásra. A király dacos lett:

– De talán mégis jobb, hogy nem haltunk meg tegnap, te meg én . . . Te, Jirmijah, az én parancsomra menekültél meg a haláltól. Én meg a harcban némi kárt okoztam Bábelnak, bár nem is túlságosan nagy kárt . . . De most majd nap nap után újra megpróbálom s gyengítem az ellenség szívét . . . Még mindig keményen állunk a lábunkon, bár ha szűkebbre is kell húzni derekunkon az övet . . . Az éhség még mindig jobb, mint a szomjúság. De a források, kutak, tavak és vízmedencék tele vannak iható vízzel . . . Látod, a király bátorsága nem ingott meg s egyáltalában nem tudja, hogy mi a kétségbeesés! . . . Jirmijah, te voltál az, (azt hiszed, hogy tagadom?) aki visszahozott Egyiptom földjéről és trónra ültetett . . . Igen, te szabadítottál meg a rabszolgaság házából, amely – ha alaposan meggondolom, – kedves, békés és nagyon kellemes ház volt . . . Így hát mindenképpen illő is, hogy megmentsd a kétségbeeséstől tanítványodat, akit idehoztál Nof szelíd ege alól . . . Hirdető, ezért kérdezem meg tőled azt, amit már oly gyakran kérdeztem, mindig kedvező választ remélve: nincs üzenete az Úrnak?

Jirmijah fáradtan állott a király előtt, aki a földön ült és megalázta magát, mint egy gyászoló vagy vezeklő. Nyomasztó percek múltak el, amíg végre így felelt:

– Uram, királyom! Már sokszor kérdezted tőlem ezt. És

sokszor beszéltem úgy, mint ahogyan most beszélek: mi haszna van az üzenetnek? Nem követed szavamat, akár kimondom, akár elhallgatom. De én már kétszer kerültem általad a halál torkába. És harmadszor nem kerülök ki élve...

Cidkijah hangjából kicsendült az eltitkolt könyörgés:

– Ne titkolj semmit... És ne félj, mert én megvédelek...

– A király nem tud megvédeni engem... – és Jirmijah most elismételte Cidkijah szégyenteljes szavait: »Mert ugyan mit tehet a király fejedelmei ellenére?«

– Hallgass rám! – mondotta a király s maga mellé ültette a kimerült embert. – Igaz ugyan, hogy ezt mondottam, de csak ugyan azt hiszed, hogy nem tehetek ellenükre semmit? Piros vérükkel szolgálnak engem. És téged nem magad miatt, hanem miattam gyűlölnek, mert hiszen szeretnek engem és becsülik a szabad, férfias harcot, amelyet te becstelennek tartasz... Vajon nincs-e igazuk e harcosoknak és hősöknek, mikor így viselkednek az olyan emberrel szemben, aki már az első kardcsapás előtt lemondott városukról s szavaival szökésre biztatja a katonákat?... Jirmijah, légy te is méltányos!... De arról, amit ebben az órában beszélünk, hallgatni fogok és hallgass te is...

Cidkijah megállt a beszédben és körülnézett, mintha leskelődőket gyanítana maga körül. Aztán halkabban folytatta.

– Ne félj a király fejedelmeitől!... Juchal halott... Izmael bal vállát átfúrta egy babiloni nyíl... De mit is számít mindez, ha én nem akarom?! Nem öllek meg és nem adlak harcosaim kezére... Ezentúl velem élsz házamban s megvédlek minden ellenségedtől... Házam belsejében fogsz lakni, nem a várudvarban... Magasra emelt kézzel megesküszik erre a király, az egy élő Istenre esküszik, aki megajándékozott minket az élettel, hogy így fog történni!... De ha nem elégszel meg az egyszerű esküvel, akkor a király hajlandó a templomban eskütanúk jelenlétében újból megesküdni...

Jirmijah feléje fordította nehéz pillantását:

– Nincs szükség rá, hogy a király megismételje esküjét. Az Úr, aki megajándékozott minket az élettel, hallotta őt... Bár én esküvésed nélkül is szólnék hozzád, mert Zebaoth kedvező üzenetét akarom elmondani...

– Kedvező üzenet... – dadogta Cidkijah. Előbb elsápadt, aztán vérvörös lett s ajkai megremegtek:

– Kedvező üzenet... Áldott legyen jöveteled!

Jirmijah mélyet lélegzett:

– Uram, királyom! Rajtad áll, hogy megmentsd a várost, a népet és az egész országot...

– Rajtam áll, hogy a várost, a népet és az egész országot megmentsem, – ismételte Cidkijah, mint az iskolásgyermek, de hangjában már ott volt valami halk csalódás láthatatlan árnyéka. Jirmijah előbb mondotta el a jutalmat s csak aztán a követelést:

– És ha megmentetted Isten szent birtokát, akkor egyben megmentetted saját életedet is, magadat és házadat s emléked nem múlik el égen és földön az idők végeztéig!

Valóban, hatalmas egy jutalom! Mert a mélyben és magasban élő áldott emlékezet végül nem más, mint a halál halála, az Úr titokzatos csókja. De vajon mi lehet a szörnyű feltétel, amelynek teljesítését *ezzel* a díjjal jutalmazzák? A király szinte fulladozva kérdezte:

– Súlyos a tett, amelyet meg kell tennem?

– Nem tett, hanem út.

– Várj, – suttogta a király – még ne beszélj. Hallgass egy darabig, amíg összeszedem magam... Nem tett, hanem út... Nem, nem, inkább beszélj gyorsan, mondd végre ki...

Jirmijah a földre nézett s halk hangon mondotta el az áldozat feltételeit, amelyet Cidkijahtól követelt az Úr:

– A király felemelt kézzel menjen ki a város kapui elé... Szaggassa meg ruháit, mint a gyászoló, hintsen hamut fejére... Az ország nagyjai pedig hasonlóképpen felemelt kézzel kövessenek, ugyanolyan ruhában, mint a tiéd... Aztán lépj Bábel királya elé, vesd magad arcra előtte és minden módon alázkodj meg... Ha így teszel, akkor megmarad a te életed és fiaid élete és a város meg az Úr szent javai nem pusztulnak el a lángok között...

Úgy látszott, hogy Cidkijah összeomlik a bő halotti ruhák redői között. Hallgatott. Csak amikor ez a hallgatás már elviselhetetlenül hosszúra nyúlt, mormolta akadozva:

– Most hát kimondottad, s itt áll előttem a szó, nyitott száj-

jal, mint egy szakadék... De vajon látod-e azt, amit oly könnyedén hirdettél előttem?!

– Uram, királyom, látom...

– Semmit sem látsz! – ordított a király olyan hangon, mint a halálra sebesült harcos. – Egyes-egyedül csak én látom... Látom, amint magasra emelt kézzel, koldusrongyokba öltözve kilépek az Efráim-kapun... De hőseim nem felemelt kézzel követnek, hanem szíszegő gúnnyal jönnek utánam a hősök és harcosok, akiket elárultam... Kiköpnek nyomorúságos királyuk után, amerre megy... De én mindezt eltűröm, egymagam lépek a Nagyúr elé, arcra borulok előtte, mindenféle módon megalázkodom s én, Dávid fia, úgy nyalom majd ennek a csillag- és bálványimádónak a talpát, mint egy megvert kutya... Ezt látom. Ezt látod te is velem együtt?!... A Nagyúr pedig majd int hóhérainak s engem, a hitványt megölet hitványságom teljében...

– Nem úgy, uram, királyom! – Jirmijah hangját elfojtották a patakzó forró könnyek. – Életben maradsz, te és a házad...

– Életben maradok – nevetett Cidkijah. – Konjah, aki még él, vajon életben maradt-e?... Nebukadnezar, népének mulatságára, majd engem is ketrecbe zárat. És nemcsak a tábor szalad össze, hogy gyönyörködjék a látványban... Eljön Gedaljah, Micha, az egész Sáffrán-söpredék, minden szökevény, százával jönnek... És majd gúnyt űznek belőlem és beszennyeznek... Mert hiszen hitványabb vagyok, mint Joahas, kevesebb, mint Konjah, nem holmi szerencsétlen trónjafosztott király, hanem teljességgel becstelen ember, széttiport kígyó, amelyre rátelepedtek a legyek, sántító sakál, förtelmes bűz, amelytől mindenki elszalad... Már hallom a gúnydalokat, hallod te is?... Párossával össszekötve terelik az asszonyokat, a királynékat, udvarhölgyeket, komornákat és szolgálókat... És akkor majd rákezdenek a sírásra és dalolásra: »Ezt a szégyent ki hozta rád... Ugyan ki volt a jóbarát... Sárban állsz most, úgy-e látod... S elinalt a jóbarátod...« Hallod te is?!

– Ott leszek melletted – mondotta Jirmijah, de a király tovább tombolt:

– Igen, ott leszel mellettem, mint ahogyan ott voltál Konjah mellett is... Nagyon vidám utitárs leszel... És a házam is élet-

ben marad, úgy-e ezt mondja a jóslat... De én látom, amint két fiamat, Adajaht és Jechielt elviszik varázslóikhoz. És a varázslók megférfiatlanítják Cidkijah fiait, hogy Dávidnak mindörökre magva szakadjon... A nép nyakába meg árulókat ültetnek majd, okoskodó hitványakat, de soha többé királyt, mert hiszen az utolsó király önmagát mocskolta be...

Most már Jirmijah szíve is felviharzott, lélegzet után kapkodott, s lihegve mondotta:

– Vaktában perlekedsz uram királyom...! Igaz, a legsúlyosabb áldozatot kívánják tőled, amelyet uralkodó valaha is meghozott... De könyörgök neked, nézz most az én szememmel! Ha nem mégy ki a város kapui elé magasra emelt kézzel, nemsokára rést ütnek a falakon, hiszen egymagad vagy, elvesztél és elárultak, szívedben ezt te is tudod... És akkor elveszik tőled az életet és a becsületet minden jutalom nélkül. Mert hiszen a legyőzött király sem ér többet a széttaposott kígyónál. Mardukh három esztendőt, uralmának három drágakövét pazarolta rád. Ki tudja, talán még gonoszabb sors fenyeget, mint a gyors halál... Miért hiszed, hogy megférfiatlanítják fiaidat, ha megalázkodsz a Nagyúr előtt? A sugallat életet ígért nekik, ez pedig nem volna többé élet... De ha a gyermekek foglyokként kerülnek Bábel kezére, akkor nem férfiatlanítják meg őket, hanem kegyetlenül legyilkolják mind a kettőt... A világ urára, aki megajándékozott minket az élettel, könyörgök neked: vizsgáld meg alaposan, hogy van-e más választásod? Ha magasra emelt kézzel mégy ki a kapuk elé, nem lesz por és hamu a templom helyén. Megmarad a város és a nép. A sebek begyógyulnak s az ország újból felvirul... Mindez pedig egyes-egyedül az én királyom szent tettéből virágzik ki. Mit számít hőseidnek csúfolódása, az egész korszak dicsőítése mellett? Saul, – ezt fogják majd énekelni – volt az első király. De emlékére árnyék vetődik, mert királyságát az Úr akarata ellenére teremtette meg. Cidkijah az utolsó király. Fény árad reá. Mert becsületét és királyságát feláldozta az Úrnak.

Jirmijah e szavak után a földre vetette magát és hódolattal csókolta meg tanítványának lábát. Cidkijah elhárította a hódolatot:

– Megfeledkeztél arról a választásról, amely még mindig

nyitva áll előttem – mondotta rekedten. – A halál a kapuk előtt, ez a jó és vidám testvér, aki gyorsan és ittasan jön el hozzánk... Ha megtalálom őt, akkor szabad leszek és nem tudok többé semmiről...

– Hívságos és közönséges a halál a kapuk előtt... Ezer meg ezer tiszted és katonád igazi mester az ilyenfajta meghalásban... Magasabb rendű áldozat méltó a királyhoz, nem ez...

– Te követelsz tőlem áldozatot, Jirmijah, te, aki soha nem metélted körül szívedet?... Lehetett-e valaha is eltéríteni téged konokságodtól?... Vajha inkább tegnap elestem volna, mintsem hogy most mérlegelnem kelljen a kedvező szót, amellyel megörvendeztetted lelkemet... Igaz, én csak gyenge ember vagyok, és az Úr erős Isten... De miért áldozza fel magát a gyenge az erősért és miért nem az erős a gyengéért, akinek szüksége van reá?

– Hát nem akarod megérteni, te gyenge király, – suttogta zokogva Jirmijah – hogy egész megmaradt erőd már csak ez az áldozat?

Cidkijah szorosan összefogta testén a halotti ruhát, mintha nem akarná, hogy megérintsék:

– Azt talán tudod, – mondotta – hogy kicsoda és micsoda az Úr. De hogy milyen fából faragják a férfit és királyt, azt nem tudod...

E szavak után eltakarta fejét. Aztán szótlanul ültek egymás mellett. Nagyon sokáig.

HARMINCEGYEDIK FEJEZET

A SÖTÉTSÉG ÚTJÁN

A király állta az esküt. Nem adta Jirmijahot a fejedelmek kezére, akik úgy hajszolták, mint a vérebek s ott leselkedtek minden kikutatható búvóhely körül. De Jirmijah Fáraó leányának palotájában rejtőzött s csak éjnek idején merészkedett ki a belső kerti udvarra, ahol még őrszemek sem jártak. Napközben a két királynéval ott volt együtt, az anyakirályné szobájában. Hámutal állapota egyre rosszabbra fordult. Semmiképp sem tudott kilábolni a betegségből. Hiába jöttek egymásután az orvosok, gyógyfüves emberek, ráolvasók – egyik sem tudott segíteni. A rossz víz megduzzasztotta tagjait, egész teste felpuffadt. Zihálló tüdővel feküdt a mittahon. Nem jajgatott, de nem is feküdt némán, maga elé bámulva, mint más betegek. Pillantása ugyan merev volt, de panaszszó nélkül szüntelenül csak beszélt és beszélt, csillapíthatatlan bőséggel patakzott belőle a szó, mintha attól félne, hogy a szavak üledéke ott ragad lelkén. De e zuhatagos szóáradat egyetlen hanggal sem gondolt a gyilkos szökőárral, amely egyre magasabbra csapkodott Dávid háza körül, Hámutal számára nem létezett Bábel és a Nagyúr, sem az éhínség és az általános nyomorúság, nem törődött a falakon tomboló harccal, de még fiának rettenetes kiszolgáltatottságával sem. Libnában időztek egyhangúan csöpögő szavai, fejedelmi atyjának házában, aztán férjének diadalmas napjaira emlékezett, amikor a megújított szövetség pászkaünnepét harmincezer vendéggel ülte meg a templomban, mert akkor a liliomok és anemonák a legszebben virágoztak a kertekben és a dombokon s Josijah jelszava végigharsogott az országon: »Isten öröme«. Nofról is sokat és boldogan beszélt, Egyiptom színes, szellős faházait emlegette meg a királyi család kis kertjét, amelynek apró tavá-

ban lótuszvirágok úsztak és He Nut Dimeről is beszélt, a gyengéd barátnőről, aki ifjan halt meg és Zenuának neveztetett.

Maacha lehorgasztott fejjel ült mellette s engedelmesen hallgatta a beteg zavarosan csörgedező beszédét. De néha egész testében megremegett s árnyékos leányarca nem tudta legyűrni a kétségbeesés fintorát. Utóbb már egyáltalában nem viselte el férje anyjának kimerítő fecsegését, hiszen naphosszat itt kellett ülnie a betegágy mellett. Kiszáradt a torka e rég elhervadt idők meséitől, – nem ismerte ezt a múltat. Inkább ő maga akart felsikoltani a fájdalomtól, mintsemhogy itt üljön s e halott világ meséit hallgassa. De az illendőség még azt is megtiltotta az aszszonyház úrnőinek, hogy akárcsak hangos szóval beszéljenek, a lelket felszabadító sikoly pedig a legszigorúbban tilos volt. Hasonlóképpen tiltotta az illendőség azt is, hogy a fiatal meny, bár ha a király egyetlen és igazi felesége is volt, tiszteletlenül félbeszakítsa anyósa szavait. Így hát Maacha is foglya lett a lassan szövögetett emlékeknek, amelyekbe Hámutal begubózott, hogy messze kerüljön a jelentől. De a fiatal királyné fulladozó vágyódással egyébről sem akart hallani, csak a máról és a holnapról és a fenyegető jövőről, mert immár nem reménykedett többé. Jirmijah néha elfogta révedező pillantását s már nemcsak a fogoly nyomorúságát olvasta ki belőle, hanem a beteg egyhangúan áradó szóözönének gyűlöletét is. Megértette az ifjú királynét s felajánlotta, hogy teljesíti Hámutal egy régebbi kívánságát. Valamikor régen az apa tanítója volt s most bőven volt ideje, hogy a fiúk tanítója legyen. De a tanítás órái alatt – úgy tervezték, hogy mint Nofban, most is a közös lakószobában tanulnak, – nyilván majd elapad a beteg asszony patakzó beszéde. Így is történt, s Maacha végtelenül hálás volt érte. Amikor Jirmijah az első leckeórán beszélni kezdett s elmesélte a gyermekeknek a »kezdetet«, akkor az ifjú királyné egyszerre elfelejtette a mát és a tegnapot.

Adajah nyolc éves volt. Jechiel még nem egészen hét. Dávid törzsének két utolsó ágacskája nagyon különbözött egymástól, amint az két fivér között meg is felel az élet rendjének. Adajah ízig-vérig apja fia volt, még szépségét és keménységét is örökölte. A palota fegyverkovácsa Cidkijah utasítására kis mellvértet és strucctollakkal ékesített sisakot készített a trónörökösnek. A

kis apja-fia elragadó, rangos öntudattal járt-kelt a harcias öltözékben. A gyermek elutasítóan s egyben leereszkedően viselkedett, s még anyja és nagyanyja sem tudott egykönnyen közel kerülni hozzá. A korholást csak négyszemközt tűrte el. Ha parancsoló hangon kívántak tőle valamit, egyszerűen hátat fordított. Még új tanítójától, Jirmijahtól is illő távolságban maradt, akármennyire is fiatal volt. A tanító ugyan az Úr kiválasztottja volt, de akinek királyi vér keringett ereiben, az kiválasztott volt a kiválasztottak fölött. Adajah még játék közben is ragaszkodott ehhez a kimondatlan meggyőződéséhez.

Jechiel, az ifjabb fiú nem annyira anyjára, mint inkább nagyanyjára ütött; nem Maacha fanyarságát, hanem Hámutal lágyságát örökölte. Nem páncélon és sisakon járt az esze s minden szenvedély nélkül vett részt bátyja harci játékaiban. Legszívesebben leányruhát és lányoknak való ékszereket viselt volna. Különös örömmel kotorászott az asszonyi holmik között, kedvelte a mirrha- és nárdusszelencéket, a varrószerszámokat és az összevissza kevert szalaggombolyagot. Az édességekkel és nyalánkságokkal megrakott apró ezüsttálacskák, amelyeket az asszonyház úrnőinek készítettek ki az asztalra, sohasem voltak biztonságban ujjaitól. Jechiel veszedelmesen rajongott az illatokért; ő is örökölte Dávid ivadékainak ezt az ártalmas gyengéjét, az elvénhedt vér e káros szenvedélyét. És ez a szenvedély néha úgy elhatalmasodott rajta, hogy Maacha gyakran kénytelen volt kezére ütni, ha egész üveggel öntötte ruhájára a folyékony mirrhát és arábiai illatolajat, vagy zavarában szájához emelte az üvegcsét. De Jechiel azért minden játékossága mellett is gyorsabb felfogású volt, mint öntudatos és büszke bátyja.

A tanító néhány kurta órára mégis boldognak érezte magát, ha belenézett ezekbe az oly nehezen leköthető gyermekszemekbe, amelyek már egy légy röptére is elfordultak tőle, de hangja utóbb mégis mindig visszavezette őket az ősatyák történeteihez. Amikor Ebedmeleh meghallotta, hogy a mester megint iskolát tart az asszonyházban, mihelyt szolgálata megengedte, ott hagyta a palotát s besomfordált beteg úrnőjéhez. A hatalmas termetű mór, aki méltóságteljes belső kamarás létére a gyorsabb lépéstől is óvakodott, ilyenkor szerényen guggolt egy sarokban s elmerült pillantással, szomjasan vágyódó szemmel hallgatta a taní-

tást. A hajdani táncoskedvű gyerekből a jó tanuló mozdulatlan szobra lett. És ha olykor a tanítót magát is elragadta a tanítás ereje, s hangja éneklő szárnyalással csendült fel, olyankor a göndörhajú ember is zümmögni és himbálózni kezdett s hatalmas állkapcsai rágták és őrölték a szent szavak isteni eledelét. Ebedmeleh így hát újból végigjárta a régi iskolát, mintha a nádfedeles kunyhó nyomorult sorsban született gyermeke kétszeres öltésekkel akarná magát odavarrni Jákob ünneplő ruhájához. Az ilyen üdítő napi munka után Jirmijah Baruchhal együtt leült a kamrában. E második elrejtőzés alatt együtt dolgoztak az új művön, a második könyvtekercsen, amely magában foglalta a Jojakim óta elhangzott sugallatokat és látomásokat.

Akárki azt hihette volna, hogy az asszonyház élete mint békés hajó úszik az ostrom hullámain. Rendszerint a látszat ezt is mutatta. A háború üvöltése és dühös vijjogása csak elmosódva szivárgott át az ablakokon. A pékek utcájából ugyan napról napra homokosabb kenyeret küldtek s egy nap még ez is elmaradt. De a királyi élelmiszerkamrákban még mindig bőségesen volt finom zsemlyeliszt, tej, vaj, bor és méz. Jochiel elragadtatására kenyér helyett most édes cukorsüteményt ettek. Ez idő tájt a király mindössze kétízben látogatta meg egy kurta órára anyját, Maachat és a gyermekeket. Jókedvűnek látszott, dicsekedett és tréfált. Mennél vidámabban tréfálkozott a király, Maacha annál kevésbé tudta elhessegetni arcáról az árnyékokat, noha Hámutal patakzó fecsegéssel, elégedetten ismételgette:

– Hát nem megmondtam, leányom, hogy a király majd csak megbirkózik az egésszel . . . Másként lesz majd, mint amikor az én uram Meggiddónál ötszáz harci kocsival vonult fel Fáraó ellen s vakmerőségében előre rontott az ion csapatokig . . .

És máris visszacsúszott az elmúlt idő kiszáradt folyamának ágyába. Nagy csalódására fia, akinek csupán kevés ideje volt, nem engedte tovább álmodozni s félbeszakította a beszédet. Túlzott jókedvvel nyújtozott s úgy biztatta a dermedt Maachat és a többieket, mintha valami nagyon-nagyon fontos dolgot tudna s a végső győzelemtől már csupán néhány hét választaná el . . . De Jirmijah Ebedmelehtől tudta az igazságot. Egymást érték a kirohanások, a harcok a kapuk előtt, mert Cidkijah a kétségbeesés vakmerőségében most már nap-nap után űzte ezt a végze-

tes szerencsejátékot. Ilyen módon azonban nemcsak bátor testőreinek több mint fele hullott el, hanem módot adott a Sáffánivadékokhoz húzó sok száz elégedetlennek is, hogy tömegével szökjenek át Bábel táborába. Mégsem hagyta abba maradék csapataival a harcot a falak előtt. És így félelemmel töltötte el Bábel szívét, dicsőséges tetteket vitt végbe kardjával, méltóakat arra, hogy megemlékezzenek róluk. De nem emlékezett meg róluk senki s Cion lelke sem volt büszke rájuk. Jirmijah jól tudta, hogy mindez miért van. A király a harctéri halál dicsőségébe akart elszökni az áldozat elől, amit követeltek tőle. De éppen ezért nem fogott rajta a fegyver. A legvakmerőbb harcosokból összeválogatott rohamcsapatának élén egyszer villámgyors mozdulattal áttörte az ostromlók első sorait s mindenfelé halált osztogatva eljutott Nergal Sarsechim nagytartan sátráig, akit párviadalra hívott ki és súlyosan megsebesített. De ez a véres vakmerőség, amellyel szinte az ellenség szívéig hatolt, még ez sem hozta meg számára a kívánt halált. Az út, amelyen járva a király meg akarta menteni a várost, nem volt Zebaoth útja. Ezernyi nyíl és lándzsa közül egyetlenegy sem súrolta a bőrét s kard, csatabárd és hajítóháló nem ártott a sebezhetetlennek, akinek életét más célokra tartogatta az Úr. Amikor a Nergal ott hevert lábai előtt, végül arra vetemedett, hogy magát Mardukhot hívja ki párviadalra. Az Úr végtelen irgalmában még a Nagyúr válaszából is hidat épített a királynak, aki úgy védte becsületét, mint egy dühöngő fiatal bika s újra meg újra kitért az áldozat elől. Mardukh válasza – amint a megközelíthetetlen Nagyúr józan komolyságától várható is volt – megsemmisítő módon nem is felelt a vele nem egyenrangú fél nevetséges kihívására. De egyebekben ezt mondotta a válasz: ha Jehúda királya Áb hónap első újholdjáig meghódol és kiszolgáltatja személyét Bábelnak, akkor Jeruzsálem fölött nem Ninurtu uralkodik majd, a teljes és végleges rombolás csillaga. E szavak igazolták Jirmijah látomását s egyben a legutolsó sugallat valódiságát. A próféta még egyszer odavetette magát a király lábai elé. De Cidkijah betapasztotta tenyerével a száját. Ó, hiszen mindent kimondottak már egymás előtt az utolsó cseppig, körömpróbáig. És most megint némán ültek egymás mellett. Cidkijah egyszerre ráparancsolt a kusitára, hogy a palota lomtárából keressen ki valami

rongyos, agyonhordott ruhát. A legjobbat választotta ki, undorodva, két ujjal fogta meg s aztán felöltötte. Végignézett magán, falfehér lett s végül rongyokban tépte le magáról az ócska rongyokat. Ebedmelehnek durvaszövésű kendőkkel kellett ledörzsölnie a király bőrét, aztán illatos olajjal kenekedett meg... Így múltak el a napok, haszontalanul.

Vége felé járt már Tammuz, a lángoló, mindent elperzselő hónap, amelynek nevéből nem irtották ki a széttépett istent, akinek halálát a bálványimádó asszonyok a dombtetőkön siratták. De ez a mostani Tammuz olyan aszályt hozott, aminőre az ország legvénebb emberei sem emlékeztek, – hosszú hetek óta egy csepp eső sem esett. A vad elmenekült a sivatagból és a hegyekből, eszeveszett vágtatással keringett a szántóföldeken s még a falvakba is bemerészkedett, ha ugyan akadtak falvak, amelyeket Bábel még fel nem égetett. A szarvastehén elhagyta borját, mert nem volt tej tőgyében s a fű barnára égett a dombokon. A vadszamarak otthagyták az erdő sűrűjét, fújtak és üvöltöttek, mint a sakálok. Nemcsak a szájuk, de véres szemük is rémülten bőgött, mert kifogyott a nedvesség minden füvekből. A gazdagok elküldték jobbágyaikat, hogy ássanak kutakat olyan helyeken, ahol vizet lehetett remélni. A munkások zavarodottan tértek haza, – a sivatagban könnyebben találhattak volna vizet. Először a királyi kerteket öntöző bővízű Rogel-forrás apadt ki. Aztán – alig néhány nap alatt – a falak között fellelhető többi források és kutak is kiszáradtak. Most mindenki megrohanta a víztartályokat, a ciszternákat s végül Siloah két tavát, hogy még egyszer megtöltse a hűs agyagkorsókat. A nagy tavak szintje óráról-órára apadt; nem sok idő múlva a maradék víz is elpárolgott. Az aszály ugyan egyaránt sújtotta az ostromlókat és ostromlottakat, de a körülzártak semmi hasznát sem látták a közös csapásnak, mert az ostromlók végül elhatározták, hogy a szomjan vesző várost most már minden erejük latbavetésével gyorsan meghódítják. Az ínség szította fel a tébolyult rohamot, amely megindult a falak és bástyák ellen s egy pillanatra sem szűnt meg. Bábel türelmes oroszlánját vérig ingerelték. A kaldeusok most már éjszaka is harcoltak.

Elsorvadt, elégett, kiszáradt férfiak védelmezték a falakat. A legvadabb harcban sem izzadtak többé. Miközben a mellvédek

mögül céloztak, lövöldöztek vagy köveket hajigáltak, aszott ágat tartottak fogaik között s ezt rágcsálták. De a város megremegett az anyák és gyermekek jajveszékelésétől. Mert a szerencsétlenek ott csetlettek-botlottak az utcákon, benyitottak a házakba, berontottak a templomba is, hogy a kísértetiesen fel-alá imbolygó papoktól valami megálmodott áldozati gyümölcsöt kolduljanak. Később aztán sok gazfickó csatlakozott az ide-oda csavargó asszonyokhoz és gyermekekhez. Nemsokára rablóbandákba álltak össze, mert olyan hírek jártak, hogy ez vagy az a gazdag ember embermagasságú hordókban száz veder bort vagy főzött sört vagy másfajta üdítőitalt rejteget. Az asszonyok egymást gyanúsították, hogy a másik titokban mézbefőtt gyümölccsel tömi az övéit, miközben a szomszédok éhen vesznek. A rablóbandák több vért ontottak, mint amennyi italt tudtak szerezni. Aztán eljött az is, aminek el kellett jönnie, az ostromlott városok nyavalyája, a dögvész, amelynek atyja az éhínség és anyja a szomjúság volt.

Tammuz három utolsó napjában a királyi vár valamennyi kapuját eltorlaszolták és megrakták testőrökkel, mert a király háza veszélyben forgott. Mindenfelől szüntelenül zúgott a tömeg tompa üvöltése, – vizet és kenyeret követeltek a palota lakóitól. De a király most már egyáltalában nem jött haza a bástyákról.

Az asszonyok házában nap nap után most is együtt ültek a királynék, a gyermekek, Jirmijah, Baruch és Ebedmeleh. Hámutal nyomorúságosan felpuffadt teste ott feküdt a heverőn. Az öreg királyné nem beszélt többé, már csak álmodozott. Adajah, a trónörökös az ablak mellett állt, figyelt és meg nem fordult volna egy pillanatra sem. Jechiel, a lányos fiú nem érzett semmit az egész nyomorúságból s még mindig a nyomtalanul eltűnt nyalánkságok után kutatgatott. A napok reggeltől estig egyszerre érthetetlen gyorsasággal kezdtek rohanni. És elérkezett Áb, a falánk hónap, amely sivataggá éget minden mezőt, – az a hónap, amelyet Jirmijah, maga sem tudta miért, gyermekkora óta gyűlölt. Újhold napjával azonban elmúlt az utolsó határidő is, ameddig Cidkijah feláldozhatta volna magát népéért. És most egyszerre friss szellőként jó hírek érkeztek az árvíz elől a palotában meghúzódó menekültekhez. A király félig szomjan vesző katonái visszavertek minden támadást s egy éjszakai kirohanás al-

kalmával égő szurokkal felgyújtották Bábel hadigépeinek javarészét. Ugyanakkor Elnathan kaldeus utánpótló csapatnak álcázott karavánnal Siloah föld alatti útján ezer bath vizet, háromszáz bath bort és száz chomer fügét csempészett a városba. Ez a kincs csupán néhány órára és keveseknek volt elegendő, de mégis csodálatos hatása volt, mert egyszerre híre terjedt, hogy a közeli napokban tízszer ennyit hoznak. A reménykedés még azokat is megnyugtatta, akiknek már nem jutott semmi. És aztán egyszerre itt volt a vég. Váratlanul érkezett, mint a nagy események mindig.

Jirmijah a kamrájában aludt. Baruch, pokrócokba csavarva, feküdt mellette a földön. Az általános megkönnyebbülés e napjaiban megint írásba foglalták az igét, hogy ezzel is elterelják gondolataikat a nyomorúságról. Alig szállt le az éjszaka, amikor a ház egyszerre fojtott kiáltásoktól visszhangzott, ajtókat csapkodtak s szolgák és szolgálóleányok gyertyával a kezükben rohantak végig a folyosókon. Ebedmeleh arcából fehéren villogtak ki a fogai, amikor bedugta fejét Jirmijah ajtaján és lélegzetvesztve zihálta:

– Rést ütöttek az Efráim-falon. Mindenki siessen a királyhoz!

Mester és tanítvány felugrottak s berohantak a királyné lakosztályába. Itt már összevissza szaladgáltak a siránkozó asszonyok és szolgálólányok s fejvesztettségükben mindenféle haszontalan holmit tömködtek az utazózsákokba. Hámutal is talpra állt. Komornája nagy fáradsággal húzott ruhát a beteg asszony formátlanra duzzadt testére. Maacha a gyermekekkel foglalatoskodott s türelmetlenül igyekezett lebeszélni Adajahot arról, hogy páncélban és tollas sisakkal induljon el a menekülés útjára. De Adajah semmiképp sem engedett. Jechielt álmából zavarták fel, a kisfiú elhúzta a száját és zsémbeskedett a dajkával, aki felöltöztette. Az asszonyok és gyermekek kusza kapkodása közepette egyenes derékkal, mozdulatlanul állott a király. Csak néha dobbantott a lábával, sietésre sürgetve háza népét. A háború utolsó heteiben majdnem csontvázzá sorvadt. Gyönyörű szeme most még izzóbban lángolt elcsigázott arcában. Nyoma sem volt e szemekben a kétségbeesett meglepődésnek, tanácstalanságnak, de még nyugtalanságnak sem. Úgy nézett maga elé,

mint aki elégedetten látja, hogy minden tervszerűen, rendben megy a maga előre megszabott útján. Amikor megpillantotta Jirmijahot, mosolyogva intette magához:

– Jobb lesz, ha elhagyjuk ezt a várost, te is velünk jössz... (E paranccsal nem lehetett szembefordulni.) – A király számára nem lesz nehéz, hogy Elnathan csapatait megszaporítsa s kívülről hozzon segítséget a városba... Napok óta mindent előkészítettünk és elrendeztünk... Lovak, szamarak, tevék biztos helyen várnak reánk... Elnathant a Sóstó mellett találjuk meg... A király erősebb Jeruzsálemtől távol, mint itt az egérfogóban... A király örül a most következő nyílt háborúnak... Örüljetek ti is...

Cidkijah valóban úgy nevetett e szavak után, mintha nem csupán szépítgette volna a menekülést s a szörnyű muszájt nem forgatta volna úgy, hogy ravasz cselnek lássék. Úgy nevetett, mint a javíthatatlan ember, aki a végső pillanatban sem mond le konokságáról s ha elfújják, úgy tesz, mintha ő maga lenne a szél. Cidkijah ebben az órában, amikor már nem volt választás, nem kérdezte többé habozva: »Üzent az Úr?« Ez a magabízó királyi nevetés különösképpen mindenkinek jól esett.

– Tanítványodat is magaddal hozhatod – mondotta kegyesen Jirmijahnak.

Egy óra múlva útra készen álltak. Cidkijah úgy rendelkezett, hogy két csoportban meneküljenek a városból. A kísérő csoport, amely két fejdelemből, néhány testőrből és a málhahordó szolgákból és szolgálóleányokból állott, a királyi kerteken keresztül igyekezzék kijutni a szabadba. A menekülők főcsoportja a királlyal, Hámutallal, Maachával, a gyermekekkel, Jirmijahhal, Baruchhal, Ebedmelehhel és két katonával Siloah föld alatti útján keresztül akart eljutni a Kidron kiszáradt medrébe, – körülbelül oda, ahol a Kidron beletorkollik Ben Hinom völgyébe.

Siloah föld alatti útjának története van. Hiskijah király több mint száz évvel ezelőtt a magasban épült Dávid-vár és a keleti külső falak között két kővel beszegett vízgyűjtő tavat ásatott, hogy itt őrizzék meg a téli hónapok bőséges vízáldását. De mivel az Úr kegyelméből gyakran voltak »csepegő esztendők«, a fölös vízmennyiség s elsősorban a tavakat tápláló kis Siloah-patak »szelíd hullámainak« levezetésére közös gyűjtőcsatornát kel-

lett építeni. A várhegy délkeleti szikláiba vájt csatornát nevezték »Siloah föld alatti útjának«, – messze földön híres mű volt ez s Jeruzsálem lakói dicsekvő büszkeséggel emlegették. A hajthatatlan Hiskijah nem nyugodott, amíg be nem fejezték a nagy munkát, ámbár a bölcs emberek összecsapták a kezüket a király tervének hallatára. A város és a völgy felől egyszerre kezdték meg a fúrást. A munkások csákánnyal és dúcolófákkal vájták bele magukat a hegybe s kanyargós, bizonytalan utakon közeledtek egymás felé a szikla megkövesedett éjszakájában. Évekbe tellett, amíg végül megtörtént a csoda s a két munkáscsapat meghallotta egymás hangját, mert már csak három öl vastagságú sziklafal választotta el őket. Amikor találkoztak és »lefolytak mind a vizek«, hét napon keresztül áldozati ünnepet ült az egész nép, s Hiskijah király az idők végeztéig megmaradó felírást illesztett a sziklába, azon a helyen, ahol az Úr megengedte a két bátor csapat találkozását.

A kényelmes folyosó hossza ezerkétszáz öl volt, a városi tavak mellett fekvő bejárattól egészen a Kidron völgyébe nyíló kijáratig. Ezt a kijáratot különben az ellenség félrevezetésére elhagyott kőbányának álcázták, aminő több is volt a várhegy meredek oldalában. Egyetlen tartan sem gyanakodott volna erre a helyre, mert az ostrom kezdete óta nem nyitották ki a Siloah patak levezető csatornáját. A sziklafolyosó külső nyílása az erődítés egyik legmeredekebb és leghozzáférhetetlenebb része alatt feküdt, ezen a ponton mindeddig mégcsak meg sem kísérelték a támadást. Az ostromgyűrű ezen a holt részen különben is nagyon laza volt. Nergal Nebusaradan nem látta okát, hogy különösebben ügyeljen erre a helyre, még hozzá éppen ezeken a napokon és éjszakákon, amikor minden erejével a már tátongó északi falat rohamozta meg. Erre számított Cidkijah is s a toronyőrök is azt jelentették, hogy a Kidron másik partján az őrszemek széles közökben üldögélnek tábortüzeik mellett.

A királyi házat már a menekülése kezdetén súlyos csapás érte. Hámutal egy ideig királynéhoz méltó hősiességgel tartotta magát, de az erőfeszítés túlhaladta erőit. Apró léptekkel s egyre kurtább lélegzettel buzgón tipegett a többiek mögött, – a két katona inkább vitte, mint támogatta. Megmagyarázhatatlan módon vörös felsőruhában indult a menekülés útjára, bár Josijah

halála óta nem járt ilyen élénk színekben. Cidkijah megrémült a skárlát láttára, de visszanyelte a korholó szavakat, mert nem akarta megbántani anyját. Úgy gondolta, hogy kinn a szabadban majd fekete köpenyt akasztanak Hámutal vállára. Egyetlen fáklya világított csak, – hosszú árnyékokat vető fénye mellett léptek be a kiszáradt sziklafolyosóba. Bár a járat kényelmes, széles és magas volt, a menekülők csapata a kísértetiesen sápadt falak között Hámutal nagy megelégedésére csupán tapogatódzva jutott előbbre. A túl éber gyermekek izzottak a kalandvágytól, egyre inkább örömüket lelték a rendkívüli eseményekben s kiáltozásuktól visszhangzott a sziklaboltozat. Csak atyjuk szigorú fenyegetőzésére hallgattak el. Amikor a menekülők már ott jártak a kanyargós akna közepe táján, ahol Hiskijah a sziklába vésette büszke feliratát, Hámutal egyszerre megingott és a földre roskadt:

– Hagyjatok itt, gyermekeim, – mondotta akadozó nyelvvel. – Másutt sem lenne jobb... Nagyon jól érzem magamat itt... Nagyon szép és jó itt minden... Csak menjetek tovább...

Cidkijah elboruló szemmel hajolt anyja fölé. Maacha letakarta az anyakirálynét a vörös köpennyel s párnát tett feje alá.

– Kelj fel anyám, – sürgette a király – jer velünk, te, aki születésem órája óta nem hagytál el soha... Majd viszlek...

A nyugtalan fáklyafényben mindnyájan látták, hogy Hámutal még egyszer mosolyogni igyekszik és sárga ajkai a »jó« és »szép« és »menjetek« szavakat próbálgatják, amelyekkel tovább küldte fiát e helyről. Utolsó kívánsága, hogy Dávid gyermekeit ne tartsa fel sokáig a menekülésben, hamar beteljesedett. Végső pillantásával, mintha hűséges támaszt keresett volna Dávid fiainak, – talán Jirmijah felé akart mutatni, – aztán szíve abbahagyta a rövid haláltusát s nem vert tovább. A »jó« szócskával ajkán halt meg Hámutal, Josijah törvényes hitvese, két király anyja, egy kiválasztott és egy elhajított korszak úrnője, – aki asszony maradt a boldogságban és a balsorsban. Az Úr magához szólította kellős közepében ama föld alatti sziklafolyosónak, amely a végső ínségből a legmélyebb nyomorúság felé vezetett. Elsőnek a király szedte össze magát:

– Jó, – ismételte anyja utolsó szavát. – Igen, jó az, amit te-

szel anyám, jó most is, aminthogy mindig jó volt... Jó és mély sírt találtál...

Elnémult, – aztán szinte elszakítva magát a halottól heves mozdulattal előre mutatott, mintha a menekülés célja megkövetelné, hogy az anya halálát is tüstént felejtse el mindenki s nyomja el lelkében a gyászt.

Jirmijah, Baruch és Ebedmeleh adták meg Hámutalnak a gyors végtisztességet, takaróba csavarták a holttestet s megtámasztották az egyik mély sziklahasadékban, arccal a szentély felé.

Mikor már csak kétszáz öl távolságra voltak a kijárattól, eloltották a fáklyát. A kis csapat vaksötétségben botorkált végig a folyosó utolsó szakaszán; mindenki szíve még csordulásig teli volt Hámutal halálával és önnön halálos elhagyatottságával. De az akna kivezető nyílása úgy nőtt, mint egy szikrázó csillag s egyre nagyobb lett.

A szelíd éjszakában elhagyottan terpeszkedett a Kidron völgye. Ki tudja, talán Hámutal halálának áldozati imájával lekönyörögte a szabadulást Dávid utolsó gyermekeire! Bábel őrtüzei nagyon messziről csillantak ide. A túlsó part dombjain sehol egyetlen járőr. De északon, az Efráim kapu előtt, ahol már rést ütöttek a falba, tombolt a harc s az elhajított, kilőtt meg lánggal égő lándzsák fénye vibrált a levegőben. Cidkijah megtorpant. Ott fenn, az északi falon utolsó csepp véréig Izmael harcolt helyette. A király arca nem tudta letagadni, hogy a lelkében kavargó vihar szinte kétfelé szakítja. Helyesen tette-e, hogy elhagyta örökségét anélkül, hogy az Úr szavát megkérdezte volna? Nem lenne-e jobb, ha visszafordulna, újból belevetné magát a falakon dúló harcba s megvárná, amíg városának romjai maguk alá temetik?! A szökés végül is csupán gyáva kibúvó volt s a nyílt háború reménysége szemfényvesztés? Anyja máris áldozatul esett a menekülésnek. De ez a habozás csak két szempillantásig tartott, aztán a király megfordult és meggörnyedve dél felé kezdett futni a Kidron köves medrében. A többiek követték. A két herceget Ebedmeleh vitte karjain. Nem is tudták, hogy mennyi ideig tartott ez a rohanás, amelyet a leselkedő veszély miatt görnyedt háttal futottak végig. Elfulladó lélegzettel értek el egy bokrokkal borított kis szakadékhoz, amely a Rogel forrással szemközt a végzet hegyébe vájta bele magát. A másik

csapat itt várt rájuk. A szakadékban ügyesen elrejtve várakoztak a felnyergelt hátas és málhás állatok, közöttük a Hámutalnak szánt szelíd teve, – ezt most Maacha kapta. Az állatok és a szolgák Elnathan egyik álruhás karavánjához tartoztak.

A kísérők csapata nem jutott ki oly könnyen a városból, mint a király és családja. Az egyik szolga, aki súlyos terhet cipelt, nem tudott lépést tartani a többiekkel és egy ellenséges őrjárat kezébe került, – vele együtt sok kincs, köztük Dávid arany nemzetségserlege. Ez a súlyos veszteség baljós jel volt.

De még ennél is gonoszabb veszélyek fenyegettek. Fel kellett készülniök rá, hogy a palotaszolgák a kínpadon majd elárulják a király menekülését, sőt a menekülés útirányát is. Nem volt vesztegetni való idejük. Szétosztották a hátaslovakat, tevéket és szamarakat. A király és a katonák lóra szálltak. Jirmijah és Baruch egy-egy szamarat kapott, Ebedmeleh is szamárhátra ült, mivel a király azt parancsolta, hogy a csapat utóvédjeként ő vezesse a málhás állatokat. Cidkijah idősebbik fiát maga elé ültette a nyeregbe. Maacha ragaszkodott Jechielhez, de a kisfiú kényelmetlennek találta a helyet a teve két púpja között és nyafogni kezdett. Öreg barátja, Ebedmeleh elvette anyjától s maga mellé ültette a szamárra. Jirmijah mellettük ügetett és szép »istenes történeteket« kellett mesélnie, hogy álomba ringassa a kis herceget.

Az első veszélyen túljutottak. De Jehúda sivatagának köves földjén csak lassan haladtak előbbre, hiszen kerülniök kellett a járt utat. A lovak és szamarak csetlettek-botlottak a töméntelen kő, sziklamorzsalék és vetődés között. A férfiak egyre-másra szálltak le a nyeregből és fáklyafénynél vizsgálgatták az állatok lábát, vajon nem érte-e komolyabb baj valamelyiket. A fiatal hold vékony karéja csak éjfél után jelent meg az égen. Maacha egész szívével hálálkodott az Úrnak ezért a tompa fényű világításért. Csak most érkeztek el Adumimhoz, a vérvörös márgamezőhöz. A talaj itt valamivel puhább volt, a lovak gyorsabban tudtak ügetni s nyomukban a szamarak is nekibátorodtak. De még el sem jutottak a Vérösvény határához, amikor a király kezével egyszerre megállást parancsolt. Mindenkinek elakadt a lélegzete s megtorpant, mintha gyökeret vert volna lába. Mi volt ez? A távolból tisztán hallatszott az éles lódobogás, a paták za-

ja egy darabig követte őket, aztán egyszerre elmaradt. Csupán egyetlen magyarázat volt erre. A szolga halálos szorongásában mindent megvallott s az üldözők már közeledtek. Abban sem lehetett reménykedni, hogy az egész csupán közömbös, de rémületükben félremagyarázott éjszakai zaj, mert az ellenség egy darabig még akkor is tovább lovagolt, ha a menekülők megálltak, mintha nyugodtan be akarná várni, hogy merre fordulnak. Így hát tovább kellett haladni a könyörtölen kövek között. Cidkijah lova elesett s többé nem is kelt fel. A király sértetlen maradt s az egyik katona lovára szállt fel, – a harcos ottmaradt a sivatagban. Hiába térültek-fordultak, semmi módon nem tudták félrevezetni az üldözőket. Mintha játszanának a markukban tartott zsákmánnyal, állandóan egyazon távolságban csattogott a lovak patája, – szüntelenül és könyörtelenül a menekülők sarkában. Az ellenség láthatatlan jelenléte miatt egyetlen biztató szót sem lehetett mondani s a legkurtább pihenésre sem gondolhattak, bár Cidkijah szíve összefacsarodott, ha ránézett fiatal feleségére. Maacha leányarcán már a boldogság napjaiban is megmagyarázhatatlan szenvedés ült, – most végre alapos okot kapott az oktalan gyötrelem. A királyné ide-oda imbolygott a magas teveháton. A király tudta, hogy a csapat valamennyi tagja közül egyes-egyedül Maacha és Jirmijah nem hisz többé a menekülésben. A királyné biztatóan mosolygott, valahányszor férjére nézett. A királyt úgy érte ez az erőltetett mosolygás, a hitvestárs szerelmének alakoskodó biztatása, mint egy korbácsütés, – úgy érezte, hogy belébetegszik ebbe a mosolyba, legszívesebben leugrott volna a ló hátáról, hogy elrejtőzzék valamely sivatagi barlangba s ezentúl egész életét ott töltse. Még szerencse volt, hogy a gyermekek mélyen aludtak, – Adajah atyja mellére borulva, Jechiel Ebedmeleh karján.

A lovasok üldöző visszhangja nem maradt el, így hát kioltották a fáklyákat, bár a kősivatag ezernyi veszélyes szakadékkal leselkedett rájuk. Az ellenség csak a hajnali szürkületben szakadt le róluk. Úgy látszott, hogy a király megmenekült az üldözők elől. Nyilván egyre bizonytalanabbul mozogtak a félhomályban, elvesztették a menekülők nyomát s végül elmaradtak. De utóbb – s most már nem mögöttük, hanem körös-körül – annál élesebben dobogtak a paták. Már reggel volt, az út nagyobb

felét megtették. Leszálltak a nyeregből és rövid pihenőt tartottak. Egy pohár fűszeres bor s pár harapás élelem csodálatosan felélénkítette mindnyájukat. A király nevetve nyújtóztatta elzsibbadt tagjait s dédelgette a két kisfiút, akik minden álmosságuk mellett is örvendeztek a szokatlan kalandnak s vidáman ujjongtak a reggelben. Úgy látszott, mintha most már Maacha is derűs és bizakodó volna. Persze, hogy helyesen tette a király, amikor lemondott arról, ami amúgyis elveszett és a gyermekek életébe mentette át Dávid házát. Mert amíg Dávidnak egyetlen fia is szabadságban élt, addig állt a templom és állt a város. Egyes-egyedül a király biztosította Jákob örökkévalóságát, nem a halott kő és habarcs. Ám üssön rést Marduch a halott falakba, rombolja szét azt, ami szétrombolható, Cidkijah mégis megfosztotta őt a véres munka gyümölcsétől. Hiszen ő maga szabadon járt s fiaiban tovább élt Cion szent élete! Az öreg Elnathan bizonyára már jó ideje megkapta üzenetét. Az sem volt baj, ha a harcoló csoport, amellyel az öreg hős a Holt-tenger körül az Arabában rejtőzött, üreges szemű útonállók kis csapatává olvadt is össze, hiszen Cidkijah csak több volt, mint Elnathant! Parancsoló ereje majd félelmetes sereggé kalapálja át a bandákat. És a hitszegő Fáraó rossz lelkiismerete vajon el meri-e majd utasítani, ha az esküvel megfogadott segítséget követelve Nofban trónja elé lép? Amióta a szövetség foglya lett, Cidkijahnak nem volt szabadabb és derűsebb órája, mint ez a reggeli pihenő, a menekülés közben. A király tréfálkozott Jirmijahhal. Nem félt többé, még Zebaothtól sem félt, hiszen végre döntött, de nem az Úr hirdetője szerint, hanem egyes-egyedül saját erejére támaszkodva. Hiszen az üldözők elől is megmenekült! Elnathan, parancsa szerint, bizonyára már ott várta a völgyben. Előre! Úgy érezte, hogy vére pezseg a friss reggeli levegőtől. Egyszer hátrafordult Jirmijah felé, mintha óvatosságból mégis kérdezni akarna valamit. De nem kérdezett semmit, sarkát belenyomta lova vékonyába s előrevágtatott. Az egyik fejedelem utána kiáltott:

– Felség! Engedd meg, hogy harcosaid álljanak a csapat élére!

Cidkijah széles mozdulattal leintette. A hegység most már lejtősödött. Mély bevágásban haladt a csapat. Egymás után követ-

keztek a széles lépcsők. A menekülők végül elérkeztek a Jordán völgyébe, előttük terült el a Sóstó kékesfekete tükre, – megmenekültek. Talán háromezer öl távolságra, a sókristályoktól csillogó kórók és tevetüskék között mozdulatlanul állott egy lovascsapat. Cidkijah a szívéhez kapott: Elnathan! Csak Elnathan lovasai lehettek ilyen lerongyoltak, ilyen nyomorúságosan felfegyverzettek. Lovaik kiéhezett sivatagi gebék voltak. A nyeregben ülő férfiak pedig nem Bábel kúpos sisakjait viselték, hanem sapkákat és fejkendőket, mint a rablók. A király mozdulatlanul ült szoborrá dermedt lován. De csak egy pillanatig. Mert aztán különös, rekedt hangon, életében először és utoljára elkiáltotta atyja nagyszerű diadalujjongását és jelszavát: »Isten öröme!« Olyan kegyetlenül vágott végig botjával a lovon, hogy az állat felnyerített s vad vágtatással rohant ki a szikrázó síkságba. Az utolsó pillanatban Jirmijah felkiáltott:

– Királyom, várj!... Állj meg!... Fordulj vissza!...

Ez volt az utolsó figyelmeztetés, amelyet a hirdető még odakiálthatott a királynak. Az ismeretlen lovasok fedetlenfejű vezetője most nyugodtan fejére tette Bábel kúpos sisakját. A vörösre lakkozott sisakrostély eltakarta a tartan arcát. Gúnyolódó lassúsággal indult meg a csapat Jehúda királya felé. Amikor Cidkijah megfordította lovát, már késő volt.

És a nap elsötétedett. A csodálatos csillag, amely úgy lépett ki házából, mint a vőlegény s úgy emelkedett egyre magasabbra, mint a hős a győzelem útján, – a nagy csillag eltakarta lobogó fejét. Fekete árnyék harapott belé s lassanként egészen elfogyasztotta. Végül nem maradt belőle több, csak egy sápadt, keskeny gyűrű. Valahonnan nyögdécselő szél szállt fel, amely a világon semmiféle más szélhez nem hasonlított s inkább csak árnyéka, tükörképe és kísértete volt a szélnek. Éjjeli madarak röpködtek előtte, baglyok, kuvikok, denevérek s csodálkoztak elhivatásuk szokatlan órája miatt. Az emberek, állatok, növények és tárgyak egyszerre sápkórosok lettek, színük betegesre fordult, természetellenesen megnőttek s mind olyanok voltak, mint a heréltek. És a világ népei megremegtek szívükben. Mert az ember a rendkívülben és szokatlanban könnyebben ismeri fel az istenség létét és cselekvő erejét, mint a mindennap örökké egyforma csodáiban. A napfogyatkozás a delet követő harmadik

órában kezdődött. Amikor a fekete árnyék a napkorong háromnegyed részét már elborította, az égen sápadt csillagok között megjelent Mardukh határozott alakja s vele együtt a két leghatalmasabb parancsvivő: Nergal és Ninurtu. Velük együtt Nebukadnezar is kilépett égi házából. Mert íme, elérkezett hatalmának nagy csillagórája, amikor az éjszakai ég mindenki számára látható módon győzte le a nappali eget s a parancsait végrehajtó szolgákkal együtt ő maga is kiemelkedett a tüzes oroszlán házából s megjelent a nappal fényes egén. A csillagok tudói már születésekor kiszámították ezt az órát s kihirdették: királyok és népek fognak sarka alatt vonaglani ebben az elsötétedésben, hogy világuralma végre teljes legyen. De vajon mi egyéb lehetett Mardukh nagy órája, mint a számára rendeltetett »ner« igazságtétele? Az »igazságtétel« persze semmiképpen sem kielégítő szó ebben az esetben, inkább túlságosan szűkértelmű. Mert az igazságtétel előfeltétele az igazságosság, a tettek igaz mérlegelése olyan törvények és rendelkezések szerint, amelyek előtt még a király is meghajol. De Mardukh nem hajolt meg az olyan igazságosság előtt, amely mérlegelő habozás után ítél el vagy oszt kegyelmet. Mardukh nem igazságos volt, hanem hatalmas. Igazsága azonban maga a szent mérték volt s hatalmának magasztos küldetése éppen az, hogy féltékenyen őrizze ezt a mértéket. Aki a kicsinyt nagynak, a nagyot kicsinynek mutatta, aki felcserélte a számokat, elkeverte az értékeket s ezzel megsértette az örök mérték nyilvánvaló és számokkal mérhető valóságát, az meg akarta ingatni Mardukh tiszta rendjét és ezért a semmibe zuhant. Cidkijah nagyra értékelte a kicsinyt – önmagát és királyságát – elcserélte a számokat és összekeverte az értékeket, – Jeruzsálemet és Bábelt – megsértette a Nagyúr szembeötlő és számokba önthető felsőbbségét azzal, hogy megteremtette a királyok szövetségét. Mindezzel megsértetett a mérték. Cidkijah a semmibe zuhant. Mardukh nem mint bíró lépett a nép elé, ebben a legfeketébb napfogyatkozásban. Mert a bíró előbb törvényt ül s kihallgatás és tanúk által tisztázza a bűnt. De Mardukh úgy lépett elő, mint a tiszta hatalom és a tiszta mérték s nem is büntetett, hanem csupán utat engedett a szükséges következménynek. De akik a napfogyatkozás órájában Nebukadnezar arcába néztek, azok meglátták a Nagyúr szemében tükröződő

mély szomorúságot. Másfajta szomorúság volt ez, mint a diadalmas hatalom magányosságának bánata. Mardukh, a parancs végrehajtóinak ura, akinek a Samas csillagképei szolgáltak, Mardukh, a közeli és távoli csillagok királya, végső soron a feléje irányított számtalan erőpont és körforgás függvénye volt csupán. Azok kormányozták, akiket kormányzott. Nem az történt, amit tervezett. Jeruzsálem romokban hevert, temploma már csak üszkös hamu volt. Mardukh nem tudott kiszabadulni a következmények hatása alól, amelyek kívül állottak hatalmán. Szolgált, ahelyett hogy uralkodott volna, amint az a jehúdabéli jós könyvében írva volt. És most, amikor úgy látszott, hogy minden ellenállás megtörése által ura lett a világnak, bonyolult és kibogozhatatlan módon egy idegen terv szolgája volt csupán. Megtörtént az, *amit* akart. De nem úgy történt, *ahogyan* akarta. A világegyetem egyetlen szabad embere, aki eldöntötte a sorsot a sorskamrában, minden csillaghatalmasságával egyetemben valamely titokzatos függőség rabja lett. Ez a felismerés a téboly határára vitte. A napfogyatkozás hazug esti hűvösségének példázata rája is érvényes volt. Nebukadnezart egy olyan isten bánata szállta meg, aki egy pillanatra felismeri, hogy nem isten. És ezt a bánatot értő szemek kiolvasták a kerek időtlen arcból, amely előtt megremegett az ég és a föld.

Mardukh isteni megjelenése Riblában történt, főhadiszállásán, amely minden népek, országok és utak, középpontjában feküdt. Sokan gyűltek itt össze, a népek közül, hogy e jelentős helyen legyenek tanúi annak, mint győzi le az éjszakai ég a nappali eget s hogy örömüket lelje a büntetésben, amellyel a király lesújt a gyűlölt nemzetre. Ribla nagy tere szűk volt a roppant tömegnek. A testőrség csak nagy erőfeszítéssel tartott szabadon egy kis teret a csillagtrón piramisa és az előtte elterülő vérpad körül. Fenn a magasban, mint a piramis csúcsa, drágaköves köpenyébe burkolva ült Mardukh, – Jirmijah már ismerte ezt a köpenyt. Jobb oldalán, de mélyebben alatta, tizenkét tűzvörös Nergal állott, de Nebusaradan ragyogó alakja nem volt közöttük; a nagytartan még mindig Jehúdában időzött, hogy a nagy rombolás és felbontás művét befejezze. Mardukhtól balra tizenkét hollófeketébe öltözött Ninurtu állott, javarészt köhögő, krákogó, rosszkedvű aggastyánok. A tűzvörösek és hollófeketék

között, négy lépcsőfokkal a trón alatt, pontosan a középen, Samger Nebu lebegett magányos kékségében. Szakálltalan és ránctalan arcán – sem férfi, sem női arc nem volt ez vagy egyszerre volt mind a kettő – már ott ült a bágyadt undor, amellyel az elkövetkezendőket várta. A százéves aggastyánszemekkel bámuló szép ifjút nyilvánvalóan nem a szánalom tette látszólag halálos beteggé, hanem a szavakkal ki sem fejezhető utálat, amely minden nyers és formátlan jelenség láttára elfogta. Nergal átalakulhatott Ninurtuvá, sőt még Ninurtuból is lehetett Nergal. De ezek ketten és a gyengéd kékséggel élő-érző Nabu sohasem keveredhettek el. Ha Mardukh a mérték ura volt, akkor Nabu volt az arányosság, a nemes formák és a nemes hangok legfőbb ura s mindez a nemesség a számok egymáshoz való viszonylataiban rejtőzött. Finom testében figyelő szelleme az öklendezésig szenvedett, ha arra kényszerítették, hogy rút és nyers látványnak legyen szemtanúja. Samger Nebu alatt a legalsó lépcsőkön különböző színű ruhákban állottak a többi csillagtanácsosok, vízszintesen egymásra fektetett kézzel jelezve a lelkükben zengő összhangot.

A trónpiramis előtt építették fel a vérpadot, mint egy roppant asztalt, amelyen Mardukh éppen most készül megünnepelni valamely isteni lakomát. Ennek a hatalmas asztalnak deszkalapjai telisteli voltak nagy rozsdavörös vérfoltokkal, mert az ítélőszék parancsára néhány nap alatt Cidkijahnak több mint háromszáz fejedelmét és főbb méltóságát végezték ki pallossal. A legutolsó harcban estek Nebusaradan kezei közé, aki erős fedezettel tüstént Riblába küldette őket. Közöttük volt Malkijah, Pas'hur fia és Chánánjah fia, Jerijah is. Jeruzsálem méltóságainak java részét, elsősorban a papokat, még a helyszínen, a templomban felakasztották. A legkisebb és legvakmerőbb csoport Izmael herceg vezetésével átverekedte magát Baalishoz, Ammon királyához. Jirmijah szabadon állott a vérpad lépcsői előtt, mert Mardukh még mindig kivételes keggyel bánt az idegen isten hirdetőjével, bár Jirmijah nem ismerte e megtiszteltetés okát. Szívós követetelődzésére még azt is megengedték, hogy a nap és éjszaka néhány óráját a fogoly Cidkijah és fiai mellett tölthesse – s most végül, még ebben a legeslegnehezebb órában is itt lehetett. Egyébként azonban könyörtelen lándzsák és kardok őrizték a

Dávid-ivadékokat. Senki sem közeledhetett hozzájuk, különösképpen senki Jákob házából, még ha a Sáffániák közül való is lett volna. Maacha királynénak és a hű Ebedmelehnek pedig halálos fenyegetésekkel tiltották meg, hogy Ribla városába jöjjenek. A királyné és a hű szerecsen ott sátorozott a falak előtt s Jirmijahot és Baruchot várta, akik időről időre híreket hoztak. Maacha görcsbe feszülve, lehúnyt szemmel feküdt a földön. Akárhogy könyörgött is a kusita, már napok óta nem evett és nem ivott semmit.

A nap korongját lassan egészen megtöltötte az árnyék, mintegy jelezve a világ elkövetkezendő végét, a nagy elsápadást és kihűlést, amikorra az okok már mind-mind kimerültek. Mardukh és a parancs végrehajtóinak fénye még sápadt volt. A többi csillagok reszkető fényét alig lehetett látni a világegyetem súlyos halotti színében. Az állami csillagnézők fényes kék szövetből készült hengeralakú kalappal fejükön ott állottak Ribla valamennyi bástyáján s csiszolt kristályokon keresztül figyelték, mint növekszik az árnyék, mint növekszik a királycsillag. Az ő feladatuk volt, hogy jelezzék, amikor az idő betellik. A halál sápasztó keze most végigtörölte a körös-körül összegyűlt népek és emberek arcát. Egyes-egyedül a figyelő Mardukh napbarnított kerek orcáján fénylett továbbra is az élet színe. Minél tompább lett a nappal fénye, annál félelmetesebben szikráztak köpenyén a drágakövek s ez a szikrázás nem aludt ki akkor sem, amikor a süket alkonyatban egyszerre minden toronyról felzúgott a kosszarvak bégető jeladása. A riasztó zaj nyomában végsőkig feszült a csend s olyan riasztó és zord lett a hallgatás, mint aminő minden "utolsó pillanat" szokott lenni. Ebben a szörnyű csendben vezették fel Cidkijahot és fiait a vérpadra.

Jehúda királya és fiai egészen mezítelenek voltak. Mezítelenek, mint az áldozati állatok. Még a lágyéktakarót is letépték róluk s szégyenszemre feltakarták szemérmüket a népek színe előtt. De az Úr bőséggel árasztotta rájuk fényét az elsötétedésnek ebben az órájában. Cidkijah meztelen alakja nagy szépségben sugárzott fenn a vérpadon. Finom és gyengéd volt a két kisfiú teste is s láttukra, a bámészkodó tömeg szívéből megrendült anyai sóhaj szállott fel. Az apa csuklóját odabilincselték a gyermekek kis karjaihoz. Csak együtt tudtak megmozdulni. Adajah

magasan tartotta a fejét s nem vette le szemét atyjáról, mintha elhatározta volna: jöjjön akármi, éppúgy fog viselkedni, mint imádott mintaképe s ő sem lesz gyávább. Jechiel kíváncsian s egyben sírós kedvvel nézett körül. A nagyobbik fiú hallgatott. A kisebbik pityergő hangon kérdezte:

– Apa... Mit akarnak ezek az emberek?... Miért vagyunk itt?... Mikor megyünk haza?...

Cidkijah hangja nem remegett, amikor megnyugtatta a kisfiút:

– Ne türelmetlenkedj, gyermek... Már nem tart soká... Nemsokára megint otthon leszünk...

Jechiel egy kicsit nyöszörgött:

– Öltözzünk már fel és menjünk anyához és nagyanyához...

A trónpiramis megremegett. Mardukh a rangban legidősebb Nergalnak kis agyagtáblát nyújtott át, az továbbadta s a tábla így haladt kézről kézre lefelé. Ugyanakkor bő, tűzvörös köpenyben egy csapat álarcos lépett a vérpadra s a három Dávid-ivadékot eléggé széles körben közrefogta. Az első nergali vöröskö-penyes átvette Mardukh agyagtábláját s fennhangon olvasta fel a kényszerítő szükség szavát Cidkijah és a nép előtt:

»Először látni fogsz, aztán nem fogsz látni, mert látva nem láttál!«

Mardukh isteni szava homályos volt, mint minden isteni szó. A király szeme tágra nyílt a rémülettől, – Jirmijahot kereste. Ki tudja, talán már megbánta az áldozat, hogy nem áldozta fel önmagát! Jirmijah fel akart rohanni hozzá a vérpad emelvényére. Csak most látta, hogy ő sem mozdulhat. Négy kék Nabu-testvér egyszerre előlépett valahonnan s minden oldalról körülfogta, úgy hogy egyetlen lépést sem tehetett. A kosszarvból készült kürtök megint üvöltöttek. A nap teljesen elsötétedett. A téren, a városban, de talán a lakott földön mindenütt egyszerre vad lárma tört ki, zúgott a kereplők, csörgők, kis- és nagydobok, triangulumok és más ütőszerszámok zaja s még a kürtöket és a papok éneklő kórusait is elnyomta. Olyan volt az egész, mintha az emberiség ezzel az igéző zajjal el akarná hárítani a fenyegető világvégét s ugyanakkor arra is lenne gondja, hogy elfojtsa az áldozatok sikolyát. Cidkijah gyermekeit csak most rohanta meg a halálfélelem. Kis arcukat belenyomták atyjuk égő húsába.

Fenn a magas lépcsőfokon a kéken imbolygó Samger Nebu lassan hátat fordított a vérpadnak s bágyadtan nézett Mardukh szemébe. A király alig észrevehető mozdulattal felemelte a kezét. Most hat vörösköpenyes párosával állt Cidkijah és a gyermekek mögé. Leoldozták a béklyókat, amelyekkel Adajahot és Jechielt a királyhoz bilincselték. Aztán az apjuk után sikoltozó gyermekeket (bár a mennydörgő zajban elveszett a gyermeki kiáltás) jobbról és balról három lépésre Cidkijah elé vezették, úgy hogy mindent látnia kellett, amint azt az ítélet rendelte. Jehúda királya olyan erővel vetette magát előre, hogy a hátulról beléje kapaszkodó két óriást magával rántotta a földre. De még mielőtt újból felkelhetett volna, az Adajah és Jechiel mögött álló álarcosok ledobták magukról a bő vörösköpenyt s most már mint szaturnuszian feketébe öltözött hóhérok néhány villámgyors kardcsapással széthasították Dávid utolsó gyermekeinek fejét. A két kis áldozat hangtalanul omlott össze az üvöltő zajban. Sugárban kiomló vérük vörösen freccsent rá az apa meztelen testére. Cidkijah még egyszer felugrott, – oly vad erővel, hogy a pribékeket oldalt hajította. Valamennyien rávetették magukat s két karját törzséhez kötötték. Térdenállva, ziháló lélegzettel üvöltötte:

– Most már láttam... Mire vártok?... Siessetek, hogy ne lássak többé...

De Cidkijah félreértette Mardukh ítéletét. Jehúda királya mellett csak a két óriás maradt, a többi vörösköpenyesek egymás mögé sorakoztak és leléptek a vérpadról. Az elítélt rémülettel nézett utánuk s a csalódás meg az újabb halogatás gyötrelmétől elakadt a lélegzete. Mikor így dermedten nézte a távozó hóhérokat, csupán utolsó szempillantásával vette észre, hogy valaki közeledik feléje a vérpad másik oldaláról. Ez az új alak nemcsak külsejében volt igazi szaturnuszi jelenség, de egész lénye szerint bizvást lehetett volna maga a megtestesült Ninurtu. Ez az új feketeköpenyes mint valami szürkeszakállas, rosszkedvű hivatalnok, kurta ballábával fáradtságosan sántítva közeledett áldozatához. Görbe háta mögé rejtette kezét s két fanyelű, fehéren izzó vékony vastűt szorongatott ujjai között. Amikor Cidkijah arccal feléje fordult, gyors és hihetetlenül begyakorolt mozdulattal egyszerre mindkét izzó vastűt beledöfte Jehúda ki-

rályának gyönyörű szemébe. A megvakított ember oroszlánordítása is elmerült az egyre fokozódó dübörgésbe, amellyel az árnyék tünedezését és a legyőzött napfogyatkozást ünnepelték. Feketeruhás szolgák siettek most fel a vérpadra s elcipelték a véres gyermekhullákat. Mások vederrel öntötték a vizet Cidkijahra. De mivel a Teremtő végtelen szeretetében úgy rendelte, hogy az ember a megszabott mértékű fájdalomnál többet ne tudjon elviselni, Cidkijah elvesztette eszméletét.

A négy kék Nabu-testvér hátralépett s szabadon engedte Jirmijahot. A hirdető felvánszorgott a vérpadra s ölébe vette a megvakított király fejét, amelyben üszkösen-véresen tátongott a két fekete lyuk. Patakzott szeméből a könny s közben szavakat mondott, amelyekről azt sem tudta, hogy belőle szakadtak-e ki:

– Királyom, gyermekem, én nagyszerűségem ... Élni fogsz... És aki él, az megismerheti önnön érdemét ... Mert nagy a te érdemed ... Kiittad a keserű seprőt minden nemzedékek serlegéből ... Most ájult vagy a fájdalomtól ... De néhány nap múlva majd elmúlik a kín ... És ha az idő betelt, az Úr nem rejti el örömét előled ... Örülj Máthánjah, mert emlékezni fognak rád s lelked az élő lelkek sorába lép ...

Jirmijah mélyen lehajolt az öntudatlan király fölé, aki talán mégis hallotta őt, elcsukló hangon suttogta ezeket a vigasztaló szavakat és még sok mást is. Amikor felpillantott, Nebukadnezar állt előtte. A Nagyúr a Nergalidák és Ninurtidák kíséretében felhágott a vérpadra s figyelmes, de mégis távoli pillantása megpihent Jirmijahon, aki vizes kendőkkel hűsítette a megvakított sebeit. Mardukh szólásra nyitotta szófukar száját s magas, kissé vékony hangján néhány kurta szót szólt Jirmijahhoz, ami rendkívüli megtiszteltetésnek számított s tüstént felkeltette a csillagkíséret kancsal irigységét:

– A foglyot – mondotta a Nagyúr – holnap Bábelba viszik... Senki sem mehet vele, sem férfi, sem asszony... De neked szabadságodban áll, hogy maradj vagy menj ... akár vele is ...

Úgy illett volna, hogy a megszólított a világ urának e rendkívüli kitüntetése után a földre boruljon s megcsókolja a helyet, ahol a Nagyúr állott. De Jirmijah dermedt mozdulatlansággal ült tovább a helyén. Sötét erővel szállott fel benne a sugallat s

szétzúzott éltét hatalmas erővel töltötte meg. Ő, aki prófétának állíttatott a világ népei közé, immáron nem félt többé s az Egyetlen nevében így szólt Mardukhoz a népek urához:

– Alapkő és szegeletkő lehettél volna... De most halott tömb vagy csupán és útban heversz...

Három rémült pillanat következett most. A csillagkíséret elsápadt s szinte elhervadni látszott e bosszúlatlan maradt szavak hallatára. A vízszintesen összekulcsolt kezek kétségbeesve lóbálództak. Nebukadnezar szája megvonaglott. Élet és halál függött ettől a megvonaglástól. Jirmijah szavai megérintették a sebet és a maga meztelenségében mutatták meg az igazságot. Az Úr kardhordozó szolgája tudta, hogy akárhány várost is rombolt szét s akárhány templomot is gyújtott fel, nagy művét mégis eljátszotta. Jobb keze megtapogatta az övére akasztott kis aranylapátot. Most azonban kiviláglott, hogy Nebukadnezar a magasban nőtt nagyok közül való s nem a magasba nyújtózó kicsinyek közül. Nem úgy viselkedett, mint a föld hívságos zsarnokai, hanem álnok szorongás, bosszúvágy és düh nélkül nyugodt szemmel tűrte el, hogy rázúduljon a valóság. Ajkai körül a vonaglás most rejtélyes mosollyá szelídült. Könnyű mozdulattal fordult a rémülettől sápadt Nergalidák és Ninurtidák felé s megsértett hatalmának teljességével minden időkre biztosította a sértő életét és szabadságát:

–A hirdető tetszése szerint maradhat és szabadon járhat-kelhet. Mondja és hirdesse azt, amit hirdetnie kell... Mert nagyon erős benne az ő Istene...

Ezen az éjszakán Jirmijahot álomlátás – vagy talán inkább látó álom – szállotta meg, amelyben megjelent előtte az Úr. Most történt meg első ízben, hogy Adonáj nemcsak hang és szó anyagában mutatkozott meg, – valamivel több is volt. Ez nem azt jelenti, mintha Jirmijah szeme valamely határozott jelenséget látott volna. De mégis: megmagyarázhatatlan módon minden érzékével egy férfias, erős, egyáltalán nem aggastyánszerű, inkább fiatalosan fénylő alakot érzett valahol a közelben. Nem, még ez a meghatározás sem egészen pontos. Nem sugárzó férfialak úszott a térben, hanem Jirmijahban élt az érző tudat, hogy valahol körülötte egy sugárzó férfialak lebeg. Mindez pedig a

szabadban történt, a sivatagban, egy szélfútta karavánúton. Jirmijah a sivatag szélén, végtelen távolságban az Etemenanki mályvaszínű, leheletszerű képét látta maga előtt s arra felé igyekezett. Valahányszor – kimerülve a magányos vándorlásban – megállt és visszafordult, a sivatag másik szélén meglátta a Rozetav-templom fekete oszlopait, amelyek Nof Nyugati Országában az Amenti kapuját őrizték. A kettő között csupa üszkös rom volt minden. A látomás azzal kezdődött, hogy a karavánúton egyszerre mély szakadék tárult fel Jirmijah előtt. Elég erőt érzett magában, hogy átugorja. De az utolsó pillanatban visszatartotta a fénylő alak tudata, amely most a sugallat hangján beszélni kezdett:

– Akaratod vágya Bábel felé vonz... De ezzel a vággyal szembefordul az *én* akaratom... Fordulj vissza!

– Uram, – felelte Jirmijah megrendülve a látomás valóságos voltától, – Uram, a te irgalmad végtelen időkig tart, de az enyém bizony csak rövid ideig... Engedd meg hát szolgádnak, hogy Bábelba kísérje a magányos, megvakított embert...

– Ne menj Bábelba, – csendült fel a hang minden türelmetlenség nélkül – mert vissza akarlak küldeni téged azokhoz, akik megmaradtak...

Gyorsan alkonyodott. Az Etemenanki csillagkamrájában villódzni kezdett a megsűrűsödött fény. Az álmodó próféta minden erejével védekezett:

– Nemcsak a megvakítottat viszik Bábelba örök rabságra, mint Konjaht, hanem mindenkit, aki friss és erős volt az országban, férfiakat és asszonyokat... Járom alatt, egymáshoz láncolva terelik őket bottal és vasösztökével, végig az utakon, tízezer- és tízezerszámra... Nyomorúságuk elárasztja az országutakat... De ugyan micsoda is a maradék?... Az árulók, a szökevények, az óvatosak, az okosak, az öregek és az alacsony nép, amely szánt-vet mindig és mindenütt... Ezeknek nincs rám szükségük...

– Ne perlekedj velem, – mondotta a hang s most már türelmetlenebb lett – hanem engedelmeskedj és fordulj vissza!

E szavak után a hasadék mély és széles szakadékká tágult. A világító férfialak mintha egy kissé eltávolodott volna. Jirmijah elhatározta, hogy körmönfontabb lesz:

– Uram, nem voltam-e mindig engedelmes szolgád? – kérdezte.

A térben imbolygó világító alak elgondolkozva hallgatott, ami már majdnem kegyelmes helyeslés volt. Többet nem is lehetett volna kívánni. De Jirmijah ravasz módon közelebb akart férkőzni Adonájhoz:

– De most, Uram, erősebb bennem az akarat vágyódása, mint az engedelmesség. Szívem nem tud elszabadulni a megvakítottól, nem tud elszakadni Cion foglyaitól... Vajon nem nekik ígérted-e meg a jövendő megváltást?

– Nekik ígértem meg.

–Engem meg el akarsz űzni tőlük?... Elhasználódtam a gyötrelmes napi munkában s oly sok szombatév után most, hogy bealkonyult, íme visszatartod béremet?

Az álmodó érezte, hogy háta mögött üszkös lánggal lobognak a városok és falvak. Előtte nagy messzeségben az Etemenanki fénye világított s itt a közelben a szakadék tátongott, amelyen át kellett jutnia. A látatatlan, de érezhető jelen és hangja mintha már unta volna az akadékoskodást:

– Ne perlekedj, – mondotta a hang – hanem engedelmeskedj és fordulj vissza!

De Jirmijah megvetette lábát a földön és fellázadt:

– És mi lesz, ha szolgád nem fordul vissza?

– Akkor az én szolgám engedetlen.

– És ha engedetlen.

– Akkor az utolsó is épp úgy megszegte a hozzám való hűséget, mint a többiek...

– Hát akkor legyen olyan, mint a többiek! – kiáltotta hetykén Isten harcosa s közelebb lépett az átugorhatatlan szakadékhoz. De mintha a fénylő alak, amelynek jelenvalóságát Jirmijah tudata csupán érezte, most egyszerre megváltozott volna. Határozatlanul csengett a válasz:

– De én nem akarom, hogy az utolsó hűséges is hűtlen legyen...

Az álmodó szíve felujjongott. Azt hitte, hogy ez egyszer ő lesz az erősebb. Vállát vonogatta és felsóhajtott:

– Mit tehetnél ellene, Uram?... Túlon-túl erős a te szolgád vágyódó akarata...

Úgy látszott, mintha a fénylő alak visszavonult volna önmagába. Már más terekből csendült fel megfontolt és egyben sajnálkozó szava:

– Ha te nem változtatod meg vágyódó akaratodat, akkor nekem kell megváltoztatnom a magam akaratát.

Jirmijah csontja velejéig megrémült. A tátongó szakadék egyszerre bezárult s az út simábban és járhatóbban terült el előtte, mint az imént:

– Az Úr megváltoztatja akaratát – hebegte.

– Ha te nem fordulsz vissza, – hangzott a sugallat – akkor visszafordulok én... Mert az volt az akaratom, hogy a megvakított emberrel és Cion foglyaival magam is Bábelba vándorlok s ott lakozom majd közöttük... Most hát *te* vándorolsz velük és *én* fordulok vissza...

– Nem, nem Uram, ne tedd! – kiáltott fel kétségbeesetten az álmodó, akit megint legyőztek – vonulj velük, én meg engedelmeskedem és visszafordulok...

És amikor felébredt, még akkor is tisztán érezte, amint erősen tartja két erős, meleg férfikar ölelése.

Ezekben a napokban Jirmijah útnak indult, hogy a kővédermedt Maachával, Baruchhal és Ebedmelehhel együtt visszatérjen a boldogtalan országba, Jákob maradékához.

HARMINCKETTEDIK FEJEZET

A MARADÉK

Minden beteljesedett. Recsegő-ropogó lángtenger lett az első látomás virágzó mandulaágaiból. Észak üstjéből kifutott a vörösen izzó láva s felperzselte az egész országot. A hazatérők nem találtak többé egyetlen ép falvat, tanyát, házat, csak füstölgő romokat. A legyilkolt emberek holttesteit a földekre dobták. Halottakkal volt tele az ország, érezni lehetett ezt a dögletes szagon, amely Jeruzsálem felé egyre maróbb lett, látni lehetett az eget elborító madarak ujjongó vidámságán, hiszen Nergal bőségesen megrakott asztalt terített számukra.

Mikor Jirmijah égő szemét a jól ismert hű dombokra és hegyekre emelte, úgy érezte, mintha a hegyek meginognának s a dombok útra készülődnének. Talán Jehúda dombjai és Izrael hegyei is el akarták hagyni az országot, hogy fiaikkal együtt idegenbe vándoroljanak? Mit is tehetnének odahaza? Halotti énekeket énekeljenek az üres legelők, a kiirtott gyümölcsösök láttára? Vége volt az aratásnak, a gyümölcsszüretnek meg a borsajtolásnak, nem nyírták meg többé a juhokat. Mint a pásztor szőrös subáját, úgy göngyölte össze szent földjét az Úr. Vagy talán Jirmijah elgyötört szeme látott rosszul? Ezek a hegyek és dombok talán inkább örültek, hogy végre megszabadultak ettől a nyakas néptől, amely megszámlálhatatlan nemzedékek óta lakozott rajtuk? Most majd megint olyan emberek élnek itt, mint Ábrahám, Izsák és Jákob ideje előtt. Tompa, hallgatag és békés emberek, akikhez az Úr csak ritkán szól és akik ritkán szólnak az Úrhoz. Könnyeń élő, könnyen haló emberek, az ilyeneket szereti a föld.

A zsúfolt országutak és kitaposott ösvények félelmetes ellentétei voltak a füstölgő romokkal telehintett, kiürült országnak.

Áb hó kilencedik napja és Jeruzsálem összeomlása óta ugyan több hét múlt el, de a gyötrelmes elvonulás és vándorlás még mindig nem ért véget. Nergal Nebusaradan személyesen irányította a nagy elhurcolást. Az előkelők nem vihették magukkal rangjukat s a gazdagok nem hordhatták el kényelmesen kincseiket, mint Jojakim és Konjah bukása után, az első átköltözés alkalmával. Az országban fellelhető pénz és egyéb javak Bábel kezére kerültek. A győzők nem tettek többé különbséget fejedelmek, magasrangú papok és jobbágyok között. Legyenek csak jobbágyok mindannyian, akik száműzetésbe mentek! Mardukh nem előkelő semmittevőket akart eltartani országában, írásmestereket, istenmagyarázókat, könyvolvasókat, délig alvó köldöknézőket, meg ravasz pénzváltókat, ékszerészeket vagy egyéb kereskedőket. Ebből a fajtából éppen elég volt Bábelban. De vagy százezer rabszolga, aki majd vályogot vet, nádat vág, mocsarakat szárít ki, füves pusztaságokat öntöz s a »Béres« jegyében folyó ezer meg ezer építkezésnél dolgozik, – ez a tömeg tekintélyes gazdaságot és alapos hadikárpótlást jelentett. Mardukh azt akarta, hogy ezek a tízezrek, akár magas vagy alacsony származásúak, már a kivonulásnál ismerjék meg a kíméletlen nyomorúság vasöklét, hogy a vándorlás befejeztével üdítő pihenésnek érezzék a legkeményebb munkát is. Aki nem bírja erővel, az dögöljön meg az út szélén! Mit számított néhány ezer halott? A vándorlás megrostálta a rabszolgákat. Az építő Mardukh csak erős karokat tudott használni. Nergal Nebusaradan a Benjaminban fekvő kis Rama városban gyűjtőtábort állított fel s ide terelte a foglyokat. Ide kerültek mindazok, akiket Bábel cirkáló őrjáratai az első napok nagy embersarca után távolabbi tanyákon, barlangokban és a hegyek között riasztották fel. Csak az öregek, betegek, nyomorékok, vakok és a parasztok maradhattak meg földjeiken. Mert a föld népe mellett úgy robog el a világ sodra, hogy meg sem érinti s mint ahogyan a macska nem a ház lakóihoz, hanem magához a házhoz ragaszkodik, úgy a földmíves is inkább a földnek, mint a nemzetnek része. De éppen ezért nem is hozhat veszélyt a hódítóra, akármilyen nagy tömegben is marad egyhelyütt. Rama gyűjtőtáborából Nebusaradan okos beosztással indította útnak a száműzöttek

csoportjait. És ezeknek a csoportoknak szinte sohasem volt végük.

Mardukh meglepő gyengédséggel jó hátasállatokat és nagyszámú szolgaszemélyzetet bocsátott a királyné rendelkezésére. A hazatérők a zsúfolt utakon mégis csupán lépésről lépésre tudtak előbbre jutni. Szinte óránként találkoztak új meg új nyomorúságos csapatokkal. Egy-egy ilyen csoport rendszerint vagy száz férfiből állott, mögöttük rendetlen összevisszaságban bukdácsoltak az asszonyok és a gyerekek. A férfiakat párosával vagy többedmagukkal bilincselték össze. Ősi hadiszokás szerint súlyos járomrudak nyomták le nyakukat, a hetek óta tartó izzó napfényben lihegve bukdácsoltak előre s arcukon összefolyt a könny és a verejték. Az iga és a láncok hamar elkoptatták vékony testi ruhájukat s a legtöbben már csak rongyokba burkoltan, szinte meztelenül vándoroltak az örök rabságba. Az őrség azt sem tűrte, hogy a rabok kifújják magukat vagy önkényesen lepihenjenek. A rabsak és lovasai korbáccsal és kardlapozással csináltak rendet, ha a menet megakadt, ha valaki nem akart vagy nem tudott tovább menni, ha ennek vagy annak eszébe jutott, hogy elnyúlik és meghal az út szélén. A hódítók szaporítani akarták a szenvedést s egyben lazábbá tenni a száműzöttek összetartását, ezért szigorúan elkülönítették egymástól a családtagokat, de még a szomszédokat is. Egymástól idegen lelkek, származásuk, lakóhelyük és koruk szerint is különböző emberek cipelték egyazon láncot. Az Úr úgy összerázta és megkavarta népét, mint az elkevert italt a serlegben.

De az asszonyok még szívettépőbb látványt nyújtottak, mint a férfiak. A férfiaknak megengedték, hogy jármot és láncot cipeljenek, de ezenkívül semmi mást nem vihettek magukkal. De az asszonyok megrakodtak mindazzal, amire nélkülözhetetlen szükség volt az elkövetkezendő új életben és aminek elhordását Bábel néma gúnnyal tűrte. Némelyik asszony hatalmas zsák terhe alatt támolygott, mindkét karján egy-egy kisgyermeket cipelt, előtte meg néhány nagyobb jajveszékelő gyermek botorkált. A fiatal asszonyok, leányok és gyermekek fehér bőrét lehámlasztotta a gyilkos napfény s a lábuk lassanként megannyi véres hústömeggé dagadt. Ha egy-egy asszonyt különösen szépnek találtak és a kísérő katonáknak kedvük támadt rá, akkor

kisorsolták egymás között. És ha nem sokkal utóbb a szerencsétlen nő sikolya visszhangot vert a kopár hegyfalak között, bizony a megbilincselt férfiak nem tudtak életmentő haraggal segítségére sietni, amint azt a törvény megkövetelte. Bábel abban is örömét lelte, hogy foglyait tisztátlan étellel táplálja s poshadt itallal itassa, amitől ő maga is undorodott. Jirmijah egy ízben látta, amint a kaldeus íjászok lenyilaztak egy dögevő hollót s megsütötték a védelmükre bízott foglyoknak. De Izrael férfiai és asszonyai erősek maradtak. Csupán egyetlen elvetemedett vagy gyengelelkű ember akadt, aki éhségében kinyújtotta kezét e förtelem után. A többiek halotti csendben ültek, lehunyták szemüket s egyre mélyebbre horgasztották fejüket, le egészen az ölükig. A győztesek eközben leszíjazták boroskorsóikat a málhásállatokról s dalolva és vidám kacagással, az elepedő rabok szeme láttára véget nem érő ivásba kezdtek. De most az asszonyokat is kemény büszkeség szállotta meg s jajveszékelő gyermekeiket mellükhöz szorították, hogy zokogásuk ne örvendeztesse meg az ellenség szívét.

De ez csak egyetlenegy kép volt ama sokezer szörnyűség közül, amellyel a hazatérők találkoztak. Jirmijah mindig újra meg újra megragadta Maacha kezét, s a szerencsétlenekre mutatott, ilyen módon figyelmeztetve a királynét, hogy valóban nem szenved egyedül. A levegő izzott a hőségtől, de a fiatalasszony keze jéghideg volt s mintha egész teste megfagyott volna. Olyan dermedt mozdulatlansággal ült a szamáron, mint akiből már eltávozott a lélek. Ribla napja óta egyetlen szót sem szólt. Még akkor sem kérdezett semmit Jirmijahtól, amikor a hirdető utoljára járt a megvakított Cidkijahnál. Baruch és Ebedmeleh úgy vélték, hogy Maacha megnémult a fájdalomtól. A többiek majd meghaltak a szörnyű hőségben, Maachat meg úgy rázta a hideg, hogy a foga vacogott belé. Pihenés közben és éjszaka sem tudott felmelegedni. A takarók és a megmelegített kövek sem segítettek. Mintha a szenvedéstől minden vére láthatatlanul elfolyt volna. Borzongva feküdt a sátorlap alatt. A két szolgálóleány, akiket Mardukh lovagias kegye bocsátott rendelkezésére, egész éjszaka felváltva dörzsölte kis fehér lábát, de az dermedt maradt, mint egy halotté, akárhogy is serénykedtek körülötte. De ha Jirmijah a királyné állapota miatt hosszabb pihenőt akart

tartani, olyankor Maacha nagyon haragos lett, némán rázta a fejét és arca eltorzult.

A hazatérők Micpa városkába igyekeztek, amely Jehúda és Benjámin határán feküdt, nem messze Anathottól. Itt gyűlt össze »Jákob maradéka«, mindama előkelő, magasrangú, jómódú férfiak és a hozzájuk tartozók, akiknek a Nagyúr kegye különböző okokból megengedte, hogy az országban maradjanak. Közéjük kellett számítani a szökevényeket családostól, a földbirtokosokat és azokat a papokat is, akik szembefordulva Dávid fiainak uralmával, a háborúban nyiltan Bábel mellé állottak. De itt voltak a tisztaszívüek is, akik a sáffánidák példáját követve, még az utolsó pillanatban is azon dolgoztak, hogy elhárítsák a teljes pusztulást. Gedaljah, Ahikám fia állt a Micpában összegyűlt maradék élére, Nebukadnezar őt nevezte ki az ország helytartójává. Gedaljah áldott híre már bejárta a feldúlt országot. Még Efráimból és Manasséból, Isasaarból és Zebulonból is eljöttek olyanok, akik már régen elidegenedtek Jákob házától, hogy összegyüljenek körülötte. Több ezer nemzetségház felett rendelkezett Gedaljah és ez nem volt lebecsülendő. Most azon dolgozott, hogy az ország földjét bölcs módon újra felosszák. Baruch nem titkolta Jirmijah előtt, hogy abban reménykedik: még ez a teljes romlás is csupán nagyon súlyos, de nem halálos seb s néhány nemzedék elmúltával talán be is gyógyul. Jirmijah némán hallgatta ezt az álmodozást, bár tagadhatatlanul volt benne néhány helytálló érv is. Gedaljah erős férfi volt s éjjel-nappal, szünet nélkül dolgozott a szent művön, amelynek erőfeszítésébe betegeskedő ikertestvére, Micha belepusztult. A helytartó vasakarata legyőzött minden ellenállást s még azt is elérte, hogy a szőlő- és olajtermés a mészárlás, gyújtogatás és elhurcolás közepette sem veszett teljesen kárba. Ahikám fiai haldokló atyjuknak tett esküjük szerint valóban jól elkészítették az aklot. E felé az akol felé igyekeztek a hazatérők is. A nép új kormányzójának volt kötelessége, hogy királynéhoz illő módon gondoskodjék Cidkijah hitveséről.

Egy este, Rama közvetlen közelében, régmúlt időkből itt maradt hatalmas síremlékhez érkeztek. A földbesüllyedt, elmálló mastaba körül tizenkét nagy kődarab állt. Semmiféle felírás nem mutatta, hogy a síremlék a múltnak melyik nagyját rejti. Itt a

szabadban pihentek meg, mert a férfiak nem éreztek magukban elég erőt, hogy Rama földjére lépjenek, ahol a gyűjtőtáborban Nergal Nebusaradan kormányoz és parancsol. Maacha egyszerre felállt, ünnepélyes léptekkel a síremlék felé indult s leült az egyik időtől elszürkült kőtömbre. A riblai ítélet napja óta most történt meg első ízben, hogy az elnémult és megdermedt királyné szóra nyitotta száját:

– Ez itt Rachel sírja, az ősanyáé, – mondotta Jirmijahnak. különös, leselkedő szigorral.

– Az én úrnőm téved, – igazította helyre szelíden. – Ez nem sírja Rachelnak, aki Józsefet és Benjámint szülte... Betlehem előtt, a Refaim síkságon temették el Rachelt...

Maacha tetőtől talpig megvetően mérte végig:

– Mit beszélsz, te hitvány ember... Hiszen csak ismerem saját síromat, amelybe végre megtérek, oly sok szenvedés után...

Jirmijah tágranyílt szemmmel meredt rá, mire Maacha méltóságteljes rosszalással elfordult tőle. Nem sok idő múlva megint beszélni kezdett magában:

– Megölték az én két fiamat... Józsefet és Benjámint... Minden gyermekemet megölték... Pedig ölem úgyis olyan szűk... Karjaikon viszik Bábelba a sirató asszonyok halott gyermekeimet, Adajaht és Jechielt... Uram, miért tetted ezt Rachel fiaival... Aki tűröd, hogy az anyák kínnal szüljék gyermekeiket, miért tetted ezt!?...

Elhallgatott. A könnyek végigcsurogtak téliesen fehér és fagyott leányarcán; valóban olyan volt most, mint Rachel, a későn megváltott anya. De ezek nem voltak jó és vigasztaló könnyek. Nem vitték vissza Maachot önmagához. Jirmijah gyengéd szóval kérte, hagyja ott a síremléket. Maacha tiltakozott. Hiszen éppen ez a hely való neki! Itt végül megint tud majd aludni s a halálban megmelegszik, mint azelőtt. Rá kellett hagyni mindent. Mozdulatlanul töltötte az éjszakát s úgy ült a kövön, mint Rachel szobra. Csak reggel felé csúszott le a földre és elaludt. Jirmijah félrevonta Ebedmelehet:

– Soha se mondj ellent az úrnőnek... Szelíden és engedelmesen teljesítsd akaratát, amennyire csak lehetséges... Talán meggyógyítja az Úr, talán nem... Mindenütt és mindig légy

vele, amikor csak kívánja... Segítségetek van bőségesen... Aztán kísérd Micpába, ahová Baruchhal együtt előre sietek...

– A tanító csak menjen nyugodtan, – bólogatott a mór – hiszen most az úrnő az én parancsolóm...

Jirmijah megparancsolta a magasra nőtt embernek, hogy hajtsa le hozzá göndör fejét. Áldást osztó két kezét reátette és így szólt:

– Zebaoth, aki a király oly sok szolgáját sújtotta halállal, mindmegannyi fiát Jákobnak, téged, az idegent megkímélt... És még többet is tett... Hűségedért felvétettél a leghivebbek közé...

– Felvétettem? – kételkedett a néger bánatosan. – Ha gyermekeim lennének, nem volnának Jákob fiai, hanem idegenek, sötétbőrűek, formátlanok...

De Jirmijah ezzel az ígérettel búcsúzott tőle:

– Ebedmeleh, a szívünk cselekedeteinek is vannak utódai...

Alighogy átlépték Micpa szabad város kapuját, máris meghallották a szörnyűséget, ami az éjszaka történt. Jajveszékelő, átkozódó tömeg vette körül a helytartó házát. Jirmijahot és Baruchot tüstént felismerték s az őr bebocsátotta őket a palota udvarára. Véres lepelbe burkolt alak feküdt a kőpadlón, a tompán zúgó férfiak között. Gedaljah volt a halott, akit a hirdető úgy látott álmában, hogy négy kard fúrta át testét. A valóságban azonban nem négy, hanem tíz kard szabdalta össze Gedaljah hátát és mellét. Ebben a hihetetlen gaztettben az volt a legfélelmetesebb, hogy az Új-esztendő előtt követték el, azokban a napokban, amikor Mardukh kegyelmet gyakorolt s külön parancsban rendelte el, hogy Nebusaradan hagyja abba a nép elhurcolását. Úgy volt, hogy a ramai gyűjtőtábort azonnal feloszlatják s a foglyokat rangjukra és múltjukra való tekintet nélkül szélnek eresztik. Ugyanakkor az egész országban általános bűnbocsánatot hirdettek mindama szökevényeknek, akik határokon innen vagy túl rejtőznek. Senkit sem vettek ki a közkegyelemből, még Elnathant, az öreg harcost és Izmael herceget sem. Így történhetett, hogy Izmael, akiben volt néhány csepp Dávid véréből, leghívebb barátaival váratlanul és büntetlenül néhány nappal ezelőtt megjelent Micpában és térdet-fejet hajtott Gedaljah előtt.

A megrendült emberek között, akik ott guggoltak a véres holttest körül, volt egy fiatalabb férfi, akit Jirmijah és Baruch már futólag ismert a templomból, Sáffán csarnokából. Jochanan volt ez az ember, Karech fia s úgy látszott, hogy az általános zavarban valamiképpen a nép szóvivője és vezetője lett. Tőle tudta meg Jirmijah a gaztett történetét, amely most már a maradék nép utolsó reménységét is megsemmisítette.

– Még három napja sincs, – kezdte Karech fia az elbeszélést – hogy Gedaljah maga köré gyűjtötte a népet és az előkelőket (köztük Izmaelt és híveit) s könyörgő szavakkal kérte őket: ne törődjenek Bábel harcosaival, hanem éljenek nyugodtan itt az országban s vértezzék fel szívüket türelemmel. Ő itt marad mindig közöttük, éles elmével terveli ki jövőjüket, amíg majd egyszer megint csak talpra áll a széttiport nép. Közben azonban menjenek békével útjukra, töltsék meg edényeiket borral és olajjal és gyümölccsel s műveljék megint földjeiket. Ezeket a jó szavakat mondotta Gedaljah s a nép hallgatott is rá. De a helytartó többet is akart, mint azt, hogy csupán jó szavakkal intse békére ellenségeit. Erősebb kötelékekkel akarta magához fűzni a hajdani gyűlölködőket. Éppen ezért Gedaljah tegnap este nagy lakomát és ünnepséget rendezett. A lakomára meghívták Izmaelt és kilenc bajtársát is, azonkívül Micpa városi tartányát, akit Nebusaradan nevezett ki s Gedaljah néhány tekintélyes munkatársát.

Ó, jaj, miért is nem hallgatott a helytartó Joachanan intésére, ma már századszor ismételte el saját szavait: »Ne tartsd meg a lakomát! Hát nem tudod, hogy összeesküdtek ellened? Izmael gyűlöli Gedaljaht és nem bocsátja meg azt, ami történt. Nem bocsátja meg, hogy átmentél Bábelhez s nagy lettél az ellenség soraiban! Azonfelül új ura, az ammonbéli Baalis felbiztatta, hogy gonoszat tervezzen ki ellened . . .«

De Gedaljah minderre csak nevetett s gúnyosan felelte: ha ezt elhinné, akkor soha többé nem hihetne Isten legmagasabb adományaiban, a mérlegelő okosságban, az értelemben és a következtetésben. Ugyan miért is gyűlölné Izmael azt az embert, aki kiharcolta, hogy bűntetlenül hazatérhessen, s azonfelül reményt nyújtott arra is, hogy birtokát megint visszakapja? Egyébként Izmaeltől magától tudja, hogy a herceg szívében hogyan áldja

Gedaljah munkáját. Jochanan most teljes részletességgel elmondotta a halottal vívott szócsatáját, amely végül is azzal végződött, hogy Gedaljah megharagudott rá s száműzte a lakomáról, nehogy gyűlölete megmérgezze a kibékülés örömét. De éjfél után bekövetkezett az, amit előre látott. Amikor a bor megoldotta a lelkeket, Izmael és társai egyszerre kardot rántottak s vadállatok módjára szaggatták szét Gedaljahot, de felkoncolták a többi vendégeket is, elsőnek Bábel tartanját.

Jirmijah némán bámult a vérszennyes leplekbe burkolt holttestre. Ime, a ház utolsó mestergerendája is kettétört. Ezt a nemes számítót és következtetőt, a megbízhatók között is a megbízhatóbbat, éppen a vélt elölről kezdés kellős közepében érte utól a vég, amikor azt remélte, hogy a maradék nép érdekében egy kicsit kijátszhatja az Úr büntető ítéletét. Jirmijah megint maga előtt látta az éles elméjű ikerpárt, amint csiszolt és biztos szavukkal megmentették őt Mesullamtól és a többi bíráktól. Egyszerre izgatottan kavargó hangok riasztották fel gondolataiból. Az udvaron összegyűlt férfiak kiáltozva fogták körül. Elmondották, hogy nem is ismeri még teljes egészében, mi történt. Még ugyanazon az éjszakán Izmael a hozzá hasonló gazfickók bandájával, akik mindezideig elrejtőztek, förtelmes vérfürdőt rendezett a védtelenek között. Nemcsak a nép maradékának legjobbjai estek áldozatul bosszújának, hanem egy csapat efráimbéli ártatlan zarándok is, aki a templom romjaihoz készülődött. Csak reggel felé tudtak fegyvert és elegendő férfit szerezni, hogy megszervezzék az ellenállást, s most Gibeon városa felé kergetik a gyilkos bandát. Éppen most érkezett a követ, aki jelenti, hogy Gibeon előtt Jehúda maradéka véres harcban marcangolja önmagát, s Bábel gúnyosan nevet hozzá... Jochanan, az új népvezér büszke mozdulatával leintette a jajveszékelő hangzavart:

– Most hát elmondottuk neked, – szólott Jirmijahhoz – nagy összevisszaságban és síránkozva, hogy milyen csapások érték és érnek még mindig... De mi lesz eztán?... Meneküljünk vagy maradjunk?... Megöltek egy tartant és Bábel több katonáját... A Nagyúr mindnyájunkon bosszút áll és legyilkoltat, az bizonyos... Ezért hát azt tanácsolom, hogy vonuljunk el Egyiptomba, még mielőtt Nebusaradan jelentést tenne Bábel-

nak... E férfiak közül mások megint mást tanácsolnak... Éppen ezért vajha leborulna előtted könyörgésünk! (Karech fia ezt mesterkélt alázattal mondotta.) Könyörögj az Úrhoz, a te Istenedhez, e maradék népért, mert csak kevesen maradtak e nagy népből, amint azt saját szemeddel látod... Az Úr, a te Istened pedig mutassa meg nekünk az utat, amelyen járjunk, s a tettet, amelyet tennünk kell...

Jirmijah félig lehúnyt szemének keskeny résén át nézte ezeket az izgatott embereket, amint ide-oda szaladgáltak, a szakállukat tépték, derekukat csapkodták s időről időre dühösen egymásnak támadtak. Keserű lett a szájaize, mert a megvakítottra gondolt s a nyomorúságos menetre, amely még mindig úton volt Bábel felé, ahová ő is el akart menni, de az Úr maga állott útjába. Aztán nagyon nyugodtan így szólt Jochananhoz s a meggyilkolt Gedaljah udvarában összegyűlt többi férfiakhoz:

– Hallottam... Imádkozni fogok az Úrhoz, a mi Istenünkhöz s könyörögni fogok a válaszért... Előttetek pedig nem fogok eltitkolni egyetlen szócskát sem a teljes igazságból...

E szavak után még egy pillantást vetett a vérben úszó, halott Gedaljahra, akit minden bölcsessége és szelídsége és reménykedése sem tudott eléggé felvértezni arra, hogy ezt a vad népet kormányozza. A férfiak végül hálás szavak és dicséretek közepette (hiszen minden jóslata beteljesült) Gedaljah házába vitték, hogy ott lakozzék tanítványával együtt. De este, amikor a lámpa még égett, Baruch oda ült Jirmijah fekvőhelye mellé és megkísértette:

– Miért is imádkoznál? – kérdezte. – Miért fárasztanád az Urat, amikor mind a ketten nagyon jól tudjuk, hogy mi az, ami kell és hogy egyes-egyedül mi van hasznára e maradéknak... Maradjanak itt az országban, hogy ez a nép ne tűnjön el teljesen... A Nagyúr nem fogja megváltoztatni akaratát Gedaljah miatt... Torkig van velünk s már csak azt akarja, hogy ne halljon rólunk többet... Jirmijah már holnap szóljon így hozzájuk: »Maradjatok itt az országban!«

Jirmijah felült az ágyában s haragosan, csúfolódó figyelemmel mérte végig Barucht:

– Ó, te nagyon értelmes tanítvány, – mondotta bólogatva – még mindig nem tanultál eleget... Most megint annak a nap-

nak emlékét idézed fel bennem, amikor ott álltál a templomban Ahikám fiai között és szégyenkeztél, amiért jármot hordok a nyakamban s hívságosan örültél saját okosságodnak!... De hiszen éppen ez volt az, ami mindig elválasztott tőletek, Sáffán fiaitól és tőled... Ti mindig tudtátok, hogy mi lesz holnap... Csak én, a jós nem tudtam soha... Vajon ha követem lennél, hírül adnál-e olyan üzenetet, amelyet nem bíztam rád?... Úgy-e látod... Én meg magamból vett szavakkal csaljam meg ezeket a szerencsétleneket, csak azért, mert helyesnek tartom e szavakat s szívem minden erejével azt kívánom, vajha beteljesednének!... Menj és feküdj le!... De mert megkísértettél, ma éjszaka nem alszom, hanem könyörögni fogok a szóért...

Jirmijah tíz nap és tíz éjszaka alig evett valamit s ezenközben szinte teljesen legyőzte az álmot. Ott feküdt a meztelen földön s könyörgött a válaszért, amint ígérte a nép maradékának. De az Úr nagyon sokáig távolmaradt s elkerülte zord igyekvését. Úgy látszott, a Mindenhatónak öröme telik benne, hogy mindvégig próbára tegye e világ egyetlen engedelmes fiának tisztaságát és igazságát. Csak a tizedik estén, amikor Jirmijah teste már-már összeomlott, jutott el lelkéhez a világos sugallat.

A nap már magasan járt, amikor Jirmijah megjelent Jochanan, a többi férfiak és az egész nép színe előtt, hogy közölje velük Isten szavát. Először azonban megkérdezte:

– Nem megfogadtátok nekem, hogy az Úr szava szerint cselekesztek, akár tetszik nektek ez a szó, akár nem?...

– Bizony megfogadtuk, tanúnk rá az Úr – kiáltotta néhány igazlelkű. Jirmijah elnézett a tömeg felett, amikor hirdetni kezdte a szót:

– Halljátok az igét!... Így szól Adonáj: »Ti maradéka e népnek, ha itt maradtok ebben az országban, akkor én felépítlek és nem rombollak le többé. Ne féljetek többé Bábeltől, akitől féltek...« De ha így szóltok: »nem akarunk itt lakni, hanem Egyiptomba szeretnénk vonulni, mert nem akarunk többé háborút látni, nem akarjuk hallani a kürtök sikoltozását, nem akarunk éhezni többé,« – akkor halljátok még egyszer az igét: »Ne menjetek a rabszolgaság házába!...« De tudjátok meg, ti fér-

fiak, bűnt követtek el tulajdon lelketek ellen, ha előbb hallani kívánjátok az igazságot s aztán nem hallgatjátok meg...

Nyomasztó csend következett a világos szavakra, de a hallgatásból néhány pillanattal később izgatott hangzavar lett; az elmúlt napok alatt az egyiptomi kivándorlás felé hajolt a mérleg nyelve, s éppen Jochanan volt Egyiptom leghívebb szószólója. És Jochanan keményen ráripakodott a hirdetőre, csak úgy, mint a királyok a maguk idejében:

– Nehéz veled boldogulni, Jirmijah, – korholta – mert még sohasem mondottad azt, amit mondanod kellett volna. Úgy látszik, hogy az Úr, a te Istened szívvel-lélekkel ellene van minden értelmes elhatározásnak és okos mérlegelésnek... Ki tud megnyugtatni afelől, hogy Bábel majd békén hagy és nem áll bosszút?... Az Úr, a te Istened szava?... Ez a szó a te szájadból ered. Ha Bábel mégis bosszút áll, akkor legfeljebb tévedtél, ennyi az egész... De a rabszolgaság szép házában biztos a béke...

– Ez az ige nem az Úrtól jön, a te Istenedtől, – kiáltotta most egy Assarjah nevű másik főkolompos – még csak nem is belőled jön, hanem az a kócosfejű pufók bírt rá, akit időtlen idők óta cipelsz magaddal... Azt hiszed, nem tudjuk, hogy mit akar Baruch, aki mindnyájunkat gyűlöl és legszívesebben kiszolgáltatna Bábelnak?...

Jirmijah némán állott az általános civakodásban, mintha mindehhez nem lenne többé köze. Amikor a dühöngő férfiak haragja kifáradt, különös közömbösséggel így szólt:

– Jehúda maradéka, nem harcolok többé veled, mert nem ellenemre, hanem tulajdon lelked ellenére tévedsz... Így hát döntöttetek... tegyetek úgy, ahogyan jónak látjátok és készülődjetek az útra...

Jochanan keményen megmarkolta Jirmijah karját, mintha fogságba akarná vetni:

– Igen, gyorsan felkészülünk az útra, – kiáltotta – de téged is magunkkal viszünk a rabszolgaság házába... Mint az Úrnak, a te Istenednek zálogát...

Jirmijah megvetően rázta le magáról a hangoskodó embert s nagyon fáradtan így szólt:

– Nem kell kényszerítenetek, önként megyek veletek, előt-

tetek... Hiszen éppen ezzel bizattam meg... Mert ahol ti vagytok, ott kell lennem nekem is... De lenn, Tafanchesben és Nofban elszívárogtok majd s olyanok lesztek, mint az alvilág árnyékai, akik nem térnek többé vissza a földre...

Ezzel elfordult és ott hagyta az elképedt embereket. De szíve megtelt valami, máig ismeretlen és borzalmas elégtétellel, amiért a maradék, íme, visszautasította az Úr utolsó ajánlatát.

Megint ott ültek ugyanazon a helyen, ahol oly gyakran pihentek meg és vettek búcsút egymástól. De most arról volt szó, hogy a rövid elszakadásokra szóló búcsúzások sorát az örök elválás búcsúja fejezze be. Hátuk mögött ott terpeszkedtek Anathot dombjai. Hilkijah birtokából nem maradt meg más, csak az ősrégi fal. Jirmijah ma reggel hosszan elnézte ama hibás részt, mintha megint fel akarna kapaszkodni rá, mint egyszer régen, hogy végigjárja elpusztított birtokát. De aztán, mintha eltiltották volna tőle, gyorsan megfordult, szülei sírját sem kereste meg s még bérlőjét, Hanameelt sem igyekezett felkutatni.

A szelíd őszi nap dús aranya beburkolta a két pihenő férfit. Már dél felé járt az idő. Bánatos ibolyaszín árnyékok borultak a legyilkolt országra. Baruch tudta: így és nem másként kell lennie annak, ami most következik. A mester már jó ideje megmondotta, hogy Jirmijahnak a maradék néppel kell maradnia, az üledékkel és a seprővel, amely nemsokára bevonul a rabszolgaság házába, hogy ott mindörökre elemerüljön. A micpabéli férfiak és események láttára Jirmijah és Baruch ebben nem is kételkedett többé. Mert a maradék volt a régi, a menthetetlenül elavult, – a salak volt a maradék, amely ottragad az olvasztótégely alján. A tisztító parázs, a tűzben megolvadt új nép Bábelba került, hiszen az Úr együtt vándorolt a száműzöttekkel. De Jirmijahot az Úr a salak közé dobta. Sorsa úgy rendelte, hogy nem léphetett az új földre, a hatalmas kéz visszalökte peremről. De ha a maradékkal együtt őt is elborítja majd a hamu, azért Baruchnak nem kell vele együtt elmenekülnie a Kettős Birodalomba. Hiszen Baruchot nem sujtotta ama szörnyű »fordulj vissza!« tilalma, – halál annak, aki előre igyekszik. Bábel foglyainak nagyon is szükségük volt a Baruch-fajta

férfiakra, aki – mint Jirmijah tanítványa – Mardukhnál is kegyben állott, bárki másnál jobban segíthetett és készíthette elő az utat. Ezért is határozta el a mester: elbocsátja a tanítványt a kora ifjúságukban megkötött s egész életre szóló szövetségből és Bábelba küldi, hogy ott válassza el a nemeset a hitványtól, mint az aranyöntő legidősebb legénye. De Baruch csontja velejéig megrémült Jirmijah akaratától, s az utolsó órában is szíve minden erejével tiltakozott az ellen, hogy elhagyja mesterét:

– Igaz ugyan, hogy tanítványod vagyok, – perlekedett – de ugyan hány esztendővel vagy idősebb, mint én? Számítsd csak ki, legfeljebb ha hattal vagy héttel! Aztán meg én sem vagyok már a kellő ember az új dolgokra. Engedd meg hát nyugodtan, hogy én is együtt menjek a maradékkal és hogy együtt maradjunk, mint eddig...

Jirmijah összevonta a szemöldökét:

– Mindez nem segít, Baruch. Ne gyötörj tovább, hiszen nagyon gyötörsz az ilyen szavakkal. Nekem le kell mennem abba az elmosódott és elkevert világba... De neked megadatott, hogy befejezd a művet...

– Hogy befejezzem – nevetett fájdalmasan Baruch. – Ugyan ki vagyok én, hogy befejezzek, amikor még kezdeni sem tudok! Amikor parancsoltál, akkor engedelmeskedtem, amikor tanítottál, figyeltem, amikor tollba mondottál, leírtam szavaidat. De vajon kinek engedelmeskedjem, kire figyeljek, kinek a szavait írjam le ezután?

– Baruch, életed végéig teli lesz füled az igékkel!...

Baruch arca vérvörös lett. Elfulladt hangon kiáltotta:

– De hiszen éppen ez az... Baruch nem lehet meg Jirmijah nélkül...

– És Jirmijah? – kérdezte a másik halkan és ő is elpirult. Aztán nagyon sokáig hallgattak, nem is néztek egymásra, hanem Jeruzsálem hegyei felé bámultak. Először Jirmijah szólalt meg. Azt kérdezte, amit régi házastársak szoktak egymástól kérdezni:

– Mire gondolsz?

Baruch felsőteste jobbra-balra hajladozott, mintha imádkoznék:

– Arra a pászkaéjszakára gondolok, – mormolta fájdalmasan – mikor vártam reád a templom kapuja előtt... De nagyon sokáig nem jöttél, mert nemcsak a király asztalánál kellett felszolgálnod, hanem arra is kiválasztottak, hogy jelen légy a szentélyben, a tanúságtételnél... De én nagyon fáztam, hideg éjszakai szél járt... Amikor kiléptél a kapuból, a gyermek vállára akasztottad köpenyedet... Azóta is hányszor vetetted rám gondoskodásod köpenyét... És még most is tisztán emlékezem arra az éjféli ügetésre... Aserának, az ég királynőjének csillaga teljes szépségében tündökölt... Akkor arról beszéltem neked, amit napközben, várakozásom üres óráiban tanultam és olvastam... A gyermek Sámuelről beszéltem és ősödről, Éliről, aki ott aludt a szentélyben, a fekvőhelyén... Még a szóra is emlékezem: »És kevés hirdető akadt abban az időben«... Jirmijah, – itt, ahol most ülünk, riadt meg akkor a te szamarad...

Jirmijah keze elmélázva simogatta meg a füvet:

– Látod, Baruch, jó oka van annak, hogy éppen most kell emlékezned arra az éjszakára... Mert a gyermek, aki akkor utánam futott, voltaképpen előttem járt... Te, a tizenhat esztendős, akkoriban többet sejtettél rólam, mint amennyit én tudtam magamról... Mert az Úr volt az, aki az idősebb barátra hajszolt téged... Így lettél akkor ártatlanságodban te, a kisfiú, ébresztőm és figyelmeztetőm... És egyikünk sem tudta, hogy mire fogunk majd ébredni...

Baruch mindkét öklével verte a mellét. Egyszerre kitört belőle a panasz:

– Ó jaj, a kínt még bánattal tetézi... Sóhajtásomat eszem, könnyeimet iszom... Nyugtot nem lelek soha többé...

Jirmijah odafordult a tanítványhoz, akit megtépett az elszakadás fájdalma, mélyen szemébe nézett, aztán lassú szavakkal így szólt:

– Amit Ő számtalan nemzedékben felépített, azt széttapossa. Amit Ő plántált ebbe a földbe, azt kigyomlálja. Szülőasszony ez a föld s vajúdik ágyában. És a halált szüli meg... És én? És te? Mit kívánsz magadnak, ami nagy lenne és sajátod?! Elégedj meg ennyivel: Ő, aki minden teremtett lényre oly tömöntelen büntetést zúdított, Ő most zsákmányul adja neked

életedet. Mert ez igértetett meg neked: zsákmányul őrzöd meg életedet mindenütt, akárhová is vetődsz...

– De nekem nem kell ez a zsákmány! – kiáltott fel Baruch s e haragos kiáltásba fojtotta zokogását.

De Jirmijah már nem felelt. Nehéz mozdulattal Baruch térdére tette kezét s ott tartotta, amíg el nem jött a válás pillanata. Aztán lassan felemelkedett, hogy felzarándokoljon Cion elpusztított leányához s a templom romjaihoz, még egyszer utoljára, mielőtt elindulna az elmosódott és elkevert birodalomba. Baruch útja Rámán keresztül vezetett, a másik irányban fekvő országba. A két deres fejű ember egy pillanatra egymásra borult, arcuk összeért. Mind a ketten nagyon megzavarodtak szívük fájdalmától. De hogy a búcsú megrendülése le ne törje, Jirmijah úgy tett, mintha hinné azt, amit nem hitt:

– Ki tudja, talán megengedi az Úr, hogy még egyszer meglássuk egymást...

– Ki tudja – suttogta Baruch érdes hangon, mert takargatni akarta a búcsú szégyenkező fájdalmát.

Aztán elindultak kétfelé és vissza sem néztek többé.

HARMINCHARMADIK FEJEZET

A TEMPLOMBAN

Még állnak Jeruzsálem falai, csak Efrájim és Benjámin falgyűrűjét rombolták le tüstént a hódítás után. Bábel nem siet a munkával; bőven van ideje rá, hogy az erődítéseket és a várost a földdel egyenlővé tegye. Előbb bevárja, hogy a legyilkoltak és a dögvészben elpusztultak csontjairól lerothadjon a hús, nehogy a ragadós nyavalya tovább terjedjen, hiszen ezrével fekszenek a temetetlen holttestek az utcákon és a házakban. A nagy tömegben vonuló madarak, mint rohanó felhők, úgy suhannak az égen mindenütt; de Cion fölött egyetlen tömör viharfelhővé sűrűsödnek, – ez a felhő feketén fodrozódik, de nem oszlik szét soha. A mezők vadjai és a sivatag ragadozói versenyeznek az ég madaraival. Mardukh unatkozó megszálló serege kellő óvatossággal a falaktól jó távol ütötte fel sátrait s örömmel figyeli, hogy hiúz, róka, vadkutya, farkas, sakál és hiéna hogy végzi el a tisztogatás munkáját. A rombolás befejezésére majd csak akkor kerül sor, ha Jeruzsálemben már kiszikkadt és veszélytelen lett a halál.

A semmittevő megszálló sereg élén egy idősebb, rosszkedvű nagytartan áll, akit módfelett bosszant ez a kevéssé megtisztelő őrszolgálat, itt, a rothadás tengerének partján. Ő meg a katonák is irígykedve gondolnak a többiekre, akik a síkságon végzik dolgukat, vagy már éppen haza is vonultak Bábelba. Nergal büszkesége és jókedve sokat veszít erejéből, ha lényegét fel kell cserélnie Ninurtuval. A rosszkedvű tartan a forráskapu előtt, a királyi kertek egyik kéjlakában rendezte be a parancsnokságot. Hozzá kellett fordulnia mindenkinek, aki valamilyen okból be akart lépni a szétrombolt város falai közé. De a parancsnok, aki nyilván rosszkedvből – mindig teljes fegyverzetben s fején

sisakkal ül a kéjlakban, az ilyen kéréseket minden esetben és kivétel nélkül elutasítja, még ha arra is hivatkozik valaki, hogy atyja holttestét keresi. Jeruzsálembe nem léphet be senki. A széttöredezett kőhalom nem a városé többé, még kevésbé a kiűzött népé, mindennek ura és birtokosa egyes-egyedül Bábel. De Bábel azt hiszi, hogy a romok alatt még sokhelyütt nagy kincsek rejtőznek. A város eleste után huszonnyolc napon keresztül át- meg átkutattak mindent, hiszen Jákob istenét és polgárságát mindig is nagyon gazdagnak hitték. A templomhegy minden saroképületét lerombolták s arany meg drágakövek után kutattak bennök csak úgy, mint a többi dombokon, amelyekre Cion alapja felépült. Csak ezután gyújtották meg a várost, egyszerre hetven helyen, a különböző kerületekben. De a város nagy s most, hogy a lángok első éhségüket már csillapították, óvatosan és takarékosan bánnak táplálékukkal. Még most is, oly sok nap elmúltával, mindenfelé üszkösen parázslanak a házak. Néhol magasra csap egy-egy fellobbanó láng. A templom fölött a vastag füstfelhő szinte áll a levegőben.

A tartan nem utasítja vissza Jirmijah kérését. Ő is itt volt az ostromló seregben három éven keresztül, ismeri a város istenének híres prófétáját s tudta, hogy Mardukh jobban kedveli, mint bárki mást ebből az aggasztó népből. A bosszús Nergal-fi éppen ezért még arra is rászánja magát, hogy morogva viszonozza Isten emberének békeköszöntését. Bár kivételesen megadja az engedélyt, mégis eléggé óvatos, hogy két katonát bocsásson Jirmijah rendelkezésére, állítása szerint azért, hogy az esti órákban majd megvédelmezzék a vadállatok ellen. De erre a katonai fedezetre nem annyira a különös látogató védelme miatt van szükség, hanem inkább ama rejtett kincsek miatt, amelyeknek rejtekhelyét csak a papok ismerik. Jirmijah köszönettel visszautasítja a katonai fedezetet, s ezért a tartan elhatározza, hogy majd titokban figyelteti.

– Voltaképpen mit keresel a templomban? – kérdezi rosszul leplezett gyanakvással.

– Választ, – mondja Jirmijah nyugodtan s bár a katona nem sokat ért a kurta szóból, a felelet mégis megnyugtatja a hirdető szándékai felől, mert nyilván – mint az ilyenfajta hóbortosok mind – nem kincsekre, hanem csak szavakra vadászik,

így hát nem is lehet veszélyes. A tartan int az őröknek. Jirmijah szabadon mehet fel a templomba.

Az első nagy rémület akkor lepi meg, mikor meglátja, hogy a királysírokat meggyalázták. Bábel azt remélte, hogy Dávid fiainak sírjában a nagy nemzetséghez méltó értéktárgyakat talál. De az aranyra éhes sírgyalázók nagyot tévedtek, mert Jehúda királyai utolsó útjukra nem vittek magukkal kis aranykocsikat és trónusokat, apró díszasztalokat s még ezernyi más kedves és értékes holmit. A kincskeresők szinte megdühödtek, amikor meglátták a királysíroknak ezt a szegénységét, amely arról tanúskodott, hogy e nagy nemzetség nem nagyon tisztelte halottait, vagy talán fukar volt. Bosszúból szétszórták a csontokat, bár ez Bábel hite szerint is nagy bűn volt. Jirmijah eltakarja fejét és gyors léptekkel siet el a meggyalázott sírok mellett. A meztelen halotti csontok látványa épp olyan kínos, mint a felfedett szemérem pőresége; mindkettő által a legtitkosabb titkot szolgáltatják ki védtelenül. Most itt fekszenek, összevissza dobálva, a királyok koponyái és csontjai, akik Dávid napjai óta jól vagy rosszul uralkodtak. Jirmijah felidézi magában ama öt király emlékét, akik az ő életében ültek a trónon. Közülük négyet hűséggel szolgált. Egyes-egyedül Konjah és Cidkijah őrizték meg nyomorúságos zsákmányként életüket, de mind a kettő láncok között él s az egyiket megvakították. Dobogó szívvel lépked Jirmijah e nagy ítélőszék előtt, amely Dávid házát azzal büntette, hogy a föld kivetette magából csontjaikat.

De amikor a kapun keresztül belép a városba, egyszerre megrohanja a bomló hús és az üszkös gerendák fojtogató, dögletes szaga, amely Jeruzsálemből szétárad az egész országban. Trágyadomb lett a magasra épített örvendező Cionból, egyetlen hatalmas »királyfi víztartálya«, csak még ezerszer borzalmasabb, mint amaz. Bizony levetetted a trágyagödörbe a bíborba öltözött leányzót, aki az ifjú Hámutalhoz hasonlított, ésszel fel nem érhető, érzékekkel végig nem érezhető módon hajítottad el a felékesített, dús szépségű, festett szemöldökű és aranyozott körmű leányzót. Az éjszaka legszörnyűbb látomásai is elsápadnak e látomás mellett, amelyet minden bánat nélkül aranyló foglal napfénybe a kora délutáni óra. Igen, hiszen százszor is hirdettem és sikoltottam s lefestettem mindezt, mindig újra meg újra.

De a szorongó látomások amelyeket belém vetítettél, Uram, csupán sápadt árnyékai voltak ennek a borzalmasan igaz látomásnak! Itt szaladtam ezen az utcán s a gyerekek csúfolódása közben, szorongásom legmélyebb mélységéből kiáltottam: »Nézzetek szét magatok körül s hívjátok össze a siratóasszonyokat, hogy mind eljöjjenek! Küldjetek a tudósasszonyokhoz, hogy siessenek ide közénk s törjenek ki jajveszékelésbe miattunk!« Bizony hamar elküldted a siratóasszonyokat. Itt csapkodnak szárnyukkal magasan fölöttem, kárognak, vijjognak s rikácsolnak. Bizony, hűséggel tartottad meg ígéretedet! Mint a trágya, úgy fekszenek szerteszét a hullák, mint az arató mögött a kévék, amelyeket senki sem szed fel és nem köt össze. Ó jaj, nemcsak megtartottad, de megtízszerezted betöltött szavadat. Én meg az utolsó órában is reménykedtem, hogy te is csak eltúlozod fenyegetésedet, mint az emberek, mikor beszélnek. Bizony igaz, a halál felkapaszkodott a házak ablakaiba s megrohanta a magasba nyúló paloták csarnokait. A játszadozó gyermekeket szétzúzta a házak falán s a menekülő ifjakat hátba találta. Ó anyák öröme, élő, illatozó hús, tiszta tej és vér, szépen ívelt karok és lábak, kis tagocskák édes díszei, – csak azért plántáltad be őket, hogy széttiportassanak?! Válaszért jöttem ide s a mai napon hajthatatlan vagyok. Utoljára lépek szétrombolt és meggyalázott házadba, hogy lássak, halljak és tudjak. Ezért is járom végig összeszorított gőggel ezt a poklot, amely nem álom, mint Apep birodalma az Amentiben, hanem valóság!

Jirmijah könyörtelenül járja végig minden súlyos útjainak e legsúlyosabbikát, amely nemcsak lelkének, de lábának is gyötrelem. Hogy' is lehetne gyorsabban haladni a beomló és szüntelenül hulló kövek között, amelyek eltorlaszolják és felismerhetetlenné teszik az utcákat, úgy hogy a vándor azt sem tudja, vajon a szétrombolt házakon kívül vagy belül jár-e. Mélyértelmű átok az is, hogy a tartan egyes-egyedül ezt az utat tartja nyitva s Jirmijah kénytelen dél felől végigjárni az egész várost, amíg a várba és a templomba juthat. Így hát meg kell látnia mindent. Fel meg le kapaszkodik a szörnyű zarándoklat közben. Itt fel kell mennie egy emeletre, amott meg egy omladék alagútján mászik keresztül, hogy tovább jusson az utcán, amely

már nem is utca. Lépten-nyomon megbotlik, lába beszorul a kövek közé, ahol már mérges zöld dudva nő, mint egy poshadó mocsárban. De olykor valami puha, csúszós dologra tapos, s ilyenkor mintha villám járná át a testét. Eltorzult és görbére fordult tagokkal fekszenek itt a morzsalékban Ráchel gyermekei s már felhasadozó, fekete arcuk gúnyosan bámul fel az égre. Rachelnek e sok halott gyermeke megannyi könyörtelen kérdés Zebaoth határozatlanságához. Jirmijah e kérdéseket mind felveszi a maga egyetlen kérdésébe. Lépései nem is riasztják meg a hosszú és kopasz nyakú, felborzolt tollú keselyűket. Néhány öllel odébb ugrálnak, s megint friss lakoma várja őket. Olykor egy-egy jóllakott hiéna földet söprő farka úgy cikázik el a beomlott falak között, mint egy piszkos gondolat. Az ítélet napja néhol váratlanul csapott le. A megterített apai asztalon még ott állanak a tálak és serlegek, de az egész házias béke már kővé dermedt a rémülettől. Csak a felborított székek mutatják, hogy a család megkísérelte a reménytelen menekülést.

Jirmijah végül megbirkózott az alsóváros alvilágával s most a királyi vár déli kapuja előtt áll. Bábel sebtében idehozott hadigépei itt roppant réseket ütöttek a falakon s még a kapuszárnyakat is szétrombolták. Még mindenütt látni az utolsó csata nyomait, amelyet a palota belsejében vívtak meg a királyi testőrök és a benyomulók. Dárdák, lándzsák, nyílkötegek, hajítólövedékek fekszenek itt egymás hegyén-hátán s a fehér kövezetre fekete mintákat festett a megalvadt vér. Jirmijah fellélegzik. A tartan eléggé önző volt s a harcban elesettek holttesteit ledobatta a Kridon völgyébe s ott máglyára rakták valamennyit, nehogy a bűz és a ragálytól való szorongás Bábel kincskeresőit zavarja a munkában. Jirmijah áthalad a várkapun. Az összeomlott libanoni palota ezer esztendős cédrusgerendái még mindig parázslanak és füstölögnek. A törvénycsarnok és a tróncsarnok, a hivatalok palotái, a királyi lakópalota, az asszonyház, a melléképületek, az istállók, raktárak, őrszobák és bástyák, – csupa rom és összeomlás minden s a kövek közül lángok csapnak fel. Jirmijah leül a várudvaron, ahol valamikor fogoly volt. Most már nyugodt pillantással néz szét. Milyen kicsiny is minden most, itt a romlásban, ami épségében oly nagynak látszott! Minden lerombolt ház, még ha vala-

mikor Mardukh palotája is volt, a maga hívságos voltában riasztóbb a sírnál. Mert azt mutatja, hogy az ember, egész viharzó életkedvével és hatalmaskodásával egyetemben, csupán nagyon kevés teret és helyet tud betölteni itt a földön.

Jirmijah egyszerre nagyon haragszik magára, amiért Baruchnak legfőbb ígéretként azt hirdette, hogy »zsákmányul kapja életét« ezen a legyilkolt földön. Most már megérti a tanítványt, aki haraggal utasította vissza ezt az ajándékot. Ó, nyomorúságos ígéret, amely nem ígér többet, mint *ennek* az életnek tartását; még néhány napig vagy évig tovább vonszolni az életet a rothadás szörnyű bűzében, ennyi szolgálat, ennyi munka és ennyi hiábavaló erőfeszítés után! Jirmijah beszélgetni akar Adonájjal erről a »szolgálatról«, itt a szétrombolt vár kellős közepén: bizony, pihenő nélkül szolgálatodban tartottál engem. És amikor Nofban felmondottam a szolgálatot, akkor sem engedtél szabadon. Uram, nem panaszképp mondom, hiszen szolgád voltam. Ne hidd, hogy megint hiábavaló perlekedésbe kezdek, mint régmúlt napokban. Túljutottam a kísértéseken, szó nélkül veszem és adom azt, amit adsz és elveszel. Legyőztem akaratom legforróbb vágyódását s nem megyek Bábelba az élőkkel, hanem Egyiptomba megyek a halottakkal, mert így parancsoltad. Uram. De egyet mégsem értek, hiszen ismerem szeretetedet, amely benned lakozik. Tanításodban azt parancsoltad, hogy legyünk igazságosak minden dolgozóhoz. De velem majdnem olyan keményen bántál, mint Izrael törvényszegői rabszolgáikkal. Bocsásd meg Uram, ha balgaságokat beszélek most magamban, hiszen szájam nem nyílik szóra. Nem panaszlom, hogy könyörtelenül küldözgettél: ugorj ide, ugorj oda! Mondd ezt, mondd azt! Ugrottam és beszéltem s így kerültem a kalodába, a pincebörtönbe és a trágyagödörbe. De ezerszer többet is tettem és elviseltem volna, ha csak egy kevés haszna is van mindennek! A test, amelyet te teremtettél, nem lehet el táplálék nélkül. S a lélek, amelyet te teremtettél, nem lehet el bére nélkül. De az én lelkemet kezdettől fogva munkájának hiábavalóságával tápláltad. És most, hogy íme eljött az ítélkezés napja, nem adsz egyebet zsákmányul, mint meztelen életemet. De nem lehet csak ennyi a bérem, hiszen ez a semminél is kevesebb. Valahányszor szolgálatodra használtad a te szolgádat,

hangod mindig világosan és határozottan beszélt. De amikor én kerestelek, *én, Jirmijah,* roskadozva nyomorúságomban, akkor visszavonultál szeretetem elől s nem maradtál velem. Hallod-e Uram, hogy e pusztulásból hogyan sikolt fel hozzád hallgatásom?! A válaszért sikoltok, szereteted egyetlen jeléért mind e töméntelen büntetés után, amellyel lesujtottál az élőkre, akik nem is saját akaratukból léptek az életbe! Uram, most összegyűjtöm lelkem erőit s még egyszer, utoljára belépek szétrombolt és meggyalázott házadba, mielőtt az elveszett árnyékokkal együtt elindulnék a nyugati ország árnyékai közé. Ha majd belépek meggyalázott és elpusztított házadba, – Uram, Uram, ha belépek a legszentebb szentély kamrájába, miként a főpap, – akkor add ki béremet, akkor légy ott te is, akkor mutatkozz meg!!

Jirmijah feláll s abbahagyja a párbeszédet, amelynek másik fele lelke mélyén hallgatott. Az a hatalmas valami, amelyet bérül követel, több mint a látomás, több mint a sugallat, több mint a szó. Nem is meri elgondolni, hogy mi lehet. Lassú léptekkel hagyja el az omladékkal telehintett várudvart s eljut a Hasalisim-kapuig, amelyben Babilon nem sok kárt tett.

A templom fennállása óta ide még soha senki be nem lépett ilyen magányosságban. Jirmijah az első, aki a hivők gyülekezete nélkül közeledik az Úr porbaomlott házához. Olyan egyedül van most, mint amilyennek a mámorserleg álomlátásában látta magát, amikor az »Olom« főpapjaként fogadta és vendégelte meg állat alakú vendégeit. De akkor a világ végének szürke félhomálya borult Morijahra, most meg mélyen izzó arannyal telítődik meg az ég. Jirmijah, az utolsó pap, aki most végigjárja a templomot, minden lépését mély ünnepélyességgel kóstolja ki. Először végigmegy a külső előcsarnokon. Az oszlopok nagyobb része még áll, de a tető, amelynek súlyát viselték, bedőlt. Még füstölögnek a megszenesedett gerendák. Néhol megint lobot vet a tűz. Bábel kincskeresői az udvart borító nagy kőlapokat felfeszítették, szétrombolták a papok szobáit s az írásmesterek kamráit is. Még a próféták szószékeit is lehordták vagy felborították, arannyal telt rejtekhelyket keresve alattuk. Jirmijah keresztülvág a széthullott csarnok romjain. Azután leveti lábbelijét. A belső udvarban áll. Rekeszizma görcsösen

megvonaglik. Az ellenség szétverte a hatalmas áldozati oltárt. Meztelenül meredezik ki a földből a szent szikla, ahol Ábrahám kész volt feláldozni az Úrnak egyetlen szeretett fiát. A lemeztelenített áldozati szikla láttára Jirmijah épp úgy megborzad, mint amikor a királyok csontjaiba botlott. A réztenger s vele együtt a tizenkét hatalmas rézbika eltűnt. Nyilván irgalmat találtak Mardukh szakértő szemében csakúgy, mint Boaz és Jachim, a két gránátalmafejű rézoszlop, amelyek szikráztak a nap és a hold fényében. A középső szentély magasságában is lomha és fáradt tűz villódzik. Bábel csákánnyal és feszítővasakkal teljesen szétverte a két szárnyépületet s benne a kétszer kilencvenkilenc kincseskamrát. Az omladékot itt összelapátolták, mély barlangok tátongnak most a templomhegy szikláiban, amelyeket lécek és sebtiben összeütött munkaállványok zárnak el. De a tulajdonképpeni szentély falai szinte teljesen sértetlenek. Mardukh parancsára itt nagyon óvatosan dolgoztak, nehogy a szentély belsejét borító nemes faburkolat, a cédrusfából készült szép díszítmények és a finoman összekalapált aranylapok kárt szenvedjenek. A szögek és csavarok nélkül egymásba illesztett szantálfa-padlót és az örökké illatos olajfa-mennyezetet is óvatosan bontották le. Csak a hatalmas fenyőgerendákból épült tetőszerkezet ropog és izzik még mindig, fenn harminc ölnyi magasságban.

Bizony szükség van rá, hogy az utolsó ember, aki papi méltósággal lép be ebbe a házba, hogy összeszedje minden bátorságát, mert a rombolás szörnyű magányosságában, amely most körülveszi, a szorongástól elakad a lélegzete. Jirmijah szíve hangosan dobog, amikor felfelé indul a lépcsőn, – ez a lépcső vezet a legszentebb szentélyt övező helyiségekbe. Mindent elfelejt ebben a pillanatban. Elfelejti, hogy ezt a helyet meggyalázták. Elfelejti, hogy a templom már jó ideje nem sokat jelentett számára. Még azt a hajthatatlan elhatározását is elfelejti, hogy választ követel, olyan választ, amely több a látomásnál és sugallatnál. Mert most megint ugyanaz az ifjú, mint aki volt ama régmúlt pászkaünnepen, amikor beleborzongott a kiválasztásba, hogy tanú legyen és lásson. Már itt van előtte a legszentebb szentély. Három elkésett napsugár hatol át az elszenesedett gerendák csontvázán s mindent megvilágít: meztelen falak, mez-

telen kőpadló, – hiszen a rugalmas szantálfatáblákat már elvitték, – szürke kőkockákból épült magas csarnok! Elrabolták a gyertyatartókat, az arany füstölőoltárt s a szent kenyerek asztalát. A súlyos csodaszövetből készült függöny is eltűnt. Lyukasan tátong a legszentebb szentélybe vezető ajtó . . .

Jirmijah bizonytalanul közeledik. A keze remeg. Templomi szokás szerint el akarja takarni fejét. De előbb akadozó lélegzettel átlép a felszakított küszöbön. A legszentebb szentélyben már nem uralkodik a teremtést megelőző ős sötétség. A parázsló tetőszerkezet nyílásain keresztül becsurog a lemenő nap nehéz fénye, bár ez a fény nem nagyon erős. És mégis, az ősi sötétség, amely oly sokáig lakozott itt, nem tűnt el teljesen, csupán borzongóan sötét félhomállyá tisztult fel. De ez a félhomály nem takar el többé semmit. Izráel legfőbb és egyetlen kézzel fogható szentsége, a Sínai-hegy kőtábláit magában rejtő frigyláda, a rajta térdelő széttárt szárnyú arkangyalokkal együtt nyomtalanul eltűnt. Olyan üresen tátong a szent kamra, mint a megtiport nép szíve. Különös módon még csak egy darab elszenesedett vagy parázsló fa sem hever a földön. Jirmijah hátrafelé lépkedve már távozni is akar. De egyszerre átvonaglik rajta valami s a lába szinte gyökeret ver. Vajon nem ő-e a főpap most, e rombolás közepette? Vajon nem az ítélet és az engesztelés két »félelmetes napja« között áll-e itt a szentélyben, – a két nap között, amelyet a szétzúzott nép már nem tud többé megünnepelni? És Jirmijah most lassan beburkolja fejét, hogy megtegye azt, amit a főpap évenként egyszer letakart fejjel és remegő hanggal tett meg ezen a helyen. Kinyitja száját, hangosan kimondja és idézi az Úr igazi, valóságos és kimondhatatlan nevét, amelyet a világ nem mondhat ki soha:

J H V H

J: az Úr teremtő keze! H: a Kezdet fénye, minden ebből árad! V: ez köt össze mindent, ez a tér és az idő! H: a Vég fénye, amelybe minden megint visszaömlik!

Jirmijah kimondotta a négy rövid hangzót, amelyben benne foglaltatik a Teremtő és a teremtés. Életében először formálta meg ajka ezt a nevet, amelynek félelmetes igaz voltát emberi

lélek meg nem értheti. Amikor megint feltakarja arcát, olyan kimerült és úgy zihál, mintha hosszú utat futott volna végig. Most bíborvörösre fordul a fény és a parázsló-üszkös gerendák között leömlik a legszentebb szentély alkonyatába. A kamra érezhetően megváltozott. Jirmijah szorongva néz körül. Nem tudja, hogy mi ez az érezhető elváltozás... Egyszerre sürgető hívást érez. De ez a hívó szó ott fekszik a földön. Nem nagyobb egy tenyérnyinél s gyenge fényben villódzik. Jirmijah lehajol érte. Egy kőszilánk. Először azt hiszi, hogy valami falmorzsalékot tart a kezében. De már érzi, hogy ez a különösen szikrázó kőszilánk égeti a bőrét. És most tudja: Bábel katonái szétverték a Sinaj kőtábláit, amelyekbe az Úr önnön kezével véste be a parancsokat. És ezt a szilánkot küldi, a megsemmisült kőtáblák maradványát: a választ!

Jirmijah kábultan hagyja el a legszentebb szentélyt, majd a középső szentélyt, a küszöböt és a papok udvarát. A csarnoksétány legkülső lépcsőinél szédülve támaszkodik meg egy oszlop tövében. A kődarabot egészen közel emeli a szeméhez, amely még nem ért meg semmit. Sok időre van szükség, amíg a bazaltba vésett ősrégi írásjegyek feltárják titkukat. A leszálló nap bíbora még egyszer hatalmas erővel fellobog. Az Úr kőtábláinak maradványát kusza, összefüggéstelen írásjegyek borítják. De közepéből egyszerre szemébe ötlik a válasz, amely több a látomásnál és sugallatnál, határozott és tiszta:

»Hogy élj«.

Jirmijah megrémül. Az Úr most ugyanazt válaszolja neki, amit ő válaszolt Baruchnak? Őt is megnyugtassa a kétségbeesett koldusalamizsna, hogy a megsemmisülés e tengeréből zsákmányként menekülhet el életével!? Keze már ökölbe szorul s görcsösen markolja a kőszilánkot. De az Úr nem akarja, hogy kiválasztottja tovább szenvedjen s a választ oly vakítóan fényes megvilágosodással teszi teljessé, aminő Jirmijah szellemét eddig még soha meg nem szállta. »Hogy élj!« Nem annyit tesz ez: hogy néhány évvel kevésbé korán halj meg. Hanem annyit: azért tettem ezt véled, hogy legyőzd a halált. Azért ültem törvényt Izráel felett, hogy Izráel túlélje az ítéletet. Hiszen az én

kezemből csak élet árad. Hogyan is halhatnál meg te, hogyan is lehetne munkád hiábavaló, hiszen te is az én kezemből indultál?! Rosta legyen a nagy ítélkezés és a halál. Mert azt akarom, hogy egyre élőbbek legyetek a halál által, egyre tisztábbak az ítélet erejével. Nevemen szólítottál. Én pedig felelek neked, mert szívedbe öntöm az örökkétartó élet új bizonyosságát, mert a te időd gyökerei az én időmbe nyúlnak. Ne ezt a borzalmat nézd itt körülötted. Nézzed e jelet, amelyet e borzalom közepette küldök ma néked, hogy élj! Hogy az enyém légy, hogy én a tiéd legyek, ezért szenvedtél. Mert egyre diadalmasabb lesz a ti győzelmetek, egyre nagyobb lesz, egyik vereségtől a másik vereségig. Hogy éljetek! És soha ki nem apad a nagy ígéret...

Hangba és szóba nem foglalható az isteni hadicselnek ez a megvilágosodása, amelynek dús ereje örökkévalóságtól örökkévalóságig ér. Inkább váratlan felvillanás az egész, a végleges győzelem biztonságával való megtöltekezés, amely az oszlop tövében álló férfi öntudatát egyetlen nagy újjongássá fokozza.

Jirmijah keblébe rejti a kőszilánkot. Leviszi Egyiptomba a soha el nem fonnyadó szót: »Hogy élj!« Szíve fölött emésztő tűzzel izzik a kődarab, de ez az izzás oly nagyszerű és édes, hogy szívesen égne el benne. Szeme könnybe borul a boldogságtól. Életének egyetlen elragadtatott pillanatában sem jutott igazán közel *Isten öröméhez.* Csak most sejti ezt, amikor először és egyetlenegyszer valóban megadatott számára ez az öröm. A lemenő nap még egyszer vakító fénnyel lobban fel. Jirmijah szeme elé tartja a kezét, hogy megvédje a mindent elárasztó mérhetetlen fényözöntől. Csuklóján még mindig ott van az áldás, amelyet anyjától kapott. Vajon tegnap kapta-e? Avagy elgondolhatatlanul régmúlt idők előtt?

EPILÓGUS

A TEMPLOMTÉREN

(Incipit vita nova.)

A fiatal férfi, aki karkötőóráját egészen közel emeli a szeméhez, látja, hogy még mindig délután van, öt óra harminchét perc, egy pillanattal sem több. A nap leszáll s bíboros viharzással zuhog rá az Ómár mecset kupolájára.

– Miért mered úgy az órájára, Jeeves? – kérdezi egy női hang, aggódva és nagyon melegen. A rövidlátó Clayton Jeeves csak most veszi észre, hogy szemüvegét levette s a kezében tartja, mert attól félt, hogy elvágódik. Felrakja orrára a pápaszemet s egyszerre más ember lesz. Méltóságteljes muzulmánok haladnak fel a lépcsőn s elvonulnak a kecses oszlopív előtt, ahol Jeeves és Dorothy Covell szorosan egymás mellett állanak. Az asszony sápadt, de a férfi arca egyre gyorsabban színesedik ki.

Lehűlt a levegő. Dorothy láthatóan fázik vékony ruhájában. Nyugtalanul s engedelmes buzgósággal ismételgeti a magyarázat utolsó szavait, amelyeket Jeeves akkor mondott, mikor lerántotta szemüvegét s az órájára bámult, mint egy őrült:

– Itt fenn nyugatról keletre terjedt Salamon és Heródes temploma, ahol Krisztus prédikált... Miért hagyta félbe?... Hiszen figyelek...

Jeeves hosszan, távoli és barátságos pillantással nézi kísérőnőjét, aztán mélyen fellélegzik és így szól:

– Nem! Menjünk!

Némán haladnak át a széles templomtéren, a Haran al Sarifon. Holnap kezdődik a muzulmán pászkaünnep. Színesköpenyes figurák nyüzsögnek a szent helyen. Jeeves szeme nem akad fenn rajtuk. Járás közben előrehajol s gyorsan, kissé imbolygó léptekkel siet előre. Elsősorban azt tudja: elmaradt a roham, amelytől órák óta oly gyötrődve félt. A néhány perccel ezelőtt

végigélt »absence« már nem volt az a borzalmas önmagaelvesztése, amelyet oly jól ismer, hanem valami új, hatalmas és csodálatos erő. És sejti: ez az új csoda legyőzte a betegséget, a rendetlenség a gyógyulás ismeretlen útjain újból renddé tisztult benne. Egyszerre megint eszébe jut az ájulás, amely gyermekkorában leütötte lábáról, amikor először pillantotta meg a tengert, Istennek ezt az égig feltornyosuló falát. Most már szinte bizonyos benne, hogy soha többé le nem győzi a betegség, hogy Leonóra halála óta olyan képességek nyíltak ki benne, amelyek szembefordulnak a sötét hatalmakkal s munkává alakítják át az erőket. Szeme sarkában csodálkozva érzi ama elragadtatás kihűlt könnyeit, amely a várt roham színhelyén szállotta meg, amikor pillantása ott ragadt az óra számlapján. Most végül megint ajándékül kapta azt, amit oly hosszú idő óta már remélni sem mert: a szellem túlcsorduló bőségének áradó boldogságát! A végsőkig feszült idegek csodálatos gyönyörét! Egyetlen hatalmas felvillanásban száz alak, történés és gondolat összefoglalását! Jól tudja, hogy elveszíthetetlenül hordozza lelkében azt, amit sem kombináció, sem szorgalom, sem éles elme egymagában el nem érhet. Agya máris lázas munkába kezd, hogy ezt a bőséget feldolgozza . . .

Áthaladtak az árkádokon és a kijárathoz vezető kapun s most már az óvárosba vezető lépcsőn mennek lefelé. Dorothy Covell megáll. Megérinti Clayton kezét, amely most megint meleg, aminthogy az arca is élénk lett s megfiatalodott. Végül is elszánja magát és megkérdezi:

– Tudja Jeeves, hogy az imént igazán féltem . . . Mi volt ez? . . . Beteg volt? . . .

– Én magam is azt hittem, Dorothy . . . – belékarol az asszonyba s kissé türelmetlenül tovább indul vele . . . – Attól féltem, hogy valami roham, azaz hogy inkább ájulás ér utol a maga jelenlétében . . . – Megakad és a megfelelő szót keresi . . . – Istennek hála, nem lett semmi az egészből . . . Nem vagyok beteg . . . És azt hiszem, hogy helyesen jósolt . . . Megint dolgozni fogok . . . Az imént eszembe jutott valami . . .

– Amikor az órára nézett?

A férfi némán bólint. Erre Dorothy sem szól s lenyeli az »inspiráció« szót, ami az imént már a nyelvén volt. Jeeves szellemé-

ben nem gyengül az öröm és gazdagság érzése. Amit ama szempillantásnyi idő alatt a templomtéren látott, az megmagyarázhatatlan módon összegyűlt benne, bár a sok ezer részletre tudatosan nem is emlékszik. Lelke önmagából teremtette meg ezt a csodálatos szövedéket, amelyet megfogható közelségben, sőt testi valóságban is érez. Csak egyetlen szálat kell megragadnia s könnyedén legöngyölheti az egész kimeríthetetlen képsorozatot. Jól tudja ugyan, hogy az ihletben jelentős része volt a hónapok óta tartó szorgalmas bibliakutatásnak. És mégis, a széles lépcsőkön, amelyek még a régi templom papi udvarára vezettek fel, nemcsak az szállotta meg, ami írva van és megtanulható. Ki tudja, talán Cartwright Akâshaja volt ez, a világ történését felölelő nagy krónika, a történelem képétere, amely felhőszerűen sűrűsödik meg az emberiség emlékezettől terhes helyein? Vagy talán valami mélyebb, személyesebb figyelmeztetés, hazahívás, válasz volt ez s egyesegyedül csak őt illeti? Még nem tudja kibogozni a kérdést. De egész lénye izzik a termékeny vágytól, hogy hazasiessen, leüljön az asztal mellé, gyors kézzel vázolja fel a történetet, nehogy valami is kárbavesszen s végül felépítse a művet, amelyet önmagában már felépített. De nemcsak a megteremtendő művet érzi lelkében már befejezett alkotásnak, hanem énje is egyszerre olyan szilárd és bátor, mint aminő még sohasem volt, – hiszen most nézett szembe elsőízben, kibúvók nélkül, önnön igazságával s íme, olyan bizonyosságot kapott, amely ismeretlen erők bőségével tölti meg.

Csak nehezen vergődnek előbbre az esti embertömeggel telezsúfolt bazár utcáin. Jeeves kíméletlenül verekszi keresztül magát s Dorothy csak nagy fáradsággal tud mellette maradni. Kalapját még mindig kezében hordja. Jeeves pillantása végigsiklik az asszony sötét haján, amelyben egy ősz csík vonul végig. Ifjúsága ettől a kis szürkeségtől erélyes és ugyanakkor bánatos mellékízt kap. A férfi bizonytalan mosollyal oldalról ránéz:

– Igazán nagyon hálás vagyok, Dorothy, hogy akkor..., hogy velem maradt... az imént...

Az asszony halkan feleli:

– Clayton, azt hiszem, csak most fog valami igazán nagyot alkotni...

– Alig várom, hogy dolgozhassak, – feleli a férfi kurtán. De

Dorothy tudja, hogy Leonóra ebben a pillanatban eltűnt Jeeves lelkéből. A halott visszavonult oda, ahol az eltávozottak rejtőznek, amikor a földi szerelem már legyőzte fájdalmát. Dorothy szinte részvétet érez a halkan elsápadó halott iránt. Nem is szólnak egymáshoz, amíg csak el nem jutnak a King David fényben úszó palotájához. Cion várában a karcsú minaret a maradék világosság hátterében feketén szalad az ég felé. Dorothy Covell akadozva mondja:

– Nem kell válaszolnia Clayton, ha netán zavarnám... De azt gondolom, hogy bizonyára a Bibliával függ össze az, ami ott a templomtéren eszébe jutott...

A férfi hallgat s néhány pillanatig töpreng, vajon kiszolgáltassa-e a nevet:

– Igen, Jeremiásra gondoltam, a prófétára.

– Róla ugyan nem sokat tudok, – mondja az újságíró s pillantásában némi aggodalom van: – Segítsen egy kicsit szerény műveltségemnek és vallásomnak...

Clayton Jeeves lehunyja hosszú pilláit. Amikor szólni kezd, úgy érzi, mintha valami furcsa, harcias haragot kellene fékentartania magában:

– Ez a próféta nagyon érzékeny ember volt, aki kíméletlenül fordult szembe korával és világával. Félénk ember volt, akit azonban e föld nyilvánvaló és hatalommal rendelkező tévedései sem tudtak megtörni. Mert senki másnak nem engedelmeskedett, csak Isten hangjának, amely benne és hozzá szólott...

Jól tudja, hogy ezekkel a szavakkal igazi megismeréseiből szinte semmit sem mondott el. Hiszen sok feladata közül éppen az lesz az egyik, hogy megmutassa: csak a világ *ellen* lehet nagy az ember és sohasem a világgal, hogy akiket mindig legyőznek, azok az örök győzők s hogy a hang valóságosabb, mint a lárma. A szellem öröme lélegzik benne; tudja, hogy az isteni hang most is változatlan erővel zendül fel, ma és itt és mindenütt. Benne és általa is szól az ige. Csak arra van szükség, hogy lelkének legbelső hallását finomra és élesre köszörülje s akkor majd meghallja a megvesztegethetetlen és egyetlen igazságot, amelyet követnie kell.

Kellemetlen szél rázza a fákat. Dorothy Covell megborzong s zavarban van, bár maga sem tudja, miért. Jeevest percről perc-

re idegenebbnek érzi. A luxusszálló hatalmas tükörablakaiból egyre dúsabban sugárzik a fény a közeledő éjszakába. Dorothy vágyódva néz a világosság felé:

– Nem mennénk be? A többiek már várnak . . .

– Isten vele, Dorothy – mondja Jeeves és megfogja a kezét: – Nem megyek a többiekhez . . . Hanem hazamegyek önmagamhoz és megkezdem . . .

VÉGE

A kiadásért felel: dr. Fábián János alelnök
Pécsi Szikra Nyomda 80-543. Pécs, 1980.
Felelős vezető: Szendrői György igazgató

